

Інститут вивчення проблем злочинності
Академії правових наук України

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Науково-практичний коментар

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
А.Х. Степанюка

Харків
Одіссей
2005

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України (постанова № 7 від 14.09.2005 р.)

Рецензенти:

доктор юридичних наук,
професор *Навроцький В.О.*;
нач. управління Державного департаменту України з питань виконання покарань у Харківській області,
генерал-лейтенант внутр. служби *Бутенко В.І.*

Автори:

Степанюк А.Х. — завідувач сектора проблем кримінально-виконавчого законодавства Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор; *Яковець І.С.* — науковий співробітник сектора проблем кримінально-виконавчого законодавства Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України

К21 Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / Степанюк А.Х., Яковець І.С. За заг. ред. Степанюка А.Х. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2005.— 560 с.

ІВВИ 966-633-454-2

У науково-практичному коментарі роз'яснюються норми Кримінально-виконавчого кодексу України, даються доктринальні тлумачення та доповнення до них з широким використанням практичних рекомендацій, а також висвітлюється ряд питань, котрі виникають при практичному застосуванні вказаних норм.

Видання розраховане на правозахисників, працівників органів і установ виконання покарань, прокуратури, суду, інших правоохоронних органів, студентів та слухачів вищих навчальних закладів, аспірантів, наукових співробітників, викладачів, а також всіх, хто цікавиться питаннями виконання покарань.

© Степанюк А.Х., Яковець І.С., 2005
"»> ТОВ «Одіссей», підготовка до друку, оформлення, 2005

ІВВК 966-633-454-2

ВІД АВТОРІВ

За час, який минув з моменту набрання чинності Кримінально-виконавчим кодексом України 2003 року, накопичено достатньо великий практичний досвід, результати узагальнення та осмислення якого використані при підготовці даного видання.

Ми мали на меті розглянути суть та зміст норм Кримінально-виконавчого кодексу та тим самим допомогти правозахисникам, працівникам органів і установ виконання покарань, прокуратури, суду, інших правоохоронних органів, науково-викладацькому складу у їх повсякденній практиці та науковій діяльності, а також роз'яснити, яким чином реалізується політика України у сфері виконання покарань у кримінально-виконавчому законодавстві та практиці його виконання.

3 прийняттям 11 липня 2003 року Кримінально-виконавчого кодексу, вперше на рівні закону отримали визначення загально-правові та галузеві специфічні принципи кримінально-виконавчого законодавства. їх закріплення — практичне втілення в життя загальновизнаних концептуальних положень про демократизацію, гуманізацію, диференціацію та індивідуалізацію виконання кримінальних покарань з урахуванням досягнень сучасної науки. При розробці Кримінально-виконавчого кодексу було взято за основу пріоритет загальних прав і свобод людини, встановлення системи соціальних і правових гарантій, що забезпечують правовий статус засуджених, приведення порядку й умов відбування покарання у відповідність із загальновизнаними міжнародними стандартами при збереженні тих досягнень системи виконання покарань в Україні, котрі себе позитивно зарекомендували.

У Загальній частині Кодексу більш реально і чітко сформульована мета та завдання кримінально-виконавчого законодавства, враховані положення стосовно захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, поваги до честі й гідності засуджених.

В Особливій частині визначені порядок і умови відбування кримінальних покарань, підстави та порядок звільнення від відбування покарання, надання допомоги особам, звільненим з місць від-

бування покарання, здійснення контролю та нагляду за ними, а також особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням. Кодексом передбачається новий підхід щодо розподілу засуджених до установ виконання покарань та поділу колоній за рівнями безпеки.

Важливим є встановлення для засуджених прогресивної системи відбування покарання, поетапне поліпшення чи зміна умов тримання, для чого визначена принципово нова система структурних відділень колоній. Подальший розвиток одержали положення щодо гуманізації режиму відбування покарання, поліпшення комунально-побутового забезпечення і медичного обслуговування засуджених. Конкретним змістом наповнена організація виховного впливу на засуджених, до роботи з якими передбачено залучати громадські, благодійні і релігійні організації. Новим у Кодексі є визначення порядку та умов виконання та відбування покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, службових обмежень для військово-службовців, громадських робіт, арешту, обмеження волі, довічного позбавлення волі.

Кодексом визначені підстави звільнення від відбування покарання, порядок дострокового звільнення, засади припинення відбування покарання, правове положення осіб, які відбули покарання, а також визначено основні положення встановлення й здійснення адміністративного нагляду.

У виданні враховані закони, укази, постанови, а також інші нормативно-правові акти, прийняті на виконання кримінально-виконавчого законодавства та цього Кодексу або тим чи іншим чином пов'язані з ними, станом на 1 вересня 2005 року.

Даний коментар Кримінально-виконавчого кодексу є першим в історії України.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21)

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Стаття 1. Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України

1. Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

2. Завданнями кримінально-виконавчого законодавства України є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними.

1. У статті, що коментується, на основі встановлених у законі цілей покарання визначено мету та завдання кримінально-виконавчого законодавства України. Новим для законодавства, що регулює виконання покарань в Україні є те, що КВК України у ст. 1 визначає не лише задачі кримінально-виконавчого законодавства, але і мету, проводячи між ними розмежування.

2. На відміну від діючого раніше виправно-трудового законодавства, яке регулювало виконання лише тих покарань, які були поєднані з заходами виправно-трудового впливу (праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання), КВК України предметом свого регулювання має виконання всіх видів покарань, перелічених у ст.51 КК України (як поєднаних, так і не поєднаних з заходами виправного впливу), зокрема у виді: штрафу; позбавлення військового спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі. Також у КВК України врегульовані питання здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

3. Звертає на себе увагу те, що у ч. 1 ст. 1 вживається поняття «виконання покарання», а не «виконання вироку». Ці поняття не є тотожними. Виконання вироку — це стадія кримінального процесу, для якої характерною є діяльність суду по зверненню вироку до виконання та судовий контроль за виконанням покарання. Виконання покарання — це діяльність уповноважених державою органів, що здійснюється відповідно до приписів вироку. Це правова діяльність. У її ході реалізуються встановлені кримінальним законом та вказані у вироку суду певні обмеження, що впливають з виду покарання.

4. Кримінально-виконавче законодавство регламентує виконання та відбування кримінального покарання, призначеного судом. Термін «виконання покарання» звернутий відповідно до органів та установ виконання покарань, які у своїй діяльності зобов'язані реалізовувати увесь комплекс правообмежень, передбачених конкретним видом покарання, забезпечити здійснення наданих засудженим прав та виконання ними покладених обов'язків. Термін «відбування покарання» звернутий до засуджених, які повинні на підставі вироку суду, відповідно до приписів, встановлених кримінально-виконавчим законодавством, виконувати обов'язки, утримуватись від заборонених дій, здійснювати права тощо.

5. Мета у загальному розумінні — це усвідомлене передбачення бажаного результату діяльності, яке зумовлює пошук засобів і шляхів його досягнення. Виходячи з цього, мета кримінально-ви-

конавчого законодавства — це те, чого прагне досягти держава, встановлюючи певну регламентацію порядку та умов відбування та виконання кримінальних покарань.

Законодавець визнає за мету кримінально-виконавчого законодавства захист інтересів-особи, суспільства та держави, тобто захист інтересів особи, суспільства та держави є кінцевою метою, можливість досягнення якої не обумовлена жодною іншою ціллю. Захист — це дія за значенням «захистити», це охорона, заступництво, підтримка, відстоювання, стеження за недоторканністю будь-чого, зокрема інтересів особи, суспільства, держави. Законні інтереси — це закріплені в правових нормах конкретної дії прагнення особи, суспільства та держави до володіння тими чи іншими благами.

Кримінально-виконавче законодавство повинно таким чином регулювати порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань, щоб через це у кінцевому результаті досягалось забезпечення захисту інтересів особи, суспільства і держави, або іншими словами, була забезпечена недоторканність та непорушність, а у потрібних випадках — відстоювання та поновлення закріплених в правових нормах конкретної дії (зокрема, Конституції України) прагнень особи, суспільства та держави до володіння тими чи іншими благами.

6. Визначаючи мету «захисту інтересів особи, суспільства і держави» як мету кримінально-виконавчого законодавства, законодавець тим самим намагається впровадити у вітчизняне законодавство концепцію «соціального захисту», що була основою ВТК РРФСР (1924 р.) і ВТК УРСР (1925 р.) та означає введення у дію засобів безпеки, що повинні застосовуватися до окремих індивідів, виключно в силу і відповідно до їх особистісної небезпеки. За цією концепцією раціональна політика у сфері виконання покарань повинна бути зорієнтована на індивідуальний підхід до особи з відхиленнями у поведінці, керуватися при досягненні своїх завдань головним чином міркуваннями про ефективність тих чи інших засобів виправлення та ресоціалізації відносно особи, яка є її об'єктом, або групи осіб, до якої вона належить.

7. Висунення цілі завжди пов'язане з підбором необхідних засобів її досягнення. Засоби — це предмети, способи дії, поведінки, соціальні інститути, шляхи, за допомогою яких досягається певна мета; сукупність елементів в діяльності, спрямованої на осмислення, покладання та реалізацію мети.

Із тексту ч. 1 ст. 1 КВК випливає, що кримінально-виконавче законодавство України є засобом досягнення мети захисту інтересів особи, суспільства і держави. У цьому контексті слова «шляхом створення умов для виправлення й ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або тако-

му, що принижує гідність, поводженню з засудженими» означають не що інше, як те, що виправлення, ресоціалізація й запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню з засудженими виступають засобами досягнення мети захисту інтересів особи, суспільства і держави.

8. Виправлення засуджених — це одна з цілей покарання, що припускає усунення суспільної небезпеки особи, тобто такий вплив покарання, в результаті якого з'являється схильність до правомірної поведінки і головне — засуджений під час і після відбування покарання не вчиняє нових злочинів, тобто спостерігається відсутність злочинних посягань на законні інтереси особи, суспільства та держави.

Аналогічним чином забезпечує досягнення мети регулювання кримінально-виконавчого законодавства і ресоціалізація, що є продовженням процесу виправлення та є процесом, спрямованим на відновлення морального, психічного і фізичного стану особи, її соціальних функцій, приведення індивідуальної поведінки у відповідність із загальноновизнаними суспільними правилами та юридичними нормами. Ресоціалізація — це єдиний процес відновлення та розвитку соціально корисних зв'язків і відносин як у період відбування покарання, так і після звільнення засудженого.

Створення умов для запобігання вчиненню нових злочинів самим засудженим відбувається через такий вплив покарання на засудженого, який позбавляє його можливості вчинити нові злочини. Даний результат, безумовно, може бути досягнутий при виконанні покарання, коли особа поставлена в такі умови, які значною мірою перешкоджають або повністю позбавляють можливості вчинити нове злочинне посягання на права та законні інтереси особи, суспільства та держави.

Запобігання вчиненню злочинів іншими особами полягає в такому впливі покарання під час його виконання-відбування, який забезпечує попередження вчинення злочину з боку інших осіб і звернений насамперед до осіб, схильних до вчинення злочину. Більшість громадян не вчиняють злочинів не під загрозою покарання, а внаслідок своїх моральних властивостей, звичок, принципів, релігійних настанов та переконань. Досягнення подібного запобігання забезпечується як самим оприлюдненням законів та призначеним покаранням, так і процесом його виконання-відбування. Найчастіше це відлякує, застерігає схильних до вчинення злочинів; страх покарання, погроза його неминучості стримують багатьох із них від вчинення злочинного посягання. Причому більшою мірою такий вплив справляє невідворотність виконання-відбування покарання, а не його суворість.

Такий засіб досягнення мети регулювання процесу виконання-відбування покарань як запобігання тортурам та нелюдському або

такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, відображає намір українського законодавця привести процес виконання-відбування покарання у відповідність до міжнародних стандартів поводження з ув'язнаними, забезпечити неухильне дотримання прав і основних свобод людини, визначених у Конвенції про захист прав і основних свобод людини, до якої Україна приєдналась у 1997 р., та Загальної декларації прав людини, прийнятої та проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими в першу чергу забезпечує захист їх інтересів, а також врешті-решт, інтересів суспільства та держави через дотримання гуманних положень ст. 28 Конституції України.

9. Поставлені цілі реалізуються через вирішення конкретних задач, що стоять перед кримінально-виконавчим законодавством України, та перелічені у ч. 2 ст. 1 КВК України. Задачі — це визначений, запланований для виконання обсяг роботи; це також цілі, але не кінцеві, а так звані «проміжні». Шляхом реалізації поставлених задач врешті-решт забезпечується досягнення кінцевої мети.

Задачі, що стоять перед кримінально-виконавчим законодавством, можна умовно поділити на загальні та індивідуальні. До загальних задач, визначених у ст. 1 КВК України, відносяться: визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними тощо.

Більш індивідуальні задачі сформульовані у ряді норм КВК України, що регулюють конкретні правовідносини або окремі правові інститути, наприклад, режим в установах виконання покарань, виховна робота з засудженими, самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі та ін.

Вирішення даних задач забезпечується соціально-економічною базою та всім правовим механізмом держави, конкретною діяльністю правоохоронних та інших державних органів, самих органів та установ виконання покарань, а також участю громадських формувань, трудових колективів та окремих громадян. Вирішити більшість вказаних задач лише зусиллями правоохоронних органів, установ та органів виконання покарань неможливо, оскільки вони потребують комплексного вирішення.

Стаття 2. Кримінально-виконавче законодавство України
Кримінально-виконавче законодавство України складається з цього Кодексу, інших актів законодавства, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1. Під кримінально-виконавчим законодавством у широкому розумінні розуміється система нормативно-правових актів, що містять норми кримінально-виконавчого права. Це нормативно-правові акти органів влади і управління (джерела), які регулюють весь комплекс суспільних відносин, що виникають з приводу та у процесі виконання й відбування кримінальних покарань та застосування до засуджених засобів виправлення і ресоціалізації.

2. Базовим джерелом і юридичною основою розвитку законодавства, у тому числі й кримінально-виконавчого, є Конституція України. Наприклад, ст.92 Конституції України встановлює, що виключно законами України визначаються організація й діяльність органів і установ виконання покарань, тільки законом оголошується амністія. Згідно зі ст.106 Конституції України до компетенції Президента України відноситься здійснення помилування. Більшість прав, свобод та обов'язків людини й громадянина, які передбачені розділом II Конституції України в повній мірі розповсюджуються і на засуджених. Зокрема, ч.3 ст.63 Конституції України встановлює, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. На підставі, наприклад, ст.64 Конституції України у 1998 р. Конституційний Суд України визнав неконституційними норми Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо обмеження виборчого права для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі на час перебування в цих місцях.

3. Основним законом, що регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань, є Кримінально-виконавчий кодекс України, який був прийнятий Верховною Радою України 11 липня 2003 р. та набув чинності з 1 січня 2004 р.

До інших законів, які містять норми кримінально-виконавчого права, слід віднести: Закон України від 2 березня 2000 р. «Про загальну структуру і чисельність кримінально-виконавчої системи України»; Закон України від 1 жовтня 1996 р. «Про застосування амністії в Україні»; Закон України від 1 грудня 1994 р. «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»; Закон України від 10 липня 2003 р. «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»; Закон України від 30 липня 1993 р. «Про попереднє ув'язнення» та ін.

4. Низка норм кримінально-виконавчого права міститься і в Указах Президента України. Зокрема, на підставі Указів Прези-

дента України від 22 квітня 1998 р. № 344/98, від 12 березня 1999 р. № 248/99, від 12 червня 2000 р. № 786/2000 був створений Державний департамент України з питань виконання покарань та визначено його спеціальний статус як центрального органу виконавчої влади, який безпосередньо реалізовує єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. Указом Президента України від 31 липня 1998 р. № 827/98 було затверджене Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань, Указом Президента України від 19 липня 2005 року № 1118/2005 було затверджене Положення про здійснення помилування, Указом Президента від 5 квітня 1994 р. № 139/94 було затверджене Положення про дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України тощо.

5. Окремі питання діяльності кримінально-виконавчої системи регулюються також і постановами Кабінету Міністрів України. Наприклад, постановою від 20 червня 2000 р. № 986 затверджена Програма зміцнення матеріальної бази органів та установ кримінально-виконавчої системи на 2000-2004 роки, постановою від 15 лютого 2002 р. № 167 затверджена Програма подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки, постановою від 1 квітня 2004 р. № 429 затверджені Положення про спостережні комісії та Положення про піклувальні ради при спеціальних виховних установах, постановою від 1 березня 1999 р. № 286 визначена структура центрального апарату Державного департаменту України з питань виконання покарань та гранична чисельність працівників центрального апарату тощо.

6. Більш детальна регламентація порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань, інших питань діяльності кримінально-виконавчої системи відображена у чисельній низці відомчих нормативно-правових актів. Умовно їх можна розділити на три групи:

1) нормативно-правові акти Державного департаменту України з питань виконання покарань.

До них, в першу чергу, слід віднести Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, які затверджені наказом від 25 грудня 2003 р. № 275, зареєстровані в Міністерстві юстиції України

31 грудня 2003 р. за № 1277/8598. Вони, базуючись і розвиваючи положення КВК України, більш чітко регламентують умови виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань; порядок прийняття засуджених до установ виконання покарань; придбання засудженими продуктів харчування, предметів першої потреби,

отримання ними посилок, передач, бандеролей; листування засуджених, направлення грошових переказів, побачення з родичами та іншими особами, зустрічі з адвокатами; питання праці, організації соціально-виховної роботи, матеріально-побутового забезпечення та медичного обслуговування засуджених; особливості зміни умов

тримання засуджених до позбав-

лення волі; застосування до засуджених заходів заохочення та стягнення, фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань встановлюють також особливості тримання засуджених до арешту та довічного позбавлення волі, регулюють питання обладнання установ виконання покарань тощо.

Також до цієї групи слід віднести:

— Правила тримання осіб, взятих під варту, і засуджених у слідчих ізоляторах Державного департаменту України з питань виконання покарань та Правила поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, і засуджених, які затверджені наказом від 20 вересня 2000 р. № 192;

— Положення про відділення соціально-психологічної служби установи виконання покарань, Положення про методично-виховну раду установи виконання покарань, Положення про відділення карантину діагностики та розподілу засуджених установи виконання покарань, Положення про психологічну службу установи виконання покарань, які затверджені наказом від 17 березня 2000 р. № 33;

— Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії, затвердженого наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань ЗО. 12.2003 р. № 280, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17 січня 2004 р. за № 65/8664.

— Положення про сектор максимального рівня безпеки при виправній колонії середнього рівня безпеки, затвердженого наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань 28.07.2005 р. № 124, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 серпня 2005 р. за № 881/11161;

— Положення про педагогічну раду виховної колонії та Типове положення про батьківський комітет при виховній колонії, які затверджені наказом від 28 січня 2004 р. № 20;

— Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд у кримінально-виконавчій системі, Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу Державного департаменту України з питань виконання покарань, які затверджені наказом від 1 грудня 2003 р. № 224;

— Інструкцію про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Апеляційну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, які затверджені наказом від 16 грудня 2003 р. № 261, зареєстровані в Міністерстві юстиції України за № 1270/8591 від 30.12.2003 р.;

— Інструкцію про порядок подання до Адміністрації Президента України матеріалів за клопотаннями про помилування засудже-

них та виконання указів Президента України з питання помилування, яка затверджена наказом від 12 червня 2002 р. № 137;

— Інструкцію про порядок інформування органами й установами виконання покарань стосовно взятих під варту і засуджених іноземців, яка затверджена наказом від 27 травня 2002 р. № 135;

— Інструкцію про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від уживання їжі, яка затверджена наказом від 16 червня 2000 р. № 127;

— Інструкцію про роботу лікувально-трудова профілакторіїв Державного департаменту України з питань виконання покарань, яка затверджена наказом від 17 квітня 1999 р. № 24;

— Інструкцію з організації перегляду кореспонденції осіб, які утримуються в установах кримінально-виконавчої системи, яка затверджена наказом від 30 серпня 2002 р. № 193;

— Інструкцію про порядок розгляду звернень громадян, їх особистого прийому в органах і установах виконання покарань, яка затверджена наказом від 4 травня 2002 р. № 111, та ін.;

2) спільні нормативно-правові акти Державного департаменту України з питань виконання покарань та інших відомств. Це, наприклад:

— Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, яка затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2003 р. № 270/1560, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 09.01.2004 р. за № 16/8615, і яка регулює виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, порядок здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.;

— Інструкція про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, яка затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 4 листопада 2003 р. № 1303/203, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 січня 2004 р. за № 46/8645;

— Положення про умови навчання та отримання базової та повної загальної середньої освіти особами, засудженими до позбавлення волі, у загальноосвітніх навчальних закладах при установах кримінально-виконавчої системи, яке затверджене наказом Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 1 березня 2002 р. № 154/55;

— Положення про навчальний центр при установі виконання покарань, яке затверджене наказом Міністерства освіти і науки

України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 12 березня 2004 р. № 153/32;

— наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18 січня 2000 р. № 3/6 «Про затвердження нормативно-правових актів з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 9 березня 2000 р. за № 143/4364, яким затверджені Порядок медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань, Інструкція з проведення диспансеризації хворих, які перебувають в установах виконання покарань, Типові правила внутрішнього розпорядку для хворих, які перебувають в лікарні, Перелік захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від дальшого відбування покарання, Положення про лікарсько-трудову комісію та низка інших нормативно-правових актів щодо санітарно-протиепідемічного і лікувально-профілактичного забезпечення осіб, узятих під варту, та засуджених;

— наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства праці та соціальної політики України від 12 грудня 2003 р. № 250/1562/342 «Про порядок взаємодії органів і установ виконання покарань, територіальних органів внутрішніх справ та центрів зайнятості населення щодо надання особам, які звільнені від відбування покарання, допомоги в трудовому і побутовому працевлаштуванні, соціальній адаптації» та ін.

3) нормативно-правові акти інших відомств. Це, наприклад:

— Інструкція про порядок і умови відбування арешту засудженими військовослужбовцями, яка затверджена наказом Міністра оборони України від 26 лютого 2002 р. № 81;

— Інструкція про проведення виконавчих дій, яка затверджена наказом Міністра юстиції України від 15 грудня 1999 р. № 74/5 і яка регулює порядок виконання таких видів кримінальних покарань як штраф та конфіскація майна, та ін.

7. У статті, що коментується, встановлюється також, що кримінально-виконавче законодавство України складається і з чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У даному випадку, згідно з Законом України «Про міжнародні договори України», йдеться про будь-який міжнародний договір (міждержавний, міждержавний, міжвідомчий) незалежно від форми й найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол), але він повинен бути укладений і належним чином ратифікований. Ст.9 Закону вказує, що ратифікації підлягають міжнародні договори, які стосуються прав, свобод та обов'яз-

ків людини й громадянина. З цього, безумовно, випливає, що всі міжнародні договори стосовно поводження з засудженими (як з громадянами України, так і з громадянами інших держав чи осіб без громадянства) повинні бути ратифіковані. Ст.19 Закону встановлює, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, визначеному для норм національного законодавства. Якщо не міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 3. Дія кримінально-виконавчого законодавства у просторі й часі

1. До засуджених, які відбувають покарання на території України, застосовується кримінально-виконавче законодавство України.

2. Порядок і умови виконання та відбування покарань визначаються та забезпечуються відповідно до законодавства, яке діє на час виконання та відбування кримінального покарання.

1. Відповідно до ч. 1 ст. 3 КВК, до осіб, які відбувають покарання на території України, застосовується кримінально-виконавче законодавство України, незалежно від жодних обставин (громадянства іншої держави, відсутності будь-якого громадянства тощо).

2. Частина 2 ст. 3 КВК устанавлює загальне правило чинності закону, що регулює порядок та умови виконання та відбування покарань: вони визначаються та забезпечуються відповідно до законодавства, яке діє на час виконання та відбування кримінального покарання. Викладене у повній мірі відповідає положенням ст. 58 Конституції України, в якій закріплено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії у часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або відміняють відповідальність особи.

Вичерпний перелік випадків, в яких закони та інші нормативно-правові акти пом'якшують або відміняють відповідальність особи визначений Конституційним Судом України (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень ст.58 Конституції України, ст.6, 81 КК України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 р., виходячи з якого кримінально-виконавче законодавство не вирішує питання про злочинність та караність діяння, у зв'язку з чим на нього і не поширюється правило зворотної дії закону. Питання застосування або незастосування того чи іншого елемента змісту процедури чи

умов виконання — відбування покарання повинно вирішуватися у відповідності з законом, який діє в даний момент, а не законом, який діяв під час засудження, початку виконання вироку тощо.

Стаття 4. Підстава виконання і відбування покарання Підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду, а також закон України про амністію та акт помилування.

1. Стаття, що коментується, відображає зміст ст. 62 Конституції України та ст. 2 КК України, за якими особа вважається невинуватою у вчиненні злочину та не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведена у законному порядку та встановлена обвинувальним вироком суду.

У даній статті сформульована вимога найсуворішого дотримання законності при виконанні кримінальних покарань. Ця стаття закріплює також і встановлений Конституцією України (ст. 124) та іншими законодавчими актами (наприклад, ст. 15 КПК України) принцип, згідно з яким правосуддя у нашій країні здійснюється тільки уповноваженим на те державним органом — судом; кримінальне покарання може бути застосоване тільки за вироком суду. Лише при наявності вироку, що вступив в законну силу, до особи можуть бути застосовані органами, котрі видають виконанням покарань, відповідні примусові заходи та заходи виправного впливу, пов'язані з виконанням обвинувальних вироків.

2. Відповідно до ст. 401 КПК України, вирок місцевого суду набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляцій, а вирок апеляційного суду — після закінчення строку на подання касаційної скарги, внесення касаційного подання, якщо його не було оскаржено чи на нього не було внесено подання. В разі подачі апеляцій, касаційної скарги чи внесення касаційного подання вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи відповідно апеляційною чи касаційною інстанцією, якщо інше прямо не передбачено КПК (наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 401 КПК виправдувальний вирок та вирок, що звільняє підсудного від покарання, виконуються негайно після проголошення вироку).

У тих випадках, коли оскаржено або внесено подання тільки на частину вироку або коли засуджено декількох підсудних, а вирок оскаржено чи внесено подання щодо одного з них, вирок в інших частинах або щодо інших засуджених осіб законної сили не набирає до моменту винесення апеляційною чи касаційною інстанцією ухвали.

3. До набрання вироком законної сили засуджений, який перебуває під вартою, не може бути переведений в місце позбавлення волі, що знаходяться в іншій місцевості. Заслугує бути відміченим, що у цьому контексті місцями позбавлення волі визнаються установи, які виконують даний вид покарання. Зі змісту глави 11

КВК впливає, що до них відносяться: виправні колонії всіх видів та виховні колонії.

Однак дане положення не перешкоджає направленню засудженого, вирок відносно якого не вступив в законну силу до тимчасової дільниці слідчого ізолятора на території установи виконання покарань іншої області, що створюються відповідно до Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань, затвердженого Указом Президента України від 31 липня 1998 року №827.

Дані установи фактично є слідчими ізоляторами, хоча територіально розміщені у межах установ виконання покарань. Але вони не виконують покарання, порядок і умови тримання засуджених, вирок щодо яких ще не вступив в законну силу, у дільниці визначаються Законом України «Про попереднє ув'язнення», нормативно-правовими актами Департаменту, а також Положенням про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії. У дільниці тримаються засуджені до покарання у виді позбавлення волі на певний строк, вирок щодо яких не набрали законної сили, у яких закінчився встановлений ст. 349 КПК України строк для подання апеляції та яким рішенням комісії з питань розподілу, направлення та переведення осіб, засуджених до позбавлення волі, територіального органу управління Департаменту визначено відбування покарання в установі відповідного рівня безпеки. Засуджені направляються до дільниць за нарядами територіальних органів управління Департаменту за місцем їх розташування на підставі вмотивованих рішень комісії по розподілу про можливість тримання засуджених у дільниці слідчого ізолятора виправної колонії відповідного рівня безпеки, які долучаються до їх особових справ.

Підставою для приймання і тримання у дільниці засуджених є ухвалений місцевим судом вирок про засудження до покарання у виді позбавлення волі на певний строк, який не набрав законної сили, та мотивоване рішення комісії по розподілу.

Не підлягають направленню до дільниці засуджені, щодо яких подана апеляція, у якій порушується питання про погіршення їх становища, або суд визнає необхідним провести судове слідство, а також неповнолітні, жінки з вагітністю понад чотири місяці, жінки, які мають при собі дітей віком до трьох років, особи, які страждають психічними, тяжкими соматичними або інфекційними захворюваннями, інваліди I групи. До однієї дільниці не можуть бути направлені особи, засуджені за одним вироком суду.

У разі направлення засудженого до дільниці, про це негайно, в установленому порядку, інформується відповідний суд, а також родичі засудженого.

4. Вирок суду, що вступив в законну силу, є обов'язковим для всіх державних та громадських організацій, підприємств та установ, посадових осіб та громадян, та підлягає виконанню на всій території України (ст. 124 Конституції України, ст. 403 КПК Украї-

ни). Згідно зі ст. 404 КПК України, до виконання вирок звертається судом, який його постановив, не пізніше трьох діб з дня вступу його в законну силу або повернення справи з апеляційної чи касаційної інстанції. Разом з розпорядженням про виконання вироку, що виходить від судді, органу, на який покладено обов'язок виконання, повинна бути надіслана копія вироку. До копії вироку, зміненого у апеляційному або касаційному порядку, обов'язково додається копія рішення відповідної судової інстанції. Органи, що виконують вирок, повинні повідомляти суд, що виніс вирок, про місце відбування покарання засудженим.

Обов'язковість вироку означає, що його невиконання можливе тільки з підстав, прямо передбачених законом. Так, наприклад, за ст. 404 КПК України вирок не може бути звернений до виконання або виконуватись в частині засудження за дії, караність яких була усунута знову виданим кримінальним законом. Фактично без виконання повертається вирок до суду і в тих випадках, якщо на момент звернення його до виконання засуджений помер.

У всіх інших випадках вирок не підлягає поверненню до суду без виконання.

Якщо у вироку, що надійшов для виконання в орган або установу виконання покарань, маються які-небудь помилки або неточності (наприклад, невірне написання анкетних даних засудженого, адреси проживання, дати народження і т.п.), орган виконання покарань зобов'язаний прийняти вирок до виконання й уточнити в суді спірні питання. У такому ж порядку уточнюється порядок виконання вироку, якщо, наприклад, засуджений до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є громадянином іншої держави, з якою Україна не підписувала угоду про визнання і виконання вироків судів у кримінальних справах, і вибув після його вступу в законну силу за місцем проживання.

Якщо помилки стосуються кваліфікації злочину, неприєднання діючих вироків і т.п. — питання вирішується в порядку ст. 411, 413 КПК України через прокурора, що приймав участь у розгляді кримінальної справи (якщо не минули терміни апеляційного або касаційного оскарження) або прокурора з нагляду за додержанням законів при виконанні рішень у кримінальних справах, районного або обласного прокурора.

Якщо вирок надісланий в орган (установу) виконання покарань з порушенням установленної закріпленості, він також не повертається до суду, а пересилається органом (установою) виконання покарань за належністю, з повідомленням даного суду.

5. Вирок суду є основною підставою виконання і відбування кримінального покарання. Однак законодавець у якості можливих підстав також називає закон України про амністію та акт помилування.

В перекладі з латинської мови амністія означає прощення, тобто звільнення винної особи від того покарання, яке за загальним правилом повинно бути застосоване за певну провину. Існування

цього інституту зумовлене реалізацією принципу гуманізму в діяльності органів держави. Закон України «Про застосування амністії в Україні» (1996 р.) в ст. 1 визначає, що амністія — це повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності і покарання певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів. Акт амністії не вносить змін у кримінальний закон, не ставить під сумнів ні законність, ні обґрунтованість вироку суду. Амністія лише пом'якшує долю засуджених і означає прояв до них гуманності та милосердя з боку законодавчої влади.

Помилування — це також акт прощення засудженого та звільнення його від покарання, який видає Президент України. Згідно з «Положенням про здійснення помилування», затвердженого Указом Президента України від 19 липня 2005 року № 1118/2005, помилування може здійснюватися у виді заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк; повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання; заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням.

6. Питання про визнання за підставу виконання і відбування покарання Закону України про амністію чи акта помилування виникає тоді, коли ними засуджений частково звільняється від покарання або здійснюється заміна покарання чи його невідбутої частини більш м'яким покаранням. У цьому разі виконанню підлягає нове покарання, призначене відповідно до вищевказаних актів, а не визначене у вироку суду. Саме це і дає змогу законодавцю визначати у якості підстави виконання і відбування покарання Закон України про амністію чи акт помилування.

7. Що стосується інших рішень суду — то це такі рішення, на підставі яких засудженому змінюється призначене раніше вироком покарання (однак, не в апеляційному, касаційному порядку чи в порядку виключного провадження, а, наприклад, постанова суду про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням відповідно до ст.82 КК України чи постанова суду про подібну заміну на підставі закону про амністію) або скасовується звільнення з випробуванням та направлення засудженого для реального відбування покарання. У цьому разі покарання також може почати виконуватись виключно після вступу даних рішень в законну силу.

Відповідно до ст. 402 КПК України, ухвала і постанова суду першої інстанції, якщо інше не передбачено цим Кодексом, набирають законної сили і виконуються після закінчення строку на подачу апеляцій, а ухвала і постанова апеляційного суду — після закінчення строку на подання касаційної скарги, внесення касаційного подання. Якщо на ці рішення були подані апеляції, касаційні скарги чи внесено касаційне подання і, якщо їх не було скасовано, то вони набирають законної сили і виконуються після розгляду їх апеляційним чи касаційним судом, за винятками, встановленими цим Кодексом. Ухвали і постанови апеляційної і касаційної ін-

станцій набирають законної сили негайно після їх оголошення, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Загальні строки оскарження судових рішень також визначені у ст. 349 КПК та ст. 386 КПК та є такими ж, як для оскарження вироку. Оскільки питання, пов'язані з виконанням вироку, розглядаються, як правило, судом першої інстанції — загальний строк вступу цих рішень в законну силу становить 15 діб з моменту винесення.

8. В деяких випадках закон встановлює спеціальні строки вступу тих чи інших рішень в законну силу, прямо зазначаючи про це у відповідній статті. Це стосується, наприклад, порядку відміни звільнення від відбування покарання з випробуванням або звільнення засудженого за хворобою. Постанови суду з цих питань, згідно з ч. 4 ст. 408 та ч. 3 ст. 408-2 КПК, може бути оскаржена протягом семи діб з моменту її оголошення. Аналогічним чином у ст. 407 КПК України визначений семидобовий строк вступу в законну силу постанови про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким або умовно-достроковим звільненням від відбування покарання. У всіх інших випадках (наприклад, це стосується постанови про застосування амністії, встановлення адміністративного нагляду) рішення суду виконується після закінчення загального строку на оскарження, тобто п'ятнадцяти діб, оскільки іншого порядку в законі прямо не встановлено.

9. Окремо слід зупинитися на процедурі обчислення строків вступу судових рішень в законну силу. Даний вид строків відноситься до кримінально-процесуальних строків, тому до них застосовуються правила, визначені у ст. 89 КПК. За цими правилами, строки, встановлені КПК, обчислюються годинами, добами (днями) і місяцями. При обчисленні строків не беруться до уваги той день і та година, від яких починається строк.

При обчисленні строку добами строк закінчується о 24 годині останньої доби. Якщо відповідну дію належить провести в суді або в органах дізнання і досудового слідства, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах. При обчисленні строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця. Якщо закінчення строку припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається наступний робочий день. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця.

10. Про поняття виконання та відбування покарання дивись коментар до статті 1.

Стаття 5. Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань
Кримінально-виконавче законодавство, виконання і відбування покарань ґрунтуються на принципах невідворотності виконан-

ня і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослужняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань.

1. У даній статті вперше в історії національного законодавства, що регулює питання виконання і відбування кримінальних покарань, закріплені його принципи. Роль принципів у формуванні кримінально-виконавчого законодавства зумовлена тим, що вони містять у собі ідеальні уявлення про реальну мету кримінально-виконавчої діяльності, про результат цілеспрямованих зусиль адміністрації органів та установ виконання покарань. Принципи кримінально-виконавчого законодавства є виразом головного, основного в даному акті, вони відображають стратегічну тенденцію його розвитку, показуючи, на що воно зорієнтовано.

Принципи кримінально-виконавчого законодавства, відображаючи суть виконання покарань, є орієнтирами для суб'єктів виконання покарань, завдяки яким забезпечується одноманітний підхід до діяльності, спрямованої на досягнення мети покарання. Через це принципи виступають у ролі відмітних якостей процесу здійснення адміністраціями органів та установ виконання покарань правообмежень, властивих покаранню, а також відтворюють те, як реалізація кари відбивається на правовому положенні засуджених. У той же час, зміст принципів не розкрито, тому вирішення даного питання «віддано на відкуп» доктринальному тлумаченню.

2. Принцип невідворотності виконання і відбування покарань є похідним від принципу невідворотності покарання та невідворотності кримінальної відповідальності. Принцип невідворотності покарання, що визначає послідовність стадій кримінальної відповідальності і що виступає у кримінально-виконавчому праві уже як принцип невідворотності виконання покарання, встановлює правила, за якими здійснюється кара, виконуючи роль механізму кримінально-виконавчої діяльності. Принцип невідворотності невіддільний від кримінально-виконавчої діяльності, безпосередньо наявний у ній, визначає її істотні риси. Невідворотність виконання покарання є підґрунтям практичної доцільної діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань, принципом винятково кримінально-виконавчої діяльності, а не чимось зовнішнім стосовно неї. Тому механізм останньої приводиться в дію не за допомогою якогось зовнішнього щодо виконання покарання чинника — його вихідною засадою, спонукальною причиною виступає саме принцип невідворотності виконання покарання як вихідна засада кримінально-виконавчої діяльності, як об'єктивна необхід-

ність доведення до логічного завершення зусиль правоохоронних органів по реалізації кримінальної відповідальності.

3. Законність як принцип кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавчого законодавства, діяльності органів та установ виконання покарань насамперед зафіксовано в п. 14 ст. 92 Конституції України, де сказано, що виключно законами України визначається діяльність органів і установ виконання покарань. Отже, тільки закон — акт Верховної Ради як єдиного органу законодавчої влади є джерелом нормативного регулювання діяльності органів та установ виконання покарань. Адміністрації цих органів та установ належить використовувати кримінально-виконавче законодавство як обов'язковий інструмент для здійснення кримінально-виконавчої діяльності. Правоохоронна діяльність повинна здійснюватися нею в режимі законності, обумовленому повною подібністю розуміння законності як принципу кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавчого законодавства й діяльності органів та установ виконання покарань. Цей принцип ґрунтується на єдності розуміння, закріплення й застосування норм кримінально-виконавчого законодавства, на тому, що законність органічно пов'язана зі справедливістю й асоціюється з доцільністю кримінально-виконавчої діяльності. Підтримка режиму законності має виняткове значення при реалізації правообмежень, властивих покаранням, і необхідна як для вирішення завдань кримінально-виконавчого законодавства, так і для охорони прав та законних інтересів засуджених. Відступ від закону в кримінально-виконавчій діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань призводить до порушення останніх. Кримінально-виконавчому законодавству належить не тільки проголосити права засуджених, а й гарантувати дотримання їхнього правового статусу шляхом покладання на адміністрацію органів та установ виконання покарань обов'язку по забезпеченню суб'єктивних прав та законних інтересів засуджених. Законність являє собою єдність внутрішнього й зовнішнього. Як спосіб зв'язку структурних елементів кримінально-виконавчої діяльності законність є щось внутрішнє. Вона організує структуру цієї діяльності і стає як би моментом реалізації кари. Як спосіб регулювання, зовнішнього оформлення такої діяльності законність виступає чимось зовнішнім. У цій якості кримінально-виконавче законодавство покликане бути способом зовнішнього вираження кримінально-виконавчої діяльності, що регулює відносно стійку визначеність зв'язку її структурних елементів.

4. Принцип справедливості ґрунтується на тому, що залучення правових ідей, які містяться в Загальній декларації прав людини, у правові системи окремих держав також передбачає необхідність розбудови кримінально-виконавчої системи та кримінально-виконавчого законодавства України на засадах справедливості. Виступаючи фундаментальним критерієм оцінки діяльності правоохоронних органів, справедливість посідає центральне місце в забез-

печенні прав людини при здійсненні правообмежень, властивих покаранням. Оскільки застосування таких правообмежень істотно обмежує конституційні права й законні інтереси засудженого, справедливість реалізації кари, відбиваючи співвідношення діяння і відплати за нього, позначає відповідність між правами й обов'язками громадян, закріпленими в Конституції, і обмеженням правового статусу осіб, які зазнали покарання.

Принцип справедливості, втілений у діяльності органів та установ виконання покарань, виступає способом існування кримінально-виконавчої діяльності, формою внутрішнього, об'єктивного, сутнісного, загального, необхідного, сталого, повторюваного зв'язку між структурними елементами кримінально-виконавчої діяльності. Категорія справедливості пов'язана з характеристикою процесів виконання-відбування покарання, аналізом структури кримінально-виконавчої діяльності. Вимоги, що висувуються до кримінально-виконавчої діяльності, повинні бути справедливими. Справедливість дозволяє не просто оцінити, як реалізується кара, але надає можливість побачити об'єктивно властиві кримінально-виконавчій діяльності риси і якості, що відбивають міру правообмежень, притаманних покаранню.

5. Принцип гуманізму стосовно засуджених, які відбувають покарання, ґрунтується на положенні ст. 3 Конституції України, де декларується, що в Україні людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Свою інфраструктуру цей принцип одержує в першу чергу в нормах кримінально-виконавчого законодавства, що визначають правове становище засуджених. Ці норми покликані інкорпорувати уявлення про гуманізм як про людинолюбство, милосердя, любов до ближнього у правову систему, в діяльність органів та установ виконання покарань. У результаті такої інкорпорації розуміння гуманізму виконання покарання як кримінально-виконавчої діяльності, не позбавленої людяного ставлення до засудженого, здобуває вищу юридичну силу, спираючись на авторитет закону.

6. Принцип демократизму є принципом кодифікації законодавства і знаходить своє виявлення у колективних обговореннях законопроектів, що передують внесенню їх на розгляд Верховної Ради, врахуванні громадської думки, кваліфікованій оцінці проектів фахівцями відповідних галузей права, ознайомленню з ними широкої громадськості.

Також у науковій літературі вказується, що елементи демократизму при виконанні та відбуванні кримінальних покарань проявляються і в інших напрямках: в порядку подання і вирішення звернень; мові звернень та листування; контролі органів державної влади та місцевого самоврядування; судовому та відомчому контролю; прокурорському нагляду за діяльністю органів та установ виконання покарань; участі громадських організацій у виправленні та ресоціалізації засуджених.

7. Принцип рівності засуджених перед законом, через те, що він є загальноправовим (базується на конституційному принципі рівності громадян, закріпленому у ст. 21 Конституції України), можна визначити наступним чином: засуджені до кримінальних покарань є рівними перед законом, і покарання щодо них виконується незалежно від раси, національності, релігійних переконань тощо. Дотримання принципу рівності засуджених перед законом досягається за рахунок комплексу заходів, спрямованих на створення єдиних умов відбування покарання, незалежно від майнового становища, національності, віросповідання, та інших соціально-політичних, демографічних та інших ознак. Такі відмінності передбачаються залежно від статі, віку, стану здоров'я, наявності вагітності або малолітніх дітей, а головне — від поведінки засуджених. Але це не може розцінюватись як порушення принципу рівності чи дарування привілеїв. Якщо уявити, наприклад, що різні категорії засуджених (чоловіки і жінки, дорослі та неповнолітні) мали б однакове коло спеціальних прав і обов'язків, піддавалися б однаковим дисциплінарним стягненням, зобов'язувалися б виконувати одні й ті ж норми виробітку, то у такій ситуації фактичні умови відбування позбавлення волі для жінок, неповнолітніх стали б або взагалі нестерпними, або набагато важчими, ніж для дорослих чоловіків. Це обумовлюється, окрім міркувань етичного характеру та особливостями психологічного розвитку, ще й певними психофізіологічними особливостями жінок та неповнолітніх, які більш вразливі у взаємодії з оточуючим світом, ніж чоловіки.

8. Принцип взаємної відповідальності держави і засудженого є найбільш суперечливим принципом, оскільки покарання являє собою форму державного примусу, то його виконання визначає характер основного методу правового регулювання — імперативного, що припускає нерівність суб'єктів виконання й відбування покарання. У найбільш загальному виді його можна визначити наступним чином: особа, притягнута до кримінальної відповідальності, зобов'язана підкоряти свою поведінку правообмеженням, що відбивають зміст покарання, а адміністрація органів та установ виконання покарань так само «взаємно» зобов'язана підкоряти свою діяльність правам і інтересам засудженого.

9. Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань є принципом окремих інститутів кримінально-виконавчого законодавства, зокрема такого, як визначення виду установи виконання покарань. Цей принцип, в свою чергу, як і у кримінальному праві, обумовлюється принципом справедливості. Справедливо призначене покарання утворює міцну основу для його справедливого виконання. Лише наявність цих двох компонентів здатна забезпечити досягнення цілей покарання. Диференціація виконання покарання покликана забезпечити реалізацію справедливості, що визначається диференційованим підходом, відношенням до засуджених різних груп. Диференціація виконання покарання про-

являється перш за все у встановленому порядку виконання та відбування покарання (різних умовах тримання, різному правовому положенні, рівні ізоляції), який застосовується дозовано залежно від ступеня суспільної небезпеки різних категорій засуджених, тобто шляхом фактичної реалізації кари, що впливає з позбавлення волі. Так, цілком справедливо, що порівняно з іншими засудженими, наприклад, засуджені до довічного позбавлення волі, відбувають покарання в установах найвищого рівня безпеки. У цьому і виражається диференційований підхід до засуджених залежно від суспільної небезпеки вчиненого злочину та особи засудженого. Диференціація виконання покарання означає, що до різних категорій засуджених залежно від тяжкості вчинених ними злочинів, минулої злочинної діяльності, форми вини, поведінки в процесі відбування покарання застосовується каральний вплив у різному обсязі.

Індивідуалізація ж виконання покарання полягає в тому, що в умовах дотримання загальних приписів закону відносно виконання покарання має місце індивідуальний підхід до кожного засудженого, що означає вибір потрібних саме даному засудженому заходів.

10. Принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки також є принципом окремих інститутів кримінально-виконавчого законодавства, що може бути реалізований, здебільшого при виконанні покарання у виді позбавлення волі. Даний важливий принцип вперше отримав узагальнене формулювання в законодавстві, що регулює виконання покарань, хоча свою реалізацію він знаходив і у виправно-трудоному законодавстві. У КВК України раціональне застосування примусових заходів закріплено в нормах, які встановлюють відповідальність засудженого (ст. 9, 27, 35, 40, 81, 166 та ін.), підстави, порядок і умови застосування до них заходів стягнення (ст. 46, 54, 69, 83, 134 та ін.). При застосуванні цих заходів закон вимагає враховувати обставини вчинення порушення, особу засудженого та його попередню поведінку.

Принцип стимулювання правослухняної поведінки не тільки закріплений у КВК України, але одночасно відображений і у багатьох нормах цього закону. Це, перш за все, заохочувальні норми (ст. ч. 2 ст. 46, ч. 1 ст. 54, 67, 81, 130 та ін.). Стосовно позбавлення волі важливу роль відіграють норми стимулювання, що регулюють зміну умов тримання засуджених у кращий бік, зокрема, переведення до іншої дільниці на території установи або колонії іншого рівня безпеки. До заохочувальних норм можна віднести також положення кодексу, що надають можливість певним категоріям засуджених проживати за межами установи виконання покарань (ст. 59, 99).

Раціональне застосування засобів виправлення припускає ціле-спрямований виховний вплив на засуджених, організацію їх праці, професійне та загальноосвітнє навчання з урахування їх типових

та індивідуальних особливостей. У даному випадку реалізується метод диференційованого та індивідуалізованого психолого-педагогічного впливу на засуджених. Цей метод виходить за межі принципу диференціації та індивідуалізації покарання, але реалізується у суворо визначених правових рамках.

11. Принцип поєднання покарання з виправним впливом як галузевий принцип кримінально-виконавчого права полягає в тому, що виконання всіх видів покарання повинно супроводжуватись застосуванням до засуджених різноманітних заходів виховання. Це відноситься не тільки до засуджених, наприклад, до позбавлення волі або виправних робіт, відносно яких застосовується весь комплекс засобів виправного впливу, а й до інших строкових видів покарання. До засуджених повинні також застосовуватись в обов'язковому порядку загальні заходи виховного характеру. Правовою підставою для застосування цих заходів служить вирок суду.

Під виправним впливом розуміється широкий комплекс виховних заходів та впливів: праця, навчання, професійна підготовка, розвиток самодіяльності та інші, що покликані формувати позитивні властивості засуджених, які у кінцевому підсумку і говорять про ступінь виправлення особи. Поєднання виконання покарання з заходами виправного впливу утворює карально-виховний процес.

12. Принцип участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань — принцип окремих інститутів кримінально-виконавчого законодавства. Даний принцип останнім часом широко популяризується у засобах масової інформації, хоча в умовах соціальної нестабільності ефективність його реалізації вкрай незначна. Але громадськість має велику силу, без якої не можна успішно виконувати задачі управління та ресоціалізації засуджених. Громадськість може контролювати діяльність установ та органів виконання покарань і поряд з цим надавати їм активну допомогу.

У роботі органів та установ виконання покарань громадськість приймає участь через спостережні комісії та інші громадські об'єднання (Міжнародна амністія, Фонд «Відродження», «Донецький Меморіал» та ін.). У ст. 53 Європейських пенітенціарних правилах від 12.02.1987 р. говориться, що пенітенціарна адміністрація розглядає у якості однієї з найважливіших задач постійне інформування громадськості про роль кримінально-виконавчої системи та роботи персоналу, щоб сприяти кращому розумінню значимості її внеску у життя суспільства. У ст. 61 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими від 30.08.1955 р. вказується на необхідність залучення громадськості до виховання засуджених.

13. Слід звернути увагу на існуючі відмінності між принципами кримінально-виконавчого законодавства, сформульованими у ст. 5 КВК України й принципами кримінально-виконавчого права як галузі права. Принципами кримінально-виконавчого права є: справедливість, поважання прав людини, гуманізм, законність,

невідворотність виконання покарання. Принципи кримінально-виконавчого права є виразом головного, основного в даній галузі права, вони відображають стратегічну тенденцію його розвитку, показуючи, на що воно зорієнтовано. Сформульовані спочатку наукою кримінально-виконавчого права правові принципи, об'єктивуючись у кримінально-виконавчому законодавстві, виходять за межі сучасних наукових уявлень і, набуваючи нормативно-правових характеристик, одержали широке соціально-правове значення. Принципи кримінально-виконавчого права покликані відігравати значну роль у формоутворенні кримінально-виконавчого законодавства й відповідної галузі права як соціальної реальності.

14. Принцип поважання прав людини в діяльності органів та установ виконання покарань необхідно характеризувати, виходячи з того, що в його основі знаходиться Загальна декларація прав людини, інші міжнародно-правові акти як універсального, так і регіонального рівня, що проголошують права й основні свободи людини й громадянина, а також міжнародні стандарти поводження із засудженими. Згідно з Засадами державної політики України в галузі прав людини права й свободи людини, їх гарантії мають визначати зміст і спрямованість діяльності органів держави в тому числі й при виконанні покарань. Державна політика в галузі прав людини виходить із того, що неприпустимо звужувати та обмежувати існуючі права й основні свободи людини, проголошені Конституцією України, законами та підзаконними нормативними актами.

Додержання прав людини в діяльності органів та установ виконання покарань при застосуванні державного примусу повинно гарантувати суб'єктові відбування покарання захист від принижень і нелюдського ставлення, забезпечувати засудженим безпечні умови тримання. Принцип поважання прав людини надає засудженим гарантовану можливість відстоювати свої права, звертаючись із пропозиціями, заявами та скаргами не тільки до адміністрації, а й до суду, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у відповідні міжнародні судові установи або органи міжнародних організацій, членом чи учасником яких є Україна.

15. Основоположні принципи поводження з особами, позбавленими волі, фундаментального характеру, містяться і в міжнародних документах. Вони ґрунтуються на необхідності забезпечувати права засуджених, що невіддільні від загальних прав людини. Це означає, що позбавлені волі мають право на: життя та особисту недоторканність; здоров'я; працю; відпочинок; незастосування до них тортур чи іншого нелюдського поводження; повагу людської гідності; належні правові процедури; свободу від будь-якої дискримінації; свободу від рабства; свободу совісті та думок; свободу віросповідання; недоторканність сімейного життя; самовдосконалювання.

Для забезпечення цих прав міжнародні стандарти рекомендують організувати функціонування місць позбавлення волі таким чином, щоб вони були добре організованими установами, тобто

місцями, де не повинна виникати небезпека для життя, здоров'я та особистої недоторканності як позбавлених волі, так і персоналу. У місцях позбавлення волі не повинна застосовуватись дискримінація щодо засуджених. Умови тримання осіб, засуджених до позбавлення волі, не повинні додатково до обмежень, зумовлених фактом ізоляції, обмежувати права і свободи людини і громадянина. Режим позбавлення волі не повинен занадто обмежувати контакти засуджених із зовнішнім світом, тому міжнародні стандарти особливу увагу приділяють тим аспектам поведінки з позбавленими волі, які спрямовані на підготовку цих осіб до повернення до життя у суспільстві.

Стаття 6. Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби

1. Виправлення засудженого — процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

2. Ресоціалізація — свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого.

3. Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

4. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого злочину та поведінки засудженого під час відбування покарання.

1. У ч. 1 ст. 6 КВК України визначається поняття виправлення засуджених. Вперше це поняття, достатньо складне з точки зору його юридичного оформлення, закріплено у кримінально-виконавчому законодавстві.

Під виправленням розуміється процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Виправлення полягає в тому, щоб шляхом примусового впливу на засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні настанови, змусити додержуватися положень закону про кримінальну відповідальність, а ще краще, нехай навіть під страхом покарання, прищепити повагу до закону. Досягнення такого результату визнається юридичним виправленням, що само по собі важливий результат застосування покарання, суттєвий показник його ефективності.

2. Ресоціалізація — це складна соціально-правова категорія, яка охоплює різні сторони оновлення соціальних зв'язків як під час відбування покарання, так і після цього. Саме тому у пенітенціарній педагогіці ресоціалізацію поділяють на пенітенціарну та постпенітенціарну. Пенітенціарна ресоціалізація являє собою вироблення у засудженого законослухняної поведінки в установі виконання покарань; до постпенітенціарної ресоціалізації відносять комплекс заходів з трудового та побутового влаштування і встановлення зв'язків у звільненого з метою його подальшої соціальної реабілітації після звільнення на свободу, в результаті чого забезпечується відновлення засудженого у соціальному статусі та повернення до самостійного життя.

Ресоціалізація у пенітенціарній педагогіці — це процес відновлення (а у деяких випадках — становлення) особи як соціального повноправного члена суспільства, що здійснюється на основі застосування до неї комплексу правових, організаційних, психологічних, виховних та інших заходів впливу на різних етапах кримінальної відповідальності з метою повернення її до самостійного загальноприйнятого суспільно-нормального життя. Проблема ресоціалізації достатньо складна, являє собою об'ємну соціально-правову проблему, у зв'язку з чим вона не вичерпується тими основними питаннями, що були розглянуті вище. Говорити про досягнення ресоціалізації можливо лише у тому випадку, коли у засудженого після звільнення вирішені всі проблеми як соціального, так і побутового плану: житлова проблема, проблема працевлаштування, фінансового забезпечення тощо. Виходячи з цього, говорити про остаточну ресоціалізацію засудженого безпосередньо під час відбування покарання неможливо, у цей період можна лише зробити певні кроки для забезпечення її досягнення після звільнення.

Треба відмітити, що у Європейських тюремних правилах у порівнянні з Мінімальними стандартними правилами поведінки з ув'язненими з урахуванням змін, що відбулися у теорії й практиці застосування позбавлення волі, дещо зміщені пріоритети та акценти. Європейські тюремні правила розроблені з урахуванням того, що виправлення та ресоціалізація не завжди дають очікуваних результатів, оскільки ці цілі як показав досвід минулих років не є реальними. У зв'язку з цим визнається, що головними передумовами успішного виправлення є готовність і добра воля самих засуджених та налагодження зв'язків між установами виконання покарань та вільним суспільством. Цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їх здоров'я та гідність та сприяти формуванню у них почуття відповідальності та виробленню навичок, які допоможуть реінтегруватися у суспільство, допоможуть виконувати вимоги законності та задовольняти свої життєві потреби власними силами після звільнення.

Виправлення засуджених за міжнародними документами має на меті мінімізацію негативного впливу позбавлення волі на особис-

тість та соціальну поведінку осіб, позбавлених волі. Європейські тюремні правила відображають зміни від попереднього підходу до процесу впливу на засуджених, спрямованого на виправлення їх поглядів і поведінки до розробки моделей, орієнтованих на розвиток соціально корисних професійних навичок та особистих здібностей, що відкривають перспективи успішної соціальної реінтеграції.

3. Основними засобами виправлення та ресоціалізації засуджених закон називає: встановлений порядок виконання та відбування покарання; суспільно корисна праця; соціально-виховна робота; загальноосвітнє і професійно-технічне навчання; громадський вплив.

4. Встановлений порядок виконання та відбування покарання — це не що інше, як режим виконання та відбування покарання, відповідно до визначення, наведеного у ст. 102 КВК України. Режим, являючись одним із засобів виправлення засуджених, по суті створює основу для застосування всіх інших засобів впливу на них, тому законодавство приділяє найбільшу увагу його регулюванню.

5. Суспільно корисна праця в силу винятково великих виховних можливостей впливу на особистість виступає найважливішим засобом виправлення засуджених; свого часу праця у відповідних законах нашої держави визнавалась основою всього процесу виправлення та перевиховання засуджених. Нині у політиці в сфері виконання покарань та кримінально-виконавчому законодавстві зміщений акцент з трудового аспекту на кримінально-виконавчий. Однак праця продовжує відігравати важливу роль при виконанні багатьох видів покарань, зокрема у зв'язку з тим, що вона залишається обов'язковою для деяких категорій засуджених (так, наприклад, ст. 42 КВК України визначає, що засудженим до виконання робіт забороняється звільнитись за власним бажанням протягом строку відбування покарання; у ст. 59 КВК України вказано, що засуджені до обмеження волі зобов'язані сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру). Залучення до праці спрямоване, насамперед, на приучення засуджених ставитися до праці, як до позитивної та необхідної складової їх життя, у тому числі й подальшого життя на волі. Такі ж вимоги ставлять до праці ув'язнених Європейські тюремні правила. Необхідно, щоб звільнившись із установи виконання покарань особа мала певні навички та вміння, які дозволять їй знайти «за конні» засоби для існування та допоможуть безболісно увійти у життя на волі. Слід відмітити, що умови праці засуджених регулюються у своїй основі законодавством про працю.

6. Соціально-виховна робота — це цілеспрямована діяльність персоналу органів та установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених (ст. 123 КВК України). Це комплекс заходів, що проводяться із засудженими з метою формування у них поважного ставлення до людини, суспільства, праці, норм, правил та традицій

людського співжиття та стимулювання правослухняної поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів. Проведення соціально-виховних заходів (соціально-виховної роботи) є необхідною умовою виправлення засуджених. Їх комплекс включає великий набір різноманітних засобів та методів їх застосування. Під засобами розуміються різні прийоми, дії, що застосовуються для досягнення цілей покарання засуджених, а під заходами впливу розуміються конкретні прийоми, заходи застосування засобів. На практиці органами та установами виконання покарань застосовуються способи й методи виховного впливу на засуджених, засновані на категоріях психології й педагогіки. Суттєвою ознакою, що відрізняє засоби та методи впливу на засуджених, є те, що застосування основних засобів виправлення засуджених безпосередньо передбачено кримінально-виконавчим законодавством. Заходи ж виховного впливу кримінально-виконавчим законодавством не регламентовані, оскільки вони являють собою заходи педагогічного характеру. Цими проблемами займається пенітенціарна педагогіка у її прикладній частині.

Характер соціально-виховної роботи залежить від виду кримінального покарання та виду установи чи органу виконання покарань. Так, основними формами і методами соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі законодавство називає моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне та інше виховання засуджених, що сприяє становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності (ст. 124 КВК України). Участь засуджених у проведенні соціально-виховних заходів враховується при визначенні ступеня їх виправлення, а також при застосуванні до них заходів виправлення, заохочення та стягнення.

Пункт «г» ст. 66 Європейських в'язничних правил рекомендує впроваджувати такі системи контактів і методів керівництва, які б сприяли встановленню позитивних стосунків між персоналом і засудженими з метою досягнення мети виправлення. Такий підхід Європейських в'язничних правил відображає сучасну філософію виправного впливу на засуджених. Дослідження з цього приводу основною передумовою виправлення вважають особисте бажання засудженого та тісне співробітництво з персоналом установи та вільним суспільством, тобто з рідними, близькими, представниками державних, громадських та релігійних організацій.

Безпосередня організація соціально-виховної роботи, як одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, покладена на соціально-психологічну службу установ виконання покарань. Але, як свідчать перераховані вище національні та міжнародні правові норми, всі категорії персоналу — від молодшого інспектора до начальника установи — повинні брати участь у виховному процесі із засудженими.

7. Отримання засудженими загальної освіти та професійної підготовки є могутнім засобом їх виправлення. Тут мова йде не просто про отримання засудженим того чи іншого рівня освіти, спеціальності чи її удосконалення, а про учбово-педагогічний процес, який має виключно високу виховну спрямованість.

Порядок та умови отримання засудженими освіти врегульовано законами України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Положенням про умови навчання та отримання базової та повної загальної середньої освіти особами, засудженими до позбавлення волі, у загальноосвітніх навчальних закладах при установах кримінально-виконавчої системи та Положенням про навчальний центр при установі виконання покарань.

Організація професійно-технічного навчання засуджених здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. У теперішній час навчання робітничим професіям в установах виконання покарань відбувається як на власному виробництві, так і у спеціально створених професійно-технічних навчальних закладах Міністерства освіти і науки України, які функціонують при виховних колоніях для неповнолітніх. Відповідно до Указу Президента України від 18 лютого 2002 р. № 143 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» (п.8), Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 р., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. №167, система професійно-технічної освіти засуджених в установах кримінально-виконавчої системи повинна забезпечувати навчання засуджених з урахуванням не тільки інтересів власного виробництва, а і потреб ринку праці після їх звільнення з місць позбавлення волі.

8. Громадський вплив на засуджених здійснюється шляхом участі громадських формувань або органів місцевого самоврядування в діяльності органів та установ виконання покарань у таких формах: проведення правової пропаганди з засудженими та організація шефства над важковиховуваними; залучення засуджених до культурно-масових та спортивних заходів; надання економічної допомоги засудженим; сприяння в організації виховної роботи на всіх рівнях. Організаційні форми участі громадських організацій та інших органів чи установ різноманітні: спостережні комісії, комісії у справах неповнолітніх, шефські формування колективів підприємств, учбових закладів, наставництво тощо.

9. У ч. 4 ст. 6 КВК вказується, що засоби виправлення засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи засуджених та їх поведінки, тобто, з урахуванням розглянутого вище принципу диференціації та індивідуалізації. Відносно окремих

видів покарань КВК України детально регламентує використання тих чи інших засобів виправлення засуджених, акцентуючи особливу увагу на тих з них, які поєднані з виправним впливом.

Слід відмітити, що застосування засобів виправлення має певні особливості: дані заходи не носять характер «відплати за вчинене» та, на відміну кримінально-каральних правообмежень, не мають відносно «жорсткого» кримінально-правового зв'язку з вчиненим злочином. Для них останнє відіграє роль свого роду «симптому» певного ступеня й характеру суспільної небезпечності та соціально-моральної занедбаності особи злочинця.

Перш за все, набір засобів виправлення залежить від виду покарання, застосованого до засудженого. Але навіть у рамках одного виду покарання набір та змістовна сторона цих засобів не будуть однаковими. Поведінка засудженого під час відбування покарання впливає на визначення умов, в яких воно відбувається, а також на обсяг пільг, які йому надаються, на можливість дострокового звільнення або на зміну режиму тримання на більш легкій. У даному випадку в повній мірі розкривається принцип кримінально-виконавчого законодавства про диференціацію та індивідуалізацію виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів та стимулювання правослухняної поведінки.

Глава 2 ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ

Стаття 7. Основи правового статусу засуджених

1. Держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку.

2. Засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законами України та цим Кодексом і встановлених вироком суду.

3. Правовий статус засуджених іноземців і осіб без громадянства визначається законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

4. Правовий статус засуджених визначається законами України, а також цим Кодексом, виходячи із порядку і умов виконання та відбування конкретного виду покарання.

1. Стаття присвячена визначенню правового положення засуджених до всіх видів кримінальних покарань, виконання яких

7. Отримання засудженими загальної освіти та професійної підготовки є могутнім засобом їх виправлення. Тут мова йде не просто про отримання засудженим того чи іншого рівня освіти, спеціальності чи її удосконалення, а про учбово-педагогічний процес, який має виключно високу виховну спрямованість.

Порядок та умови отримання засудженими освіти врегульовано законами України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Положенням про умови навчання та отримання базової та повної загальної середньої освіти особами, засудженими до позбавлення волі, у загальноосвітніх навчальних закладах при установах кримінально-виконавчої системи та Положенням про навчальний центр при установі виконання покарань.

Організація професійно-технічного навчання засуджених здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. У теперішній час навчання робітничим професіям в установах виконання покарань відбувається як на власному виробництві, так і у спеціально створених професійно-технічних навчальних закладах Міністерства освіти і науки України, які функціонують при виховних колоніях для неповнолітніх. Відповідно до Указу Президента України від 18 лютого 2002 р. № 143 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» (п.8), Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 р., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. №167, система професійно-технічної освіти засуджених в установах кримінально-виконавчої системи повинна забезпечувати навчання засуджених з урахуванням не тільки інтересів власного виробництва, а і потреб ринку праці після їх звільнення з місць позбавлення волі.

8. Громадський вплив на засуджених здійснюється шляхом участі громадських формувань або органів місцевого самоврядування в діяльності органів та установ виконання покарань у таких формах: проведення правової пропаганди з засудженими та організація шефства над важковиховуваними; залучення засуджених до культурно-масових та спортивних заходів; надання економічної допомоги засудженим; сприяння в організації виховної роботи на всіх рівнях. Організаційні форми участі громадських організацій та інших органів чи установ різноманітні: спостережні комісії, комісії у справах неповнолітніх, шефські формування колективів підприємств, учбових закладів, наставництво тощо.

9. У ч. 4 ст. 6 КВК вказується, що засоби виправлення засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи засуджених та їх поведінки, тобто, з урахуванням розглянутого вище принципу диференціації та індивідуалізації. Відносно окремих

видів покарань КВК України детально регламентує використання тих чи інших засобів виправлення засуджених, акцентуючи особливу увагу на тих з них, які поєднані з виправним впливом.

Слід відмітити, що застосування засобів виправлення має певні особливості: дані заходи не носять характер «відплати за вчинене» та, на відміну кримінально-каральних правообмежень, не мають відносно «жорсткого» кримінально-правового зв'язку з вчиненим злочином. Для них останнє відіграє роль свого роду «симптому» певного ступеня й характеру суспільної небезпечності та соціально-моральної занедбаності особи злочинця.

Перш за все, набір засобів виправлення залежить від виду покарання, застосованого до засудженого. Але навіть у рамках одного виду покарання набір та змістовна сторона цих засобів не будуть однаковими. Поведінка засудженого під час відбування покарання впливає на визначення умов, в яких воно відбувається, а також на обсяг пільг, які йому надаються, на можливість дострокового звільнення або на зміну режиму тримання на більш легкий. У даному випадку в повній мірі розкривається принцип кримінально-виконавчого законодавства про диференціацію та індивідуалізацію виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів та стимулювання правослухняної поведінки.

Глава 2 ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ

Стаття 7. Основи правового статусу засуджених

1. Держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку.

2. Засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законами України та цим Кодексом і встановлених вироком суду.

3. Правовий статус засуджених іноземців і осіб без громадянства визначається законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

4. Правовий статус засуджених визначається законами України, а також цим Кодексом, виходячи із порядку і умов виконання та відбування конкретного виду покарання.

1. Стаття присвячена визначенню правового положення засуджених до всіх видів кримінальних покарань, виконання яких

врегульовано КВК України. В цілому КВК України приділяє значну увагу регламентації правового статусу засуджених на відміну від Виправно-трудоного кодексу України, де цьому питанню була присвячена лише одна стаття, яка містила загальні норми щодо правового положення осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі та виправних робіт.

2. Принципово важливим є положення, що міститься у ч. 2 ст. 7, про те, що держава бачить у засудженому перш за все людину, наділену правами та обов'язками. Це означає, що засуджений (навіть до позбавлення волі), безумовно, у більшому чи меншому ступені, залежно від виду покарання, відрізняється за своїм правовим положенням від інших громадян, але не виключається з числа членів суспільства, не позбавляється всіх основних прав і обов'язків. Він продовжує залишатися правоздатним та дієздатним громадянином, суб'єктом обов'язків і прав, гарантованих Конституцією України та іншими законами, що визначають правове положення громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

3. Відмітною рисою правового статусу засуджених є те, що він базується на загальному правовому статусі громадянина України, оскільки засудження особи до кримінального покарання не тягне позбавлення громадянства України та відповідно загального правового статусу громадян нашої країни. У ст. 25 Конституції України прямо вказується, що громадянин не може бути позбавлений громадянства та права змінити його. Більш того, факт притягнення особи як обвинуваченого у кримінальній справі або винесення щодо неї обвинувального вироку суду, що набрав чинності і підлягає виконанню, за ст.18 Закону України «Про громадянство України» (2001 р.) є підставою для заборони виходу з громадянства України.

4. В найбільш загальному вигляді правове положення (правовий статус) засуджених у науці кримінально-виконавчого права зазвичай визначають як засновану на загальному статусі громадян України і закріплену в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їх прав, законних інтересів і обов'язків. При цьому вказується, що зміст правового статусу, як окремі елементи, складають: 1) суб'єктивні права, 2) законні інтереси та 3) обов'язки засуджених.

5. Ст. 63 Конституції України встановлює, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Тобто на засуджених розповсюджується, як уже зазначалося, більшість прав, свобод та обов'язків людини й громадянина, які передбачені розділом II Конституції України. З цієї конституційної норми випливає й те, що права засуджених можуть обмежуватися тільки законами, а не іншими, у тому числі і відомчими, нормативно-правовими актами.

6. При цьому слід виходити з того, що покарання по суті є заходом примусу і для досягнення його цілей права й свободи засуджених повинні обмежуватися. У літературі вказується, що обмеження правового положення можуть бути встановлені прямо чи непрямо.

Пряме правообмеження має місце тоді, коли засуджений обмежується у правах, а також у обов'язках тим же законодавством, яке встановлює відповідні права й обов'язки (наприклад, спрощений порядок розірвання шлюбу з засудженим до позбавлення волі на строк три та більше років; обмеження, що впливають з судимості). Ці обмеження є обмеженнями прав засудженого як громадянина, оскільки справа вирішується без урахування його думки.

Прямі обмеження у правах та обов'язках можуть впливати також із вироку. Так, при засудженні до виправних робіт кримінальний закон (ст. 57 КК України) встановлює межі утримань із заробітку засудженого: від 10 до 20 %. Конкретні ж їх розміри (10, 15, 20 %) встановлює суд.

Нарешті, пряме обмеження засудженого у правах та обов'язках може впливати з режиму. Наприклад, за діючим законодавством засуджений до позбавлення волі повинен перебувати в умовах ізоляції (ст. 63 КК України: покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи), в силу чого він не користується передбаченим ст. 33 Конституції України правом вільно обирати місце проживання та вільно пересуватись чи покидати територію України.

Непрямі правообмеження також впливають з режиму, що встановлює для засуджених специфічні обов'язки, які виступають у ролі перепони для користування рядом загальногромадянських прав і свобод (наприклад, засудженим до позбавлення волі забороняється зберігати при собі цінні речі та гроші; вони не мають права продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб предмети, речі та вироби, що перебувають в особистому користуванні тощо).

7. Конкретний комплекс правообмежень властивий кожному виду покарання. Від його виду також залежить і ступінь обмежень. Так, особи, засуджені до таких видів кримінальних покарань як арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі більш обмежені в правах і наділені специфічними обов'язками, ніж засуджені, наприклад, до виправних чи громадських робіт. Звичайно правообмеження застосовуються у комплексі, що особливо видно при відбуванні покарання у виді позбавлення волі. Оскільки громадянин ізолюється від суспільства та поміщується до установи виконання покарань, нормами кримінально-виконавчого права практично передбачається все його повсякденне життя, побут, спілкування з

адміністрацією, харчування, одяг, медичне обслуговування, праця, навчання, форми виховної та культурно-просвітницької роботи, організація дозвілля. При відбуванні виправних робіт засуджений обмежується у трудових правах.

Однак позбавлення одного права непрямо може викликати обмеження і у сфері іншого права. Наприклад, засуджений до виправних робіт у зв'язку з тим, що він не має права самовільно залишити місце роботи, обмежений у праві вільного обрання праці, закріпленого у ст. 43 Конституції України. Аналогічно у ст.12 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» встановлено, що таке конституційне право як свобода пересування обмежується щодо осіб, які за вирок суду відбувають покарання у виді позбавлення чи обмеження волі.

Засуджені, які перебувають в установах виконання покарань, прямо чи побічно обмежені і в таких конституційних правах як право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст.31 Конституції України), право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, участь у професійних спілках (ст.36 Конституції України), право брати участь в управлінні державними справами (ст. 38 Конституції України), право проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст.39 Конституції України), право на підприємницьку діяльність (ст.42 Конституції України) та ін. Вони побічно обмежені й у низці загальногромадянських прав, які передбачені нормами цивільного, сімейного, житлового, трудового, фінансового та інших галузей права. Наприклад, не можуть брати участь у вихованні дітей, вільно користуватися більшою частиною своєї власності, розпоряджатися грошовими коштами, обирати місце роботи тощо.

8. У ч. 3 ст. 7 визначається правове положення іноземних громадян та осіб без громадянства. Іноземні громадяни — це особи, які мають громадянство або підданство інших держав та постійно чи тимчасово перебувають на території України. До числа іноземних громадян за змістом діючого законодавства про громадянство та статус іноземців відносяться також громадяни інших (крім України) країн СНД. Згідно, зі змінами від 6 лютого 2003 р., що були внесені до Закону України «Про правовий статус іноземців» від 4 лютого 1994 р., особа без громадянства — особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Із даних норм та ст. 26 Конституції України випливає, що вказані особи користуються правами і свободами, а також несуть такі ж обов'язки, як громадяни України, за виключеннями, встановленими Конституцією, законами та міжнародними договорами України (наприклад, на іноземців не поширюється конституційний обов'язок захисту України, її незалежності, встановлений у ст. 65). Викладене свідчить про те, що іноземні громадяни та особи без грома-

дянства під час відбування покарання не безправні під час відбування покарання порівняно з громадянами України. Конституція України та інші законодавчі акти, міжнародні договори гарантують вказаним особам охорону їх життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканність власності та житла, приватного життя, майнових, сімейних, трудових прав та інших цінностей.

9. Соціально-правове значення інституту правового положення осіб, які відбувають кримінальні покарання останнім часом не охоплюється вирішенням тільки задач у сфері правоохоронної діяльності. Україна є учасником численних багатосторонніх міжнародних угод, вона визнає ряд резолюцій та рішень міжнародних організацій, і у першу чергу ООН та Ради Європи, з питань дотримання прав засуджених. Розвиток правового статусу засуджених, особливо у світлі міжнародних документів, служить своєрідним показником бажання та можливості України дотримувати узяті на себе обов'язки, впливає на її міжнародний авторитет.

Стаття 8. Основні права засуджених

1. Засуджені мають право:

на отримання інформації про свої права і обов'язки, порядок і умови виконання та відбування призначеного судом покарання;

на гуманне ставлення до себе і на повагу гідності, властивої людській особистості;

звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, а також до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян;

давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою. Відповіді засудженим даються мовою звернення. У разі відсутності можливості дати відповідь мовою звернення вона дається українською мовою з перекладом відповіді на мову звернення, який забезпечується органом або установою виконання покарань;

на охорону здоров'я. Охорона здоров'я забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних і платних форм медичної допомоги. Засуджені, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, можуть за їх письмовою згодою пройти курс лікування від вказаних захворювань;

на соціальне забезпечення, у тому числі й на отримання пенсій, відповідно до законів України.

2. Засудженому гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

3. Засуджені іноземці мають право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх держав, особи без громадянства, а також громадяни держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, — з дипломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист.

1. У даній статті визначені основні суб'єктивні права, які мають всі засуджені, незалежно від виду покарання. Під суб'єктивним правом засудженого у науці кримінально-виконавчого права традиційно розуміється закріплена законом і гарантована державою можливість певної поведінки засудженого або користування ним певними соціальними благами, що забезпечується юридичними обов'язками посадових осіб органів і установ виконання покарань, інших суб'єктів правовідносин, які виникають при цьому.

2. До змісту суб'єктивного права у науковій літературі включається: 1) можливість засудженого вільно користуватися соціальними благами у межах, встановлених правом; 2) можливість вимагати виконання кореспондуючих даному праву обов'язків адміністрацією органів і установ виконання покарань, іншими суб'єктами кримінально-виконавчих та інших правовідносин; 3) можливість звернутися за захистом свого суб'єктивного права.

3. Невід'ємною складовою правового статусу є законні інтереси, хоча останні прямо і не вказані в законі. Законні інтереси засуджених у кримінально-виконавчому праві — це закріплені в правових нормах конкретної дії прагнення засуджених до володіння тими чи іншими благами, які задовольняються, як правило, за результатом оцінки посадовими особами органів виконання покарань чи адміністрацією установ виконання покарань, прокуратурою, судом поведінки засудженого під час відбування покарання.

4. До змісту законного інтересу зазвичай включають три елементи:

1) прагнення отримати передбачене законом матеріальне чи духовне соціальне благо (отримання додаткових посилок чи передач, короткострокових чи тривалих побачень, дозволу на додаткову телефонну розмову, переведення до дільниці соціальної адаптації тощо). Такі блага вказуються у правових нормах у якості мети, для досягнення якої необхідні відповідні юридичні факти та позитивна оцінка поведінки засудженого суб'єктами чи учасниками кримінально-виконавчих відносин;

2) можливість клопотати перед посадовими особами органів виконання покарань чи адміністрацією установ виконання покарань, прокуратурою, судом про їх відповідні дії щодо реалізації законних інтересів;

3) можливість звертатися до компетентних органів за захистом законних інтересів. Таке звернення не означає автоматичного задоволення клопотання, проте означає, що законні інтереси, як і суб'єктивні права, гарантуються державою.

Законні інтереси засуджених можуть бути досить різними. Наприклад, тільки за соціально-політичним призначенням науковці поділяють їх на:

1) законні інтереси, направлені на отримання заохочення (наприклад, заходів заохочення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі, передбачених ст. 130 КВК України, зміну умов тримання засуджених до позбавлення волі на підставі ст. 100 КВК України);

2) законні інтереси, направлені на отримання пільг (наприклад, придбання засудженими до позбавлення волі продуктів харчування і предметів першої потреби інвалідами, вагітними жінками, у випадках коли засуджені не працюють із незалежних жінок, жінками, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, інвалідами додаткових посилок (передач) і бандеролей, лікарських засобів і виробів медичного призначення);

3) законні інтереси, направлені на отримання благ, які за своєю суттю не є для засуджених ні заохоченнями, ні пільгами. В одних випадках вони закріплені в законодавстві у вигляді законного інтересу з використанням таких формулювань як: «як правило», «як виняток», «за наявності можливості» тощо. Наприклад, особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах; начальник установи, як виняток, з метою виховного впливу може надати короткострокове побачення з родичами або телефонну розмову засудженим, яких тримають у приміщеннях камерного типу (одиночних камерах), дисциплінарному ізоляторі або карцері. В інших випадках законні інтереси закріплюються в законодавстві у вигляді суб'єктивних прав, але в силу слабкості гарантій не реалізуються в повному обсязі. Це, наприклад, право осіб, засуджених до позбавлення волі, на нормальне матеріально-побутове забезпечення та працевлаштування, яке внаслідок соціально-економічних умов у державі на сьогоднішній день не може бути гарантоване як суб'єктивне право і являє собою законний інтерес засудженого.

5. Відповідно до міжнародних стандартів до основних віднесено право засуджених на отримання інформації про свої права та обов'язки, про умови відбування покарання. Адміністрація установи або органу виконання покарання зобов'язана надати засу-

дженому вказану інформацію, а також ознайомити їх зі змінами порядку та умов відбування покарань.

6. Законом гарантовано право на ввічливе ставлення з боку персоналу, а це у сполученні з ч. 1 ст. 9 КВК України, що встановлює обов'язок засуджених ввічливо ставитись до персоналу, інших осіб, які відвідують установи виконання покарань, утворює правовий режим взаємовідносин між засудженими і персоналом під час відбування покарання. Крім того, засуджені не повинні піддаватися жорстокому або такому, що принижує людську гідність, поведженню. Заходи примусу можуть бути застосовані до них не інакше, як на підставі закону.

У ст. 16 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» зазначається, що персонал Державної кримінально-виконавчої служби України зобов'язаний неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту. Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, дії є несумісними зі службою і роботою в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Особи рядового і начальницького складу та працівники кримінально-виконавчої служби, які виявили жорстоке ставлення до засуджених і осіб, узятих під варту, або вчинили дії, що принижують їхню людську гідність, притягуються до відповідальності згідно із законом. У разі вчинення таких дій, особа рядового чи начальницького складу або працівник кримінально-виконавчої служби підлягає звільненню зі служби (роботи), якщо до нього постановлено обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили, або якщо протягом року за такі ж дії до нього вже було застосовано дисциплінарне стягнення.

7. У числі основних — право засуджених на звернення з пропозиціями, заявами та скаргами, в тому числі і до міждержавних органів (наприклад, комісії та комітети ООН із захисту прав і свобод людини, Європейський Суд з прав людини). Реалізація даного права розкрита у спеціальних статтях КВК України (наприклад, у ст. 59, 74, 113), що встановлюють порядок звернення засуджених у двох формах: 1) засуджені до арешту, тримання у дисциплінарному батальйоні, обмеження та позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі направляють свої звернення тільки через адміністрацію установ виконання покарань; 2) засуджені до інших видів покарань направляють свої звернення самостійно. Відповідно на адміністрацію установ виконання покарань у першому випадку покладається обов'язок по доведенню звернень засуджених до конкретних адресатів. При цьому адміністрація не повинна знайомитись зі змістом звернень засуджених, якщо останні направлені до органів, які здійснюють контроль за діяльністю органів та установ виконання покарань або за дотриманням прав людини.

8. КВК України передбачено право звернення з пропозиціями, заявами та скаргами, дачі офіційних пояснень та листування рідною мовою. Відповіді засудженим також даються мовою звернення, а в разі відсутності можливості дати відповідь мовою звернення вона дається українською мовою з перекладом відповіді на мову звернення, який забезпечується органом або установою виконання покарань. Дане положення цілком відповідає ст. 6 Закону України «Про звернення громадян» та ще раз підтверджує забезпечення дотримання відносно засуджених основних прав і свобод громадян.

9. Відповідно до ст. 3 вищевказаного закону, під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. Пропозиція (зауваження) — звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства. Заява (клопотання) — звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання — письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо. Скарга — звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

10. У якості основного закріплено право на охорону здоров'я, включаючи отримання всіх видів медичної допомоги. Вона включає у себе первинну медико-санітарну та спеціалізовану медичну допомогу як у амбулаторно-поліклінічних, так і стаціонарних умовах залежно від медичного висновку. Новим тут є те, що законодавець передбачає можливість не тільки безплатної, а й платної форми медичної допомоги. Дане право впливає з ст. 6 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», за якою кожному громадянину гарантується право на кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я.

11. Ч. 5 ст. 8 свідчить про те, що законодавець прийняв рішення відмовитись від примусового лікування алкоголіків і наркоманів: вперше за рівні закону закріплено, що хворі алкоголізмом та ті, хто страждає від наркотичної залежності, зможуть проходити курс

лікування за їх письмовою згодою безпосередньо в установах виконання покарань або у місцевих наркологічних установах системи органів охорони здоров'я (залежно від виду покарання та ступеня ізоляції).

12. У ч. 1 ст. 8 вперше гарантовано право засудженого на соціальне забезпечення, в тому числі і на отримання пенсій відповідно до законів України. Ці правомочності особливо важливі для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, оскільки до останнього часу вони не мали права на розгляд питання про призначення їм пенсій та соціальних виплат та навіть не отримували раніше призначені їм пенсії та виплати.

13. У ч. 2 ст. 8 закріплена гарантія права засудженого на право ву допомогу. Право засуджених користуватися послугами адвокатів, а також інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, також віднесено законодавцем до розряду основних. При цьому дане право гарантується всім засудженим незалежно від виду призначеного покарання. Форми реалізації права на отримання юридичної допомоги закріплені у ряді статей КВК України.

Зміст даної статті у повній мірі відповідає рішенням Конституційного Суду України (Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р.), але тут необхідно враховувати одну особливість. У тому випадку, коли реалізація права на захист пов'язана з кримінальним судочинством (тобто, при вирішенні всіх питань, які регулюються КПК України) слід враховувати положення Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві», в якій наголошено, що як захисники допускаються інші фахівці у галузі права, які на підставі спеціального закону мають право на надання правової допомоги. Виходячи з цього, Верховний Суд України визнав правильною практику тих судів, які через відсутність спеціального закону не допускають таких фахівців до здійснення захисту (пункт 5). Отже, відповідно до чинного законодавства, захист особи при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироку та врегульованих КПК України, може здійснюватися виключно адвокатами, оскільки нині не існує жодного спеціального закону, яким надається право здійснення захисту іншим фахівцям у галузі права.

14. Засуджені іноземні громадяни та особи без громадянства нарівні з громадянами України користуються закріпленими КВК України правами та свободами, а також встановленими засобами їх

захисту. Більш того, засудженими іноземними громадянами та особам без громадянства гарантується право підтримувати зв'язок зі своїми дипломатичними представництвами і консульськими установами, а особам без громадянства, а також громадянам держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, — з дипломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист. Даний зв'язок за змістом норм закону може виражатися у листуванні з вказаними установами, направленні на їх адресу заяв, пропозицій та скарг, наданні поbacher з дипломатичними та консульськими працівниками.

15. З урахуванням того, що забезпечення процесу виконання кримінальних покарань та проведення соціально-виховної роботи із засудженими громадянами іноземних держав має особливості, обумовлені низкою причин (расові, мовні, релігійні, світоглядні та інші відмінності від основної категорії засуджених громадян держави, на території якої вони відбувають покарання), Державним департаментом України з питань виконання покарань у 2004 р. розроблено методичні рекомендації «Особливості поведінки з засудженими, які є громадянами іноземних держав, та проведення з ними соціально-виховної роботи». Дані методичні рекомендації відповідно до положень законодавства визначають особливості організації: соціально-виховної роботи з засудженими іноземцями, побачень з представниками посольств і консульств, родичами та іншими особами та допомоги у вирішенні питань, пов'язаних з підготовкою до звільнення. Слід зауважити, що, хоча це прямо і не передбачено законом, дія цього нормативно-правового акта поширюється лише на так званих «іноземних громадян далекого зарубіжжя», без врахування громадян колишнього СРСР та СНД.

Стаття 9. Основні обов'язки засуджених

1. Засуджені зобов'язані:

виконувати встановлені законодавством обов'язки громадян України, неухильно додержуватися правил поведінки, які передбачені для засуджених, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших осіб;

виконувати законні вимоги адміністрації органів і установ виконання покарань;

ввічливо ставитися до персоналу, інших осіб, які відвідують установи виконання покарань, а також до інших засуджених;

з'являтися за викликом адміністрації органів і установ виконання покарань.

2. Невиконання засудженими своїх обов'язків і законних вимог адміністрації органів і установ виконання покарань тягне за собою встановлену законом відповідальність.

1. Під юридичними обов'язками засуджених у кримінально-виконавчому праві розуміють встановлену в зобов'язуючих і заборонних нормах права міру необхідної поведінки засудженого під час відбування покарання, яка забезпечує досягнення цілей покарання, підтримання правопорядку під час його відбування, дотримання прав і законних інтересів як самого засудженого, так і інших осіб. До змісту юридичних обов'язків включають два елементи: 1) необхідність вчинення певних дій (наприклад, обов'язок засуджених до громадських робіт безоплатно відпрацювати певну кількість годин на суспільно корисних роботах: обов'язок засуджених до штрафу сплатити встановлений судом розмір штрафу у місячний строк після набрання вироком суду законної сили; обов'язок засуджених до обмеження волі самостійно з'явитися до місця відбування покарання тощо); 2) необхідність утримання від встановлених законом дій (наприклад, заборона засудженим до позбавлення волі придбавати, виготовляти, зберігати і використовувати гроші, цінності, предмети, речі, речовини і вироби, заборонені до використання в колонії; продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб предмети, вироби і речі, які перебувають в особистому користуванні; заборона засудженим до обмеження волі перебувати у вільний від роботи час поза гуртожитком без дозволу адміністрації виправного центру і т.ін.). Таким чином, юридичними обов'язками слід визнавати не тільки зобов'язуючі (позитивно зобов'язуючі) норми, а й заборонні (негативно зобов'язуючі) норми. Заборони для засуджених повинні розглядатися як різновид обов'язків, а саме як обов'язок утримуватися від указаних у законі дій. Обов'язками є заборони, встановлені у статтях 37, 41, 51, 59, 107 КВК України.

2. У першу чергу засуджені повинні виконувати свої конституційні обов'язки, а саме: дотримуватися Конституції і законів України; шанувати державні символи України; не заподіювати шкоди природі і відшкодовувати завдані їй збитки; охороняти культурну спадщину; набувати повну загальну середню освіту; поважати честь і гідність людей, не посягати на їхні права і свободи; піклуватися про дітей та непрацездатних батьків; сплачувати податки і збори; захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України. Останній обов'язок для засуджених має певні особливості. Так, ст.15 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» встановлює, що у мирний час призову на строкову військову службу не підлягають громадяни, які були засуджені до позбавлення волі.

3. Крім конституційних, основні обов'язки засуджених установлені у ст.9 КВК України. Це ті обов'язки, виконання яких повинно сприяти забезпеченню правопорядку під час відбування покарання чи створювати необхідні умови для діяльності органів і установ виконання покарань. Це найбільш важливі й універсальні

обов'язки засуджених до всіх без виключення видів кримінальних покарань. Додаткові обов'язки засуджених до різних видів кримінальних покарань встановлені у відповідних главах Особливої частини КВК України, які регулюють виконання того чи іншого виду кримінальних покарань.

Зокрема засуджені також зобов'язані: виконувати встановлені законодавством обов'язки громадян України, неухильно дотримуватися правил поведінки, які передбачені для засуджених, не посягати на права й свободи, честь і гідність інших осіб; виконувати законні вимоги адміністрації органів і установ виконання покарань; ввічливо ставитися до персоналу, інших осіб, які відвідують установи виконання покарань, а також до інших засуджених; з'являтися за викликом адміністрації органів і установ виконання покарань.

4. На засуджених покладається обов'язок дотримуватись вимог законів України, що визначають порядок та умови відбування покарань, а також прийнятих відповідно з ними інших нормативно-правових актів. Всі ці вимоги повинні бути у повному обсязі доведені до засуджених, щоб вони могли з ними ознайомитись, мати відповідні виписки. Особливо це стосується відомчих нормативних актів, в яких деталізуються загальні положення, що відносяться до обов'язків та заборон. Причому, значне число таких обов'язкових приписів та заборон повинні знати в окремих випадках і родичі засуджених. Наприклад, передача засудженим до позбавлення волі будь-якої кореспонденції поза контролем адміністрації установи заборонена; це є порушенням режиму з усіма наслідками, котрі з цього випливають як для засудженого, так і для родичів (в результаті цього може бути перерване побачення).

5. На засуджених покладається спеціальний обов'язок виконувати законні вимоги адміністрації установ та органів виконання покарань; без цього неможливо у повному обсязі, точно та у встановлений строк виконати покарання. Мова йде про виконання засудженим законних вимог, а не будь-яких вказівок та наказів адміністрації. Законність пред'являємої вимоги слід визначати, виходячи з її загальної характеристики та спрямованості, а не тільки з того, чи входить до компетенції даного працівника вимагати виконання засудженим конкретних дій. В установах виконання покарань встановлюються єдині режимні вимоги, що пред'являються до всіх засуджених, за виконанням яких повинні слідкувати всі співробітники установи незалежно від займаної посади; всі такі вимоги будуть законними. Невиконання засудженими своїх обов'язків і законних вимог адміністрації органів і установ виконання покарань тягне за собою встановлену законом кримінальну, дисциплінарну і матеріальну відповідальність.

6. З метою забезпечення нормальних взаємовідносин між засудженим та персоналом в законі встановлено специфічний обов'язок

зок засуджених ввічливо ставитись до персоналу, інших осіб, які відвідують установи та органи виконання покарань, а також до інших засуджених. Однак, якщо вимога про ввічливе ставлення до персоналу та інших осіб засудженими в цілому сприймається позитивно та в основному дотримується, то підтримувати ввічливі відносини між собою їм вдається не завжди. На цьому ґрунті більш всього допускається порушень режиму та злочинів. Підтримувати вимогу про виконання засудженими даного обов'язку допомагають жорсткий нагляд та контроль за поведінкою в місцях їх перебування, а також проведення широких заходів виховного характеру. Важливим тут є й приклад взаємовідносин персоналу, а також форма звернення з боку його окремих членів до засуджених.

7. Ще одним специфічним обов'язком засуджених виступає обов'язок з'являтися за викликом адміністрації органів та установ виконання покарань та давати пояснення з питань виконання вимог вироку. Даний обов'язок у більшій мірі є специфічним для засуджених, відносно яких виконуються покарання без ізоляції від суспільства, де явка до відповідної посадової особи виступає не тільки формою контролю, а й проведення виховної роботи. У випадку неявки засуджений може бути підданий приводу. Посадова особа може запропонувати засудженому надати пояснення як в усній, так і у письмовій формі, відмова від дачі пояснень може потягнути за собою застосування передбачених законодавством заходів впливу.

8. За невиконання покладених на них обов'язків засуджені несуть специфічну відповідальність; вона буває різноманітною. У дисциплінарному порядку можуть бути застосовані такі специфічні заходи впливу, як попередження, догана, сувора догана, поміщення до дисциплінарного ізолятору, догана та інші стягнення. У випадку, коли застосування подібних заходів дисциплінарного впливу не надає бажаних результатів, може наступати відповідальність більш сувора (наприклад, зміна виду установи виконання покарань).

Якщо засуджені відбувають покарання без ізоляції від суспільства, то поряд із загальною відповідальністю за порушення встановленого правопорядку вони можуть бути притягнуті ще й до специфічних заходів відповідальності (наприклад, збільшення днів явки на реєстрацію).

Встановленням різноманітної системи спеціальної відповідальності кримінально-виконавче законодавство забезпечує належний порядок відбування засудженими покарань.

Стаття 10. Право засуджених на особисту безпеку

1. Засуджені мають право на особисту безпеку.

2. У разі виникнення небезпеки життю і здоров'ю засуджених, які відбувають покарання у виді арешту, обмеження волі, триман-

ня в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, вони мають право звернутися із заявою до будь-якої посадової особи органу чи установи виконання покарань з проханням про забезпечення особистої безпеки. У цьому разі посадова особа зобов'язана вжити невідкладних заходів щодо забезпечення особистої безпеки засудженого.

3. Адміністрація установи виконання покарань вживає заходів до переведення засудженого в безпечне місце, а також інших заходів до усунення небезпеки, вирішує питання про місце подальшого відбування ним покарання. —

4. У разі наявності небезпеки для життя і здоров'я засуджених, до яких згідно із законом у зв'язку з їх участю у кримінальному судочинстві прийнято рішення про застосування заходів безпеки, адміністрація установи виконання покарань вживає заходів щодо забезпечення безпеки цих осіб. Крім того, до зазначених осіб можуть бути застосовані такі заходи:

ізольоване тримання;

переведення в іншу установу виконання покарань.

5. Зміна умов тримання осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки, здійснюється з додержанням вимог, передбачених цим Кодексом і законодавством України.

1. До числа основних прав осіб, які відбувають покарання, законом віднесено право засуджених на особисту безпеку. При цьому у нормах ст. 10 КВК України гарантується особиста безпека засудженого незалежно від того, від кого виходить загроза його безпеці (від інших засуджених, персоналу та ін.).

2. За загальним значенням безпека — це стан, коли кому-небудь чи чому-небудь ніщо не загрожує, а з юридичної точки зору безпека — це стан захищеності життєво важливих інтересів особи. Безпека — це гарантія, необхідна умова життєдіяльності особи, що дозволяє їй зберігати та збільшувати духовні та матеріальні цінності; це відсутність небезпек та загроз. Суть безпеки полягає у постійному існуванні загрози і перманентна необхідність управління нею.

У літературі визначається, що інститут юридичної безпеки включає у себе дві проблеми: по-перше, юридичного захисту життєво важливих інтересів особи; по-друге, захищеності життєво важливих інтересів особи від загроз, які виникають у сфері юридичних правовідносин (в тому числі й у сфері кримінально-виконавчих правовідносин). Тому забезпечення особистої безпеки засуджених і відбувається у двох напрямках: перший — закріплення цього права в законодавстві; другий — визначення порядку його реалізації.

3. Порядок забезпечення права засуджених на особисту безпеку врегульований у ст. 89 Правил внутрішнього розпорядку установ

виконання покарань. За цією статтею у разі виникнення небезпеки життю і здоров'ю засудженого, до якого згідно із законом у зв'язку з його участю у кримінальному судочинстві прийнято рішення про застосування заходів безпеки, необхідності захисту його від розправи з боку інших засуджених або за заявою засудженого з проханням про забезпечення особистої безпеки, якщо він не допустив порушення режиму, а також ізоляції засудженого на час підготовки необхідних матеріалів на переведення його до іншої установи (про порядок переведення дивись коментар до ст. 93 КВК України), за мотивованою постановою начальника установи, дозволяється тримати його в окремій камері ПКТ (ОК), ДІЗО та карцері на загальних підставах до закінчення перевірки, усунення небезпеки, остаточного розв'язання конфлікту або отримання наряду на переведення але не більше 30 діб.

4. Порядок переведу засуджених до іншої установи виконання покарань регламентований Інструкцією про порядок розподілу, направлення та переведення осіб, засуджених до позбавлення волі. Відповідно до цього нормативно-правового акта, рішення про переведення особи до іншої установи приймається Апеляційною комісією, створеною в Державному департаменті України з питань виконання покарань на підставі відповідних документів, які подаються адміністрацією установи виконання покарань, де утримується засуджений, через регіональне управління Департаменту. Дана категорія засуджених переводиться до іншої установи після надходження персонального наряду Державного департаменту України з питань виконання покарань, який готується управлінням по контролю за виконанням судових рішень Департаменту протягом п'яти робочих днів з моменту запиту та в установленому порядку надсилаються його ініціатору.

При вирішенні питання про необхідність переведення засудженого до іншої установи для отримання персонального наряду до Департаменту надсилається мотивований висновок, затверджений начальником територіального органу управління Департаменту або особою, яка виконує його обов'язки. До висновку додаються матеріали, зібрані в ході перевірки обставин, що загрожують життю і здоров'ю засудженого.

Визначення установи для подальшого відбування покарання особами, узятими під захист, здійснюється управліннями організації оперативної роботи, охорони, нагляду і безпеки, з керівництва діяльністю слідчих ізоляторів за участю управління по контролю за виконанням судових рішень Департаменту.

5. Відповідно до закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», право на захист та забезпечення безпеки мають: працівники суду, прокурор, слідчий, дізнавач, оперативний працівник, ревізор, аудитор, працівник податкової адміністрації, усі учасники кримінального про-

цесу (відповідно до глави 3 КПК України ними є: обвинувачений, підозрюваний, захисник, потерпілий, цивільний позивач та відповідач, їх представники та ін.) без винятку; члени сім'ї вказаних осіб та їх близькі родичі.

За ст. 52-1 КПК України особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки. Право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають: 1) особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь у виявленні, запобіганні, припиненні і розкритті злочину чи сприяла цьому; 2) потерпілий або його представник у кримінальній справі; 3) підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; 4) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої злочинцем; 5) свідок; 6) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; 7) члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених у пунктах 1-6, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

За Інструкцією про порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в установах кримінально-виконавчої системи, затвердженою наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 04.04.2005 р. № 61, забезпечення безпеки осіб, які перебувають в установах кримінально-виконавчої системи, здійснюється адміністрацією цих установ.

Засуджені, щодо яких застосовані заходи безпеки, під час ізоляції на загальних підставах користуються всіма правами, передбаченими КВК України та Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

6. Підставою для застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю і здоров'ю. Приводами для застосування заходів забезпечення безпеки можуть бути: а) заяви осіб, які є учасниками кримінального судочинства; б) заяви близьких родичів або членів сімей осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю і здоров'ю зазначених осіб. Рішення про застосування заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, приймається тим органом дізнання, слідчим, прокурором або судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні справи про злочини, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь зазначені особи.

Якщо стосовно засудженого прийнято рішення про застосування заходів щодо забезпечення його безпеки, адміністрація устано-

ви виконання покарань з урахуванням вимог режиму тримання негайно переводить такого засудженого у безпечне місце та вживає інших заходів щодо усунення небезпеки: а) визначає персональне спальне місце, відділення чи структурну дільницю для відбування покарання; б) проводить зміну його робочого місця; в) переводить на ізольоване тримання; г) вирішує питання про переведення до іншої установи. Засуджений, у разі виникнення небезпеки його життю і здоров'ю, має право звернутися із заявою до будь-якої посадової особи органу чи установи виконання покарань, а зазначена посадова особа зобов'язана вжити невідкладних заходів щодо забезпечення його особистої безпеки.

При отриманні заяви або повідомлення про загрозу життю і здоров'ю засудженого працівник установи виконання покарань негайно доповідає про це начальнику установи або особі, яка виконує його обов'язки, а у разі їх відсутності — черговому помічнику начальника установи. Отримавши таку інформацію, зазначені посадові особи вживають заходи щодо ізоляції засудженого, життю і здоров'ю якого загрожує небезпека, та негайно доручають відповідним працівникам служб нагляду і безпеки чи оперативної роботи у строк не більше трьох діб здійснити перевірку заяви чи повідомлення. При цьому з'ясовуються джерела загрози та складаються списки конкретних осіб, від яких вона може надходити. У разі наявності в заяві чи повідомленні про загрозу безпеці особи відомостей про злочин, у порядку, визначеному кримінально-процесуальним законодавством, приймається рішення про порушення чи відмову у порушенні кримінальної справи.

Якщо у ході перевірки буде встановлено, що життю і здоров'ю засудженого, який бере участь у кримінальному судочинстві, загрожує небезпека, але рішення про вжиття заходів щодо забезпечення його безпеки органом дізнання, слідчим, прокурором або судом, у провадженні яких знаходиться чи знаходилась кримінальна справа, не приймалось, начальник установи звертається з клопотанням до них щодо прийняття такого рішення. У разі неможливості забезпечення адміністрацією установи безпеки засудженого, який бере або брав участь у кримінальному судочинстві, у встановленому порядку вирішується питання про переведення його до іншої установи.

7. Про вжиті заходи безпеки та результати проведеної роботи органом чи установою виконання покарань інформується відповідний орган дізнання, слідчий, прокурор чи суд, які ініціювали здійснення таких заходів. Засуджені, стосовно яких здійснюються заходи щодо забезпечення їх безпеки, мають право на подання письмових заяв щодо скасування здійснюваних заходів.

У разі відмови особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві, від захисту, заходи щодо забезпечення безпеки не проводять-

ся, але якщо в адміністрації установи є відомості про наявність реальної загрози та настання непередбачуваних наслідків, відповідне клопотання про застосування заходів щодо забезпечення безпеки цієї особи надсилається до органу дізнання, слідчого, прокурора або суду, у провадженні яких перебуває чи перебувала кримінальна справа.

У разі неможливості захисту особи, яка бере чи брала участь у кримінальному судочинстві, у межах кримінально-виконавчої системи начальником органу чи установи виконання покарань надсилається клопотання до органу дізнання, слідчого, прокурора або суду, у провадженні яких перебуває чи перебувала кримінальна справа, про вирішення питання щодо здійснення відповідних оперативних заходів для забезпечення безпеки осіб, узятих під захист. При переведенні засудженого, стосовно якого застосовані оперативні заходи для забезпечення його безпеки, до іншої установи його первинні документи надсилаються через фельд'єгерську службу особисто начальнику установи за місцем дальшого відбування покарання та зберігаються виключно у нього.

При надходженні інформації про загрозу життю чи майну особи, яка має право на забезпечення безпеки, начальником установи або особою, яка виконує його обов'язки, інформуються відповідні територіальні органи внутрішніх справ.

8. У разі усунення загрози життю і здоров'ю особи, стосовно якої вживалися заходи щодо забезпечення її особистої безпеки, або отримання її письмової відмови від захисту начальником установи надсилається **відповідне** клопотання про скасування таких заходів до **органу дізнання**, слідчого, прокурора або суду, які приймали рішення щодо захисту.

9. Несвоєчасне вжиття або невжиття персоналом органів і установ кримінально-виконавчої системи достатніх заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тягне за собою дисциплінарну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Розголошення відомостей про заходи безпеки особами, які їх здійснюють, тягне за собою дисциплінарну відповідальність, а у випадках, коли розголошення таких відомостей спричинило тяжкі наслідки, — кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

10. Контроль за забезпеченням безпеки осіб, які беруть чи брали участь у кримінальному судочинстві, здійснюється Державним департаментом України з питань виконання покарань.

Глава 3 ОРГАНИ І УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Стаття 11. Види органів і установ виконання покарань

1. Органами виконання покарань є: Державний департамент України з питань виконання покарань, його територіальні органи управління, кримінально-виконавча інспекція.

2. Установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (далі — виховні колонії).

3. Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (далі — виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (далі — виправні колонії).

4. Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки.

5. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

6. У межах, визначених цим Кодексом та законами України, виконання кримінальних покарань також здійснюють Державна виконавча служба, військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон.

7. Територіальні органи управління, кримінально-виконавча інспекція, арештні доми, виправні центри, виправні та виховні колонії організуються і ліквідуються Державним департаментом України з питань виконання покарань, а військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон — Міністерством оборони України.

1. Діяльність, спрямована на виконання кримінальних покарань посідає значне місце в справі реалізації державної кримінальної політики. Ця діяльність є виразом державного примусу та має специфіку. Тому у кожній державі створена система органів, на які покладено виключно виконання покарань.

2. Побудова системи органів та установ виконання покарань безпосередньо залежить від тих видів покарання, які передбачені діючим законодавством. Згідно зі ст. 51 КК України існують наступні види покарань: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі;

тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі.

Виконанням кожного з вказаних видів покарання займається певний орган (установа) держави, сукупність яких складає кримінально-виконавчу систему нашої держави. Загалом система — це множинність елементів, які знаходяться у відносинах та зв'язках між собою та утворюють певну єдність та цілісність.

3. Відповідно до ст. 11 КВК України кримінально-виконавчу систему України складають органи та установи виконання Покарань. Таким чином, кримінально-виконавчу систему можна визначити як сукупність органів та установ держави, які здійснюють діяльність з виконання кримінальних покарань, наділені спеціальним статусом та знаходяться у відносинах субординації між собою.

Органами виконання покарань є: Державний департамент України з питань виконання покарань, його територіальні органи управління, кримінально-виконавча інспекція. Тобто до органів виконання покарань законодавець перш за все відносить такі організації, які здійснюють, переважно, управлінські та адміністративно-господарські функції. Очолює кримінально-виконавчу систему Державний департамент України з питань виконання покарань.

4. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань (яким нині є Державний департамент України з питань виконання покарань) утворюється, реорганізується та ліквідується Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України. Центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань реалізує єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, спрямовує, координує та контролює діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України, у межах своїх повноважень видає накази, організовує та контролює їх виконання.

Центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань узагальнює практику застосування законодавства з питань, що стосуються завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і вносить їх на розгляд відповідно Президенту України чи Кабінету Міністрів України. Центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань є державним замовником з оборонного замовлення та на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг за державні кошти для задоволення потреб національної безпеки.

Керівництво Державною кримінально-виконавчою службою України та діяльністю центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань здійснює керівник центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань, який несе персо-

нальну відповідальність за виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Керівника центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань призначає на посаду Президент України за поданням Прем'єр-міністра України та припиняє його повноваження на цій посаді. Керівник центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань має заступників, які призначаються на посади та звільняються з цих посад у встановленому порядку.

5. Для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань утворюються територіальні органи управління — управління (відділи) в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області, місті Севастополі.

Територіальні органи управління здійснюють керівництво оперативно-службовою та фінансово-господарською діяльністю підпорядкованих їм органів і установ та виконують функції, передбачені положеннями про територіальні органи управління. Положення про територіальні органи управління затверджуються центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань.

6. Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань зі спеціальним статусом, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України. Але необхідно звернути увагу на те, що зі змісту КВК України витікає, що установами виконання покарань називаються ті організації, які безпосередньо здійснюють виконання конкретних видів кримінальних покарань.

7. Загальна чисельність персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, що утримується за рахунок Державного бюджету України, визначається відповідно до закону. Гранична чисельність працівників центрального апарату центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань та його територіальних органів управління визначається Кабінетом Міністрів України.

Структура, штати територіальних органів управління, підрозділів кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я та положення про них затверджуються центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань.

До персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України належать особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі — працівники кримінально-виконавчої служби). Служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.

На службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань. При прийнятті на службу може бути встановлений строк випробування до шести місяців. Не можуть бути прийняті на службу особи, які раніше засуджувалися за вчинення злочину.

Трудові відносини працівників кримінально-виконавчої служби регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На спеціалістів Державної кримінально-виконавчої служби України, які не мають спеціальних звань, поширюється дія Закону України «Про державну службу», а віднесення посад цих спеціалістів до відповідних категорій посад державних службовців проводиться Кабінетом Міністрів України.

Особи рядового і начальницького складу та працівники кримінально-виконавчої служби не можуть бути членами політичних партій. Вони можуть бути лише членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час. Організація особами рядового і начальницького складу та працівниками кримінально-виконавчої служби страйків та участь у їх проведенні забороняються.

Закон «Про загальну структуру і чисельність кримінально-виконавчої системи України» від 2 березня 2000 р. визначає, що кількість цього персоналу визначається в розмірі 33 % від кількості осіб, які утримуються в установах виконання покарань. Ця вимога розповсюджується на виправні колонії, виховні колонії, слідчі ізолятори, виправні центри, арештні доми та лікувально-

трудо́ві профілакторії. Що стосується кримінально-виконавчих інспекцій, то кількість персоналу визначається в розмірі 5 % від кількості осіб, які перебувають на обліку в цій інспекції. У ст. 5 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» встановлюється, що штатна чисельність персоналу установ виконання покарань, слідчих ізоляторів і кримінально-виконавчої інспекції, встановлена на рік, залишається незмінною протягом року незалежно від зміни чисельності осіб, які тримаються в цих установах, слідчих ізоляторах або перебувають на обліку в зазначеній інспекції.

8. Центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань, його територіальні органи управління, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, підприємства установ виконання покарань, інші підприємства, установи та організації, створені для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в установах банків.

9. Виконання кримінальних покарань у вигляді штрафу та конфіскації майна здійснює Державна виконавча служба, яка не є ні органом, ні установою виконання покарань. Також окремо законодавець виділяє військові частини, гауптвахти та дисциплінарні батальйони, які здійснюють виконання покарань щодо засуджених військовослужбовців.

10. Свою діяльність органи та установи виконання покарань організовують відповідно до закону та принципів кримінально-виконавчого права. Ст. 2 «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» додатково називає основними принципами діяльності Державної кримінально-виконавчої служби: 1) законність; 2) повага та дотримання прав і свобод людини та громадянина; 3) гуманізм; 4) позапартійність; 5) єдиноначальність; 6) колегіальність при розробці важливих рішень; 7) взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями; 8) відкритість для демократичного цивільного контролю.

Кримінально-виконавчій системі України притаманна єдність, її побудовано за принципами субординації та підпорядкованості, відповідність діяльності вимогам закону, відкритості діяльності органів та установ для громадськості, відповідальності органів та установ кримінально-виконавчої системи.

11. Органи і установи виконання покарань спрямовують свою діяльність на досягнення цілей, які стоять перед кримінальним покаранням, на досягнення мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства, а також намагаються досягнути виправлення

та ресоціалізації засудженого за допомогою тих засобів, які надані цим органам та установам законом.

Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України проводиться на основі дотримання прав і свобод людини та громадянина. Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України зобов'язаний поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення. Непередбачене законодавством обмеження прав і свобод людини та громадянина неприпустиме і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Стаття 12. Державна виконавча служба

Державна виконавча служба виконує покарання у виді штрафу і конфіскації майна у випадках та в порядку, передбачених цим Кодексом та законами України.

1. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про державну виконавчу службу», органами державної виконавчої служби є: Департамент державної виконавчої служби; державна виконавча служба Автономної Республіки Крим, областей та міст Києва і Севастополя; державна виконавча служба у районах, містах (містах обласного значення), районах у містах.

Департамент державної виконавчої служби є урядовим органом державного управління, який діє у складі Міністерства юстиції України, на яке покладається реалізація єдиної державної політики у сфері примусового виконання рішень судів.

Державна виконавча служба Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя організовують виконання законів та здійснюють керівництво державною виконавчою службою у районах, містах (містах обласного значення), районах у містах.

2. Виконання рішень, перелік яких встановлено у даній статті, покладається на державних виконавців, якими є: заступник директора Департаменту державної виконавчої служби, начальник відділу примусового виконання рішень, заступник начальника відділу примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби, головний державний виконавець, старший державний виконавець, державний виконавець відділу примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби, начальники відділів примусового виконання рішень відділу державної виконавчої служби Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, їх заступники, головні державні виконавці, старші державні виконавці, державні виконавці відділів примусового виконання рішень державної виконавчої служби Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, начальник, заступник начальника, головний державний виконавець, старший державний виконавець, державний виконавець

державної виконавчої служби у районі, місті (місті обласного значення), районі у місті.

3. Державний виконавець є представником влади і здійснює примусове виконання судових рішень, постановлених іменем України, та рішень інших органів (посадових осіб), виконання яких покладено на державну виконавчу службу, у порядку, передбаченому законом.

Контроль за діяльністю державних виконавців здійснюють Департамент державної виконавчої служби та державна виконавча служба Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

4. За наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення, або у разі виконання зведеного виконавчого провадження, при органах державної виконавчої служби можуть утворюватися виконавчі групи в порядку, встановленому Міністерством юстиції України, до складу яких включаються державні виконавці одного або кількох органів державної виконавчої служби.

5. Інші органи, установи, організації і посадові особи здійснюють виконавчі дії у випадках, прямо передбачених законом, на вимогу чи за дорученням державного виконавця.

Стаття 13. Кримінально-виконавча інспекція

1. Кримінально-виконавча інспекція виконує покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт.

2. Кримінально-виконавча інспекція здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років,

3. Кримінально-виконавча інспекція встановлює періодичність та дні проведення реєстрації засуджених до покарань у виді громадських і виправних робіт, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

1. Кримінально-виконавча інспекція — це орган виконавчої влади, підпорядкований Державному департаменту України з питань виконання покарань, який відповідно до законодавства здійснює діяльність з виконання кримінальних покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт. Крім цього, кримінально-виконавча інспекція здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

2. Кримінально-виконавчі інспекції створюються відповідними управліннями (відділами) Державного департаменту України з питань виконання покарань. У своїй діяльності кримінально-виконавчі інспекції керуються Конституцією України, іншими законами та наказами Департаменту. Положення про кримінально-виконавчу інспекцію затверджується центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань. Органи інспекції для виконання покладених на них функцій використовують гербову печатку та штамп.

3. Відповідно до наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань від 21 листопада 2001 р. № 212, до складу кримінально-виконавчої інспекції та її органів входять: 1) управління кримінально-виконавчими інспекціями Державного департаменту України з питань виконання покарань (структурний підрозділ центрального апарату); 2) відділи (відділення, групи) кримінально-виконавчої інспекції управлінь (відділів) Державного департаменту України з питань виконання покарань в областях, м. Києві, Київській області та Севастополі (друга керівна ланка — структурні підрозділи обласних управлінь); 3) міські міжрайонні і районні відділи (відділення) кримінально-виконавчої інспекції (безпосередні виконавці покарань, що розташовуються в районах міста). Будь-яку кримінально-виконавчу інспекцію очолює начальник. Кількість персоналу інспекції визначається в розмірі 5% від кількості осіб, які перебувають на обліку в цій інспекції.

4. Законодавець називає кримінально-виконавчу інспекцію серед органів виконання покарань, оскільки цей орган фактично здійснює організуючу та розпорядчу функції в сфері покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також здійснює контрольні функції щодо осіб, засуджених до таких покарань.

5. У ч. 2 ст. 13 визначено, що кримінально-виконавча інспекція встановлює періодичність та дні проведення реєстрації засуджених до покарань у виді громадських і виправних робіт, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Це, як вказує Верховний Суд України у абзаці 3 п. 9 Постанови від 10 грудня 2004 р. № 18 «Про внесення змін до Постанови Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінальних покарань», означає, що поклавши на засудженого обов'язок, передбачений п. 4 ч. 1 ст. 76 КК України, суд не встановлює періодичність та дні проведення реєстрації, оскільки вирішення цього питання віднесено до компетенції кримінально-виконавчої інспекції.

6. Окрім вищевказаних функцій на кримінально-виконавчу інспекцію покладено обов'язок забезпечення формування у встановленому порядку оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням

волі. За Інструкцією про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи, затвердженою спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 23.08.2002 р. № 823/188 (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09.09. 2002 р. за № 738/7026), кримінально-виконавчі інспекції направляють до Департаменту інформаційних технологій при МВС України, управлінь (відділів) оперативної інформації при ГУМВС України в Автономній Республіці Крим та при управліннях МВС України в областях наступні документи та матеріали на засуджених: а) до виправних робіт, громадських робіт та звільнених від відбування покарання з випробуванням — сповіщення для управління (відділу) оперативної інформації (далі — УОІ-ВОІ) за територіальністю; б) до обмеження волі, засуджених судами областей або Автономної Республіки Крим, які направлені відбувати покарання в їх межах, — сповіщення для УОІ-ВОІ за територіальністю; в) до обмеження волі, до виправних робіт та звільнених від відбування покарання з випробуванням, які прибули для відбування покарання з інших областей, — облікові документи в одному примірнику для УОІ-ВОІ за територіальністю, а також сповіщення для УОІ-ВОІ за місцем засудження. При одержанні рішення суду про зміну призначеного покарання, а також при звільненні засудженого від подальшого відбування покарання направляється повідомлення (списки) в одному примірнику в УОІ-ВОІ за територіальністю.

Стаття 14. Військові частини, гауптвахти

1. Військові частини, гауптвахти виконують покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, службового обмеження для військовослужбовців, засуджених за злочини невеликої тяжкості, арешту з утриманням засуджених на гауптвахтах, а також здійснюють контроль за поведінкою засуджених військовослужбовців, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

1. Заст. 1 Статуту гарнізонної та вартової служби, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 р., військова частина представляє собою структурну одиницю гарнізону, розташовану постійно чи тимчасово в населеному пункті (пунктах) або поза ним (ними). До змісту цього поняття віднесено військові частини, штаби, організації, установи та військово-навчальні заклади Збройних Сил України, а також військові частини Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, внутрішніх

військ Міністерства внутрішніх справ України, військ Цивільної оборони України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України.

2. Відповідно до додатку № 12 до вищевказаного Статуту, для тримання військовослужбовців, які відбувають покарання у виді арешту, обладнується спеціальне приміщення — гауптвахта.

Стаття 15. Арештні доми

1. Арештні доми виконують покарання у виді арешту.

2. В арештних домах тримаються повнолітні особи, а також неповнолітні, яким на момент постановлення вироку виповнилося шістьнадцять років і які засуджені за злочини невеликої тяжкості.

1. Арештні доми — це вид установ виконання покарань, в яких засуджені відбувають покарання у виді арешту. Відповідно до розділу 19 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, особи, засуджені до арешту, тимчасово, до створення арештних домів, відбувають покарання в слідчих ізоляторах за місцем засудження.

2. Вимоги до створення та внутрішньої і просторової організації арештних домів встановлюються законодавством та таким відомчим нормативно-правовим актом, як Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

Стаття 16. Виправні центри

Виправні центри виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до статей 82, 389 Кримінального кодексу України (2341-14).

1. Місцями відбування покарання у виді обмеження волі є виправні центри, що представляють собою кримінально-виконавчі установи відкритого типу.

2. Правову основу діяльності виправного центру складають КВК України, Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, інші нормативно-правові акти, а також Інструкція з організації порядку і умов виконання покарання у виді обмеження волі, затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань 16.02.2005 № 27 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 березня 2005 р. за №290/10570).

3. Завданнями виправних центрів є:

- організація виконання покарання у виді обмеження волі та забезпечення оптимальних умов відбування покарання засудженими з метою їх виправлення і ресоціалізації;
- запобігання вчиненню засудженими нових злочинів;
- забезпечення правопорядку і законності, безпеки засуджених, а також персоналу, посадових осіб і громадян, які перебувають на їх території;
- залучення засуджених до суспільно корисної праці з урахуванням їх стану здоров'я, загального і професійного рівнів;
- забезпечення охорони здоров'я засуджених;
- здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до законодавства.

4. Слід звернути увагу, що, оскільки обмеження волі відповідно до ст. 69 та 82 КК України може бути призначене і за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, виправні центри виконують покарання також і відносно засуджених цієї категорії.

Стаття 17. Дисциплінарний батальйон

Дисциплінарний батальйон виконує покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні засуджених військовослужбовців строкової служби.

1. Направлення в дисциплінарний батальйон є покаранням за вчинений злочин і має на меті виправлення засуджених у дусі чесного ставлення до праці та військової служби, суворого додержання ними Конституції та законів України, точного виконання Військової присяги і військових статутів та запобігання вчиненню нових злочинів.

2. Організація і діяльність дисциплінарних батальйонів визначається Положенням про дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України.

3. Дисциплінарний батальйон (окрема дисциплінарна рота) є військовою частиною, яку утримують за окремим штатом. Організаційну структуру і чисельність дисциплінарного батальйону визначає Міністр оборони України.

4. Контроль за діяльністю дисциплінарного батальйону, додержанням у ньому вимог військових статутів та вказаного Положення здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України.

Стаття 18. Виправні колонії

1. Виправні колонії виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі.

2. Засуджені до позбавлення волі відбувають покарання у виправних колоніях:

мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання — засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому цим Кодексом;

мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання — чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини невеликої та середньої тяжкості; жінки, засуджені за злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини.

У виправній колонії цього виду можуть відбувати покарання також засуджені, переведені з виховних колоній у порядку, встановленому статтею 147 цього Кодексу;

середнього рівня безпеки — жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії; чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за вчинення умисного злочину середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі; засуджені, переведені з колоній максимального рівня безпеки в порядку, передбаченому цим Кодексом;

максимального рівня безпеки — чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини; чоловіки, засуджені за вчинення умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, переведені з колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому цим Кодексом.

3. Слідчі ізолятори виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування.

1. Виправні колонії представляють собою установи виконання покарань закритого типу, що покликані практично виконувати два види кримінального покарання: позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі та, як наслідок, вони повинні прагнути досягнення тих цілей, які ставляться перед криміналь-

ними покараннями. Цілями покарання, як відомо, є кара, виправлення засудженого, індивідуальне та загальне попередження. У досягненні цих цілей і полягає задача установ виконання покарань.

2. У ч. 2 ст. 18 КВК України визначено загальні категорії засуджених, які відбувають покарання в виправних колоніях того чи іншого рівня безпеки. Більш конкретно ці категорії визначені в Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі. Відповідно до цього нормативно-правового акту:

1) до виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання із СІЗО направляються особи, засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості. Не підлягають розподілу та направленню із СІЗО до виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання: 1) особи, які злісно порушували вимоги режиму в місцях попереднього ув'язнення; 2) інваліди першої та другої груп та особи, які досягли пенсійного віку; 3) вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей віком до трьох років; 4) особи, які не пройшли повний курс лікування венеричного захворювання, активної форми туберкульозу, психічного розладу, алкоголізму та наркоманії; 5) особи, які засуджені за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 6) особи, яких засуджено за вчинення умисного злочину в період відбування покарання у виді арешту або обмеження волі;

2) до виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання із СІЗО направляються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини невеликої та середньої тяжкості; жінки, засуджені за злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини; особи, які вчинили злочин у неповнолітньому віці і до набрання вищою законом сили досягли повноліття;

3) до виправних колоній середнього рівня безпеки із СІЗО направляються жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за вчинення умисного злочину невеликої та середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі;

4) до виправних колоній максимального рівня безпеки із СІЗО направляються чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари

замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини; чоловіки, засуджені за вчинення умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі;

5) до виправних колоній максимального рівня безпеки з відбуванням покарання у звичайних жилих приміщеннях направляються: чоловіки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини, які мають не зняту та не погашену судимість за умисний тяжкий або особливо тяжкий злочин, за який вони фактично відбували покарання в місцях позбавлення волі; чоловіки, які раніше двічі в будь-якій послідовності були засуджені та фактично відбували покарання у виді позбавлення волі за такі злочини: проти основ національної безпеки України; умисне вбивство; умисне тяжке тілесне ушкодження; захоплення заручників; зґвалтування; розбій, вчинений при обтяжуючих обставинах; вимагання, вчинене при обтяжуючих обставинах; виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї; створення злочинної організації; бандитизм; терористичний акт; створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань; викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; незаконне заволодіння транспортним засобом при обтяжуючих обставинах; контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця; посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи; втеча з місця позбавлення волі або з-під варти; посягання на життя представника іноземної держави і які знову вчинили будь-який з перелічених злочинів, за який вони засуджені до покарання у виді позбавлення волі.

б) до виправних колоній або секторів максимального рівня безпеки з відбуванням покарання у приміщеннях камерного типу направляються: чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, засуджені до покарання у виді позбавлення волі на певний строк за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, яке призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків; державну зраду; посягання на життя державного чи громадського діяча; диверсію; шпигунство; умисне вбивство: двох або більше осіб; заручника; особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; вчинене на замовлення; вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого ст. 116, 118 КК України; захоплення заручників, якщо вони були вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, або були поєднані з погрозою знищення людей, або такі, що спричинили тяжкі наслідки; створення злочинної організації; бандитизм; терористичний акт, вчинений повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо він призвів до заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків або загибелі людини; створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації; посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця; посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги; посягання на життя представника іноземної держави; захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника; чоловіки, засуджені за вчинення умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, які раніше були засуджені до позбавлення волі за будь-який з таких злочинів: проти основ національної безпеки України; умисне вбивство при обтяжуючих обставинах; захоплення заручників; зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а також зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього; розбій, вчинений організованою групою або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень; вимагання, вчинене організованою групою або поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження; створення злочинної організації; бандитизм; терористичний акт; посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування

з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця; посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи; втеча з місця позбавлення волі або з-під варти і які знову вчинили будь-який з перелічених злочинів, за який вони засуджені до покарання у виді позбавлення волі.

3. При визначенні рівня безпеки враховуються рішення (Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі): а) судів України; б) судів республік колишнього СРСР; в) судів іноземних держав, якщо відповідно до міждержавних угод засудженого було прийнято на територію України для подальшого відбування покарання; г) судів іноземних держав, якщо відповідно до статті 6 Кримінального кодексу України правові наслідки вироку суду іноземної держави враховано судом України при кваліфікації нового злочину та призначенні покарання; г) судів іноземних держав, якщо вони визнані відповідно до пункту 19 Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року, який ратифіковано Постановою Верховної Ради України від 3 березня 1998 року.

4. Відповідно до вищевказаної Інструкції, особа визнається такою, що раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі у разі, якщо вона раніше була засуджена до покарання у виді позбавлення волі та фактично його відбувала в установах кримінально-виконавчої системи, незалежно від погашення або зняття судимості.

5. Господарське обслуговування слідчих ізоляторів — це штати співробітників з числа засуджених, які виконують роботи з господарського обслуговування чи благоустрою. Відділення з господарської обслуги формуються з числа засуджених, вирок відносно яких набув чинності, у зв'язку з чим вони відбувають призначене покарання, однак не у виправній колонії, а на території слідчого ізолятора. Тобто, хоча слідчі ізолятора є місцями попереднього ув'язнення і законом не віднесені до оргалів чи установ виконання покарань, вони виконують покарання у виді позбавлення волі щодо осіб, зарахованих до господарчої обслуги.

Про порядок відбору, зарахування осіб до господарської обслуги дивись коментар до ст. 89 КВК України.

Стаття 19. Виховні колонії **Виховні колонії виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх.**

1. Виховні колонії як вид установи виконання покарань призначені для відбування покарання неповнолітніми, засудженими

до позбавлення волі. У них забезпечується ізоляція засуджених та застосування до них виховного впливу.

2. На відміну від виправних колоній, виховні колонії не поділяються за рівнями безпеки, тобто у всіх цих установах встановлюються однакові умови відбування та виконання покарань.

3. Як і виправні колонії, виховні колонії виконують покарання у виді позбавлення волі та здійснюють виховний вплив на засудженого з урахуванням характеру вчиненого злочину, попередньої злочинної діяльності, соціально-педагогічної занедбаності та віку. Перед ними стоять такі ж задачі, як і перед іншими установами виконання покарань (досягнення цілей покарання), а виконання покарання відбувається на єдиних підставах та принципах.

4. Відповідно до нормативних актів Державного департаменту України з питань виконання покарань, зокрема Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі та Переліку установ кримінально-виконавчої системи, які виконують покарання у виді арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, затвердженого наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 12.12.2003 р. № 251, неповнолітні особи чоловічої статі, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, незалежно від погашення чи зняття судимості, відбувають покарання в Маріупольській виховній колонії Донецької області, а засуджені неповнолітні особи жіночої статі — у Мелітопольській виховній колонії Запорізької області.

Стаття 20. Повідомлення про місце відбування покарання

1. Про прибуття засудженого до місця відбування покарання адміністрація органу чи установи виконання покарань, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону зобов'язані протягом трьох діб повідомити одного із членів сім'ї або близьких родичів за вибором засудженого.

2. Про місце відбування покарання засудженого повідомляється суд, який постановив вирок.

1. Ч. 1 статті, що коментується, покладає обов'язок на адміністрацію органів та установ виконання покарань, не пізніше трьох діб з дня прибуття засудженого до місця відбування покарання направити поштою повідомлення про це одному з родичів за вибором засудженого. Таке повідомлення направляється поштою.

2. За Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань у повідомленні повинна бути зазначена адреса установи і роз'яснюються права засудженого на листування, отримання посилок, передач, бандеролей, користування побаченнями та ведення

телефонних розмов. Також обов'язково наводиться перелік продуктів харчування, предметів першої потреби та засобів особистої гігієни, які можна відсилати засудженим у посилках (передачах) та зазначається адреса регіонального управління, куди родичі можуть звертатися з усіх питань щодо тримання засудженого.

3. У разі прибуття до установи засуджених іноземних громадян адміністрація письмово роз'яснює їм їхні права та обов'язки і не пізніше трьох діб направляє відповідне повідомлення до Державного департаменту України з питань виконання покарань.

4. Направлення повідомлення до суду, передбачене у ч. 2 цієї статті, обумовлене тим, що суд здійснює судовий контроль за виконанням вироку. Суду необхідно знати, що адміністрація органу або установи виконання покарань приступила до виконання покарання, оскільки це входить до змісту судового контролю за виконанням вироку. Крім того, суду потрібно мати інформацію про місце відбування покарання засудженим, оскільки часто виникає необхідність направити до установи виконання покарань відповідні судові рішення, виконавчий лист тощо.

Стаття 21. Застосування до засуджених заходів медичного характеру

1. Стосовно засуджених, які мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та не пройшли повного курсу лікування, органами і установами виконання покарань здійснюється лікування.

2. Якщо під час відбування покарання буде встановлено, що засуджений захворів зазначеними в частині першій цієї статті захворюваннями та відмовляється від лікування, орган або установа виконання покарань вносить до суду подання про застосування до такої особи відповідного примусового лікування.

1. Дана стаття передбачає застосування до засуджених лише одного виду заходів медичного характеру — примусового. Примусові заходи медичного характеру застосовуються відносно засуджених, що страждають на хворобу, яка становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Ці заходи можуть застосовуватись лише на підставі судового рішення, що і обумовлює примусовість їх виконання адміністрацією органів та установ виконання покарань.

2. Примусове лікування застосовується у двох випадках: перший — коли воно призначено засудженому вироком суду відповідно до ст. 96 КК України, другий — коли таке лікування вироком призначене не було, а потреба у ньому виникла вже при відбуванні покарання.

3. Хвороби, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб визначаються в різних нормативних актах. Наприклад: «Основи

законодавства України про охорону здоров'я»; закони України «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення», «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення»; «Перелік особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб», затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.1995 р. № 133 та ін.

Соціально небезпечними захворюваннями є туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД тощо, а також карантинні захворювання.

Особливо небезпечні інфекційні хвороби — інфекційні хвороби (у тому числі карантинні: чума, холера, жовта гарячка), що характеризуються важкими та (або) стійкими розладами здоров'я у значної кількості хворих, високим рівнем смертності, швидким поширенням цих хвороб серед населення.

4. Порядок здійснення примусового лікування регламентований спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження нормативно-правових актів з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань».

5. Підставою для застосування примусового лікування є медичний висновок про те, що засуджена до покарання особа страждає на хворобу, що становить небезпеку для інших осіб, яка не має протипоказань до такого лікування. Медичний висновок має значення одного з доказів, який підлягає перевірці та оцінці судом. Рекомендації, які містяться в медичному висновку про необхідність застосування примусового лікування для суду не обов'язкові. Призначення примусового лікування — право, а не обов'язок суду. Своєю незгодою він повинен мотивувати у рішенні.

Суддя розглядає зазначені питання з участю прокурора, представника адміністрації установи або медичного закладу, що звернулася з поданням, представника лікарської комісії, що дала висновок, і, як правило, засудженого. Неявка в судові засідання прокурора не зупиняє розгляду суддею цих питань. На постанову суду з цих питань протягом семи діб з дня її оголошення прокурор, засуджений вправі подати апеляції до апеляційного суду.

6. При виявленні в засудженого, який проходить примусове лікування, протипоказань щодо його проведення медична комісія у складі начальника медичної частини установи виконання покарань, лікаря психіатра-нарколога та лікаря-терапевта вирішує питання про припинення лікування. Рішення приймається після ретельного обстеження хворого. Матеріали про припинення ліку-

вання передаються комісією адміністрації установи виконання покарань для направлення в суд.

7. Відмова від лікування, призначеного у примусовому порядку, є серйозним порушенням режиму відбування покарання. Після того, як будуть вичерпані всі методи психотерапевтичного впливу, і засуджений продовжує відмовлятися від лікування, його карають правами начальника установи виконання покарань на підставі подання начальника медичної частини.

Глава 4

НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ. УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИПРАВЛЕННІ ІРЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Стаття 22. Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань

1. Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань в органах і установах виконання покарань здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами відповідно до Закону України «Про прокуратуру»(1789-12).

2. Органи і установи виконання покарань зобов'язані виконувати постанови і вказівки прокурора щодо додержання порядку виконання покарання, встановленого кримінально-виконавчим законодавством.

1. Згідно з Законом України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладається функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

2. Прокурорський нагляд — це важлива гарантія правильної, такої, що відповідає інтересам української держави, роботи правоохоронних органів, а також належної охорони прав громадян. Відповідно до ст. 121 Конституції України на прокуратуру покладається нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Основними задачами прокурорського нагляду є: забезпечення дотримання законодавства про порядок та умови виконання кримінальних покарань, забезпечення реалізації встановлених законом прав та обов'язків засуджених до цих покарань, нагляд за законністю вироків та своєчасністю їх виконання.

3. Предметом нагляду стосовно органів та установ виконання покарань є додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов утримання або відбування покарання особами, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Така діяльність здійснюється Генеральним прокурором України і підлеглими йому прокурорами (ст. 22 КВК України). Зокрема, контролюється: 1) додержання законів про недоторканність особи, соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи громадян, захист їх честі і гідності; 2) відповідність актів органів та установ, які виконують кримінальні покарання, вимогам Конституції України та чинним законам.

Перевірки проводяться за заявами та іншими повідомленнями про порушення законності, що вимагають прокурорського реагування, а за наявності приводів — також з власної ініціативи прокурора. Прокуратура не підміняє органи відомчого управління та контролю і не втручається в оперативну діяльність, якщо така діяльність не суперечить чинному законодавству.

4. При здійсненні прокурорського нагляду за додержанням і за стосуванням законів прокурор має право:

— безперешкодно за посвідченням, що підтверджує займану посаду, входити в приміщення органів державної влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, підприємств чи належності, до військових частин, установ без особливих перепусток, де такі запроваджено;

— мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, у тому числі за письмовою вимогою, і таких, що містять конфіденційну інформацію, письмово вимагати подання в прокуратуру для перевірки зазначених документів та матеріалів, видачі необхідних довідок.

— вимагати для перевірки рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, одержувати інформацію про стан законності і заходи щодо її забезпечення;

— вимагати від керівників та колегіальних органів проведення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних установ, організацій та інших структур, а також виділення спеціалістів для проведення перевірок;

— викликати посадових осіб і громадян, вимагати від них усних або письмових пояснень щодо порушень закону.

5. Для виявлення порушень закону прокурор або його заступник у межах своєї компетенції мають право: 1) опитувати осіб, знайомитись з документами, на підставі яких ці особи відбувають покарання; 2) перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов співробітників цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень; 3) порушувати в установленому законом порядку

кримінальну справу, дисциплінарне провадження або провадження про адміністративне правопорушення, передавати матеріали на розгляд громадських організацій; 4) давати приписи про усунення очевидних порушень закону; 5) вносити подання до державних органів, громадських організацій і посадовим особам про усунення порушень закону та умов, що їм сприяли; 6) звертатись до суду з заявою про захист прав і законних інтересів громадян, держави, а також підприємств та інших юридичних осіб.

6. Постанови і вказівки прокурора щодо додержання встановлених законодавством порядку і умов виконання покарань є обов'язковими. Вони виконуються невідкладно або в передбачені законом чи визначені прокурором терміни. Невиконання без поважних причин законних вимог прокурора тягне за собою передбачену законом відповідальність. Посадові особи і громадяни зобов'язані з'являтися за викликом прокурора і давати пояснення з обставин, які з'ясовуються прокурорською перевіркою.

7. Одними з основних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність прокуратури по здійсненню нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах є Закон України «Про прокуратуру» та наказ Генерального прокурора України від 23.04.2004 р. № 8/Гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів у слідчих ізоляторах, при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» та Методичними рекомендаціями щодо прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

8. Організацію роботи з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, що призначаються судом покладено:

— у слідчих ізоляторах управлінь (відділів) Державного департаменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Київській області, у тому числі стосовно засуджених до арешту, які до створення арештних домів тимчасово тримаються в окремих секціях (постах) слідчих ізоляторів — на відділи прокуратур Автономної Республіки Крим та областей (старших помічників прокурорів областей і м. Києва) з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах;

у виправних та виховних колоніях, у кримінально-виконавчих установах відкритого типу (виправних центрах), у дільницях слідчих ізоляторів на території виправних колоній, у лікувально-трудовах профілакторіях управлінь (відділів) Державного депар-

таменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим та областях — на прокурорів з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а в разі відсутності таких прокурорів — на відповідних начальників відділів прокуратур областей (старших помічників прокурорів областей).

Прокурори Автономної Республіки Крим та областей, де не створені спеціалізовані прокуратури з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, можуть покладати організацію нагляду за додержанням законів у вказаних установах безпосередньо на міських, районних та міжрайонних прокурорів за місцем їхнього розташування:

— у дисциплінарному батальйоні Збройних Сил України — на військових прокурорів регіонів; на гауптвахтах, де відбувають арешт військовослужбовці, — на відповідних військових прокурорів гарнізонів;

— у військових частинах щодо службового обмеження для військовослужбовців — на військових прокурорів гарнізонів за місцем дислокації військових частин;

— у кримінально-виконавчих інспекціях управлінь (відділів) Державного департаменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Київській області, м. Севастополі — на міських, районних та міжрайонних прокурорів за місцем їх розташування.

Стаття 23. Відомчий контроль

За діяльністю органів і установ виконання покарань здійснюється відомчий контроль вищестоящими органами управління і посадовими особами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Ст. 23 КВК України встановлює, що за діяльністю органів виконання покарань здійснюється відомчий контроль органами управління і посадовими особами Державного департаменту України з питань виконання покарань та його регіональних управлінь.

Контроль за загальним значенням полягає у перевірці та обліку діяльності органів та установ, що безпосередньо виконують кримінальні покарання; це спостереження, перевірка, оцінка і порівняння суб'єктом керування контрольованих параметрів з нормативно встановленими, здійснення планомірного систематичного впливу на керовані об'єкти для того, щоб попередити або вчасно виявити й усунути відхилення в їхньому розвитку і функціонуванні, забезпечити єдність рішення і виконання, досягнення поставлених соціально-економічних і виховних цілей і задач.

2. Державний департамент України з питань виконання покарань вказує на необхідність вирішення трьох видів контролю: попередній або превентивний, поточний або активний та заключний.

Попередній контроль здійснюється в процесі підготовки управлінських рішень (планів роботи, наказів, вказівок). Він покликаний забезпечити своєчасність розроблення і прийняття рішення, обґрунтованість і відповідність його законам і підзаконним актам, чіткість і конкретність викладення, забезпеченість людськими та матеріально-технічними ресурсами, відповідною підготовкою кадрів, оперативність доведення рішення до виконавців.

Поточний контроль здійснюється безпосередньо в ході проведення робіт, передбачених управлінським рішенням. Його предметом є регулярна перевірка практичної діяльності служб і підрозділів, окремих працівників з реалізації прийнятого рішення, виявлення труднощів, усунення недоліків і оцінка фактичного стану виконавчої дисципліни. Він дозволяє вносити необхідні корективи в рішення, не порушуючи при цьому режиму роботи.

Заключний або наступний контроль здійснюється після закінчення виконання рішення і виявляється в перевірці отриманих результатів. Завдяки йому оцінюється ступінь реалізації поставлених завдань, ефективність прийнятого рішення, його вплив на конкретні результати діяльності, фіксуються проблеми, які виникли при цьому, що дозволяє намітити шляхи їх усунення в майбутньому, виробити заходи щодо недопущення виявлених недоліків у подальшій роботі.

3. До основних методів організації і здійснення контролю у спеціальній літературі відносять:

— метод ведення, який припускає жорсткий контроль за виконавцями і постійне внесення поправок в їх діяльність. Його реалізація виявляється при повсякденному оперативному контролі фактичного виконання рішення;

— метод стеження, тобто періодичний контроль. Він використовується під час різних перевірок, не сковує ініціативи виконавців. Його реалізацією є, зокрема, цільові і разові перевірки.

4. Контрольна діяльність завжди проходить декілька стадій: 1) збирання інформації (шляхом отримання різноманітних статистичних звітів, проведення комплексного або інших видів інспектування, звернення громадян та інших органів чи установ тощо); 2) аналіз зібраної інформації (отримана інформація являє собою перелік відомостей, що потребують обробки за напрямками, які цікавлять контролюючі органи. Аналіз інформації проходить декілька стадій узагальнення, що обумовлено потребами боротьби зі злочинністю); 3) вживання заходів по запобіганню порушенням (одержання й аналіз інформації спрямовано на виявлення порушень порядку виконання-відбування покарання засудженими і виконавцями вимог вироку. Можна сказати, що виявлення пору-

шень і відповідне на них реагування є основною метою всієї контрольної діяльності. Відразу після отримання і перевірки інформації про порушення порядку виконання-відбування покарання контролюючий орган повинен вжити заходів до їх запобігання. Реагування має бути оперативним, тому що протиправна діяльність засуджених чи співробітників може спричинити значні збитки); 4) виявлення винних і притягнення їх до відповідальності (це заключний етап контрольної діяльності. Після припинення порушення порядку виконання-відбування покарання контролюючий орган ініціює розгляд питання про притягнення до відповідальності винних у цьому порушенні. Ця стадія дозволяє не лише відновити правопорядок і соціальну справедливість, але і досягти мети спеціальної превенції, як однієї з цілей покарання).

5. За визначенням Державного департаменту України з питань виконання покарань, в органах і установах виконання покарань контролюється виконання законів, актів вищих органів державної влади та управління з питань діяльності кримінально-виконавчої системи, відомчих нормативно-правових актів, доручень керівництва, планових заходів, комплексних програм та інших документів. Персональну відповідальність за стан виконавської дисципліни несуть керівники підрозділів, на які покладено виконання відповідних документів. Для забезпечення чіткості та усунення дублювання у цій роботі здійснюється розмежування функцій контролю між структурними підрозділами органів і установ виконання покарань у межах їх компетенції.

6. Основними формами контролю, що використовуються у кримінально-виконавчій системі, називаються: поточний або оперативний контроль, зональний контроль, інспекторський контроль. Поточний (оперативний) контроль — це щоденна попередня, поточна або подальша перевірка виконання управлінських рішень. Це постійний контроль за фактичним виконанням законів, актів і доручень Президента України, Кабінету Міністрів України, відомчих нормативно-правових актів, програм, планів, рішень колегії та оперативних нарад Державного департаменту України з питань виконання покарань. Іншими словами — це щоденна організаційна робота керівників органів і установ виконання покарань.

Зональний контроль — це контроль за діяльністю підпорядкованих установ на основі територіального принципу обслуговування з урахуванням оперативної обстановки та інших факторів. Ця форма контролю здійснюється на основі закріплення певних груп співробітників за зоною обслуговування.

Інспекторський контроль, як правило, здійснюється планово шляхом всебічного аналізу діяльності органів та установ виконання покарань регіону або окремої установи, структурного підрозділу, окремого питання. Залежно від мети інспекторський контроль

має більш конкретні форми: комплексна інспекторська перевірка, контрольна перевірка, цільова перевірка тощо.

Головними завданнями комплексної інспекторської перевірки Державний департамент України з питань виконання покарань визнає:

— визначення спроможності керівництва виконувати покладені на нього функціональні обов'язки;

— вивчення діяльності органів та установ виконання покарань за усіма напрямками, а також громадської думки про їх роботу;

— підготовка плану заходів щодо усунення виявлених недоліків у роботі, негативних тенденцій тощо, розповсюдження позитивного досвіду.

Державний департамент України з питань виконання покарань звертає увагу, що останнього часу набуває актуальності автоматизований контроль з використанням комп'ютерної техніки та спеціальних програм. Він дозволяє своєчасно і систематично отримувати інформацію про реалізацію управлінських рішень, забезпечує керівництво і галузеві служби оперативною інформацією про зміст і строки виконання заходів.

Він також визначає, що система контролю — це певна для даного рівня управління сукупність суб'єктів та об'єктів контрольної діяльності, що взаємодіють як єдине ціле на основі встановлених форм, методів і засобів контролю в інтересах досягнення цілей та розв'язання завдань системи.

7. Періодичність комплексних та контрольних перевірок визначається графіком, який складається Державним департаментом України з питань виконання покарань та його управліннями на рік.

Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань передбачено, що правом інспектування установ виконання покарань користуються Голова Департаменту, його заступники, начальники територіальних органів управління Департаменту та їх заступники. Інші працівники кримінально-виконавчої системи користуються правом перевірки установ виконання покарань на підставі приписів або завдань на відрядження, затверджених посадовими особами, зазначеними в частині першій цього пункту.

Комплексне інспектування установ виконання покарань проводиться один раз на п'ять років Департаментом і один раз на два роки його територіальним органом управління.

У кожній установі виконання покарань ведеться книга зауважень і пропозицій, яка зберігається у канцелярії і до якої особи, які інспектують, уносять свої зауваження і пропозиції.

Стаття 24. Відвідування установ виконання покарань

1. Без спеціального дозволу відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю мають право:

Президент України;
Прем'єр-міністр України;
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови місцевих державних адміністрацій, на території яких вони розташовані;
народні депутати України, а також депутати, уповноважені на те Верховною Радою Автономної Республіки Крим, місцевими радами;
Генеральний прокурор України, а також уповноважені ним прокурори і прокурори, які здійснюють нагляд за виконанням покарань на відповідній території;
сільський, селищний, міський голова — на території відповідної місцевої ради.

2. Представники засобів масової інформації та інші особи можуть відвідувати установи виконання покарань за спеціальним дозволом адміністрації цих установ або органів управління зазначеними установами.

1. Стаття, що коментується, визначає процедуру відвідування установ виконання покарань спеціальними суб'єктами, на яких покладено здійснення контролю за забезпеченням прав громадян при виконанні кримінальних покарань. Через вільне відвідування вказаними особами установ виконання покарань здійснюється контроль вищих органів державної влади та органів місцевого самоврядування за даною діяльністю.

2. Президент України є гарантом забезпечення прав та свобод особи та громадянина (ст. 102 Конституції України); Кабінет Міністрів України приймає заходи по забезпеченню прав та свобод людини та громадянина (ст. 116 Конституції України); парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина в процесі виконання покарань на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»); органи місцевого самоврядування здійснюють контроль виконання покарання на відповідній території самостійно або через свої органи (спостережні комісії та служби у справах неповнолітніх обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад). Під час відвідування установ виконання покарань вказані посадові особи мають право ознайомлюватися зі звітністю, в тому числі й статистичною, провадити ревізії, робити запити, здійснювати інспектування, перевіряти виконання, узгоджувати, оскаржувати незаконні дії посадових осіб, проводити особистий прийом, ознайомлюватись з особовими справами засуджених, іншими документами тощо.

3. Засоби масової інформації України мають право висвітлювати усі аспекти діяльності органів державної влади, в тому числі і тих, які виконують кримінальні покарання. Органи державної влади зобов'язані надавати їм відомості про свою діяльність через відповідні інформаційні служби, забезпечувати журналістам вільний доступ до неї, не чинити на них будь-якого тиску і не втручатися в їх виробничий процес. Засоби масової інформації можуть проводити власне розслідування і аналіз діяльності органів державної влади, їх посадових осіб, давати їй оцінку, коментувати. Слід звернути увагу, що за ч. 2 ст. 24 КВК України представники засобів масової інформації можуть відвідувати установи виконання покарань за спеціальним дозволом, який надається не Державним департаментом України з питань виконання покарань, а адміністрацією цих установ або органів управління зазначеними установами (регіональних управлінь Департаменту).

Стаття 25. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань

1. Об'єднання громадян, релігійні і благодійні організації та окремі особи можуть брати участь у виправленні і ресоціалізації засуджених та проведенні соціально-виховної роботи з ними, надавати допомогу органам і установам виконання покарань у порядку, встановленому цим Кодексом та іншими законами України.

2. Для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань створюються спостережні комісії, які діють на підставі цього Кодексу та Положення про спостережні комісії, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

1. Положення даної статті спрямовані на забезпечення реалізації принципу участі громадськості в діяльності органів та установ виконання покарань,

2. Об'єднання громадян, релігійні і благодійні організації та окремі особи можуть брати таку участь шляхом:

— проведення правової пропаганди з засудженими та організація шефства над важковиховуваними;

— залучення засуджених у культурно-масових та спортивних заходах;

— надання економічної допомоги засудженим;

— сприяння в організації виховної роботи на всіх рівнях.

Організаційні форми участі громадських організацій та інших органів чи установ є достатньо різноманітними: спостережні комі-

сії, комісії у справах неповнолітніх, шефські формування колективів підприємств, учбових закладів, наставництво тощо.

3. Відповідно до ст. 1 Закону України від 16 червня 1992 р. «Про об'єднання громадян», об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) відповідно до цього Закону визнається політичною партією або громадською організацією.

4. Також у діяльності органів та установ виконання покарань можуть приймати участь релігійні, кооперативні організації, об'єднання громадян, що мають основною метою одержання прибутків, комерційні фонди, органи місцевого та регіонального самоврядування (в тому числі ради і комітети мікрорайонів, будинкові, вуличні, квартальні, сільські, селищні комітети), органи громадської самодіяльності (народні дружини, товариські суди тощо), інші об'єднання громадян, порядок створення і діяльності яких визначається відповідним законодавством (наприклад, профспілки). Діяльність кожного з названих об'єднань регулюється окремим законом.

5. Об'єднання громадян України утворюються і діють з всеукраїнським, місцевим та міжнародним статусом. До всеукраїнських об'єднань громадян належать об'єднання, діяльність яких поширюється на територію всієї України і які мають місцеві осередки у більшості її областей. До місцевих об'єднань належать об'єднання, діяльність яких поширюється на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці або регіону. Територія діяльності самостійно визначається об'єднанням громадян. Громадська організація є міжнародною, якщо її діяльність поширюється на територію України і хоча б однієї іншої держави. Політичні партії в Україні створюються і діють тільки з всеукраїнським статусом.

6. Для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, зареєстровані об'єднання громадян користуються достатньо широкими правами, однак, слід звернути увагу, що їх практична реалізація повинна бути тим чи іншим чином пов'язана з досягненням закріплених цілей.

7. Особливе місце серед об'єднань громадян слід відвести місцевому самоврядуванню. Поняття місцевого самоврядування закріплено у ст.2 Закону України «Про місцеве самоврядування», відповідно до якої місцеве самоврядування в Україні — це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. У містах з районним поділом за рішенням територіальної гро-

мади міста або міської ради утворюються районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

8. Відповідно до ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування», органи виконавчої влади також мають повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Вони покликані: сприяти діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, внутрішніх справ та адвокатури; вносити подання до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень; утворювати комісії у справах неповнолітніх та спостережної, спрямовувати їх діяльності.

9. Для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань при виконавчих комітетах місцевих Рад народних депутатів створюються спостережні комісії. Постановою Кабінету Міністрів України № 429 від 1 квітня 2004 р. було затверджено Положення про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах, ст. 1 якого встановлює, що дані органи утворюються при виконавчих комітетах районних, міських (міст обласного і республіканського підпорядкування) районних у містах та обласних Рад народних депутатів.

Основними завданнями спостережних комісій є:

1) організація громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених та осіб, звільнених від відбування покарання;

2) сприяння органам і установам виконання покарань у виправленні і ресоціалізації засуджених та створенні належних умов для їх тримання, залучення до цієї діяльності громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян;

3) організація виховної роботи з особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, та громадського контролю за їх поведінкою протягом невідбутої частини покарання;

4) надання допомоги у соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання.

Крім цього, спостережні комісії розробляють та здійснюють у межах області, міст Києва та Севастополя заходи щодо сприяння органам і установам виконання покарань у виправленні і ресоціалізації засуджених, надання допомоги у соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання.

Поряд з цим, спостережні комісії мають право:

1) доручати членам комісії:

— брати участь у судових засіданнях під час розгляду спільних з органами і установами виконання покарань подань щодо умовно-

дострокового звільнення засуджених від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

— подавати клопотання про помилування засуджених та висловлювати свою думку по суті клопотання про помилування, що подає засуджений через орган або установу виконання покарань;

— одержувати від громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів і установ виконання покарань, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності інформацію і документи, необхідні для виконання покладених на спостережні комісії завдань;

— проводити особистий прийом засуджених, розглядати їх звернення та приймати за ними рішення;

— заслуховувати на своїх засіданнях з питань, що належать до компетенції спостережних комісій, інформацію посадових осіб органів і установ виконання покарань, підприємств, установі організацій незалежно від форми власності, які беруть участь у виправленні і ресоціалізації засуджених, вносити пропозиції щодо вдосконалення їх діяльності з питань дотримання прав і законних інтересів засуджених;

— доручати представникам громадських організацій і трудових колективів (за їх згодою) проводити виховну роботу та здійснювати контроль за поведінкою осіб, умовно-достроково звільнених від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання, координувати проведення цієї роботи;

— заслуховувати на своїх засіданнях інформацію представників громадських організацій і трудових колективів, що здійснюють громадський контроль за особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, про їх роботу (навчання) та поведінку в побуті, у разі потреби запрошувати та заслуховувати інформацію цих осіб;

— вносити на розгляд органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування пропозиції щодо: удосконалення діяльності органів і установ виконання покарань з питань дотримання прав і законних інтересів засуджених; поліпшення на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності індивідуально-профілактичної та виховної роботи із засудженими до громадських або виправних робіт та особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання; організації трудового та побутового влаштування осіб, звільнених від відбування покарання, сприяння їх соціальній адаптації; забезпечення правового і соціального захисту персоналу органів і установ виконання покарань.

10. Прийняті в межах компетенції постанови спостережних комісій про усунення недоліків підлягають обов'язковому виконанню. Адміністрація органів та установ, які виконують кримінальні

покарання повинні в двотижневий термін повідомити спостережну комісію про заходи, ужиті по виконанню її постанови.

11. Згідно зі ст.1 Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед неповнолітніх покладається на служби у справах неповнолітніх обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад. Окрім іншого, їх завданням є здійснення контролю за умовами утримання і виховання неповнолітніх у спеціальних установах для неповнолітніх. Для цього служби у справах неповнолітніх мають право:

— перевіряти умови утримання і виховання осіб, які не досягли повноліття, у спеціальних установах;

— приймати з питань, віднесених до їх компетенції, рішення, які є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, посадовими особами і громадянами;

— звертатися у разі порушення прав та інтересів неповнолітніх, а також з питань працевлаштування, подання їм іншої допомоги до відповідних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

12. Крім цього, відповідно до Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1378, з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості в діяльності цих органів, проводяться консультації з громадськістю.

Організацію і проведення консультацій з громадськістю забезпечує орган виконавчої влади, який безпосередньо готує пропозиції, пов'язані з формуванням та реалізацією державної політики у визначеній сфері державного і суспільного розвитку, або виступає головним розробником нормативно-правового акта.

Для координації заходів, пов'язаних з проведенням консультацій з громадськістю та моніторингу врахування громадської думки, при органах виконавчої влади утворюються консультативно-дорадчі органи — громадські ради, які діють на підставі положень, що затверджуються цими органами.

До складу громадських рад включаються представники громадських організацій, професійних спілок та інших об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації.

13. Громадські ради являють собою постійно діючі консультативно-дорадчі органи, утворені при територіальних органах управління Державного департаменту України з питань виконання покарань наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 12.12.2004 р. № 238 «Про утворення громадських рад при державному департаменті України з питань виконання покарань та при його територіальних органах» відповідно до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами», Указу Президента України від 31.07.2004 р. № 854/2004 «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та постанови Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

Створена при Голові Державного департаменту України з питань виконання покарань громадська рада носить назву Громадської колегії.

14. Основними завданнями громадської ради та колегії є: 1) сприяння створенню ефективних організаційних та правових умов для реалізації громадянами України конституційного права на участь в управлінні державними справами в процесі виконання-відбування кримінальних покарань, забезпечення відкритості діяльності органів і установ кримінально-виконавчої системи; 2) забезпечення врахування громадської думки у процесі підготовки та організації виконання рішень з питань формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Відповідно до покладених на них завдань, громадська рада та колегія:

— сприяє участі громадськості в роботі органів та установ виконання покарань, зокрема, проводить громадські обговорення, консультації з громадськістю та громадську експертизу проектів нормативно-правових актів;

— здійснює контроль за виконанням державних програм у сфері виконання кримінальних покарань відповідними органами та установами;

— виконує дорадчу функцію під час обговорення та прийняття рішень Департаментом, а також здійснює моніторинг їх практичної реалізації;

— привертає увагу громадськості до проблем кримінально-виконавчої системи, залучає державні органи, установи та підприємства різних форм власності до вирішення питань виконання-відбування кримінальних покарань;

— здійснює іншу діяльність у межах своїх повноважень.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Розділ II ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

Глава 5 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ШТРАФУ

Стаття 26. Порядок виконання покарання у виді штрафу

1. Засуджений зобов'язаний сплатити штраф у місячний строк після набрання вироком суду законної сили і повідомити про це відповідний суд шляхом представлення документа про сплату штрафу.

2. У разі несплати засудженим штрафу у строк, передбачений частиною першою цієї статті, його стягнення провадиться примусово Державною виконавчою службою на підставі виконавчого листа, виданого судом, який постановив вирок, з такими особливостями: в постанові про відкриття виконавчого провадження державний виконавець не встановлює строк для добровільного виконання вироку суду; засуджений звільняється від сплати виконавчого збору.

3. У разі неможливості сплатити повний розмір штрафу суд може замінити несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських або виправних робіт відповідно до закону.

1. У ч. 1 ст. 53 КК України штраф визначається як грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК. Отже, за своїм змістом штраф є таким видом покарання, який виражається в стягненні із засудженого за вироком суду в прибуток держави певної грошової суми. Штраф належить до числа так званих загальних (універсальних) покарань, застосування якого не обмежене в законі ні колом суб'єктів,

ні характером вчиненого злочину. Дане покарання є безстроковим (одноактним) і найбільш м'яким (найменш суворим) з усіх його видів, передбачених у ст. 51 КК України; він може бути призначений як основне, так і як додаткове покарання.

Штраф як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, якщо його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК України (ч. 3 ст. 53 КК України). Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу.

2. КВК України передбачає два правових режими виконання покарання у виді штрафу: добровільне його виконання засудженим і примусове стягнення в процесі виконавчого провадження.

Добровільна сплата штрафу полягає у внесенні засудженим у місячний строк після набрання вироком законної сили суми штрафу в установу банку на спеціальний рахунок і надання до відповідного суду документа, який підтверджує сплату штрафу. Добровільна сплата штрафу у встановлений законом місячний строк означає, що покарання виконане. На практиці закріплення відомостей про закінчення виконання покарання здійснюється шляхом долучення до матеріалів кримінальної справи квитанції про сплату призначеної суми штрафу.

3. Згідно з ч. 2 ст. 26 КВК у разі несплати засудженим штрафу у місячний строк, його стягнення провадиться примусово державною виконавчою службою на підставі виконавчого листа, виданого судом, який постановив вирок, з такими особливостями: в поста нові про відкриття виконавчого провадження державний виконавець не встановлює строк для добровільного виконання вироку; засуджений звільняється від сплати виконавчого збору.

4. Процес примусового виконання штрафу поділяється на декілька стадій: стадія відкриття (порушення) виконавчого провадження; підготовки до виконання та власне виконання покарання. Виконавче провадження — це сукупність дій органів і посадових осіб, зазначених у Законі України «Про виконавче провадження», спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

5. Відкриття виконавчого провадження — перший етап процесу виконання майнового покарання. На цьому етапі державний виконавець, одержавши виконавчий документ, повинен установити наявність або відсутність підстав для порушення виконавчого про-

вадження, після чого прийняти рішення про порушення виконавчого провадження або відмову в його порушенні.

Згідно із ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» підставою відкриття виконавчого провадження є виконавчий документ. У процесі виконання майнових покарань виконавчими документами є виконавчі листи, що видаються судами на підставі вироків та постанов судів. Відповідно до ч. 1 ст. 24 вищезазначеного Закону державний виконавець зобов'язаний прийняти до виконання виконавчий документ і відкрити виконавче провадження, якщо не закінчився строк пред'явлення виконавчого документа до виконання і цей документ відповідає вимогам, передбаченим цим Законом, та пред'явлений до виконання до органу державної виконавчої служби за належним місцем виконання рішення. Державний виконавець у триденний строк з дня надходження до нього виконавчого документа вносить постанову державного виконавця про відкриття виконавчого провадження.

Завдання державного виконавця на стадії порушення виконавчого провадження — у триденний строк перевірити відносно виконавчого документа такі обставини: чи правильно визначена територіальна компетенція виконання вимог пред'явленого виконавчого документа; чи дотримано термінів пред'явлення виконавчого документа до стягнення; чи набрало законної сили рішення, на підставі якого виданий виконавчий документ і чи не закінчилися строки давності виконання судового рішення, якщо такі встановлені; чи є в особи, що пред'явила виконавчий документ, відповідні повноваження; чи відповідає виконавчий документ установленим законом формі і змісту.

6. До порушення виконавчого провадження ніякі виконавчі дії здійснюватися не можуть. Дане правило впливає з того, що здійснення виконавчих дій сполучено з можливістю застосування до боржника заходів державно-владного примусу у вигляді заходів примусового виконання, що істотно обмежують його майнові права. Ст. 20 Закону України «Про виконавче провадження» передбачені загальні положення про місце здійснення виконавчих дій. Так, виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. Державний виконавець зобов'язаний перевірити дотримання строків пред'явлення виконавчого документа до виконання. Відповідно до ч. 1 ст. 21 вищезазначеного закону виконавчі листи можуть бути пред'явлені до виконання протягом трьох років.

7. При вирішенні питання про порушення виконавчого провадження державний виконавець, одержавши виконавчий документ, повинен зробити його юридичний аналіз і визначити, чи відповідає він вимогам, зазначеним у ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження». У виконавчому документі мають бути зазначені: назва документа, дата видачі та найменування суду, що видав до-

кумент; дата і номер вироку, за яким видано виконавчий документ; найменування боржника, його адреса, дата і місце народження боржника та його місце роботи; резолютивна частина вироку; дата набрання чинності вироком; строк пред'явлення виконавчого документа до виконання. Виконавчий документ має бути підписаний уповноваженою посадовою особою і скріплений печаткою.

Недотримання у виконавчому документі хоча б однієї з перерахованих у даній нормі вимог тягне за собою втрату ним виконавчої сили і направлення його на дооформлення.

8. Друга стадія виконання — це підготовка до виконання. Вона має на меті створення належних умов для своєчасного й ефективного виконання. Підготовчі дії зводяться, як правило, до встановлення місця проживання боржника, його роботи, з'ясування розміру заробітної плати. Однак найбільше часу державні виконавці витрачають на встановлення наявності майна боржника, на яке можна звернути стягнення. Майнове становище фізичних осіб ні в яких спеціальних документах зараз не відбивається. Однак з практики відомо, що деяке майно фізичних осіб підлягає реєстрації, а деякі види майна можуть знаходитися тільки у певних місцях. Для цього державний виконавець робить запити в різні організації, проводить інші дії з тим, щоб з'ясувати факт наявності майна або коштів, витребує відомості про доходи боржника. Для з'ясування майнового становища боржника державний виконавець може запитати: банки — про внески; відповідні організації і громадян — про наявність у них майна боржника і членів його родини; податкову інспекцію, місцеве відділення Пенсійного фонду — про місце роботи боржника; бухгалтерію підприємства — про належні боржнику кошти; бюро технічної інвентаризації — про будинок, квартиру, інше приміщення боржника; Державтоінспекцію — про транспортні засоби боржника; нотаріальні контори — про укладені або оформлювані боржником договори дарування, купівлі-продажу, позики і т. ін. Якщо боржник працює або працював на великому підприємстві, що пройшло процедуру акціонування, можна зробити запит до реєстротримувача акцій даного підприємства на предмет, чи не є боржник акціонером.

9. Здебільшого майно фізичних осіб не підлягає реєстрації. Звернути на нього стягнення можливо тільки за наявності цього майна в місці проживання боржника або при одержанні відомостей про те, що майно знаходиться в іншому місці. При цьому державним виконавцем реалізується надане йому право входити до приміщень і сховищ, що належать боржникам або зайняті ними, провадити огляд зазначених приміщень і сховищ, при необхідності примусово їх відкривати в установленому порядку, опечатувати ці приміщення і сховища, а також одержувати від інших осіб необхідні для проведення виконавчих дій пояснення, довідки, іншу інформацію.

На виявлене майно боржника накладається арешт, який полягає в проведенні його опису, оголошенні заборони розпоряджатися ним, а при необхідності — в обмеженні права користуватися майном чи його вилученні в боржника та передачі на зберігання іншим особам.

10. Опис майна боржника провадиться державним виконавцем у присутності боржника чи його представника і не менше двох понятих. При відсутності боржника чи його представника опис майна здійснюється в присутності одного з повнолітніх членів сім'ї боржника, а при їх відсутності — за участю представника житлово-експлуатаційної організації або представника органів державної влади та місцевого самоврядування. При проведенні опису майна державний виконавець оголошує боржнику заборону розпоряджатися описаним майном, а в разі необхідності — його користуванням. Види, обсяг і строки обмеження встановлюються в кожному конкретному випадку з урахуванням властивостей майна, його значення для власника, необхідності користування та інших обставин.

11. Про опис майна і заборону його відчуження, якщо відчуження описаного майна може здійснюватися лише у встановленому законодавством порядку, державний виконавець направляє повідомлення в органи чи установи, які посвідчують договори відчуження майна або провадять його перереєстрацію на іншого власника (органи нотаріату, державна автомобільна інспекція, бюро технічної інвентаризації тощо). Майно, на яке накладено арешт, передається на зберігання боржникові або іншим особам (зберігачам), призначеним державним виконавцем під розписку в акті.

Водночас у процесі підготовки до виконання здійснюється оцінка арештованого майна. Згідно із ст. 57 Закону України «Про виконавче провадження» оцінка майна боржника провадиться державним виконавцем, якщо вартість майна не перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ринковими цінами, які діють на день проведення оцінки, крім випадків, коли оцінка провадиться за регульованими цінами, а також у разі оцінки нерухомого майна, транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден.

Якщо оцінити окремі предмети складно або якщо боржник заперечує проти передачі арештованого майна боржника на реалізацію за оцінкою, проведеною державним виконавцем, останній запрошує експерта (спеціаліста) для визначення вартості майна. Витрати на призначення експерта несе сторона, яка оспорує оцінку майна, проведеною державним виконавцем. Для проведення оцінки нерухомого майна, транспортних засобів, повітряних, морських, річкових суден та майна, вартість якого перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, державний виконавець залучає оцінювача. Державний виконавець про оцінку арештовано-

го майна повідомляє боржника, який має право оскаржити оцінку майна до суду в 10-денний строк з дня отримання повідомлення.

12. Згідно зі ст. 54 Закону України «Про виконавче провадження» не допускається звернення стягнення на майно, зазначене в Переліку видів майна громадян, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами (додаток до цього Закону). Відповідно до цього переліку стягнення за виконавчими документами не може бути звернено на такі види майна та предмети, що належать боржникові на праві власності чи є його часткою у спільній власності, необхідні для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні: 1) носильні речі та предмети домашнього вжитку, необхідні боржникові і особам, які перебувають на його утриманні: а) одяг — на кожну особу: одне літнє або осіннє пальто, одне зимове пальто або кожух, один зимовий костюм (для жінок — два зимових плаття), один літній костюм (для жінок — два літніх плаття), головні убори по одному на кожний сезон. Для жінок, крім того, дві літні хустки, одна тепла хустка (або шаль) та інший одяг, зношений більш, як на 50 відсотків; б) взуття у кількості по одній парі літнього, осіннього, зимового та інше взуття, зношене більш, як на 50 відсотків; в) білизна у кількості двох змін на кожну особу; г) постіль (матрац, подушка, два простирадла, дві наволочки, ковдра) і два особистих рушника на кожну особу; д) необхідний кухонний посуд; є) один холодильник на сім'ю; ж) меблі — по одному ліжку та стільцю на кожну особу, один стіл, одна шафа на сім'ю (крім меблевих гарнітурів, на які може бути звернене стягнення); з) всі дитячі речі; 2) продукти харчування, потрібні для особистого споживання боржнику, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, — на три місяці; 3) паливо, потрібне боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, для готування їжі та обігрівання приміщення протягом шести місяців; 4) одна корова, а у разі відсутності корови — одна телиця; коли немає ні корови, ні телиці — одна коза, вівця чи свиня — у осіб, які займаються сільським господарством; 5) корм для худоби, який не підлягає вилученню в кількості, потрібній до початку вигону худоби на пасовище або до збору нових кормів; 6) насіння, потрібне для чергових посівів (осіннього і весняного) та не знятий урожай — у осіб, які займаються сільським господарством (за винятком земельних ділянок, на які накладено стягнення); 7) інструменти, необхідні для особистих професійних занять (швейні, музичні та інші).

13. Власне виконання є застосуванням до боржника встановлених законом примусових заходів. Суть виконання полягає у вилученні в боржника грошей або певного майна. Згідно із ст. 55 Закону України «Про виконавче провадження» вилучення арештованого майна з передачею його для реалізації провадиться у строк, встановлений державним виконавцем, але не раніше ніж через

п'ять днів після накладення арешту. Продукти та інші речі, що швидко псуються, вилучаються і передаються для продажу негайно після накладення арешту. Державний виконавець зобов'язаний подбати про забезпечення умов реалізації майна боржника, які не ущемляють його законних інтересів. Так, ще під час проведення опису боржник має право зазначити ті види майна або предмети, на які слід звернути стягнення в першу чергу. Державний виконавець зобов'язаний задовольнити вимоги боржника, якщо вони не ускладнюють виконання рішення. Це положення закону є однією з гарантій раціонального виконання майнових покарань.

14. Відповідно до ст. 61 вищезазначеного Закону реалізація арештованого майна, за винятком майна, вилученого за Законом з обігу та зазначеного в ч. 5 ст. 55 цього Закону, здійснюється спеціалізованими організаціями, які залучаються на тендерній (конкурсній) основі, на підставі договорів між Державною виконавчою службою та спеціалізованими організаціями шляхом його продажу на прилюдних торгах, аукціонах.

Боржник має право визначити, у якій послідовності необхідно продавати майно. У разі, коли від продажу частини майна буде вичислена сума, достатня для виконання покарання у виді штрафу, сплати виконавчого збору, витрат на здійснення виконавчих дій, подальший продаж арештованого майна припиняється. Вимоги боржника щодо черговості продажу майна не приймаються державним виконавцем, якщо внаслідок їх задоволення виникнуть перешкоди чи додаткові труднощі для виконання або подовжиться його строк.

Кошти, отримані від реалізації арештованого майна, вносяться на депозитний рахунок відповідного органу державної виконавчої служби та до спеціального фонду виконавчого провадження у порядку, встановленому п. 5.1.2. Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої наказом Міністра юстиції України № 74/5 від 15.12.1999 р., звідки вони перераховуються до Державного бюджету України.

15. Крім заходів примусового виконання, пов'язаних з описом і арештом майна боржника, Законом України «Про виконавче провадження» передбачене звернення стягнення на заробітну плату (заробіток), пенсію, стипендію та інші доходи боржника. Проте ці об'єкти стягнення використовуються при відсутності у боржника коштів на рахунках у кредитних установах, відсутності чи недовідності майна боржника для повного покриття належних до стягнення сум, а також при виконанні рішень про стягнення періодичних платежів та стягнень на суму, що не перевищує двох мінімальних розмірів заробітної плати.

Згідно із ст. 69 вищезазначеного Закону відрахування із заробітної плати (заробітку), пенсії чи стипендії громадян проводить адміністрація підприємств, установ і організацій на підставі наді-

сланих їм державним виконавцем виконавчих документів. Якщо боржник змінить місце роботи або місце проживання чи навчання, підприємства, установи, організації, які отримали виконавчий документ, повертають його не пізніше як у триденний строк державному виконавцеві з відміткою про нове місце роботи, проживання чи навчання боржника, якщо воно відоме, а також повідомляють про проведені ними стягнення періодичних платежів за виконавчими документами. У разі неподання зазначених відомостей з неповажних причин винних у цьому посадових осіб може бути притягнуто до відповідальності, передбаченої цим Законом. Звернення стягнення на пенсії провадиться відповідно до законодавства про пенсії.

Вищезазначені правила стягнення поширюються і на випадки звернення стягнення на: 1) доходи, отримані фізичною особою, яка є суб'єктом підприємницької діяльності; 2) доходи за працю в колективному сільськогосподарському (фермерському) господарстві; 3) авторську винагороду за твори літератури, науки або мистецтва, премії, що присуджуються за видатні досягнення в галузі науки, літератури і мистецтва, винагороду за відкриття, винахід, на який видано авторське свідоцтво, корисну модель, промисловий зразок і раціоналізаторську пропозицію; 4) суми на відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також втратою годувальника.

Стаття 27. Наслідки ухилення від сплати штрафу

Якщо засуджений ухиляється від сплати штрафу, він притягується до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України (2341-14).

1. Законодавством України передбачено два способи кримінально-правового забезпечення виконання покарань: а) закріплення в законі можливості заміни судом одного покарання на інше при його невиконанні; б) встановлення в законі кримінальної відповідальності за ухилення від відбування кримінального покарання, визначення таких дій як новий самостійний злочин.

2. КК України чітко проводить розмежування між правовими наслідками неможливості сплати штрафу засудженим і ухиленням від його сплати.

Згідно із ч. 1 ст. 389 КК України ухилення від сплати штрафу карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк. Водночас законодавчо поняття ухилення від сплати штрафу не встановлено. У науці кримінального права під ухиленням від сплати штрафу розуміються такі дії чи бездіяльність засудженого, які свідчили б про його намір уникнути цього покарання за наявності реальної можливості сплатити штраф

(відмова від внесення коштів або невнесення їх без поважних причин, приховування місця роботи, майна, джерел доходів тощо), тобто ухиленням від сплати штрафу є поведінка засудженого, пов'язана з прагненням уникнути покарання при наявності можливості сплатити штраф. Ця поведінка може виражатися в діях, спрямованих на приховання: а) майна, на яке може бути звернуто стягнення (переміщення майна в невідоме державному виконавцю місце, розтрата, відчуження, незаконна передача іншим особам, знищення (вилучення) документів, що підтверджують право на майно тощо); б) доходів (вилучення, знищення, підробка документів, на підставі яких устанавлюється заробітна плата або інший дохід засудженого, приховання місця роботи, джерела одержання інших доходів, на які може бути звернуто стягнення, тощо).

3. На практиці трапляються випадки, коли державним виконавцем були вжиті всі заходи примусового виконання даного штрафу, але він так і не був сплачений або був сплачений частково. При цьому засуджений не здійснював дій, направлених на ухилення від виконання покарання у виді штрафу. Причин виникнення такої ситуації може бути принаймні дві. По-перше, при винесенні вироку у виді штрафу суддя не врахував майновий стан винного. По-друге, майнове становище засудженого може погіршитися після винесення вироку. У КК України питання заміни штрафу регулює ч. 4 ст. 53. Так, у разі неможливості сплати штрафу суд може замінити несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських робіт із розрахунку: десять годин громадських робіт за один встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян або виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за чотири встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років.

Стаття 28. Закінчення виконавчих дій

Після стягнення штрафу виконавчий лист із відміткою про виконання вироку повертається суду, який постановив вирок.

1. Процедура закінчення виконавчих дій визначена у ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження». Підставами для закінчення відкритого на виконання вироку суду виконавчого провадження є: скасування вироку, на підставі якого був виданий виконавчий лист; фактичне повне виконання вироку; смерть засудженого; направлення виконавчого листа за належністю.

2. Про закінчення виконавчого провадження державний виконавець виносить постанову, яка затверджується начальником органу державної виконавчої служби, якому він безпосередньо підпорядкований. Копія постанови у 3-денний строк надсилається

сторонам та суду або іншому органу (посадовій особі), які видали виконавчий документ. Постанова про закінчення виконавчого провадження може бути оскаржена сторонами до начальника відповідного органу державної виконавчої служби або до суду у 10-денний строк.

3. Ст. 38 вищевказаного Закону передбачає також й інші наслідки завершення виконавчого провадження. Так, у разі закінчення виконавчого провадження припиняється чинність арешту майна боржника, скасовуються інші здійснені державним виконавцем заходи примусового виконання рішення, а також провадяться інші дії, необхідні у зв'язку з завершенням виконавчого провадження.

4. Завершене виконавче провадження не може бути розпочате знову, але лише у випадках, прямо передбачених законом.

5. Контроль за законністю виконавчого провадження здійснюють Міністерство юстиції України через Департамент державної виконавчої служби, Департамент державної виконавчої служби та державна виконавча служба Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

Глава 6 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ

Стаття 29. Порядок виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу

1. Суд, який постановив вирок про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, після набрання ним законної сили направляє копію вироку органів чи посадовій особі, які присвоїли це звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас.

2. Після одержання копії вироку, яким засудженого позбавлено військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, орган чи посадова особа, які присвоїли це звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, вносить до відповідних документів запис про позбавлення засудженого цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу і вживає заходів до позбавлення його всіх прав і пільг, пов'язаних з цим званням, рангом, чином або кваліфікаційним класом.

3. Стосовно військовослужбовця запасу копія вироку надсилається до військового комісаріату за місцем його проживання.

4. Орган або посадова особа протягом місяця з дня одержання копії вироку сповіщає суд, який постановив вирок, про його виконання.

1. Відповідно до ч. 2 ст. 52 та ст. 54 КК України покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є додатковим покаранням і призначається тільки тим особам, які мають ці звання, ранги, чини або кваліфікаційний клас у разі вчинення ними тяжкого або особливо тяжкого злочину. Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є безстроковим, оскільки час його застосування не обмежений в законі будь-якими межами і навіть після погашення або зняття судимості засуджений не має права претендувати на автоматичне відновлення його в тому званні, ранзі, чині або кваліфікаційному класі, яких він був позбавлений за вироком суду.

2. Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу призначається суто особам, що мають **військові звання, які присвоюються військовослужбовцям під час проходження ними служби у Збройних Силах, Державній прикордонній службі, Службі безпеки, Міністерстві з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та інших військових формуваннях, а також військовозобов'язаним (запасу); спеціальні звання, що присвоюються співробітникам міліції, Внутрішніх військ МВС, державної податкової адміністрації, податкової міліції, митної служби і деяким іншим категоріям працівників; ранги, встановлені для державних службовців, службових осіб органів місцевого самоврядування і дипломатичних працівників; класні чини, які введені для працівників прокуратури; кваліфікаційні класи, передбачені для суддів, судових експертів, лікарів — судово-психіатричних експертів.**

3. Відповідно до ч. 1 статті, що коментується, після набуття вироком суду законної сили на адресу органу, який присвоїв військово-спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас направляє копія цього вироку. Відносно військовослужбовця запасу копія вироку направляє до військового комісаріату за місцем його проживання.

Після одержання копії вироку зазначений орган зобов'язаний: 1) внести у відповідні документи запис про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 2) прийняти необхідні заходи до позбавлення засудженого всіх прав, пільг та повноважень, пов'язаних із наявністю відповідного звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) повідомити суд про виконання покарання на протязі одного місяця з дня отримання копії вироку.

4. Згідно з Положенням про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України, Положенням про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України, Положенням про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, Положенням про проходження військової служби за контрактом та кадрової військової служби у службі безпеки України, Положенням про проходження строкової військової служби солдатами і матросами, сержантами і старшинами Служби безпеки України, Положенням про проходження військової служби (навчання) за контрактом курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів Служби безпеки України військовослужбовці і військовозаобов'язані поділяються на рядовий склад, сержантський і старшинський склад, склад прапорщиків і мічманів і офіцерський склад, який поділяється на молодший офіцерський склад, старший офіцерський склад, вищий офіцерський склад. Всі військовослужбовці мають відповідні військові звання, які, в свою чергу, поділяються на армійські і корабельні.

5. До військових звань відносяться звання: рядовий, матрос, старший солдат, старший матрос, молодший сержант, старшина 2 статті, сержант, старшина 1 статті, старший сержант, головний старшина, старшина, головний корабельний старшина, прапорщик, мічман, старший прапорщик, старший мічман, молодший лейтенант, лейтенант, старший лейтенант, капітан, капітан-лейтенант, майор, капітан 3 рангу, підполковник, капітан 2 рангу, полковник, капітан 1 рангу, генерал-майор / контр-адмірал, генерал-лейтенант, віце-адмірал, генерал-полковник, адмірал, генерал армії України. До військових звань офіцерського складу медичної та юридичної служб, військових судів та прокуратур, які мають відповідну освіту, додаються слова «медичної служби» і «юстиції». До військових звань громадян, які перебувають у запасі, додається слово «запасу».

6. За ст. 29 КВК України позбавлення військового звання за вироком суду покладається на той орган або посадову особу, які присвоїли це звання. Згідно з зазначеними вище Положеннями право на присвоєння відповідних військових звань надано: старшого солдата (старшого матроса) — командирам окремих військових частин, які користуються владою командира батальйону (корабля 3 рангу) і мають право видавати накази, начальникам вищих військових навчальних закладів чи підрозділів; молодшого сержанта (старшини 2 статті), сержанта (старшини 1 статті), старшого сержанта (головного старшини) — командирам бригад, полків, кораблів 1 і 2 рангів, окремих батальйонів і начальникам вищих вій-

ськових навчальних закладів; старшин (головного корабельного старшини) — командирам дивізій, бригад кораблів і начальникам, які мають рівні з ними права, та вище; первинне офіцерське звання (молодший лейтенант, лейтенант) військовослужбовцям (військовозаобов'язаним) присвоюються Міністром оборони України, Головою Служби безпеки України; прапорщика (мічмана), старшого прапорщика (старшого мічмана) — командувачу корпусу, а у воєнний час — командиру дивізії і вище; до капітана (капітан-лейтенанта) включно — командувачам корпусів і вище, першому заступнику Голови Служби безпеки України; до майора (капітана 3 рангу) включно — командувачам військ оперативних командувань, першому заступнику Голови Служби безпеки України; до підполковника (капітана 2 рангу) включно — іншим керівникам Міністерства оборони України, головнокомандуючим видів Збройних Сил України, першому заступнику Голови Служби безпеки України; до полковника (капітана 1 рангу) включно — Міністру оборони України, Голові Служби безпеки України.

Військові звання вищого офіцерського складу військовослужбовцям присвоюються Президентом України за поданням Міністра оборони, Голови Служби безпеки України, Міністра з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Директора Державної прикордонної служби України.

7. Особам, позбавленим військових звань, військовими комісіями одночасно із прийняттям на військовий облік присвоюється звання рядового (матроса) запасу. Особи, позбавлені військових звань за вироком суду, можуть бути поновлені в попередньому званні у зв'язку зі скасуванням чи зміною вироку суду або у разі звільнення від покарання на підставі закону про амністію чи акта про помилування.

8. Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 22 квітня 1993 року «Про спеціальні звання, формений одяг та знаки розрізнення в органах внутрішніх справ України» та Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів УРСР № 11 І від 29 липня 1991 року в редакції постанов Кабінету Міністрів України № 33 від 27.01.1992 року, № 349 від 20.03.1998 року та № 986 від 07.06.1999 року та Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» для осіб, які проходять службу в органах внутрішніх справ, Внутрішніх військах МВС України та Державному департаменті України з питань виконання покарань встановлені такі спеціальні звання: рядовий міліції, рядовий внутрішньої служби (рядовий склад), молодший сержант міліції, молодший сержант внутрішньої служби, сержант міліції, сержант внутрішньої служби, старший сержант міліції, старший сержант внутрішньої служби, старшина

міліції, старшина внутрішньої служби, прапорщик міліції, прапорщик внутрішньої служби, старший прапорщик міліції, старшин прапорщик внутрішньої служби (молодший начальницький склад), молодший лейтенант міліції, молодший лейтенант внутрішньої служби, лейтенант міліції, лейтенант внутрішньої служби, старший лейтенант міліції, старший лейтенант внутрішньої служби. каштан міліції, капітан внутрішньої служби (середній начальницький склад), майор міліції, майор внутрішньої служби, підполковник міліції, підполковник внутрішньої служби, полковник міліції, полковник внутрішньої служби (старший начальницький склад), генерал-майор міліції, генерал-майор внутрішньої служби, генерал-лейтенант міліції, генерал-лейтенант внутрішньої служби, генерал-полковник міліції, генерал-полковник внутрішньої служби (вищий начальницький склад).

9. Порядок позбавлення спеціальних звань відповідно до вироку суду є аналогічним з позбавленням військового звання, тобто вирок суду виконують ті органи і посадові особи, яким законодавством надано право присвоєння відповідних спеціальних звань.

10. Відповідно до п. 27 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України в діючій редакції перші та чергові спеціальні звання рядового, молодшого, середнього і старшого начальницького складу присвоюються: до підполковника міліції, підполковника внутрішньої служби включно — начальниками головних управлінь МВС України в Криму, місті Києві та Київській області, управлінь МВС в областях, управлінь Державного департаменту України з питань виконання покарань в областях, місті Севастополі, на транспорті та науково дослідних установах, ректорами вищих закладів освіти системи МВС" України та порівняних до них особами; до полковника міліції, полковника внутрішньої служби включно — Міністром внутрішніх справ України, Головою Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Чергові спеціальні звання середнього начальницького складу дільничним інспекторам міліції до капітана включно присвоюється начальниками районних управлінь, міських і районних відділів внутрішніх справ.

Спеціальні звання вищого начальницького складу присвоюються Президентом України за поданням Міністра внутрішніх справ та Головою Державного департаменту України з питань виконання покарань.

і і. Згідно з положеннями ст. 410 Митного кодексу України посадовим особам митної служби України відповідно до займаних посад і стажу роботи в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України), присвоюються такі спеціальні звання: дійсний державний радник митної служби, державний радник митної служби 1, 2 та 3 рангів, радник митної служби 1, 2, та 3 рангів, інспектор мит-

ної служби 1, 2, 3 та 4 рангів, інспектор митної служби, молодший інспектор митної служби, курсант.

Зазначена норма Митного кодексу України визначає також права посадових осіб щодо присвоєння і, зрозуміло, позбавлення, в тому числі і на підставі вироку суду, спеціальних звань співробітників митної служби. Спеціальне звання дійсного державного радника митної служби присвоюється Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Спеціальні звання державного радника митної служби 1, 2 та 3 рангів присвоюється Президентом України за поданням керівника Державної митної служби України. Спеціальні звання радника митної служби 1, 2, та 3 рангів, інспекторів митної служби 1, 2, 3 та 4 рангів, інспекторів митної служби та молодших інспекторів митної служби присвоюється керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи. Спеціальне звання курсанта присвоюється керівниками відповідних закладів освіти.

12. Спеціальні звання співробітників податкової міліції встановлені Законом України «Про державну податкову службу в Україні».

13. Згідно з нормами зазначених законів особам, яких прийнято на службу до податкової міліції на посади начальницького складу, присвоюються такі спеціальні звання: генерал-лейтенант податкової міліції, генерал-майор податкової міліції (вищий начальницький склад), полковник податкової міліції, підполковник податкової міліції, майор податкової міліції (старший начальницький склад), капітан податкової міліції, старший лейтенант податкової міліції, лейтенант податкової міліції (середній начальницький склад), старший прапорщик податкової міліції, прапорщик податкової міліції (молодший начальницький склад).

14. Законом України «Про державну податкову службу в Україні» іншим посадовим особам податкових адміністрацій також присвоюються спеціальні звання, а саме: головний державний радник податкової служби, державний радник податкової служби 1, 2, та 3 рангів, радник податкової служби 1, 2, та 3 рангів, інспектор податкової служби 1, 2 та 3 рангів. Порядок присвоєння і позбавлення спеціальних звань молодшого начальницького складу податкової міліції визначається Державною податковою адміністрацією України, а порядок присвоєння спеціальних звань особам середнього, старшого та вищого начальницького складу податкової міліції та іншим посадовим особам податкової служби — Кабінетом Міністрів України.

15. Відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» та ст. 1 Закону України «Про дипломатичні ранги» для державних службовців дипломатичної служби встановлюються такі дипломатичні ранги: Надзвичайний і Повноважний Посол, Надзвичайний і Повноважний Посланник першого і другого класів, радник пер-

шого і другого класів, перший секретар першого і другого класів, другий секретар першого і другого класів, третій секретар, аташе.

Дипломатичні ранги від Надзвичайного і Повноважного Посла до аташе прирівнюються до рангів державних службовців відповідно з першого до одинадцятого рангу. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про дипломатичні ранги» державним службовцям, які працюють в системі органів дипломатичної служби, дипломатичний ранг присвоюється і скасовується Міністром закордонних справ України. Дипломатичні ранги Надзвичайного і Повноважного Посла, Надзвичайного і Повноважного Посланника першого та другого класів присвоюються Президентом України за поданням Міністра закордонних справ України.

Ст. 5 зазначеного вище Закону встановлює, що державний службовець, якому присвоєно дипломатичний ранг, перебуває в ньому довічно і може бути позбавлений дипломатичного рангу лише за вироком суду, а також у разі припинення громадянства України. Позбавлення дипломатичного працівника дипломатичного рангу означає позбавлення його всіх попередніх рангів.

16. Відповідно до Закону України «Про державну службу», прийняття на державну службу (професійну діяльність осіб, які обіймають посади в державних органах і отримують платню за рахунок державних коштів), просування по ній службовців, стимулювання їх праці, вирішення інших питань, пов'язаних зі службою, проводиться у відповідності з категоріями посад службовців, а також відповідно рангам, які їм присвоюються. Ст. 25 зазначеного Закону встановлює сім категорій посад службовців. Головним критерієм, при цьому, є організаційно-правовий рівень того органу, який приймає службовця на роботу, об'єм і характер компетенції на відповідній посаді, роль і місце посади в структурі державного органу.

Згідно зі ст. 26 Закону України «Про державну службу» встановлено такі ранги державних службовців: службовцям, які займають відповідні посади, віднесені до першої категорії, можуть бути присвоєні 3, 2, і 1 ранги, другої категорії — 5, 4 і 3 ранги, третьої категорії — 7, 6 і 5 ранги, четвертої категорії — 9, 8 і 7 ранги, п'ятої категорії — 11, 10 та 9 ранги, шостої категорії — 13, 12 і 11 ранги, сьомої категорії — 15, 14 та 13 ранги.

Порядок присвоєння державному службовцю відповідного рангу і позбавлення його цього рангу визначається Положенням про ранги державних службовців, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 658 від 19 червня 1996 року. Ранги присвоюються державним службовцям в індивідуальному порядку у відповідності із займаною посадою, рівнем професійної кваліфікації і результатами роботи. Особам, які вперше зараховані на державну службу, присвоюється, як правило, найнижчий ранг, передбачений для відповідних категорій посад. Ранги, які відповідають по-

садам першої категорії, присвоюються Президентом України, другої категорії — Кабінетом Міністрів України. Ранги керівникам місцевих органів державної виконавчої влади, головам місцевих рад, які відповідають посадам третьої-п'ятої категорії, присвоюються відповідно керівником органу державної виконавчої влади або головою Ради вищого рівня. Ранги іншим керівникам і спеціалістам органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, які відповідають посадам третьої сьомої категорії, присвоюються за місцем роботи керівниками цих органів. Державний службовець може бути позбавлений рангу тільки судом, в тому числі і у випадку призначення своїм вищою посадою, яке передбачає позбавлення цього рангу.

17. Положення про класні чини працівників органів прокуратури; України, затвержене постановою Верховної Ради України № 1795-XII від 6 листопада 1991 року, встановлює для осіб, які займають певні посади в системі органів прокуратури, **десять класних чинів**: державний радник юстиції України, державний радник юстиції першого класу, державний радник юстиції другого класу, державний радник юстиції третього класу, старший радник юстиції, радник юстиції, молодший радник юстиції, юрист першого класу, юрист другого класу, юрист третього класу. У відповідності зі ст. 47 Закону України «Про прокуратуру» класні чини державного радника юстиції першого класу, державного радника юстиції другого класу, державного радника юстиції третього класу присвоюються Президентом України, **інші класні чини — Генеральним прокурором України. Класний чин державного радника юстиції України присвоюється Генеральному прокурору України за посадою.**

18. Згідно зі ст. 16 Закону України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України», залежно від посади, стажу та досвіду роботи, рівня професійних знань для суддів довічно встановлюється **шість кваліфікаційних класів**: вищий, перший, другий, третій, четвертий та п'ятий. **Кваліфікаційні класи суддів встановлюються кваліфікаційною комісією: — вищий кваліфікаційний клас — заступником Голови, суддям Верховного Суду України та вищого спеціалізованого суду України; — перший-другий кваліфікаційні класи — суддям Верховного Суду України і вищого спеціалізованого суду України; — перший-третій кваліфікаційні класи — суддям апеляційних судів, голові, заступникам голови місцевого господарського суду; — другий-п'ятий кваліфікаційні класи — суддям місцевих судів.**

Голова Верховного Суду України, Голова Вищого спеціалізованого суду України є суддями вищого кваліфікаційного класу за посадою. Позбавлення суддів кваліфікаційного класу відповідно до ст. 19 зазначеного Закону здійснює кваліфікаційна комісія.

19. Кваліфікаційні класи також можуть отримувати і експерти, які залучаються до проведення судових експертиз. Так, ст. 16 Закону України «Про судову експертизу» встановлює, що з метою забезпечення належного професійного рівня керівних працівників та фахівців, які залучаються до судових експертиз або беруть участь у розробках теоретичної та методичної бази судової експертизи, воші підлягають атестуванню. Залежно від спеціалізації і рівня підготовки їм присвоюється кваліфікація судового експерта з дозволом проведення певного виду експертиз і кваліфікаційний клас. Порядок проведення атестації, присвоєння та позбавлення кваліфікаційних класів визначається міністерствами і відомствами, до системи яких входять спеціалізовані установи та відомчі служби, що проводять судові експертизи.

20. Виходячи зі змісту ст. 54 КК України, суд може самостійно, за наявності відповідних підстав, позбавити особу будь-якого військового звання, в тому числі і звання вищого офіцерського складу, або будь-якого спеціального звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу, незалежно від того, ким вони були присвоєні.

21. Ч. 4 ст. 29 КВК покладає на посадову особу органу, що присвоює військове, спеціальне звання, ранг, чин чи кваліфікаційний клас, обов'язок виконати вирок, тобто внести у відповідні документи запис про позбавлення засудженого цього звання, рангу, чину або класу не пізніше місяця з дня отримання рішення суду. Оскільки саме ці дії і складають процедуру виконання вироку, посадова особа повинна повідомити про це суд не пізніше одного місяця з дати надходження вироку. Таке повідомлення направляється поштою у довільній формі.

Глава 7

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Стаття 10. Порядок виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю 1. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як основне покарання, а також як додаткове до основних покарань, покладається на кримінально-виконавчу інспекцію, а проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого -- на органи внутрішніх справ.

2. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як додаткове покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, під час відбування основного покарання покладається на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону.

3. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону, де відбуває покарання особа, засуджена до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не може використовувати засудженого на роботах, виконання яких йому заборонено згідно з вироком.

4. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону після відбуття засудженим основного покарання або в разі умовно-дострокового звільнення чи заміни покарання більш м'яким надсилає копію вироку суду до кримінально-виконавчої інспекції за місцем проживання засудженого або до військової частини за місцем служби засудженого.

1. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю належить до числа покарань: а) змішаних, оскільки може бути призначене як основне і як додаткове; б) строкових, оскільки як основне покарання призначається на строк від двох до п'яти років, а як додаткове — від одного року до трьох років; в) спеціальних, оскільки застосовується не до будь-якого суб'єкта, а лише до тих осіб, які на момент вчинення злочину обіймали ті посади чи займалися тією діяльністю, з якими був пов'язаний вчинений злочин (ч. 2 ст. 55 КК України).

2. Це покарання виражається в позбавленні засудженого його суб'єктивного права на ті посади, які він обіймав, або на ту діяльність, якою він займався на момент вчинення злочину, і тимчасового обмеження його правоздатності — можливості претендувати на обіймання певної посади або зайняття певною діяльністю на строк, встановлений вироком суду. Ст. 55 КК України не обмежує коло посад і видів діяльності, права обіймати які або займатися якими засуджений може бути позбавлений за вироком суду. Це можуть бути посади: здійснювані на платній або безоплатній основі; виборні або ті, що обіймаються за призначенням; тимчасові чи постійні; керівні чи рядові, а діяльність — службовою, професійною, підприємницькою або іншою (наприклад, заняття полкованням, керування особистим транспортом). Призначення цього покарання не залежить і від форм власності того підприємства, уста-

нови або організації, у яких особа обіймає відповідну посаду або займається певною діяльністю. **Водночас суд не може позбавити засудженого права працювати в тій або іншій галузі господарства, системі культури, освіти, охорони здоров'я без точного визначення у вирокі кола і характеру тих посад або без вказівки конкретного виду тієї діяльності, права обіймати які або займатися якими позбавляється засуджений** (так, продавцю суд не може заборонити працювати в системі торгівлі, але може позбавити його права на певний строк працювати продавцем).

3. Не є перешкодою для призначення даного покарання і та обставина, що на момент (час) постановлення вироку підсудний вже не обіймав посаду або не займався діяльністю, із якими був пов'язаний вчинений ним злочин, або був позбавлений права на їх заняття в порядку адміністративного стягнення.

4. Рішення суду про правову заборону на обіймання особою певної посади або зайняття певною діяльністю повинне бути чітко і ясно сформульоване в резолютивній частині вироку з тим, щоб не виникло ніяких сумнівів при виконанні покарання, тобто суд зобов'язаний конкретизувати правову заборону і точно зазначити (описати, окреслити) характер (коло) тих посад або вид тієї діяльності, права обіймати які або займатися якими він позбавляє засудженого. Ця заборона може бути сформульована вказівкою на вид конкретної посади (наприклад, продавця) або шляхом опису характеру та обсягу тих повноважень, якими особа наділяється за посадою, службовою, професійною або іншою спеціальною діяльністю (наприклад, заборона обіймати посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю).

5. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю здійснюється **у двох формах: а) у формі припинення трудового договору із засудженим, який обіймає певну посаду, або анулювання дозволу на заняття певною діяльністю; б) у формі відмов засудженому в укладенні трудового договору на обіймання певної посади або у видачі дозволу на заняття певною діяльністю.**

Якщо виконання вироку в першій формі відбувається один раз, відразу після вступу його в законну силу, то в другій — протягом усього визначеного вироком строку покарання. Тому в цілому діяльність по виконанню вимог вироку суду характеризується тривалістю і широким колом суб'єктів, які відмовляють засудженому в укладенні трудового договору на обіймання певної посади або у видачі дозволу на заняття певною діяльністю.

6. Підставою для виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є наступні документи, що вступили в законну силу: 1) копія вироку суду (завірена підписом судді та печаткою суду) та розпорядження про виконання вироку (довідка про вступ вироку в законну силу

або постановою чи ухвалою суду, винесена у апеляційному порядку); копія постанови (ухвали) суду винесена у апеляційному чи касаційному порядку (завірена підписом судді та печаткою суду).

При цьому слід мати на увазі, що без наявності довідки про вступ вироку в законну силу (а у випадках апеляційного чи касаційного перегляду справи — відповідної ухвали (постанови) суду чи витягу з неї) вирок не може вважатися таким, що набув чинності та виконанню не підлягає до отримання вказаних документів, оскільки відповідно до ст. 403 КПК України є обов'язковими для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України тільки вирок, ухвала і постановою суду, що набрали законної сили.

7. Виконання даного покарання покладено на кримінально-виконавчі інспекції та включає в себе: облік засуджених осіб; контроль за додержанням вимог вироку суду засудженою особою, власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом (далі — власник підприємства) за місцем роботи засудженої особи, а також органом, що має право анулювати дозвіл на зайняття відповідним видом діяльності, яка заборонена засудженій особі; вжиття заходів щодо припинення порушень вимог вироку суду; винесення подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції без поважних причин; організацію початкового розшуку засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме, та надсилання матеріалів до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених осіб; здійснення інших заходів, передбачених законом.

8. Підрозділи кримінально-виконавчих інспекцій для виконання покладених на них функцій використовують гербову печатку та штамп, а їх працівники мають право видавати довідки та підписувати інші документи, які учиняються під час виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 27.03.2002 р. № 82 «Про затвердження Переліку органів кримінально-виконавчої інспекції Державного департаменту України з питань виконання покарань для виготовлення гербових печаток та кутових штампів»).

9. Обчислення строку покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має певні особливості. Так, строк цього покарання, призначеного як основне покарання, обчислюється з дня набрання вироком законної сили (про процедуру набрання вироком законної сили дивись коментар До ст. 4 КВК України).

У тому ж випадку, коли покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призна-

чене як додаткове покарання до покарань, пов'язаних з обмеженням особистої свободи (арешту, обмеження волі або позбавлення волі на певний строк), — воно поширюється на весь час відбування основного покарання (тобто, протягом всього часу відбування основного покарання особа не може займати заборонені вироком суду посади чи займатися такою діяльністю) і крім цього, на строк установлений вироком суду. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання (тобто, з дати звільнення, наприклад, з місць позбавлення, обмеження волі чи арешту тощо).

Якщо покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначене: 1) як додаткове покарання до інших видів покарань (громадських, виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців) або 2) як додаткове покарання на підставі ст. 77 КК України з одночасним застосуванням звільнення з випробуванням особи від реального відбування основного покарання (ст. 75 КК України), — то воно обчислюється з моменту вступу вироку в законну силу. У цьому випадку додаткове покарання застосовується не послідовно, а паралельно з іспитовим строком або основним покаранням.

У тому разі, коли основне покарання (наприклад, позбавлення волі) звертається до виконання, а строк додаткового покарання не закінчився, частина його, що залишилась, підлягає виконанню після відбуття строку покарання у виді позбавлення волі. Так само має вирішуватись питання цього додаткового покарання при вчиненні засудження в період звільнення від відбування покарання з випробуванням нового злочину. У разі звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням на строк, який є меншим за строк додаткового покарання у виді заборони займати певні посади або займатися певною діяльністю, останнє підлягає виконанню протягом всього визначеного судом строку.

10. Відповідно до Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, адміністрація установи виконання покарань, у якій відбуває основний вид покарання особа, засуджена також до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не може використовувати засуджену особу до роботи, яку їй заборонено виконувати.

За двадцять днів до закінчення строку покарання, а в разі умовно-дострокового звільнення засудженої особи або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким — у день звільнення, адміністрація установи направляє поштою до підрозділу інспекції за обраним місцем проживання копію вироку та постанови суду, довідку на засуджену особу, де зазначає її установочні дані, дату звільнення та дані про родичів, а також підписку про явку до підрозділу

інспекції в триденний термін після звільнення. У тому випадку, коли засуджений навмисно або випадково вказав у заяві помилкову адресу, за якою він має намір постійно проживати після звільнення, він однаково зобов'язаний з'явитися до кримінально-виконавчої інспекції, куди направлені документи, оскільки в іншому разі його неявка буде підставою для оголошення в розшук.

11. Вказані документи є підставою для постановки засудженого на облік у кримінально-виконавчій інспекції та застосування до нього всіх правообмежень, що складають зміст покарання даного виду.

12. Виконання покарання припиняється, і засуджена особа знімається з обліку у зв'язку з (із): а) відбуттям строку покарання; б) скасуванням вироку — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду; в) амністією чи помилюванням --■ за наявності відповідної постанови (ухвали) суду чи розпорядження про виконання Указу Президента України про помилювання, г) засудженням за вчинення нового злочину — за наявності вироку суду, що набрав законної сили; д) смертю засудженої особи за наявності відповідної довідки з органу реєстрації актів цивільного стану; е) зміною засудженою особою постійного місця проживання -- за наявності підтвердження про отримання особою справи підрозділом інспекції за новим місцем проживання.

13. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного покарання, передбачене ст. 81 КК України, не застосовується.

14. Зняття засудженої особи з обліку після відбуття покарання здійснюється за рапортом працівника інспекції, затвердженим начальником підрозділу інспекції. Зняття засудженої особи з обліку з інших підстав здійснюється у день надходження відповідних документів до інспекції. Про дату та підстави зняття засудженої особи з обліку вносяться відповідні записи в журналі обліку засуджених осіб та на першій сторінці обкладинки особової справи.

15. У десятиденний термін після зняття з обліку особи, яка підлягає призову на строкову військову службу, у відповідний військкомат направляється повідомлення. У такий самий термін про зняття з обліку засудженої особи направляється повідомлення до відділу (відділення) у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб (державної автомобільної інспекції тощо).

16. Установлюються такі строки зберігання документів стосовно осіб, які перебували на обліку в інспекції: а) три роки — особові справи засуджених осіб, яких було знято з обліку, б) п'ять років журнали обліку осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: б) три роки — звіти про чисельність засуджених осіб, які перебува-

ли на обліку, та справи з листування щодо питань виконання судових рішень.

Обчислення строків зберігання документів проводиться з 1 січня року, наступного за роком закінчення провадження матеріалів.

17. Про виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або про наявність підстав, за якими покарання не може виконуватись (смерть засудженого) кримінально-виконавча інспекція повинна повідомити суд, який виніс вирок (от. 404 КІТК України).

18. Відповідно до ч. 1 ст. 30 КВК України, на органи внутрішніх справ покладено обов'язок здійснення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого, спрямованої на виправлення засуджених до цього покарання, попередження по рушень громадського порядку та інших прав громадян, а також учинення ними нових злочинів. Відповідно до п. 7 ст. 10 Закону України «Про міліцію», проведення такої профілактичної роботи є одним з основних обов'язків органів внутрішніх справ, у зв'язку з чим саме ці органи і несуть відповідальність за недопущення вчинення нових злочинів особами, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Порядок проведення індивідуально-профілактичної роботи, здійснення заходів щодо попередження та припинення злочинів і адміністративних правопорушень, виявлення обставин, які сприяли їх учиненню та вжиття заходів щодо їх усунення регламентований Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань та « Положенням про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2003 р. № 1212.

19. Основною формою індивідуально-профілактичної роботи є щомісячні перевірки осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що здійснюються працівниками служби дільничних інспекторів територіального органу внутрішніх справ, на території обслуговування якого вони проживають. За результатами цих перевірок складаються довідки, у яких відображаються: дата здійснення перевірки; установчі дані засудженої особи; місце роботи засудженого або причини, з яких вона не працює; характеристика особи за місцем проживання родичами, сусідами; яка проведена індивідуально-профілактична робота по недопущенню вчинення повторних злочинів та порушень громадського порядку (бесіда, попередження, роз'яснення тощо); чи виявлені факти порушень громадського порядку та інших прав громадян, а також учинення ними нових злочинів, чи вжиті заходи щодо притягнення її до відповідальності, з яких причин стали можливими ці факти; яка проведе-

на роз'яснювальна робота із засудженим про можливі наслідки вживання спиртних напоїв, наркотичних чи інших засобів, які одурманюють, під час відбування покарання. Дільничні інспектори міліції повинні зазначати і іншу інформацію, що, на їх думку, може стати в нагоді співробітникам кримінально-виконавчої інспекції. До довідок, що в обов'язковому порядку направляється до кримінально-виконавчої інспекції наприкінці кварталу, додаються і пояснення засудженого щодо здійсненої перевірки.

20. Працівники служби дільничних інспекторів міліції органів внутрішніх справ також повинні: 1) вести облік осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 2) у разі встановлення факту притягнення до адміністративної відповідальності засудженої особи письмово повідомляти про це підрозділ інспекції та вносити відповідні записи до алфавітних карток обліку осіб, стосовно яких здійснюється профілактична робота.

21. Після порушення кримінальної справи стосовно осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, слідчий або орган дізнання протягом 10 днів, після встановлення факту засудження, зобов'язані направити до підрозділу інспекції, у якому засуджені перебувають на обліку, копію постанови про порушення кримінальної справи та інформацію про обрання запобіжного заходу стосовно засуджених осіб.

Стаття 31. Обов'язки кримінально-виконавчої інспекції щодо виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

1. Кримінально-виконавча інспекція веде облік засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; контролює додержання вимог вироку суду засудженим, власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого, а також органом, що має право анулювати дозвіл на заняття відповідним видом діяльності, яка заборонена засудженому, вживає заходів до припинення порушень вимог вироку; вносить подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених, які не з'явилися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції без поважних причин, організовує початковий розшук засуджених, місцезнаходження яких невідоме, та надсилає матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених.

2. У разі невиконання власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом вироку суду щодо особи, позбавленої права обіймати певні посади або займатися пев-

ною діяльністю, кримінально-виконавча інспекція надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із законом.

1. Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, встановлено наступний порядок виконання вироку суду, яким особа засуджена до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: у день отримання копії вироку суду працівник інспекції заносить відомості про засуджену особу до журналу обліку осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю і формує особову справу. Номер особової справи повинен збігатися з номером, за яким копія вироку зареєстрована в журналі обліку. Надалі в особовій справі зосереджуються всі документи, на підставі яких дану особу було взято на облік, а також усі матеріали, що стосуються здійснення контролю за виконанням вироку. У такому самому порядку здійснюється реєстрація особових справ, що надійшли з інших підрозділів інспекції.

2. У десятиденний термін після взяття засудженої особи на облік підрозділу інспекції працівник інспекції направляє повідомлення до суду, який виніс рішення, або установи виконання покарань, з якої звільнено засуджену особу. У такий самий термін надсилається повідомлення до відповідного органу внутрішніх справ за місцем проживання засудженої особи та військкомату про наявність вироку суду відносно певної особи, що виступає перешкодою для призову її на військову службу.

3. До відділу (відділення) у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб міськ-, райорганів внутрішніх справ у десятиденний термін підрозділ інспекції направляє сторожову картку для здійснення контролю й інформування інспекції про звернення засудженої особи про зняття з реєстраційного обліку при зміні місця проживання.

4. До органу, який має право анулювати дозвіл на зайняття певними видами діяльності, у десятиденний строк підрозділ інспекції направляє повідомлення. У залежності від характеру злочину (у сфері господарської діяльності, проти довілля та громадської безпеки і т.д.) і забороненого виду діяльності підрозділ інспекції направляє повідомлення до органів, які здійснюють ліцензування певних видів діяльності, громадських об'єднань (спілка мисливців і риболовів, охорони навколишнього природного середовища і т.д.), Державної автомобільної інспекції, Державної судноплавної інспекції річкового флоту і т.д.

5. Після взяття засудженої особи на облік її негайно викликають до підрозділу інспекції (неповнолітньої — з батьками або осо-

бою, яка їх заміняє) для роз'яснення порядку та умов відбування покарання, правових наслідків у разі порушення вимог вироку та ухилення від відбування покарання. За результатом співбесіди засуджена особа дає підписку про виконання вимог вироку суду та заповнює анкету.

6. Під час першого відвідування підрозділу інспекції засуджена особа повинна подати довідку з місця роботи про те, яку посаду вона займає або який вид робіт виконує, або копію трудового договору (засуджені особи, які працюють у приватних підприємств). Якщо засуджена особа не працює, до підрозділу інспекції подається трудова книжка (яка після перевірки відразу повертається засудженій особі) та ксерокопія з неї. Надалі такі документи подаються один раз на рік.

7. У десятиденний строк після прибуття засудженої особи до підрозділу інспекції направляються повідомлення та копія вироку суду власнику підприємства, на якому працює засуджена особа, про внесення до її трудової книжки запису про те, які посади, на якій строк і на якій підставі засудженій особі заборонено обіймати або яким видом професійної діяльності вона позбавлена права займатися.

8. У разі застосування покарання до особи, для якої ця діяльність не є професійною (наприклад, коли водія-любителя позбавлено права керувати автотранспортом), то лист за її місцем роботи не надсилається, і запис до трудової книжки не вноситься.

9. Окрім вказаних заходів, спрямованих на виконання вироку, працівники кримінально-виконавчих інспекцій:

1) контролюють: а) додержання порядку та умов відбування докарання засудженими особами і власником підприємства за місцем роботи засуджених, а також органом, що має право анулювати дозвіл на заняття відповідним видом діяльності, яка заборонена засудженим; б) поведінку осіб, засуджених до позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю для чого один раз на три місяці направляють до органів внутрішніх справ запити про те, чи притягувались такі засуджені до адміністративної відповідальності;

2) вживають заходів щодо припинення порушень вимог вироку: а) вносять подання до відповідних органів внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених, які не з'явилися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції; б) організують початкові розшукові заходи засуджених, місцезнаходження яких невідоме, та надсилають матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких осіб; в) у разі ухилення засуджених від відбування покарання направляють прокурору подання та матеріали для вирішення питання про притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 1 ст. 389 КК України; г) у разі невиконання власником підприємства вироку суду

щодо особи, позбавленої права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, направляють прокурору подання та матеріали для вирішення питання про притягнення таких осіб до відповідальності відповідно до діючого законодавства (дисциплінарної, адміністративної або кримінальної);

3) беруть участь у виховній роботі із засудженими, проводять з ними індивідуальні бесіди;

4) направляють: а) один раз на шість місяців вимоги до підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті з метою встановлення випадків учинення засудженими особами нових злочинів. Отримані відповіді зберігаються в особових справах засуджених осіб; б) відповідно до ст. 84 КК України — до суду подання про звільнення від покарання осіб, які під час його відбування згідно з медичним висновком захворіли на психічну чи іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню призначеного судом покарання;

5) роз'яснюють порядок та умови відбування покарання;

б) у разі потреби здійснюють контрольні перевірки за місцем роботи засуджених осіб. За результатами перевірки складають акти у двох примірниках, один з яких залишається на підприємстві, в установі, організації, а другий з відміткою про ознайомлення власника підприємства зберігається в особовій справі засудженої особи та використовується для контролю за усуненням виявлених недоліків;

7) у разі потреби дають дозвіл засудженим особам виїжджати за межі України.

10. Громадянин, який відбув покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а так само звільненому від цього покарання у встановленому порядку, на його прохання, замість трудової книжки видається її дублікат без внесення до нього запису про покарання. Про це, а також про зняття судової заборони працівники кримінально-виконавчої інспекції зобов'язані оголосити засудженому під розпис при знятті його з обліку.

Стаття 32. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем роботи засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем роботи засудженого зобов'язаний:

не пізніше трьох днів після одержання копії вироку суду звільнити засудженого з посади, яку він займає, або від того виду професійної діяльності, права на яку він позбавлений, внести до трудової книжки засудженого запис про те, на якій підставі, на який строк і які посади він позбавлений права обіймати або яким видом професійної діяльності він позбавлений права займатися, та повідомити кримінально-виконавчу інспекцію про виконання вимог вироку;

за вимогою кримінально-виконавчої інспекції надавати їй документи, пов'язані з виконанням покарання.

1. Хоча власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем роботи засудженого, якому кримінально виконавча інспекція направляє копію вироку суду, формально і не виконує покарання, а лише виконує вказані у вироку вимоги (іншими словами, здійснює «технічну» роботу: вносить у відповідні документи необхідні записи, вживає заходів для позбавлення засудженого пільг, які він мав до покарання), законодавець покладає на них певні обов'язки, невиконання яких тягне відповідальність.

2. Відповідно до статті, що коментується, та Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, власник підприємства за місцем роботи засудженої особи зобов'язаний: 1) не пізніше трьох днів після одержання копії вироку суду або повідомлення інспекції звільнити засуджену особу з посади, яку вона обіймає, або від того виду професійної діяльності, права на яку вона позбавлена; 2) унести до трудової книжки засудженої особи запис про те, на який строк: і які посади вона позбавлена права обіймати або яким видом професійної діяльності позбавлена займатися; 3) негайно повідомити інспекцію про виконання вимог вироку та направити до інспекції копію відповідного наказу або витяг з нього; 4) на вимогу інспекції надавати їй документи, пов'язані з виконанням покарання.

3. У разі невиконання власником підприємства, на якому працює засуджена особа, вироку суду щодо особи, позбавленої права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, інспекція надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб (службових осіб підприємств, установ та організації), які наділені повноваженнями прийому працівників на роботу і їх звільнення) до відповідальності згідно зі ст. 382 КК України, а копії цих матеріалів долучаються до особової справи засудженої особи.

4. Прокуророві направляються такі матеріали: подання; довідка працівника інспекції про допущені порушення власником підприємства при виконанні покарання у виді позбавлення права обій-

їмати певні посади або займатися певною діяльністю і вжити у зв'язку з цим заходи; пояснення особи, яка здійснювала контроль за засудженою особою, або власника підприємство про причини допущення порушень; інші матеріали, що засвідчують допущені порушення.

5. Невиконання інших вимог закону, що не носять характеру невиконання вироку (наприклад, неподання до кримінально-виконавчої інспекції документів, пов'язаних з виконанням покарання тощо), тягнуть за собою адміністративну або дисциплінарну відповідальність, до якої адміністрація підприємства може бути притягнута прокуратурою.

Стаття 33. Обов'язки органів, які мають право анулювати дозвіл на заняття певними видами діяльності

Органи, які мають право анулювати дозвіл на заняття певними видами діяльності, зобов'язані не пізніше трьох днів після одержання копії вироку суду анулювати дозвіл на заняття тим видом діяльності, яка заборонена засудженому, вилучити відповідний документ, який надає даній особі право займатися певним видом діяльності, і повідомити про виконання вимог вироку суду кримінально-виконавчу інспекцію.

1. Забезпечення анулювання дозволу на заняття певними видами діяльності покладається на:

- посадових осіб органів внутрішніх справ — якщо особу позбавлено права керування транспортними засобами;
- начальника Головної державної інспекції України з безпеки судноплавства та його заступників, капітана річкового порту якщо особу позбавлено права керування річковими і маломірними суднами;
- посадових осіб органів внутрішніх справ та мисливського господарства — якщо особу позбавлено права полювання;
- органи міськрайдержадміністрацій, які надавали таке право — якщо особу позбавлено права заняття підприємницькою діяльністю.

2. Відповідно до ч.1 ст. 33 КВК України, органи, які мають право анулювати дозвіл на заняття певними видами діяльності, зобов'язані: 1) не пізніше трьох днів після одержання копії вироку суду анулювати дозвіл на заняття тим видом діяльності, яка заборонена засудженій особі; 2) вилучити відповідний документ, який дає даній особі право займатися певним видом діяльності (наприклад, керувати транспортними засобами — державна автомобільна інспекція); 3) вилучити відповідний документ та предмети, заборонені судом для зберігання та використання (наприклад, погне

пальна та холодна зброя — дозвільна система органів внутрішніх справ); 4) негайно письмово повідомити про виконання вимог вироку суду інспекцію.

3. У разі невиконання таким органом вимог вироку суду працівник інспекції направляє про це інформацію прокуророві для відповідного реагування.

Стаття 34. Обов'язки засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

1. Засуджений до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю зобов'язаний виконувати вимоги вироку суду, надавати за вимогою кримінально-виконавчої інспекції документи, які пов'язані з виконанням даного покарання, повідомляти інспекцію про місце роботи і проживання чи їх зміну, з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції. У разі неприбуття засудженого без поважних причин він за поданням кримінально-виконавчої інспекції може бути підданий приводу органом внутрішніх справ.

Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції у призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

2. Засудженому забороняється без дозволу кримінально-виконавчої інспекції виїжджати за межі України.

1. Засуджені до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю виконують обов'язки та користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законодавством України і встановлених вироком суду.

2. Особа, засуджена до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зобов'язана: виконувати вимоги вироку суду; надавати на вимогу інспекції документи, що пов'язані з виконанням даного покарання; повідомляти інспекцію про місце роботи і проживання чи їх зміну; з'являтися за викликом до інспекції.

3. Виклик до інспекції працівник кримінально-виконавчої інспекції може: 1) направляти поштою; 2) передавати особисто чи за телефоном засудженій особі; 3) передавати через родичів, знайомих засудженого, керівників за місцем його роботи, через органи місцевого самоврядування за місцем проживання засудженої особи та інших осіб. Про передачі виклику (повідістки) вноситься запис

на її корінці, а в разі передачі телефоном - працівником інспекції складається довідка.

4. Ч. 2 ст. 34 КВК України передбачає заборону засудженим на виїзд за межі України без дозволу кримінально-виконавчої інспекції. Інспекція може давати такий дозвіл тільки у випадках направлення засудженої особи у відрядження з місця роботи, у разі потреби проходження курсу лікування та з разі смерті близького родича (подружжя, батьки, діти, усиновлювачі, усиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки), що обов'язково повинно бути підтверджено документально. У таких випадках ксерокопії відповідних документів долучаються до особової справи засудженої особи.

У разі прийняття рішення про надання засудженій особі дозволу на виїзд за межі України (відмови в наданні дозволу на виїзд) працівник інспекції виносить мотивовану постанову, яка видається засудженій особі. Копія такої постанови долучається до особової справи засудженої особи.

5. У разі неявки за викликом до інспекції без поважних причин засуджені особи за поданням інспекції можуть бути піддані приводу через відповідні органи внутрішніх справ. Поважними причинами неявки засудженої особи до інспекції у призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють її можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

6. За порушення порядку та умов відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також порушення громадського порядку, за яке засуджену особу було притягнуто до адміністративної відповідальності, до засудженої особи застосовується застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності.

Стаття 35. Наслідки ухилення від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

1. У разі ухилення засудженого від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю він притягується до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України (2341-14).

2. Засуджений до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, розшук якого оголошено у зв'язку з ухиленням від покарання, затримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством.

1. За інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, ухиленням від відбування покарання вважаються: 1) порушення порядку та умов відбування покарання, а також притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, які були учинені після письмового попередження; 2) невиконання вимог вироку суду; 3) неповідомлення інспекції про місце роботи і проживання чи їх зміну.

2. Порушником визнається також засуджена особа, яка не з'явилась без поважної причини до інспекції або зникла з метою ухилення від відбування покарання. За кожним фактом допущеного порушення засуджена особа дає письмове пояснення, яке долучається до її особової справи.

3. Стосовно особи, яка порушує порядок та умови відбування покарання або ухиляється від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, працівник інспекції направляє прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення засудженої особи до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 1 ст. 389 КК України (доставка такого засудженого до прокуратури та до суду здійснюється працівниками органів внутрішніх справ). Копії цих матеріалів підшиваються до особової справи засудженої особи.

4. Прокуророві направляються такі матеріали: подання; копія вироку суду; довідка про вчинені ним порушення та вжиті інспекцією заходи впливу; пояснення засудженої особи; інші матеріали, що свідчать про ухилення або порушення. У поданні вказуються конкретні факти ухилення засудженої особи від відбування покарання: а) вимоги вироку суду, які не виконані; б) неявки в інспекцію за викликом без поважних причин; в) порушення порядку й умов відбування покарання, які допущено; г) проступки, учинені засудженою особою, та види адміністративного реагування на них.

5. Якщо місцезнаходження осіб, засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, невідоме, а також у разі неприбуття їх після звільнення з місць обмеження або позбавлення волі до обраного місця проживання, працівник підрозділу інспекції, у якому засуджена особа перебуває на обліку (на територію обслуговування якого мала прибути), здійснює такі початкові розшукові дії: 1) опитує родичів, сусідів та знайомих засудженої особи, установлює його можливе місцеперебування; 2) через працівників відділу кадрів за місцем роботи або навчання встановлює осіб, які можуть знати місцезнаходження засудженої особи; 3) направляє запити: за місцем проживання родичів та знайомих засудженої особи; до адресно-довідкового бюро, ЖЕКу, селищної, сільської або міської ради, інших закладів, які можуть мати інформацію про місцеперебування засудженої особи; 4) перевіряє: медичні установи за місцем прожи-

вання, морги (чи не стала засуджена особа жертвою нещасного випадку або злочину); за обліками органів внутрішніх справ (чи немає засудженої особи серед затриманих, заарештованих, у спецстановах органів внутрішніх справ).

Початкові розшукові заходи проводяться протягом одного місяця з дня, коли працівнику інспекції стало відомо про залишення засудженою особою місця постійного проживання або неприбуття особи, звільненої з місць обмеження або позбавлення волі до обраного місця проживання.

6. Якщо протягом указанного терміну місцезнаходження засудженої особи не встановлене, то працівник інспекції передає по данню, копію вироку суду та матеріали початкових розшукових заходів із супроводжувальним листом до органів внутрішніх справ для здійснення подальшого розшуку засудженої особи.

Правову основу здійснення розшуку складають КВК, КПК України, закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», а повноваження окремих служб органів внутрішніх справ — Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України та наказ про порядок здійснення розшуку Міністерства внутрішніх справ України від 29.07.2002 р. № 765.

Одночасно з направленням матеріалів щодо розшуку стосовно засудженої особи прокуророві направляються матеріали для вирішення питання про притягнення її до кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання.

7. Зниклою з місця проживання визнається засуджена особа, місцезнаходження якої не встановлено протягом 30 днів у результаті проведення інспекцією початкових розшукових заходів.

8. Копії матеріалів початкових розшукових заходів долучаються до особової справи засудженої особи, як і всі інші матеріали, що надходять після цього (зокрема, в особовій справі особи, яка перебуває у розшуку, мають бути: копія постанови про оголошення розшуку із зазначенням номера розшукової справи; довідки про стан розшуку особи через кожні шість місяців).

У разі потреби працівнику органів внутрішніх справ надаються копії інших документів, що містяться в особовій справі засудженої особи, яка розшукується.

9. Після затримання засудженої особи (установлення місцезнаходження) працівник інспекції з'ясовує всі обставини і причини залишення нею постійного місця проживання або неприбуття до обраного місця проживання і, упевнившись, що мало місце ухилення від відбування покарання, надсилає прокуророві матеріали для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування призначеного судом покарання. Копії матеріалів долучаються до особової справи засудженої особи.

10. У разі встановлення місцезнаходження засудженої особи, яка розшукувалась і проживає в іншому регіоні (за відсутності ухилення від відбування покарання), працівник інспекції негайно надсилає запит про це до підрозділу інспекції за новим місцем проживання засудженої особи з вимогою негайно провести перевірку за місцем проживання засудженої особи і при потребі зробити запит для направлення особової справи засудженої особи.

Після отримання такого запиту працівник інспекції протягом десяти днів проводить перевірку і за позитивного результату робить запит про направлення на його адресу особової справи засудженої особи.

11. В особовій справі особи, яка перебуває в розшуку, мають бути: копія постанови про оголошення розшуку із зазначенням номера розшукової справи, довідки про стан розшуку засудженої особи через кожні шість місяців. Особа, засуджена до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, розшук якої оголошено у зв'язку з ухиленням від покарання, за тримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, зокрема, ст. 106, 106-1, 138, 139, 148, 158 КПК України (оскільки ухилення від відбування покарання складає окремий склад злочину, передбаченого КК України, то до особи, що підозрюється у його вчиненні, можуть бути застосовані загальні правила, визначені КПК України щодо затримання підозрюваного та подальшого вирішення питання обрання щодо нього запобіжного заходу).

Глава 8 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ

Стаття 36. Порядок виконання покарання у виді громадських робіт

1. Покарання у виді громадських робіт відбувається за місцем проживання засудженого. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

2. Виконання покарання у виді громадських робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог цього Кодексу.

3. Контроль за виконанням покарання у виді громадських робіт покладається на кримінально-виконавчу інспекцію, а прове-

вання, морги (чи не стала засуджена особа жертвою нещасного випадку або злочину); за обліками органів внутрішніх справ (чи немає засудженої особи серед затриманих, заарештованих, у спецстановах органів внутрішніх справ).

Початкові розшукові заходи проводяться протягом одного місяця з дня, коли працівнику інспекції стало відомо про залишення засудженою особою місця постійного проживання або неприбуття особи, звільненої з місць обмеження або позбавлення волі до обраного місця проживання.

6. Якщо протягом указанного терміну місцезнаходження засудженої особи не встановлене, то працівник інспекції передає по данню, копію вироку суду та матеріали початкових розшукових заходів із супроводжувальним листом до органів внутрішніх справ для здійснення подальшого розшуку засудженої особи.

Правову основу здійснення розшуку складають КВК, КПК України, закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», а повноваження окремих служб органів внутрішніх справ — Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України та наказ про порядок здійснення розшуку Міністерства внутрішніх справ України від 29.07.2002 р. № 765.

Одночасно з направленням матеріалів щодо розшуку стосовно засудженої особи прокуророві направляються матеріали для вирішення питання про притягнення її до кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання.

7. Зниклою з місця проживання визнається засуджена особа, місцезнаходження якої не встановлено протягом 30 днів у результаті проведення інспекцією початкових розшукових заходів.

8. Копії матеріалів початкових розшукових заходів долучаються до особової справи засудженої особи, як і всі інші матеріали, що надходять після цього (зокрема, в особовій справі особи, яка перебуває у розшуку, мають бути: копія постанови про оголошення розшуку із зазначенням номера розшукової справи; довідки про стан розшуку особи через кожні шість місяців).

У разі потреби працівнику органів внутрішніх справ надаються копії інших документів, що містяться в особовій справі засудженої особи, яка розшукується.

9. Після затримання засудженої особи (установлення місцезнаходження) працівник інспекції з'ясовує всі обставини і причини залишення нею постійного місця проживання або неприбуття до обраного місця проживання і, упевнившись, що мало місце ухилення від відбування покарання, надсилає прокуророві матеріали для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування призначеного судом покарання. Копії матеріалів долучаються до особової справи засудженої особи.

10. У разі встановлення місцезнаходження засудженої особи, яка розшукувалась і проживає в іншому регіоні (за відсутності ухилення від відбування покарання), працівник інспекції негайно надсилає запит про це до підрозділу інспекції за новим місцем проживання засудженої особи з вимогою негайно провести перевірку за місцем проживання засудженої особи і при потребі зробити запит для направлення особової справи засудженої особи.

Після отримання такого запиту працівник інспекції протягом десяти днів проводить перевірку і за позитивного результату робить запит про направлення на його адресу особової справи засудженої особи.

11. В особовій справі особи, яка перебуває в розшуку, мають бути: копія постанови про оголошення розшуку із зазначенням номера розшукової справи, довідки про стан розшуку засудженої особи через кожні шість місяців. Особа, засуджена до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, розшук якої оголошено у зв'язку з ухиленням від покарання, за тримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, зокрема, ст. 106, 106-1, 138, 139, 148, 158 КПК України (оскільки ухилення від відбування покарання складає окремий склад злочину, передбаченого КК України, то до особи, що підозрюється у його вчиненні, можуть бути застосовані загальні правила, визначені КПК України щодо затримання підозрюваного та подальшого вирішення питання обрання щодо нього запобіжного заходу).

Глава 8 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ

Стаття 36. Порядок виконання покарання у виді громадських робіт

1. Покарання у виді громадських робіт відбувається за місцем проживання засудженого. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

2. Виконання покарання у виді громадських робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог цього Кодексу.

3. Контроль за виконанням покарання у виді громадських робіт покладається на кримінально-виконавчу інспекцію, а прове-

дня індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого — на органи внутрішніх справ.

4. Вирок суду приводиться до виконання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або звернення його до виконання.

5. Кримінально-виконавча інспекція веде облік засуджених, роз'яснює порядок і умови відбування покарання, погоджує з органами місцевого самоврядування перелік об'єктів, на яких засуджені відбувають громадські роботи, здійснює контроль за додержанням умов відбування покарання засудженими і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем відбування засудженими громадських робіт, веде сумарний облік відпрацьованого засудженими часу.

1. Покарання у виді громадських робіт полягає у безоплатній праці засудженого на благо суспільства. Цей вид покарання має строковий характер і призначається у межах від 60 до 240 годин та відбувається не більш як чотири години на день, а щодо неповнолітніх — у межах від 30 до 120 годин з тривалістю виконання ними таких робіт не більше двох годин на день. Ст. 52 КК України відносить громадські роботи до основного виду покарань.

Громадські роботи також можуть бути призначені у разі: 1) заміни штрафу при неможливості його сплати (ч. 4 ст. 53 КК України); 2) призначення більш м'якого покарання, ніж те, що передбачене у санкції відповідної статті КК України (ч. 1 ст. 69 КК України); 3) заміни невідбутої частини покарання у виді виправних робіт більш м'яким покаранням (ст. 82 КК України); 4) заміни невідбутої частини покарання у виді позбавлення чи обмеження волі більш м'яким покаранням, якщо законом забороняється застосовувати обмеження волі чи виправні роботи (ст.ст. 57, 61 КК України); 5) заміни більш м'яким покаранням обмеження чи позбавлення волі стосовно звільнених від відбування покарання вагітним жінкам та жінкам, які мають дітей віком до трьох років, після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті, якщо неможливо застосувати виправні роботи (ч. 4 ст. 83 КК України); 6) заміни покарання у виді виправних робіт або його невідбутої частини на підставі амністії чи акта про помилування, а у випадках неможливості застосування обмеження волі чи виправних робіт — і заміни покарання у виді позбавлення волі чи його невідбутої частини (ст. 85 КК України).

2. Відповідно до ч. 2 ст. 36 КВК України, виконання покарань у виді громадських робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно-корисній праці та контролі за їх поведінкою.

Державний департамент України з питань виконання покарань визначає, що суспільно корисні роботи -- це роботи, що виконуються на користь певної громади (суспільства), якій було злочи-

ном завдано певну шкоду. Наприклад, коли особу було засуджено за хуліганські дії, то йому можуть бути призначені громадські роботи по прибиранню вулиць і парків, висадці дерев, фарбуванню парканів, наданню допомоги людям похилого віку, хворим, пенсіонерам, участі у реалізації соціальних програм місцевих громад тощо. Характерною особливістю даного виду покарання є те, що результат громадських робіт слугує не потерпілому, а громаді в цілому, навіть у випадках, коли конкретна робота виконується на користь громадян похилого віку чи немічних, громадян, адже обов'язком громади є допомога таким людям.

Засудженим до громадських робіт надається робота, не пов'язана зі шкідливим виробництвом, ризиком для життя та здоров'я, така, що не потребує спеціальної підготовки чи певної кваліфікації. Такими роботами можуть бути: прибирання вулиць, парків, скверів та іншої території; праця з благоустрою населених пунктів; ремонт будівель, комунікацій; сільськогосподарські роботи; робота по впорядкуванню лісів; робота у будинках для старих та догляд за хворими; надання допомоги по господарству пенсіонерам та інвалідам.

У безоплатності громадських робіт відбивається характер спокотування злочинця перед громадою за вчинений злочин. Засуджений повинен виконати певну роботу, не отримавши за це винагороду, довівши, що він ще не є втраченою особою для суспільства. Головним аргументом на користь громадських робіт повинна виступати зацікавленість і участь місцевої громади (суспільства), державних і добровільних організацій, оскільки саме за рахунок засуджених до даного покарання можливо виконувати роботи, на які через невеликий рівень оплати відсутні бажані влаштуватися.

При цьому потрібно враховувати, що відповідно до Кодексу законів про працю України, забороняється залучати жінок та осіб у віці молодше вісімнадцяти років до перенесення вантажів, які перевищують встановлені для них граничні норми, а також залучення їх до виконання роботи у нічний час.

3. Контроль за виконанням покарання у виді громадських робіт покладено на кримінально-виконавчу інспекцію. Виконання покарання у виді громадських робіт включає в себе: 1) облік засуджених осіб; 2) роз'яснення порядку і умов відбування покарання; 3) погодження з органами місцевого самоврядування переліку об'єктів, на яких засуджені відбувають громадські роботи; 4) здійснення контролю за додержанням умов відбування покарання засудженими і власником підприємства за місцем здійснення громадських робіт; 5) облік відпрацьованого засудженими часу; 6) проведення інших заходів, передбачених законом.

4. Про порядок здійснення органами внутрішніх справ індивідуально-профілактичної роботи з засудженими до громадських робіт дивись коментар до ст. 30 КВК України.

5. У ч. 5 ст. 36 КВК України встановлено два терміни приведення вироку суду до виконання: 1) не пізніше десятиденного строку з дня вступу вироку в законну силу; 2) не пізніше десятиденного строку з дня звернення вироку до виконання (про порядок вступу вироку в законну силу дивись коментар до ст. 4 КВК України). Відповідно до ст. 404 КПК України, вирок, що набрав законної сили, звертається до виконання судом, який постановив вирок, не пізніш як через три доби з дня набрання ним законної сили або повернення справи з апеляційної чи касаційної інстанції.

Встановлення двох термінів приведення вироку до виконання обумовлено тим, що у деяких випадках момент вступу вироку в законну силу та момент звернення його до виконання можуть дуже розбігатися у часі (зокрема, при апеляційному перегляді справи вирок вступає в законну силу з дати прийняття рішення апеляційною інстанцією, а звертається він до виконання лише після надходження до суду справи з апеляційної інстанції). У цьому випадку відправною точкою для обчислення строку приведення вироку суду до виконання стає момент його звернення до виконання.

6. Окрім визначених у ч. 5 ст. 36 КВК України функцій щодо виконання вироку суду відносно засуджених до виправних робіт, згідно Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, вони також: 1) застосовують застереження щодо засуджених осіб; 2) проводять реєстрацію засуджених осіб; 3) підтримують постійні контакти з власником підприємства для своєчасного отримання інформації про ухилення засуджених осіб від відбування покарання, переведення на інше місце роботи, появу на роботі в стані сп'яніння, порушення громадського порядку; 4) постійно підтримують контакти з органами внутрішніх справ, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх та службою у справах неповнолітніх при міських та районних держадміністраціях, а також з громадськими формуваннями; 5) здійснюють у разі потреби контрольні перевірки за місцем роботи засуджених осіб, але не менше одного разу протягом строку відбування ними покарання. За результатами перевірки складається акт у двох примірниках, один з яких залишається на підприємстві, а другий з відміткою про ознайомлення власника підприємства зберігається в особовій справі засудженої особи та використовується для контролю за усуненням виявлених недоліків; 6) направляють до відповідних органів внутрішніх справ подання про привід до інспекції засуджених осіб, які без поважних причин не з'явилися за викликом до інспекції; 7) здійснюють початкові розшукові заходи щодо осіб, місцезнаходження яких невідоме, та передають зібрані матеріали до відповідних органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених осіб; 7) у разі систематичного несвоєчасного подання інформації про виконання громадських робіт або нездій-

снення контролю відповідальною особою за роботою та поведінкою засудженої особи, а також невиконання інших вимог КВК України направляють матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із законом (ст. 382 КК України); 8) направляють до суду подання відповідно до ст. 84 КК України про звільнення від відбування покарання щодо осіб, які під час відбування покарання захворіли на психічну чи іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, та відповідно до ст. 37 КК України щодо осіб, які після постановлення вироку суду визнані інвалідами першої чи другої групи або досягли пенсійного віку, а також жінок, які стали вагітними; 9) у разі ухилення засуджених осіб від відбування покарання у виді громадських робіт направляють відповідно до частини другої ст. 40 КВК України прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 389 КК України; 10) дають, у разі потреби, дозвіл засудженим особам виїжджати за межі України; 11) контролюють поведінку засуджених осіб.

7. У день отримання копії вироку (постанови, ухвали) суду стосовно особи, засудженої до громадських робіт, дані про таку особу заносяться до журналу обліку осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт. В аналогічному порядку здійснюється реєстрація особових справ, що надходять з іншого підрозділу інспекції у зв'язку зі зміною засудженими особами місця постійного проживання (про обов'язковість наявності розпорядження про вступ вироку в законну силу дивись коментар до ст. 30 КВК України).

До суду, який виніс вирок (до органу чи установи, з якої засуджена особа була звільнена), інспекція у десятиденний строк направляє повідомлення про прийняття вироку до виконання. Про взяття на облік засудженої особи інспекція у десятиденний строк повідомляє орган внутрішніх справ для проведення із засудженою особою індивідуально-профілактичних заходів та направляє сторожову картку до відділу (відділення) у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб.

У десятиденний термін після взяття засудженої особи на облік, звільнення від відбування покарання, а також після його відбуття інспекція направляє сповіщення до підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті.

Якщо засуджена особа перебуває на військовому обліку та підлягає призову на строкову військову службу, то в десятиденний термін до військового комісаріату направляється повідомлення.

8. На кожну засуджену особу заводиться особова справа та заповнюється облікова картка, у якій ведеться сумарний облік відпрацьованих нею годин. Картка зберігається в особовій справі засу-

дженої особи у конверті, який наклеюється на другу сторінку обкладинки особової справи. В особовій справі зберігаються всі матеріали, ідо є підставою для притягнення засудженої особи до відбування покарання та свідчать про відбутий ним ТГГІС громадських робіт, листування з цих ииіань. Усі документ¹... в особовій справі підшиваються V хронологічній послідовності, аркуші особової справи нумеруються і заносяться до опису. Номери! особової справи та облікової картки мають збігатися з номером реєстрації копії вироку суду в журналі.

9. У разі зміни засудженою особою місця постійного проживання до підрозділу інспекції за новим місцем мелікання надсилається запит про перевірку факту прибуття та проживання засудженої особи за новою адресою. Підрозділ інспекції за новим місцем проживання у десятиденний строк здійснює таку перевірку і в разі позитивного результату робить запит про особову справу, після отримання якої у триденний термін надсилає підтвердження.

10. На особу, якій невідбутий строк обмеження або позбавлення волі замінено громадськими роботами, адміністрація установи виконання покарань направляє до підрозділу інспекції за обраним місцем проживання засудженої особи дві копії вироку та постанови суду, підписку засудженої особи про явку до інспекції у триденний термін після прибуття, а також довідку, у якій вказані дані на засуджену особу, дата звільнення та дані про рідних.

11. Про дії кримінально-виконавчої інспекції у випадку надходження вироку, який містить помилки та неточності, дивись коментар до ст. 4 КВК України.

12. Під час виконання покарання у виді громадських робіт відповідні органи внутрішніх справ:

1) виконують: а) постанови суду та подання інспекції про розшук засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме; б) подають про привід засуджених осіб, які без поважних причин не з'явилися за викликом до інспекції; в) постанови судів про привід засуджених осіб, які ухиляються від явки до них у зв'язку з розглядом кримінальних справ;

2) здійснюють: а) затримання і конвоювання у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання у виді громадських робіт; б) затримання і конвоювання засуджених осіб, розшук яких оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством (ч. 4 ст. 40 КВК України).

Підрозділи інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті за запитом працівників інспекції безоплатно нада-

ють інформацію щодо розшуку, притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності засуджених осіб, які перебувають на обліку в інспекції.

Після порушення кримінальної справи стосовно особи, яка відбуває покарання у виді громадських робіт, слідчий або орган дізнання протягом 10 днів після встановлення факту засудження повинен направити до підрозділу інспекції, у якому засуджена особа перебуває на обліку, копію постанови про порушення кримінальної справи та інформацію про обрання запобіжного заходу щодо такої особи.

Стаття 37. Умови відбування покарання у виді громадських робіт

1. Засуджені до покарання у виді громадських робіт зобов'язані додержуватися встановлених відповідно до законодавства порядку і умов відбування покарання, сумлінно ставитися до праці, працювати на визначених для них об'єктах і відпрацьовувати встановлений судом строк громадських робіт, з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції, повідомляти інспекцію про зміну місця проживання, періодично з'являтися на реєстрацію до кримінально-виконавчої інспекції. Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

2. Надання засудженому щорічної відпустки за основним місцем роботи не зупиняє виконання покарання у виді громадських робіт.

3. Стосовно особи, яка після постановлений вироку визнана інвалідом першої або другої групи або досягла пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною, кримінально-виконавча інспекція направляє до суду подання про звільнення її від подальшого відбування покарання.

4. Засудженому забороняється без дозволу кримінально-виконавчої інспекції виїжджати за межі України.

1. Після отримання копії вироку суду кожна засуджена особа викликається до інспекції (неповнолітній — з батьками або особою, яка їх заміняє). З нею проводиться бесіда, під час якої роз'яснюються порядок та умови відбування покарання, повідомляється про стягнення, які можуть бути накладені, про відповідальність за ухилення від відбування громадських робіт. За результатами бесіди засуджена особа дає підписку, у якій власноручно зазначає про

ознайомлення з вимогами щодо осіб, засуджених до громадських робіт. Крім цього, засуджена особа заповнює анкету.

2. Працівник інспекції заздалегідь визначає з органом місцевого самоврядування перелік підприємств, на яких засуджені особи будуть відбувати громадські роботи, і не пізніше десятиденного строку з дня отримання копії вироку суду видає засудженій особі направлення на одне з цих підприємств, де вона відбуватиме покарання. І хоча в законі це прямо не вказується, побажання засудженого щодо можливої роботи повинні враховуватись.

При наданні роботи засудженим до громадських робіт необхідно також враховувати, щоб неодноразово судимі не працювали з неповнолітніми та жінками, оскільки вони можуть негативно вплинути на виправлення цих засуджених, а також необхідно враховувати вид злочинів, вчинених засудженими. Наприклад, небажано надавати роботи засудженим за квартирні крадіжки по прибиранню у будинках та на прилягаючих територіях, оскільки це може спонукати їх до вчинення аналогічного злочину.

3. Одночасно працівник інспекції встановлює періодичність явки на реєстрацію засудженого від одного до чотирьох разів на місяць у залежності від злочину, за який його засуджено, ставлення до відбування покарання та праці, оголошує йому під підпис і заводить листок реєстрації (ч. 3 ст. 13 КВК України).

Реєстрація встановлюється не по числах місяця, а по днях тижня (наприклад: перша середа місяця). У разі встановлення реєстрації по конкретних числах часто виходить так, що день реєстрації припадає на вихідний або святковий день і реєстрацію потрібно переносити, що є неприпустимим. Засуджені повинні приходити на реєстрацію в установлений їм день, у робочі години, тобто з 9 до 18 годин (окрім часу обідньої перерви інспекції), незалежно від того, працюють вони чи ні. На вимогу засуджених їм повинна видаватися копія повістки із зазначенням часу перебування в інспекції для подальшого пред'явлення керівництву установи, організації чи підприємства, на яких працює особа.

Зміна днів явки на реєстрацію допускається тільки у виключних випадках, повинна бути обґрунтована і тільки за постановою працівника кримінально-виконавчої інспекції, при цьому враховується особа засудженого, його поведінка та виконання ним покладених обов'язків. Залежно від цих обставин в аналогічному порядку може змінюватися і кількість разів явки на реєстрацію як у бік зменшення, так і у бік збільшення.

4. Засуджені особи які відбувають покарання у виді громадських робіт, виконують обов'язки та користуються правами, установленними законодавством України, з обмеженнями, передбаченими для осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, та вироком суду.

Каральні властивості покарання у виді громадських робіт знаходять своє втілення у правообмеженнях, які відчувають на собі особи, засуджені, до цього, зокрема: 1) вони повинні сумлінно працювати тільки на тих об'єктах і роботах, які будуть призначені інспекцією, причому не менше 25 годин на місяць і повністю відпрацювати призначений судом строк; 2) вони можуть працювати під час чергової відпустки за основним місцем роботи та залучатися до праці у вихідні і святкові дні; 3) періодично з'являтися на реєстрацію; 4) повідомляти інспекцію про зміну місця проживання; 5) їм заборонено виїжджати за межі України без дозволу інспекції (ч. 4 ст. 37 КВК України); 6) за порушення порядку і умов, ухилення від відбування покарання, вчинення адміністративного проступку він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності; 7) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання до них не застосовується (не передбачене у ст. 81 КК України).

Окрім цього вони зобов'язані додержуватися встановлених законодавством порядку та умов відбування покарання; сумлінно ставитися до праці, з'являтися за викликом до інспекції, не порушувати громадський порядок.

5. Надання засудженій особі щорічної відпустки за основним місцем роботи не зупиняє виконання покарання у виді громадських робіт, тобто, навіть у тому разі, коли особа знаходиться у такій відпустці, вона повинна продовжувати виконувати громадські роботи та обов'язки, що з цього випливають (наприклад, не можуть виїхати за межі України на відпочинок, повинні з'являтися в інспекцію тощо).

6. У той же час особи, засуджені до покарання у виді громадських робіт, не відбувають покарання у вихідні та святкові дні в разі неможливості здійснення контролю за виконаним ними обсягом робіт.

Відповідно до ст. 73 Кодексу законів про працю, в Україні встановлюються такі святкові дні: 1 січня — Новий рік; 7 січня — Різдво Христове; 8 березня — Міжнародний жіночий день; 1 і 2 травня — День міжнародної солідарності трудящих; 9 травня — День Перемоги; 28 червня — День Конституції України; 24 серпня — День незалежності України. Робота також не провадиться в дні релігійних свят: 7 січня — Різдво Христове; один день (неділя) — Пасха (Великдень); один день (неділя) — Трійця. За поданням релігійних громад інших (неправославних) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництво підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні. У дні, зазначені у даній статті, допускаються роботи, припинення яких неможливе через виробничо-технічні умови (безперервно діючі підприємства, установи, організації), роботи, викликані необхідністю обслуговування населення. У ці дні допускають-

ся роботи із залученням працівників у випадках та в порядку, передбачених ст. 71 цього Кодексу.

7. Щодо особи, яка згідно з висновком лікарсько-трудової експертної комісії під час відбування покарання визнається інвалідом першої або другої групи, працівник інспекції направляє до суду подання про звільнення такої особи від відбування покарання (окрім подання до суду подаються: особова справа та зазначений вище висновок), при цьому до вирішення зазначених вище питань судом відбування покарання призупиняється.

В такому ж порядку вирішуються питання відносно засуджених осіб, які досягли пенсійного віку і жінок, які стали вагітними під час відбування покарання (у цьому разі до подання додаються: особова справа та нотаріально завірена копія пенсійного посвідчення).

Стосовно жінки, яка після постановлення вироку стала вагітною, працівник кримінально-виконавчої інспекції направляє до суду подання (особову справу та, відповідно, завірену копію медичного висновку) про дострокове звільнення її від відбування покарання з часу звільнення жінки від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, при цьому з дати направлення матеріалів до вирішення питання судом відбування покарання також призупиняється.

8. Працівник інспекції може давати засудженим особам дозвіл на виїзд за межі України тільки в разі направлення їх у відрядження з місця роботи, при потребі проходження курсу лікування та в разі смерті близького родича (подружжя, батьки, діти, усиновителі, усиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки), що обов'язково повинно підтверджуватися документально. У цьому випадку виноситься мотивована постанова про дозвіл (або відмову в ньому).

9. Щоб отримати відомості про порушення засудженими особою громадського порядку, працівник інспекції один раз на три місяці направляє до органів внутрішніх справ запити про те, чи притягувалися вони до адміністративної відповідальності. Для контролю за можливістю вчинення засудженими особами нового злочину запити направляються до підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті.

10. Окрім організаційних обов'язків, пов'язаних з обліком за суджених, направленням їх на роботу, проведенням реєстрації за суджених, фіксації сумарного обліку відпрацьованого засудженими особами часу, інспекція контактує з власником підприємства для отримання інформації про ухилення засуджених осіб від відбування покарання, переведення на інше місце роботи, появу на роботі в стані сп'яніння, порушення громадського порядку; з органами внутрішніх справ, кримінальною міліцією у справах неповно-

літніх та службою у справах неповнолітніх при міських та районних держадміністраціях а також з громадськими формуваннями.

11. Практикують періодичні контрольні перевірки за місцем роботи засуджених осіб, складають акт для усунення виявлених недоліків, направляють до відповідних органів внутрішніх справ подання про привід засуджених осіб, які без поважних причин не з'явилися за викликом до інспекції, здійснюють початкові розшукові заходи щодо осіб, місцезнаходження яких невідоме, та передають зібрані матеріали до відповідних органів внутрішніх справ для оголошення їх розшуку.

12. Про порядок інформування суду про виконання вироку — дивись коментар до ст. 30 КВК України; про направлення виклику про явку до кримінально-виконавчої інспекції, повноваження інспекції щодо використання кутових штампів та печаток, підстави припинення виконання вироку суду — коментар до ст. 34 КВК України, а про порядок здійснення розшуку — коментар до ст. 35 КВК України.

Стаття 38. Обчислення строку покарання у виді громадських робіт

1. Строк покарання у виді громадських робіт обчислюється в годинах, протягом яких засуджений працював за визначеним місцем роботи.

2. Громадські роботи виконуються не більш як чотири години на день, а неповнолітніми — дві години на день, але не менше двадцяти п'яти годин на місяць.

1. Строк громадських робіт обчислюється в годинах, протягом яких засуджена особа працювала за визначеним місцем роботи (ч. 1 ст. 38 КВК України).

В залежності від часу роботи (навчання) засудженої особи на основній роботі та режиму роботи підприємства за місцем відбування покарання власником підприємства щомісячно складається графік відбування громадських робіт та заповнюється таблиць виходу на роботу. До відпрацьованого часу зараховується той строк, який засуджений відпрацював згідно з повідомленням власника підприємства.

2. Згідно з Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, не зараховується до часу відбування покарання:

— час хвороби (якщо засуджений перебував на лікарняному і не виконував громадські роботи);

— якщо засуджений перебував для виконання робіт у стані сп'яніння.

3. Кількість відпрацьованих засудженою особою годин заноситься в картку обліку, яка заповнюється щомісяця. Після відпрацювання встановленої вироком суду кількості годин інспекція надсилає власнику підприємства повідомлення про припинення відбування покарання засудженою особою, і вона знімається з обліку.

4. Засудженій особі на її вимогу може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього (ч. 6 ст. 153 КВК України). Дана довідка видається довільної форми, оскільки інше не передбачено у жодному нормативно-правовому акті.

5. У день закінчення строку покарання у виді громадських робіт (у день отримання останнього повідомлення від власника підприємства про відбутий засудженою особою час покарання), а при звільненні за іншими підставами — не пізніше наступного робочого дня після одержання відповідних документів працівник інспекції направляє повідомлення власнику підприємства, де засуджена особа відбувала покарання, про припинення його виконання.

Зняття засудженої особи з обліку після відбуття покарання здійснюється за рапортом працівника інспекції, затвердженим начальником підрозділу інспекції, в день надходження відповідних документів до інспекції.

У десятиденний термін після зняття з обліку особи, яка підлягає призову на строкову військову службу, у відповідний військкомат направляється повідомлення. У такий самий термін про зняття з обліку засудженої особи направляється повідомлення до відділу (відділення) у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб.

Про дату та підстави зняття з обліку робиться відповідний запис у журналі обліку, обліковій картці та на першій сторінці обкладинки особової справи.

6. Про терміни зберігання особових справ та журналів обліку дивись коментар до ст. 30 КВК України.

Стаття 39. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженими покарання у виді громадських робіт

1. На власника підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем відбування засудженим покарання у виді громадських робіт покладається:

погодження з кримінально-виконавчою інспекцією переліку об'єктів, на яких засуджені відбувають громадські роботи, та видів цих робіт;

контроль за виконанням засудженими визначених для них робіт та дотриманням правил техніки безпеки;

своєчасне повідомлення кримінально-виконавчої інспекції про ухилення засудженого від відбування покарання та переведення його на інше місце роботи, появу на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, порушення громадського порядку;

ведення обліку та щомісячне інформування кримінально-виконавчої інспекції про кількість відпрацьованих засудженим годин і його ставлення до праці.

2. У разі систематичного несвоєчасного подання інформації про виконання громадських робіт або нездійснення контролю відповідальною особою за роботою та поведінкою засуджених осіб, а також невиконання інших вимог цієї статті кримінально-виконавча інспекція надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із законом.

3. У разі ушкодження здоров'я під час виконання громадських робіт відшкодування шкоди засудженому здійснюється відповідно до законодавства про страхування від нещасного випадку.

1. За даною статтею на власника підприємства за місцем відбування засудженими особами покарання у виді громадських робіт покладаються певні обов'язки, які у своїй сукупності складають дії по виконанню вимог вироку суду:

а) погодження з інспекцією переліку об'єктів, на яких засуджені особи відбувають громадські роботи, та видів цих робіт, що можуть ними виконуватись; б) контроль за виконанням засудженими особами визначених для них робіт та дотриманням правил техніки безпеки; в) своєчасне повідомлення інспекції про ухилення засуджених осіб від відбування покарання та переведення їх на інше місце роботи, появу на роботі в нетверезому стані чи в стані наркотичного або токсичного сп'яніння, порушення громадського порядку; г) ведення обліку та щомісячне інформування інспекції про кількість відпрацьованих засудженими особами годин та їх ставлення до праці.

2. У разі систематичного несвоєчасного надання інформації про виконання громадських робіт або нездійснення контролю відповідальною особою за роботою та поведінкою засуджених осіб, а та кож невиконання інших вимог ст. 39 КВК України працівник інспекції надсилає прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно зі ст. 382 КК України. Копії цих матеріалів долучаються до особових справ засуджених осіб.

Прокуророві направляються такі матеріали: подання; довідка працівника інспекції про допущені порушення власником підприємства при виконанні покарання у виді громадських робіт і житті У зв'язку з цим заходи; пояснення особи, яка здійснювала кон-

троль за роботою засудженої особи, або власника підприємства про причини допущення порушень; ксерокопії повідомлень про вихід засудженої особи на роботу в установлені дні; інші матеріали, що засвідчують допущені порушення.

3. Вищевказані дії службових осіб підприємств, установ чи організацій, у яких працюють засуджені до громадських робіт, утворюють склад злочину, передбаченого ст. 382 КК України. Цей склад є формальним, а його об'єктивна сторона вичерпується діями, з моменту вчинення якого злочин визнається закінченим і яке полягає: а) або в невиконанні судового акту; б) або в перешкоджанні його виконанню.

Невиконання обов'язків, встановлених у ст. 39 КВК України для власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженим покарання у виді громадських робіт, перешкоджає працівникам кримінально-виконавчих інспекцій забезпечити виконання судового рішення, тобто такі дії фактично носять характер перешкоджання виконанню судового акту, що і дає можливість притягнути відповідних службових осіб до кримінальної відповідальності.

4. Стаття, що коментується, передбачає три випадки, в яких можливо порушити питання про притягнення службових осіб до кримінальної відповідальності:

1) систематичне несвоєчасне надання інформації про виконання громадських робіт.

Зач. 1 ст. 39 КВК України власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем відбування засудженим покарання у виді громадських робіт зобов'язаний вести облік та щомісячно інформувати інспекцію про кількість відпрацьованих засудженими особами годин та їх ставлення до праці. Таким чином, підставою для направлення матеріалів до прокуратури з метою вирішення питання про порушення кримінальної справи буде несвоєчасне подання протягом щонайменше двох місяців інформації про стан виконання громадських робіт, оскільки системність за загальним значенням передбачає вчинення двох та більше тождних дій. При цьому вказані порушення повинні бути вчинені підряд (наприклад, неподання інформації у січні, потім у лютому). У тому разі, коли інформація не подавалась з розривом (наприклад, неподана у січні, подана у лютому та знову неподана у березні) не можна говорити про систематичність;

2) нездійснення контролю відповідальною особою за роботою та поведінкою засуджених осіб.

Ця підстава впливає з обов'язку власника підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем відбування засудженим покарання у виді громадських робіт здійснювати контроль за виконанням засудженими визначених для них робіт та дотримання правил техніки безпеки (ч. 1 ст. 39 КВК України).

За загальним значенням контроль — це сукупність процесів у певній соціальній системі, за допомогою яких забезпечується відповідність визначеним «зразкам» діяльності, а також дотримання обмежень у поведінці, порушення яких негативно позначається на функціонуванні системи; це системна та регулярна діяльність, результатом якої повинна стати законослухняна поведінка засудженого за місцем роботи, дотримання правил трудової дисципліни та розпорядку дня.

Обов'язок здійснення контролю за поведінкою засуджених хоча прямо в законодавстві не передбачений, але формально впливає з положень ст. 36 КВК України (про те, що виконання даного виду покарання здійснюється на основі контролю за поведінкою засуджених) та ст. 39 КВК України (про те, що на ці органи та їх посадових осіб покладено обов'язок своєчасного повідомлення інспекції про ухилення засуджених осіб від відбування покарання та переведення їх на інше місце роботи, появу на роботі в нетверезому стані чи в стані наркотичного або токсичного сп'яніння, порушення громадського порядку).

Нездійснення контролю є бездіяльністю, яка означає незастосування службовою особою підприємства, установи, організації за місцем відбування засудженим покарання у виді громадських робіт, передбачених законом заходів, необхідних для здійснення такого контролю, за умови, що на цю службову особу покладено обов'язок (наприклад, за функціональними обов'язками чи службовими повноваженнями) і вона має реальну можливість здійснювати такий контроль. В першу чергу такий контроль є обов'язком органу (посадової особи), якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. 3) невиконання інших вимог ст. 39 КВК України. До цих порушень можна віднести три випадки: 1) відмову у погодженні з інспекцією переліку об'єктів, на яких засуджені особи відбувають громадські роботи, та видів цих робіт, що можуть ними виконуватись; 2) відсутність або неналежне здійснення контролю за виконанням засудженими особами визначених для них робіт та дотриманням правил техніки безпеки; 3) несвоєчасне повідомлення інспекції про ухилення засуджених осіб від відбування покарання та переведення їх на інше місце роботи, появу на роботі в нетверезому стані чи в стані наркотичного або токсичного сп'яніння, порушення громадського порядку.

Слід звернути увагу, що в законі не передбачено окремого терміну повідомлення інспекції про допущені засудженими порушення. Це дає формальну можливість службовим особам підприємства, Установи, організації за місцем відбування покарання у виді громадських робіт здійснювати таке інформування один раз на місяць. Однак, виходячи з того, що вказані порушення є підставою для попередження засудженого або притягнення до кримінальної від-

повідальності, а подібні заходи реагування таку інформацію необхідно направляти до інспекції негайно, після виявлення факту. Так, наприклад, ухиленням від відбування покарання визнається невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання, а також притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, які були учинені після письмового попередження. У цьому разі, якщо про вчинення протягом одного місяця двох порушень з числа вказаних інспекції стало відомо тільки при щомісячному інформуванні, — вона позбавлена можливості винести попередження за кожне з них, що призводить до відсутності формальних ознак ухилення від відбування покарання).

5. Оскільки засуджений до громадських робіт користується всіма правами людини та громадянина з обмеженнями, що визначені законом і встановлені вироком суду, законодавець не встановлює якогось спеціального порядку відшкодування такий особі шкоди, заподіяної здоров'ю під час виконання громадських робіт. Дане питання вирішується на загальних підставах відповідно до законодавства про страхування від нещасного випадку, що складається із: Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Кодексу законів про працю України, Закону України «Про охорону праці» та інших нормативно-правових актів.

Стаття 40. Відповідальність засуджених до покарання у виді громадських робіт

1. За порушення порядку та умов відбування покарання у виді громадських робіт, а також порушення громадського порядку, за яке засудженого було притягнуто до адміністративної відповідальності, до нього кримінально-виконавчою інспекцією може бути застосоване застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності.

2. Стосовно особи, яка ухиляється від відбування покарання у виді громадських робіт, кримінально-виконавча інспекція надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України (2341-14).

3. Ухиленням від відбування покарання у виді громадських робіт є:

невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання, а також притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, які були учинені після письмового попередження;

невихід більше двох разів протягом місяця на громадські роботи без поважних причин, а також допущення більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця, поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

4. Засуджений до громадських робіт, розшук якого оголошено у зв'язку з ухиленням від покарання, затримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством.

1. За порушення порядку та умов відбування покарання у виді громадських робіт, а також порушення громадського порядку, за яке засуджену особу було притягнуто до адміністративної відповідальності, до засудженої особи застосовується застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 40 КВК України).

Виходячи з обов'язків, які покладаються на засуджених до громадських робіт, порушенням порядку та умов відбування покарання визнається: несумлінне ставлення до праці (зокрема, прогули, неналежне виконання покладеного обсягу робіт, брак в роботі тощо); відмова працювати на визначених для них об'єктах; неповне відпрацювання (за відсутності поважних причин, наприклад, вагітності) встановленого судом строк громадських робіт; нез'явлення за викликом до інспекції; неповідомлення інспекції про зміну місця проживання; неявка на реєстрацію до інспекції; виїзд без дозволу інспекції за межі України; порушення громадського порядку (за умови документального підтвердження факту притягнення до адміністративної відповідальності), а також зникнення засудженого з метою ухилення від відбування покарання.

2. У разі допущення, навіть один раз, будь-якого з перелічених вище порушень, до засудженого повинно бути застосоване письмове попередження про притягнення до кримінальної відповідальності. Крім цього, за кожним фактом допущеного порушення засуджена особа дає письмове пояснення, яке долучається до її особової справи.

3. Ухиленням від відбування покарання вважаються: а) невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання; б) притягнення до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку, які були учинені після письмового попередження; в) невихід більше двох разів протягом місяця на громадські роботи без поважної причини; г) допущення більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця; д) поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

Ухилення від відбування покарання являє собою невиконання обов'язку (бездіяльність) щодо відбування покарання, вчинене особою, засудженою до даного покарання обвинувальним вироком

суду, який набув законної сили. Форми (способи) ухилення від покарання можуть бути різними, й ухилятися від виконання обов'язку щодо його відбування особа може як шляхом вчинення активних дій (наприклад, зміна місця проживання без повідомлення інспекції; неявка на реєстрацію без поважних причин), так і шляхом бездіяльності (наприклад, нез'явлення до місця відбування покарання у виді громадських робіт).

З моменту вступу вироку в законну силу і вчинення особою хоча б однієї дії чи бездіяльності (крім прямо передбачених в законі випадків, коли для визнання дій чи бездіяльності ухиленням від відбування покарання необхідно вчинити подібні дії двічі), спрямованих на ухилення від виконання обов'язку відбути покарання, злочин визнається закінченим і набуває тривалого характеру.

4. У даній статті наведено невичерпний перелік дій (бездіяльності), вчинення яких дає підстави вважати особу такою, що ухиляється від відбування покарання. Виходячи зі змісту даної статті, порушення будь-якого обов'язку чи будь-якої умови відбування покарання тягне за собою можливість притягнення засудженого до кримінальної відповідальності. Так, наприклад, порушником визнається і засуджений, який не з'явився без поважної причини до інспекції (поважними причинами неявки засудженої особи до інспекції у призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють її можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені (ч. 1 ст. 37 КВК України).

5. Стосовно особи, яка порушує порядок та умови відбування покарання або ухиляється від відбування покарання у виді громадських робіт, працівник інспекції направляє прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення засудженої особи до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 389 КК України. Копії цих матеріалів підшиваються до особової справи засудженої особи.

6. Згідно з Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, прокуророві направляються такі матеріали: а) подання; б) копія вироку суду; в) копія облікової картки; г) довідка про відбутий засудженим час покарання (у годинах); д) довідка про вчинені ним порушення та вжиті кримінально-виконавчою інспекцією заходи впливу; е) пояснення засудженого; ж) інші дані, що свідчать про ухилення (наприклад, повідомлення від власника підприємства, установи чи організації, на якій працює засуджений; копії постанов про притягнення до адміністративної відповідальності тощо).

7. У поданні вказуються конкретні факти ухилення засудженого від відбування покарання: а) кількість випадків невиходу на роботу, порушення трудової дисципліни, появи на роботі у нетверезо-

зому стані і протягом якого часу вони здійснені; б) неявки до кримінально-виконавчої інспекції за викликом без поважних причин; в) які не виконав обов'язки та допустив порушення порядку й умов відбування покарання; г) які вчинено проступки засудженим та чи притягувався він до адміністративної відповідальності; д) ухилення від реєстрації.

Глава 9 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ

У ВИДІ ВИПРАВНИХ

РОБІТ

Стаття 41. Порядок виконання покарання у виді виправних робіт

1. Покарання у виді виправних робіт відбувається на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності за місцем роботи засудженого.

2. Виконання покарання у виді виправних робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог цього Кодексу.

3. Контроль за виконанням покарання у виді виправних робіт покладається на кримінально-виконавчу інспекцію, а проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого — на органи внутрішніх справ.

4. Вирок суду приводиться до виконання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або звернення його до виконання.

5. Кримінально-виконавча інспекція веде облік засуджених; роз'яснює порядок та умови відбування покарання; здійснює контроль за додержанням порядку та умов відбування покарання засудженими і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого; бере участь у виховній роботі із засудженими; контролює поведінку засуджених; вносить подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених, які не з'явилися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції без поважних причин; організовує початковий розшук засуджених, місцезнаходження яких невідомо, та надсилає матеріали до органу внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених; застосовує заходи заохочення і стягнення; дає дозвіл на звільнення з роботи засуджених за власним бажанням протягом строку відбування ними покарання.

6. Засуджені зобов'язані: додержуватися встановлених порядку та умов відбування покарання; сумлінно ставитися до праці; з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції; повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця

проживання; періодично з'являтися на реєстрацію до кримінально-виконавчої інспекції. Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

1. Виправні роботи у практиці застосування кримінальних покарань мають важливе попереджувальне і виховне значення відносно осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості і виправлення яких можливе без ізоляції від суспільства на основі участі засуджених у суспільно корисній праці, в поєднанні з заходами громадського впливу з боку колективу, у якому вони працюють.

2. Виправні роботи, маючи властивість кари, у той же час володіють більшими можливостями для ефективного досягнення мети виправлення без ізоляції засуджених від суспільства, здійснення карально-виховного впливу на засуджених, оскільки вони, залишаючись на свободі, у більшості випадків продовжують працювати у тому ж колективі, в якому працювали до засудження. Це полегшує контроль за поведінкою та роботою засуджених та допомагає знайти найбільш ефективні засоби їх виправлення та ресоціалізації.

3. Виправні роботи застосовуються лише як основна міра кримінального покарання у разі: а) коли така міра покарання передбачена санкцією статті кримінального закону; б) призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено законом (ст. 69 КК України); в) заміни невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі більш м'яким покаранням (ст. 82 КК України); г) коли виправними роботами замінюється штраф у випадках злісного ухилення від його сплати (ст. 53 КК України).

За роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України (Постанова від 24.10.2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»), відповідно до ст. 57 КК України виправні роботи можуть бути призначені, як правило, особам, котрі вчинили менш небезпечні злочини і не потребують ізоляції від суспільства. Виправні роботи призначаються тільки працюючим і відбуваються за місцем роботи засуджених. Суди не повинні призначати виправні роботи особам, які вчинили злочини, пов'язані з виконанням ними службових або професійних обов'язків, коли залишення винного на тій самій роботі може призвести до послаблення виховного й запобіжного впливу покарання або до вчинення таких же злочинних діянь.

Цей вид покарання призначається тільки працездатним особам з урахуванням, по можливості, їх спеціальності. Тому вони не можуть бути застосовані до вагітних жінок, і жінок, які перебувають

у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, осіб, які досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування. Щодо неповнолітніх слід враховувати забезпечення належного нагляду за їх поведінкою і здобуттям ними виробничої кваліфікації, саме через це виправні роботи не призначаються неповнолітнім, які не досягли шістнадцятирічного віку.

4. Виправні роботи призначаються строком від шести місяців до двох років, з відрахуванням із заробітку засуджених від 10 до 20% в доход держави протягом строку відбування покарання. Вибір конкретних розмірів відрахувань із заробітку залежить від обставин конкретної справи: тяжкості вчиненого злочину, його характеру, особи винного, його матеріального, майнового, сімейного становища і вимог закону про індивідуалізацію покарання. Мінімальний відсоток відрахувань на практиці застосовується також і до неповнолітніх. Призначаючи покарання у виді виправних робіт, суд зобов'язаний визначити розмір відрахувань із заробітку або грошового забезпечення засудженого. Відсутність вказівки на цей розмір є підставою для скасування вироку.

За роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України (Постанова від 24.10.2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»), при призначенні у виді виправних робіт за сукупністю злочинів (ст. 70 КК України) допускаються поглинення, часткове або повне складання як строків виправних робіт, так і розмірів відрахувань у доход держави, а за кількома вироками (ст. 71 КК України) — лише складання строків цих покарань.

5. Слід звернути увагу на певні особливості призначення та виконання виправних робіт при заміні невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі більш м'яким покаранням (ст. 82 КК України).

Згідно з рішенням Апеляційної комісії з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі Державного департаменту України з питань виконання покарань № 1 від грудня 2003 р., установи виконання покарань зобов'язані з метою якісного розгляду судами питання відповідно до ст. 82 КК України (в тому числі і щодо заміни невідбутої частини покарання у виді обмеження волі виправними роботами), матеріали з цього питання подавати до суду тільки у разі наявності довідки з організації, підприємства або установи, де особу передбачається працевлаштувати, та про надання засудженому житлової площі на період виконання цього виду покарання (іншими словами — розраховувати на подібну зміну невідбутої частини покарання виправними роботами можуть тільки особи, що документально підтвердили своє майбутнє працевлаштування та забезпечення житлом).

Крім того, за роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України (Постанова від 26.04.2002 р. № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким»), при цьому більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині КК України для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутий строк покарання, призначеного вироком. До неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким взагалі не застосовується (ч. 4 ст. 107 КК).

Виходячи з цього, в разі заміни невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі виправними роботами, їх строк не може бути меншим за 6 місяців та не може бути більшим за 2 роки. Тобто, до осіб, у яких невідбута частина покарання на момент відбуття частини строку покарання, встановленої у ст. 82 КК України, менша за 6 місяців або є більшою за два роки, подібна заміна взагалі не може бути застосована. Це також стосується всіх тих категорій осіб, яким виправні роботи не можуть бути призначені відповідно до ст. 57 КК України (наприклад, жінки, що мають дітей віком до 14 років).

У разі прийняття судом на підставі подання адміністрації установи виконання покарань рішення про застосування ст. 82 КК України щодо вищевказаних засуджених, кримінально-виконавча інспекція повинна звертатись до прокуратури для внесення касаційного подання на нього.

6. Виконання покарання у виді виправних робіт покладається на кримінально-виконавчу інспекцію та включає в себе: облік засуджених осіб; роз'яснення порядку та умов відбування покарання; контроль за додержанням порядку та умов відбування покарання засудженими особами і власником підприємства за місцем роботи засуджених осіб; проведення виховної роботи із засудженими особами; контроль за поведінкою засуджених осіб; винесення подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених, які не з'явились за викликом до інспекції без поважних причин; проведення початкових розшукових заходів засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме, та передача матеріалів до органу внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених; надання дозволу на звільнення з роботи засуджених осіб за власним бажанням протягом строку відбування покарання; проведення інших заходів, передбачених законом.

7. Адміністративне стягнення у виді виправних робіт, хоча це і не передбачено КВК України, також покладається на кримінально-виконавчу інспекцію. Так, відповідно до Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, стягнення у виді виправних робіт виконується на підставі постанови суду з урахуванням особливостей, передбачених законодав-

ством України про адміністративні правопорушення, за місцем роботи засуджених осіб відповідно до ст. 322 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

8. Покарання у виді виправних робіт відбувається на підприємстві незалежно від форми власності за місцем роботи засудженої особи (ч. 1 ст. 41 КВК України). Особи, засуджені до виправних робіт, не тільки залишаються працювати на тому підприємстві, на якому вони працювали до засудження, а й на тій же самій посаді чи роботі. Переведення вказаних осіб на іншу посаду чи роботу здійснюється на підставах, передбачених законодавством про працю, за винятком обмежень, установлених вироком суду та кримінально-виконавчим законодавством.

Виправні роботи у відповідності до ст. 31 Кодексу України про адміністративні правопорушення також відбуваються за місцем постійної роботи правопорушника (ч. 2 ст. 322 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

9. Ефективність виправних робіт (як і інших видів покарань) залежить не тільки від правильного призначення даного покарання судом, а й від суворого дотримання законності при його виконанні, від своєчасного виконання вироку. Несвоєчасне, із запізненням, виконання вироку значно знижує його ефективність. Тому судові органи й кримінально-виконавчі інспекції, на яких покладено функцію виконання покарання у виді виправних робіт, зобов'язані вживати всі необхідні заходи до своєчасного виконання покарання та вироку, що, перш за все, і обумовило визначення в законі строку, протягом якого вирок повинен бути приведений до виконання.

Про підстави законодавчого закріплення двох моментів, від яких відраховується строк звернення вироку до виконання, дивись коментар до ст. 36 КВК України.

10. Якщо з'ясується, що на час звернення вироку до виконання засуджений не працює, він надає працівникам кримінально-виконавчої інспекції письмове пояснення, у якому вказує причину звільнення з роботи. Після цього йому видається направлення до відповідного центру зайнятості населення і встановлюється строк для працевлаштування — 15 днів та роз'яснюється, що він не має права відмовитися від запропонованої роботи чи перекваліфікації.

Однак слід зауважити, що згідно зі ст. 7 Закону України «Про зайнятість населення», особі повинна надаватися в центрах зайнятості лише підходяща робота. Для громадян, які втратили роботу і заробіток (трудоий дохід), підходящою вважається робота, що відповідає освіті, професії (спеціальності), кваліфікації працівника і надається в тій же місцевості, де він проживає. Поряд з цим заробітна плата повинна відповідати рівню, який особа мала за попередньою роботою з урахуванням її середнього рівня, що склався в галузі відповідної області за минулий місяць. При пропонуванні

підходящої роботи враховується трудовий стаж громадянина за спеціальністю, його попередня діяльність, вік, досвід, становище на ринку праці, тривалість періоду безробіття. Тобто, вирішити проблему працевлаштування засудженого до виправних робіт, який не має роботи, достатньо складно.

Якщо засуджений без поважної причини не працевлаштувався в установлений термін і не став на облік у центрі зайнятості населення, він викликається до інспекції і надає письмове пояснення про причини ухилення від відбування покарання. Офіційно йому виноситься застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності. У разі подальшого ухилення від відбування покарання від засудженого береться письмове пояснення, виноситься письмове застереження у виді попередження та надається ще 10 днів для працевлаштування.

Якщо ж засуджений знову без поважної причини не працевлаштувався у встановлений термін і не став на облік у центрі зайнятості населення, працівник інспекції, узявши довідку про це з відповідного центру зайнятості, надсилає подання, копію вироку та матеріали, які свідчать про ухилення від відбування покарання, прокуророві для вирішення питання про притягнення засудженого до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 389 КК України.

11. Під час виконання покарання у виді виправних робіт, працівники інспекції здійснюють такі функції: 1) ведуть облік засуджених осіб; 2) роз'яснюють порядок та умови відбування покарання; 3) здійснюють контроль за додержанням порядку та умов відбування покарання засудженими особами і власником підприємства за місцем роботи засуджених осіб; 4) беруть участь у виховній роботі із засудженими особами, проводять індивідуальні бесіди з ними, вживають заходів щодо організації індивідуального шефства над неповнолітніми (якщо з даного питання є рішення суду), проводять роз'яснювальну роботу з батьками засуджених неповнолітніх; 5) вносять подання до відповідних органів внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції без поважних причин; 6) організують початкові розшукові заходи засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме, та надсилають матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених осіб (про порядок здійснення розшуку дивись коментар до ст. 35 КВК України); 7) застосовують до засуджених осіб установлені законодавством заходи заохочення і стягнення; 8) перевіряють обґрунтованість заяви засудженої особи про звільнення з роботи за власним бажанням та за наявності довідки з нового місця роботи про можливість її працевлаштування, виносять постанови про дозвіл або відмову у звільненні; 8) дають дозвіл на звільнення з роботи засуджених осіб за власним бажанням протягом строку відбування ними покаран-

ня; 9) контролюють поведінку осіб, засуджених до виправних робіт, з цією метою один раз на три місяці направляють до органів внутрішніх справ запити про те, чи притягувалися засуджені особи до адміністративної відповідальності; 10) один раз на шість місяців направляють вимоги до підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті з метою з'ясування випадків учинення засудженими особами нових злочинів; 11) направляють через відповідні центри зайнятості населення на роботу осіб, засуджених до виправних робіт, які на час виконання вироку не працюють або були звільнені з роботи у відповідності до законодавства про працю; 12) здійснюють контроль за правильністю і своєчасністю відрахувань із заробітку засуджених осіб і перерахуванням відрахованих сум у дохід держави; 13) здійснюють, у разі потреби, контрольні перевірки за місцем роботи засуджених осіб не менше ніж два рази протягом строку відбування покарання. За результатами перевірки складають акт у двох примірниках, один з яких залишається на підприємстві, а другий з відміткою про ознайомлення власника підприємства зберігається в особовій справі засудженої особи та використовується для контролю за усуненням виявлених недоліків; 14) у разі систематичного неправильного або несвоєчасного відрахування сум із заробітку засудженої особи, а також невиконання інших вимог КВК України надсилають матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із законом (ч. 2 ст. 44 КВК України). Копії цих матеріалів долучаються до особової справи засудженої особи; 15) підтримують постійні контакти з власниками підприємств та трудовими колективами з метою своєчасного отримання інформації про застосування до засуджених осіб заходів заохочення, стягнення, звільнення з роботи; 16) постійно підтримують контакти з кримінальною міліцією у справах неповнолітніх та службою у справах неповнолітніх при міських та районних держадміністраціях; 17) проводять аналіз роботи щодо виконання покарання у виді виправних робіт та в необхідних випадках вносять пропозиції керівництву інспекції з метою її удосконалення; 18) відповідно до ст. 84 КК України надсилають до суду подання про звільнення від покарання осіб, які під час його відбування згідно з медичним висновком захворіли на психічну чи іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню призначеного судом покарання; 19) надсилають до суду подання щодо осіб, які під час відбування покарання стали непрацездатними, про заміну покарання у виді виправних робіт штрафом (ч. 5 ст. КВК України); 20) надсилають до ^сУДУ подання про звільнення від відбування покарання стосовно осіб, які після постановлення вироку суду досягли пенсійного віку, а також жінок, які стали вагітними (ч. 6 ст. 42 КВК Украї-

ни); 21) відповідно до ч. 5 ст. 46 КВК України у разі ухилення засуджених осіб від відбування покарання у виді виправних робіт надсилають прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 389 КК України; 22) за зразкову поведінку і сумлінне ставлення до праці засудженим особам зараховують час щорічної відпустки у строк відбування покарання (ч. 2 ст. 46 КВК України); 23) за зразкову поведінку і сумлінне ставлення до праці надсилають до суду матеріали на засуджену особу щодо умовно-дострокового звільнення її від покарання або заміни невідбутої частини покарання штрафом; 24) у разі потреби дають дозвіл засудженій особі на виїзд за межі України; 25) установлюють періодичність та дні проведення реєстрації засуджених осіб та проводять реєстрацію таких засуджених осіб (про порядок встановлення та здійснення реєстрації дивись коментар до ст. 37 КВК України).

12. Про поняття індивідуально-профілактичної роботи дивись коментар до ст. 30 КВК України.

При проведенні індивідуально-профілактичної роботи з особами, засудженими до покарання у виді виправних робіт, органи внутрішніх справ:

а) виконують: 1) постанови суду та подання інспекції про розшук засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме (ч. 5 ст. 41 КВК); 2) подання про привід засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції без поважних причин (ч. 5 ст. 41 КВК); 3) постанови судів про привід засуджених осіб, які ухиляються від явки до них у зв'язку з розглядом кримінальних справ за ухилення від відбування покарання у виді виправних робіт;

б) здійснюють: 1) затримання і конвоювання у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання у виді виправних робіт; 2) затримання і конвоювання в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, осіб, засуджених до покарання у виді виправних робіт, розшук яких оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання (ч. 7 ст. 46 КВК);

в) підрозділи інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті за запитами працівників інспекції безоплатно надають інформацію щодо розшуку, притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності засуджених осіб, які перебувають на обліку в інспекції.

г) після порушення кримінальної справи стосовно особи, яка відбуває покарання у виді виправних робіт, слідчий або орган дізнання протягом 10 днів після встановлення факту засудження направляють до підрозділу інспекції, у якому засуджена особа пере-

буває на обліку, копію постанови про порушення кримінальної справи та інформацію про обрання запобіжного заходу стосовно такої особи.

13. Працівники служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах неповнолітніх міських та районних органів внутрішніх справ:

1) ведуть облік осіб, засуджених до покарання у виді виправних робіт; 2) проводять із засудженими особами індивідуально-профілактичну роботу, спрямовану на їх виправлення, попередження порушення громадського порядку та інших прав громадян, а також учинення ними нових злочинів; 3) щомісяця здійснюють перевірки за місцем проживання засуджених осіб, про результати яких у кінці кожного кварталу письмовою довідкою, окремо щодо кожної засудженої особи, інформують інспекцію і обов'язково додають до неї матеріали перевірки (пояснення засудженої особи, рапорти та ін.), які долучаються до особової справи засудженої особи; 5) у разі встановлення факту притягнення до адміністративної відповідальності засудженої особи письмово повідомляють про це інспекцію та вносять відповідні записи до алфавітних карток обліку осіб, стосовно яких здійснюється профілактична робота.

Про вимоги до оформлення результатів перевірок дивись коментар до ст. 30 КВК України.

14. Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, встановлює наступний порядок виконання покарання у виді виправних робіт:

Після оформлення у встановленому порядку документів стосовно осіб, засуджених до покарання у виді виправних робіт, працівник інспекції не пізніше десятиденного терміну з дня реєстрації копії вироку (постанови, ухвали) суду, заздалегідь уточнивши місце роботи засудженої особи, направляє на підприємство копію вироку та повідомлення про щомісячне відрахування визначеної судом частини заробітної плати і перерахування утриманої суми в Дохід держави.

Кожну засуджену особу після взяття на облік негайно викликають до інспекції на співбесіду (неповнолітні — з батьками або особою, яка їх заміняє), під час якої їй роз'яснюються порядок та умови відбування виправних робіт, заходи заохочення та стягнення, які можуть бути до неї застосовані, відповідальність за ухилення від відбування покарання, про що у засудженої особи відбирається підписка, у якій вона власноручно зазначає про ознайомлення з вимогами щодо осіб, засуджених до виправних робіт. Крім цього, засуджена особа заповнює анкету, в якій зазначаються установчі дані, відомості про родичів, знайомих, освіту, місце роботи (навчання) тощо.

15. Засуджені особи, які відбувають покарання у виді виправних робіт, зобов'язані: додержуватися встановлених порядку та умов відбування покарання; сумлінно ставитися до праці; з'являтися за викликом до інспекції; повідомляти інспекцію про зміну місця проживання; періодично з'являтися на реєстрацію до інспекції у встановлені постановою дні; відмічатися в листку реєстрації; не виїжджати без дозволу інспекції за межі України; не звільнитися з роботи за власним бажанням без дозволу інспекції; не порушувати порядок і умови відбування покарання; виконувати встановлені обов'язки; не вчиняти проступки, за яких їх може бути притягнуто до адміністративної відповідальності; не допускати прогулів, а також порушень трудової дисципліни; не з'являтися на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

У разі неявки за викликом до інспекції без поважних причин засуджені особи за поданням інспекції можуть бути піддані приводу через відповідні органи внутрішніх справ. Поважними причинами неявки засудженої особи до інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють її можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

16. Для того, щоб уникнути певних труднощів при виконанні покарання у виді виправних робіт щодо осіб, яким це покарання було призначено відповідно до ст. 82 КК України, встановлено окремий порядок заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням. Так, відповідно до п. 4 вказівки Державного департаменту України з питань виконання покарань від 05.01.2005 р. № 5/3-2, питання працевлаштування засуджених при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням у виді виправних чи громадських робіт у порядку, передбаченому ст. 82 КК України, повинно погоджуватись через відділи кримінально-виконавчої інспекції територіальних управлінь Департаменту за місцем, де має наміри проживати засуджений після звільнення. Тобто, перед тим, як направляти матеріали до суду, адміністрація колонії через регіональне управління повинна погодити це питання. Таким чином, співробітники кримінально-виконавчої інспекції отримують реальну можливість перевірити серйозність намірів тієї чи іншої організації та установи, що пообіцяли працевлаштувати засудженого в разі заміни покарання виправними чи громадськими роботами.

У тому разі, коли під час виконання цього покарання виникне питання щодо відмови у працевлаштуванні засудженого відповідно до поданої ним довідки, працівники кримінально-виконавчої інспекції повинні перевірити підстави такої відмови. Якщо відмова викликана тим, що видана довідка носила характер неправдивого документа, працівники інспекції повинні звертатися до прокуратури для вирішення питання про притягнення відповідних

посадових осіб даного підприємства, установи та організації за видачу завідомо неправдивих документів за ст. 366 КК України.

16. Контроль за додержанням законодавства України про зайнятість населення здійснюється місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних рад, відповідними державними органами, інспекціями служби зайнятості та профспілковими об'єднаннями. Тобто, в разі якихось перепон, які виникають при вирішенні питання працевлаштування засудженого, що не має роботи, можливо звертатися за допомогою й до цих органів.

17. Виконання покарання у виді виправних робіт припиняється, і засуджені знімаються з обліку у зв'язку з: відбуттям призначеного вироком суду покарання — за наявності розрахункових відомостей про час, який було включено в строк відбування покарання, заробіток та проведені з нього відрахування. При цьому затримка перерахування утриманих сум не є перешкодою для зняття засудженого з обліку; засудженням за ухилення від відбування покарання у виді виправних робіт — за наявності копії вироку, що набрав законної сили; амністією — за наявності постанови суду про застосування амністії; помилуванням — за наявності розпорядження Служби з питань помилування Кабінету Президента України про виконання Указу Президента України про помилування; скасуванням вироку — за наявності відповідної постанови суду; винесенням судом постанови про умовно-дострокове звільнення — за наявності такої постанови; заміною виправних робіт штрафом — за наявності відповідної постанови суду; звільненням від відбування покарання — за наявності відповідної постанови суду.

З обліку також знімаються: померлі — за наявності відповідної довідки з органу реєстрації актів громадянського стану; особи, засуджені за вчинення нового злочину — за наявності копії вироку, що набрав законної сили; засуджені особи, які вибули з території обслуговування у зв'язку зі зміною місця роботи — за наявності підтвердження про отримання справи інспекцією за новим місцем роботи.

18. Після повного відбуття засудженим покарання у день закінчення його строку (тобто в день отримання останніх розрахункових відомостей з підприємства), а при звільненні за іншими підставами — не пізніше наступного робочого дня після одержання відповідних документів, інспекція надсилає повідомлення власнику підприємства, на якому працює засуджений, про припинення відрахувань з його заробітку і знімає засуджену особу з обліку (ч. 6 ст. 153 КВК України). Зняття засудженої особи з обліку за іншими підставами здійснюється в день надходження відповідних Документів до інспекції. Відносно особи, знятої з обліку, яка підлягає призову на строкову військову службу, в десятиденний термін направляється повідомлення у відповідний військкомат. В та-

кий самий термін про зняття з обліку засудженої особи направляється повідомлення до відділу у справах громадянства, імміграції, та реєстрації фізичних осіб.

19. Особі, яка відбула призначений судом строк виправних робіт, за її вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього.

Стаття 42. Умови відбування покарання у виді виправних робіт

1. Протягом строку відбування покарання засудженим забороняється звільнитися з роботи за власним бажанням без дозволу кримінально-виконавчої інспекції. Дозвіл на звільнення може бути наданий після перевірки обґрунтованості заяви засудженого та за наявності довідки з нового місця роботи про можливість його працевлаштування.

2. Особам, засудженим до покарання у виді виправних робіт, надається щорічна відпустка, час якої не зараховується до строку відбування покарання.

3. Час відбування засудженим покарання у виді виправних робіт зараховується в загальний стаж роботи.

4. Засудженим забороняється без дозволу кримінально-виконавчої інспекції виїжджати за межі України.

5. Стосовно особи, яка стала непрацездатною після постановлений вироку суду, кримінально-виконавча інспекція вносить подання до суду про заміну виправних робіт штрафом.

6. Стосовно особи, яка після постановлення вироку суду досягла пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною, кримінально-виконавча інспекція вносить подання до суду про звільнення такої особи від відбування покарання.

1. Виконання виправних робіт має на увазі наявність певного правового режиму або передбачених законом обов'язкових умов відбування цього виду покарання, під яким розуміється сукупність встановлених кримінально-виконавчим законодавством правообмежень з метою виправлення засуджених.

2. Стаття, що коментується, містить вичерпний перелік обмежень трудових прав засуджених до виправних робіт. Їх встановлення та детальна регламентація спрямовані на те, щоб підвищити у засуджених почуття відповідальності за свою поведінку, змусити їх усвідомити міру покарання, до якої вони засуджені. КВК України 2003 р. на відміну від Виправно-трудоного значно послабив каральний вплив на засуджених під час відбування покарання. Якщо раніше чергова відпустка не надавалася засудженому до виправних робіт зовсім, то тепер засудженим до цього покарання щорічна відпустка надається, але час її, як правило, не зарахову-

ється до строку відбування покарання (за виключенням випадків, встановлених у ст. 46 КВК України). Інші види відпусток, передбачені законодавством, надаються засудженим до виправних робіт на загальних підставах.

У науковій літературі також звертається увага, що раніше включення часу відбування покарання у виді виправних робіт до загального трудового стажу для основного контингенту засуджених було лише можливістю при певних обставинах, а за новим КВК України це — законна реальність.

3. Для виправних робіт характерно, що утримання із заробітку засудженого здійснюються протягом всього строку відбування покарання. Засуджений не вправі внести наперед суму, яка підлягає стягненню з нього. І лише після відбуття строку покарання, умовно-дострокового звільнення від покарання або звільнення внаслідок акта помилування чи амністії із засудженого знімаються всі правообмеження, пов'язані з відбуванням виправних робіт.

4. Протягом строку відбування виправних робіт забороняється звільнення засудженого з роботи за власним бажанням, без дозволу кримінально-виконавчої інспекції. Працівники інспекції перевіряють обґрунтованість заяви засудженої особи про звільнення з роботи за власним бажанням, думку керівництва підприємства за місцем відбування виправних робіт та за наявності довідки з нового місця роботи про можливість її працевлаштування, виносять постанову про дозвіл або відмову у звільненні. Винесене рішення працівника інспекції засуджений може оскаржити його у вищого керівництва, про що останній повідомляється при оголошенні рішення.

Без даного дозволу не може бути розірваний і трудовий договір за згодою сторін. Разом із тим на даний випадок також поширюється право на оскарження відмови у видачі дозволу на звільнення у вищого керівництва.

5. Щодо особи, яка згідно з висновком лікарсько-трудової експертної комісії під час відбування покарання стала непрацездатною, працівник інспекції надсилає до суду подання, особову справу та зазначений вище висновок про заміну покарання у виді виправних робіт штрафом відповідно до ч. 3 ст. 57 КК України та ч. 5 ст. 42 КВК України, при цьому з моменту подання відповідних документів до кримінально-виконавчої інспекції до вирішення зазначеного питання судом відбування покарання призупиняється.

6. Стосовно засудженої особи, яка після постановлення вироку Суду досягла пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною, працівник інспекції надсилає до суду подання (особову справу та, відповідно, завірену копію пенсійного посвідчення або завірену копію медичного висновку) про звільнення такої особи від відбування покарання відповідно до ч. 2 ст. 57 КК України та ч. 6 ст. 42 КВК України, при цьому до вирішення зазначеного питання судом відбування покарання призупиняється, а відбута частина пока-

рання обраховується, виходячи з відпрацьованого на момент подачі документів часу.

Кримінально-виконавча інспекція в обов'язковому порядку повинна повідомити адміністрацію установи, підприємства чи організації, де відбуває покарання засуджений, про подачу вищевказаних документів та призупинення з цієї дати відбування покарання впритул до вирішення зазначеного питання судом.

Про результати такого розгляду адміністрація установи, підприємства чи організації, де відбуває покарання засуджений, повідомляється кримінально-виконавчій інспекції додатково.

7. Розгляд вищевказаних питань здійснюється судом за місцем знаходження кримінально-виконавчої інспекції в порядку, передбаченому ст. 409, 411 КПК України. При цьому, засуджений має право і особисто звернутися до суду з метою вирішення питання про заміну покарання у виді виправних робіт штрафом або звільненням від відбування покарання.

8. Слід звернути увагу, що дотепер в Інструкцію про порядок ведення трудових книжок працівників, затверджену спільним наказом Міністерства праці, Міністерства соціального захисту населення та Міністерства юстиції України від 29.07.93 р. № 58, не внесено відповідні зміни щодо записів про відбування покарання у виді виправних робіт.

За п. 2.21. вищевказаної Інструкції до трудових книжок осіб, які відбули виправні роботи без позбавлення волі, власник або уповноважений ним орган підприємства за місцем роботи вносить запис про те, що час роботи у цей період не зараховується до загального та безперервного стажу (розділ «Відомості про роботу» трудової книжки, графа 3). У тому разі, коли судом в установленому законом порядку час відбування виправних робіт без позбавлення волі включено до загального трудового стажу, у трудових книжках робиться запис про те, що цей час не зараховується до безперервного трудового стажу. Зазначені записи вносяться до трудової книжки по закінченні фактичного строку відбування покарання, що встановлюється за довідками органів МВС України.

При звільненні засудженого з роботи у порядку, передбаченому чинним законодавством, і влаштуванні його на нове місце роботи відповідні записи вносяться до трудової книжки тим підприємством, на яке був прийнятий або направлений засуджений. Підставою для внесення до трудових книжок, передбачених цим пунктом, записів є наказ (розпорядження) керівника підприємства, виданий згідно з вироком (ухвалою) суду.

У розділі трудової книжки «Відомості про роботу» робляться такі записи: у графі 1 зазначається порядковий номер запису; у графі 2 — дата внесення запису; у графі 3 пишеться: «Час роботи з такої-то дати (число, місяць, рік) по таку-то дату (число, місяць, рік) йе зараховується у загальний стаж та безперервний трудовий

стаж». При включенні судом часу відбування виправних робіт до загального трудового стажу в графі 3 пишеться «Час роботи з такої-то дати (число, місяць, рік) не зараховується в безперервний трудовий стаж»; у графі 4 зазначається підстава для внесення запису до трудової книжки — наказ (розпорядження) керівника підприємства, дата його видачі і номер.

Оскільки у ст. 42 КВК України чітко встановлено, що строк виправних робіт зараховується у загальний стаж, то в цій частині положення вищевказаної Інструкції не мають сили.

Положення про те, що запис до трудової книжки про відбуття строку покарання не вноситься, міститься і в Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань.

Стаття 43. Обчислення строку покарання у виді виправних робіт

1. Строк покарання у виді виправних робіт обчислюється роками, місяцями і днями, протягом яких засуджений працював і з його заробітку провадилося відрахування. Число днів, відпрацьованих засудженим, має бути не менше числа робочих днів, які припадають на кожний місяць встановленого судом строку покарання. Якщо засуджений не відпрацював зазначену кількість днів і відсутні підстави, встановлені цим Кодексом для заліку невідпрацьованих днів у строк покарання, відбування покарання триває до повного відпрацювання засудженим призначеної кількості робочих днів. Початком строку відбування покарання вважається день, з якого фактично розпочато відрахування із заробітку засудженого.

2. У строк відбування покарання зараховується час, протягом якого засуджений не працював з поважних причин і за ним відповідно до закону зберігалася заробітна плата, а також час, коли засудженому не надавалася робота на підприємстві, в установі, організації, та час, протягом якого засуджений перебував на обліку в державній службі зайнятості і йому було надано статус безробітного.

3. У строк відбування покарання не зараховується час хвороби, викликаной алкогольним, наркотичним або токсичним сп'янінням або діями, пов'язаними з ним, грубим порушенням правил техніки безпеки, умисним заподіянням собі тілесних ушкоджень; час відбування адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту або виправних робіт, а також тримання під вартою як запобіжного заходу з іншої кримінальної справи у період відбування покарання у випадках, коли вина у вчиненні злочину Доведена у встановленому законом порядку.

1. Строк виправних робіт обчислюється календарно. У нього включається час (роки, місяці, дні), протягом якого засуджений працював та з його заробітку здійснювались утримання, а також неробочий час, який зараховується до строку відбування покарання в передбачених цією статтею випадках.

Число днів, відпрацьованих засудженою особою, має бути не менше за число робочих днів, які припадають на кожний місяць встановленого судом строку покарання. Відбування покарання у виді виправних робіт продовжується до повного відпрацювання засудженим призначеної кількості робочих днів або зарахування у встановлених ст. 43 КВК України випадках часу, коли засуджений не працював.

Якщо засуджена особа не відпрацювала необхідної кількості днів і відсутні підстави, встановлені КВК України для заліку невідпрацьованих днів у строк покарання, відбування виправних робіт триває до повного відпрацювання засудженою особою призначеної кількості робочих днів.

Якщо кількість днів, які підлягають включенню до строку відбування покарання у даному місяці, перевищує число робочих днів, передбачених графіком, до строку відбуття покарання зараховується лише один календарний місяць, без врахування днів, відпрацьованих понад графіка, однак утримання із заробітку, нарахованого за дні, відпрацьовані понад графіка, не здійснюються (наприклад, у випадку, коли за графіком у даному місяці встановлено 20 робочих днів, а засуджений відпрацював 25 днів, йому зараховується відбуття одного повного місяця виправних робіт (дні, відпрацьовані понад графіка до наступного місяця не зараховуються), а відрахування здійснюються лише із заробітку за 20 робочих днів згідно з графіком).

Тобто, у будь-якому випадку до часу відбування виправних робіт включається виключно час, який засуджений повинен був відпрацювати за графіком, понаднормова робота до часу відбуття покарання у жодному разі не зараховується (так, наприклад, засуджений з неповажних причин не відпрацювавши у попередньому місяці потрібну кількість робочих днів, не може «наздогнати» упушене за рахунок понаднормової роботи у наступному місяці. У цьому випадку тривалість виправних робіт продовжується у часі).

Кількість робочих днів за графіком встановлюється адміністрацією підприємства, установи та організації відповідно до положень глави IV Кодексу законів про працю України.

2. Відповідно до ч. 1 ст. 43 КВК України та Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, початком строку відбування покарання у виді виправних робіт є день, з якого засуджені особи, але не раніше ніж вирок набрав чинності. Тобто, якщо до моменту надходження на підприємство,

установу чи організацію копії вироку (іншого рішення) суду засуджений перебував у відпустці, початком строку відбування виправних робіт вважається перший день після його повернення з відпустки, з якого фактично розпочато відрахування із заробітку, який може з тих чи інших причин і не співпадати з днем фактичного виходу з відпустки.

Аналогічно повинно вирішуватись питання і у випадках, коли на момент надходження вищевказаних документів засуджений був звільнений або перебував на лікарняному, у відпустці по вагітності та родах тощо.

3. Обчислення строку відбування покарання проводиться на підставі відомостей про роботу засудженої особи на підприємстві, які кожного місяця надсилаються власником підприємства до інспекції. Відповідно до Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, у відомостях зазначаються кількість робочих днів за графіком на підприємстві, кількість фактично відпрацьованих засудженою особою робочих днів, кількість і причини невідпрацьованих нею днів згідно з графіком, кількість днів тимчасової непрацездатності за листом непрацездатності та з інших причин, розмір заробітної плати і утримань з неї за вироком суду. Такі відомості підписуються керівником підприємства та бухгалтером і скріпляються печаткою.

4. У разі, коли засуджена особа працює у приватного підприємця, у якого відсутні бухгалтер та печатка, такі відомості можуть бути надані тільки за підписом приватного підприємця. У такому випадку після взяття на облік засуджена особа подає до інспекції копію трудового договору (трудовий договір обов'язково укладається в письмовій формі і в тиждневий строк з моменту фактичного допущення працівника до роботи реєструється в державній службі зайнятості за місцем проживання роботодавця згідно зі ст. 24, 241 Кодексу законів про працю України та у відділі реєстрації фізичних осіб державної податкової інспекції).

5. Окрім часу, протягом якого засуджений працював та з його заробітку проводились утримання, до строку відбування покарання зараховується:

а) час, протягом якого засуджена особа не працювала з поважних причин і за нею відповідно до закону зберігалася заробітна плата (наприклад, час оплаченого вимушеного прогулу, спричиненого незаконним звільненням або переведенням на іншу роботу тощо). Сенс подібного положення полягає в тому, що, якщо особа не працює, а за нею зберігається саме заробітна плата, а не який-небудь інший вид грошової компенсації або допомоги, з неї також здійснюються утримання в доход держави, котрі не провадяться з інших видів грошових виплат (наприклад, матеріальні виплати за час перебування на лікарняному);

б) час, коли засудженій особі не надавалася робота на підприємстві через її відсутність, що підтверджується наказом по підприємству (або витягом з нього) за підписами керівника та бухгалтера, скріпленими печаткою (так званий простій, тобто, зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами);

в) час, протягом якого засуджена особа перебувала на обліку в державній службі зайнятості і їй було надано статус безробітної, що підтверджується відповідною довідкою щокварталу. У цьому випадку кожен місяць перебування у статусі безробітного зараховується до строку покарання як календарний місяць виправних робіт;

г) час, протягом якого засуджена особа перебувала під вартою у зв'язку з вчиненням злочину, за який відбуває виправні роботи. У строк відбування виправних робіт зараховується один день ув'язнення за три дні виправних робіт відповідно до ч. 4 ст. 338 КПК України (тобто, кожні десять днів тримання під вартою зараховуються як один місяць виправних робіт). При цьому строк попереднього ув'язнення, що підлягає зарахуванню, повинен бути чітко вказаний у вирокі. Зарахуванню підлягає кожен день тримання під вартою, незалежно від того, скільки часу протягом останнього дня засуджений перебував під вартою.

6. Стаття, що коментується, встановлює, що у строк відбування покарання не зараховується:

а) час хвороби, викликаній алкогольним, наркотичним або токсичним сп'янінням або діями, пов'язаними з ними, грубим порушенням правил техніки безпеки, умисним заподіянням собі тілесних ушкоджень;

б) час відбування адміністративного стягнення у виді арешту або виправних робіт;

в) час тримання під вартою як запобіжного заходу з іншої кримінальної справи у період відбування виправних робіт у випадках, коли вина в учиненні злочину доведена у встановленому законом порядку. Виходячи з загальних принципів діючого законодавства, цей час підлягає зарахуванню у випадках, коли дане рішення відмінено у встановленому законом порядку або за кримінальною справою винесено виправдувальний вирок;

г) час, протягом якого покарання не виконувалось у зв'язку зі звільненням від його відбування з випробуванням відповідно до рішення суду;

д) час, коли працівник фактично не працював, але за ним зберігалось місце роботи (посада) і йому надавалось матеріальне забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням (наприклад, час хвороби та перебування на лікарняному);

е) час, коли працівник фактично не працював, хоча за ним і зберігалось місце роботи (посада), йому не виплачувалась заробітна плата

у порядку, визначеному статтями 25 і 26 Закону України «Про відпустки», за винятком відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною до досягнення нею шестирічного віку;

ж) час навчання новим професіям (спеціальностям) осіб, звільнених у зв'язку із змінами в організації виробництва та праці, у тому числі з ліквідацією, реорганізацією або перепрофілюванням підприємства, установи, організації, скороченням чисельності або штату працівників.

7. Для визначення часу закінчення строку покарання, слід додати календарний строк призначеного судом покарання. Наприклад, засуджений до одного року виправних робіт відбуває покарання з 10 квітня 2005 р. (з цього дня розпочато відрахування з його заробітку); прогулів та інших порушень встановленого режиму відбування покарання не мав; у додаткових відпустках та на лікарняному не перебував; час перебування у щорічній відпустці інспекцією йому було зараховано в порядку заохочення до строку виправних робіт, отже, він має бути знятий з обліку 10 квітня 2006 р. (ця дата є останнім днем відбування даного покарання).

Зазначена дата включається в строк відбутого покарання, і цього дня працівник інспекції зобов'язаний зробити відповідні відмітки у всіх видах персонального обліку. Відповідно до ч. 6 ст. 153 КВК України в день закінчення строку покарання кримінально-виконавча інспекція зобов'язана довести до відома звільненого і адміністрації підприємства, установи чи організації за місцем його роботи про припинення відрахувань із заробітної плати і скасування щодо нього обмежень, пов'язаних з відбуванням покарання, при звільненні від відбування покарання з інших підстав — не пізніше наступного робочого дня після одержання відповідних документів.

8. Якщо строк покарання закінчується у вихідний чи святковий день (про їх перелік дивись коментар до статті 37 КВК України), засуджений повинен бути знятий з обліку у передвихідний чи святковий день. При обчисленні строку покарання місяцями, він закінчується відповідного числа останнього місяця. Покарання вважається відбутим лише тоді, коли кількість відпрацьованих засудженим днів відповідатиме кількості робочих днів, що припадають (згідно з графіком) на кожен місяць, окремі його періоди та встановленому судом строку покарання в цілому. Наприклад, якщо громадянина засуджено до виправних робіт на один рік, кількість днів, що припадає на цей строк згідно з графіком, дорівнює 261. У такому разі покарання слід вважати відбутим лише тоді, коли кількість відпрацьованих засуджених протягом року днів буде не менше 261.

9. При перевірці правильності підрахунку календарного строку відбутого покарання слід пам'ятати, що у разі, коли засуджений працював менше днів, ніж передбачено графіком, недостатня їх кількість зараховується з наступного місяця. Наприклад, у квітні засуджений працював лише 2 дні з 22 за графіком. 20 невідпрацьо-

ваних робочих днів позичаються з травня і з урахуванням цього вважається, що він відбув ще один календарний місяць. У травні засуджений працював 21 з 22 робочих днів. Один день за травень та 20 днів, позичених на квітень, зараховується з червня. Зарахування проводиться лише в межах передбачених графіком днів.

10. При обчисленні строку виправних робіт слід виходити з того, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень. Підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено законом.

Скорочена тривалість робочого часу встановлюється (ст. 50 Кодексу законів про працю України): а) для працівників віком від 16 до 18 років — 36 годин на тиждень; для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) — 24 години на тиждень. Тривалість робочого часу учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу, вказаної вище для осіб відповідного віку; б) для працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, — не більш як 36 годин на тиждень.

Перелік виробництв, цехів, професій і посад з шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого часу, затверджується в порядку, встановленому законодавством. Крім цього, законодавством встановлюється скорочена тривалість робочого часу для окремих категорій працівників (наприклад, вчителів, лікарів тощо). Скорочена тривалість робочого часу може встановлюватись за рахунок власних коштів на підприємствах і в організаціях для жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда.

Відповідно до ст. 52 Кодексу законів про працю України, для працівників устанавлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку або графіками змінності, які затверджує власник або уповноважений ним орган за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації з додержанням установленої тривалості робочого тижня.

На тих підприємствах, в установах, організаціях, де за характером виробництва та умовами роботи запровадження п'ятиденного робочого тижня є недоцільним, встановлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем. При шестиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи не може перевищувати 7 годин при тижневій нормі 40 годин, 6 годин при тижневій нормі 36 годин і 4 годин при тижневій нормі 24 години.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється власником або уповноваженим ним органом спільно з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) з урахуванням специфіки роботи, думки трудового колективу і за погодженням з місцевою радою народних депутатів.

11. При направленні засудженого до виправних робіт для примусового лікування від алкоголізму в лікувально-трудова профілакторій Державного департаменту України з питань виконання покарань (далі — ЛТП), в строк виправних робіт зараховується також час, протягом якого засуджений піддавався активному протиалкогольному лікуванню і звільнявся на цей період від роботи. Відрахування за вироком суду із заробітку засудженого до виправних робіт, який утримується в ЛТП, проводиться з нарахованого йому заробітку. Таким чином, вони продовжують відбувати покарання в умовах ЛТП. Строк відбування покарання вираховується їм у загальному порядку.

Стаття 44. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженими покарання у виді виправних робіт

1. На власника підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем відбування засудженим покарання у виді виправних робіт покладається:

щомісячне відрахування визначеної вироком суду частини заробітної плати і перерахування утриманої суми в доход держави; додержання порядку та умов відбування покарання, передбачених цим Кодексом;

своєчасне інформування кримінально-виконавчої інспекції про ухилення засудженого від відбування покарання, переведення засудженого на іншу роботу чи посаду, а також його звільнення;

щомісячне інформування кримінально-виконавчої інспекції про кількість робочих днів за графіком на підприємстві, в установі, організації, кількість фактично відпрацьованих засудженим робочих днів, розмір заробітної плати і утримань з неї за вироком суду кількість прогулів, кількість днів тимчасової непрацездатності за листком непрацездатності та з інших причин.

2. У разі систематичного неправильного або несвоєчасного відрахування сум із заробітку засудженого, а також невиконання інших вимог цієї статті кримінально-виконавча інспекція надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із законом.

1. Стаття, що коментується, покладає на адміністрацію підприємств, установ та організацій за місцем відбування виправних ро-

біт ряд додаткових обов'язків, спрямованих на забезпечення ефективності даного покарання. Точне та неухильне виконання адміністрацією цих обов'язків багато в чому сприяє реалізації цілей даного покарання, зокрема, виправленню засуджених.

2. На власника підприємства за місцем відбування покарання особами, засудженими до покарання у виді виправних робіт, покладаються: а) щомісячне відрахування визначеної вироком суду частини заробітної плати і перерахування у встановленому порядку утриманої суми в доход держави; б) додержання порядку та умов відбування покарання, передбачених КВК України; в) своєчасне інформування працівників інспекції про ухилення засудженої особи від відбування покарання, переведення її на іншу роботу чи посаду, а також її звільнення; г) щомісячне інформування працівників інспекції про кількість робочих днів за графіком на підприємстві, кількість фактично відпрацьованих засудженою особою робочих днів, розмір заробітної плати і утримань з неї за вироком суду, кількість прогулів, кількість днів тимчасової непрацездатності за листком непрацездатності та з інших причин; д) встановлення контролю за поведінкою засудженого.

3. Виправлення засуджених, які відбувають виправні роботи, здійснюється на основі їх участі у суспільно корисній праці. З ними проводиться й виховна робота. Тому найпершою задачею адміністрації підприємства, установи та організації, на яких працюють засуджені до виправних робіт, є створення таких умов праці, які сприяли б досягненню цілей покарання, вихованню засудженого у дусі чесного ставлення до праці, дотримання дисципліни та законності.

Власник підприємства може призначити працівника, який буде проводити із засудженим виховну роботу, контролювати його поведінку, виконання визначених для нього робіт, застосовувати заходи заохочення і стягнення, передбачені законодавством про працю.

4. У випадках простою засуджених до виправних робіт (час якого зараховується до строку покарання), керівництво установи, підприємства та організації зобов'язане надіслати до кримінально-виконавчої інспекції довідку про незабезпечення засудженого роботою. Працівники інспекції зобов'язані, в свою чергу, зорієнтувати їх керівників на те, щоб саме засуджений до виправних робіт був у першу чергу забезпечений роботою і мав максимальну кількість робочих днів.

5. У разі систематичного неправильного або несвоєчасного відрахування сум із заробітку засудженої особи, а також невиконання інших вимог, передбачених ст. 44 КВК України, працівник інспекції надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із законом (про поняття систематичності дивись коментар до ст. 39 КВК Укра-

їни). Копії цих матеріалів долучаються до особової справи засудженої особи.

6. Прокуророві направляються такі матеріали: подання; довідка працівника інспекції про допущені порушення власником підприємства при виконанні покарання у виді виправних робіт і вжиті ним заходи; довідка власника підприємства про причини неперерахування утриманих коштів; ксерокопії розрахункових відомостей; інші матеріали, що засвідчують допущені порушення.

Стаття 45. Порядок провадження відрахувань із заробітку засуджених до виправних робіт

1. Кримінально-виконавча інспекція здійснює контроль за правильністю і своєчасністю відрахувань із заробітку засуджених до виправних робіт і перерахуванням відрахованих сум у доход держави.

2. Відрахування провадяться з усієї суми заробітку, без виключення з цієї суми податків та інших платежів і незалежно від наявності претензій до засудженого за виконавчими документами, за кожний відпрацьований місяць при виплаті заробітної плати. В осіб, які працюють за сумісництвом, відрахування провадяться із заробітку за кожним місцем роботи. Відрахування відповідно до вироку суду починаються з наступного дня після надходження вироку та повідомлення на підприємство, в установу чи організацію, але не раніше ніж вирок набрав чинності.

3. Відрахування не провадяться з грошових допомог, які одержуються в порядку загальнообов'язкового державного соціального страхування і соціального забезпечення, виплат одноразового характеру, не передбачених системою оплати праці, сум, які виплачуються як компенсація за витрати, пов'язані з відрядженням, та інших компенсаційних виплат.

1. Відрахування відповідно до вироку суду із заробітної плати засудженої особи починаються з наступного дня після надходження копії вироку та повідомлення на підприємство, але не раніше, ніж вирок набрав законної сили (ч. 2 ст. 45 КВК України). Відрахування провадяться з усієї суми заробітку засудженої особи, без виключення з цієї суми податків та інших платежів і незалежно від наявності претензій до засудженої особи за виконавчими документами, за кожний відпрацьований місяць при виплаті заробітної плати.

Відповідно до ст. 94 Кодексу законів про працю України, заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-діло-

вих якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується. Питання державного і договірної регулювання оплати праці, прав працівників на оплату праці та їх захисту визначається вказаним Кодексом, Законом України «Про оплату праці» та іншими нормативно-правовими актами.

2. Якщо засуджена особа працює на роботах з періодичним нарахуванням заробітної плати (сезонні роботи в сільському господарстві, на риболовецьких та рибопереробних підприємствах тощо), то відрахування провадяться у міру її нарахування. При проведенні відрахувань із заробітку засуджених осіб у цей заробіток включається як грошова, так і натуральна частина їх прибутків. Натуральна частина прибутків, утримана із засуджених осіб, залишається в розпорядженні підприємств, а її вартість за державними закупівельними цінами перераховується в доход держави.

3. Якщо засуджена особа працює за сумісництвом на кількох підприємствах, то відрахування провадяться із заробітку за кожним місцем роботи в розмірі, установленому вироком суду, у зазначеному вище порядку.

Якщо засуджена особа, яка відбуває виправні роботи, призивається на військові збори, то відрахування провадяться із заробітку, який нараховується їй за місцем роботи.

4. Відрахування не провадяться з грошових допомог, які одержуються в порядку загальнообов'язкового державного соціального страхування і соціального забезпечення, виплат одноразового характеру, не передбачених системою оплати праці, сум, які виплачуються як компенсація за витрати, пов'язані з відрядженням, та з інших компенсаційних виплат.

5. Утримані в доход держави кошти підприємства передають до державного бюджету через банківські установи України. В такому ж порядку перераховують кошти і приватні підприємці, а необхідні документи про це щомісяця надсилають до інспекції. Якщо засуджена особа сама є приватним підприємцем або фермером, то сума щомісячних утримань визначається, виходячи з прогнозованого прибутку. Кінцевий розрахунок здійснюється за підсумками року, виходячи з розміру отриманого нею прибутку, відомості про це інспекція одержує у податкових органах за місцем проживання засудженого.

Працівники інспекції здійснюють контроль за правильністю і своєчасністю відрахувань із заробітку засуджених, щомісяця відвідують установи казначейств з метою отримання виписок з поточних рахунків та копій платіжних доручень. Отримані дані звіряються з відомостями, що надходять з бухгалтерії підприємств, і заносяться до облікової картки засудженого. Самі ж відомості, копії платіжних доручень та виписок з поточних рахунків підшива-

ються до особової справи засудженого. Одержання утриманих коштів готівкою забороняється законом.

6. Працівники інспекції щомісяця відвідують установи казначейств з метою отримання виписок з поточних рахунків та копій платіжних доручень. Отримані дані звіряються з відомостями, що надходять з бухгалтерії підприємств, і заносяться до облікової картки засудженої особи. Самі ж відомості, копії платіжних доручень та виписок з поточних рахунків підшиваються до особової справи засудженої особи.

7. З метою виявлення засуджених осіб, які працюють за сумісництвом, працівник інспекції один раз на шість місяців направляє запити до податкової адміністрації. Якщо засуджена особа відбула призначений строк виправних робіт, але відрахування з її заробітної плати, через її затримку, не були вчасно перераховані в доход держави в повному обсязі (що підтверджено розрахунковими відомостями з місця роботи засудженої особи), то така засуджена особа знімається з обліку, а його облікова картка вноситься до картотеки дебіторської заборгованості в підрозділі інспекції, де вона перебуває до того часу, доки підприємство не перерахує всіх належних коштів. При цьому інспекція інформує прокурора для вжиття заходів щодо перерахування зазначених коштів в доход держави.

8. При банкрутстві підприємства, його ліквідації та реорганізації у разі відсутності правонаступника, а також при неперерахуванні підприємством зазначених коштів у дохід держави протягом трьох років через їх відсутність, що підтверджується документально, дана заборгованість списується відповідним актом (акт складається бухгалтером і працівником інспекції та затверджується начальником територіального органу управління Департаменту). Облікова картка при цьому зберігається в архіві установлений термін. При банкрутстві підприємства працівник інспекції інформує прокурора щодо ужиття заходів для погашення заборгованості через перерахування утриманих коштів у доход держави.

9. У разі систематичного неправильного або несвоєчасного відрахування сум, із заробітку засудженого, а також невиконання інших вимог, передбачених ст. 44 КВК України, працівник інспекції надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно з чинним законодавством.

10. Якщо засуджений відбув призначений строк виправних робіт, але відрахування з його заробітної плати через її затримку не були вчасно перераховані в доход держави в повному обсязі (що підтверджено розрахунковими відомостями з місця роботи засудженого), то такий засуджений знімається з обліку, а його облікова картка вноситься до картотеки дебіторської заборгованості в інспекції, де вона перебуває до того часу, поки підприємство не пе-

ерахує всіх належних коштів. При цьому інспекцією вживаються заходи щодо перерахування зазначених коштів.

11. Нагляд за точним додержанням законів при виконанні виправних робіт покладений на Генерального прокурора України і підпорядкованих йому прокурорів. Здійснюючи вищий нагляд за додержанням законів, прокурор зобов'язаний вживати заходів до усунення виявлених порушень, поновлення порушених правил і притягнення в установленому законом порядку до відповідальності винних осіб.

12. У всіх випадках відміни вироку суду до виправних робіт з припиненням справи, особі, яка відбувала дане покарання, повністю повертається сума, утримана з її заробітку.

Стаття 46. Заходи заохочення і стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до виправних робіт

1. Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган щодо засуджених до покарання у виді виправних робіт може застосовувати заходи заохочення і стягнення, передбачені законодавством про працю.

2. Кримінально-виконавча інспекція за зразкову поведінку і сумлінне ставлення до праці щодо засуджених може застосовувати такі заходи заохочення:

подання до суду матеріалів на засудженого щодо умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання штрафом;

зарахування часу щорічної відпустки у строк відбування покарання.

3. Подання про умовно-дострокове звільнення засудженого від покарання або заміну невідбутої частини покарання штрафом надсилається до суду кримінально-виконавчою інспекцією з урахуванням характеристики на нього власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем роботи засудженого.

4. За порушення порядку та умов відбування покарання у виді виправних робіт до засудженого може застосовуватися застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності.

5. Стосовно особи, яка ухиляється від відбування покарання у виді виправних робіт, кримінально-виконавча інспекція надсилає прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України (2341-14).

6. Ухиленням засудженого від відбування покарання у виді виправних робіт є:

невиконання встановлених обов'язків;
порушення порядку та умов відбування покарання;
вчинення проступку, за який його було притягнуто до адміністративної відповідальності;

допущення більше двох разів протягом місяця прогулів, а також більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця або поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

7. Засуджений до виправних робіт, розшук якого оголошено у зв'язку з ухиленням від покарання, затримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством.

1. До осіб, які відбувають покарання у виді виправних робіт, можуть застосовуватись два види заходів заохочення та стягнення: передбачені законодавством про працю та кримінально-виконавчим законодавством.

2. Власник підприємства стосовно осіб, засуджених до покарання у виді виправних робіт, може застосовувати заходи заохочення і стягнення, передбачені законодавством про працю України.

За ст. 143 Кодексу законів про працю України, до працівників підприємств, установ, організацій можуть застосовуватись будь-які заохочення, що містяться в затверджених трудовими колективами правилах внутрішнього трудового розпорядку. За особливі трудові заслуги працівники представляються у вищі органи до заохочення, до нагородження орденами, медалями, почесними грамотами, нагрудними значками і до присвоєння почесних звань і звання кращого працівника за даною професією (ст. 144 КЗпП України).

Заохочення застосовуються власником або уповноваженим ним органом разом або за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації. Заохочення оголошуються наказом (розпорядженням) в урочистій обстановці і заносяться до трудових книжок працівників у відповідності з правилами їх ведення.

За порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення (ст. 147 Кодексу законів про працю України).

Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші Дисциплінарні стягнення. Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. На працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисци-

пліну, дисциплінарні стягнення можуть накладатися також органами, вищестоящими щодо органів, вказаних вище.

Працівники, які займають виборні посади, можуть бути звільнені тільки за рішенням органу, який їх обрав, і лише з підстав, передбачених законодавством.

Дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

До застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. За кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення. При обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника. Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку.

Дисциплінарне стягнення може бути оскаржене працівником у порядку, встановленому чинним законодавством. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення працівника не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, то він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення. Якщо працівник не допустив нового порушення трудової дисципліни і до того ж проявив себе як сумлінний працівник, то стягнення може бути зняте до закінчення одного року.

Протягом строку дії дисциплінарного стягнення заходи заохочення до працівника не застосовуються.

3. Працівник інспекції за зразкову поведінку і сумлінне ставлення до праці стосовно засудженої особи може застосовувати такі заходи заохочення: а) подання до суду матеріалів на засуджену особу щодо умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання штрафом на підставі ч. 2 ст. 46 КВК України; б) зарахування часу щорічної відпустки у строк відбування покарання.

За порушення порядку та умов відбування покарання у виді виправних робіт до засудженої особи може застосовуватися інспекцією застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 46 КВК України).

Перед накладенням стягнення здійснюється перевірка обставин та причин вчинення правопорушення, а від засудженого обов'язково відбирається пояснення. Відмова засудженого надати пояснення може служити перепорою до накладення стягнення.

Він вправі оскаржити вищому керівництву накладене стягнення, оскільки воно тягне правові наслідки — визнання засудженого таким, що ухиляється від відбування покарання.

Працівники кримінально-виконавчої інспекції, одержавши повідомлення про порушення засудженим трудової дисципліни, зобов'язані виїхати на підприємство, де спільно з адміністрацією повинні вжити до правопорушника відповідних заходів.

4. Міри заохочення та стягнення застосовуються за постановою начальника кримінально-виконавчої інспекції. Вони повинні бути оголошені засудженому та відображені у його особовій справі.

5. Подання про умовно-дострокове звільнення засудженої особи від відбування покарання у виді виправних робіт або заміну невідбутої частини покарання штрафом готується інспекцією спільно із спостережної комісії або службою у справах неповнолітніх стосовно засудженої особи, яка відбувала устанавлену КК України частину строку покарання та сумлінною поведінкою і ставленням до праці довела своє виправлення.

Державний департамент України з питань виконання покарань під сумлінною поведінкою засудженого розуміє свідоме і безперечне дотримання ним умов відбування покарання та виконання всіх обов'язків, покладених на нього. Сумлінна поведінка передбачає не тільки наявність у засудженого заохочень, застосованих у порядку, визначеному статтею 46 КВК України, але й те, що засуджений подає позитивний приклад поведінки. Не можна вважати сумлінною поведінкою лише формальний факт відсутності у засудженого не знятих або погашених у встановленому порядку заходів стягнення, оскільки дотримання порядку та умов відбування покарання є обов'язком засудженого.

Сумлінне ставлення до праці — це чесне та повне виконання засудженим своїх трудових обов'язків, покращення кількісних та якісних показників виконуваної роботи (підвищення робітничої кваліфікації, бережливе ставлення до обладнання та інструментів, суворе додержання правил техніки безпеки тощо).

Сумлінне ставлення до праці передбачає прагнення засудженого до перевиконання встановлених норм виробітку або зразкового виконання робіт, а також відшкодування збитків, заподіяних злочинном і надання матеріальної допомоги сім'ї, або виплати аліментів.

Сам факт відбуття засудженим визначеної ст. 81 КК України частини строку покарання не є підставою для застосування умовно-дострокового звільнення, а лише визначає мінімальний строк, який закон встановлює необхідною умовою для розгляду питання про можливість застосування зазначеної заохочувальної норми.

При зверненні інспекції до суду з поданням про умовно-дострокове звільнення засудженого від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання штрафом характеристика засудженого і викладена в ній думка власника підприємства, установи, ор-

ганізації або уповноваженого ним органу за місцем роботи засудженого враховуються при остаточному вирішенні цього питання.

6. Слід мати на увазі, що відповідно до ч. 3 ст. 154 КВК України на кримінально-виконавчу інспекцію покладено обов'язок після відбуття засудженим установленої КК України частини строку покарання в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення. Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 81 КК України, особу може бути звільнено і від додаткового покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання особи, яка вчинила злочин до досягнення повноліття, згідно з ч. 1 ст. 107 КК України застосовується лише при відбуванні покарання у виді позбавлення волі. Від інших видів покарань (як основних, так і додаткових) такі особи звільненню не підлягають.

Слід також зазначити, що подібну можливість заміни виправних робіт штрафом у порядку заохочення не можна ототожнювати з заохочувальною нормою ст. 82 КК України, оскільки остання поширюється тільки на засуджених до позбавлення й обмеження волі. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що для вирішення питання про заміну невідбутої частини покарання у виді виправних робіт штрафом на підставі ст. 46 КВК України, відбуття визначеної частини терміну покарання не є обов'язковим, а значення має лише характеристика засудженого.

7. Подання разом з особою справою засудженої особи надсилається для розгляду до суду за місцем відбування нею покарання. До особової справи засудженої особи додається характеристика на неї від власника підприємства. Викладена в ній думка враховується при остаточному вирішенні питання про направлення до суду подання на засуджену особу. Крім цього, до суду надсилаються такі матеріали: 1) копія облікової картки (оригінал облікової картки залишається в інспекції для контролю за своєчасним перерахуванням утриманих коштів у дохід держави); 2) довідка про відбутий строк покарання засудженою особою на день направлення матеріалів до суду.

8. Час щорічної відпустки у строк відбування покарання зараховується з урахуванням думки трудового колективу та характеристики на засуджену особу від власника підприємства. За наявності підстав за десять днів до надання засудженій особі щорічної відпустки працівник інспекції виносить мотивовану постанову про зарахування її часу до строку відбування покарання та про перерахування підприємством утриманих коштів із заробітку засудженої особи за час відпустки в дохід держави. Постанова про це негайно направляється на підприємство, оскільки заробітна плата за час відпустки виплачується не пізніше ніж за три дні до її початку (ст. 21 Закону України «Про відпустки»), а копія постанови долучається до особової справи засудженої особи.

Щорічна відпустка, незалежно від форми власності підприємства, надається строком не менше двадцяти чотирьох календарних днів (ст. 6 Закону України «Про відпустки»), тому в такому випадку до строку відбуття покарання зараховується один календарний місяць.

9. Стосовно особи, яка ухиляється від відбування покарання у виді виправних робіт, інспекція надсилає прокуророві матеріали, що свідчать про ухилення, для вирішення питання про притягнення засудженої особи до кримінальної відповідальності відповідно до частини другої ст. 389 КК України (доставка такого засудженого до прокуратури та до суду здійснюється працівниками органів внутрішніх справ). Копії цих матеріалів долучаються до особової справи засудженої особи.

Ухиленням засудженої особи від відбування покарання у виді виправних робіт є: 1) невиконання встановлених обов'язків; 2) порушення порядку та умов відбування покарання; 3) вчинення проступку, за який її було притягнуто до адміністративної відповідальності; 4) допущення більше двох разів протягом місяця прогулів, а також більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця або поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

Порушником визнається також засуджена особа, яка не з'явилась без поважної причини до інспекції або зникла з метою ухилення від відбування покарання, а також засуджена особа, яка виїхала без дозволу інспекції за межі України.

Самовільне залишення засудженим роботи повинно також розцінюватись як ухилення від відбування покарання і може тягти не лише накладення на нього стягнення, але й притягнення до більш суворої відповідальності, аж до притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 389 КК України.

10. При підготовці подання прокуророві про вирішення питання щодо притягнення засудженої особи до кримінальної відповідальності, в ньому вказуються конкретні факти ухилення засудженої особи від відбування призначеного судом покарання (кількість прогулів; час, протягом якого засуджена особа не приступила до роботи або не з'явилась без поважної причини до інспекції; заходи впливу, які застосовувалися до неї; наявність у засудженої особи адміністративних стягнень тощо). Разом з поданням до прокуратури направляються: а) копія вироку; б) копія облікової картки (завірена підписом працівника інспекції та скріплена печаткою); в) довідка про допущені порушення і вжиті заходи впливу; г) довідка про відбутий строк покарання на день направлення подання до прокуратури; д) інші матеріали, що свідчать про ухилення засудженої особи.

11. Якщо місцезнаходження засудженого виправних робіт невідоме, або він зник з постійного місця проживання, а також у разі неприбуття після звільнення з місць обмеження або позбавлення

волі до обраного місця проживання, працівники органу виконання покарання опитують рідних, сусідів, знайомих, (установлюють його можливе місцеперебування за межами місця проживання), співпрацівників засудженого з метою встановлення його зв'язків та можливого місцезнаходження; надсилають запити до ЖЕКу, селищної, сільської або міської ради проводять перевірки за обліками органів внутрішніх справ для виявлення засудженого серед затриманих або заарештованих, перевіряють медичні установи і морги — чи не стала засуджена особа жертвою нещасного випадку або злочину.

Коли ж протягом місяця після закінчення початкових розшукових заходів місцеперебування засудженого залишається невстановленим, інспекція направляє до органу внутрішніх справ подання зі всіма необхідними матеріалами для здійснення подальшого розшуку. За наявності достовірних даних про те, що засуджений залишив своє постійне місце проживання з метою ухилення від відбування покарання, орган виконання покарання направляє прокуророві подання для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування покарання. Зниклим з місця проживання вважається засуджений, місцезнаходження якого не встановлено протягом 30 днів в результаті проведення початкових розшукових заходів.

12. Після затримання засудженого (установлення місцезнаходження) працівник інспекції з'ясовує всі обставини і причини заляшення ним постійного місця проживання, і, впевнившись, що мало місце ухилення від відбування покарання, направляє до прокуратури подання та матеріали для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування призначеного судом покарання.

13. У разі встановлення місцезнаходження засудженого, який розшукувався і проживає в іншому регіоні (за відсутності ухилення від відбування покарання), працівник інспекції негайно надсилає запит про це до інспекції за новим місцем проживання засудженого з вимогою негайно перевірити цей факт, установити місце роботи засудженого і при необхідності зробити запит для направлення його особової справи. Після отримання такого запиту працівник інспекції протягом десяти днів проводить перевірку і при позитивному результаті робить запит про направлення на його адресу справи засудженого.

14. Засуджений, розшук якого оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, може бути затриманий органами внутрішніх справ і конвоюється в порядку, передбаченому діючим законодавством (ч. 7 ст. 46 КВК України).

**Стаття 47. Порядок виконання покарання у
виді службових обмежень для
військовослужбовців**

1. Суд, який постановив вирок про службове обмеження для військовослужбовця, після набрання ним законної сили направляє копію вироку командирі військової частини, де проходить службу засуджений військовослужбовець.

2. Після одержання копії вироку командир військової частини видає відповідний наказ, у якому зазначається розмір відрахувань в доход держави з грошового утримання засудженого військовослужбовця, строк, протягом якого він не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а також який строк не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання. Наказ оголошується по військовій частині і доводиться до відома засудженого військовослужбовця.

3. Про прийняття вироку до виконання командир військової частини протягом трьох днів сповіщає суд, який постановив вирок.

4. За три дні до закінчення встановленого вироком суду строку службового обмеження для військовослужбовця командир військової частини видає наказ про припинення його виконання із зазначенням дати припинення.

5. Засуджені, які відбувають покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців і визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби із зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби у мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира військової частини і висновком військово-лікарської комісії.

1. Покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців відповідно до ч. 1 ст. 58 КК України є основним покаранням, тобто воно призначається у випадках вчинення військовослужбовцями тих злочинів проти військової служби, за які санкціями відповідних статей Особливої частини Кримінального кодексу таке покарання передбачене. Крім цього, зазначене покарання може призначатися і в тих випадках, коли воно не передбачене санкцією статті Особливої частини КК України, але суд, зважаючи на обставини справи та особу засудженого, вважає за доцільне замість обмеження чи позбавлення волі на строк не більш ніж два роки призначити військовослужбовцю службові обмеження на той самий строк.

волі до обраного місця проживання, працівники органу виконання покарання опитують рідних, сусідів, знайомих, (установлюють його можливе місцеперебування за межами місця проживання), співпрацівників засудженого з метою встановлення його зв'язків та можливого місцезнаходження; надсилають запити до ЖЕКу, селищної, сільської або міської ради проводять перевірки за обліками органів внутрішніх справ для виявлення засудженого серед затриманих або заарештованих, перевіряють медичні установи і морги — чи не стала засуджена особа жертвою нещасного випадку або злочину.

Коли ж протягом місяця після закінчення початкових розшукових заходів місцеперебування засудженого залишається невстановленим, інспекція направляє до органу внутрішніх справ подання зі всіма необхідними матеріалами для здійснення подальшого розшуку. За наявності достовірних даних про те, що засуджений залишив своє постійне місце проживання з метою ухилення від відбування покарання, орган виконання покарання направляє прокуророві подання для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування покарання. Зниклим з місця проживання вважається засуджений, місцезнаходження якого не встановлено протягом 30 днів в результаті проведення початкових розшукових заходів.

12. Після затримання засудженого (установлення місцезнаходження) працівник інспекції з'ясовує всі обставини і причини залишення ним постійного місця проживання, і, впевнившись, що мало місце ухилення від відбування покарання, направляє до прокуратури подання та матеріали для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування призначеного судом покарання.

13. У разі встановлення місцезнаходження засудженого, який розшукувався і проживає в іншому регіоні (за відсутності ухилення від відбування покарання), працівник інспекції негайно надсилає запит про це до інспекції за новим місцем проживання засудженого з вимогою негайно перевірити цей факт, установити місце роботи засудженого і при необхідності зробити запит для направлення його особової справи. Після отримання такого запиту працівник інспекції протягом десяти днів проводить перевірку і при позитивному результаті робить запит про направлення на його адресу справи засудженого.

14. Засуджений, розшук якого оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, може бути затриманий органами внутрішніх справ і конвоюється в порядку, передбаченому діючим законодавством (ч. 7 ст. 46 КВК України).

**Стаття 47. Порядок виконання покарання у
виді службових обмежень для
військовослужбовців**

1. Суд, який постановив вирок про службове обмеження для військовослужбовця, після набрання ним законної сили направляє копію вироку командирі військової частини, де проходить службу засуджений військовослужбовець.

2. Після одержання копії вироку командир військової частини видає відповідний наказ, у якому зазначається розмір відрахувань в доход держави з грошового утримання засудженого військовослужбовця, строк, протягом якого він не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а також який строк не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання. Наказ оголошується по військовій частині і доводиться до відома засудженого військовослужбовця.

3. Про прийняття вироку до виконання командир військової частини протягом трьох днів сповіщає суд, який постановив вирок.

4. За три дні до закінчення встановленого вироком суду строку службового обмеження для військовослужбовця командир військової частини видає наказ про припинення його виконання із зазначенням дати припинення.

5. Засуджені, які відбувають покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців і визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби із зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби у мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира військової частини і висновком військово-лікарської комісії.

1. Покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців відповідно до ч. 1 ст. 58 КК України є основним покаранням, тобто воно призначається у випадках вчинення військовослужбовцями тих злочинів проти військової служби, за які санкціями відповідних статей Особливої частини Кримінального кодексу таке покарання передбачене. Крім цього, зазначене покарання може призначатися і в тих випадках, коли воно не передбачене санкцією статті Особливої частини КК України, але суд, зважаючи на обставини справи та особу засудженого, вважає за доцільне замість обмеження чи позбавлення волі на строк не більш ніж два роки призначити військовослужбовцю службові обмеження на той самий строк.

2. Покарання у виді службових обмежень може бути також застосоване до військовослужбовця в порядку заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким на підставі ч. 4 ст. 83 чи ст. 85-87 КК України.

3. Зміст кримінального покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців полягає у тому, що протягом строку його відбування, визначеного вироком суду: 1) засуджений не підлягає підвищенню за посадою; 2) не може бути підвищений у військовому званні; 3) покарання не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання; 4) із суми його грошового забезпечення в обов'язковому порядку здійснюється відрахування в доход держави в межах від 10 до 20 % з усієї суми грошового забезпечення незалежно від наявності претензій до засудженого за виконавчими документами.

4. Покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців є строковим, тобто його виконання обмежується певними рамками в часі, які визначаються вироком суду в кожному конкретному випадку виходячи з положень ч.1 ст. 58 КК України, де встановлено, що службові обмеження застосовуються на строк від шести місяців до двох років.

5. За своєю суттю покарання у виді службових обмежень дуже схоже на покарання у виді виправних робіт, але насправді це покарання є спеціальним, оскільки застосовується тільки до військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової служби) і відбувається засудженим за місцем його військової служби.

6. До числа військовослужбовців, які несуть відповідальність у виді службових обмежень відносяться: військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи інших військових формувань, створених у відповідності з законами України.

7. Порядок виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців чітко визначений цією статтею. Такий порядок реалізації вимог вироку суду говорить про те, що командир військової частини або іншого органу, видаючи зазначений наказ, несе персональну відповідальність за його чітке виконання.

8. Про прийняття вироку до виконання командир військової частини або інший відповідний начальник протягом трьох днів сповіщає суд, який виніс вирок.

9. Зміст покарання у виді службових обмежень містить в собі елементи, що стосуються порядку проходження служби військовослужбовцями (просування по службі, отримання чергового військового звання, вислуга років, грошове утримання), та регулювання яких здійснюється окремими нормативно-правовими актами.

Указом Президента України «Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців» №1053/2001 від 7 листопада 2001 року із змінами, внесеними згідно з Указами Президента №381/2002 від 25 квітня 2002 року та №469/2002 від 17 травня 2002 року введені в дію Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України та Положення про проходження військової служби за контрактом та кадрової військової служби у Службі безпеки України. При цьому, в п. 2 цього Указу зазначається, що чинність Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України поширюється на військовослужбовців внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, а також інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, крім військовослужбовців Служби безпеки України, яка має своє відповідне положення.

Згідно з п. 21 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України (для військовослужбовців Служби безпеки України — п. 31 відповідного Положення) чергові військові звання молодшого і старшого офіцерського складу присвоюються послідовно за наявності позитивної характеристики та відповідності чергових звань військовим званням, передбаченим штатними посадами, які вони займають, після закінчення встановленого строку вислуги у попередніх військових званнях.

П. 24 зазначеного положення (для військовослужбовців Служби безпеки України — п. 34 відповідного Положення) встановлюються такі строки вислуги у військовому званні: молодшого лейтенанта, лейтенанта — 2 роки; старшого лейтенанта, капітана — 3 роки; майора (капітана 3 рангу) — 4 роки; підполковника (капітана 2 рангу) — 5 років. Строк вислуги у військових званнях полковника (капітана 1 рангу) і вище не встановлюється.

Це загальне правило, але в разі засудження військовослужбовця до покарання у виді службових обмежень, навіть за умов наявності зазначеної вище вислуги років, чергове військове звання в межах строку відбування покарання йому не присвоюється (п. 25 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України).

Також, відповідно до ч. 2 ст.58 КК України строк відбування цього покарання не зараховується засудженому військовослужбовцю в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання. Тобто, відрахування вислуги років в даному випадку припиняється до того моменту, коли військовослужбовець звільняється від відбування покарання за будь-якої, передбаченої законом, підстави.

10. Питанням призначення на посади та переміщення по службі присвячено розділ 4 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України (для військовослужбовців Служби безпеки України — розділ 4 відповідного положення).

11. Слід мати на увазі, що ст. 58 КК України встановлює обмеження впродовж відбування покарання не на будь-яке переміщення по службі, а тільки переміщення на вищу посаду. Посада вважається вищою, якщо за цією посадою штатним розписом передбачено вище військове звання, а за умови рівних військових звань — більший посадовий оклад. У разі, коли штатом передбачено два військових звання або диференційовані посадові оклади, до уваги береться вище військово звання або вищий посадовий оклад (п. 35 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України).

На рівну або нижчу посаду засуджений військовослужбовець під час відбування покарання у виді службових обмежень може переводитись на загальних засадах.

12. Крім розглянутих вище обмежень для засуджених військовослужбовців мається ще одне досить суттєве — це обов'язкові відрахування з їх грошового утримання. Розмір грошових відрахувань з грошового утримання військовослужбовців, засуджених до службових обмежень, визначається ч. 2 ст. 58 КК України і складає суму в межах від 10 до 20 %.

13. Розмір грошового утримання військовослужбовців визначається Постановою Кабінету Міністрів № 829 від 22 травня 2000 р. «Про грошове забезпечення військовослужбовців», а також Постановою Кабінету Міністрів України № 452 від 6 квітня 1998 р. «Про упорядкування додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовців».

14. В межах строку відбування засудженим військовослужбовцем покарання у виді службових обмежень передбачені вироком суду відрахування здійснюються щомісячно з усієї суми його грошового утримання не залежно від наявності претензій до засудженого за виконавчими документами.

15. Контроль за здійсненням грошових відрахувань, а також інших обмежень покладається на командира військової частини або іншого начальника, який видав наказ про виконання вироку.

16. Військовослужбовець, засуджений до службових обмежень, може бути звільнений від їх відбування: після відбуття визначеного вироком суду строку покарання; з випробуванням (ст. 75 КК України); умовно-достроково (ст. 81 КК України); у зв'язку з хворобою (ч. 3 ст. 84 КК України); у зв'язку з актом амністії (ст. 85-86 КК України); у зв'язку з помилуванням (ст. 87 КК України).

Слід звернути увагу, що відповідно до ч. 3 ст. 154 КВК України на командира військової частини або іншого начальника, який ви-

дав наказ про виконання вироку покладено обов'язок після відбуття засудженим установленої КК України частини строку покарання в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення. Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 81 КК України, особу може бути звільнено і від додаткового покарання.

17. Ч. 5 даної статті визначає, що засуджені, які відбувають покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців і визнані військово-лікарняною комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби зі зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби в мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира військової частини або іншого начальника і висновком військово-лікарняної комісії.

18. За три дні до закінчення встановленого вироком суду строку службового обмеження для військовослужбовця командир військової частини або інший начальник видає наказ про припинення його виконання з визначенням дати припинення, з якої всі передбачені законом обмеження скасовуються.

Глава 11 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

Стаття 48. Порядок виконання покарання у виді конфіскації майна

1. Суд, який постановив вирок, що передбачає як додаткове покарання конфіскацію майна, після набрання ним законної сили надсилає виконавчий лист, копію опису майна і копію вироку для виконання Державній виконавчій службі, про що сповіщає відповідну фінансову установу. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опису майна не проводилося.

2. Виконання покарання у виді конфіскації майна здійснюється Державною виконавчою службою за місцезнаходженням майна відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» (606-14).

1. Згідно із ч. 1 ст. 59 КК України покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Як і покарання у виді штрафу, покарання у виді

10. Питанням призначення на посади та переміщення по службі присвячено розділ 4 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України (для військовослужбовців Служби безпеки України — розділ 4 відповідного положення).

11. Слід мати на увазі, що ст. 58 КК України встановлює обмеження впродовж відбування покарання не на будь-яке переміщення по службі, а тільки переміщення на вищу посаду. Посада вважається вищою, якщо за цією посадою штатним розписом передбачено вище військове звання, а за умови рівних військових звань — більший посадовий оклад. У разі, коли штатом передбачено два військових звання або диференційовані посадові оклади, до уваги береться вище військово звання або вищий посадовий оклад (п. 35 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України).

На рівну або нижчу посаду засуджений військовослужбовець під час відбування покарання у виді службових обмежень може переводитись на загальних засадах.

12. Крім розглянутих вище обмежень для засуджених військовослужбовців мається ще одне досить суттєве — це обов'язкові відрахування з їх грошового утримання. Розмір грошових відрахувань з грошового утримання військовослужбовців, засуджених до службових обмежень, визначається ч. 2 ст. 58 КК України і складає суму в межах від 10 до 20 %.

13. Розмір грошового утримання військовослужбовців визначається Постановою Кабінету Міністрів № 829 від 22 травня 2000 р. «Про грошове забезпечення військовослужбовців», а також Постановою Кабінету Міністрів України № 452 від 6 квітня 1998 р. «Про упорядкування додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовців».

14. В межах строку відбування засудженим військовослужбовцем покарання у виді службових обмежень передбачені вироком суду відрахування здійснюються щомісячно з усієї суми його грошового утримання не залежно від наявності претензій до засудженого за виконавчими документами.

15. Контроль за здійсненням грошових відрахувань, а також інших обмежень покладається на командира військової частини або іншого начальника, який видав наказ про виконання вироку.

16. Військовослужбовець, засуджений до службових обмежень, може бути звільнений від їх відбування: після відбуття визначеного вироком суду строку покарання; з випробуванням (ст. 75 КК України); умовно-достроково (ст. 81 КК України); у зв'язку з хворобою (ч. 3 ст. 84 КК України); у зв'язку з актом амністії (ст. 85-86 КК України); у зв'язку з помилуванням (ст. 87 КК України).

Слід звернути увагу, що відповідно до ч. 3 ст. 154 КВК України на командира військової частини або іншого начальника, який ви-

дав наказ про виконання вироку покладено обов'язок після відбуття засудженим установленої КК України частини строку покарання в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення. Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 81 КК України, особу може бути звільнено і від додаткового покарання.

17. Ч. 5 даної статті визначає, що засуджені, які відбувають покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців і визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби зі зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби в мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира військової частини або іншого начальника і висновком військово-лікарської комісії.

18. За три дні до закінчення встановленого вироком суду строку службового обмеження для військовослужбовця командир військової частини або інший начальник видає наказ про припинення його виконання з визначенням дати припинення, з якої всі передбачені законом обмеження скасовуються.

Глава 11 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

Стаття 48. Порядок виконання покарання у виді конфіскації майна

1. Суд, який постановив вирок, що передбачає як додаткове покарання конфіскацію майна, після набрання ним законної сили надсилає виконавчий лист, копію опису майна і копію вироку для виконання Державній виконавчій службі, про що сповіщає відповідну фінансову установу. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опису майна не проводилося.

2. Виконання покарання у виді конфіскації майна здійснюється Державною виконавчою службою за місцезнаходженням майна відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» (606-14).

1. Згідно із ч. 1 ст. 59 КК України покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Як і покарання у виді штрафу, покарання у виді

конфіскації майна відноситься до майнових покарань, тобто обмеженню підлягають виключно майнові права засуджених.

2. Покарання у виді конфіскації майна до неповнолітніх не застосовується (ст. 98 КК України).

3. На відміну від штрафу, який може бути сплачений (або примусово стягнутий) з майна, придбаного засудженим як до моменту винесення вироку, так і після цього, конфіскація поширюється лише на майно, придбане до моменту засудження або і після цього, але на кошти, що підлягали конфіскації за вироком.

Згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 1990 р. № 11 «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків» суд може вирішувати питання про звернення конфіскації на додатково виявлене майно засудженого, яке придбане до винесення вироку і підлягає за законом конфіскації, а також на майно, яке було придбане хоча б і після винесення вироку, але на гроші чи за рахунок майна, які підлягають конфіскації за вироком, у випадках, коли не закінчився строк давності виконання вироку. Тобто, у тих випадках, коли після виконання вироку в частині конфіскації майна виявляється неконфісковане майно, воно може бути вилучене лише за умови, якщо воно: а) було отримане засудженим до постановлення вироку; б) отримане після постановлення вироку, але на кошти, які підлягають конфіскації; в) не закінчились строки давності обвинувального вироку, встановлені ст. 80 КК України.

4. Конфіскація майна та штраф розрізняються і за ступенем репресивності. Так, конфіскація може бути звернена на все майно, що перебуває у власності засудженого, або на значну його частину. Виняток складає лише майно, що входить до переліку видів майна громадян, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами. Обсяг позбавлення права власності при застосуванні штрафу значно менший, його межі зазначені в санкціях статей Особливої частини КК України. Крім того, закон вимагає, щоб при призначенні штрафу враховувався майновий стан винного.

5. У системі покарань КК України конфіскація майна передбачена виключно як додаткове покарання і встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. Тобто конфіскація майна завжди поєднана з реальним відбуванням засудженим таких покарань, як позбавлення волі на певний строк або довічне позбавлення волі. Чинне законодавство не передбачає заміну покарання у виді конфіскації майна іншим покаранням внаслідок неможливості його виконання.

6. Конфіскація означає вилучення майна. Згідно з п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 29 вересня 1953 року № 7 «Про судову практику по застосуванню конфіскації», заміна конфіскації майна грошовою сумою, рівною вартості цього майна, не

допускається, тобто майно повинне вилучатися винятково в натуральному вираженні. На відміну від цього, штраф є грошовим стягненням; право вирішувати, за рахунок якого конкретно майна сплачувати присуджену суму штрафу, залишається за засудженим. І лише у разі невиконання засудженим добровільно даного покарання, штраф може бути стягнутий примусово в порядку, встановленому законом.

7. На відміну від неможливості сплати штрафу, коли допускається його заміна іншим покаранням, законодавством не передбачено можливості заміни покарання у виді конфіскації майна іншим покаранням. Крім того, законом не передбачено можливості відстрочки або розстрочки виконання цього покарання, а також добровільного його виконання. Головне, що поєднує покарання у виді штрафу і конфіскації майна, це те, що вони повинні позбавляти права власності засудженого, тобто їхнім застосуванням повинно погіршуватися майнове становище засудженого.

8. Ефективність виконання покарання у виді конфіскації майна залежить від того, наскільки своєчасно і повно вжито заходів для забезпечення виконання вироку. Так, згідно з ч. 2 ст. 125 КПК України в справах про злочини, за які кримінальним законом передбачена конфіскація майна, слідчий зобов'язаний вжити необхідних заходів до забезпечення виконання вироку в частині можливої конфіскації майна, склавши про це постанову. При цьому слідчий може доручити органам дізнання провести розшуково-оперативні заходи, спрямовані на виявлення майна, що може бути об'єктом стягнення в процесі виконання конфіскації.

9. Згідно із ст. 126 КПК України забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна провадиться шляхом накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії, де б ці вклади, цінності та інше майно не знаходилось, а також шляхом вилучення майна, на яке накладено арешт.

10. Майно, на яке накладено арешт, описується і може бути передане на зберігання представникам підприємств, установ, організацій або членам родини обвинуваченого чи іншим особам. Особи, яким передано майно, попереджаються під розписку про кримінальну відповідальність за його незбереження. Не підлягають опису предмети першої потреби, що використовуються особою, в якій проводиться опис, і членами її родини. Перелік цих предметів визначено в Додатку до КК України. Арешт майна і передача його на зберігання оформляються протоколом, який підписується особою, що проводила опис, понятими і особою, яка прийняла майно на зберігання. До протоколу додається підписаний цими особами опис переданого на зберігання майна. Для встановлення вартості описаного майна в необхідних випадках запрошується спеціаліст.

який також підписує протокол і опис майна з його оцінкою. Накладення арешту на майно скасовується постановою слідчого, коли в застосуванні цього заходу відпаде потреба.

11. Згідно із ст. 48 КВК України суд, який постановив вирок, що передбачає як додаткове покарання конфіскацію майна, після набрання ним законної сили надсилає виконавчий лист, копію опису майна і копію вироку для виконання Державній виконавчій службі, про що сповіщає відповідну фінансову установу. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опису майна не провадилося. Виконання покарання у виді конфіскації майна здійснюється Державною виконавчою службою за місцем знаходження майна відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

12. На практиці суди часто зіштовхуються із ситуаціями, коли майно, що підлягає конфіскації, до моменту виконання вироку знаходиться в різних місцях, у декількох осіб. У таких випадках на всі необхідні для виконання вироку документи повинні видаватися дублікати, які потім мають направлятися у відповідні відділи Державної виконавчої служби України.

На цьому ж етапі виконання вироку суду в частині конфіскації майна повинні бути вчасно вжиті заходи для забезпечення прав і законних інтересів стягувача, яким тут виступає держава. Тому одночасно з направленням зазначених вище документів державному виконавцю суд, що ухвалив вирок, письмово сповіщає про майбутню конфіскацію відповідну фінансову установу, на території якої знаходиться майно засудженого.

13. Характеризуючи взаємозв'язок забезпечення виконання покарання і виконавчого провадження, можна констатувати, що якщо підставою першого є потреба забезпечити виконання майбутнього вироку в частині конфіскації майна, то підставою виконавчого провадження є необхідність примусової реалізації винесеного вироку. Способи забезпечення можливої конфіскації майна вичерпно визначені в законі і не можуть бути розширені, як і визначені законом заходи примусового виконання.

Особливістю процесу забезпечення можливої конфіскації є те, що способи забезпечення можливого призначення даного покарання подібні до тих, що має право застосовувати державний виконавець до боржника, забезпечуючи виконання судових рішень. До цих способів належать накладення арешту на майно, його опис і передача на зберігання. Найбільш істотні відмінності між способами забезпечення можливої конфіскації майна і примусовими заходами, які реалізуються в процесі виконавчого провадження, полягають в тому, що способами забезпечення можливої конфіскації майна створюються гарантії можливого виконання, а примусовими заходами державного виконавця досягається саме виконання.

Разом з тим відносно процесу виконання покарання заходи забезпечення мають додатковий характер і відіграють допоміжну роль. Тому державному виконавцю після прийняття справи до провадження часто доводиться усувати недоліки, допущені слідчими і дізнавачами в процесі накладення арешту на майно.

14. Процес виконання покарання у виді конфіскації майна подібний до процесу примусового виконання покарання у виді штрафу, але має свої особливості. Згідно із ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження» у разі відкриття виконавчого провадження за виконавчим документом про конфіскацію майна, строк для добровільного виконання не встановлюється, тобто законодавством передбачено негайне виконання виконавчих документів про конфіскацію майна. У зв'язку з цим згідно із ст. 25 вищезазначеного Закону, якщо рішення підлягає негайному виконанню, то державний виконавець відкриває виконавче провадження не пізніше наступного дня після одержання документів, зазначених у ст. 18 цього Закону. Крім того, за виконавчим документом про конфіскацію майна державний виконавець розпочинає вчиняти виконавчі дії не пізніше ніж у 5-денний строк з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження.

15. Після одержання виконавчого листа державний виконавець негайно перевіряє наявність майна, зазначеного в опису, виявляє інше майно, що підлягає конфіскації, і складає опис цього майна. При наявності довідки про те, що опису майна не провадилося, державний виконавець вживає заходів до виявлення майна засудженого, що підлягає конфіскації, і при його виявленні складає опис цього майна. В разі застосування конфіскації всього майна — необхідно говорити про його розшук у різних місцях знаходження, і в цьому випадку загальний акт опису може складатися з актів опису в окремих приміщеннях, де мешкала особа, а також включати акти опису, проведені у гаражі або автомобілі, належних особі, тощо.

16. Згідно з п. 5.6.6. Інструкції про проведення виконавчих дій при конфіскації майна або при виконанні рішення про передачу майна державі акт опису складається в трьох примірниках. Перший залишається в провадженні державного виконавця, два інші вручаються під розписку (на першому примірнику) боржнику, представнику податкових органів (якщо він був присутній) або надсилаються їм. Тобто в цьому випадку не тільки боржник, а й податкові органи можуть виявити порушення законності під час проведення опису майна засудженого, що потребує негайного реагування на такі факти.

17. Якщо у державного виконавця крім виконавчого листа про конфіскацію майна є інші виконавчі документи про майнові стягнення з засудженого, то спочатку задовольняються у встановленій законом черговості пред'явлені до засудженого інші вимоги. Порядком задоволення претензій до засудженого за рахунок його май-

на, що підлягає конфіскації, встановлений у ст. 44 Закону України «Про виконавче провадження». Наприклад, у першу чергу можуть задовольнятися вимоги щодо стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також у зв'язку з втратою годувальника; у другу чергу — вимоги щодо виплати наданої адвокатами юридичної допомоги, вимоги громадян про відшкодування збитків, заподіяних їхньому майну злочином; у третю чергу — вимоги щодо податків і неподаткових платежів до бюджету, вимоги органів страхування з обов'язкового страхування; у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги в порядку надходження виконавчих документів.

Іншими словами, лише після задоволення усіх вимог попередніх черг, що пред'явлені до засудженого, виникає можливість безпосередньо виконувати покарання у виді конфіскації майна. У цих нормах закріплене відоме положення, відповідно до якого при всіх умовах у першу чергу встановлюються і реалізуються відновлювальні і компенсаційні майнові правовідносини і лише потім — конфіскаційні.

18. На сьогодні порядок передачі конфіскованого майна фінансовим органам регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340 «Про порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним». Так, державні виконавці здійснюють облік, попередню оцінку, а також несуть відповідальність за зберігання конфіскованого майна до передачі його для подальшого розпорядження. Безпосередня оцінка конфіскованого майна провадиться комісією, яка утворюється в складі державного виконавця, представників державних податкових інспекцій, фінансових органів та органів (організацій), які здійснюють розпорядження цим майном. У разі розбіжності в оцінці майна між представниками комісії та у випадках, передбачених законодавством України, оцінка провадиться спеціалістами-експертами. За результатами роботи комісії складається акт опису, оцінки та передачі майна. Усі примірники акта підписуються членами комісії та затверджуються в термін не пізніше трьох днів після його складання керівником чи заступником керівника відповідного відділу Державної виконавчої служби України.

19. Місцеві податкові інспекції на основі актів опису, оцінки та передачі майна забезпечують здійснення загального контролю за повнотою та своєчасністю перерахування до Державного бюджету виручки від реалізації майна, а також відповідних податків. Акт опису, оцінки та передачі майна є підставою для реалізації конфіскованого майна через торгові біржі та аукціони, безоплатної передачі, знищення. Безпосередньо механізм розпорядження майном, що підлягає конфіскації за вироком суду, встановлено в п. 9 вищезазначеного Порядку. Тобто самостійно вживати заходів з реаліза-

ції конфіскованого майна державний виконавець не вправі. У цьому одна з істотних відмінностей механізму примусового виконання покарання у виді штрафу від процесу виконання конфіскації майна.

20. Після передачі конфіскованого майна фінансовим органам виконавчий лист з відміткою щодо виконання вироку про конфіскацію майна повертається суду, який постановив вирок. День надходження до суду зазначених документів вважається моментом закінчення виконання вироку суду в частині конфіскації майна. Фінансові органи передають суду, який постановив вирок, відомості, що підтверджують виконання вироку в частині конфіскації майна. Так, по реалізованому майну такими відомостями є інформація про виручену суму, по майну, що передано безоплатно, — коли і кому воно передано.

Проте на практиці трапляються випадки, коли вирок суду, що набрав законної сили, повністю або в частині конфіскації майна скасовується, тобто виникає необхідність повороту виконання. Згідно з п. 18 постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340 у разі скасування рішення суду про конфіскацію майна або рішення іншого органу про перехід його у власність держави орган, у розпорядження якого воно надійшло, повертає майно або його вартість відшкодовується власникові в порядку, встановленому законодавством, у тому числі органами Державного казначейства.

21. На підставі Інструкції про порядок обліку, оцінки й реалізації конфіскованого, безхазяйного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави, та скарбів, в разі скасування вироку суду про конфіскацію майна повернення майна проводиться податковим органом у 10-денний строк з дня подачі заяви про його повернення. До заяви додається завірена копія документа про скасування відповідним державним органом рішення, на основі якого дане майно надійшло у власність держави, чи завірених у встановленому порядку витяг із цього документа. У разі, якщо до моменту подання заяви майно вже реалізоване, податкова інспекція у 5-денний строк пересилає документи відповідному фіноргану (про що повідомляє заявнику), який у 10-денний строк з дня одержання документів повинен відшкодувати вартість майна.

22. Повернення майна чи відшкодування його вартості проводиться, якщо заява про це подана в податкову інспекцію не пізніше шести місяців з дня повідомлення зацікавленої особи про скасування рішення, на підставі якого це майно перейшло у власність держави. Після закінчення зазначеного строку заяви до розгляду не приймаються.

Повернення майна власникові проводиться в натурі, якщо майно, передане торговельним та іншим організаціям для реалізації чи переробки, ще не реалізоване чи не перероблене. Якщо майно

вже реалізоване чи перероблене, власникові повертається із коштів відповідного бюджету сума вартості майна, фактично одержана від його реалізації без відрахування витрат, пов'язаних з реалізацією. Скарги на дії посадових осіб фінансових органів, пов'язані з відшкодуванням вартості реалізованого майна, що підлягає поверненню, подаються у вищестоящий фінансовий орган. Скарги розглядаються і рішення по них приймаються в строки, встановлені чинним законодавством.

23. Вимога про повернення майна, яке було передане безоплатно, чи відшкодування його вартості пред'являється зацікавленою особою до тієї організації, яка прийняла це майно. Спори, що виникають з приводу майна, переданого безоплатно, вирішуються судом.

Тобто на відміну від механізму повернення сплаченої (стягненої) суми штрафу для повернення конфіскованого майна спеціальна ухвала суду не виноситься і виконавче провадження про повернення майна не порушується. Заява про повернення конфіскованого майна з процесуальним документом, який свідчить про скасування вироку суду, за яким здійснена конфіскація майна, подається безпосередньо до податкових органів, які від імені держави виконували функцію стягувача.

24. Після повернення виконавчого листа про конфіскацію майна до суду державний виконавець не здійснює цілеспрямовану діяльність по виявленню неконфіскованого майна. Таке майно може виявлятися органами дізнання і слідства під час розслідування інших кримінальних справ, державним виконавцем під час здійснення інших виконавчих проваджень. Можливість звернення стягнення на додатково виявлене майно, що підлягає конфіскації, відповідає принципу реальності виконання майнових покарань. Крім того, така можливість має на меті ще й попередження випадків приховування майна. Проте необхідною умовою для звернення стягнення на неконфісковане майно є відкриття нового виконавчого провадження.

25. Нерідко покарання у виді конфіскації майна не виконуються внаслідок бездіяльності самих державних виконавців, інших посадових осіб Державної виконавчої служби України. Враховуючи це, у КК України в ст. 382 передбачено відповідальність за умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню.

Стаття 49. Майно, що підлягає конфіскації

1. Конфіскації підлягає майно, що є власністю засудженого, в тому числі його частка у спільній власності, статутному фонді суб'єктів господарської діяльності, гроші, цінні папери та інші цінності, включаючи ті, що знаходяться на рахунках і на вкладах

чи на зберіганні у фінансових установах, а також майно, передане засудженим у довірче управління.

2. Не підлягає конфіскації майно, що належить засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні. Перелік такого майна визначається законом України.

3. Спори, пов'язані з конфіскацією майна, вирішуються в порядку, встановленому законом.

1. У статті 49 КВК зазначено, що конфіскації підлягає майно, що є особистою власністю засудженого, в тому числі його частка у спільній власності, статутному фонді суб'єктів господарської діяльності, гроші, цінні папери та інші цінності, включаючи ті, що знаходяться на рахунках і вкладах чи на зберіганні у фінансових установах, а також майно, що передано засудженим в довірче управління.

2. Не підлягає конфіскації майно, що належить засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні. Перелік майна, що не підлягає конфіскації, визначається у додатку до Закону України «Про виконавче провадження».

Так, стягнення за виконавчими документами не може бути звернено на такі види майна та предмети, що належать боржникові на праві власності чи є його часткою у спільній власності, необхідні для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні:

1) носильні речі та предмети домашнього вжитку, необхідні боржникові і особам, які перебувають на його утриманні: а) одяг — на кожну особу: одне літнє або осіннє пальто, одне зимове пальто або кожух, один зимовий костюм (для жінок — два зимових плаття), один літній костюм (для жінок — два літніх плаття), головні убори по одному на кожний сезон. Для жінок, крім того, дві літні хустки, одна тепла хустка (або шаль) та інший одяг, зношений більш, як на 50 відсотків; б) взуття у кількості по одній парі літнього, осіннього, зимового та інше взуття, зношене більш, як на 50 відсотків; в) білизна у кількості двох змін на кожну особу; г) постіль (матрац, подушка, два простирадла, дві наволочки, ковдра) і два особистих рушника на кожну особу; д) необхідний кухонний посуд; є) один холодильник на сім'ю; ж) меблі — по одному ліжку та стільцю на кожну особу, один стіл, одна шафа на сім'ю (крім меблевих гарнітурів, на які може бути звернене стягнення); з) всі дитячі речі;

2) продукти харчування, потрібні для особистого споживання боржнику, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, — на три місяці;

3) паливо, потрібне боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, для готування їжі та обігрівання приміщення протягом шести місяців;

4) одна корова, а у разі відсутності корови — одна телиця; коли немає ні корови, ні телиці — одна коза, вівця чи свиня — у осіб, які займаються сільським господарством;

5) корм для худоби, який не підлягає вилученню в кількості, потрібній до початку вигону худоби на пасовище або до збору нових кормів;

6) насіння, потрібне для чергових посівів (осіннього і весняного), та не знятий урожай — у осіб, які займаються сільським господарством (за винятком земельних ділянок, на які накладено стягнення);

7) інструменти, необхідні для особистих професійних занять (швейні, музичні та інші).

3. Спори, пов'язані з конфіскацією майна, вирішуються в порядку, встановленому законом, зокрема главою 10 Закону України «Про виконавче провадження», Цивільно-процесуальним кодексом України тощо.

Глава 12 ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

Стаття 50. Місця відбування покарання у виді арешту

1. Особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах, а військовослужбовці — на гауптвахтах.

2. Засуджений відбуває весь строк покарання в одному арештному домі.

3. Переведення засудженого до арешту з одного арештного дому до іншого допускається в разі його хвороби або для забезпечення його безпеки, а також з інших поважних причин, що перешкоджають дальшому перебуванню засудженого в даному арештному домі.

1. Арешт є основним покаранням, відповідно до якого засуджений на строк, встановлений вироком суду, поміщається в спеціальну установу — арештний дім (ст. 50 КК України). Засуджені до арешту військовослужбовці відбувають покарання на військових гауптвахтах.

Відповідно до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, особи, засуджені до арешту, тимчасово, до ство-

рення арештних домів, відбувають покарання в слідчих ізоляторах за місцем засудження.

Слід звернути увагу, що, на відміну від виконання покарання у виді обмеження чи позбавлення волі, коли місце відбування покарання обмежується межами адміністративно-територіальної одиниці, на якій вони проживали або були засуджені, засуджені до арешту повинні відбувати покарання тільки за місцем засудження. Це означає, що засуджений до даного виду покарання повинен триматися у межах адміністративної території області, де розташований суд.

Друга вимога до місця відбування даного виду покарання полягає в тому, що воно обмежується тільки місцем засудження. При виконанні, наприклад, позбавлення волі, вказується ще й на місце проживання. Тому засуджені до арешту не направляються для відбування покарання до свого місця проживання.

2. Вказівка на те, що засуджені відбувають увесь строк покарання в одному арештному домі чи слідчому ізоляторі в окремих постах або секціях, також впливає з вищевказаного загального положення. Введення подібних жорстких правил про місце відбування арешту пояснюється, головним чином, необхідністю не допускати економічно невиправдане переміщення засуджених. Має значення і достатньо короткий строк покарання.

3. Ч. 3 ст. 50 КВК України встановлює певні винятки з цього правила. Так, переведення засудженого з одного арештного дому до іншого допускається у разі його хвороби або для забезпечення його особистої безпеки, а також за інших виняткових обставин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в даному арештному домі.

Переведення за хворобою таких осіб у лікувальну установу на загальних для засуджених підставах зараз неможливе. Переведення за хворобою в інший арештний дім у принципі можливе (якщо такий є у межах області та він краще пристосований для забезпечення здоров'я засуджених), але з урахуванням нетривалості строку самого покарання в реальному житті здійснити це вкрай складно (дійсно, підібрати арештний дім, розташований у місцевості, сприятливій для здоров'я засудженого, узгодити всі питання з адміністрацією цього арештного дому та, у випадку отримання такої згоди, перемістити туди засудженого не тільки вкрай ускладнено, а й навряд чи доцільно).

Якщо засуджений заявляє про те, що його життю та здоров'ю загрожує небезпека з боку інших засуджених, адміністрація арештного дому, перевірявши таку заяву, у разі необхідності може прийняти рішення про доцільність переведення такого засудженого до іншого арештного дому. З проханням про переведення засудженого до іншого арештного дому начальник арештного дому звертається до апарату регіонального управління (а не до Регіональної комі-

сії з питань розподілу, направлення та переведення засуджених, як це передбачено стосовно засуджених до позбавлення волі), яке і виділяє наряд для етапування даного засудженого в конкретний інший арештний дім даного регіону (а у випадку переведення до іншого регіону такий наряд видається за запитом регіонального управління Державним департаментом України з питань виконання покарань).

4. Крім цього, у разі необхідності та з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку іншого засудженого чи запобігання вчиненню ним нового злочину або за наявності медичного висновку за вмотивованою постановою начальника установи їх можуть тримати в одиночних камерах.

5. Іншими винятковими обставинами можуть бути стихійне лихо, епідемія, введення в районі розташування арештного дому надзвичайного становища (наприклад, участь у масових безпорядках, груповій непокорі або хуліганських діях, наслідки пожеж, повеней, землетрусів, а також інших подій техногенного характеру, що призвели до неможливості перебування всіх засуджених або їх частини у приміщенні арештного дому).

Стаття 51. Порядок і умови виконання покарання у виді арешту

1. Засуджені до покарання у виді арешту тримаються в умовах ізоляції з роздільним триманням чоловіків, жінок, неповнолітніх та засуджених, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі.

2. На засуджених до арешту поширюються обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

3. Засудженим до арешту забороняється: побачення з родичами та іншими особами, за винятком адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи;

одержання посилок (передач) і бандеролей, за винятком посилок (передач), що містять предмети одягу за сезоном.

4. Засуджені мають право витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші в сумі до сімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати.

5. Засудженим до арешту надається прогулянка тривалістю до однієї години, а неповнолітнім — до двох годин.

6. За виняткових обставин засудженим до арешту може бути надано право на телефонну розмову з близькими родичами.

1. Підставою для тримання осіб, засуджених до арешту, є тільки вирок суду, який набрав законної сили.

2. Арештні доми представляють собою приміщення камерного типу з властивими їм атрибутами та інфраструктурою, але без створення робочих камер.

Засуджені у арештному домі розміщуються у камерах з дотриманням принципу ізольованого та окремого тримання різних категорій засуджених:

— чоловіків — окремо від жінок;

— неповнолітніх — окремо від усіх інших категорій засуджених; засуджених, яких уперше притягнуто до кримінальної відповідальності, — окремо від осіб, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності;

— засуджених, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, — окремо від засуджених, які раніше не відбували покарання в місцях позбавлення волі (за Інструкцією про порядок розподілу, направлення та переведення осіб, засуджених до позбавлення волі, особа визнається такою, що раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі у разі, якщо вона раніше була засуджена до покарання у виді позбавлення волі та фактично його відбувала в установах кримінально-виконавчої системи, незалежно від погашення чи зняття судимості);

— засуджених, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах, — окремо від інших засуджених (відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», правоохоронні органи — це органи: прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють право застосовні або правоохоронні функції. Також захисту підлягають: працівники суду, співробітники кадрового складу розвідувального органу Міністерства оборони України співробітники Антимонопольного комітету України);

— іноземних громадян і осіб без громадянства, як правило, — окремо від інших засуджених.

При розміщенні засуджених у камерах обов'язково враховуються рекомендації соціально-психологічної служби установи.

Така диференціація засуджених при розміщенні по камерах необхідна з метою забезпечення перш за все їх безпеки, профілактики правопорушень, проведення виховного впливу, а також виключення негативного впливу та передачі «тюремного досвіду» з боку більш занедбаних у соціально-педагогічному плані осіб на засуджених, які вперше опинились в умовах ізоляції.

3. Засуджені до арешту мають право: а) на щоденну прогулянку тривалістю одна година, а неповнолітні — до двох годин; б) на восьмигодинний сон у нічний час; в) мати при собі і зберігати в камері особисті предмети і речі, перелік яких установлено нормативними документами; г) одержувати і відправляти листи без обмеження їх кількості; д) витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші в сумі до сімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; е) в індивідуальному порядку відправляти релігійні обряди, користуватися релігійною літературою; ж) звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами до державних органів, громадських організацій і до службових осіб. Пропозиції, заяви і скарги засуджених надсилаються за належністю і вирішуються у встановленому законом порядку. Пропозиції, заяви і скарги, адресовані прокуророві, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, переглядові не підлягають і не пізніше як у добовий строк надсилаються за належністю, а якщо вони подані в неробочі чи святкові дні, то не пізніше доби з їх завершення. Про результати розгляду пропозицій, заяв і скарг оголошується засудженим під розпис; з) користуватися настільними іграми; і) мати побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи в установленому кримінально-виконавчим законодавством порядку; к) користуватися книгами, журналами і газетами з бібліотеки установи.

4. Засуджені до арешту зобов'язані: а) дотримуватися норм, які визначають порядок і умови відбування покарання, розпорядок дня установи, правовірних взаємовідносин з іншими засудженими, персоналом установи та іншими особами; б) дотримуватися санітарно-гігієнічних правил, мати охайний вигляд, постійно підтримувати чистоту в камерах, за графіком чергувати в них; в) дбайливо ставитися до інвентарю, обладнання та іншого державного майна; г) виходячи на прогулянку, дотримуватися встановлених на час прогулянки правил поведінки; д) при відвідуванні приміщень, де тримаються засуджені, працівниками кримінально-виконавчої системи та іншими посадовими особами вставати і вітатися. 5. Засудженим до арешту забороняється: а) установлювати зв'язки з особами, які тримаються в інших камерах; б) придбавати, виготовляти, уживати і зберігати предмети, вироби і речовини, зберігання яких засудженим заборонено; в) продавати, дарувати чи відчужувати іншим шляхом на користь інших осіб предмети, вироби і речовини, які перебувають в особистому користуванні; г) грати в настільні та інші ігри з метою отримання матеріальної або іншої користі; д) наносити собі або іншим особам татування; е) завішувати чи мінати без дозволу адміністрації спальні місця, затуляти оглядове вічко; ж) створювати конфліктні ситуації з іншими засудженими та персоналом установи; з) мати побачення з родичами та

іншими особами, за винятком адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; і) одержувати посилки (передачі) і бандеролі, за винятком посилок (передач), що містять предмети одягу за сезоном.

6. Умови тримання засуджених в арештних домах є достатньо жорсткими. Хоча у ч. 2 ст. 51 КВК України і говориться, що на засуджених поширюються обмеження, встановлені для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, однак фактично вони є більш суворими. Засудженим, які відбувають покарання у виді арешту, побачення не надаються взагалі, за виключенням адвокатів та інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи (про порядок допуску таких осіб до побачень з засудженими дивись коментар до ст. 8 КВК України). їм також не дозволяється отримувати посилки (передачі) і бандеролі, за винятком посилок (передач), що містять предмети одягу за сезоном. Подібних обмежень немає ніде, навіть у колоніях максимального рівня безпеки.

7. Загальна та професійна освіта, інша професійна підготовка засуджених не здійснюється не тільки в силу режимних обмежень, а й перш за все через нетривалість перебування в арештному домі, що не дозволяє хоча б в елементарних формах організувати цю роботу.

8. Засудженим у арештних домах дозволяється купувати продукти харчування та предмети першої потреби на гроші, що є на їх особових рахунках, у розмірі до 70 % мінімального розміру заробітної плати.

Мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт). До мінімальної заробітної плати не включаються доплати за роботу в надурочний час, у важких, шкідливих, особливо шкідливих умовах праці, на роботах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я, а також премії до ювілейних дат, за винаходи та раціоналізаторські пропозиції, матеріальна допомога. У разі, коли працівникові, який виконав місячну (годинну) норму праці, нарахована заробітна плата нижче законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати, підприємство провадить доплату до її рівня.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється і переглядається відповідно до ст. 9 і 10 Закону України «Про оплату праці».

Оскільки засуджені до арешту не залучаються до оплачуваної праці, на їх особових рахунках можуть знаходитись кошти, що надійшли від родичів та інших осіб через адміністрацію установи.

9. До предметів першої потреби та продуктів харчування, які можуть купувати засуджені до арешту, Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань відносять:

А) Продукти харчування: будь-які продукти харчування (за винятком продуктів з простроченим терміном реалізації, консервованих продуктів із м'яса, риби, овочів, фруктів, виготовлених у домашніх умовах, продуктів, що потребують додаткового приготування шляхом термічної обробки та ті, що швидко псуються, а також спиртних напоїв та пива), та без обмежень тютюнові вироби фабричного розфасування, сигарети та чай. Засуджені можуть зберігати при собі чай — без обмежень, тютюнові вироби — не більше 30 пачок цигарок або махорки (решта здається на склад та видається засудженим відповідно до пункту 44 Правил), сірники — не більше 10 коробок.

Б) Предмети першої потреби та засоби особистої гігієни: одяг, головні убори, взуття та постільні речі встановленого зразка за встановленими нормами; натільна білизна (тепла і проста) — не більше двох комплектів; панчохи, шкарпетки та рукавиці — не більше двох пар; поясні ремені, кашне, носові хусточки, нитки та вироби з них; тапочки кімнатні, спортивне взуття (кеди, напівкеди, тапочки) — по одній парі; годинники ручні або кишенькові з не коштовних металів (1 шт.); дзеркало, бритви електричні або механічні, а також безпечні з касетними головками, запальнички разового використання; електрокип'ятильники побутові промислового виробництва до 0,5 кВт (1 шт.); засоби особистої гігієни (мило, зубний порошок чи паста, зубна щітка, гребінець, креми до та після гоління, шампунь), спеціальні засоби гігієни для жінок; підручники і учбові приладдя, література та періодичні видання, у т.ч. релігійного змісту (до 10 примірників), письмовий папір, зошити, прості олівці, авторучки, чорнило, стержні (з мастикою чорного, синього або фіолетового кольорів), конверти, марки, листівки; шашки, шахи, доміно, нарди (по одному комплекту); щітки для одягу та взуття, крем для взуття; поліетиленовий посуд, кухоль, ложка, пластмасові футляри для окулярів, мила та зубних щіток; натільні хрестики та інші предмети культу, виготовлені з не коштовних матеріалів; спортивні костюми (один); для жінок, крім того, халати та сукні, хустки, рейтузи, пояси, бюстгальтери, марля, гігієнічні пакети, заціпки, вата, косметика, крем для обличчя та рук.

10. Засуджені забезпечуються жилою площею за нормами, встановленими кримінально-виконавчим законодавством України, та тримаються в окремих камерах по 3—10 осіб в одній камері. Норма житлової площі на одного засудженого не може бути меншою 3 кв. м, а для жінок та неповнолітніх — 4 кв. м.

Засудженим у арештних домах надаються щоденні прогулянки тривалістю до однієї години, а неповнолітнім — до двох годин.

Телефонні розмови засудженим у арештних домах, як правило, не надаються. Лише при настанні виключних особистих обставин (смерть або тяжка хвороба близького родича, що становить небезпеку для його життя; стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому чи його родині тощо), така розмова може бути надана. При цьому всі виключні обставини повинні бути підтверджені документально (телеграма, лист, повідомлення у пресі довідка лікаря тощо).

11. Із засудженими до арешту проводиться соціально-психологічна робота, спрямована на формування та збереження соціально-корисних навичок, нейтралізацію негативного впливу умов ізоляції на особистість засуджених, профілактику та попередження їх агресивної поведінки щодо персоналу, інших засуджених та щодо себе, усвідомлення провини за вчинені злочини та розвиток прагнення до відшкодування заподіяної шкоди.

12. Основними формами соціально-виховної роботи із засудженими до арешту є: індивідуальна робота; просвітницька та культурно-масова робота; правове виховання. Самодіяльні організації серед засуджених не створюються.

13. Організація соціально-виховної роботи із засудженими безпосередньо покладається на інспектора з соціально-виховної роботи.

Стаття 52. Залучення осіб, засуджених до арешту, до праці

Засуджені можуть залучатися без оплати праці до робіт з благоустрою арештних домів, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення арештних домів продовольством.

До цих робіт засуджені залучаються, як правило, в порядку черговості і не більш як на дві години на день.

1. У даній статті встановлюється ще одна особливість відбування покарання у виді арешту, яка полягає у тому, що засуджені у арештних домах до суспільно корисної оплачуваної праці не залучаються, а виконують лише роботи з господарського обслуговування установи, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення установ продовольством без оплати їхньої праці. Це обумовлено тим, що тримання в арештних домах, по-перше, є достатньо короткочасним (до шести місяців), а по-друге, повинно відбуватися в умовах суворої ізоляції, у зв'язку з чим забезпечити таких засуджених роботою практично неможливо.

У арештних домах, як і у слідчих ізоляторах, є потреба у наявності господарчої обслуги з числа засуджених осіб для обслугову-

вання даних установ; без допомоги цих осіб нормально функціонувати арештні дома не зможуть.

2. При здійсненні засудженими до арешту робіт з господарського обслуговування адміністрація арештного дому повинна вжити всіх необхідних заходів для забезпечення надійної ізоляції даної категорії осіб. В першу чергу це правило стосується тих арештних домів, які розташовані на території слідчих ізоляторів. Адміністрація цих установ повинна вжити заходів не тільки для надійної ізоляції та охорони засуджених до арешту з метою недопущення їх втеч, а й для виключення можливості будь-яких контактів з засудженими, що виконують роботи з господарського обслуговування слідчих ізоляторів, оскільки відсутність будь-якого спілкування входить до змісту даного виду покарання, котре, як вже зазначалось, повинно відбуватися в умовах суворої ізоляції.

Стаття 53. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування засуджених до арешту

1. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування засуджених до арешту здійснюються відповідно до норм, встановлених для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

2. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування в арештних домах здійснюються органами виконання покарань у порядку, передбаченому законодавством.

1. Коmunально-побутове забезпечення засуджених до арешту здійснюється органами виконання покарань відповідно до норм, встановлених для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, та в порядку, передбаченому законодавством. Медичне обслуговування в арештних домах здійснюється органами виконання покарань у порядку, передбаченому законодавством.

2. Засудженим надається індивідуальне спальне місце і видаються постільні речі. Заміна постільних речей здійснюється в дні миття у бані — не менше одного разу на тиждень. Засуджені спеціальним одягом не забезпечуються і відбувають увесь строк покарання у цивільному одязі.

3. Приміщення, де тримаються засуджені, радіофікуються. Час радіотрансляції визначається розпорядком дня установи. Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань встановлено наступний типовий розпорядок дня засуджених:

Підйом не пізніше 5-6 години ранку
Фізична зарядка до 15 хвилин
Туалет, заправка ліжок, прибирання до 10 хвилин
Ранковий огляд, ранкова та вечірня перевірки до 40 хвилин
Сніданок до 20 хвилин

Розвід на роботу до 30 хвилин
Робочий час 8 годин, а у спеціальних виховних установах до 6 годин
Обідня перерва до 30 хвилин
Зняття з роботи, вечірній туалет до 25 хвилин
Вечеря до 30 хвилин
Вільний час від 1 до 2 годин
Соціально-виховна робота до 1 години
Культурно-масова робота за окремим графіком
Підготовка до сну до 10 хвилин
Сон (безперервний) 8 годин

Розпорядок дня складається у кожній установі виконання покарань з урахуванням місцевих умов, тривалості дня та затверджується начальником установи. Розпорядок дня засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу (одиначних камерах), дисциплінарних ізоляторах і карцерах, устанавлюється окремо.

4. Засуджені до арешту забезпечуються триразовим гарячим харчуванням згідно із нормами добового забезпечення продуктами харчування для засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки та арештних домах, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.1992 р. № 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах кримінально-виконавчої системи, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ», зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1752 і від 31.01.2004 р. № 102, оголошена для виконання та керівництва в роботі наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 17.05.2004 р. № 125.

5. Особи, засуджені до арешту, отримують медичну допомогу в медичній частині арештного дому чи слідчого ізолятора в порядку, встановленому нормативно-правовими актами з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань.

Стаття 54. Заходи заохочення та стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до арешту

1. За сумлінну поведінку до осіб, засуджених до арешту, можуть застосовуватися заходи заохочення у виді подяки або дострокового зняття раніше накладеного стягнення.

2. За порушення порядку відбування покарання у виді арешту до осіб, засуджених до арешту, можуть застосовуватися заходи стягнення у виді догани або поміщення в карцер строком до десяти діб.

3. Порядок застосування заходів заохочення та стягнення щодо осіб, засуджених до арешту, регулюється цим Кодексом і здійснюється начальником арештного дому чи його заступником. Стягнення у виді поміщення в карцер застосовується за постановою начальника арештного дому.

1. До засуджених, які відбувають покарання у арештних домах, застосовується ціла система специфічних заходів впливу — заохочень та стягнень. Підставою застосування заходів заохочення виступає сумлінна поведінка засудженого, зміст якої дана стаття не розкриває. Вочевидь, що у даному випадку мова повинна йти про відсутність у засудженого порушень встановленого порядку відбування покарання, виконання ним всіх пред'являємих вимог.

2. До засудженого можуть бути застосовані наступні заходи заохочення: подяка або дострокове зняття раніше накладеного стягнення.

Заохочення у виді подяки оголошується виходячи з загальних правил, встановлених у ст. 131 КВК України, в усній або письмовій формі, у виді дострокового зняття раніше накладеного стягнення — тільки в письмовій формі. Оголошена в усній формі подяка в обов'язковому порядку повинна заноситись до індивідуальної програми соціально-психологічної роботи із засудженими та особою справи. Єдиною особливістю цієї процедури є те, що повноваженнями щодо оголошення заохочення чи стягнення володіють лише начальник арештного дому чи його заступник. Начальник відділення соціально-психологічної служби арештного дому не має прав заохочувати засуджених та застосовувати до них заходи стягнення.

3. За порушення встановленого порядку відбування покарання до засуджених у арештних домах можуть застосовуватись заходи стягнення у виді догани чи поміщення в карцер строком до 10 діб. Відносно порядку накладення стягнень на засуджених, які тримаються в арештних домах, діють загальні положення ст. 134 КВК України (з винятками, вказаними вище).

При призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку. Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого (про рекомендовану Державним департаментом України з питань виконання покарань методіку застосування до засуджених стягнення у виді поміщення в карцер дивись коментар до ст. 132 КВК України).

За кілька проступків, вчинених одночасно, накладається одне стягнення. Стягнення може бути накладене лише на особу, яка вчинила проступок, і не пізніше десяти діб з дня виявлення проступку, а якщо у зв'язку з проступком проводилась перевірка, то з

дня її закінчення, але не пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

4. Накладене стягнення звертається до виконання негайно, а у виняткових випадках — у строк не пізніше одного місяця з дня його накладення. Якщо протягом місяця з дня накладення стягнення воно не було звернено до виконання, то це стягнення не виконується. Поміщення засудженого в карцер проводиться за вмотивованою постановою начальника арештного дому чи його заступника з визначенням строку тримання.

5. До засуджених, які поміщені в карцер, можуть застосовуватись інші заходи стягнення, за винятком повторного поміщення в карцер.

6. Під час тримання в карцері засудженим забороняється придбання продуктів харчування і предметів першої потреби, користування настільними іграми. У карцері засуджені забезпечуються індивідуальним спальним місцем і постільними речами. Постільні речі видаються тільки на час сну, верхній одяг — на час виходу з приміщення. Тримання засуджених у карцері одиночне.

7. Засуджений може оскаржити накладене на нього стягнення, однак подання скарги не зупиняє виконання стягнення. Посадова особа, яка наклала стягнення, за наявності для того підстав може його скасувати або замінити іншим, більш м'яким стягненням. Вища посадова особа може скасувати стягнення в разі, коли посадова особа, яка наклала стягнення, перевищила свої повноваження або стягнення було накладено нею при відсутності порушення з боку засудженого.

При накладенні стягнення на засудженого адміністрація арештного дому надає йому можливість у встановленому порядку повідомити про це близьких родичів, адвоката або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

8. Стягнення може бути знято достроково, однак дострокове звільнення засудженого з карцеру не допускається, воно є можлигим лише за медичними показниками.

Стаття 55. Особливості відбування арешту засудженими військовослужбовцями

1. Військовослужбовці, засуджені до арешту, відбувають покарання на гауптвахті.

2. На гауптвахті роздільно тримаються:

засуджені військовослужбовці з числа офіцерського складу окремо від інших категорій військовослужбовців;

засуджені військовослужбовці, які мають звання прапорщиків, мічманів, сержантів і старшин, окремо від військовослужбовців рядового складу;

засуджені військовослужбовці, які проходять службу за призовом, окремо від засуджених військовослужбовців, які проходять службу за контрактом.

3. Військовослужбовці, засуджені до арешту, направляються на гауптвахту для відбування арешту в десятиденний строк після одержання розпорядження суду про виконання вироку.

4. Порядок і умови відбування арешту засудженими військовослужбовцями визначаються цим Кодексом та нормативно-правовими актами Міністерства оборони України.

5. Час відбування арешту до загального строку військової служби і вислуги років для присвоєння чергового військового звання не зараховується, крім випадків, передбачених частиною восьмою цієї статті.

6. Під час відбування арешту засуджений військовослужбовець не може бути представлений до присвоєння чергового військового звання, призначений на вищу посаду, переведений на нове місце служби, звільнений з військової служби, за винятком випадків визнання його непридатним до військової служби за станом здоров'я.

7. Засудженим військовослужбовцям під час відбування арешту виплачується оклад за військове звання.

8. За сумлінну поведінку і ставлення до військової служби до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися заходи заохочення у виді подяки, дострокового зняття раніше накладеного стягнення чи зарахування часу відбування арешту в загальний строк військової служби повністю або частково.

9. За порушення порядку відбування покарання до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися заходи стягнення у виді догани чи переведення в одиночну камеру на строк до десяти діб.

10. Правом застосування заходу заохочення у виді зарахування часу відбування арешту до загального строку військової служби користується начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Правом застосування інших заходів заохочення і стягнення користуються начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України і начальник гарнізону.

1. Стаття, що коментується, регулює загальні питання порядку та умов відбування арешту військовослужбовцями, але більш детально ці питання розглядаються у спеціальному відомчому нормативно-правовому акті Міністерства оборони України — Інструкції про порядок і умови відбування арешту засудженими військовослужбовцями.

2. Положення вищевказаної Інструкції стосуються не тільки питань відбування арешту військовослужбовцями Збройних Сил

України, але й іншими військовослужбовцями, які належать до будь-яких, утворених відповідно до законів України військових формувань (Державної прикордонної служби України, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, внутрішніх військ МВС України, Державного департаменту України з питань виконання покарань та інших).

3. На військовослужбовців, засуджених до арешту, поширюється дія відповідних вимог КВК України та вимоги додатку 12 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

4. Ч. 2 ст. 55 КВК України містить в собі правила роздільного тримання на гауптвахті засуджених до арешту військовослужбовців, а саме визначає, що на гауптвахті тримаються: а) засуджені військовослужбовці з числа офіцерського складу окремо від інших категорій військовослужбовців; б) засуджені військовослужбовці, які мають звання прапорщиків, мічманів, сержантів і старшин, окремо від військовослужбовців рядового складу; в) засуджені військовослужбовці, які проходять службу за призовом, окремо від засуджених військовослужбовців за контрактом. Крім того, Інструкція про порядок і умови відбування арешту засудженими військовослужбовцями визначає, що засуджені до арешту військовослужбовці жіночої статі відбувають покарання навіть на окремій гауптвахті — гарнізонній гауптвахті міста Кіровоград.

5. Засуджені до арешту військовослужбовці направляються на гауптвахту для відбування покарання в десятиденний строк після отримання розпорядження суду про виконання вироку. Про відправлення засуджених до арешту військовослужбовців до місця відбування покарання командування військової частини зобов'язано у десятиденний термін повідомити його сім'ю або близьких родичів про те, куди і коли він відряджений. З цією метою засудженому, який відбуває покарання, видається поштовий конверт, де він заповнює адресу, прізвище, ім'я та по батькові, кому надсилається повідомлення.

За дорученням командира військової частини у листі вміщується текст повідомлення про те, хто, коли саме і куди (адреса гарнізонної гауптвахти) вибув засуджений для відбування покарання.

Військовослужбовці, засуджені до арешту направляються на гарнізонну гауптвахту за вироком суду під вартою, яка озброюється штатною зброєю. При цьому для супроводу засуджених військовослужбовців із числа офіцерського складу, прапорщиків, мічманів призначаються офіцерські варти або з числа прапорщиків, мічманів відповідно. Для супроводу до місця відбування покарання військовослужбовців-жінок призначається варта з числа військово-службовців-жінок від підрозділів територіального управління військової Служби правопорядку міста Кіровоград.

6. Приймання військовослужбовців, засуджених до арешту, на гауптвахту здійснюється начальником територіального управлін-

ня Служби правопорядку або одним з його заступників спільно з начальником гарнізонної гауптвахти на гауптвахті у спеціально обладнаній кімнаті.

Усі військовослужбовці, засуджені до арешту, які прибули на гауптвахту, підлягають обов'язковому медичному огляду. Організація медичного огляду та надання медичної допомоги покладається на начальника медичної служби гарнізону.

Військовослужбовець, засуджений до арешту, передається безпосередньо начальником варти разом із документами, особистими речами, які дозволяється мати при собі засудженим начальнику територіального управління Служби правопорядку або одному з його заступників у присутності начальника гарнізонної гауптвахти. При цьому начальник територіального управління Служби правопорядку або його заступник у присутності начальника гарнізонної гауптвахти, який приймає засудженого військовослужбовця, повинен: а) прийняти від начальника варти доставлених військовослужбовців, засуджених до арешту, про що робиться запис у другому примірнику опису документів і предметів та завірити його гербовою печаткою; б) прийняти за відомістю на тимчасове зберігання зброю та боеприпаси варти, забезпечити їх збереження у кімнаті зберігання зброї чергової варти або у спеціально обладнаному для цього приміщенні, організувати розміщення та відпочинок особового складу варти, а за потреби — миття у лазні із заміною натільної білизни; в) повідомити (у день приймання) начальника штабу оперативного командування та командира військової частини, звідки прибув військовослужбовець, про приймання зазначеного військовослужбовця та час прибуття варти у зворотному напрямку.

7. Командиром військової частини через начальника варти надсилаються до гауптвахти такі документи: супровідний лист; копію вироку суду, а у разі зміни вироку — копію постанови судді чи ухвали відповідного суду; особову справу (обліково-послужну картку); службову картку; медичну книжку; посвідчення офіцера (прапорщика або мічмана), військовий квиток; продовольчий, речовий та грошовий атестати (розрахункову книжку); особисті речі та опис особистих речей засудженого. До опису заносяться предмети першої потреби, які дозволяється утримувати засудженому протягом усього строку покарання у спеціальній кімнаті для зберігання особистих речей повсякденного користування. Час та порядок отримання предметів першої потреби визначається внутрішнім розпорядком гарнізонної гауптвахти.

8. Засуджені до арешту військовослужбовці можуть мати при собі або отримувати в посылках (передачах) наступні предмети першої потреби: а) бритва електрична (механічна) або безпечна з касетними головками разового користування; б) запальнички (для тих, хто курить) — дві штуки; в) сигарети — не більше одного бло-

ку; г) предмети туалету (мило, зубні паста та щітка, гребінець, креми для гоління і дезінфекції, шампунь) та пластмасові футляри для їх утримання — один комплект; д) туалетний папір — чотири рулони; е) рушник вафельний — два; ж) щітки для одягу та взуття, крем для взуття — один комплект; з) кашне, носові хустинки, нитки (чорного, зеленого та білого кольору) та голки; і) письмовий папір, ручка, конверти, марки. Крім того, для жінок: халат, хустка, рейтузи, бюстгальтери, гігієнічні пакети, шпильки, вата, губна помада, пудра.

9. Засуджені військовослужбовці несуть відповідальність і користуються правами, які встановлені чинним законодавством України, з обмеженнями, що передбачені законодавством для цієї категорії засуджених, а також впливають з вироку суду та встановлені КВК України і нормативно-правовими актами Міністерства оборони України для відбування покарання даного виду.

10. Засуджені до арешту військовослужбовці мають право: на щоденну прогулянку тривалістю одна година; на восьмигодинний сон у нічний час; мати при собі і зберігати в камері особисті речі і предмети, перелік яких було наведено вище; одержувати і відправляти листи без обмеження їх кількості; в індивідуальному порядку відправляти релігійні обряди, користуватися релігійною літературою; звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами до органів державної влади, громадських організацій, а також до посадових осіб за останнім місцем служби (пропозиції, заяви і скарги, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини або прокуророві, перегляду з боку посадових осіб гауптвахти не підлягають і не пізніше як у добовий строк надсилаються за належністю. Про результати розгляду пропозицій, заяв і скарг засудженим військовослужбовцям оголошується під розпис); користуватися настільними іграми; прослуховувати радіо; користуватися книгами, журналами і газетами гарнізонної гауптвахти; мати побачення з захисником для одержання правової допомоги в установленому кримінально-виконавчим законодавством порядку.

У разі виникнення надзвичайних обставин (при наявності технічних можливостей та за погодженням начальника територіального управління Служби правопорядку) засудженим військовослужбовцям може бути надано право платної телефонної розмови з близькими родичами.

11. Засуджені до арешту військовослужбовці зобов'язані: бути ввічливими у стосунках між собою та до посадових осіб гарнізону, територіального управління Служби правопорядку та варти; додержуватись розпорядку, встановленого на гарнізонній гауптвахті, і виконувати законні вимоги начальника гарнізону, посадових осіб територіального управління Служби правопорядку та варти; дотримуватись санітарно-гігієнічних правил, мати охайний зов-

нішній вигляд, постійно підтримувати чистоту в камерах, згідно з графіком чергувати в них; дбайливо ставитись до інвентарю, обладнання та іншого державного майна; виходячи на прогулянку, дотримуватись встановлених на час прогулянки правил поведінки; при відвідуванні приміщень, де утримуються засуджені, посадовими особами правоохоронних органів, гарнізону, Служби правопорядку, начальником варти та його помічником додержуватись правил поведінки, військового вітання та ввічливості, визначених для військовослужбовців.

12. Засудженим військовослужбовцям забороняється: встановлювати зв'язки з особами, які тримаються в інших камерах; зберігати та користуватись засобами мобільного зв'язку; придбавати, дарувати чи відчужувати іншим шляхом на користь інших осіб предмети, вироби і речовини, що перебувають в особистому користуванні; придбавати, виготовляти, уживати і зберігати предмети, вироби і речовини, зберігання яких засудженим заборонено; грати в настільні та інші ігри з метою отримання матеріальної або іншої користі; наносити собі або іншим засудженим татування; завішувати чи міняти спальні місця без дозволу посадових осіб та варті, затуляти оглядове віконце; придбавати продукти харчування і предмети першої потреби; мати побачення з родичами та іншими особами, за винятком захисників; одержувати грошові перекази, а також посилки (передачі) і бандеролі, за винятком посилок (передач), що містять предмети форми одягу за сезоном, туалету, письмове приладдя та необхідні для лікування медичні препарати.

13. Засуджені військовослужбовці тримаються на гарнізонних гауптвахтах в окремих камерах по 2-5 осіб у кожній за відповідними категоріями, при цьому норма житлової площі на одного засудженого відводиться з розрахунку не менш ніж 2,5 квадратних метрів. У разі потреби та з метою захисту засудженого військовослужбовця від можливих посягань на його життя з боку іншого засудженого чи запобігання вчиненню ним нового злочину або за наявності медичного висновку за мотивованим рішенням начальника гауптвахти їх можуть тримати в одиночних камерах. При розміщенні засуджених у камерах обов'язково враховуються рекомендації заступника начальника гарнізону з виховної роботи.

14. Соціально-психологічна та виховна роботи із засудженими військовослужбовцями також має свої особливості. Вона спрямована на формування та збереження навичок військової служби, нейтралізацію негативного впливу умов ізоляції на особливість засуджених, профілактику та попередження їх агресивної поведінки щодо посадових осіб гауптвахти та варті, інших засуджених військовослужбовців та до себе, усвідомлення провини за вчинений злочин.

Основними формами соціально-психологічної та виховної роботи із засудженими військовослужбовцями є: індивідуальна робота; гуманітарна та культурно-виховна робота; правове виховання.

Індивідуальна робота проводиться офіцерами територіального управління Служби правопорядку та офіцерами з виховної роботи гарнізону на основі вивчення особи кожного засудженого з урахуванням вчиненого ним злочину, посади, військового звання, сімейного стану, фаху та інших обставин, що характеризують засудженого.

Гуманітарна та культурно-виховна робота є формою реалізації виховного впливу посадових осіб гарнізону та Служби правопорядку на засуджених, яка ґрунтується на засадах Конституції України, ідеях гуманізму, демократизму та вірності Військовій присязі, сумлінності і чесності під час виконання військового обов'язку. Гуманітарна та культурно-виховна робота проводиться у часи, відведені розкладом занять, два рази на тиждень з метою формування у засуджених високих морально-психологічних якостей, уміння розбиратися у політичних ситуаціях і приймати участь у житті своєї держави та її Збройних Сил.

Правове виховання є однією з форм виховної роботи з боку представників військової прокуратури, Служби правопорядку та посадових осіб гарнізону, направленої на формування у засуджених правової культури, поваги до закону та прагнення до його точного та неухильного виконання.

15. На відміну від виконання покарання у виді позбавлення волі, при відбуванні арешту для засуджених військовослужбовців праця не є обов'язковою. Водночас, начальник територіального управління Служби правопорядку має право залучати засуджених військовослужбовців до робіт з господарського обслуговування та благоустрою території управління без оплати їхньої праці, але не більш як на дві години на день. При цьому засуджені військовослужбовці виводяться на роботу за категоріями, під наглядом вивідного, яким під час роботи забезпечується надійна ізоляція від контакту з іншими засудженими військовослужбовцями. Залучення засуджених військовослужбовців до робіт за межами управління Служби правопорядку чи гауптвахти забороняється.

16. Для відбування покарання засуджені мають прибувати до гауптвахти у польовій формі одягу, яка перебуває у їхньому особистому користуванні. При цьому термін носіння обмундирування (крім польового та білизни) призупиняється з дня набрання чинності вироком суду. Крім зазначених речей засудженим військовослужбовцям надається індивідуальне спальне місце і видаються: матрац ватяний, ковдра, подушка ватяна, простирадло, наволочка, рушники для обличчя та ніг.

Прання білизни та миття у лазні засуджених військовослужбовців здійснюється щотижня з одночасною заміною комплекту

натільної і постільної білизни за рахунок коштів Міністерства оборони України. Мило для туалетних потреб видається безкоштовно згідно з діючими у Збройних Силах нормами.

17. Засуджені до арешту військовослужбовці забезпечуються триразовим гарячим харчуванням за нормами, визначеними постановою Кабінету Міністрів України № 426 від 29 березня 2002 р. «Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань». Засуджені приймають їжу у камерах або в їдальні при гарнізонній гауптвахті. В їдальні їжа видається у різний час: окремо для солдат (матросів), окремо для сержантів (старшин) й окремо для прапорщиків (мічманів) та офіцерів. Засуджені, які утримуються в одиночній камері, їжу отримують у камері.

18. Медичне обслуговування військовослужбовців, засуджених до арешту, здійснюється у порядку, встановленому для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

19. Відповідно до ч. 6 ст. 55 КВК України під час відбування арешту засуджений військовослужбовець не може бути представлений до присвоєння чергового військового звання, призначений на вищу посаду, переведений на нове місце служби, звільнений з військової служби, за винятком випадків визнання його непридатним до військової служби за станом здоров'я.

Засудженим військовослужбовцям під час відбування арешту виплачується оклад за військове звання. Фінансовим органом, який забезпечує діяльність гарнізонної гауптвахти, ці кошти зараховуються на особистий рахунок засудженого. На його прохання ці кошти можуть бути переведені поштовим переказом його рідним.

Час відбування арешту в загальний строк військової служби і вислуги років для присвоєння чергового військового звання не зараховується, крім випадків, коли зарахування строку арешту може відбуватися як захід заохочення за сумлінну поведінку і ставлення до військової служби.

20. За ч. 8 ст. 55 КВК України до заходів заохочення також відносяться: подяка і дострокове зняття раніше накладеного стягнення. Правом застосування заходу заохочення у вигляді зарахування часу відбування арешту в загальний строк військової служби користується начальник управління Служби правопорядку.

За порушення порядку відбування покарання до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватись заходи стягнення у вигляді догани або переводу в одиночну камеру на строк до десяти діб.

Стаття 56. Місця відбування покарання у виді обмеження волі

1. Особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження.

2. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти адміністрації виправних центрів у трудовому і побутовому влаштуванні засуджених.

3. Управління (відділи) Державного департаменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Київській області за погодженням з органами місцевого самоврядування визначають межі виправних центрів.

1. Згідно зі ст.11 КВК України виправні центри є кримінально-виконавчими установами відкритого типу, які організуються й ліквідуються Державним департаментом України з питань виконання покарань.

Межі виправного центру визначають управління (відділи) Державного департаменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Київській області за погодженням з органами місцевого самоврядування, з урахуванням особливостей установи, та проходить по межі населеного пункту, але в радіусі не більше 5 кілометрів від території виправного центру.

Межа виправного центру для засуджених, які проходять стаціонарне лікування або медичний огляд у лікувальних закладах охорони здоров'я, встановлюється по межі відповідного лікувального закладу в порядку, передбаченому чинним законодавством (Інструкція з організації порядку і умов виконання покарання у виді обмеження волі).

Про встановлені межі виправного центру засудженим оголошується під розписку, що долучається до їх особових справ.

2. Виправні центри виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до ст. 382 КК України (заміна невідбутої частини покарання більш м'яким), ст. 389 КК України (ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі), у зв'язку з чим у них можуть утримуватись і засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини.

3. Засуджені відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження. Якщо на території проживання засуджених відсутній виправний центр, то вони можуть бути направлені у виправний центр іншої адміністративно-територіальної одиниці.

Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14.03.2005 р. № 48 «Про умови розподілу осіб, засуджених до обмеження волі, та направлення їх до виправних центрів» встановлено, що: а) чоловіки, засуджені до обмеження волі, щодо яких судом не було обрано запобіжний захід у виді взяття під варту, направляються до виправних центрів, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження за приписами кримінально-виконавчої інспекції; б) чоловіки, засуджені до обмеження волі, які тримаються до набрання вироком законної сили під вартою у слідчих ізоляторах, направляються до виправних центрів, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження за індивідуальними нарядами територіальних органів управління Державного департаменту України з питань виконання покарань (тобто, наряд видається на кожного засудженого окремо).

До створення виправних центрів на території Автономної Республіки Крим, Волинської, Закарпатської, Львівської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської та Чернівецької областей чоловіки, засуджені до обмеження волі, направляються: а) мешканці Автономної Республіки Крим та Херсонської області — до Дружелюбівського виправного центру (№ 1) Запорізької області; б) мешканці Черкаської області — до Олександрійського виправного центру (№ 104) Кіровоградської області; в) мешканці Закарпатської, Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей — до Долинського виправного центру (№ 118) Івано-Франківської області; г) мешканці Волинської області — до Крижопільського виправного центру (№ 113) Вінницької області.

Засуджені чоловіки, яким обмеження волі призначено відповідно до ст. 82 КК України, направляються до виправних центрів у межах адміністративно-територіальної одиниці, де вони відбувають покарання, адміністрацією установ виконання покарань. У разі відсутності в межах адміністративно-територіальної одиниці виправних центрів, місце відбування покарання таким засудженим визначає Державний департамент України з питань виконання покарань.

Жінки, засуджені до обмеження волі, а також засуджені жінки, яким обмеження волі призначено відповідно до ст. 82 КК України, направляються: а) мешканки Автономної Республіки Крим, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Кіровоградської, Лу-

ганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Черкаської, Чернігівської областей, міста Києва та Київської області — до Орджонікідзевського виправного центру (№ 79) Дніпропетровської області; б) мешканки Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей — до Галицького виправного центру (№ 128) Івано-Франківської області.

Раніше у виправних центрах забезпечувалось окреме тримання засуджених, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, від засуджених, які раніше не відбували покарання в місцях позбавлення волі, зокрема такі особи направлялись до виправних центрів при Конотопській виправній колонії Сумської області (№ 130) та Нізгурецькій виправній колонії Житомирської області (№ 108) (про визнання особи такою, що раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі, дивись коментар до статті 51 КВК України). Однак у зв'язку із значним надходженням засуджених до вказаних установ, вказівкою Державного департаменту України з питань виконання покарань від 15.11.2004 р. № 17-4749/Вр було тимчасово, до особливого розпорядження, встановлено загальний порядок розподілу даної категорії осіб до виправних центрів.

4. Територія виправного центру, як правило, обладнується огороженою суцільного заповнення з полегшених конструкцій, та контрольно-пропускним пунктом. У виправному центрі обладнуються чергова частина, гуртожитки, їдальня, лазня з пральнею, дезкамерою та сушильною, амбулаторія зі стаціонаром, ларьок, перукарня, приміщення для зберігання постільних речей, спецодягу та особистих речей засуджених, майстерня з ремонту одягу та взуття, кабінети для начальника виправного центру, його заступників, начальників відділень соціально-психологічної служби, працівників оперативної служби, відділу нагляду та безпеки, кімнати виховної роботи, спортивний майданчик, дисциплінарний ізолятор, виробничі об'єкти. Приміщення дисциплінарного ізолятора відгороджується від інших споруд парканом суцільного заповнення

5. Дана стаття покладає на органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування обов'язок всебічно сприяти адміністрації виправних центрів у трудовому та побутовому влаштуванні засуджених.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування», місцеве самоврядування в Україні — це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради утворюються районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Районні ради мають достатньо розгалужену систему повноважень, яка може забезпечити належне сприяння адміністрації виправних центрів у вирішенні вказаних питань. Так, на пленарних засіданнях ради, окрім інших, вирішуються і такі питання: затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього тощо.

До відання виконавчих органів ради належать наступні повноваження: підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку району, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм; забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету та інше.

Відповідно до ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування», органи виконавчої влади також мають повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Вони покликані: сприяти діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, внутрішніх справ та адвокатури; вносити подання до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень; утворювати комісії у справах неповнолітніх та спостережної, спрямовувати їх діяльності тощо.

При вирішенні питань, пов'язаних з забезпеченням розвитку та життєдіяльності району, в обов'язковому порядку повинні враховуватись і потреби виправних центрів та утримуваних в них осіб.

Стаття 57. Направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання

1. Особи, засуджені до обмеження волі, прямують за рахунок держави до місця відбування покарання самостійно. Кримінально-виконавча інспекція згідно з вироком суду вручає засудженому припис про виїзд до місця відбування покарання. Не пізніше трьох діб з дня одержання припису засуджений зобов'язаний виїхати до місця відбування покарання і прибути туди відповідно до вказаного в приписі строку.

2. З урахуванням особи та інших обставин справи суд може направити засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання у порядку, встановленому для осіб, засуджених до позбавлення волі. У цьому випадку засуджений звільняється з-під варти при прибутті до місця відбування покарання.

3. Засуджені, яким обмеження волі призначено відповідно до статей 82 і 389 Кримінального кодексу України (2341-14), направляються виправною колонією чи кримінально-виконавчою інспекцією до місця відбування покарання у порядку, передбаченому частинами першою і другою цієї статті.

4. Засуджений, який ухиляється від одержання припису про виїзд або не виїхав у встановлений строк до місця відбування покарання, за поданням кримінально-виконавчої інспекції затримується органом внутрішніх справ для встановлення причин порушення порядку слідкування до місця відбування покарання.

У разі невиїзду без поважних причин суд за поданням кримінально-виконавчої інспекції направляє засудженого до місця відбування покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі.

5. У разі неприємності засудженого до місця відбування покарання органом внутрішніх справ за поданням кримінально-виконавчої інспекції оголошується його розшук. Після затримання засуджений направляється до місця відбування покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі.

1. Направлення засуджених до виправного центру можливе у двох формах: самостійно і під вартою.

Направлення до місця відбування покарання осіб, засуджених до обмеження волі, які на час винесення вироку не перебували під вартою, покладається на підрозділи інспекції за місцем проживання засуджених осіб. За загальним правилом особи, засуджені до обмеження волі, прямують до місця відбування покарання самостійно, але за рахунок коштів, наданих Державним департаментом України з питань виконання покарань, а в разі слідкування до місця відбування покарання за власний рахунок після прибуття до місця відбування покарання адміністрацією виправного центру протягом трьох робочих днів їй компенсуються витрачені кошти на проїзд у загальних вагонах залізничного транспорту, автобусах (крім авто люксу), а у разі слідкуванні водним транспортом — у каютах третього класу згідно з представленими проїзними квитками.

У разі відсутності в особи, засудженої до обмеження волі, коштів на проїзд до місця відбування покарання бухгалтерія територіального органу управління Державного департаменту України з питань виконання покарань за рапортом працівника інспекції видає необхідні кошти, про що в приписі засудженої особи робиться запис про забезпечення проїзними квитками. До звіту про вико-

ристання коштів, який подається до бухгалтерії, додається копія проїзного квитка.

2. Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, встановлено наступний порядок оформлення відповідних матеріалів:

У день надходження до інспекції копії вироку (постанови, ухвали) суду стосовно особи, засудженої до покарання у виді обмеження волі, дані про таку особу заносяться до журналу обліку осіб, засуджених до покарання у виді обмеження волі, на неї заводиться особова справа за порядковим номером реєстрації в журналі обліку. Протягом десяти днів з дня отримання копії вироку (ухвали, постанови) інспекція надсилає повідомлення до суду, який постановив вирок.

Направлення засуджених осіб до виправних центрів здійснюється не пізніше п'ятнадцятиденного терміну з дня проведення працівником інспекції бесіди із засудженими особами. Після реєстрації копії вироку (постанови, ухвали) суду в журналі обліку, засуджена особа негайно викликається до інспекції для оформлення матеріалів особової справи. Після того, як засуджена особа прибула до інспекції, встановлюється її особа, вона дає підписку, заповнюється анкета та видається їй на руки повідомлення для власника підприємства, на якому працює засуджена особа. Засуджена особа надає дві фотокартки розміром 4 x 6 см, одна з яких наклеюється в лівому куті анкети.

Інспекція вручає засудженій особі припис про виїзд до місця відбування покарання, роз'яснює їй порядок виконання вироку суду, відповідальність за ухилення від відбування покарання та за несвочасний виїзд до виправного центру. Корінець припису з підписом засудженої особи долучаються до її особової справи. Одночасно інспекція направляє повідомлення адміністрації виправного центру про вручення засудженій особі припису та до військкомату щодо військовозобов'язаних про дату відправлення та місце відбування покарання засудженою особою.

В особовій справі мають бути такі документи: а) копія вироку (ухвали, постанови) суду; б) довідка суду про набрання вироком законної сили; в) анкета засудженої особи з фотокарткою; г) копії повідомлень до суду, виправного центру та військкомату; д) підписки про відповідальність за ухилення від одержання припису та несвочасний виїзд або неприбуття до місця відбування покарання; е) корінець припису.

3. Не пізніше трьох діб з дня отримання припису засуджена особа зобов'язана виїхати до місця відбування покарання і прибути туди відповідно до вказаного в приписі строку. Засуджена особа при собі повинна мати документ, який засвідчує особу (паспорт, військовий квиток тощо).

4. Після прибуття (неприбуття) засудженої особи до місця відбування покарання в установлений строк адміністрація виправного центру протягом трьох днів зобов'язана повідомити відповідну інспекцію. Підрозділи інспекції протягом трьох днів з дня отримання повідомлення про прибуття засудженої особи до місця відбування покарання через територіальний орган управління Державного департаменту України з питань виконання покарань передає особову справу засудженої особи до виправного центру.

5. Після отримання повідомлення з виправного центру підрозділ інспекції робить відмітки в журналі обліку засуджених до покарання у виді обмеження волі про дату прибуття засудженої особи до виправного центру та про дату отримання повідомлення, яка і є датою зняття засудженої особи з обліку.

6. Засуджені особи, яким обмеження волі призначено відповідно до ст. 389 КК України і які не взяті під варту в залі суду, направляються інспекцією до місця відбування покарання у вищезазначеному порядку.

7. Засуджені особи, які ухиляються від одержання припису про виїзд або не виїхали у установлений строк до місця відбування покарання, за поданням кримінально-виконавчої інспекції затримуються органом внутрішніх справ для встановлення причин порушення порядку слідування до місця відбування покарання. Після затримання таких засуджених осіб працівник інспекції встановлює причини ухилення та порушення порядку слідування до місця відбування покарання.

У разі невиїзду осіб, засуджених до обмеження волі, без поважних причин, або ухилення від одержання припису, працівник інспекції надсилає до суду подання про направлення таких засуджених осіб до місця відбування покарання в порядку, установленому для осіб, засуджених до позбавлення волі. Органи внутрішніх справ за постановою суду здійснюють заходи, передбачені законодавством, щодо направлення засуджених осіб до місця відбування покарання в порядку, установленому для осіб, засуджених до позбавлення волі, тобто забезпечують затримання та доставку до слідчого ізолятору, на який покладено функцію етапування засуджених до позбавлення волі.

При цьому слід мати на увазі, що водночас з прийняттям рішення про направлення засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання в порядку, установленому для осіб, засуджених до позбавлення волі, суд повинен обрати відносно цієї особи міру запобіжного заходу — взяття під варту, оскільки в іншому разі прийняття засудженого до слідчого ізолятору буде неможливе (детальніше про причини дивись коментар до ст. 90 КВК України).

Аналогічно до виправного центру направляються і засуджені до обмеження волі в тому разі, коли вони перебували під вартою в слідчому ізоляторі до вступу вироку в законну силу.

У вказаних випадках засуджений звільняється з-під варти при прибутті до виправного центру. Дане законодавче положення означає, що з моменту прибуття до виправного центру та звільнення з-під варти до засудженого можуть бути застосовані лише обмеження, що впливають з покарання у виді обмеження волі. Тобто, в подальшому такі особи можуть бути, наприклад, поміщені до слідчого ізолятору або етаповані через нього до інших установ виконання покарань виключно за наявності постанови про взяття під варту чи обрання даної міри запобіжного заходу з метою забезпечення направлення засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання в порядку, установленому для осіб, засуджених до позбавлення волі. У всіх інших випадках, коли з тих чи інших причин засуджений до обмеження волі підлягає переведенню до іншої установи (наприклад, у зв'язку з перепрофілюванням наявної), він повинен слідувати до нового місця відбування покарання самостійно. 8. У разі неприбуття засудженої особи до місця відбування покарання, або якщо місцезнаходження засудженої особи невідоме, тобто вона ухиляється від отримання припису, підрозділ інспекції, на обліку якого вона перебуває, здійснює першочергові розшукові заходи щодо такої засудженої особи протягом п'ятнадцяти днів з часу отримання повідомлення адміністрації виправного центру про неприбуття до місця відбування покарання.

Якщо після здійснення зазначених заходів місцезнаходження засудженої особи не встановлено, за поданням інспекції органом внутрішніх справ оголошується її розшук та до суду надсилається подання про направлення засудженої особи після затримання до виправного центру в порядку, установленому для осіб, засуджених до позбавлення волі.

Подальші розшукові заходи здійснюють відповідні органи внутрішніх справ.

9. Стосовно осіб, які після постановлення вироку визнані інвалідами першої або другої груп або досягли пенсійного віку, а та кож жінок, які стали вагітними, кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про звільнення таких осіб від відбування покарання.

10. Інструкція з організації порядку і умов виконання покарання у виді обмеження волі встановлює деякі особливості приймання засуджених до виправних центрів. Так, приймання засуджених до виправного центру здійснюється комісією під керівництвом начальника установи, а у неробочий час — черговим помічником начальника установи (ЧПНУ). Після прибуття до виправних центрів засуджені в обов'язковому порядку проходять медичний огляд, санітарне оброблення та протягом 14 діб тримаються ізольовано від інших засуджених в окремому приміщенні і до праці не залучаються. Приймання їжі вказаними засудженими організовується окремо від інших засуджених.

Стаття 58. Обчислення строку покарання у виді обмеження волі

1. Строк покарання обчислюється з дня прибуття і постановки засудженого на облік у виправному центрі.

2. У строк покарання за правилами, передбаченими у статті 72 Кримінального кодексу України (2341-14), зараховується час попереднього ув'язнення під вартою, а також час слідування під вартою до виправного центру.

1. Строк покарання починає обраховуватись з моменту прибуття засудженого до виправного центру. У тому випадку, коли засуджений не був прийнятий до виправного центру (наприклад, у зв'язку з відсутністю тих чи інших документів, копії вироку тощо), початком строку покарання вважається день, коли засуджений не просто прибув до виправного центру, а був постановлений на облік.

2. У строк покарання за правилами, встановленими ст. 72 КК України зараховується час тримання засудженого під вартою та слідування під конвоєм, із розрахунку один день перебування під вартою за два дні обмеження волі.

Дане правило застосовується до засуджених, які перебували під вартою до вступу вироку в законну силу (у цьому випадку вказане правило зарахування застосовується до строку з дати вступу вироку в законну силу й до моменту прибуття у виправний центр); до засуджених, які були направлені до місця відбування покарання в порядку, установленому для осіб, засуджених до позбавлення волі (до строку обмеження волі за правилами до ст. 72 КК України включається час з моменту затримання, тобто дати, вказаної в протоколі затримання, до моменту прибуття до виправного центру); до засуджених, яким невідбута частина строку покарання у виді позбавлення волі була замінена обмеженням волі на підставі ст. 82 КК України, та які були направлені до місця відбування покарання в порядку, установленому для осіб, засуджених до позбавлення волі (зараховується строк з дати вступу відповідної постанови суду в законну силу до дати прибуття в виправний центр. Визнання відповідною саме дати вступу відповідної постанови суду в законну силу, а не дати її винесення, обумовлене тим, що подібні рішення за КПК України виконуються з цього моменту).

3. Як впливає з положень статті, що коментується, до загального строку не включається час короткострокового виїзду після звільнення з виправної установи до прибуття у виправний центр (тобто, час, протягом якого засуджений самостійно прямував до Місця відбування покарання) та час самовільної відсутності засудженого на роботі чи за місцем проживання більше однієї доби.

Стаття 59. Порядок і умови відбування покарання у виді обмеження волі

1. Засуджені до обмеження волі мають право: носити цивільний одяг, мати при собі гроші та цінні речі, користуватися грішми без обмежень;

відправляти листи, отримувати посилки (передачі) і бандеролі, одержувати короткострокові побачення без обмежень, а тривалі побачення — до трьох діб один раз на місяць.

2. Засудженим може бути дозволено короткочасні виїзди за межі виправного центру за обставин, передбачених законом для осіб, засуджених до позбавлення волі, а також з інших поважних причин у таких випадках:

за необхідності звернутися в медичний заклад з приводу захворювання чи лікування за наявності відповідного медичного висновку;

для складання іспитів у навчальному закладі;

за викликом судових і слідчих органів — на період провадження слідства чи дізнання;

для попереднього вирішення питань трудового і побутового влаштування після звільнення — строком до семи діб, без урахування часу на дорогу;

у разі виникнення інших життєво необхідних обставин, які потребують присутності засудженого.

3. Особи, засуджені до обмеження волі, зобов'язані:

виконувати законні вимоги адміністрації виправного центру, які стосуються порядку відбування призначеного покарання;

сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру;

постійно знаходитися в межах виправного центру під наглядом, залишати його межі лише за спеціальним дозволом адміністрації цього центру, проживати за особистим посвідченням, яке видається взамін паспорта;

проживати, як правило, у спеціально призначених гуртожитках.

Перебування засудженого у вільний від роботи час поза гуртожитком допускається з дозволу адміністрації виправного центру, яка з цього питання виносить вмотивовану постанову.

4. Засудженим до обмеження волі забороняється: доставляти і зберігати на території, де вони проживають, предмети, вироби і речовини, перелік яких визначений нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань. У разі виявлення таких предметів, виробів і речовин у засудженого вони підлягають вилученню і зберіганню, речі, вилучені з обігу, знищуються, гроші, цінності та інші речі за рішенням суду можуть бути передані в доход держави. Про вилучення предметів, виробів і речовин посадовою особою виправного центру складається протокол;

вживати спиртні напої і пиво, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби.

5. Засуджені, які відбувають покарання у виді обмеження волі, а також приміщення, в яких вони проживають, можуть піддаватися обшуку, а їхні речі, посилки, передачі і бандеролі, що надійшли, — огляду. Огляди і обшуки приміщень, де проживають за суджені з сім'ями, проводяться за наявності встановлених законом підстав, за вмотивованим рішенням суду.

Жиле приміщення, де проживає засуджений, може відвідуватися, як правило, в денний час уповноваженими працівниками виправного центру.

6. Засуджені, які не допускають порушень встановленого порядку виконання покарання у виді обмеження волі і мають сім'ї, після відбуття шести місяців строку покарання можуть за постановою начальника виправного центру проживати за межами гуртожитку із своїми сім'ями.

Ці особи зобов'язані від одного до чотирьох разів на тиждень з'являтися у виправний центр для реєстрації.

7. Особи, зазначені в частині шостій цієї статті, можуть проживати із своїми сім'ями в орендованих квартирах або придбавати житло в межах території виправного центру.

8. Стосовно особи, яка після постановлення вироку визнана інвалідом першої або другої групи або досягла пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною, кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про звільнення такої особи від відбування покарання.

9. Порядок і умови виконання покарання у виді обмеження волі і нагляду за засудженими визначаються нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Засуджені до обмеження волі у виправному центрі на відміну від засуджених до позбавлення волі перебувають без охорони, але знаходяться під наглядом адміністрації, який включає в себе стеження і контроль за їх поведінкою за місцем проживання і роботи, а також в неробочий час.

2. Нагляд — це система заходів, котрі спрямовані на забезпечення відбування кримінального покарання у вигляді обмеження волі, шляхом цілодобового постійного контролю за поведінкою засуджених у місцях їх розміщення та праці, попередження та припинення з їх боку протиправних дій, забезпечення, вимог ізоляції засуджених та безпеки персоналу.

Організація нагляду за засудженими до обмеження волі визначається Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання Покарань; Інструкцією з організації нагляду за засудженими; окемі питання врегульовані наказом Державного департаменту

України з питань виконання покарань від 20.06.2002 р. № 148 «Про незадовільну організацію нагляду в колоніях (дільницях) — поселеннях і виправних центрах та притягнення до дисциплінарної відповідальності винних посадових осіб» та іншими нормативно-правовими актами.

У спеціальній літературі вказується, що несення служби із здійснення нагляду за засудженими на території виправного центру та прилеглої місцевості забезпечується, як правило, шляхом патрулювання. Особлива увага приділяється приміщенням адміністративних будинків, об'єктам виробничо-господарського призначення, житловим і складським будівлям, ДТЗО.

У разі відсутності в штатному розкладі виправного центру посади заступника ЧПНУ його обов'язки виконує найбільш підготовлений та досвідчений молодший інспектор чергової зміни.

3. Організація нагляду за засудженими у виправних центрах також включає: контроль за поведінкою засуджених у місцях їхнього проживання та роботи, перевірку наявності в них посвідчень установленого зразка, обмеження їх доступу на територію, де розташовані житлові будинки працівників виправних центрів та інших громадян; забезпечення виконання засудженими вимог кримінально-виконавчого законодавства України та дотримання ними встановленого порядку відбування покарання; попередження та профілактику порушень режиму тримання з боку засуджених та недопущення вчинення ними злочинів, втеч та інших правопорушень; проведення обшуків з метою перекриття каналів надходження до засуджених заборонених предметів, а також забезпечення ізоляції осіб, які допустили порушення встановленого порядку відбування покарання.

Начальник чергової зміни, крім загальних обов'язків з організації нагляду за засудженими повинен: а) перед заступанням на службу перевіряти кількість засуджених, у тому числі тих, які проживають за межами виправних центрів, знаходяться в гуртожитках, на робочих об'єктах, у дисциплінарному ізоляторі, короткострокових виїздах, а також на стаціонарному лікуванні; б) не допускати самовільного виходу засуджених за межі виправного центру, контролювати вибуття засуджених у короткострокові виїзди, лікувальні і навчальні заклади та їх своєчасне повернення до виправного центру; в) у разі самовільного залишення засудженим території виправного центру негайно доповідати про це начальнику виправного центру або його заступнику, вживати заходів щодо встановлення місцезнаходження відсутнього, а у разі необхідності — організувати першочергові заходи щодо його затримання; г) два рази на добу (ранком — після розводу засуджених на роботу і ввечері — після повернення з роботи) доповідати начальнику виправного центру про обстановку і результати несення служби черговими змінами, а про надзвичайні події — негайно.

4. Засуджені до обмеження волі мають значно більше прав у порівнянні з особами, що відбувають покарання у виді позбавлення волі. Крім основних прав, вказаних у главі 2 КВК України, засуджені до обмеження волі мають право носити цивільний одяг, мати при собі гроші та цінні речі, користуватися грішми без обмежень; займатися сільським господарством, відправляти листи, отримувати посылки (передачі) і бандеролі, одержувати короткострокові побачення без обмежень, а тривалі побачення — до трьох діб один раз на місяць.

5. Засудженим може бути дозволено короточасні виїзди за межі виправного центру за обставин, передбачених законом для осіб, засуджених до позбавлення волі (смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого; стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї), а також з інших поважних причин у таких випадках: необхідності звернутися в медичний заклад з приводу захворювання чи лікування за наявності відповідного медичного висновку; для складання іспитів у навчальному закладі; за викликом судових і слідчих органів — на період провадження слідства чи дізнання; для попереднього вирішення питань трудового і побутового влаштування після звільнення — строком до семи діб, без урахування часу на дорогу; уразі виникнення інших життєво необхідних обставин, які потребують присутності засудженого.

В Інструкції з організації порядку і умов виконання покарання у виді обмеження волі встановлено, що при позитивному вирішенні адміністрацією установи питання про надання засудженому короткочасного виїзду складається висновок із зазначенням анкетних даних та характеристики засудженого, який затверджується начальником виправного центру. Цей документ зберігається в особовій справі засудженого. На підставі цього висновку видається наказ по виправному центру про надання засудженому короткочасного виїзду.

Тривалість короткочасного виїзду встановлюється начальником виправного центру з урахуванням особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки та поведінки засудженого під час відбування покарання. Під час виходу за територію виправного центру засуджені повинні мати охайний зовнішній вигляд. Перед короткочасним виїздом і після повернення до виправного центру засуджені підлягають повному обшуку, а їх речі — огляду. Засуджений, якому надається короткочасний виїзд, інформується адміністрацією виправного центру про правила його поведінки та відповідальність за несвоєчасне повернення до виправного центру.

Після проведення повного обшуку та огляду засудженого ЧПНУ під розписку доводить до його відома правила поведінки за межами виправного центру та відповідальність за їх порушення. Вищезазначена розписка долучається до особової справи засудженого.

Для виїзду засудженим видається посвідчення, що передбачене для засуджених до позбавлення волі, які перебувають у короткочасному виїзді. Після повернення до виправного центру, посвідчення повертається засудженим ЧПНУ, який проводить його повний обшук та огляд особистих речей.

У разі встановлення порушень правил поведінки під час перебування засудженого у короткочасному виїзді, виявлення у нього під час обшуку речей, виробів та речовин, зберігання яких засудженим заборонено, або ознак сп'яніння до засудженого вживаються заходи щодо притягнення його до відповідальності.

Під час перебування за межами виправного центру засуджені зобов'язані: дотримуватися правил громадського порядку; повертатися до виправного центру в термін, установлений адміністрацією виправного центру; у разі виникнення об'єктивних обставин, що не дають змоги повернутися до виправного центру в установлений термін, самі або через інших осіб негайно повідомити про це ЧПНУ, вказавши місце свого перебування; на вимогу працівників міліції пред'являти посвідчення встановленого зразка. Засудженим забороняється: залишати межі населеного пункту, до якого дозволено короткочасний виїзд; вживати спиртні напої і пиво, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби.

Про короткочасний виїзд засуджених ЧПНУ інформує чергового територіального органу управління Державного департаменту України з питань виконання покарань, а при поверненні засуджених до виправного центру — доповідає про їх наявність.

6. Засуджені, які не допускають порушень встановленого порядку виконання покарання у виді обмеження волі і мають сім'ї, після відбуття шести місяців строку покарання можуть за постановою начальника виправного центру проживати за межами гуртожитку із своїми сім'ями в орендованих квартирах або придбавати житло в межах території виправного центру. Такі особи зобов'язані від одного до чотирьох разів на тиждень з'являтися у виправний центр для реєстрації.

7. Дана стаття покладає на засуджених до обмеження волі і певні обов'язки, зокрема: виконувати законні вимоги адміністрації виправного центру, які стосуються порядку відбукання призначеного покарання; сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру; постійно знаходитися в межах виправного центру під наглядом, залишати його межі лише за спеціальним дозволом адміністрації цього центру, проживати за особистим посвідченням, яке видається взамін паспорту та, як правило, у спеціально призначених гуртожитках.

Перебування засудженого у вільний від роботи час поза гуртожитком допускається з дозволу адміністрації виправного центру, яка з цього питання виносить вмотивовану постанову. Крім зазна-

чених, засуджені до обмеження волі повинні виконувати також основні обов'язки засуджених, що передбачені у ст.9 КВК України, як-от: виконувати встановлені законодавством обов'язки громадян України, неухильно додержуватися правил поведінки, які передбачені для засуджених, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших осіб; виконувати законні вимоги адміністрації органів і установ виконання покарань; ввічливо ставитися до персоналу, інших осіб, які відвідують установи виконання покарань, а також до інших засуджених тощо.

8. Засуджені зобов'язані брати участь без оплати в роботах з благоустрою будівель та території виправного центру. Такі роботи виконуються за затвердженим адміністрацією виправного центру графіком, у порядку черговості, як правило, у неробочий час.

Засуджені зобов'язані постійно мати при собі документ встановленого зразка. Цей документ видається замість паспорта та інших особистих документів, які зберігаються в особовій справі засудженого.

9. Засудженим до обмеження волі забороняється доставляти і зберігати на території, де вони проживають, предмети, вироби й речовини, перелік яких визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань. Так, наприклад, Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань встановлюють, що засудженим, які відбувають покарання у виправних центрах, забороняється придбавати та зберігати будь-яку вогнепальну або холодну зброю, а також транспортні засоби і користуватися ними. У разі виявлення таких предметів, виробів і речовин у засудженого вони підлягають вилученню й зберіганню, речі, вилучені з обігу, знищуються, гроші, цінності та інші речі за рішенням суду можуть бути передані в доход держави. Засудженим забороняється також вживати спиртні напої і пиво, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх, аналоги чи інші одурманюючі засоби.

Засуджені, які відбувають покарання у виді обмеження волі, а також приміщення, в яких вони проживають, можуть піддаватися обшуку, а їхні речі, посилки, передачі й бандеролі, що надійшли, — огляду. Огляди і обшуки приміщень, де проживають засуджені із сім'ями, провадяться за наявності встановлених законом підстав, за вмотивованим рішенням суду. При цьому жила приміщення, де проживає засуджений, може відвідуватися, як правило, в денний час уповноваженими працівниками виправного центру.

10. Засуджені до обмеження волі розміщуються в гуртожитках і забезпечуються жилою площею за нормами, встановленими КВК України. Кожному засудженому надається індивідуальне спальне місце, яке визначає начальник відділення і на якому прикріплюється табличка із зазначенням прізвища, ініціалів засудженого.

Гуртожитки в установах виконання покарань забезпечуються наступним приладдям та інвентарем: а) ліжка металеві одно- або двоярусні з жорсткою сіткою за чисельністю засуджених; б) приліж-кові тумбочки (одна на двох засуджених); в) стіл на 10-12 посадкових місць; г) табурети на кожного засудженого; д) гучномовець; е) бак для питної води з кухлем і тазом; ж) годинник настінний на кожну житлову секцію; з) фіранки на вікна; і) телевізор чорно-білого або кольорового зображення на кожне відділення; к) холодильники; л) столові і консервні ножі (два на житлову секцію), ножиці (одні на 50 засуджених); м) вішалка для верхнього одягу.

Умивальники для засуджених обладнуються в окремих приміщеннях з розрахунку один кран на 10 засуджених. Столові та консервні ножі маркуються, зберігаються у приміщеннях для вживання їжі засудженими та міцно прикріплюються на ланцюзі до столу. Ножиці маркуються і видаються засудженим під підпис у спеціальному журналі старшим днювальним, який забезпечує їх щоденне повернення.

Двері усіх приміщень гуртожитків в обов'язковому порядку обладнуються вікнами для здійснення нагляду за поведінкою засуджених розміром 250 x 250 см. Категорично забороняється встановлювати на цих дверях внутрішні замки або запори. Вимикачі освітлення в таких приміщеннях обладнуються ззовні (дана норма не поширюється на службові кабінети працівників адміністрації колонії).

У приліжкових тумбочках засуджені мають право зберігати: засоби особистої гігієни, бритви, запальнички разового використання, електрокип'ятильники, підручники і учбові приладдя, літературу та періодичні видання, у т.ч. релігійного змісту, письмовий папір, зошити, прості олівці, авторучки, чорнило, стержні, конверти, марки у кількості, установленій вищевказаними Правилами.

11. У приміщеннях гуртожитків, крім спальних кімнат, з розрахунку на кожне відділення обладнуються кабінети начальників відділень (вихователів), кімнати виховної роботи, приміщення для зберігання особистих речей засуджених, сушильні для одягу та взуття, приміщення для приймання їжі та збереження продуктів харчування з холодильниками, туалетні кімнати (у виправних центрах для тримання засуджених жіночої статі — кімнати особистої гігієни).

Стаття 60. Умови праці засуджених до обмеження волі

1. Засуджені до обмеження волі залучаються до праці, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на підприємствах, в установах чи організаціях усіх форм власності за умови забезпечення належного нагляду за їхньою поведінкою.

2. Праця засуджених до обмеження волі регулюється законодавством про працю, за винятком правил прийняття на роботу, звільнення з роботи, переведення на іншу роботу.

3. Переведення засуджених на іншу роботу, в тому числі в іншу місцевість, може здійснюватися власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за погодженням з адміністрацією виправного центру.

4. Засудженим незалежно від усіх відрахувань належить виплачувати не менш як сімдесят п'ять відсотків загальної суми заробітку.

1. Засуджені до обмеження волі залучаються до праці, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на державних або інших форм власності підприємствах у разі забезпечення надійного нагляду за їхньою поведінкою.

В окремих випадках з дозволу начальника установи допускається залучення до праці засуджених за межами території виправного центру, але в межах району дислокації установи — за умови щоденного повернення їх до житлової зони установи, а також постійного зв'язку з черговою частиною. Це дає можливість забезпечити засуджених відповідною роботою у разі її відсутності на виробництві виправного центру, сприяє бажанню засуджених працювати за раніше обраною професією чи спеціальністю. У свою чергу, якщо власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган залучає до роботи засуджених до обмеження волі, то він зобов'язаний забезпечити їх залучення до суспільно корисної праці за місцем роботи з урахуванням стану здоров'я та, за можливістю, спеціальності, організувати, у разі необхідності, первинну професійну підготовку і створити відповідні побутові умови.

2. Категорично забороняється постійне проживання засуджених на робочих об'єктах виправних центрів, а також ухилення від визначених маршрутів пересування та їх використання у якості водіїв легкового транспорту.

3. Залучення засуджених на роботах за межами виправних центрів відбувається тільки після повного та всебічного вивчення їх особистостей з урахуванням висновків працівників соціально-психологічної та оперативної служб. На відповідні служби виправного центру покладено обов'язок постійно вивчати практику праце-використання засуджених за межами установ з метою визначення доцільності використання засуджених на тих чи інших контрагентських об'єктах та максимально скоротити кількість таких, що знаходяться на значній відстані.

4. Вивід засуджених на роботу здійснюється згідно з розпорядком дня під керівництвом начальника чергової зміни за єдиною Формою рознарядки, що обов'язково узгоджується з працівника-

ми оперативних груп та відділів нагляду і безпеки із розписом відповідальної особи за отримання і здачу засуджених.

5. Праця засуджених до обмеження волі регулюється законодавством про працю, за винятком правил прийняття на роботу, звільнення з роботи, переведення на іншу роботу. Тобто на засуджених розповсюджується, у першу чергу, більша частина норм Кодексу законів про працю України та іншого законодавства, які регулюють робочий час і час відпочинку, нормування та оплату праці, гарантії й компенсації, трудову дисципліну, охорону праці тощо. Відповідно до цих норм засуджені до обмеження волі мають право на щорічну оплачувану відпустку, допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, пільги, які надаються при праці жінкам і молоді, державне соціальне страхування та ін.

Однак, оскільки між засудженим до обмеження волі та організацією, куди він направлений працювати, не складається трудова угода, на засуджених не поширюються у повному обсязі норми трудового законодавства, що регулюють правила прийому на роботу, звільнення з роботи, переведення на іншу роботу.

6. Прийом засудженого на роботу здійснюється відповідно до направлення, виданого адміністрацією виправного центру. Вона ж може в подальшому направити засудженого на роботу до іншої організації.

Переведення засуджених на іншу роботу, в тому числі в іншу місцевість, може здійснюватися власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом тільки за погодженням з адміністрацією виправного центру.

При переводі засудженого на іншу роботу враховується його думка, однак незгода засудженого на перевід не може служити перепорою для виконання відповідного рішення адміністрації організації, де працює засуджений, погодженого з адміністрацією виправного центру.

7. Засудженим незалежно від усіх відрахувань належить виплачувати не менш як сімдесят п'ять відсотків загальної суми за робітку (про поняття заробітку дивись коментар до статті 51 КВК України).

Стаття 61. Обов'язки адміністрації виправного центру

1. Адміністрація виправного центру веде облік засуджених, роз'яснює порядок і умови відбування покарання, організовує трудове і побутове влаштування засуджених; забезпечує додержання умов праці засуджених, порядку та умов відбування покарання; здійснює нагляд і заходи попередження порушень порядку відбування покарання; проводить із засудженими соціально-виховну роботу; застосовує встановлені законом заходи заохочення і стягнення; здійснює роботу щодо підготовки засуджених до звільнення.

2. Порядок здійснення зазначених повноважень визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Начальник виправного центру несе повну відповідальність за додержання законодавства, забезпечення належних умов і порядку тримання засуджених у виправному центрі.

2. Адміністрація виправного центру повинна забезпечити виконання всіх приписів, встановлених у ч. 1 даної статті, для чого вона має право: а) вимагати від засуджених та інших осіб, які перебувають на території та в приміщеннях виправного центру, додержання норм кримінально-виконавчого законодавства; б) проводити огляд і обшук засуджених, їх речей, а також вилучати заборонені для використання у виправних центрах речі та документи; в) застосовувати і використовувати фізичну силу, спеціальні засоби і зброю на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про міліцію» та чинним законодавством; г) здійснювати оперативно-розшукові заходи згідно із чинним законодавством; ґ) призначати медичне обстеження засуджених з метою виявлення фактів вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів; д) використовувати засоби масової інформації для розшуку засуджених, які ухиляються від відбування покарання; е) приймати згідно із законодавством у володіння і користування від установ, організацій і підприємств будь-яких організаційно-правових форм, а також громадян матеріально-технічні ресурси, кошти і майно; є) звертатися до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для сприяння у трудовому і побутовому влаштуванні засуджених; ж) застосовувати до засуджених встановлені КВК України заходи заохочення і стягнення; з) інші права, передбачені актами законодавства України.

Порядок здійснення вказаних повноважень врегульований Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, Інструкцією з організації порядку і умов виконання покарання у виді обмеження волі, Інструкцією з організації нагляду та іншими нормативними актами.

Стаття 62. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем роботи засуджених до обмеження волі 1. Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем роботи засуджених до обмеження волі зобов'язаний забезпечити їх залучення до суспільно корисної праці з урахуванням стану здоров'я та, за можливістю, спеціальності,

організовувати первинну професійну підготовку і створити необхідні побутові умови.

2. Про запізнення засудженого на роботу та його відсутність на роботі з невідомих причин власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган зобов'язаний негайно повідомити адміністрацію виправного центру.

3. Власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де працюють засуджені, забороняється звільняти їх з роботи, крім таких випадків:

звільнення від відбування покарання на підставах, передбачених Кримінальним кодексом України (2341-14);

переведення засудженого на роботу на інше підприємство, в установу чи організацію або для дальшого відбування покарання до іншого виправного центру;

набрання законної сили вироком суду, за яким особа, що відбуває покарання у виді обмеження волі, засуджена до позбавлення волі;

неможливість виконання даної роботи за станом здоров'я.

1. КВК України покладає певні обов'язки на власника підприємства, установи, організації, де працюють засуджені до обмеження волі. Виправлення засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі, здійснюється на основі їх участі у суспільно корисній праці; з ними проводиться й виховна робота. Тому найпершою задачею адміністрації підприємства, установи та організації, на яких працюють засуджені до виправних робіт, є створення таких умов праці, які сприяли б досягненню цілей покарання, вихованню засудженого у дусі чесного ставлення до праці, дотримання дисципліни та законності.

Власник підприємства може призначити працівника, який буде проводити із засудженим виховну роботу, контролювати його поведінку, виконання визначених для нього робіт, застосовувати заходи заохочення і стягнення, передбачені законодавством про працю (наставника).

Форми виховної роботи різноманітні: проведення індивідуальних та групових бесід з засудженими, участь та виступи на зборах колективів підприємства, установи чи організації, де обговорюється виробнича діяльність. Індивідуальна виховна робота з засудженими потребує великих вмінь та тактовності, повинна бути проникнута високою вимогливістю, але поряд з цим повагою до людини.

2. Власник підприємства, установи, організації за місцем роботи засуджених до обмеження волі зобов'язаний забезпечити їх залучення до суспільно корисної праці з урахуванням стану здоров'я та, за можливістю, спеціальності, організовувати первинну професійну підготовку і створити необхідні побутові умови.

Власник підприємства, установи, організації за місцем роботи засуджених до обмеження волі несе відповідальність за поведінку цих осіб та дотримання умов відбування покарання, зокрема, ним контролюється дотримання засудженим заборон щодо вживання спиртних та інших одурманюючих речовин; громадського порядку; розпорядку та безпеки праці тощо.

У випадку, коли засуджений з невідомих причин запізнився на роботу чи взагалі є відсутнім, власник підприємства, установи, організації повинен негайно повідомити адміністрацію виправного центру та вжити заходи, спрямовані на встановлення місця перебування засудженого.

При отриманні подібного повідомлення до підприємства, установи чи організації виїжджає відповідний працівник виправного центру, щоб спільно із власником на місці встановити причини запізнення чи відсутності засудженого на роботі. За результатами таких перевірок (з обов'язковим опитуванням засудженого) приймається рішення про необхідність проведення з засудженим тих чи інших виховних заходів або про притягнення його до відповідальності передбачених видів та робляться відповідні відмітки в індивідуальній програмі соціально-психологічної роботи із засудженими.

3. Поряд з цим, власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де працюють засуджені, забороняється звільняти їх з роботи, крім наступних випадків: 1) звільнення від відбування покарання на підставах, передбачених КК України; 2) переведення засудженого на роботу на інше підприємство, в установу чи організацію або для дальшого відбування покарання до іншого виправного центру; 3) набрання законної сили вироком суду, за яким особа, що відбуває покарання у виді обмеження волі, засуджена до позбавлення волі; 4) неможливість виконання даної роботи за станом здоров'я (наприклад, у зв'язку зі станом здоров'я засудженого або скорочення обсягу робіт тощо).

Всі вищевказані обставини повинні бути документально підтверджені довідкою адміністрації виправного центру, наявністю копії вироку, медичного або іншого висновку про необхідність виконання даної роботи тощо.

4. У разі порушення власником підприємства, установи чи організації, де працює засуджений до виправних робіт, обов'язків, встановлених у даній статті, адміністрація виправного центру має право звернутися до прокуратури, органів місцевого самоврядування чи вищого органу керівництва даним підприємством для вирішення питання про притягнення відповідних осіб до відповідальності згідно з діючим законодавством.

Стаття 63. Медичне обслуговування засуджених до обмеження волі

1. Лікувально-профілактична і протиепідемічна робота у виправних центрах організовується і проводиться на загальних підставах відповідно до законодавства про охорону здоров'я органами і закладами охорони здоров'я.

2. Направлення засуджених до лікувальних закладів визначається згідно з порядком обслуговування населення органами охорони здоров'я.

1. Засудженим, які відбувають покарання у виді обмеження волі, гарантується право на охорону здоров'я, у тому числі і на отримання медичної допомоги. Адміністрація виправного центру несе відповідальність за виконання встановлених законодавством санітарно-гігієнічних та протиепідемічних вимог.

2. Засуджені до обмеження волі проходять необхідне лікування у районних лікувальних закладах охорони здоров'я за місцем розташування виправного центру, а не у спеціалізованих лікувальних закладах системи виконання покарань. Хворі, які страждають на активний туберкульоз та хронічний алкоголізм, наркоманію, комплексну терапію також проходять під наглядом лікаря-фтизіатра та психіатра-нарколога у районних лікувальних закладах охорони здоров'я за місцем розташування виправного центру.

Стаття 64. Матеріально-побутове забезпечення засуджених до обмеження волі

1. Засуджені, які тримаються у виправних центрах, забезпечуються індивідуальним спальним місцем, інвентарем і постільними речами, а продукти харчування і речове майно придбавають за власні кошти. Норма жилої площі на одного засудженого не може бути меншою чотирьох квадратних метрів.

Комунально-побутові та інші послуги оплачуються засудженими на загальних підставах.

2. Засудженим, які не працюють у зв'язку із захворюванням, а також з причин, від них не залежних, і не одержують за цей час заробітної плати або інших доходів, харчування та комунально-побутові послуги надаються за встановленими нормами за рахунок виправного центру.

3. Засуджені, які направлені на лікування до лікувальних закладів охорони здоров'я, забезпечуються цими лікувальними закладами всіма видами догляду на загальних підставах.

4. У необхідних випадках адміністрація виправного центру або підприємства, установи чи організації, де працює засуджений, може видавати йому аванс із наступним відшкодуванням.

5. Із засуджених, які тримаються в дисциплінарних ізоляторах, стягується повна вартість харчування, наданого їм за встановленими нормами.

1. У виправних центрах засудженим забезпечуються необхідні комунально-побутові умови, в гуртожитках їм надаються індивідуальне спальне місце та постільна білизна. При цьому норма жилої площі на одну людину не може бути менше за 4 кв. м.

2. Засуджені, які тримаються у виправних центрах, харчування і речове майно (носильні речі) придбавають за власні кошти. У разі відсутності у засудженого коштів на купівлю таких речей з незалежних від нього причин, адміністрацією виправного центру в індивідуальному порядку може бути надана допомога. При цьому надання матеріальної допомоги є правом адміністрації виправного центру, а не її обов'язком. Таке рішення приймається начальником виправного центру за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби, виходячи з вивчення даних про особу засудженого, його родинних зв'язків, матеріального стану, причини відсутності в нього коштів, речового майна, поведінку тощо.

3. Комунально-побутові послуги оплачуються ними на загальних умовах за встановленими тарифами. У ст. 121 КВК України встановлено, що засуджені із нарахованого їм заробітку, пенсій та іншого доходу відшкодовують вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг, крім вартості спецодягу і спецхарчування. Відшкодування засудженими витрат на їхнє утримання провадиться після відрахування прибуткового податку і аліментів. Відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами провадиться у порядку, встановленому законом.

4. Із засуджених, які злісно ухиляються від роботи, вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг утримується з коштів, які є на їхніх особових рахунках. У разі відсутності в засудженого коштів на особовому рахунку виправний центр має право пред'явити йому позов через суд.

5. Особам, які не працюють у зв'язку із захворюванням, а також з причин, від них не залежних (карантин, погодні умови і т. ін.), і не отримують за цей час заробітну плату, зазначені види забезпечення та обслуговування надаються за встановленими нормами за рахунок кошторису установи.

Виплата компенсацій чи забезпечення засуджених безкоштовним харчуванням та речовим майном здійснюються за довідками лікувальних установ або за довідками, підписаними начальником установи.

Дана норма не поширюється на осіб, які направлені на лікування до лікувальних закладів охорони здоров'я. У цьому випадку засуджені забезпечуються всіма видами догляду не адміністрацією.

єю виправного центру, а безпосередньо цими лікувальними закладами.

6. На час звільнення від праці для складання іспитів засудженим надається відповідна грошова компенсація з розрахунку середньомісячної заробітної плати цієї особи.

7. Засуджених, які тримаються в дисциплінарних ізоляторах, забезпечуються адміністрацією виправного центру харчуванням за встановленими нормами і засуджений не має права відмовитись від цього. Однак вартість такого харчування повністю стягується з засудженого. Якщо у засудженого відсутні кошти для оплати харчування, питання стягнення коштів вирішується у загальному порядку, тобто виправний центр має право пред'явити йому позов через суд.

Стаття 65. Соціально-виховна робота із засудженими до обмеження волі

1. З особами, які відбувають покарання у виді обмеження волі, адміністрацією виправного центру, а також власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, де працюють засуджені, і громадськими організаціями проводиться соціально-виховна робота.

2. Активна участь засуджених у виховних заходах заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення.

1. Із засудженими до обмеження волі в обов'язковому порядку проводиться соціально-виховна робота. Виховний вплив на засуджених здійснюється на основі психолого-педагогічних методів диференційного та індивідуального вивчення особистості засуджених з урахуванням строку покарання, персональних якостей і поведінки засуджених, обставин учиненого злочину, закріплення досягнутих результатів.

2. Основною метою соціально-виховної роботи Державний департамент України з питань виконання покарань називає формування й розвиток у засуджених якостей і навичок, що стимулюють зацікавленість у виправленні, прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, дотримання прийнятих у суспільстві встановлених правил поведінки.

Водночас, соціально-виховна робота покликана забезпечити: організацію корисної зайнятості засуджених; розвиток особистого потенціалу, корисної ініціативи, творчих здібностей та професійних навичок, що сприятиме їх соціальній адаптації після звільнення; формування у засуджених свідомого ставлення до цілей свого виправлення та розуміння ними залежності перспективи дострокового звільнення чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням від своєї особистої поведінки.

Для досягнення цієї мети адміністрацією виправних центрів організовується основне загальне і початкове професійне навчання, забезпечується професійна підготовка засуджених; створюються умови для підвищення засудженими свого загального і професійного рівнів, їх заочного навчання у різних навчальних закладах, які знаходяться в межах адміністративно-територіальної одиниці, де розташований виправний центр; формуються методично-виховні ради виправних центрів, завданням яких є збереження зв'язків засуджених з родичами, а також підтримка ініціативи громадських організацій і релігійних об'єднань, спрямованих на підготовку засуджених до життя в суспільстві після звільнення та ін.

3. Активна участь засуджених у виховних заходах заохочується і враховується при визначенні ступеня їх виправлення. Так, за активну участь у проведенні тих чи інших виховних заходів засуджені можуть заохочуватись у встановленому порядку. Крім цього, участь засуджених у цих заходах розглядається як свідоме прагнення до виправлення, в результаті чого вона й враховується при оцінці ступеня виправлення.

4. Обов'язок проведення соціально-виховної роботи із засудженими до обмеження волі покладений не тільки на адміністрацію виправного центру, а й на власників підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів, де працюють засуджені. У соціально-виховній роботі із засудженими повинні приймати участь і громадські організації, за виключенням політичних партій і профспілок, діяльність яких у виправних центрах забороняється.

5. Програми диференційованого виховного впливу на засуджених повинні враховувати можливості виховної функції режиму відбування покарання, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі, самодіяльних організацій засуджених, громадських, благодійних і релігійних організацій, а також залучення засуджених до самовиховання.

Стаття 66. Участь засуджених до обмеження волі в самодіяльних організаціях

1. Засуджені, які відбувають покарання у виді обмеження волі, Можуть створювати самодіяльні організації засуджених і брати участь в їх роботі.

2. У виправних центрах забороняється діяльність політичних партій та профспілок.

1. Самодіяльні організації засуджених до обмеження волі створюються у виправних центрах з метою розвитку в засуджених корисної ініціативи, соціальної активності, здорових міжособових

взаємовідносин, участі у вирішенні питань організації праці, навчання, відпочинку, побуту, впливу на виправлення засуджених, розвитку корисних соціальних зв'язків.

2. Участь у самодіяльних організаціях є добровільною справою кожного засудженого, його соціально корисна активність заохочується адміністрацією колонії і враховується при визначенні ступеня його виправлення.

3. У виправних центрах можуть створюватися самодіяльні організації засуджених. Види самодіяльних організацій і порядок їх роботи визначаються КВК України та нормативно-правовими актами Департаменту. Так, відповідно до ст. 127 КВК України у виправних центрах із числа засуджених, які зарекомендували себе позитивно, створюються ради колективів установ і відділень соціально-психологічної служби.

В установах можуть створюватися й інші самодіяльні організації засуджених, якщо їхня діяльність не суперечить порядку і умовам відбування покарання.

4. Засуджені, які входять до складу самодіяльних організацій, не користуються додатковими пільгами і не звільнюються від основної роботи.

5. Поряд з цим у виправних центрах для засуджених можуть організовуватись гуртки соціально корисної спрямованості. Порядок та організація роботи гуртків визначається адміністрацією установи. Виступи гуртків художньої самодіяльності можуть проводитись у межах колонії.

6. Засудженим до обмеження волі дозволяється проводити безкоштовні (благодійні) та платні, за рахунок коштів засуджених і за їх згодою, виступи професійних творчих колективів (театрів, філармоній та інше) при обов'язковому погодженні цих заходів з керівництвом територіальних органів управління Департаменту.

7. У той же час у виправних центрах забороняється діяльність політичних партій (будь-яких) та профспілок (окрім створюваних співробітниками виправних центрів у встановленому порядку).

Стаття 67. Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі

1. За сумлінну поведінку і ставлення до праці до засуджених можуть застосовуватися такі заходи заохочення:

- подяка;**
- нагородження похвальною грамотою;**
- грошова премія;**
- нагородження подарунком;**
- дострокове зняття раніше накладеного стягнення;**
- дозвіл на виїзд до близьких родичів за межі виправного центру на святкові, неробочі та вихідні дні.**

2. Засуджені, які стали на шлях виправлення або сумлінною поведінкою і ставленням до праці довели своє виправлення, можуть бути у встановленому законом порядку представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

1. У процесі відбування покарання у виді обмеження волі до засуджених застосовуються як заходи заохочення, так і заходи стягнення.

2. Заходи заохочення є важливою умовою закріплення позитивних змін в особистості засуджених. Ст. 67 КВК України встановлює шість видів заохочень, що застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі, для застосування яких необхідним є наявність **двох** підстав: 1) сумлінна поведінка засудженого; 2) його сумлінне ставлення до праці.

Під сумлінною поведінкою у науковій літературі зазвичай розуміється свідоме і безперечне дотримання засудженим режиму відбування покарання та обов'язків, встановлених діючими нормативно-правовими актами з цих питань, виконання законних вимог адміністрації.

Як визначає Державний департамент України з питань виконання покарань, сумлінна поведінка передбачає не тільки наявність у засудженого заохочень, але й те, що засуджений подає позитивний приклад поведінки для інших засуджених. Не можна вважати сумлінною поведінкою лише формальний факт відсутності у засудженого не знятих або погашених у встановленому порядку заходів стягнення, оскільки дотримання вимог режиму відбування покарання є обов'язком засудженого.

Наука кримінально-виконавчого права розуміє сумлінне ставлення до праці як чесне та повне виконання засудженим своїх трудових обов'язків, покращення кількісних та якісних показників виконуваної роботи, підвищення робітничої кваліфікації, бережливе ставлення до обладнання та інструментів суворе додержання правил техніки безпеки тощо.

Державний департамент України з питань виконання покарань Рекомендує враховувати, що сумлінне ставлення до праці передбачає прагнення засудженого до перевиконання встановлених Чорм виробітку або зразкового виконання робіт, а також відшкодування збитків, заподіяних злочином і надання матеріальної допомоги сім'ї, або виплати аліментів. При оцінці ставлення до праці слід враховувати також виконання засудженим робіт по благоустрою місць позбавлення волі без оплати праці.

3. Засуджені, які стали на шлях виправлення або сумлінною поведінкою й чесним ставленням до праці довели своє виправлення, можуть бути у встановленому законом порядку представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

4. При заохоченні адміністрацією виправного центру до засудженого застосовується один захід заохочення. Проте власником підприємства установи, організації або уповноваженим ним органом до засуджених, які у них працюють, можуть додатково застосовуватися заходи заохочення, що передбачені законодавством про працю.

Стаття 68. Заходи стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі

1. До засуджених, які порушують трудову дисципліну і встановлений порядок відбування покарання, адміністрація виправного центру може застосовувати такі заходи стягнення:

попередження;

догана;

сувора догана;

призначення на позачергове чергування з прибирання гуртожитку і прилеглої до нього території;

заборона проживати поза гуртожитком строком до трьох місяців;

заборона виходу за межі гуртожитку у вільний від роботи час

на строк до трьох місяців;

поміщення в дисциплінарний ізолятор строком до десяти діб.

2. Стосовно особи, яка самовільно залишила місце обмеження волі або злісно ухиляється від робіт, або систематично порушує громадський порядок чи встановлені правила проживання, адміністрація виправного центру надсилає прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення засудженого до кримінальної відповідальності відповідно до статті 390 Кримінального кодексу України (2341-14).

1. У даній статті закріплюється сім видів дисциплінарних стягнень, що можуть застосовуватись до засудженого під час відбування покарання у виді обмеження волі. Наявність такої достатньо розгалуженої системи дозволяє реалізувати на практиці принцип індивідуалізації процесу виконання покарань відповідно до поведінки засудженого та диференційовано підходити до його покарання відповідно вчиненому порушенню.

Перші чотири види стягнень (попередження; догана; суворая догана; призначення на позачергове чергування з прибирання гуртожитку і прилеглої до нього території) носять разовий характер, а інші чотири (заборона проживати поза гуртожитком строком до трьох місяців; заборона виходу за межі гуртожитку у вільний від роботи час на строк до трьох місяців; поміщення в дисциплінарний ізолятор строком до десяти діб) є строковими.

При цьому засуджені, до яких застосовані останні види стягнень, не можуть бути достроково звільнені від їх відбування. Ви-

ключення становить лише можливість достроково звільнення засудженого з дисциплінарного ізолятора за станом його здоров'я. Також засудженим, яким заборонений вихід за межі гуртожитку у вільний від роботи час, протягом строку дії заборони вихід із гуртожитку може бути дозволений у виняткових випадках і на встановлений час для одержання медичної допомоги; придбання продуктів харчування й предметів першої потреби; відвідання лазні, пральні або перукарні; одержання поштових відправлень; відвідання установ і організацій, навчальних закладів.

2. Особа, яка самовільно залишила місце обмеження волі або злісно ухиляється від робіт, або систематично порушує громадський порядок чи встановлені правила проживання, може бути притягнута не до дисциплінарної, а взагалі до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 390 КК України. Для вирішення цього питання адміністрація виправного центру надсилає прокуророві: подання; довідка з особової справи засудженого; характеристика із зазначенням допущених порушень і вжиті у зв'язку з цим заходи; довідка про заохочення та стягнення; пояснення засудженої особи з приводу допущених порушень; інші матеріали, що засвідчують допущені порушення та характеризують засудженого.

3. У науці кримінального права під злісним ухиленням від відбування покарання у виді обмеження волі є самовільне, без поважних причин, залишення засудженим території виправного центру, неповернення до місця відбування покарання, а також залишення місця роботи або місця проживання. Цей злочин визнається закінченим з моменту вчинення засудженим до обмеження волі хоча б одного із зазначених діянь.

Самовільним є таке залишення території виправного центру, яке вчинене: а) без спеціального дозволу адміністрації; б) особами, які попереджені про межі цього центру та про відповідальність за їх порушення.

Злісний характер ухилення від робіт у кожному конкретному випадку встановлює суд. Таке ухилення може виражатися у відкритій, демонстративній відмові від виконання робіт; у тривалому ухиленні від роботи шляхом симуляції хвороби; у з'явленні на роботу в нетверезому стані; у прогулах та інших неодноразових порушеннях трудової дисципліни тощо. Про злісність такого ухилення може свідчити, зокрема, характер і тривалість порушень, неодноразовість їх вчинення, застосування за раніше вчинені порушення заходів стягнення.

Систематичне порушення громадського порядку полягає у вчиненні засудженим не менше трьох адміністративних (дрібне хуліганство, азартні ігри тощо), а систематичне порушення встановлених правил проживання — не менше трьох дисциплінарних проступків (збереження в житлових приміщеннях заборонених для засуджених предметів, виробів та речовин, неодноразова відсут-

ність у житловому приміщенні після відбою, знищення або пошкодження меблів та інвентарю, вживання спиртних напоїв тощо), за які у встановленому законом порядку до особи були застосовані заходи адміністративного чи дисциплінарного стягнення.

КК України передбачає відповідальність за неповернення до місця відбування покарання після закінчення строку короточасного виїзду, наданого особі, засудженій до обмеження волі. Неповернення особи до місця відбування покарання після закінчення строку, наданого їй для виїзду і за відсутністю поважних причин, розглядається як ухилення від відбування покарання. Якщо причини неповернення в строк були поважними (наприклад, за наявністю обставин, зазначених у ст. 39 та 40 КК України) відповідальність особи виключається.

4. У випадку, коли місцезнаходження засудженого не було встановлено протягом 15 діб, адміністрація виправного центру надсилає до суду подання про оголошення розшуку засудженої особи та направлення її після затримання до виправного центру в порядку, встановленому для осіб, засуджених до позбавлення волі. Подальші розшукові заходи здійснюють відповідні органи внутрішніх справ.

Стаття 69. Порядок застосування заходів заохочення і стягнення до осіб, засуджених до обмеження волі

1. Заходи заохочення і стягнення накладаються письмово і усно та відображаються в особовій справі засудженого.

2. При заохоченні до засудженого застосовується один захід заохочення.

3. Дозвіл на виїзд до близьких родичів на святкові, неробочі та вихідні дні може бути наданий засудженому не більше одного разу на місяць.

4. При призначенні заходів стягнення враховуються мотиви і обставини вчинення порушення, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого по суті проступку. Накладені стягнення мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого.

5. Стягнення може бути накладене тільки на особу, яка вчинила проступок, не пізніше десяти діб з дня виявлення проступку, а якщо у зв'язку з проступком проводилася перевірка, то з дня її закінчення, але не пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

6. Накладене стягнення звертається до виконання, як правило, негайно, але не пізніше одного місяця з дня його накладення.

7. Якщо протягом шести місяців з дня відбуття стягнення засуджений не буде підданий новому стягненню, він визнається таким, що не має стягнення. Накладене в цей період нове стягнення на за-

судженого перериває перебіг зазначеного строку і його обчислення продовжується знову з дня відбуття останнього стягнення.

8. Засудженим, яким заборонений вихід за межі гуртожитку у вільний від роботи час, протягом строку дії заборони вихід із гуртожитку може бути дозволений у виняткових випадках і на встановлений час для:

- одержання медичної допомоги;**
- придбання продуктів харчування і предметів першої потреби;**
- відвідання лазні, пральні або перукарні;**
- одержання поштових відправлень;**
- відвідання установ і організацій, навчальних закладів.**

1. Ст. 69 КВК України встановлює дві підстави застосування заходів стягнення: 1) порушення трудової дисципліни; 2) порушення встановленого порядку відбування покарання (режимна дисципліна).

До трудової дисципліни відноситься дотримання засудженими усіх трудових функцій, які виконуються ними протягом робочого дня, пов'язані з виробничими процесами з метою досягнення найбільших результатів у підвищенні продуктивності праці і перевиховання.

Режимна дисципліна припускає виконання засудженим усіх вимог інструкцій правових норм, правил внутрішньою розпорядку і визначеного порядку та умов виконання (відбування) призначеного покарання.

2. При призначенні заходів стягнення враховуються мотиви і обставини вчинення порушення, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого по суті проступку, так як накладені стягнення мають відповідати тяжкості й характеру проступку засудженого.

Стягнення може бути накладене тільки на особу, яка вчинила проступок, не пізніше десяти діб з дня виявлення проступку, а якщо у зв'язку з проступком проводилася перевірка, то з дня її закінчення, але не пізніше шести місяців із дня вчинення проступку. Накладене стягнення звертається до виконання, як правило, негайно, але не пізніше одного місяця з дня його накладення.

3. Якщо протягом шести місяців із дня відбуття стягнення за суджений не буде підданий новому стягненню, він визнається таким, що не має стягнення.

Накладене в цей період нове стягнення на засудженого перериває перебіг зазначеного строку і його обчислення продовжується знову з дня відбуття останнього стягнення.

4. Застосування заходів заохочення і стягнення у відповідності з Порядком, установленим КВК України, оформляється постановою або наказами уповноважених на те посадових осіб. Постанови або витяги з наказів долучаються до особових справ засуджених.

Заохочення і стягнення, оголошені усно, у статистичному обліку не відображаються, але враховуються в індивідуальних програмах соціально-психологічної роботи і беруться до уваги при визначенні ступеня виправлення засудженого та при складанні на нього характеристики.

5. Облік заохочень і стягнень кожного засудженого ведеться начальниками відділень соціально-психологічної служби (старшими вихователями). Облік заохочень і стягнень за відділеннями установ у цілому ведеться заступником начальника установи з соціально-виховної та психологічної роботи або спеціально призначеною особою.

Стаття 70. Посадові особи, які застосовують заходи заохочення і стягнення, та обсяг їх повноважень

1. Правом застосування заходів заохочення і стягнення, передбачених статтями 67 і 68 цього Кодексу, користуються у повному обсязі начальник виправного центру, а також його прями начальники. Заходи заохочення і стягнення можуть застосовувати також заступник начальника виправного центру і начальник відділення соціально-психологічної служби виправного центру в межах, передбачених частинами другою і третьою цієї статті.

2. Заступник начальника виправного центру має право застосовувати заходи заохочення у виді оголошення подяки, дострокового зняття раніше накладеного ним стягнення і дозволу на виїзд до близьких родичів за межі виправного центру на святкові, неробочі і вихідні дні, а також заходи стягнення у виді попередження, догани і суворої догани.

3. Начальник відділення соціально-психологічної служби виправного центру має право застосовувати в усній формі заходи заохочення у виді оголошення подяки і дострокового зняття раніше накладеного ним стягнення, а також заходи стягнення у виді попередження, догани і суворої догани.

1. Правом застосування заходів заохочення й стягнення до осіб, засуджених до обмеження волі, користуються у повному обсязі начальник виправного центру, а також його прями начальники: начальник регіонального управління Державного департаменту України з питань виконання покарань, Голова Державного департаменту України з питань виконання покарань та заступники вказаних посадових осіб. Заходи заохочення і стягнення можуть застосовувати також заступник начальника виправного центру й начальник відділення соціально-психологічної служби виправного центру.

2. Що стосується інших посадових осіб виправного центру, то дана стаття встановлює вичерпний перелік заходів заохочення, що

можуть бути застосовані тим чи іншим працівником. Цей перелік є вичерпним та за жодних обставин не підлягає розширеному тлумаченню.

3. Заходи заохочення і стягнення накладаються письмово й усно та відображаються в особовій справі засудженого та до розділу 10 індивідуальної програми соціально-психологічної роботи із засудженими.

**Глава 14
ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ
В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

Стаття 71. Порядок виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців

1. Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців виконується дисциплінарним батальйоном. Організаційну структуру і чисельність дисциплінарного батальйону визначає Міністерство оборони України.

2. Загальне керівництво дисциплінарним батальйоном здійснює Міністр оборони України.

3. Направлення і прийняття засуджених військовослужбовців у дисциплінарний батальйон здійснюється у порядку, визначеному Міністерством оборони України.

4. Строк відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців обчислюється з дня, визначеного вироком суду, з урахуванням відповідно до статті 72 Кримінального кодексу України (2341-14) часу тримання засудженого в місцях попереднього ув'язнення.

5. До засуджених військовослужбовців, які тримаються в дисциплінарному батальйоні, застосовуються основні засоби виправлення і ресоціалізації відповідно до положень цього Кодексу, а також із ними проводиться військове навчання.

6. Особи, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, виконують обов'язки та користуються правами, встановленими законодавством для військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України, з обмеженнями, передбаченими цим Кодексом.

7. Відпустки, передбачені для військовослужбовців строкової служби, засудженим військовослужбовцям не надаються.

8. Пропозиції, заяви та скарги засуджених військовослужбовців розглядаються у порядку, визначеному законодавством.

1. Порядок та умови виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні встановлюються главою 14 КВК України та Положенням про дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України. Необхідність регулювання порядку та умов виконання покарання у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні окремим нормативно-правовим актом викликана наявністю спеціального суб'єкта — військовослужбовця строкової служби.

Виходячи з цього, у коментованій статті встановлюється, що особи, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, виконують обов'язки і користуються правами, встановленими законодавством для військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України, з обмеженнями, передбаченими КВК України і зазначеним Положенням про дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України (зокрема, відпустки, передбачені для військовослужбовців строкової служби, засудженим військовослужбовцям не надаються).

2. Підставою для тримання в дисциплінарному батальйоні є вирок військового суду, який набрав законної сили (про порядок набрання вироком законної сили дивись коментар до статті 4 КВК України).

3. Відповідно до ч. 5 ст. 71 КВК України до засуджених військовослужбовців, які тримаються в дисциплінарному батальйоні, застосовуються основні заходи виправлення і ресоціалізації, визначені законодавством, а також з ними проводиться військове навчання. Керівництво дисциплінарним батальйоном здійснює командуючий військами військового оперативного командування, який забезпечує добір і розстановку кадрів офіцерського складу, контролює режим та умови тримання, охоплення постійною роботою, організацію праці, бойову підготовку та виховання засуджених військовослужбовців.

Посади офіцерського складу та прапорщиків дисциплінарного батальйону можуть займати на конкурсній основі найбільш дисципліновані, вольові, добре підготовлені військовослужбовці, які мають досвід практичної діяльності у військах не менш як два роки. На посади сержантів та солдатів постійного складу дисциплінарних рот і підрозділів охорони та забезпечення приймають військовослужбовців строкової служби, навчених і відібраних у військових комісаріатах посадовими особами дисциплінарного батальйону, або військовослужбовців, які проходять службу за контрактом.

4. Правовий статус військовослужбовців, які проходять службу у дисциплінарних батальйонах, також має свої особливості. Так, тривалість служби офіцерів у дисциплінарному батальйоні не повинна перевищувати: на посаді командира батальйону п'ять-шість років, на інших посадах — три-чотири роки. За бажанням офіце-

рів, за умови їх позитивної атестації, строк служби, як виняток, може бути продовжено до шести-восьми років.

5. Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» нагляд за додержанням законів в дисциплінарному батальйоні здійснює Генеральний прокурор України та підпорядковані йому військові прокурори.

6. Внутрішню вартову службу та конвоювання засуджених у дисциплінарному батальйоні організовують відповідно до вимог статутів внутрішньої, гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України та Інструкції, яку затверджує начальник Генерального штабу Збройних Сил України. При цьому, до несення караульної служби та конвоювання засуджених не залучають. Засуджені, які стали на шлях виправлення, можуть бути призначені днювальними по дисциплінарній роті та робітниками до їдальні.

7. Осіб, засуджених до направлення у дисциплінарний батальйон, до набуття вироком законної сили тримають на гарнізонній гауптвахті.

8. Строк відбування покарання в дисциплінарному батальйоні обчислюється з моменту, визначеного у вирокі, який, як правило, збігається з моментом затримання військовослужбовця чи його поміщення на гауптвахту. При цьому в обов'язковому порядку враховується час попереднього ув'язнення відповідно до ст. 72 КК України, тобто із розрахунку: один день тримання під вартою за день тримання в дисциплінарному батальйоні.

9. Направлення засудженого до місця відбування покарання здійснюється командиром військової частини в триденний строк з дня отримання з військового суду розпорядження про виконання вироку, і обов'язково під конвоем. Командир військової частини (начальник гарнізону) надсилає в дисциплінарний батальйон че рез начальника конвою відповідні документи (супровідний лист; копію вироку суду та розпорядження про його виконання, а у разі зміни вироку — і копію касаційної ухвали суду; обліково-послужну та службові картки і медичну книжку; військовий квиток; про довольчий, речовий та харчовий атестати; особисті речі та їх опис). Засуджених, яких направляють до дисциплінарного батальйону, забезпечують предметами обмундирування, якими вони користувалися, згідно з нормами постачання.

Направлення у дисциплінарний батальйон засуджених військовослужбовців, які проходять службу у військових частинах інших гарнізонів, провадять у той же строк за розпорядженням начальника гарнізону за місцем засудження. У цьому разі начальник гарнізону повідомляє командира військової частини, в якій проходив службу засуджений, про виконання вироку військового суду та про те, до якого дисциплінарного батальйону відправлено засудженого.

10. Про прибуття засудженого в дисциплінарний батальйон та одержання перелічених в описі документів і предметів командир

дисциплінарного батальйону повідомляє командира військової частини, з якої прибув засуджений. Гроші та цінності, що належать засудженому, начальник конвою здає до фінансової служби дисциплінарного батальйону, де вони зараховуються на особистий рахунок засудженого. Ордени, медалі, нагрудні значки та документи на них зберігають у штабі дисциплінарного батальйону, а інші особисті речі засудженого — у спеціальній коморі.

Засуджених зараховують до списків змінного складу дисциплінарного батальйону з дня їх прибуття і утримують за рахунок військових частин, з яких вони прибули.

11. У дисциплінарному батальйоні на засуджених ведуть: книги обліку засуджених, до якої заносять такі дані про засудженого: прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, дата призову, з якої частини і коли прибув; яким судом, за що (склад злочину, стаття КК України) і на який строк засуджено; кінець строку покарання; військове звання і яку посаду займав до засудження; сімейний стан та адреса сім'ї; найменування прийнятих від засудженого орденів, медалей, нагрудних значків та документів на них; сума прийнятих грошей, найменування (сума) цінних паперів; відмітка про прибуття до батальйону (номер і дата повідомлення командира військової частини), коли і куди відбув з дисциплінарного батальйону; опис особистих речей засудженого; особову справу, в якій зберігають відповідні документи, характеристику тощо.

12. Пропозиції, заяви та скарги засуджених розглядають у окремому порядку, встановленому для військовослужбовців Збройних Сил України.

13. Засуджених звільняють з дисциплінарного батальйону за таких підстав: після відбуття строку покарання, призначеного ви роком суду; на підставі акту амністії; у зв'язку з помилуванням; у зв'язку з винесенням судом ухвали або постанови про звільнення від відбування покарання через хворобу, умовно-дostroково і за іншими підставами, встановленими законом.

Осіб, звільнених з дисциплінарного батальйону, направляють для дальшого проходження служби, як правило, в ті ж військові частини, в яких вони проходили службу до засудження.

14. Час перебування засуджених у дисциплінарному батальйоні до строку військової служби не зараховується. Командуючий військами військового округу (оперативного командування), командуючий Військово-Морськими Силами України мають право зараховувати час перебування в дисциплінарному батальйоні до строку військової служби: особам, які оволоділи військовою спеціальністю, добре знають і чітко виконують вимоги військових статутів та бездоганно несуть службу після звільнення з дисциплінарного батальйону; особам, звільненим з дисциплінарного батальйону, якщо вони, відбуваючи покарання, твердо стали на шлях виправлення, виявили високу дисциплінованість і чесне ставлення до праці та військової служби.

Клопотання про зарахування часу перебування в дисциплінарному батальйоні до строку військової служби може бути подано: командиром частини (корабля), до якої прибув звільнений з дисциплінарного батальйону, не раніш як через чотири місяці після прибуття його до частини (на корабель); командиром дисциплінарного батальйону щодо осіб, ровесники яких звільнені в запас, — за один-два місяці до закінчення строку покарання.

Клопотання про зарахування часу перебування в дисциплінарному батальйоні до строку строкової військової служби зазначеним особам, звільненим умовно-дostroково, доповідають відповідному командуючому не пізніш як через три дні після постановлений судом ухвали.

15. Звільнені з дисциплінарного батальйону одержують такі документи: довідку про звільнення, обліково-послужну картку, військовий квиток, медичну книжку, продовольчий, речовий та грошовий атестати. Службову картку і характеристику надсилають до військової частини поштою.

Ордени, медалі, нагрудні значки і документи на них, гроші та цінності, а також інші особисті речі видають звільненому під розписку на описі особистих речей та роздавальної відомості. Опис особистих речей залишають на зберігання в штабі дисциплінарного батальйону, а роздавальну відомість — у фінансовій службі. Предмети обмундирування та взуття, що стали непридатними до вжитку, замінюють на придатні до носіння.

Звільнених з дисциплінарного батальйону забезпечують проїзними документами, грішми для продовольчо-дорожніх потреб або армійським сухим пайком та милом за встановленими нормами. До військових частин або до місця проживання вони прямують самотійно.

16. Осіб, які відбули покарання у дисциплінарному батальйоні або dostroково звільнені з нього, визнають такими, що не мають судимості. Осіб, звільнених з дисциплінарного батальйону умовно-дostroково, такими, що не мають судимості, визнають після закінчення невідбутої частини строку покарання.

17. За злочини, вчинені під час відбування покарання в дисциплінарному батальйоні, винні особи несуть відповідальність відповідно до законодавства України.

Стаття 72. Режим у дисциплінарному батальйоні

1. Засуджені військовослужбовці зобов'язані додержуватися вимог режиму, встановлених цим Кодексом та нормативно-правовими актами Міністерства оборони України.

2. Під час відбування покарання в дисциплінарному батальйоні всі засуджені військовослужбовці незалежно від їхнього військового звання та характеру попередньої служби перебувають як

рядові і носять єдині встановлені для даного дисциплінарного батальйону форму одягу та знаки розрізнення.

1. Режим у дисциплінарному батальйоні повинен забезпечувати:

а) виправлення засуджених військовослужбовців, тобто формування у них поважного ставлення до людини, суспільства, праці, в тому числі й військової, нормам, правилам та традиціям людського співіснування та стимулювання правослухняної поведінки-б) виховання у засуджених військовослужбовців військової дисципліни, свідомого ставлення до військової служби, виконання покладених на них військових обов'язків та вимог з військової підготовки. Вказані вимоги досягаються за допомогою реалізації як загальних для всіх військовослужбовців, так і спеціальних для військовослужбовців засуджених режимних, виховних та інших заходів. Слід відмітити, що режим повинен забезпечити виконання засудженими військовослужбовцями не тільки військових обов'язків, а й основних обов'язків засуджених, закріплених у ст. 9 КВК України; в) реалізацію загальногромадянських та спеціальних прав і законних інтересів засуджених військовослужбовців; г) особисто безпеку засуджених військовослужбовців та персоналу дисциплінарного батальйону, що досягається забезпеченням охорони постійного та повсюдного нагляду за поведінкою засуджених військовослужбовців, дотриманням правил взаємовідносин між персоналом дисциплінарного батальйону та засудженими військовослужбовцями, гнучкою системою застосування заходів заохочення та стягнення.

2. У зв'язку з тим, що по своїй суті дисциплінарний батальйон є військовим підрозділом, мають місце деякі особливості його простої структури і обладнання приміщень. Питання розміщення засуджених у дисциплінарних батальйонах регламентуються розділом 3 Положення про дисциплінарні батальйони у Збройних Силах України, де встановлено, що дисциплінарний батальйон розташовується окремо від інших військових частин гарнізону. Усі службові та житлові приміщення, призначені для розташування підрозділів охорони, обслуговування, сержантів дисциплінарних рот, квартири військовослужбовців, склади стрілецької зброї та боеприпасів розміщують поза територією (зоною), де тримають засуджених.

Територія (зона), на якій розташовані жилі та інші будівлі і споруди, призначені для розміщення та обслуговування засуджених, повинна бути обгороджена міцним парканом суцільного заповнення заввишки не менш як 2,5 метри. Зверху на паркані влаштовують козилок з колючого дроту. Також на паркані або в забороненій смузі розміщуються технічні засоби охорони. Двері контрольно-пропускних пунктів і вхідні ворота у розташуванні дисциплінарного батальйону мають бути завжди зачинені на замок, їх відчиняють тільки за розпорядженням чергового баталь-

йону. Вікна і двері приміщень, в яких розміщують засуджених, обладнують металевими ґратами. У приміщеннях уночі обов'язково горить чергове освітлення.

3. Військовослужбовців постійного складу дисциплінарного батальйону, заарештованих у дисциплінарному порядку, якщо за місцем дислокації батальйону немає гарнізонної гауптвахти, тримають на гауптвахті дисциплінарного батальйону, але розміщують окремо від засуджених із забезпеченням умов тримання, передбачених Статутом гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

4. На роботу і заняття за межі розташування дисциплінарного батальйону засуджених виводять у складі відділення чи взводу (із записом про це у книзі виходу та повернення засуджених) під охороною озброєного конвою і командою відповідних командирів. Кількість конвойних визначає в кожному окремому випадку командир дисциплінарного батальйону, вона повинна забезпечувати надійну охорону засуджених і належний контроль під час роботи чи занять.

Автомобільний транспорт, який в'їжджає і виїжджає з території (зони), оглядає черговий батальйон.

5. У виняткових випадках засудженим, які стали на шлях виправлення, може бути дозволено пересування без конвою, якщо це необхідно за характером роботи, яку вони виконують. Дозвіл на пересування без конвою оформляє наказом командир дисциплінарного батальйону.

6. Конвойні несуть службу відповідно до вимог актів, зазначених у п. 12 вищевказаного Положення. Вони зобов'язані забезпечити, щоб засуджені не допускали порушень установленого порядку і не спілкувались зі сторонніми особами.

7. Про всі порушення, вчинені засудженими, конвойні доповідають відповідному командирі.

8. У разі втечі засудженого, вчинення ним нападу або опору конвойні мають право застосовувати у встановленому порядку зброю.

9. Режим в дисциплінарному батальйоні характеризує й те, що незалежно від наявних до засудження у військовослужбовців звань та посад, у дисциплінарному батальйоні вони перебувають на одній первинній військовій посаді солдатів, мають однакове звання рядового та тому носять єдину форму одягу та погони рядових. При зверненні до засуджених їх називають за званням («рядовий») та прізвищем. Засуджені звертаються до начальників та старших відповідно до Військового Статуту.

10. Розпорядок дня в дисциплінарному батальйоні встановлює командир батальйону. У розпорядку дня має бути передбачено роботу на виробництві не менш як 8 годин, нічний сон — 8 годин, приймання їжі — три рази на день, по одному дню на тиждень — для навчальних занять, парково-господарських робіт та відпочинку. 239

На прохання засуджених або за ініціативою релігійних організацій може бути проведено богослужіння, релігійні обряди та церемонії, час і умови здійснення яких визначають за участю командира дисциплінарного батальйону.

Стаття 73. Побачення і телефонні розмови засуджених військовослужбовців

1. Засуджені військовослужбовці мають право на короткострокові і тривалі побачення.

2. Короткострокові побачення з родичами чи іншими особами надаються один раз на місяць тривалістю до чотирьох годин у спеціально обладнаному приміщенні під контролем представника дисциплінарного батальйону у вільний від роботи та занять час у дні і години, встановлені командиром дисциплінарного батальйону.

3. Тривалі побачення надаються тільки з близькими родичами один раз на три місяці тривалістю до трьох діб з правом спільного проживання в спеціально обладнаних приміщеннях дисциплінарного батальйону. На час тривалого побачення засуджені військовослужбовці звільняються від роботи і занять.

4. У порядку, встановленому командиром дисциплінарного батальйону, засуджені військовослужбовці можуть вести телефонні розмови з близькими родичами. На прохання засудженого військовослужбовця короткострокове або тривале побачення може бути замінено телефонною розмовою.

5. Для одержання правової допомоги засудженим військовослужбовцям можуть надаватися побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, наодинці. Таке побачення не може бути обмежене в часі.

1. Короткострокові та тривалі побачення є важливим елементом режиму відбування покарання. Під час відбування покарання засудженим військовослужбовцям дозволяється 12 короткострокових побачень та 4 тривалих (до трьох діб) на рік.

Закон встановлює, що довгострокові побачення, на відміну від короткострокових, надаються тільки з близькими родичами — батьком, матір'ю, сином, дочкою, дружиною, братами, сестрами, дідом, бабкою, усиновителями або всиновленими.

2. Відповідно до ч. 4 ст. 73 КВК України в порядку, що встановлюється командиром дисциплінарного батальйону, засуджені військовослужбовці можуть вести телефонні розмови з близькими родичами. На командування дисциплінарного батальйону покладається обов'язок забезпечити умови для проведення таких розмов.

3. Як і засуджені до інших покарань, засуджені військовослужбовці не позбавляються права на правову допомогу, для чого їм до-

зволяються побачення з адвокатом або іншим спеціалістом в галузі законодавства, який за законом має право на надання правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи (про порядок допуску до побачення інших фахівців у галузі права дивись коментар до статті 8 КВК України).

Стаття 74. Листування засуджених військовослужбовців
Засудженим військовослужбовцям дозволяється відправляти і отримувати листи та телеграми без обмеження їх кількості. Вручення листів, що надходять, проводиться представником дисциплінарного батальйону, в присутності якого засуджений військовослужбовець зобов'язаний їх розпечатати. Зміст листів перевіряти не підлягає. Виявлені при цьому заборонені вкладення вилучаються. Розпечатувати листи, які відправляють засуджені, заборонено.

1. Стаття, що коментується, надає засудженим військовослужбовцям право на листування. Таке рішення законодавця викликано тим, що отримання та відправлення листів та телеграм є одним із засобів підтримання соціально корисних зв'язків засуджених військовослужбовців.

2. Засудженим дозволяється відправляти та отримувати листи і телеграми без обмеження їх кількості. Вручення листів, що надходять на адресу засуджених, здійснює старшина роти або заступник командира взводу.

У присутності вищевказаних посадових осіб засуджений зобов'язаний відкрити конверт, але зміст листів перевіряти не підлягає. У разі виявлення в листі речей або предметів, які засудженому мати заборонено, їх вилучають, заносять до опису особистих речей засудженого і зберігають разом з його іншими особистими речами до закінчення строку відбування покарання.

3. Листи для відправлення за призначенням засуджені здають до канцелярії роти в запечатаному вигляді. Розпечатувати листи, що відправляються засудженими, заборонено.

4. Дисциплінарний статут Збройних Сил України встановлює, що усі військовослужбовці мають право надсилати письмові звернення або особисто звертатися до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, та інших державних органів У разі: незаконних рішень, дій (бездіяльності) щодо них командирів чи інших військовослужбовців, порушення їх прав, законних інтересів та свобод; незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності.

З інших питань службової діяльності скарга подається безпосередньому командирові тієї особи, чиї дії оскаржуються, а якщо ті, хто подають скаргу, не знають, з чиєї вини порушені їх права, скарга подається у порядку підпорядкованості.

5. Військовослужбовці, які подали заяву чи скаргу, мають право: особисто викласти свої аргументи особі, яка перевіряє заяву чи скаргу, звернутися за допомогою до свідків; подати додаткові матеріали, що стосуються справи, чи клопотати, щоб їх вимагав командир або орган, який розглядає заяву або скаргу; бути присутнім під час розгляду заяви чи скарги; одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги; ознайомитися з матеріалами перевірки заяви чи скарги; оскаржити прийняте за їхньою заявою чи скаргою рішення в суді; вимагати відшкодування збитків у встановленому законом порядку.

Ніхто не може бути скривджений на службі чи покараний за те, що він подає пропозицію, заяву чи скаргу.

6. Подання скарги військовослужбовцями не звільняє їх від виконання своїх службових обов'язків і наказів командирів. Заборонено подавати скаргу під час бойового чергування, перебування в строю (за винятком скарг, поданих під час опитування військовослужбовців), на варті (вахті), а також у добовому наряді, під час занять.

Під час опитування військовослужбовців заява чи скарга може бути подана усно або в письмовій формі безпосередньо на ім'я командира, який проводив опитування.

Якщо військовослужбовець виявить факти розкрадання чи псування військового майна, незаконного витрачання коштів, зловживання у постачанні військ, недоліки у стані озброєння та бойової техніки чи інші факти, які завдають шкоди Збройним Силам України, він повинен доповісти про це безпосередньому командирові, а також може надіслати письмову заяву старшому командирові, до Міністра оборони України включно, або до органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, прокуратури та інших державних органів.

7. Пропозиція, заява чи скарга, подані в письмовій формі, мають бути підписаними. Пропозиція, заява чи скарга, що не містять даних про заявника, визнаються анонімними і не підлягають розгляду. Пропозиція, заява чи скарга, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду.

Якщо питання, порушені в пропозиції, заяві чи скаргі, не входять до компетенції командира, органу військового управління, вони в строк не більше п'яти днів пересилаються ним за належністю відповідній посадовій особі чи органу, про що сповіщається військовослужбовець, який подав пропозицію, заяву чи скаргу. Якщо пропозиція, заява чи скарга не містять даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, вони в той же строк повертаються військовослужбовцю з відповідним роз'ясненням.

Забороняється надсилати заяви та скарги військовослужбовців тим посадовим особам або органам, дії чи рішення яких оскаржуються.

8. Пропозиція, заява чи скарга вважаються вирішеними, якщо розглянуто всі порушені в них питання і з приводу їх вжито необхідних заходів або дано вичерпні відповіді. Відмова в задоволенні питань, викладених у пропозиції, заяві чи скаргі, доводиться до відома військовослужбовців, які їх подали, у письмовій формі з посиланням на закон або військові статuti із зазначенням мотивів відмови та роз'ясненням порядку скарження прийнятого рішення.

9. Усі пропозиції, заяви чи скарги розглядаються і вирішуються у строк не більше одного місяця з часу їх отримання, а ті, що не потребують додаткового вивчення й перевірки, — невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів з часу їх надходження. Якщо у місячний строк вирішити порушені у зверненні питання неможливо, командир встановлює новий строк, про що сповіщається військовослужбовець, який подав звернення. При цьому загальний строк розгляду пропозиції, заяви чи скарги не може перевищувати сорока п'яти днів.

Під час розгляду пропозиції, заяви чи скарги не допускається розголошення командиром чи іншою особою, яка бере участь у розгляді, відомостей про особисте життя військовослужбовця без його згоди, а також розголошення іншої інформації, якщо це зачіпає його права і свободи, законні інтереси. Командир, який допустив несправедливість або незаконні дії щодо підлеглих за подання пропозиції, заяви чи скарги, несе відповідальність згідно із законами України.

10. Усі пропозиції, заяви та скарги в день їх надходження заносяться до Журналу реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян, який ведеться і зберігається у кожній військовій частині, закладі та установі. Командири військових об'єднань, з'єднань, частин (підрозділів), закладів та установ зобов'язані не рідше одного разу на квартал проводити перевірку стану роботи щодо розгляду та прийняття рішень з приводу пропозицій, заяв і скарг. Журнал реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян має бути пронумерований, прошнурований, скріплений сургучевою печаткою та завірений командиром частини.

Стаття 75. Короточасні виїзди засуджених військовослужбовців за межі дисциплінарного батальйону 1. У зв'язку з винятковими обставинами (смерть або тяжка хвороба близького родича, яка загрожує життю хворого; стихійне лихо, яке завдало значної матеріальної шкоди майну засудженого військовослужбовця та його сім'ї) засудженому військовослуж-

бовцю може бути дозволено короткочасний виїзд за межі дисциплінарного батальйону на строк до семи діб, не враховуючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці.

2. Дозвіл на короткочасний виїзд дає командир дисциплінарного батальйону з урахуванням особи і поведінки засудженого військовослужбовця. Час перебування засудженого військовослужбовця за межами дисциплінарного батальйону зараховується до строку відбування покарання. Оплату проїзду засудженому військовослужбовцю забезпечує дисциплінарний батальйон.

1. За загальним правилом, відпустки, передбачені для військово-службовців строкової служби, засудженим військовослужбовцям не надаються (ч. 7 ст. 71 КВК України). Але, відповідно до статті, що коментується, за наявності виключних обставин, засудженому військовослужбовцю може бути дозволений короткостроковий виїзд за межі дисциплінарного батальйону на строк до семи діб без урахування часу, необхідного для проїзду в обидва кінці.

Ст. 75 КВК України встановлює вичерпний перелік таких обставин, який розширеному тлумаченню не підлягає. Наявність подібних виключних обставин повинна бути документальна підтверджена (телеграма, лист, повідомлення у пресі, інформація (повідомлення) відповідного органу чи установи тощо).

2. Дозвіл на короткостроковий виїзд надає командир дисциплінарного батальйону з урахуванням особи та поведінки засудженого військовослужбовця. Якщо засуджений військовослужбовець під час тримання в дисциплінарному батальйоні зарекомендував себе негативно, порушував умови відбування покарання, є схильним до втечі тощо, йому може бути відмовлено у наданні такого дозволу. Вимога про обов'язкове врахування особи обумовлена тим, що надавати дозвіл особі, наприклад, схильній до втечі, є не доцільним, а поведінка засудженого приймається до уваги, оскільки позитивне вирішення питання надання дозволу на короткостроковий виїзд є виказуванням довіри до цієї особи.

Вказівка закону «може бути наданий» свідчить про те, що надання дозволу на короткостроковий виїзд є правом, а не обов'язком командира дисциплінарного батальйону.

3. Під час перебування у короткочасному виїзді засуджені повинні не порушувати громадського порядку, не вживати спиртних та інших одурманюючих засобів та речовин тощо та повернутися до дисциплінарного батальйону у визначений строк.

Стаття 76. Одержання засудженими військовослужбовцями посилок (передач) і бандеролей

1. Засуджені військовослужбовці мають право на одержання посилок (передач) і бандеролей без обмеження їх кількості.

2. Посилки (передачі) і бандеролі, що надходять на ім'я засуджених військовослужбовців, підлягають огляду. Порядок огляду та вручення їх засудженому військовослужбовцю встановлює командир дисциплінарного батальйону.

3. У разі виявлення в посилці (передачі) чи бандеролі речей або предметів, які засудженому військовослужбовцю мати заборонено, їх вилучають, заносять до опису особистих речей засудженого і зберігають разом з іншими його особистими речами до закінчення строку відбування покарання. При цьому вогнепальну і холодну зброю, боєприпаси, отруйні речовини, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори, інші предмети, вилучені з цивільного обігу, вилучають і засудженому військовослужбовцю не повертають. У разі виявлення таких предметів складається акт, а про їх вилучення командир дисциплінарного батальйону негайно повідомляє прокуророві.

1. Згідно зі статтею, що коментується, засуджені військово-службовці мають право на отримання посилок (передач) і бандеролей. При цьому кількість цих посилок (передач) і бандеролей за конодавством не обмежується. Отримання посилок, передач, бандеролей і переводів виконує важливі соціальні функції. З однієї сторони, це є одним із засобів підтримання соціально-корисних зв'язків засуджених військовослужбовців з родиною, близькими родичами, з іншої — джерелом отримання додаткового харчування та матеріально-побутового забезпечення засуджених військово-службовців, що є вельми актуальним у сучасних умовах.

2. Посилки (передачі) і бандеролі, що надходять на ім'я засуджених військовослужбовців, підлягають огляду. Порядок огляду та вручення їх засудженим військовослужбовцям встановлює командир дисциплінарного батальйону. Відкривають посилки (передачі) і бандеролі та вилучають з них вміст самі засуджені, яким вони адресовані, в присутності чергового батальйону або офіцера роти.

Якщо засуджений відмовляється відкрити посилку, передачу чи бандероль та вилучити з них вміст, це здійснює старшина роти в присутності офіцера підрозділу і санітарного інструктора.

3. У разі виявлення в посилці (передачі) чи бандеролі речей або предметів, які засудженому військовослужбовцю мати заборонено, їх вилучають, заносять до опису особистих речей засудженого і зберігають до відбуття ними покарання.

4. Якщо у посилці виявлені речі чи речовини, виведені з цивільного обігу або зберігання (пересилання) утворює окремий склад злочину, передбаченого відповідною статтею КК України, про це негайно повідомляється прокурор для вирішення питання про порушення кримінальної справи. ^{^2}

5. Максимальна вага посилки, передачі чи бандеролі визначається установами зв'язку, зокрема, максимальна вага поштової посилки становить 30 кілограмів. [^]

Стаття 77. Праця засуджених військовослужбовців

1. Засуджені військовослужбовці залучаються до праці на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міністерства оборони України, у майстернях дисциплінарного батальйону.

2. Праця засуджених військовослужбовців організується з додержанням правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії, встановленими законодавством про працю.

3. Праця засуджених військовослужбовців оплачується відповідно до законодавства про працю. Нараховані суми заробітку засудженим військовослужбовцям зараховуються в установленому порядку на їх особові рахунки.

1. Праця засуджених військовослужбовців є одним з основних засобів їх виправлення. Організація праці повинна бути підпорядкована цьому завданню та забезпечувати постійну і повну зайнятість засуджених.

Питання організації праці засуджених військовослужбовців в дисциплінарних батальйонах регулюються ст. 77 КВК України та розділом 4 Положення про дисциплінарні батальйони у Збройних Силах України.

2. Згідно з нормами коментованої статті, за загальним правилом всі засуджені військовослужбовці обов'язково залучаються до праці на підприємствах, будівництві та інших об'єктах Міністерства оборони України, у майстернях дисциплінарного батальйону, як правило, з використанням техніки, а також для виконання робіт з благоустрою дисциплінарного батальйону. При неможливості забезпечення засуджених військовослужбовців роботою на вказаних об'єктах, вони можуть залучатися до праці в інших організаціях при дотриманні вимог режиму дисциплінарного батальйону.

3. Праця засуджених організується з дотриманням правил охорони праці, техніки безпеки та виробничої санітарії, що встановлені законодавством про працю та відповідними нормативно-правовими актами Міністерства оборони України. Вартість виконуваних військовослужбовцями робіт визначається виходячи з розцінок, встановлених в організаціях, де працюють засуджені військовослужбовці у відповідності з законодавством про працю.

Стаття 78. Військове навчання засуджених військовослужбовців

Військове навчання засуджених військовослужбовців організується і проводиться за спеціальною програмою, розробленою Міністерством оборони України. Для проведення занять створюється необхідна навчально-матеріальна база.

1. Дія основних засобів виправлення засуджених військовослужбовців значно підсилюється за рахунок доповнення їх військовою підготовкою, військовою освітою та вихованням засуджених військовослужбовців.

2. Навчальні заняття із засудженими організують за спеціальною програмою, що розробляється Міністерством оборони України та включає у себе вивчення загальновійськових статутів, директив та інших підзаконних актів органів військового управління; суспільно-державну (гуманітарну); стройову, бойову, тактичну підготовки; інформування особового складу; вивчення бойової техніки та озброєння; участь засуджених у культурно-масових та фізкультурно-спортивних заходах тощо.

3. Заняття з бойової підготовки проводять з навчальною зброєю без багнета і затвора. У місцях проведення посадковими особами та офіцерами постійного складу всіх видів занять з військової підготовки повинна бути створена необхідна учбово-матеріальна база (спортмайданчики, стройові плаці, класи, стрільбища тощо).

Стаття 79. Соціально-виховна робота із засудженими військовослужбовцями

1. Соціально-виховну роботу із засудженими військовослужбовцями організує і проводить командування дисциплінарного батальйону. Вона ведеться відповідно до цього Кодексу та нормативно-правових актів Міністерства оборони України.

Командири військових частин, з яких прибули засуджені військовослужбовці, зобов'язані підтримувати постійний зв'язок з командиром дисциплінарного батальйону, цікавитися поведінкою колишніх підлеглих і сприяти їхній ресоціалізації.

2. Місцеві органи виконавчої влади і громадські організації можуть надавати допомогу командуванню дисциплінарного батальйону в проведенні соціально-виховної роботи із засудженими військовослужбовцями.

1. Соціально-виховна робота із засудженими військовослужбовцями є одним з головних засобів їх виправлення та ресоціалізації. А оскільки мова йде про відбудову покарання військовослужбовцями, то ця робота в умовах дисциплінарних батальйонів має певні особливості.

2. Стаття, що коментується, визначає, що соціально-виховну роботу з засудженими військовослужбовцями організує та здійснює командування дисциплінарного батальйону. Вона ведеться у відповідності з КВК України і нормативно-правовими актами Міністерства оборони України. Командири військових частин, з яких прибули засуджені, повинні підтримувати зв'язок з командиром

дисциплінарного батальйону, цікавитися поведінкою своїх колишніх підлеглих і сприяти їх виправленню.

Ч. 2 ст. 79 КВК України надає можливість місцевим органам виконавчої влади і громадським організаціям також приймати участь в соціально-виховній роботі в дисциплінарних батальйонах, що розташовані на їх території.

3. Соціально-виховну роботу із засудженими військовослужбовцями проводять з урахуванням їх психологічних особливостей, рівня освіти та ставлення до релігії. Вона повинна бути спрямована на формування у засуджених вірності Вітчизні та військовому обов'язку, запобігання вчиненню правопорушень, прищеплення відповідальності за чесне виконання свого військового обов'язку, засновуватись на свідомій дисципліні, суворому дотриманні законів України, вимог військової присяги та статутів, норм людської моралі та правил співжиття в суспільстві, дбайливого ставлення до державної власності, техніки та озброєння.

4. Форми виховної роботи із засудженими військовослужбовцями аналогічні тим, які застосовуються до інших категорій засуджених, однак за своїм змістом вони повинні враховувати те, що виконання покарання здійснюється в умовах проходження засудженими військової служби. Так, до основних форм соціально-виховної роботи з засудженими в дисциплінарних батальйонах відносяться: а) заняття з гуманітарної підготовки та інформування особового складу; б) індивідуальна робота, яку проводять офіцери, прапорщики та сержанти на основі глибокого вивчення особистості кожного засудженого, його ділових, моральних та психологічних якостей; в) правове виховання; г) організація лекцій, доповідей, бесід, вечорів запитань і відповідей, тематичних і літературних вечорів, читання газет і інших періодичних видань, художньої літератури, перегляду телевізійних передач та демонстрації кінофільмів виховної спрямованості; д) залучення засуджених до участі в художній самодіяльності, спортивно-масовій, бібліотечній та клубній роботі.

Стаття 80. Ради громадськості засуджених військовослужбовців

1. З метою розвитку навичок самоорганізації засуджених військовослужбовців, заохочення корисної ініціативи та використання громадського впливу на їх виправлення і ресоціалізацію в ротах дисциплінарного батальйону створюються самодіяльні ради із числа засуджених військовослужбовців, які не порушують встановлені правила поведінки і сумлінно ставляться до праці та військової служби.

2. Самодіяльні ради обираються на зборах рот дисциплінарного батальйону. Склад ради затверджує командир дисциплінарного батальйону.

3. Самодіяльна рада надає командиру дисциплінарного батальйону допомогу в організації виховних заходів і дозвілля засуджених військовослужбовців, проводить роз'яснювальну роботу із засудженими військовослужбовцями, бере участь в обговоренні кандидатур осіб, які можуть бути зараховані до числа тих, хто виправляється, а також засуджених військовослужбовців, до яких може бути застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

1. З метою розвитку навичок самоорганізації осіб, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, заохочення їх корисної ініціативи та використання громадського впливу на їх виправлення та ресоціалізацію в ротах дисциплінарного батальйону створюються самодіяльні ради, що працюють під керівництвом командирів цих підрозділів (ст. 80 КВК України, п. 41 Положення про дисциплінарні батальйони у Збройних Силах України).

2. Самодіяльну раду обирають на зборах роти дисциплінарного батальйону. Склад ради затверджує командир дисциплінарного батальйону своїм наказом. До складу самодіяльної ради можуть бути обрані засуджені військовослужбовці, які мають зразкову поведінку, сумлінно ставляться до праці та військової служби. Рада періодично звітує про свою роботу на зборах особового складу роти.

3. Самодіяльні ради приймають участь: а) у соціально-виховній роботі з особовим складом підрозділів, формуванні у військовослужбовців почуття відповідальності за виконання військового обов'язку та додержання положень військової присяги; б) організації художньої самодіяльності та спортивно-масової роботи, випуску стінної газети; в) проведенні індивідуальної роз'яснювальної роботи з недисциплінованими засудженими військовослужбовцями; г) обговоренні кандидатур, яких висувають для зарахування до числа тих, що виправляються, та тих, які підлягають умовно-достроковому звільненню від відбування покарання; д) розв'язанні скарг і заяв засуджених військовослужбовців.

4. Особи, що входять до складу рад громадськості, жодними пільгами чи перевагами не користуються, проте участь у їх діяльності враховується як позитивний момент при визнанні особи такою, що виправляється.

Стаття 81. Заходи заохочення, що застосовуються до засуджених військовослужбовців

1. За сумлінну поведінку і ставлення до праці та військової служби до засуджених військовослужбовців можуть бути застосовані такі заходи заохочення:

подяка;
зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення;
надання одного додаткового короткострокового побачення чи телефонної розмови на місяць;
нагородження цінним подарунком або премією в розмірі місячного грошового забезпечення;
зарахування до числа тих, хто виправляється.

2. Засуджені військовослужбовці, які сумлінною поведінкою і ставленням до праці та військової служби довели своє виправлення, можуть бути представлені командиром дисциплінарного батальйону в установленому законом порядку до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

1. Заходами стимулювання правослухняної поведінки є заходи заохочення та стягнення, що застосовуються до засуджених військовослужбовців. КВК передбачає достатньо широку систему заходів заохочення засуджених військовослужбовців. Стаття, що коментується, не передбачає підстав застосування заходів заохочення, лише в загальному виді визначаючи, що вимагається, щоб засуджений характеризувався зразковою поведінкою та чесним ставленням до праці.

2. Заохочення є важливим засобом виховання військовослужбовців і зміцнення військової дисципліни. Кожний командир у межах прав, наданих йому цим Дисциплінарним Статутом Збройних Сил України, зобов'язаний заохочувати підлеглих військовослужбовців за старанність, розумну ініціативу та сумлінне виконання службових обов'язків.

Заохочення має бути заслуженим. При визначенні виду заохочення враховується характер заслуг військовослужбовця та його ставлення до служби за попередній час.

3. Військовослужбовець, що має дисциплінарні стягнення, заохочується шляхом зняття накладеного раніше стягнення. Право знімати дисциплінарні стягнення належить тому командирові, який їх накладав, та його прямим начальникам. Одночасно військовослужбовцю може бути знято лише одне дисциплінарне стягнення.

4. Командир має право зняти дисциплінарне стягнення тільки після того, як воно відіграло виховну роль і військовослужбовець змінив поведінку та ставлення до праці.

5. Заохочення оголошуються на зборах (нарадах), перед строем або військовослужбовцю особисто. Вважається, що військовослужбовець не має дисциплінарних стягнень після їх зняття відповідним командиром.

Оголошення подяки застосовується як до окремого засудженого військовослужбовця, так і до їх груп.

6. Надання одного додаткового короткострокового побачення чи телефонної розмови на місяць застосовується до військовослужбовців у дні та години, встановлені для цього командиром військової частини.

7. Нагородження цінним подарунком або грошовою премією застосовується до всіх військовослужбовців.

8. Занесення до числа тих, хто виправляється, застосовується до всіх засуджених військовослужбовців, які досягли високих показників у праці та військової службі, виявили бездоганну дисциплінованість та беруть активну участь у громадській роботі. Обов'язковою умовою застосування такого заходу заохочення є відбуття ними не менш як однієї третьої строку покарання. Таке зарахування здійснюється шляхом видання командиром дисциплінарного батальйону відповідного наказу.

9. Після фактичного відбуття засудженим не менш як половини призначеного строку покарання за умови, що він зразковою поведінкою і чесним ставленням до праці та військової служби довів своє виправлення, командир дисциплінарного батальйону може внести до військового суду гарнізону за місцем відбування покарання подання про умовно-дострокове звільнення його від покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

У поданні зазначають дані, що характеризують поведінку засудженого, його ставлення до праці та військової служби за час відбування покарання. Разом з поданням до військового суду надсилають особову справу засудженого.

10. Якщо військовий суд відмовить в умовно-достроковому звільненні засудженого від покарання або заміні йому невідбутої частини покарання більш м'яким, повторне подання з цього питання командир дисциплінарного батальйону може внести не рідше як через шість місяців з дня постановлення військовим судом ухвали про відмову.

Стаття 82. Заходи стягнення, що застосовуються до засуджених військовослужбовців

1. За порушення встановленого порядку відбування покарання До засуджених військовослужбовців можуть бути застосовані такі Дисциплінарні стягнення:

зауваження;

догана;

сувора догана;

призначення в наряд на роботу — до п'яти днів у вільний від

Роботи і навчання час;

арешт з триманням на гауптвахті — до десяти діб;

виключення з числа тих, хто виправляється.

2. Засуджені військовослужбовці, заарештовані в дисциплінарному порядку, відбувають арешт на гауптвахті в одиночних камерах дисциплінарного батальйону згідно з вимогами Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

1. За порушення вимог режиму відбування покарання до засуджених може бути застосовано дисциплінарні стягнення, види яких визначені у даній статті. У разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх обов'язків, порушення дисципліни, порядку відбування покарання або громадського порядку командир повинен нагадати йому про обов'язки, а за необхідності — накласти дисциплінарне стягнення.

За вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за Дисциплінарним Статутом, за винятком випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. У разі вчинення нового злочину військовослужбовець притягається до кримінальної відповідальності. При цьому командири, які не порушили кримінальну справу за наявності ознак злочину, несуть відповідальність згідно із законом.

2. Усі дисциплінарні стягнення, накладені на засуджених військовослужбовців і не скасовані до дня їх звільнення, втрачають чинність з дня звільнення.

3. З метою громадського впливу на порушників військової дисципліни та громадського порядку до накладення стягнення за порушення військовослужбовців за рішенням командира можна обговорювати на засіданнях ради громадськості засуджених. Рішення зборів є рекомендаційними для командирів.

4. На військовослужбовця, який порушує дисципліну або громадський порядок, можуть бути накладені лише ті дисциплінарні стягнення, які визначені даною статтею та Дисциплінарним Статутом і відповідають дисциплінарній владі командира, що вирішив накласти на винну особу дисциплінарне стягнення.

Прийняттю рішення командиром про накладення на підлеглого дисциплінарного стягнення може передувати службове розслідування. Воно проводиться з метою уточнення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, та ступеня вини.

Після розгляду письмової доповіді про проведення службового розслідування командир проводить бесіду з військовослужбовцем, який вчинив правопорушення. Якщо вину військовослужбовця повністю доведено, командир приймає рішення про накладення дисциплінарного стягнення.

5. Під час накладення дисциплінарного стягнення та обрання його виду враховується: характер та обставини вчинення правопорушення, його наслідки, попередня поведінка військовослужбов-

ця, а також тривалість військової служби та рівень знань про порядок служби.

6. Дисциплінарне стягнення має бути накладене не пізніше ніж за 10 діб від дня, коли командирові (начальникові) стало відомо про правопорушення, а у разі провадження службового розслідування — протягом місяця від дня його закінчення. Під час накладення дисциплінарного стягнення командир не має права принижувати гідність підлеглого.

Військовослужбовець, який вважає, що не вчинив правопорушення, має право протягом місяця з часу накладення дисциплінарного стягнення подати скаргу старшому командирові або звернутися до суду у визначений законом строк.

7. Накладення дисциплінарного стягнення на військовослужбовця, який перебуває у стані сп'яніння, та отримання від нього пояснень проводиться після його протвердження.

8. Заборонено за одне правопорушення накладати кілька дисциплінарних стягнень або поєднувати одне стягнення з іншим, накладати стягнення на весь особовий склад підрозділу замість покарання безпосередньо винних осіб.

9. Старший командир не має права скасовувати або пом'якшувати дисциплінарні стягнення, накладені молодшим командиром, з причини суворості стягнення, якщо останній не перевищив наданої йому влади.

Старший командир має право скасовувати дисциплінарні стягнення, накладені молодшим командиром, якщо він визнає, що стягнення не відповідає тяжкості вчиненого правопорушення, та накладати своєю владою більш суворі стягнення.

Старший командир зобов'язаний не менш як один раз на три місяці контролювати стан дисциплінарної практики та вживати заходів щодо запобігання порушенням військової дисципліни.

10. Дисциплінарне стягнення виконується, як правило, негайно, а у виняткових випадках — не пізніше ніж за три місяці від дня його накладення. Після закінчення зазначеного строку стягнення не виконується, а лише заноситься до службової картки військовослужбовця.

Особи, з вини яких не було виконане стягнення, несуть дисциплінарну відповідальність.

У разі подання скарги старшому начальникові виконання дисциплінарного стягнення не зупиняється до надходження від нього розпорядження про скасування цього стягнення.

11. Про накладені дисциплінарні стягнення оголошується засудженим особисто чи перед строем. Крім того, дисциплінарні стягнення можуть оголошуватися в письмовому наказі.

Під час оголошення дисциплінарного стягнення до відома засудженого військовослужбовця доводять, в чому полягає порушення ним військової дисципліни чи громадського порядку.

12. Засуджені, призначені поза чергою в наряд на роботу, залучаються до виконання робіт у своєму підрозділі або у військовій частині в будь-які дні тижня у вільний від занять час. Тривалість виконання одного наряду на роботу не повинна перевищувати 8 годин на добу. Роботи виконуються від підйому до відбою.

13. Арешт з триманням на гауптвахті застосовують до засуджених, які систематично порушують дисципліну, коли всі інші заходи стягнення не дали позитивних результатів.

Засуджені, заарештовані у дисциплінарному порядку, відбувають арешт на гауптвахті дисциплінарного батальйону згідно з вимогами Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України (дивись коментар до статей 50-55 КВК України).

Стаття 83. Порядок застосування заходів заохочення і стягнення до засуджених військовослужбовців Права командира дисциплінарного батальйону щодо застосування заходів заохочення і стягнення, передбачених цим Кодексом, а також порядок їх застосування і обліку визначаються Міністерством оборони України.

1. За стан дисципліни у військовому об'єднанні, з'єднанні, частині (підрозділі), закладі та установі відповідає командир. Інтереси захисту Вітчизни зобов'язують командира постійно підтримувати військову дисципліну, вимагати її додержання від підлеглих, не залишати поза увагою жодного дисциплінарного правопорушення.

Стан військової дисципліни у військовій частині (підрозділі), закладі, установі та організації визначається здатністю особового складу виконувати в повному обсязі та в строк поставлені завдання, морально-психологічним станом особового складу, спроможністю командирів (начальників) підтримувати на належному рівні військову дисципліну.

2. Стосовно кожного випадку правопорушення командир зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин вчинення правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника та розміру завданих державі та іншим особам збитків.

Діяльність командира щодо підтримання військової дисципліни оцінюється не кількістю накладених ним дисциплінарних стягнень, а виконанням обов'язків з додержанням вимог законів і статутів Збройних Сил України, повним використанням дисциплінарної влади для наведення порядку і запобігання порушенням військової дисципліни.

Кожний військовослужбовець зобов'язаний сприяти командирові у відновленні та постійному підтриманні порядку й дисциплі-

ни. Командир, який не забезпечив додержання військової дисципліни та не вжив заходів для її відновлення, несе встановлену законом відповідальність.

3. Право командира — віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого — їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Наказ має бути виконаний сумлінно, точно та у встановлений строк. Відповідальність за наказ несе командир, який його видав.

У разі непокори чи опору підлеглого командир зобов'язаний для відновлення порядку вжити всіх передбачених законами та військовими статутами заходів примусу аж до арешту винного й притягнення його до кримінальної відповідальності.

Застосування зброї допускається лише в бойовій обстановці, а в мирний час — у виняткових випадках, відповідно до вимог Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

4. Застосовувати заохочення можуть :

— командир відділення, заступник командира взводу і старшина роти: а) оголошувати подяку; б) знімати раніше накладені ними стягнення;

— командир дисциплінарного взводу та командир роти: а) оголошувати подяку; б) знімати раніше накладені ними дисциплінарні стягнення; в) дозволити одне додаткове короткострокове побачення або телефонну розмову на місяць;

— командир дисциплінарного батальйону має право застосовувати визначені законом заохочення у повному обсязі.

5. Застосовувати заходи стягнення мають право:

— командир відділення, заступник командира взводу і старшина роти: а) оголошувати зауваження, догану та сувору догану; б) призначати в наряд на роботу до 3 днів;

— командир взводу: а) оголошувати зауваження, догану та сувору догану; б) призначати в наряд на роботу до 3 днів; в) накладати арешт з триманням на гауптвахті до 3 діб;

— командир дисциплінарної роти: а) оголошувати зауваження, догану та сувору догану; б) призначати в наряд на роботу до 3 днів; в) накладати арешт з триманням на гауптвахті до 5 діб;

— командир дисциплінарного батальйону має право накладати передбачені законодавством дисциплінарні стягнення у повному обсязі.

6. Обов'язок вести облік злочинів, правопорушень, надзвичайних подій та дисциплінарних провинностей, вчинених особовим складом, проводити соціологічний та соціально-психологічний аналіз їх причин, готувати аналітичні довідки щодо стану військової дисципліни; подавати донесення у порядку підпорядкованості про вчинені військовослужбовцями правопорушення покладено на заступника командира дисциплінарного батальйону з виховної роботи.

Стаття 84. Матеріально-побутове та медичне забезпечення засуджених військовослужбовців

1. Створення житлово-побутових умов для засуджених військовослужбовців та їхнє медичне забезпечення здійснюються відповідно до вимог Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

2. Засуджені військовослужбовці забезпечуються речовим майном та продовольством за нормами, встановленими для військовослужбовців строкової служби.

3. Щомісячне грошове забезпечення засуджених військовослужбовців у розмірі окладу, встановленого за першим тарифним розрядом для солдатів, матросів першого року строкової служби, зараховують на їхні особові рахунки.

4. Хворих засуджених військовослужбовців у разі потреби направляють на лікування до госпіталю під вартою. Охорона засуджених військовослужбовців у межах госпіталю здійснюється начальником гарнізону за місцем дислокації госпіталю.

1. Створення житлово-побутових умов для засуджених та їх медичне обслуговування здійснюється відповідно до вимог Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

Відповідно до цього нормативно-правового акта для розміщення кожної роти засуджених військовослужбовців передбачаються такі приміщення: спальне приміщення для особового складу; народознавча світлиця; кімната для командира роти; кімната для підготовки засуджених до занять; кімната побутового обслуговування; кімната для зберігання майна роти та особистих речей військовослужбовців; кімната (місце) для занять фізичними вправами та спортом; кімната для вмивання; сушарня для просушування обмундирування і взуття; кімната (місце) для чищення взуття та куріння; місце для зберігання господарського інвентарю; духова; туалет.

У кожному батальйоні відводяться кімнати для командира батальйону, його заступників, штабу батальйону, для підготовки до занять і проведення нарад. Для проведення занять у військовій частині обладнуються відповідні класи.

2. Для розміщення особового складу в спальних приміщеннях відводиться площа з розрахунку 2,5-4 кв. м на кожного військовослужбовця. При цьому об'єм повітря має бути 9-12 куб. м на одну особу. Ліжка у спальних приміщеннях розставляються так, щоб біля кожного з них чи біля двох зсунутих разом лишалося місце для тумбочок, а між рядами ліжок було вільне місце, необхідне для шикуння особового складу. Ліжка повинні бути однаковими (стандартними) і розставляються не ближче 50 см від зовнішніх стін із дотриманням суворого рівняння. Ліжка у спальних приміщеннях можуть бути розміщені в один або два яруси.

Тумбочка біля ліжка призначена для зберігання предметів туалету, комірців, носових хустинок та інших дрібних предметів особистого користування. У тумбочці також можна зберігати книги й зошити. Постіль військовослужбовців, розміщених у казармі, має складатися з ковдри, двох простирادل, подушки з наволочкою, матраца й підстилки. Біля кожного ліжка мають бути тапочки, килимки чи доріжки. Забороняється сидіти й лягати на постіль в обмундируванні, за винятком чергового роти під час відпочинку (сну).

Рушники для обличчя складаються вдвоє за довжиною і вішаються на спинках ліжок у головах, а рушники для ніг — на нижніх поперекових ліжок у ногах і підгортаються під матраци.

Положення про дисциплінарні батальйони у Збройних Силах України визначає перелік речей і предметів першої необхідності, які дозволяється мати при собі засудженим військовослужбовцям під час відбування покарання у дисциплінарних батальйонах, а саме — мило, зубну щітку, зубний порошок або пасту, гребінець, носову хустинку, тютюнові вироби, сірники або запальнички, приладдя для гоління, чищення одягу та взуття, особисті листи та папір для письма, книги, конверти, ручку та олівці. Вказані предмети, крім установлених за нормами постачання, закуповують організовано за рахунок особистих коштів засуджених у порядку, встановленому командиром дисциплінарного батальйону.

3. Польові утеплені куртки, брюки та головні убори зберігаються в шафах, установлених у приміщеннях казарми. Парадно-вихідне обмундирування та спортивний одяг зберігаються на вішалках у шафах кімнати для зберігання майна. Спеціальне обмундирування, призначене для роботи, зберігається поза спальним приміщенням роти у спеціальних шафах, на окремих стелажах і вішалках.

Місця для зберігання всіх видів обмундирування закріплюються за військовослужбовцями й позначаються ярликами із зазначенням військового звання, прізвища та ініціалів військовослужбовця. Повсякденне обмундирування і ремінь поясний перед сном охайно і в певному порядку складаються на табуретку, взуття ставиться в ногах біля ліжка.

Одяг, білизна і взуття за потреби просушуються у сушарнях. Укомплектовані речові мішки, сталеві шоломи та індивідуальні засоби захисту зберігаються в спальному чи іншому приміщенні в шафах чи на стелажах.

4. Повсякденна діяльність військовослужбовців у будь-якій обстановці має здійснюватися з дотриманням вимог військових статутів і порадишників щодо створення здорових умов їх служби і побуту. При цьому використовується специфіка завдань, що виконуються, кліматичні умови, екологічна обстановка в районі дислокації військової частини, стан матеріального забезпечення і казарменожитлового фонду.

Основними напрямками діяльності командирів (начальників) щодо створення здорових умов служби і побуту засуджених військовослужбовців є: встановлення і своєчасне доведення до військовослужбовців необхідних вимог безпеки, забезпечення їх виконання; суворе виконання санітарних норм і вимог військових статутів щодо розміщення військовослужбовців, організації їх харчування, водопостачання та інших видів матеріального і побутового забезпечення; організація точного виконання розпорядку дня; своєчасне і повне доведення до кожного військовослужбовця встановлених норм забезпечення; усунення або зниження до встановлених меж впливу шкідливих факторів на здоров'я військовослужбовців, вжиття заходів щодо поліпшення екологічної обстановки в районі розташування військової частини (підрозділу).

5. З усіма засудженими військовослужбовцями обов'язково проводиться загартування, основною метою якого є підвищення стійкості їх організму до змін фізичних факторів довкілля, до умов, пов'язаних з особливостями військової служби і виконанням бойових завдань. Заходи щодо загартування військовослужбовців проводяться їх командирами (начальниками) під систематичним контролем начальника медичної служби. Під час планування цих заходів враховуються стан здоров'я військовослужбовців, їх вік та кліматичні умови місцевості. Загартування військовослужбовців має проводитися безперервно шляхом комплексного використання водних, сонячних та повітряних процедур у поєднанні із заняттями з фізичної підготовки і спорту.

Основними способами загартування військовослужбовців є: щоденне виконання фізичних вправ на відкритому повітрі; обмивання до пояса холодною водою або нетривале прийняття холодного душу; полоскання горла холодною водою, а також миття ніг холодною водою перед сном; проведення у зимовий період лижних тренувань і занять; проведення у літній період занять і спортивно-масових заходів у полегшеному одязі; прийняття сонячних ванн, купання у відкритих водоймах у вільний від занять і робіт час та у вихідні дні, а для військовослужбовців строкової служби — тільки під час організованого купання, навчальних занять і змагань з плавання.

Виконання фізичних вправ проводиться під час ранкової фізичної зарядки, навчальних занять, спортивно-масової роботи, в процесі навчально-бойової діяльності військовослужбовців, а також під час самостійних тренувань. На заняттях виконуються фізичні вправи з використанням різних способів тренування і дозування фізичного навантаження з урахуванням належності військовослужбовців до видів Збройних Сил і родів військ, віку і стану здоров'я. Заняття спортом проводяться в спортивних секціях і командах у години, встановлені розпорядком дня.

6. Кожний військовослужбовець повинен піклуватися про збереження свого здоров'я, не приховувати хвороб, суворо додержу-

ватися правил особистої, громадської гігієни та утримуватися від шкідливих звичок (куріння і вживання алкоголю). Кожний командир (начальник) зобов'язаний забезпечити у підпорядкованій йому частині (підрозділі) додержання військовослужбовцями правил особистої і громадської гігієни.

Додержання правил особистої гігієни включає: ранкове і вечірнє вмивання з чищенням зубів; миття рук перед прийманням їжі; своєчасне гоління, підстригання волосся та обрізання нігтів; щотижневе миття в лазні зі зміною натільної і постільної білизни, онуч і шкарпеток; утримання в чистоті обмундирування, взуття й постелі, своєчасну заміну підкомірців. Зачіска військовослужбовця, а також вуса, борода, якщо вони є, мають відповідати вимогам гігієни і не заважати використанню засобів індивідуального захисту та носінню спорядження. Носіння бороди дозволяється тільки офіцерам і прапорщикам (мічманам) за наявності медичних показань.

7. Правила громадської гігієни включають підтримання чистоти в спальних приміщеннях, туалетах та інших кімнатах загального користування, регулярне провітрювання приміщень, підтримання чистоти у місцях загального користування, а також на території розташування військової частини.

Усім військовослужбовцям проводяться запобіжні щеплення проти основних інфекційних хвороб. Щеплення можуть бути плановими і проводитися за епідемічними показаннями. Планові запобіжні щеплення всьому особовому складові військової частини проводяться відповідно до календаря щеплень, а щеплення за епідемічними показаннями — за наказом старшого командира (начальника). Від проведення щеплень військовослужбовці звільняються тільки за висновком лікаря.

Відмітки про щеплення заносяться у військові квитки і засвідчуються печаткою військової частини, а до медичних книжок додатково заносяться відмітки про звільнення від щеплень.

8. У разі виявлення у військовій частині інфекційного хворого начальник медичної служби негайно доповідає про це командирові частини і старшому медичному начальникові, забезпечує ізоляцію і госпіталізацію хворих, проведення дезінфекції у підрозділах, спостереження за особами, які були у контакті з хворими, і посилення санітарно-гігієнічного контролю. У разі потреби рішенням старшого начальника у військовій частині запроваджується режим обсервації або карантин, забороняється або обмежується контакт з цивільним населенням, проведення зборів особового складу і масових заходів, облаштовуються додаткові ізолятори.

9- Відповідно до норм забезпечення військовослужбовців речовим майном, засудженим надається:

!• Обмундирування: берет шерстяний (1 штука на строк служби); шапка-вушанка із штучного хутра (1 штука на строк служби); "Уртка зимова (1 штука на строк служби); куртка і брюки шерстя-

ні (1 комплект на строк служби); сорочка (2 штуки на строк служби); галстук (1 штука на строк служби); рукавички шерстяні (1 пара на строк служби); рукавиці бавовняні теплі (1 пара на зимовий період); кашкет польовий бавовняний (1 штука на строк служби); костюм (куртка і брюки) — 1 комплект польовий бавовняний на 9 місяців; куртка польова бавовняна утеплена (1 штука на строк служби); брюки польові бавовняні утеплені (1 пара на 3 роки); костюм (куртка і брюки) бавовняний (1 комплект на строк служби).

II. Взуття: черевики хромові (1 пара на строк служби); черевики з високими берцями (1 пара на 9 місяців); тапочки казармені (1 пара на строк служби).

III. Білизна: майка (1 штука на строк служби); труси (1 штука на строк служби); білизна натільна (5 комплектів на строк служби); білизна тепла (1 штука на строк служби); рушник (5 штук на строк служби); рушник банний (1 штука на строк служби); шкарпетки бавовняні (12 пар на строк служби); шкарпетки шерстяні (6 пар на строк служби).

IV. Спорядження: ремінь поясний (1 штука на строк служби); ремінь брючний (1 штука на строк служби).

При цьому, костюм бавовняний видається сержантам і солдатам, які не отримують костюма бавовняного за нормами забезпечення спеціальним одягом і льотно-технічним обмундируванням і використовується як робочий одяг. У аеромобільних військах замість майки видається тільник. Військовослужбовцям весняного призову шкарпетки шерстяні видаються 3 пари на строк служби.

10. Додатком 3 до постанови Кабінету Міністрів України від 22 травня 2000 р. № 829 встановлено наступну схему посадових окладів військовослужбовців строкової служби залежно від тарифного розряду: I — 17грн., II — 19 грн., III — 21 грн., IV — 23 грн., V — 25 грн., VI — 27 грн. на місяць.

11. Основними лікувально-профілактичними заходами є диспансеризація, амбулаторне, стаціонарне лікування засуджених військовослужбовців. З метою запобігання поширенню інфекційних захворювань лікувально-профілактичні заходи, які пропонуються медичною службою, обов'язкові для виконання всіма військовослужбовцями. Диспансеризація включає медичний контроль за станом здоров'я особового складу, активне завчасне виявлення захворювань, вивчення умов служби і побуту військовослужбовців, виявлення факторів, які негативно впливають на їх здоров'я, проведення профілактичних і лікувально-оздоровчих заходів.

Медичний контроль за станом здоров'я військовослужбовців здійснюється шляхом проведення: щоденного медичного спостереження за ними у процесі бойової підготовки і в побуті; медичних оглядів; поглиблених і контрольних медичних обстежень. До проведення медичного обстеження військовослужбовців залучаються лікарі-спеціалісти із військово-лікувальних закладів. Час, поря-

док і місце проведення медичного обстеження та огляду особового складу підрозділів військової частини оголошуються в наказі по частині. Забороняється призначати медичні обстеження та огляди • підрозділів у дні відпочинку.

12. Військовослужбовці зобов'язані негайно повідомити про захворювання безпосередньому начальникові, який зобов'язаний направити хворого до медичного пункту частини.

Амбулаторний прийом проводиться в медичному пункті військової частини лікарем (фельдшером) у години, встановлені розпорядком дня військової частини.

Військовослужбовці, які захворіли раптово або дістали травму, направляються до медичного пункту частини негайно, у будь-який час доби.

13. Висновок про часткове або повне звільнення військовослужбовців строкової служби від занять, робіт, несення служби у наряді, а офіцерів, прапорщиків та військовослужбовців, що проходять службу за контрактом, — від виконання службових обов'язків дається лікарем, а у військових частинах, де лікар за штатом не передбачений, — фельдшером не більше ніж на шість діб. У разі потреби термін звільнення може бути продовжено. Рекомендації лікаря (фельдшера) про часткове або повне звільнення від виконання

обов'язків підлягають виконанню посадовими особами.

По закінченні терміну звільнення за висновком лікаря військовослужбовці мають бути направлені у разі потреби на повторний медичний огляд.

Зарахування військовослужбовців строкової служби на дієтичне харчування здійснюється наказом по військовій частині на термін до трьох місяців на основі висновку начальника медичної служби військової частини.

14. У медичному пункті військової частини проводиться 14-денне стаціонарне лікування хворих, а також військовослужбовців, направлених з лікувальних закладів (частин) на лікування та реабілітацію.

На стаціонарне лікування поза розташуванням військової частини військовослужбовці направляються за висновком лікаря військової частини, а для подання невідкладної допомоги за відсутності лікаря — черговим фельдшером (санітарним інструктором) медичного пункту з одночасним доповіданням про це начальникові медичної служби і черговому військової частини. До лікувальних закладів хворі засуджені доставляються під вартою у супроводі фельдшера (санітарного інструктора).

15. У разі направлення на лікування поза розташуванням частини військовослужбовці повинні бути одягнені відповідно до пори року і мати при собі направлення, підписане командиром військової частини, медичну книжку, документ, який посвідчує особу, необхідні особисті речі та атестат на продовольство, за необхіднос-

ті — довідку про травму і медичну характеристику, а у разі вибуття на лікування за межі гарнізону, крім того, — атестат на речове і грошове забезпечення, проїзні документи до місця розташування лікувального закладу і назад.

Про всіх військовослужбовців, яких направлено на стаціонарне лікування поза частиною, начальник (командир) лікувального закладу (частини) зобов'язаний у той же день повідомити командирів частини, з якої ці військовослужбовці прибули. Про хворих з отруєнням чи травмами начальник (командир) лікувального закладу (частини) зобов'язаний негайно доповісти командирів військової частини, з якої прибув хворий (хворі), а з інфекційними захворюваннями, крім того, — у найближчий санітарно-епідеміологічний заклад.

16. Начальник (командир) лікувального закладу (частини) зобов'язаний за 5 днів до виписки військовослужбовців повідомити про це командирів військової частини, з якої вони прибули.

Стаття 85. Звільнення від покарання засуджених військовослужбовців за хворобою

Засуджені військовослужбовці, які відбувають покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні і визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби зі зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби у мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира дисциплінарного батальйону і висновком військово-лікарської комісії.

1. Звільнення засуджених військовослужбовців за хворобою здійснюється в порядку, передбаченому ст. 408 КПК України. При наявності підстав, передбачених ч. 3 ст. 84 КК України, суддя районного (міського) суду за місцем відбування покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні, розглядає подання командира дисциплінарного батальйону і висновок військово-лікарняної комісії та звільняє такого засудженого від подальшого відбування покарання.

2. Для того, щоб засуджений військовослужбовець був звільнений з дисциплінарного батальйону за станом здоров'я, він повинен бути визнаний військово-лікарською комісією непридатним за станом здоров'я до військової служби зі зняттям з військового обліку або непридатним до військової служби в мирний час відповідною військово-лікарською комісією, що працює на базі лікувальних установ Збройних Сил.

При виявленні у засуджених військовослужбовців, що перебувають на лікуванні в лікувально-профілактичних закладах, тяжких хронічних захворювань з вираженими функціональними по-

рушеннями, несприятливим прогнозом, начальники лікувальних закладів своєчасно інформують керівництво дисциплінарного батальйону, з метою направлення таких військовослужбовців на ВЛК для визначення придатності до військової служби. У необхідних випадках медичний огляд може здійснюватись після узгодження з підрозділом по роботі з особовим складом за направленням начальника центральної військово-лікарської комісії (ЦВЛК) або його заступника.

Перегляд постанов ВЛК МВС здійснюється вищими за статусом ВЛК у відповідності до існуючого Положення.

3. Осіб, щодо яких судом винесено ухвалу про дострокове звільнення від подальшого відбування покарання за станом здоров'я, командир дисциплінарного батальйону достроково звільняє з військової служби і направляє до військового комісаріату або військової частини, звідки вони прибули (п. 65 Положення про дисциплінарні батальйони у Збройних Силах України).

Розділ III ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Глава 15 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття 86. Визначення засудженому до позбавлення волі виду колонії

Вид колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається Державним департаментом України з питань виконання покарань.

1. Рішення про первісне призначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, у якій вони повинні відбувати покарання, здійснює великий вплив на всю діяльність цих установ, на правове положення засуджених і у кінцевому результаті на досягнення цілей покарання. Вірне визначення виду Установи повинно не тільки забезпечувати реалізацію відповідного обсягу кари та здійснення індивідуальної превенції. Шляхом створення більшої ізоляції для осіб, які становлять більшу небезпеку для суспільства, повинна не тільки регулюватися каральна сила позбавлення волі, а й досягатися загальнопрофилактична мета.

2. У ст. 86 КВК України закріплено, що вид колонії, в якій за суджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається Державним департаментом України з питань виконання покарань а не судом, як це було раніше.

З 2001 р. ця процедура здійснюється відповідними Регіональними комісіями, які створюються при кожному управлінні Державного департаменту України з питань виконання покарань в областях і здійснюють розподіл та направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, та довічного позбавлення волі. Подібні комісії є українською новацією, оскільки у жодній країні на пострадянському просторі схожого порядку не існує.

3. Здійснення визначення виду установи виконання покарань, де повинен відбувати покарання засуджений до позбавлення волі ґрунтується на класифікації цих осіб.

У науці кримінально-виконавчого права під класифікацією засуджених до позбавлення волі розуміють розподіл їх на відносно однорідні категорії за певними ознаками для створення найбільш ефективних умов у досягненні цілей покарання.

На основі загальноновизнаних досягнень сучасної думки з урахуванням принципових і практичних позицій у сфері поводження з засудженими Європейські пенітенціарні правила у ст.12 рекомендують проводити класифікацію засуджених до позбавлення волі з метою: а) відокремити ув'язнених, яких в силу їх кримінального минулого або особистих якостей, доцільно ізолювати від інших, а також тих, хто може негативно вплинути на інших засуджених; б) розмістити ув'язнених таким чином, щоб полегшити виправний вплив та їх соціальну реадaptaцію, враховуючи при цьому вимоги управління і безпеки.

4. Первинна та вторинна класифікація засуджених до позбавлення волі є двома окремими видами, які впливають один із одного в процесі виконання покарання, однак мають різні цілі й первинна класифікація детермінує вторинну. Наявність саме двох видів (етапів) класифікації засуджених до позбавлення волі обумовлює наявність щонайменше двох суб'єктів, які її здійснюють. Первинна класифікація засуджених проводиться Державним департаментом України з питань виконання покарань (а точніше Регіональними комісіями, що створюються у всіх областях і діють при слідчих ізоляторах) шляхом визначення рівня безпеки колонії, вторинна — безпосередньо адміністрацією виправних установ при розміщенні засуджених у тій чи іншій дільниці.

5. При визначенні виду колонії здійснюється так звана первинна класифікація засуджених до позбавлення волі, тобто розподіл засуджених на певні групи, який, перш за все, має на меті створення оптимальних умов для реалізації кари та індивідуального попередження.

Вторинна класифікація засуджених — це розподіл засуджених на певні групи, який має на меті сприяння застосуванню заходів виховного впливу.

6. Нова класифікація як засуджених до позбавлення волі, так і установ виконання покарань, була введена на виконання Спільної програми комісії європейського співтовариства й Ради Європи у галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України, з метою приведення кримінально-виконавчої системи України з метою приведення кримінально-виконавчої системи України у більшу відповідність до західноєвропейських стандартів та Європейських в'язничних правил.

7. Розподіл та направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, здійснюється комісіями з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі (далі — Регіональні комісії), що утворюються в територіальних органах управління Державного департаменту України з питань виконання покарань, та Апеляційною комісією Державного департаменту України з питань виконання покарань з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі (далі — Апеляційна комісія), що утворюється в Державному департаменті України з питань виконання покарань (далі — Департамент).

Регіональна комісія у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами, розпорядженнями, рішеннями, вказівками, роз'ясненнями та методичними рекомендаціями Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Підставою для визначення колонії з необхідним рівнем безпеки, де засуджені до позбавлення волі будуть відбувати покарання, є вирок суду та інші матеріали, які характеризують засудженого. Регіональна комісія відповідно до покладених на неї завдань:

— здійснює у межах своєї компетенції визначення рівня безпеки виправної колонії, переведення засуджених до позбавлення волі, направлення та розподіл осіб, засуджених до позбавлення волі, до установ виконання покарання у межах регіону або відповідно до вимог Інструкції запитує у Державному департаменті України з питань виконання покарань наряди на направлення засуджених осіб до установ виконання покарань;

— направляє відповідні матеріали на розгляд Апеляційної комісії;

— узагальнює практику застосування законодавства з питань, Що належать до її компетенції, розробляє пропозиції про вдосконалення законодавства і нормативно-правових актів та в установленому порядку вносить їх на розгляд Апеляційної комісії;

— забезпечує апробацію та впровадження інформаційних технологій у практику своєї діяльності та здійснює їх інтеграцію в інформаційну систему Департаменту;

— організовує підготовку, підвищення кваліфікації та стажування членів Регіональної комісії; вносить пропозиції до Департаменту щодо вдосконалення її діяльності;

— здійснює іншу діяльність у межах своїх повноважень та покладених на неї завдань.

Регіональна комісія має право залучати спеціалістів установ і органів кримінально-виконавчої системи та інших відомств за погодженням з їх керівниками для розгляду і вирішення питань, що належать до її компетенції; проводити в установах та органах кримінально-виконавчої системи соціальні дослідження.

Комісію очолює голова (перший заступник начальника територіального органу управління Департаменту за посадою), який має двох заступників (заступника начальника територіального органу управління Департаменту з соціально-виховної та психологічної роботи та начальника слідчого ізолятора за посадою).

Голова Комісії здійснює керівництво діяльністю Регіональної комісії, несе персональну відповідальність за виконання покладених на Комісію завдань щодо законності прийнятих рішень, визначає ступінь відповідальності членів Комісії, затверджує структуру Комісії в межах чисельності її членів, затверджує положення про Комісію та функціональні обов'язки її членів, видає в межах своєї компетенції рішення та розпорядження, організовує і контролює їх виконання, діє від імені Комісії і представляє її у державних та громадських організаціях і установах.

Заступники голови Регіональної комісії та її члени призначаються та звільняються наказами начальників територіальних органів управління Департаменту за поданням голів Регіональних комісій. До складу комісії входять: начальники відділу, відділення (групи) по контролю за виконанням судових рішень, начальники медичної служби, начальники оперативного відділу, (відділення) територіального органу управління Департаменту та слідчого ізолятора. До складу комісії можуть включатись також інші фахівці.

Вищевказані особи виконують функцію розподілу засуджених на «громадських засадах», тобто поряд із виконанням основних функціональних обов'язків. Вони зобов'язані відвідувати СІЗО і розглядати матеріали особових справ засуджених без їх особистої присутності.

Контроль за діяльністю Регіональних комісій покладається на першого заступника Голови Департаменту. Регіональні та Апеляційна комісії підзвітні й підконтрольні Голові Департаменту.

8. Розподіл та направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, до установ виконання покарань здійснюється на

підставі ст. 12, 64, 65 КК України та ст. 11, 18, 19, 86, 87, 92, 93, 101, 138, 140, 147 КВК України, за відповідними індивідуальними чи персональними нарядами.

При цьому важливого значення набуває вірне визначення наявності чи відсутності у осіб попередніх судимостей. Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України (постанова № 16 від 26.12.2003 р.), судимість є правовим станом особи, який виникає у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і за зазначених у законі умов тягне настання для неї певних негативних наслідків, і що правильне застосування правових норм про судимість, її погашення чи зняття має важливе значення, зокрема, для вирішення питання визначення виду установи виконання покарань (наприклад, при визнанні особи двічі судимою за вчинення певних категорій злочинів, в результаті чого визначається відбування покарання в установах різного рівня безпеки, враховуються виключно не зняті та непогашені судимості).

Під час розгляду питання визначення виду установи, в яких вирішується питання про наявність чи відсутність судимості, Регіональні комісії в першу чергу повинні керуватися вироком суду. Зазвичай, установивши, що попередня судимість погашена, суди зазначають у вирокі, що особа не має судимості, з посиланням на відповідні норми КК 1960 р. чи КК 2001 р., залежно від того, за яким законом вирішено це питання.

Однак на практиці достатньо часто трапляються випадки, коли суд при винесенні вироку не мав повної інформації про судимості осіб, в результаті чого ці дані не повністю вказуються у вирокі. Водночас, за правилами, встановленими КПК України, у вирокі відображаються тільки не зняті та непогашені у встановленому порядку судимості. В даних випадках при прийнятті рішення Регіональна комісія отримує інформацію в порядку, передбаченому Інструкцією про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи, у відповідних облікових установах органів внутрішніх справ чи виконання покарань, оскільки погашення судимості не потребує посвідчення спеціальним рішенням суду чи іншим документом.

При з'ясуванні питання щодо погашення чи зняття судимості, вказаної у вимозі управління оперативної інформації, Регіональні комісії (як і судові органи) керуються вимогами ст. 55 КК України (1960 р.) та ст. 88-91, 108 КК України (2001 р.). При цьому враховується як те, що згідно з п. 11 розділу II «Прикінцевих та перехідних положень» КК 2001 р. правила щодо погашення і зняття судимості, встановлені КК 1960 р., поширюються на осіб, які вчинили злочини до набрання чинності новим Кодексом, за винятком випадків, коли відповідно до його положень пом'якшується кримінальна відповідальність цих осіб (про пом'якшення криміналь-

ної відповідальності дивись коментар до статті 3 КВК України), так і положення про особливості застосування цього інституту до осіб, які вчинили злочини до досягнення ними вісімнадцятирічного віку (ст. 108 КК). Тобто, у кожному конкретному випадку з'ясовується, в якому віці особою було вчинено попередній злочин, і, якщо особа раніше засуджувалася за злочин, вчинений у віці до 18 років, до неї мають застосовуватися положення не тільки ст. 88-91 КК України 1960 р., а й ст. 108 КК України 2001 р.

Слід відмітити, що уст. 55 КК України 1960 р. строк погашення судимості встановлювався залежно від виду призначеного покарання або від строку фактично відбутого покарання, у той час як КК України 2001 р. — залежно не тільки від виду призначеного покарання (п. 1-6 ст. 89), а й від ступеня тяжкості вчиненого злочину (п. 6-9 зазначеної статті), тобто незалежно від строків призначеного судом покарання у виді обмеження чи позбавлення волі та фактично відбутого покарання.

Регіональні комісії не мають права самостійної перекваліфікації дій особи з КК України 1960 р. на КК України 2001 р., оскільки це є виключним повноваженням суду. Тому у випадках, коли для з'ясування питання про погашення попередньої судимості необхідно чітко визначити кваліфікацію минулого злочину як за КК України 1960 р., так і за КК України 2001 р. з тим, щоб обрати оптимальний строк її погашення, що є неможливим без наявності вироку, Регіональні комісії повинні або безумовно дотримуватись висновків суду, або, якщо таке рішення викликає сумнів, звернутися до нього за уточненням.

Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України 2001 р. особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості.

При вирішенні питання про погашення судимості правове значення має не тільки наявність вироку суду, яким особу визнано винною у вчиненні злочину, а й підстави та час її звільнення від відбування покарання, оскільки саме з цього часу в передбачених законом випадках особа вважається такою, що не має судимості, або починає обчислюватися строк, протягом якого вона вважатиметься такою, що має судимість.

Відповідно до ч. 3 ст. 88 КК України такими, що не мають судимості, визнаються особи, яких засуджено за вироком суду без призначення покарання або яких повністю звільнено від покарання, чи такі, що відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом. При цьому необхідно враховувати, що КК України 2001 р. декриміналізовано значну частину діянь, які за КК України 1960 р. визнавалися злочинними.

Такими, що не мають судимості, визнаються згідно з ч. 4 ст. 88 КК України 2001 р. також особи, яких було реабілітовано, тобто ті, яких визнано несправедливо репресованими в судовому або по-

засудовому порядку з поновленням в усіх правах, у тому числі на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

Відповідно до ст. 5 КК України 2001 р. на осіб, які були засуджені за КК України 1960 р. до позбавлення волі на строк більше десяти років і щодо яких відповідно до п. 8 ст. 55 цього Кодексу питання про погашення судимості вирішувалося судом, поширюється положення п. 9 ст. 89 КК України 2001 р. про те, що особи, засуджені за особливо тяжкий злочин, визнаються такими, які не мають судимості, якщо вони протягом восьми років з дня відбуття покарання (основного і додаткового) не вчинять нового злочину.

Відповідно до п. 9 розділу II «Прикінцевих та перехідних положень» КК України 2001 р. погашення не знятої судимості у осіб, які раніше були визнані особливо небезпечними рецидивістами і відбули призначене їм покарання, здійснюється за правилами, передбаченими ст. 89 і 90 цього Кодексу.

9. При розподілі осіб, засуджених до позбавлення волі, враховуються рішення та судимості за ними:

а) судів України;

б) судів республік колишнього СРСР (до 01.12.1991 р., тобто до моменту, коли Україна була офіційно проголошена незалежною демократичною державою. З цього моменту всі інші країни, в тому числі й колишнього СРСР, набули відносно неї статусу іноземних країн. І хоча формально незалежність України була проголошена 24.08.1991 р. шляхом постановлення Акту проголошення незалежності України, цей документ набрав свою чинність (як безпосередньо зазначено у Акті) з моменту схвалення республіканським референдумом — з 01.12.1991 р.);

в) судів іноземних держав, якщо відповідно до міждержавних угод засудженого було прийнято на територію України для подальшого відбування покарання;

г) судів іноземних держав, якщо відповідно до ст. 9 КК України правові наслідки вироку суду іноземної держави враховано судом України при кваліфікації нового злочину та призначенні покарання.

За ст. 9 КК України засудження за межами України її громадянина, іноземця або особи без громадянства, у разі вчинення ними на території України нового злочину, має для них певні правові наслідки, оскільки відповідно до ч. 2 вказаної статті, рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності та покарання. Таким чином, законодавець зобов'язує суд в обов'язковому порядку враховувати факт засудження особи за Межами України при встановленні наявності рецидиву злочинів, приєднанні невідбутої частини покарання відповідно до ст. 70 та

71 КК України та визначенні інших правових наслідків (наприклад, визначення повторності злочинів). Тому у випадках, коли особа раніше засуджувалась за межами України, а суд з невідомих причин не врахував цю судимість при винесенні вироку (або просто вказав, що дана судимість у вироку не враховується, оскільки виникла не території іншої держави), Регіональні комісії повинні вживати таких же заходів, як і у випадку встановлення інших помилок у вироку, бо в результаті можуть змінитися й інші правові наслідки вироку, наприклад, кваліфікація злочину (про необхідні у таких випадках дії дивись коментар до статті 4 КВК України);

д) судів іноземних держав, якщо вони визнані відповідно до п. 19 Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 р., який ратифіковано Постановою Верховної Ради України від 03.03.1998 р.

10. У деяких статтях КВК України, що стосуються визначення виду установ виконання покарань вживається термін «засуджений вперше до позбавлення волі». У теорії кримінального права прийнято вважати, що особа визнається вперше засудженою до позбавлення волі у випадках, коли вона: а) зовсім не притягувалась до кримінальної відповідальності; б) засуджувалась до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; в) засуджувалась до покарання у виді позбавлення волі, але судимість була знята чи погашена у встановленому законом порядку; г) засуджувалась до виправних робіт, які були замінені позбавленням волі в порядку ст. 30 КК України 1960р.; д) засуджувалась до позбавлення волі, але була реабілітована; є) засуджувалась до позбавлення волі за вчинення діяння, що в подальшому було декриміналізовано.

11. Виходячи з роз'яснення Державного департаменту України з питань виконання про визнання такими, що раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, осіб у разі, якщо вони раніше були засуджені до покарання у виді позбавлення волі та фактично його відбували в установах кримінально-виконавчої системи, незалежно від погашення чи зняття судимості, слід віднести до цієї категорії наступних засуджених: а) ті, що раніше були засуджені до позбавлення волі та відбули покарання в установі виконання покарань будь-якого виду (виправній чи виховній колонії); б) умовно-звільнені з місць позбавлення волі для роботи на будівництві державних об'єктів (за КК України 1960 р.); в) умовно засуджені до позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці, якщо ці особи з підстав, зазначених у ч. 5 ст. 25-1 КК України (1960 р.) були направлені для відбування покарання у виді позбавлення волі; г) засуджені до позбавлення волі, які після набрання вироком законної сили відбували це покарання у слідчому ізоляторі і були умовно звільнені для роботи на будівництві державних об'єктів (за КК України 1960 р.); д) умовно засуджені, засуджені з відстрочкою ви-

конання вироку (ст. 45, 46-1, 46-2 КК України 1960 р.) та звільнені від відбування покарання з випробуванням при засудженні до позбавлення волі (ст. 75, 79, 104 КК України 2001 р.), які за порушення порядку та умов відбування покарання були направлені в місця позбавлення волі; є) засуджені до позбавлення волі, які після набрання вироком законної сили відбували це покарання у слідчому ізоляторі хоча б протягом декількох днів (про порядок набрання вироком законної сили дивись коментар до статті 4 КВК України). Поряд з цим не можуть визнаватися такими, що раніше відбували покарання у виді позбавлення волі: а) особи, які раніше фактично відбували покарання в місцях позбавлення волі, але були реабілітовані; б) умовно засуджені, засуджені з відстрочкою виконання вироку (ст. 45, 46-1, 46-2 КК України 1960 р.), звільнені від відбування покарання з випробуванням при засудженні до позбавлення волі (ст. 75, 79, 104 КК України 2001 р.), що фактично не відбували призначене покарання (якщо після закінчення строку відстрочки чи випробування засуджений був звільнений від відбування покарання), у зв'язку із застосуванням амністії, помилування або незвернення вироку до виконання через закінчення строків давності, встановлених законом тощо; в) особи, засуджені до направлення у дисциплінарний батальйон; г) особи, що були направлені до виправно-трудова профілакторіїв; д) особи, які знаходилися в місцях позбавлення волі, але вирок щодо них було скасовано із закриттям справи або змінено з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавлення волі, чи застосуванням звільнення від відбування покарання з випробуванням; є) умовно засуджені до позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці (за КК України 1960 р.), якщо вони повністю відбули призначений строк покарання за визначеним місцем роботи, або до них було застосовано умовно-дострокове звільнення від покарання; ж) особи, які відбувають позбавлення волі, в разі засудження їх за злочини, вчинені до винесення вироку, за яким вони вперше відбувають це покарання; з) особи, які засуджувались до виправних робіт без позбавлення волі, і яким останні з підстав, передбачених ст. 30 КК України 1960 р., були замінені позбавленням волі; і) особи, які раніше засуджувались до позбавлення волі в межах строку перебування під вартою як запобіжного заходу (слід звернути увагу, що за КПК України, строк перебування під вартою у якості запобіжного заходу закінчується моментом вступу вироку в законну силу, а не моментом надходження до слідчого ізолятору відповідних документів. Таким чином, особі повинно бути призначено покарання, Що відповідає цьому строку за своєю тривалістю. У випадках перевищення даного строку хоча б на один день особа вважається такою, що відбувала покарання в місцях позбавлення волі).

При визнанні особи такою, що раніше відбувала покарання в місцях позбавлення волі, не має значення вид установи, в якій від-

бувалося покарання (наприклад, виховна чи виправна колонія) та рівень її безпеки.

11. Необхідно звернути увагу на те, що засудженим за вчинення умисного особливо тяжкого злочину, котрий раніше був судимим за умисний тяжкий злочин, може бути визнана тільки особа: а) судимості з якої не зняті чи не погашені у встановленому законом порядку; б) яка за всіма цими судимостями відбувала покарання в місцях позбавлення волі.

12. При визначенні виду установи виконання покарань щодо осіб, засуджених за сукупністю злочинів або вироків (ст. 70, 71 КК України), Регіональні комісії призначають рівень безпеки не окремо стосовно кожного злочину чи вироку, а за їх сукупністю, виходячи з найбільш тяжкого злочину. Особі, яка вперше засуджена до позбавлення волі за вчинення кількох злочинів, в тому числі одного тяжкого (особливо тяжкого), за який призначене покарання, не пов'язане з позбавленням волі, відбування покарання належить призначати в колонії мінімального рівня безпеки відповідного виду (із загальними чи полегшеними умовами тримання, залежно від інших обставин справи). Аналогічним чином повинно вирішуватись і питання про визначення установи особі, яка засуджена за умисний злочин та злочин з необережності, у разі призначення за перший злочин покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а за інший — позбавлення волі.

13. Апеляційна комісія Державного департаменту України з питань виконання покарань роз'яснила Регіональним комісіям, що у випадку, коли відносно осіб, яким за вчинення незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів розглядається питання про визначення виправної колонії максимального рівня безпеки з відбуванням покарання у звичайних жилих приміщеннях, слід враховувати наявність в цих складах обов'язкової кваліфікуючої ознаки — вчинення їх з метою збуту (рішення № 1 від 13.01.2004 р.)

14. Розподіл та направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, із слідчих ізоляторів (далі — СІЗО) до установ виконання покарань здійснюється Регіональними комісіями безпосередньо у СІЗО.

Про прийняття Регіональною комісією рішення щодо визначення рівня безпеки виправної колонії засудженому оголошується під розпис на витязі з протоколу її засідання. Витяг з протоколу засідання Регіональної комісії та довідка про встановлення рівня безпеки виправної колонії співучасникам засудженого з вчиненого злочину долучається до матеріалів його особової справи.

15. Вищевказаною інструкцією передбачено, що неправомірне, з точки зору громадянина, рішення Регіональної комісії може бути оскаржене до Апеляційної комісії, одним із завдань якої є розгляд

заяв і скарг засуджених осіб, їх захисників, законних представників, батьків, близьких родичів та інших громадян з питань розподілу та направлення засуджених до позбавлення волі. Скарги на рішення Апеляційної комісії подаються на розгляд Голові Департаменту.

Подання скарг і заяв на рішення Регіональних комісій особами, які тримаються у слідчому ізоляторі, здійснюється у порядку, встановленому ст. 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», а особами, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, — у порядку, встановленому ст. 113 КВК України. Подання скарг і заяв на рішення Регіональних комісій громадянами здійснюється згідно із Законом України «Про звернення громадян».

Засідання Апеляційної комісії проводяться в міру надходження скарг і заяв та інших матеріалів, але не пізніше 30 днів з дня їх надходження. Рішення, вказівки, роз'яснення та методичні рекомендації Апеляційної комісії з питань діяльності Регіональних комісій щодо визначення рівнів безпеки виправних колоній особам, засудженим до позбавлення волі, їх розподілу та переведення є обов'язковими для виконання Регіональними комісіями, органами та установами кримінально-виконавчої системи, набирають чинності з моменту їх підписання та зворотної сили не мають. Рішення Апеляційної комісії оформлюються протоколом, який затверджується головою Апеляційної комісії.

За встановленим Апеляційною комісією фактом щодо неправильного рішення Регіональної комісії таке рішення скасовується та проводиться службове розслідування.

Про прийняте Апеляційною комісією рішення повідомляється заявнику письмово. Рішення Апеляційної комісії, яке оскаржується заявником, вноситься на повторний розгляд у разі наявності нововиявлених обставин (наприклад, встановлення відміни вироку за попередньою судимістю тощо). Також дане рішення може бути скасоване та направлене на повторний розгляд Головою Департаменту.

16. Водночас, Законом України «Про звернення громадян» передбачено оскарження в судовому порядку дій або рішень органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб, якщо заявник не згоден з прийнятим по його зверненню рішенням (ст. 16). Тобто, заявник має право і на судове оскарження рішень і Регіональної, і Апеляційної комісій у порядку цивільно-процесуального провадження відповідно до положень глави 31-А Цивільно-процесуального кодексу України. При цьому, Закон України «Про звернення громадян» надає можливість зробити це одразу ж після прийняття рішення, наприклад, Регіональною комісією.

17. За індивідуальними нарядами Департаменту направляються: а) засуджені, розмістити яких немає змоги через відсутність у

регіоні колоній чи секторів визначеного рівня безпеки або через відсутність у регіоні достатньої кількості установ для окремого розміщення осіб, яких засуджено за одним вироком суду; б) особи які до засудження постійно проживали за межами регіону, де вони вчинили злочин, або мають постійні соціальні зв'язки з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки) за межами цього регіону.

Запити на індивідуальні наряди щодо направлення осіб, засуджених до позбавлення волі, із СІЗО до установ виконання покарань за межі регіону підписуються головою Регіональної комісії або його заступником і в установленому порядку надсилаються безпосередньо до управління по контролю за виконанням судових рішень Департаменту.

Індивідуальні наряди на запити готуються управлінням по контролю за виконанням судових рішень Департаменту протягом трьох робочих днів та в установленому порядку надсилаються ініціатору запиту.

18. За персональними нарядами (тобто, на кожного засудженого окремо) Департаменту направляються: а) засуджені іноземці, громадянство яких документально підтверджено (національний паспорт, паспортний документ, довідка з дипломатичного представництва, запис у судовому рішенні), незалежно від наявності в регіоні установ відповідного рівня безпеки; б) особи, засуджені до довічного позбавлення волі; в) особи, яким визначено відбування покарання в колонії максимального рівня безпеки у приміщеннях камерного типу; г) особи, засуджені за вчинення злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі.

Запити на персональні наряди щодо направлення осіб, засуджених до позбавлення волі, із СІЗО до установ виконання покарань за межі регіону підписуються головою Регіональної комісії або його заступником і в установленому порядку надсилаються безпосередньо до управління по контролю за виконанням судових рішень Департаменту.

Персональні наряди на запити готуються управлінням по контролю за виконанням судових рішень Департаменту протягом п'яти робочих днів та в установленому порядку надсилаються ініціатору запиту.

В подальшому категорично забороняється переміщення за будь-яких обставин засуджених, які прибули до установ виконання покарань за персональними нарядами, до інших установ без погодження з Державним департаментом України з питань виконання покарань, а у всіх випадках прибуття в установу або вибуття з неї засудженого на підставі такого наряду негайно повідомляється Департамент (вказівка від 24.07.2000 р. № 17-3273).

19. Без нарядів із СІЗО до установ виконання покарань направляються: а) засуджені неповнолітні особи жіночої статі — до Мелі-

топольської виховної колонії управління Департаменту в Запорізькій області; б) засуджені неповнолітні особи чоловічої статі, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, — до Маріупольської виховної колонії управління Департаменту в Донецькій області; в) жінки, які вперше засуджені за злочини, вчинені з необережності, — до Орджонікідзевської виправної колонії управління Департаменту в Дніпропетровській області; г) чоловіки, які вперше засуджені за злочини, вчинені з необережності, — до Кагарлицької виправної колонії управління Департаменту в місті Києві та Київській області; д) уперше засуджені до позбавлення волі на певний строк жінки, які визнані інвалідами першої або другої групи, — до Дніпродзержинської виправної колонії управління Департаменту в Дніпропетровській області; е) засуджені жінки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі і визнані інвалідами першої або другої групи, — до Чернігівської виправної колонії управління Департаменту в Чернігівській області; ж) уперше засуджені до позбавлення волі на певний строк жінки з вагітністю понад чотири місяці або які мають при собі дітей віком до трьох років — до Чорноморської виправної колонії управління Департаменту в Одеській області; з) засуджені жінки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі з вагітністю понад чотири місяці або які мають при собі дітей віком до трьох років, — до Чернігівської виправної колонії управління Департаменту в Чернігівській області; і) уперше засуджені до позбавлення волі на певний строк чоловіки, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах (про перелік осіб, які визнаються такими, що є працівниками правоохоронних органів дивись коментар до статті 51 КВК України), — до Менської виправної колонії управління Департаменту в Чернігівській області; и) засуджені до позбавлення волі на певний строк чоловіки, які визнані інвалідами першої або другої групи та потребують постійного медичного нагляду і реабілітації, яким визначено відбування покарання у виправній колонії середнього рівня безпеки, — до Софіївської виправної колонії управління Департаменту в Дніпропетровській області.

20. Засуджені до позбавлення волі, які за висновком начальника медичної частини СІЗО потребують стаціонарного лікування у лікувальних закладах при установах, або лікувальних закладах Міністерства охорони здоров'я України, направляються до зазначених установ. Тобто щодо таких осіб вид установи виконання покарань визначається на загальних підставах, але спочатку вони направляються на лікування до відповідної установи, після чого етакуються до колонії, що була їм визначена Регіональною чи Апеляційною комісіями.

21. Направлення на лікування здійснюється за нарядами медичного управління Державного департаменту України з питань виконання покарань та медичних відділів його територіальних

управління встановленого зразка, згідно закріплення, установленого наказом Державного департаменту України з питань виконання-покарань від 31.01.2002 р. № 28 (із змінами, затвердженими наказом від 17.05.2003 № 78), з урахуванням Переліку показань і протипоказань для направлення хворих засуджених до спеціалізованих лікарень (відділень). Етапування на лікування знову засуджених осіб із слідчих ізоляторів здійснюється управлінням (відділом) Державного департаменту України з питань виконання покарань в АР Крим, областях згідно з листом про направлення хворого на лікування (про перелік лікувальних закладів кримінально-виконавчої системи та категорії хворих, які в них лікуються, дивись коментар до статті 92 КВК України).

Медичне управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в окремих випадках має право видавати наряди для направлення хворих засуджених на лікування, незалежно від закріпленості лікувальних закладів кримінально-виконавчої системи. Термінова медична допомога засудженим надається найближчим лікувальним закладом, де така медична допомога може бути надана.

22. Про категорії засуджених, які відбувають покарання в установах того чи іншого виду, дивись коментар до статті 18 КВК України.

Стаття 87. Направлення засуджених до позбавлення волі для відбування покарання

Особи, засуджені до позбавлення волі, направляються для відбування покарання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили. Протягом цього строку засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами. Порядок направлення засуджених до виправних і виховних колоній визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Засудження до позбавлення волі багато в чому втратило б своє значення, якби приведення вироку до виконання відклада лось на невизначений строк та засуджений фактично тривалий час залишався б поза дією режиму відбування покарання та виправно го впливу. Враховуючи це, законодавець і визначив граничний строк, протягом якого засуджений до позбавлення волі повинен бути направлений для відбування покарання, спеціального обгово ривши умови, за яких він може бути тимчасово залишений у слід чому ізоляторі (дивись коментар до статті 89 КВК України).

2. Направлення засудженого для відбування покарання можли ве тільки після вступу вироку в законну силу (про порядок вступу

вироку в законну силу та випадки направлення засудженого до дільниці тимчасового слідчого ізолятора на території виправних установ дивись коментар до ст. 4 КВК України).

3. Закон встановлює, що засуджені особи направляються для відбування покарання не пізніше 10-денного строку з дня набрання вироком законної сили, або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили. Тобто, в законі надані дві точки обчислення строку, в межах якого засуджений повинен бути направлений для відбування покарання. Про причини такого підходу дивись коментар до статті 36 КВК України.

4. Встановлення строку, у межах якого засуджений повинен бути направлений для відбуття покарання, окрім причин, викладених у п. 1, важливо також тому, що адміністрації місця попереднього ув'язнення, звідки буде направлятися засуджений, потребується деякий час на підготовку відповідних документів, які є необхідними для відправки засудженого та забезпечення належних умов його слідування до місця відбування покарання.

5. Хоча в законі це прямо не передбачено, однак дотримання 10-денного строку можливо не завжди. З об'єктивних причин (наприклад, несвочасне надходження документів щодо попередніх судимостей особи, що не дає змогу визначити йому вид установи виконання покарань; необхідність додаткового з'ясування в суді тих чи інших обставин тощо) засуджений може бути направлений до місця відбування покарання «з запізненням». У подібних випадках направлення засудженого повинно бути здійснено негайно після отримання необхідних документів.

6. У ч. 2 статті, що коментується, закріплене право засудженого на короткострокове побачення з близькими родичами протягом строку з моменту вступу вироку в законну силу або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили до його відправлення у виправну установу. У випадках, коли відправлення засудженого до місця відбування покарання здійснити протягом встановленого в законі 10-денного строку неможливо, дане право може бути реалізоване протягом всього терміну тримання такого засудженого у слідчому ізоляторі.

7. Адміністрація слідчого ізолятора зобов'язана сповістити сім'ю засудженого про місце, де він буде відбувати покарання і його поштову адресу. Якщо цей обов'язок нею не виконаний — члени сім'ї вправі звернутися зі скаргою до відповідного територіального Управління, Державного департаменту України з питань виконан ня покарань, прокурора або оскаржити дії адміністрації в суді.

Стаття 88. Переміщення засуджених до позбавлення волі 1. Засуджені направляються до місця відбування покарання і переміщуються в разі необхідності з одного місця відбування по- карання в інше під вартою.

2. **Переміщення засуджених під вартою здійснюється з додержанням правил тримання: чоловіки окремо від жінок; неповнолітні — від дорослих; підслідні, які притягуються до кримінальної відповідальності по одній справі, — окремо між собою; засуджені до довічного позбавлення волі — окремо від інших категорій. Хворі на активну форму туберкульозу легенів, психічнохворі — окремо між собою і окремо від здорових, у разі потреби за висновком лікаря — в супроводі медичного працівника.**

3. **При переміщенні засуджених під вартою їм забезпечуються необхідні побутові і санітарно-гігієнічні умови.**

4. **При переміщенні засуджених під вартою вони забезпечуються колонією (органом-відправником) одягом і взуттям за сезоном, а також харчуванням за встановленими нормами на весь період прямування.**

5. **Переміщення засуджених під вартою здійснюється за рахунок держави.**

6. **Порядок переміщення засуджених під вартою визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ України відповідно до цього Кодексу.**

1. Засуджені направляються до місця відбування покарання і переміщуються в разі необхідності з одного місця до іншого під вартою. Дане перевезення являє собою планове автомобільне переміщення засуджених до позбавлення волі спеціальним транспортом до місць відбування покарання. Такі перевезення здійснюються відповідно до плану-графіка, що складається з урахуванням залізничних маршрутів та потреби у перевезенні в межах даної області, виходячи з наявної практики.

2. Порядок конвоювання засуджених зі слідчих ізоляторів для відбування покарання встановлений Інструкцією про порядок конвоювання та тримання в судах підсудних (засуджених) за вимогою судових органів, затвердженою спільним наказом Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури, Верховного Суду та Служби безпеки України від 16.10.1999 р. № 705/37/5/17-398/1-3/503/239 (зарєєстрованим в міністерстві юстиції України 14.11.1996 р. за № 662/1687) та відомчими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Конвоювання засуджених в місця позбавлення волі здійснюється військовими частинами і з'єднаннями внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України за місцем їх дислокації залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом (слід звернути увагу, що повітряний транспорт використовується тільки у двох випадках: а) виключної терміновості доставки; б) неможливості використання іншого транспорту).

У пунктах, де немає військових частин (підрозділів) внутрішніх військ, що здійснюють конвоювання засуджених, ці завдання виконуються силами міськрайорганів внутрішніх справ чи служб охорони місць позбавлення волі (в останньому випадку допускається навіть піхотне конвоювання засуджених).

3. До складу планової автомобільної варти зазвичай входять: начальник варти, помічник начальника варти, помічник начальника варти зі служби собак (спеціаліст-кінолог) зі службовою собакою, вартові та водій. Якщо переміщення засуджених під вартою здійснюється на двох і більше спеціальних автомобілях, то до складу кожної варти додатково призначається помічник начальника варти, вартові та водій на кожен спеціальний автомобіль. Чисельність цих варт визначається залежно від характеру поставленого завдання, кількості засуджених, виду установи виконання покарань, який призначено їм до відбування за рівнем безпеки, і повинна бути не менше чотирьох осіб у спеціальному автомобілі.

4. Переміщення засуджених здійснюється з додержанням правил про окреме тримання деяких категорій: засуджених: чоловіків окремо від жінок; неповнолітніх — від дорослих; підслідних, які притягуються до кримінальної відповідальності по одній справі, — окремо між собою; засуджених до довічного позбавлення волі — окремо від інших категорій. Хворих на активну форму туберкульозу легенів, психічнохворих — окремо між собою і окремо від здорових, у разі потреби за висновком лікаря — в супроводі медичного працівника.

У «Службовій книжці молодшого інспектора відділу охорони виправної колонії» встановлено додаткові категорії засуджених, що підлягають ізоляції: іноземні громадяни та особи без громадянства (разом, але окремо від інших); колишні співробітники суду та правоохоронних органів (разом, але окремо від інших).

5. Всім засудженим при переміщенні повинні бути створені необхідні побутові і санітарно-гігієнічні умови, в разі потреби вони забезпечуються одягом і взуттям за сезоном, а також харчуванням. У тому випадку, коли засуджений потребує сторонньої допомоги через стан здоров'я, його етапування здійснюється виключно з супроводженням медичного працівника з числа персоналу уста-нови-відправника.

6. При переміщенні засуджених їм дозволяється мати при собі: одяг, головний убір, шарф, взуття за сезоном — в одному комплекті; білизну — не більше двох комплектів: шкарпетки (панчохи), рукавиці — не більше двох пар; носові хусточки, ремінь для штанів, нитки, тапки — одна пара; рушник, речі туалету (крім одеколону, парфумів, колюче-ріжучих предметів); щітка для одягу та взуття, крем для взуття; окуляри, а також з дозволу лікаря — протези; папір для писання, олівці та ручки (синього або чорного кольору), конверти, листівки, марки, листи, фотокартки (фотоаль-

боми); копії обвинувального вироку, вироків і ухвал судових органів, а також виписки зі своєї справи, квитанції за здані гроші, цінності, особисті речі; сірники, одноразові запальнички, тютюнові вироби; кухоль, ложку; продукти харчування, які не потребують термічної обробки.

Засуджені жінки можуть мати при собі також речі жіночого туалету, а в разі слідування з дітьми віком до трьох років — також речі для догляду за ними.

Речі, що засудженим дозволяється мати із собою, такі як: безпечні прилади для гоління; за висновком лікарів — дерев'яні палиці та милиці; дзеркала; шахи, шашки, доміно, інші ігри — під час обшуку засудженого вартою вилучаються для тимчасового зберігання, а засудженим видаються квитанції. Перед здачею засуджених в установу виконання покарань речі повертаються власникам під розпис на зворотному боці квитанції, яку прикріплюють до відповідного корінця квитанційної книжки.

Телевізори, магнітофони, музичні інструменти, які належать засудженому та дозволені для користування в установах виконання покарань, на період переміщення під вартою не приймаються, а пересилаються до установи, куди направляється засуджений.

Загальна вага предметів і речей, що належать засудженому, не повинна перевищувати 50 кілограмів.

7. Підставою для приймання до переміщення засудженого є: а) попутні списки — на кожного або на групу засудженого, які направляються в один пункт призначення; б) особова справа, запечатана в пакеті з наклеєною на неї довідкою з особової справи (так званім «відкритим листом»), — на кожного засудженого; в) продовольчі атестати — на кожного засудженого або на групу засуджених, які направляються в один пункт призначення.

Усі документи на переміщення засуджених оформлюються і скріплюються печаткою органу-відправника. Розпечатувати особові справи і документи на засуджених, які переміщуються під вартою, забороняється. Внесені виправлення обумовлюються та завіряються.

На довідках з особових справ особливо небезпечних злочинців і схильних до втечі по діагоналі креслиться червона смуга, на схильних до суїциду — синя, на довідках інших категорій засуджених зазначається: «психічнохворий», «хворий на туберкульоз», «не приймає їжі», «вагітна» (зазначається строк), «підлягає ізолюванню триманню від засуджених...» (зазначаються прізвища).

8. Не приймаються для переміщення засуджені: а) з неправильно оформленими документами; б) хворі (за висновком лікаря про заборону етапування або про потребу у супроводі, який не надано); в) інваліди, яким необхідна допомога під час пересування, без осіб, які їх супроводжують; г) з ознаками вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів; д) одягнені не за сезоном.

Без медичних працівників, які супроводжують, не приймаються: жінки, які мають вагітність більше шести місяців або дітей віком до двох років, психічнохворі, а також ті, хто відмовляється від приймання їжі (у разі направлення їх за межі населеного пункту), хворі, які потребують за висновком лікаря медичного обслуговування в дорозі.

9. Певні особливості характерні для організації переміщення засуджених до довічного позбавлення волі під охороною. Вони достатньо детально викладені у Методичному посібнику з організації переміщення засуджених до довічного позбавлення волі під охороною, виданому Державним департаментом України з питань виконання покарань у 2004 р. та переважно стосуються кількості та складу варті, плану дій охорони при надзвичайних обставинах, здійснення посадки засуджених у спеціальні вагони, проведення обшуку засуджених і приміщень тощо.

Стаття 89. Залишення в слідчому ізоляторі чи направлення у виправну колонію максимального рівня безпеки засуджених до позбавлення волі для роботи з господарського обслуговування

1. Осіб, вперше засуджених до позбавлення волі за злочини великої або середньої тяжкості чи тяжкі злочини, може бути за їхньою згодою залишено у слідчому ізоляторі чи направлено у виправну колонію максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування.

2. Залишення засуджених для виконання роботи з господарського обслуговування проводиться наказом начальника слідчого ізолятора, а направлення їх у виправну колонію максимального рівня безпеки — Державним департаментом України з питань виконання покарань за наявності письмової згоди засуджених.

3. Засуджені, які залишені в слідчому ізоляторі чи направлені у виправну колонію максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування, тримаються ізолювано від інших осіб на умовах, передбачених цим Кодексом для виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки.

1. У колонії максимального рівня безпеки, як правило, утримуються засуджені, вказані у ст. 140 КВК України.

Стаття, що коментується, передбачає виняток. Коли засуджених інших категорій залишають в колонії максимального рівня безпеки або слідчому ізоляторі у зв'язку з господарською необхідністю (прибирання житлових та виробничих приміщень, приготування та роздавання їжі тощо).

При цьому забезпечити абсолютно однакові умови тримання таких засуджених в слідчому ізоляторі чи колонії максимального рівня безпеки та колоніях мінімального та середнього рівня безпеки практично неможливо через обмеженість території, характеру вказаних установ тощо. Ось чому порядок залишення засуджених суворо регламентований.

2. Нормативно врегульовані цілі залишення засуджених в колонії максимального рівня безпеки та слідчому ізоляторі, коло тих осіб та гарантії їх прав.

Виконання засудженими господарських робіт досить часто пов'язане зі спілкуванням між собою та особами, що ними обслуговуються (слідчо-заарештованими). Щоб не допустити заборонені зв'язки, порушення правил ізоляції, в законі передбачено, що в колонії максимального рівня безпеки (слідчому ізоляторі) для господарського обслуговування можуть бути залишені тільки засуджені, які: а) вперше засуджених до позбавлення волі за злочини невеликої або середньої тяжкості чи тяжкі злочини (про поняття особи, вперше засудженої до позбавлення волі дивись коментар до статті 86 КВК України); б) дали згоду на залишення їх у колонії максимального рівня безпеки (слідчому ізоляторі). Недотримання хоча б однієї з перелічених вимог тягне негативне вирішення питання про залишення засудженого в колонії максимального рівня безпеки чи слідчому ізоляторі.

3. Порядок відбору засуджених до роботи у господарчій обслузі регламентований Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань та нормативно-правовими актами з питань тримання і поведінки осіб, взятих під варту, і засуджених у слідчих ізоляторах Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Відповідно до цих нормативно-правових актів, можуть бути залучені до робіт з господарського обслуговування тільки засуджені, які характеризуються позитивно. Відбір засуджених для виконання робіт з господарського обслуговування установ виконання покарань, а також для заміщення майстрів, бригадирів та нарядників проводиться начальниками відповідних служб, за погодженням з відділами нагляду і безпеки, оперативними службами та відділами по контролю за виконанням судових рішень, після їх медичного обстеження. При цьому відбір того чи іншого засудженого є правом адміністрації установи, а не її обов'язком (тобто відбір здійснюється виходячи з потреб установи, а не бажання засудженого).

4. При відборі засуджених для господарського обслуговування в колонії максимального рівня безпеки чи слідчому ізоляторі враховується і реальність виконання рішення суду про стягнення аліментів та матеріальної шкоди, що спричинена злочином. Використання на господарських роботах засуджених, які мають виконавчі

листи, недоцільно. Вони зазвичай направляються для відбування покарання в колонію.

5. Залишення засудженого для роботи з господарського обслуговування чи благоустрою оформлюється наказом начальника слідчого ізолятора. Копія наказу і заява засудженого долучаються до його особової справи.

Саме з моменту видання наказу засуджений вважається таким, який зарахований до господарської обслуги. Оскільки у ст. 87 КВК України встановлено загальний строк направлення засудженого до місця відбування покарання — 10 діб, це положення поширюється і на осіб, відносно яких вирішується питання про зарахування до господарської обслуги. Тобто, остаточне його вирішення (видання наказу про зарахування) повинно відбуватися також не пізніше 10-денного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня надходження з суду розпорядження про його виконання.

6. Для вирішення питання про зарахування засуджених в господарську обслугу колонії максимального рівня безпеки закон встановлює дещо іншу процедуру — такі особи направляються не за наказом начальника установи, а виключно за відповідною вказівкою державного департаменту України з питань виконання покарань. У той же час на них поширюються загальні правила відбору.

7. Крім зазначених в законі категорій засуджених не дозволяється залишати для роботи з господарського обслуговування: а) іноземних громадян (як дальнього, так і ближнього зарубіжжя) та осіб без громадянства; б) колишніх військовослужбовців, засуджених за самовільне залишення частини та дезертирство; в) колишніх співробітників правоохоронних органів (про їх перелік дивись коментар до статті 51 КВК України), але не всіх, а лише засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини; г) осіб, засуджених за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків; д) засуджених за розкрадання зброї, боєприпасів; е) осіб, які не мали постійного місця проживання.

8. Штатна чисельність засуджених, які залишаються для роботи з господарського обслуговування слідчих ізоляторів, не може перевищувати 7 % від загальної кількості місць у слідчих ізоляторах (а не числа утримуваних).

9. Для благоустрою, проведення поточного і капітального ремонту, на підставах, згідно з якими засуджені залишаються для роботи з господарського обслуговування, створюються ремонтно-будівельні бригади. Праця засуджених оплачується за рахунок коштів, виділених для проведення ремонтних робіт.

10. Засуджені, залишені для роботи з господарського обслуговування чи благоустрою слідчого ізолятора, працюють за розпорядженням адміністрації під постійним наглядом і охороною. Виведення цієї категорії засуджених за межі території слідчого ізолятора може здійснюватись у виняткових випадках тільки під конвоєм

і на роботи, пов'язані з матеріальним забезпеченням, упорядкуванням і підтриманням у належному технічному стані будинків і споруд слідчого ізолятора. Виведення цих засуджених на роботи у нічний час (крім аварійних випадків) забороняється.

11. Зарахування засудженого до господарської обслуги не утворює в адміністрації слідчого ізолятора чи колонії максимального рівня безпеки обов'язку тримати таку особу в даній установі до звільнення. Вона може (наприклад, при скороченні обсягу робіт, зміні поведінки тощо) бути відправлена адміністрацією в колонію для подальшого відбування покарання. Відправлення до колонії може мати місце і тоді, коли засуджений, що раніше дав згоду працювати в слідчому ізоляторі чи колонії максимального рівня безпеки, побажає відбувати покарання в виправній установі визначеного Регіональною комісією рівня. Прохання засудженого про це повинно бути викладено у письмовій формі та підлягає задоволенню.

Стаття 90. Тимчасове залишення засудженого в слідчому ізоляторі і переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора

У порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України (1001-05,1002-05,1003-05), засуджений при необхідності провадження слідчих дій у справі про злочин, вчинений іншою особою або цією ж особою, за який вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді може бути тимчасово залишений в слідчому ізоляторі або переведений з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора.

1. Тимчасове залишення засудженого в слідчому ізоляторі і переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора може мати місце у випадках:

а) необхідності провадження за участю цього засудженого слідчих дій у справі про злочин, вчинений іншою особою;

б) необхідності провадження за участю цього засудженого слідчих дій у справі про злочин, вчинений цією ж особою (за умови, що за вчинення даного злочину особа ще не була засуджена);

в) у зв'язку з розглядом у суді справи про злочин, вчинений іншою особою;

г) у зв'язку з розглядом у суді справи про злочин, вчинений цією ж особою (за умови, що за вчинення даного злочину особа ще не була засуджена).

2. У коментованій статті встановлено, що тимчасове залишення засудженого в слідчому ізоляторі і переведення засудженого з

арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора, здійснюється в порядку, передбаченому КПК України.

у ст. 410-1 КПК України встановлено лише одну підставу для тимчасового залишення або переведення засудженого з установи виконання покарань до слідчого ізолятора — необхідність провадження слідчих дій у справах інших осіб (тобто як свідки, потерпілі тощо).

Однак необхідність участі засудженого у провадженні процесуальних дій по іншій кримінальній справі може виникнути не тільки в період попереднього слідства цієї справи, а й після направлення її до суду. Тому цілком закономірним є те, що зі змісту ст. 410-1 КПК України випливає ще одна підстава для тимчасового залишення або переведення засудженого з установи виконання покарань до слідчого ізолятора — необхідність його участі в судовому розгляді справи про злочин, вчинений іншою особою.

3. Питання тимчасового залишення засудженого або його переведення до слідчого ізолятора вирішуються слідчим або органом дізнання.

При цьому воно може мати місце тільки з санкції прокурора чи постанови суду, залежно від того, якою необхідністю викликана потреба у тимчасовому залишенні засудженого або його переведенні до слідчого ізолятора.

Санкцію на тимчасове залишення засудженого або його переведення до слідчого ізолятора у зв'язку з необхідністю провадження слідчих дій у справах інших осіб може дати прокурор Автономної Республіки Крим, області, прокурор міста Києва, а також прирівняні до них прокурори, заступник Генерального прокурора України та Генеральний прокурор України.

Залишення засудженого або його переведення з установи виконання покарань до слідчого ізолятора у зв'язку з необхідністю його участі в судовому розгляді справи про злочин, вчинений іншою особою, може мати місце за постановою суду.

4. Закон обмежує строки, на які засуджений з вищевказаних підстав може бути тимчасово залишений або переведений до слідчого ізолятора.

Якщо підставою залишення або переведення засудженого до слідчого ізолятора є необхідність провадження слідчих дій у справах інших осіб, то засуджений може бути залишений чи переведений до слідчого ізолятора на строк:

— до двох місяців — з санкції прокурора Автономної Республіки Крим, області, прокурора міста Києва, а також прирівняних до них прокурорів;

— до чотирьох місяців — з санкції заступника Генерального прокурора України;

— до шести місяців — з санкції Генерального прокурора України.

Після закінчення вказаних строків засуджений повинен бути направлений до місця відбування покарання та подальше продовження його тримання у слідчому ізоляторі не допускається.

5. У випадках, коли підставою залишення або переведення засудженого до слідчого ізолятора є необхідність провадження за участю цього засудженого слідчих дій у справі про злочин, вчинений цією ж особою та у зв'язку з розглядом в суді справи про злочин, вчинений цією ж особою, таке залишення чи переведення здійснюється на загальних підставах. Тобто, шляхом обрання щодо такого засудженого міри запобіжного заходу у виді взяття під варту, оскільки відповідно до ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення» в слідчому ізоляторі тримаються лише особи, відносно яких обрано тільки цей запобіжний захід.

Така особа спочатку у встановленому законом порядку притягується до кримінальної відповідальності, а потім щодо неї обирається міра запобіжного заходу, в тому числі і взяття під варту (КПК України (ст. 148,155,165-2) передбачає обрання цієї міри запобіжного заходу в разі порушення кримінальної справи за новий злочин відносно особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі).

При цьому дане питання може вирішуватись і без безпосередньої присутності особи, оскільки, виходячи із змісту ч. 4 ст. 165-2 КПК України та роз'яснень Пленуму Верховного Суду України (постанова № 4 від 25.04.2003 р.), присутність обвинуваченого, підозрюваного при розгляді питання щодо обрання відносно нього міри запобіжного заходу у виді взяття під варту є обов'язковою лише у тому випадку, коли така особа перебуває на волі.

Іншого порядку (без обрання міри запобіжного заходу у виді взяття під варту) переведення чи залишення засудженого у слідчому ізоляторі діючим законодавством не передбачено.

6. Аналогічно (тобто через слідчий ізолятор після обрання міри запобіжного заходу у виді взяття під варту) зазвичай здійснюється і доставка засуджених, вирок відносно яких вступив в законну силу, з установ виконання покарань до суду. Їх затримання на території виправних колоній або вивезення до суду безпосередньо з них законодавством не передбачені.

7. За встановленим порядком конвоювання підсудних (засуджених) здійснюється військовими частинами і з'єднаннями внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України за місцем їх дислокації залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом.

Однак у окремих випадках (зокрема, коли у даному пункті немає військових частин (підрозділів) внутрішніх військ, що здійснюють конвоювання підсудних (засуджених), ці завдання виконуються силами органів внутрішніх справ або службою охорони виправної колонії, оскільки подібний механізм прямо передбачений Інструкцією про порядок конвоювання та тримання в судах

підсудних (засуджених) за вимогою судових органів. Крім цього, у «Службовій книжці молодшого інспектора відділу охорони виправної колонії» зазначається, що ця служба у подібних випадках здійснює перевезення засуджених до позбавлення волі спеціальним транспортом або супроводження їх пішки до місць відбування покарання або для проведення судових дій.

7. У випадку, коли підставою залишення або переведення засудженого до слідчого ізолятора є притягнення його до кримінальної відповідальності та обрання щодо нього міри запобіжного заходу у виді взяття під варту (з огляду на необхідність провадження за участю цього засудженого слідчих дій у справі про злочин, вчинений цією ж особою чи у зв'язку з розглядом в суді справи про цей злочин), строки тримання у слідчому ізоляторі визначаються КПК України.

У ст. 156 КПК України встановлено, що тримання під вартою під час досудового розслідування не повинно тривати більше двох місяців.

У випадках, коли у строк, передбачений частиною першою цієї статті, розслідування справи закінчити неможливо, а підстав для скасування чи заміни запобіжного заходу на більш м'який немає, він може бути продовжений:

1) до чотирьох місяців — за поданням, погодженим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, або самим цим прокурором, суддею того суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу;

2) до дев'яти місяців — за поданням, погодженим з заступником Генерального прокурора України, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів, або самим цим прокурором у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини, суддею апеляційного суду;

3) до вісімнадцяти місяців — за поданням, погодженим з Генеральним прокурором України, його заступником, або самим цим прокурором в особливо складних справах про особливо тяжкі злочини, суддею Верховного Суду України.

8. У разі закінчення строку тримання під вартою як запобіжного заходу, передбаченого частинами першою і другою вищевказаної статті, якщо цей строк не продовжено у встановленому цим Кодексом порядку, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варті. Начальник місця досудового ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варті обвинуваченого, щодо якого постановою судді про продовження строку тримання під вартою на день закінчення строків тримання під вартою, передбачених частинами першою, другою і шостою ст. 156 КПК України, не надійшла.

9. При залишенні засудженого у слідчому ізоляторі у зв'язку з необхідністю його участі в судовому розгляді справи про злочин,

вчинений іншою особою, він може бути залишений на період розгляду справи в судовій інстанції, та період вступу вироку в законну силу. Інше вирішення питання могло б привести до того, що засудженого, що тількино був направлений в колонію, прийшлося б етапувати назад до слідчого ізолятора, оскільки апеляційна чи касаційна інстанція відмінила вирок та направила справу на новий розгляд.

10. Про режим тримання засуджених, які тимчасово залишені або переведені у слідчий ізолятор, дивись коментар до статті 102 КВК України.

Стаття 91. Порядок прийняття засуджених до позбавлення волі до виправних і виховних колоній

1. Прийняття засуджених до виправних і виховних колоній проводиться адміністрацією колоній у порядку, встановленому нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

2. Адміністрація колонії протягом трьох діб повідомляє суд, який постановив вирок, про приведення його до виконання і про місце відбування покарання засудженим. Одночасно направляється повідомлення одному із членів сім'ї або близьких родичів за вибором засудженого, у якому вказується адреса колонії і роз'яснюються права засудженого.

3. На кожного засудженого до позбавлення волі ведеться особова справа, а також інформаційна картка, до якої заносяться відомості: стосовно його особи; про вчинений ним злочин і назву суду, який постановив вирок; про день і час його прибуття і звільнення з колонії.

1. Порядок прийому засуджених до установи виконання покарання залежить від того, прибувають вони групою чи поодиночці.

У першому випадку прийом здійснюється комісією під керівництвом начальника установи. До складу комісії входять заступники начальника установи, працівники відділів: оперативного, нагляду і безпеки, по контролю за виконанням судових рішень, соціально-психологічної роботи, охорони, інтендантської і медичної служб.

Прийняття засуджених, які доставлені в індивідуальному порядку здійснюється начальником установи разом з працівником відділу по контролю за виконанням судових рішень. У неробочий час засуджених приймає черговий помічник начальника установи і начальник варти.

2. Основне навантаження при прийманні засуджених покладається на працівників відділу по контролю за виконанням судових

рішень, які повинні перевірити наявність особових справ на кожного прибулого засудженого, встановити належність особової справи конкретному засудженому шляхом опитування і перевірки його відповідей з анкетними та іншими даними особової справи, фотографією і особливими прикметами, звірити кількість прибулих засуджених з числом, вказаним у попутному списку.

3. Не повинні прийматися до колонії засуджені, якщо:

— не визначений вид рівня безпеки установи, або той, що вказаний у витягу з протоколу, не відповідає рівню безпеки даної колонії;

— до виправної колонії направлений неповнолітній;

— особова справа містить документи з суперечливими даними, які не дозволяють встановити особу засудженого, статтю, за якою він засуджений або у інший спосіб перешкоджають виконанню вироку;

— до колонії направлений засуджений, який відповідно до медичного висновку повинен бути етапований в лікарню;

— засуджений направлений в колонію з грубими порушеннями встановленого порядку (наприклад, до набрання вироком чинності, без відповідного наряду тощо).

У таких випадках адміністрація колонії, куди надійшов засуджений, складає про відмову у прийнятті відповідний акт у чотирьох примірниках (один залишається в установі; другий приєднується до особової справи засудженого; третій направляється до регіонального управління тієї області, де розташована установа-відправник; четвертий направляється до управління за місцем дислокації даної установи), а засуджений етапується до місця призначення відповідно до встановленого порядку або, у разі неможливості, — назад до установи-відправника.

У тих випадках, коли щодо засудженого, що надійшов на підставі персонального наряду, допущено випадок невірного визначення рівня безпеки або інші помилки, він приймається в установу та утримується окремо від інших осіб до остаточного вирішення регіональним управлінням цього питання через Апеляційну комісію Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Відповідно до вказівки Державного департаменту України з питань виконання покарань від 24.07.2000р. № 17-3273, проприбуття-вибуття засуджених на підставі персональних нарядів адміністрація установи виконання покарань негайно повідомляє до Департаменту у письмовій формі.

4. Під час приймання засуджених до установ виконання покарань вони підлягають повному обшуку, а їх речі — догляду. Предмети, вироби і речовини, зберігання яких засудженим заборонено, вилучаються і здаються на склад для зберігання, повертаються особам після відбуття ними строку покарання.

5. Всі засуджені, які прибули в установу, обов'язково підлягають медичному огляду і санітарній обробці, розміщуються у відді-

ленні карантину діагностики і розподілу до 14 діб. Вони тримаються в окремих ізольованих приміщеннях, залучаються до праці окремо від інших. У цей період адміністрація колонії, і передусім психолог, вивчає особу засудженого, представники різних служб проводять бесіди, заняття, розраховані на знайомство з правилами внутрішнього розпорядку установи, правами і обов'язками засуджених, з порядком матеріально-побутового забезпечення тощо. Цей період найбільш важливий для розподілу засуджених за відділеннями соціально-психологічної служби.

6. Прийом засуджених до установ виконання покарання — це не просто певний організаційно-технічний акт. Це важливий етап виконання покарання, який має досить велике виховне значення, насамперед через те, що стає початком роботи у досягненні цілей покарання.

7. У разі прибуття до установ виконання покарань засуджених іноземних громадян адміністрація письмово роз'яснює їм їхні права та обов'язки і не пізніше трьох діб направляє відповідне повідомлення до Державного департаменту України з питань виконання покарань. Після отримання такої інформації відділ спеціального обліку Департаменту не пізніше триденного строку надсилає до Державної консульської служби МЗС України повідомлення встановленої форми (Інструкція про порядок інформування органами та установами виконання покарань стосовно узятих під варту та засуджених іноземців).

Водночас, згідно із п. 44.1 та 44.2 Європейських в'язничних правил та Методичних рекомендацій Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо особливостей поведінки із засудженими, які є громадянами іноземних держав, та проведення з ними соціально-виховної роботи, затверджених 26.10.2004 р., іноземні громадяни негайно інформуються щодо їх права звертатися до дипломатичних та консульських представників держав, до якої вони належать.

8. Одразу після прибуття до установи виконання покарань засуджені беруться на облік, який регламентований спеціальними відомчими актами. Правильна організація обліку засуджених має важливе значення для організації виконання покарання і для забезпечення всебічної інформації про осіб, які вчинили злочини і засуджені до позбавлення волі. Вирізняють облік персональний і кількісний. Персональний проводиться за журналом обліку руху засуджених і реєстрації особових справ, за обліковою карткою, за особою справою засудженого.

Журнал обліку засуджених — це, власне, офіційний документ, де фіксується щоденна кількість засуджених в установі, персонально перелічуються засуджені, які прибули, і ті, які вибули і куди саме. Крім журналу обліку в колоніях є картотека: алфавітна, архівна і контрольно-строкова.

Алфавітна картотека заповнюється за даними особової справи засудженого (прізвище, ім'я, по батькові, стаття КК, за якою засуджений, строк призначеного покарання, чи був засуджений раніше тощо). Якщо засуджений вибув з колонії, його знімають з обліку, і алфавітну картку переносять до архівної картотеки.

Контрольно-строкова картотека потрібна для контролю за своєчасним звільненням засудженого та застосування до нього умовно-дострокового звільнення, заміни покарання більш м'яким, переведення до установи іншого виду чи дільниці соціальної ресоціалізації. Вона містить всі відомості про початок і закінчення строку покарання, дату відбуття засудженим частини строку покарання, передбаченої у ст. 81, 82 КК України та ст. 101 КВК України, інформацію про розгляд цих питань на засіданні установи. Якщо засуджений вибуває з колонії або його переводять до іншої колонії, цю картку слід залучити до особової справи.

9. Особова справа є основним обліковим документом. Існують спеціальні правила роботи з особою справою. Особова справа на кожного заарештованого заводиться за місцем попереднього ув'язнення. Вона складається з двох частин. Перша частина — це анкета, дактокарта, пізнавальне фото, копія вироку суду, розпорядження про його вступ в законну силу, протокол затримання, копії судових ухвал і постанов, довідка про попередні судимості тощо. У другій частині містяться довідка-характеристика слідчого, персональний або індивідуальний наряд на етапування, медична картка, копії характеристик із слідчого ізолятора, документи про заходи заохочення і стягнення.

Слід зазначити також, що кожна служба установи виконання покарань також веде облік засуджених відповідно до своїх завдань і функцій. Наприклад, оперативна частина веде облік осіб, які схильні до порушення режиму, до втечі, до вчинення тяжких злочинів тощо. Кожна служба складає звіт про свою діяльність за певний період часу (квартал, півріччя, рік), який містить відомості і відбиває специфіку її роботи.

10. Поряд з цим, адміністрація установи виконання покарань (зокрема, служби по контролю за виконанням судових рішень) на правляє до органів, які здійснюють облік осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, відповідні повідомлення. За Інструкцією про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи централізований облік здійснюється Департаментом інформаційних технологій при МВС України (далі — ДІТ при МВС), а регіональний (місцевий) облік — управліннями (відділами) оперативної інформації при ГУМВС України в Автономній Республіці Крим та при управліннях МВС України в областях. У місті Києві і Київській області алфавітний і дактилоскопічний облік здійснюється ДІТ при МВС

України, а в місті Севастополі — управліннями (відділами) оперативної інформації (далі — УОІ-ВОІ) при ГУМВС України в Автономній Республіці Крим.

До вказаних установ направляються: а) на осіб, прибулих в установу виконання покарань для відбування покарання з інших областей або Автономної Республіки Крим, а також з-за меж України, — облікові документи в одному примірнику для УОІ-ВОІ за територіальністю, а також сповіщення для ДІТ при МВС (інформаційного центру — в інших державах), УОІ-ВОІ за місцем засудження; б) на осіб, засуджених судами областей або Автономної Республіки Крим, які направлені відбувати покарання в їх межах, — сповіщення для УОІ-ВОІ за територіальністю; в) у разі переведення до інших ВТУ, звільнення або смерті засудженого — сповіщення для УОІ-ВОІ за територіальністю та за місцем засудження. На засуджених, померлих під час етапування, сповіщення складаються установами, з яких вони вибули, і тільки на підставі акта про смерть; г) у разі зміни судового рішення, звільнення на підставі амністії чи помилування — сповіщення для УОІ-ВОІ за місцем засудження та за територіальністю для опрацювання та подальшого направлення до ДІТ при МВС; г) на осіб, засуджених у період відбування покарання, — сповіщення для УОІ — ВОІ за територіальністю; д) на заарештованих і засуджених осіб, що вчинили втечу і не затримані, до ДІТ при МВС та УОІ-ВОІ за територіальністю направляється термінове спецповідомлення; е) на осіб, щодо яких виконані акти Президента України про помилування, до ДІТ при МВС і УОІ-ВОІ за місцем засудження направляються повідомлення у терміні, встановлені відомчими нормативно-правовими актами ДДУПВП; є) у разі поповнення відомостей картотек, уточнення установчих даних тощо за вмотивованим запитом ДІТ при МВС і УОІ-ВОІ уточнюються розбіжності в облікових документах.

11. Адміністрація колонії протягом трьох діб з моменту прибуття особи повідомляє суд, який виніс вирок про приведення його до виконання, про місце відбування засудженим покарання відповідно до ст. 404 КПК України, і на протязі цього ж строку направляє повідомлення його рідним (за вибором засудженого, що здійснюється шляхом подання відповідної заяви), в якому називає адресу установи, регіонального управління, роз'яснює права засудженого на листування, одержання посилок, передач, бандеролей, користування побаченнями та телефонними розмовами тощо.

12. Звернення вироку до виконання — це початок виконання вироку. Фактичне ж виконання вироку починається з моменту приведення вироку до виконання.

Вирок до установи виконання покарань надходить разом із засудженим. Говорячи про приведення вироку до виконання, законодавець мав на увазі перш за все цей момент. Практично адміністрація виправної установи направляє до суду письмове повідомлення.

292

13. Суду необхідно знати, що виправна установа приступила до виконання покарання, оскільки це входить до змісту судового контролю за виконанням вироку. Крім того, суду потрібно мати інформацію про місце відбування покарання засудженим, оскільки часто виникає необхідність направити до установи виконання покарань виконавчий лист, контролювати регулярність та правильність відрахувань тощо.

14. Про дії адміністрації установи у разі виявлення помилок та неточностей у вироку суду та інших документах дивись коментар до ст. 4 КВК України.

Стаття 92. Роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях

1. У колоніях встановлюється роздільне тримання: чоловіків і жінок, неповнолітніх і дорослих.

2. Вперше засуджені до позбавлення волі тримаються окремо від тих, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі.

3. Ізольовано від інших засуджених, а також роздільно тримаються:

засуджені до довічного позбавлення волі;

засуджені, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі;

засуджені, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії.

4. Окремо тримаються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності.

5. Окремо тримаються засуджені, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах.

6. Установлені цією статтею вимоги роздільного тримання засуджених не поширюються на лікувальні заклади місць позбавлення волі і колонії, призначені для тримання і лікування інфекційних хворих засуджених. Порядок тримання засуджених у лікувальних закладах і цих колоніях визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Роздільному триманню в установах виконання покарань різних категорій засуджених надається великого значення, оскільки Це є важливим для виправлення засуджених.

2. Законодавець класифікував засуджених (про поняття класифікації дивись коментар до статті 86 КВК України) з урахуванням статі, віку, характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, від особи правопорушника та його громадянства. Залеж-

но від належності злочинців до тієї чи іншої класифікаційної групи встановлюється їх роздільне тривання в установах виконання покарань.

3. Класифікація засуджених в місцях позбавлення волі необхідна і для розподілу їх у межах кожної установи — за відділеннями, бригадами тощо. Вона створює сприятливі умови для організації та проведення індивідуальної виховної роботи, організації трудового процесу у кожному підрозділі, встановлення відповідного режиму тримання у кожній конкретній колонії тощо.

Окрім того, необхідність індивідуалізації виконання покарання передбачає обрання індивідуальних засобів і методів впливу, вибір необхідних саме конкретному засудженому заходів виховного характеру.

4. Індивідуалізація покарання при його виконанні означає індивідуалізацію всього карально-виховного процесу. Це потребує встановлення загальних вимог не для всіх засуджених у цілому, а безпосередньо для конкретної, однорідної групи, категорії засуджених, і робиться для того, щоб забезпечити диференційний підхід до процесу виконання покарання, надає можливість працівникам різних служб установ виконання покарання більш ефективно взаємодіяти між собою у визначенні оптимальних заходів виховного впливу на засуджених.

У літературі традиційно виділяють дві класифікаційні системи: 1 — юридична (яка має правове значення), 2 — психологічна (яка має педагогічне значення). Іноді їх ще називають зовнішньою і внутрішньою, первинною і вторинною. Оскільки головним завданням класифікації засуджених до позбавлення волі є, як результат, досягнення максимальної ефективності виконання покарання, то в основу юридичної класифікації покладені дві тісно пов'язаних між собою групи ознак, які визначають: а) особу засудженого; б) характер і тяжкість вчиненого злочину.

До першої групи ознак слід віднести соціально-демографічні (вік, стать, стан здоров'я, ступінь непрацездатності) і правові (громадянство, попереднє відбування покарання у вигляді позбавлення волі тощо).

5. Згідно з законом і вказаними критеріями засуджені до позбавлення волі поділяються:

— за віком: на дорослих і неповнолітніх. Дорослі засуджені тримаються у виправних колоніях мінімального, середнього та максимального рівня безпеки (ст. 18 КВК України), неповнолітні засуджені — у виховних колоніях (ст. 19 КВК України). Виокремлення із загальної кількості засуджених неповнолітніх обумовлено тим, що психіка і інтелект засудженого на час вчинення ним злочину ще недостатньо сформовані і розвинуті. При відбуванні покарання таким засудженим на перший план як найважливіші висуваються виховні завдання, тому і колонії, де вони тримаються-

ся, мають назву виховних. Крім того, ці спеціальні колонії для неповнолітніх засуджених існують для ізоляції від їх шкідливого впливу дорослих злочинців;

— за статтю, що зумовлює окреме тримання осіб жіночої статі і чоловічої. Ця вимога поширюється і на неповнолітніх засуджених. При цьому законодавець по суті вказує на ізольоване, а не тільки окреме тримання даної категорії.

Засуджені іноземні громадяни та особи без громадянства повинні триматися окремо від засуджених громадян України. Для таких засуджених раніше, за часів існування Радянського Союзу, створювалися спеціальні установи виконання покарань. Нині дана категорія засуджених утримується в колоніях, що визначаються Державним департаментом України з питань виконання покарань.

За станом здоров'я засуджені поділяються на працездатних, непрацездатних, хворих на тяжкі та хронічні захворювання. Наприклад, засуджені, хворі на туберкульоз, утримуються в окремих, спеціальних виправних установах на правах лікувальних. Засуджені особи пенсійного віку, а також засуджені інваліди 1 і 2 груп мають певні пільги щодо працевлаштування, оплати праці, обов'язкового навчання тощо. Окремо розміщуються засуджені, які залишені в слідчому ізоляторі для робіт по господарському обслуговуванню цієї установи, вагітні жінки і жінки з немовлятами, при деяких установах виконання покарання створені будинки дитини.

6. Серед даних, які характеризують особу засудженого, важливе значення має його минула злочинна діяльність, тобто дані про його попередні судимості. Згідно з названими підставами, кримінально-виконавче право вирізняє такі групи засуджених: 1) засуджені уперше; 2) особи, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі (про перелік даних категорій дивись коментар до статті 86 КВК України). Ці засуджені ізолювані між собою і тримаються в спеціально створених для них установах виконання покарань різного рівня безпеки.

7. До другої групи ознак належать характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину. Виходячи з цього критерію, окрім осіб, зазначених у ст. 92, кримінально-виконавчий кодекс виокремлює такі групи засуджених: 1) які вчинили злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини; 2) чоловіки, засуджені за вчинення умисного злочину середньої тяжкості, умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі.

Окреме тримання засуджених за названими ознаками здійснюється з урахуванням інших підстав класифікації (стать, вік, особа засудженого, громадянство і т. д.).

8. Принцип роздільного тримання засуджених в установах виконання покарань на практиці здійснюється відповідно до ст. 92 КВК України. Так, уперше засуджених до позбавлення волі чоловіків

тримають окремо від тих, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі; уперше засуджених за злочини, що не є тяжкими, тримають окремо від уперше засуджених за тяжкі злочини.

Ізольовано від інших засуджених, а також окремо тримаються засуджені до довічного позбавлення волі, засуджені, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі, засуджені, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії. Окремо тримаються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, а також засуджені, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах (про перелік цих осіб дивись коментар до статті 51 КВК України).

9. У науковій літературі вказується, що класифікація засуджених до позбавлення волі передбачає передусім ізоляцію і роздільне тримання в'язнів. Але під ізолюваним і роздільним триманням слід мати на увазі таке їхнє перебування не тільки на території житлових секцій та інших приміщень установи виконання покарання, а й на виробництві.

10. Вимоги роздільного тримання засуджених, як випливає з даної статті, не поширюються на лікувальні заклади місць позбавлення волі і колонії, призначені для тримання і лікування інфекційних хворих засуджених. Однак певні вимоги окремого тримання засуджених в лікувальних закладах кримінально-виконавчої системи впливають з Переліку установ кримінально-виконавчої системи, які виконують покарання у виді арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі.

За цим нормативним документом у лікувальних закладах забезпечується тримання у різних установах наступних категорій засуджених:

— лікувальний заклад при Стрижавській виправній колонії Вінницької області (№ 81) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні, ендокринологічні і офтальмологічні захворювання;

— лікувальний заклад при Дніпропетровському слідчому ізоляторі Дніпропетровської області (№ 3) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні захворювання;

— лікувальний заклад при Дніпродзержинській виправній колонії Дніпропетровської області (№ 34) — особи жіночої статі, вперше засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на дерматовенерологічні захворювання;

— лікувальний заклад при Софіївській виправній колонії Дніпропетровської області (№ 45) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які визнані інвалідами 1 або 2 групи та потребують постійного медичного нагляду та реабілітації;

— лікувальний заклад при Дніпропетровській виправній колонії Дніпропетровської області (№ 89) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз;

— Жданівська виправна колонія Донецької області (№ 3) — лікувальний заклад — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз (установа середнього рівня безпеки);

— лікувальний заклад при Донецькій виправній колонії Донецької області (№ 124) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні та отоларингологічні захворювання;

— лікувальний заклад при Райківській виправній колонії Житомирської області (№ 73) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на дерматовенерологічні захворювання;

— лікувальний заклад при Вільнянській виправній колонії Запорізької області (№ 20) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на психічні захворювання;

— лікувальний заклад при Софіївській виправній колонії Запорізької області (№ 55) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз;

— лікувальний заклад при Бучанській виправній колонії Київської області (№ 85) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні, гастроентерологічні та урологічні захворювання;

— лікувальний заклад при Луганському слідчому ізоляторі Луганської області (№ 17) — чоловіки та жінки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні, травматологічні та психічні захворювання;

— лікувальний заклад при Алчевській виправній колонії Луганської області (№ 13) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз;

— лікувальний заклад при Львівському слідчому ізоляторі Львівської області (№ 19) — чоловіки та жінки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні і онкологічні захворювання;

— Снігурівська виправна колонія Миколаївської області (№ 5) — лікувальний заклад — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз (установа середнього рівня безпеки);

— лікувальний заклад при Кременчуцькій виправній колонії Полтавської області (№ 69) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз;

— лікувальний заклад при Збаразькій виправній колонії Тернопільської області (№ 63) — жінки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз та дерматовенерологічні захворювання;

— Жовтневська виправна колонія Харківської області (№ 17) — лікувальний заклад — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз (установа середнього рівня безпеки);

— лікувальний заклад при Темнівській виправній колонії Харківської області (№ 100) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні захворювання;

— лікувальний заклад при Дар'ївській виправній колонії Херсонської області (№ 10) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні захворювання, або з щелепно-лицьовою чи легенево-хірургічною патологією;

— Херсонська виправна колонія Херсонської області (№ 61) — лікувальний заклад — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз (установа максимального рівня безпеки);

— лікувальний заклад при Шепетівській виправній колонії Хмельницької області (№ 78) — чоловіки, засуджені до позбавлення волі на певний строк, які хворі на соматичні захворювання.

11. Принцип роздільного та ізольованого тримання в місцях позбавлення волі одного й того ж рівня безпеки поширюється і на засуджених, які тримаються в колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання. Це полегшує роботу з особами, засудженими за злочини, вчинені з необережності; вперше засудженими до позбавлення волі та дозволяє уникнути негативного впливу на них з боку неодноразово судимих осіб.

Стаття 93. Відбування засудженими всього строку покарання в одній виправній чи виховній колонії

1. Засуджений до позбавлення волі відбуває весь строк покарання в одній виправній чи виховній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його постійного місця проживання до засудження.

2. Переведення засудженого для дальшого відбування покарання з однієї виправної чи виховної колонії до іншої допускається за виняткових обставин, які перешкоджають дальшому перебуванню засудженого в цій виправній чи виховній колонії. Порядок переведення засуджених визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. За ч. 1 ст. 93 КВК України засуджені до позбавлення волі відбувають весь строк покарання у виправній чи виховній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його постійного місця проживання до засудження. Дане

положення кореспондує п. 5 Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки, відповідно до якого на Департамент та Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські держадміністрації покладено обов'язок забезпечити (з урахуванням адміністративно-територіального устрою України) відбування покарань у виді позбавлення волі основною часткою засуджених за місцем проживання або вчинення злочину.

Подібний порядок виконання покарання дає можливість залучати до роботи із засудженими громадськість за місцем їх попередньої роботи, родичів, що найчастіше дає позитивний результат. Лише у виняткових випадках вони можуть бути направлені і до відповідної установи виконання покарань іншого регіону. Так, засуджені іноземці, громадянство яких документально підтверджено (національний паспорт, паспортний документ, довідка з дипломатичного представництва, запис у судовому рішенні); колишні працівники правоохоронних органів; особи, засуджені до довічного позбавлення волі; особи, яким визначено відбування покарання в колонії максимального рівня безпеки у приміщеннях камерного типу; особи, засуджені за вчинення злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі, направляються до установ виконання покарань, визначених для тримання даних категорій засуджених, незалежно від місця проживання або засудження.

Апеляційна комісія Державного департаменту України з питань виконання покарань звернула увагу Регіональних комісій на безумовне дотримання вимог ст. 93 КВК України у питаннях розподілу осіб, засуджених до позбавлення волі, зі слідчих ізоляторів до установ виконання покарань. Так, приймаючи рішення про призначення місця відбування покарання засудженим, Регіональним комісіям в обов'язковому порядку необхідно враховувати їх постійне місце проживання до засудження та наявність соціально-корисних зв'язків з близькими родичами. При наявності законних підстав враховувати заяви громадян та засуджених при розподілі засуджених в межах області, та зазначати про надходження клопотань в запиті на індивідуальний наряд щодо направлення осіб, засуджених до позбавлення волі, із слідчих ізоляторів до установ виконання покарань у колонії «Примітка» (рішення № 2 від 22.01.2004 р).

2. На сьогодні кримінально-виконавча система України є нездатною створити в усіх областях колонії всіх видів, що не дозволяє розмістити засуджених поряд з місцем проживання їх рідних. Однак з метою підтримання родинних зв'язків особи, які до засудження постійно проживали за межами регіону, де вони вчинили злочин, або мають постійні соціальні зв'язки з близькими родичами (матір'ю, батьком, чоловіком, дружиною, дітьми, рідними бра-

тами і сестрами, онуками, дідом і бабою, усиновителями, усиновленими) за межами цього регіону, направляються за нарядами Державного департаменту України з питань виконання покарань, як правило, ближче до місця проживання рідних (а в разі відсутності на території області установи даного виду — до так званих «міжобласних» колоній, тобто таких, за якими закріплені декілька сусідніх областей).

3. Ще одним фактором, який у деяких випадках унеможливує залишення засудженого для відбування покарання у тій області, де його засуджено чи де проживають його рідні, є відомче закріплення категорій засуджених, які повинні відбувати покарання у спеціально визначених установах, або не можуть утримуватись разом в одній установі. Це стосується, наприклад, заборони щодо направлення в одну установу осіб, яких засуджено за одним вироком суду (слід звернути увагу, що раніше така заборона стосувалась всіх без винятку осіб, які проходили по одній кримінальній справі як учасники процесу (свідки, потерпілі тощо)).

4. Закон вимагає, щоб засуджений до позбавлення волі відбував весь строк призначеного покарання в одній виправній чи виховній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його постійного місця проживання до засудження. Багаторічна практика підтвердила доцільність цієї вимоги. Адміністрація установи виконання покарань має можливість всебічно вивчати особу злочинця, застосовувати до нього індивідуальну програму виховного впливу.

5. Із встановленого загального правила в законі передбачені винятки. Так, переведення засудженого для подальшого відбування покарання з однієї виправної чи виховної колонії до іншої допускається за виняткових обставин, які перешкоджають засудженому залишатися у цій колонії.

Закон не визначає перелік таких підстав. Проте всі вони повинні бути пов'язані з особою засудженого, а не його рідними. Тому не може служити підставою переводу погіршення матеріального стану родини засудженого, хвороба його рідних тощо.

6. Під винятковими обставинами, які перешкоджають засудженому залишатися у цій колонії, потрібно розуміти, наприклад, таку поведінку засудженого, яка робить неможливим його перебування у даному оточенні в силу негативних нахилів засудженого. Винятковими обставинами можуть виступати також необхідність: а) за забезпечення особистої безпеки засудженого чи засуджених (того, що переводиться, або тих, котрі залишаються); б) переведення до іншої установи з метою полегшення розкриття злочину; в) уникнення інших надзвичайних обставин в установі тощо.

У випадку хвороби засуджений тимчасово може бути переведений до лікувальної установи. Після одужання він повертається в колонію, де перебував раніше.

7. Порядок вирішення питань переводу засудженого до іншої установи залежить від того, здійснюється він у межах однієї області чи носить характер міжобласного. У першому випадку питання вирішується Регіональною комісією територіального управління Державного департаменту України з питань виконання покарань після всебічного вивчення підстав, думки адміністрації та характеристики засудженого; у другому — Апеляційною комісією Державного департаменту України з питань виконання покарань (про порядок звернення до вказаних комісій та їх склад дивись коментар до статті 86 КВК України).

8. Перевід засуджених з однієї установи виконання покарань до іншої, але іншого рівня безпеки, також передбачений законом (дивись коментар до статей 100, 101 КВК України).

Стаття 94. Структурні дільниці виправних і виховних колоній

1. У виховних колоніях створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; соціальної адаптації.

У виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації.

У виправних колоніях максимального рівня безпеки створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю.

Вказані дільниці ізолюються одна від одної.

2. У дільниці карантину, діагностики і розподілу тримаються всі новоприбулі до колонії засуджені.

3. У дільниці ресоціалізації тримаються засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, а також переведені з інших дільниць у порядку, встановленому цим Кодексом.

4. У дільниці посиленого контролю тримаються засуджені, які під час перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу виявили високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності і потяг до продовження протиправної поведінки, а також засуджені, які не проявили готовності до самокерованої соціально-правомірної поведінки і переведені з інших дільниць у порядку, встановленому цим Кодексом.

5. У дільниці соціальної адаптації тримаються засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до навчання та праці і яким до звільнення залишається не більше шести місяців.

6. У дільниці соціальної реабілітації тримаються засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, а також переведені з дільниці ресоціалізації в порядку, встановленому цим Кодексом.

7. Організація роботи дільниць виправних і виховних колоній регламентується цим Кодексом і нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Важливими принципами кримінально-виконавчого законодавства України є диференціація та індивідуалізація виконання покарань, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання права слухняної поведінки засуджених, поєднання покарання з виправним впливом. КВК України впроваджено прогресивну систему виконання та відбування кримінальних покарань, яка дозволяє ефективно використовувати засоби виправлення і ре-соціалізації, створювати умови для повернення засуджених після звільнення до самостійного соціально-нормативного життя. Новою сферою діяльності персоналу установ виконання покарань є робота, пов'язана зі зміною умов тримання засуджених в межах однієї колонії шляхом переведення до різних структурних дільниць. Зазначені положення відповідають Європейським в'язничним правилам (п. 12 та 67.1), у яких рекомендується мати в установах виконання покарань гнучку систему розподілу засуджених.

2. Стаття, що коментується, передбачає створення в колоніях наступних структурних дільниць: а) у виховних колоніях — карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; соціальної адаптації; б) у виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки — карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації; в) у виправних колоніях максимального рівня безпеки — карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю.

3. Засуджені, поміщені в дільницю карантину, діагностики і розподілу (далі — КДіР) піддаються первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню, за результатами якого готуються пропозиції розподільчій комісії (або адміністративній комісії) установи щодо їх подальшого розподілу до дільниці ресоціалізації або посиленого контролю.

До дільниці ресоціалізації направляються засуджені, які не виявили стійкої схильності до порушення установленого порядку відбування покарання.

До дільниці соціальної реабілітації направляються засуджені за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, які не виявили стійкої схильності до порушення установленого порядку відбування покарання.

Відповідно до ч. 4 ст. 94 КВК України засуджені, які під час перебування в дільниці КДіР виявили високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності і потяг до продовження протиправної поведінки. Також у дільниці посиленого контролю тримаються засуджені жінки, яким за вироком суду (за встановленим до 2001 р. порядком) було призначено відбувати частину строку покарання на тюремному ув'язненні.

4. Основними критеріями для направлення засуджених до дільниці посиленого контролю відповідно до Методичних рекомендацій Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо організації роботи, пов'язаної із забезпеченням прогресивної системи відбування покарання в кримінально-виконавчих установах, є:

I. Поведінка засудженого під час перебування у дільниці КДіР (вона виступає основним критерієм для клопотання про направлення засудженого до дільниці посиленого контролю): а) свідомо відмова виконувати вимоги установленого порядку відбування покарання; б) допущення злісних порушень установленого порядку відбування покарання; в) фізичний опір представникам адміністрації; г) приниження людської гідності інших засуджених; д) створення конфліктних ситуацій із застосуванням фізичної сили; е) нав'язування та пропаганда серед засуджених злочинних традицій.

II. Відомості щодо поведінки засудженого до прибуття в колонію, особистісна та кримінально-правова характеристика під час вивчення та спостереження у дільниці КДіР: а) систематичні порушення режиму під час перебування у слідчому ізоляторі, не одноразові поміщення до карцеру (два та більше разів), перебування на профілактичному обліку (наприклад, як схильний до нападу на адміністрацію, до членушкодження тощо); б) переведення до колонії більш високого рівня безпеки або повернення з колонії нижчого рівня безпеки за злісне порушення установленого порядку відбування покарання; в) засудження за корисливо-насильницькі злочини (бандитизм, грабіж, розбій, вимагання); г) засудження за вчинення умисного злочину середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі; д) нетактовність та грубість з представниками адміністрації колонії; е) висока криміногенна зараженість (тобто, глибина і стійкість антисуспільної спрямованості особистості), послідовно-криміногенний тип особистості; ж) підвищена агресивність, погано стримувана імпульсивна поведінка, упереджене відношення до оточуючих.

5. Підставою для направлення засудженого до дільниці посиленого контролю є клопотання начальника відділення соціально-психологічної служби дільниці КДіР та постанова начальника колонії, погоджена зі спостережною комісією.

При наявності підстав, питання про направлення засудженого До дільниці посиленого контролю розглядається на засіданні профілактичної комісії колонії. Для цього готуються наступні документи: а) клопотання-характеристика, підписана начальником відділення соціально-психологічної служби дільниці КДіР та погоджена з заступником начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи; б) психологічна характеристика; в) довідка про заохочення та стягнення; г) опитувальний аркуш з пропозиціями першого заступника начальника колонії, заступника на-

чальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи начальника відділу нагляду та безпеки, начальника оперативного відділу, начальника медичної частини; д) у разі необхідності рапорти, пояснення та клопотання інших представників адміністрації; є) медична довідка.

Засуджений, на якого підготовлені відповідні матеріали, заслуховується на засіданні профілактичної комісії, йому надається можливість дати необхідні пояснення.

6. Термін перебування засудженого у дільниці посиленого контролю визначається комісією, виходячи з сукупності вищевказаних критеріїв, ступеня вираження негативних властивостей особистості засудженого та його криміногенної зараженості. Початковий термін перебування засудженого у дільниці посиленого контролю рекомендується визначати від трьох до шести місяців.

Рішення комісії оголошується засудженому під розпис, про що робиться відмітка на відповідній постанові. У разі відмови ставити підпис у відповідній графі постанови робиться відмітка «від підпису відмовився», що затверджується членами комісії.

Засуджений має право оскаржити рішення адміністративної комісії колонії, однак подання скарги не зупиняє його переведення до дільниці посиленого контролю. Адміністрація колонії надає засудженому можливість у встановленому порядку повідомити про своє направлення до дільниці посиленого контролю близьких родичів, адвоката або іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи (про визначення вказаних фахівців у галузі права дивись коментар до статті 8 КВК України).

7. Після прийняття рішення про направлення засудженого до дільниці посиленого контролю, на такого засудженого, поряд з Індивідуальною програмою соціально-виховної роботи (складається на всіх засуджених), начальником відділення соціально-психологічної служби дільниці КДІР та психологом складається спеціальна індивідуальна програма — «Програма індивідуальної роботи із засудженим у дільниці посиленого контролю», яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного та психоко-регулюючого характеру (детальніше дивись коментар до статті 97 КВК України), яка долучається до Індивідуальної програми соціально-виховної роботи.

8. До дільниці посиленого контролю засуджені можуть бути переведені і з дільниці ресоціалізації. При вирішенні цього питання для адміністрації виправної колонії окрім загальних критеріїв, є визначальними також наступні: а) безуспішність інших заходів виховного впливу; б) перебування засудженого протягом року на обліку як злісного порушника встановленого порядку відбування покарання; в) поміщення протягом року три та більше разів до дисциплінарного ізолятора; г) незадовільне ставлен-

ня до праці; д) перебування на профілактичному обліку як особи, що підтримує злочинні традиції; схильна до втечі; схильна до нападу на адміністрацію; схильна до організації, провокування та участі у групових протиправних діях; схильна до організації, проведення алкогольних напоїв; схильна до вживання, зберігання та розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; схильна до організації та участі в іграх з метою отримання матеріальної або іншої вигоди.

Для розгляду на засіданні профілактичної комісії колонії питання про направлення засудженого до дільниці посиленого контролю, поряд з документами, вказаними у ст. 94 КВК України, додаються: а) індивідуальна програма соціально-виховної роботи; б) виписка з протоколу ради колективу відділення соціально-психологічної служби; в) опитувальний аркуш з пропозиціями першого заступника начальника колонії, заступника начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи, заступника начальника колонії з працевикористання, заступника начальника колонії із комунально-побутового та інтендантського забезпечення, начальника відділу нагляду та безпеки, начальника оперативного відділу, начальника медичної частини.

9. У дільниці соціальної адаптації тримаються засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до праці, і яким до звільнення залишається не більше шести місяців. До дільниці соціальної адаптації також переводяться засуджені, які, крім вищевказаних основних критеріїв, як правило: а) не менше півроку трималися у дільниці ресоціалізації; б) закінчили навчання у загальноосвітній середній школі або професійно-технічному училищі, або яким до закінчення навчального року у загальноосвітній школі залишилось не більше трьох місяців; в) мають формальні підстави для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання не більше, ніж через шість місяців.

Не переводяться до дільниці соціальної адаптації особи, які: а) засуджені за вчинення злочину після звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі; б) засуджені за вчинення умисного злочину середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі; в) були переведені до дільниці соціальної адаптації та за допущені порушення переведені до дільниці ресоціалізації; г) перебували (перебувають) на профілактичному обліку як схильні до втечі, фізичного насильства щодо інших засуджених, створення конфліктних ситуацій у середовищі засуджених, фізичного опору адміністрації виховної колонії; д) перебували на профілактичному обліку як злісні порушники встановленого порядку відбування покарання та були зняті з обліку менш ніж за Два роки до настання терміну можливого переведення до дільниці соціальної адаптації; є) за висновком психолога (психіатра) мають високий ступінь тривожності, агресії (зовнішньої та внутрішньої),

схильні до спонтанних поведінкових реакцій, імпульсивної погано стримуваної поведінки; ж) засуджені, які не пройшли повний курс лікування венеричної хвороби, алкоголізму чи наркоманії (токсикоманії).

10. Для розгляду питання про переведення засуджених з дільниці ресоціалізації до дільниці соціальної адаптації начальнику виховної колонії подаються такі документи: заява засудженого з проханням про переведення його для відбування покарання до дільниці соціальної адаптації; довідка з особової справи з фабулою вчиненого злочину; характеристика з відповідним клопотанням старшого вихователя, погоджена з заступником начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи; довідка про заохочення та стягнення засудженого; аркуш висновків психолога, оперативного працівника, начальника відділу режиму і охорони виховної колонії; висновок лікаря; витяг з протоколу рішення за сідання педагогічної ради виховної колонії.

За необхідністю до матеріалів можуть додаватися й інші документи (наприклад, клопотання батьківського комітету, фахівців центрів соціальних служб для молоді, працівників громадських організацій, що безпосередньо приймають участь у навчально-виховному процесі з засудженими та інші).

Вказані документи, за винятком рішення педагогічної ради виховної колонії, готуються та узагальнюються старшим вихователем відділення соціально-психологічної служби, у якому тримається засуджений, та подаються на розгляд педагогічної ради виховної колонії. При цьому висновок лікаря оформлюється не раніше, ніж за тиждень до дня засідання педагогічної ради.

11. Питання переведення засуджених з дільниці ресоціалізації до дільниці соціальної адаптації або з дільниці соціальної адаптації до дільниці ресоціалізації розглядається на засіданні педагогічної виховної колонії, яка приймає рішення про порушення відповідного клопотання перед начальником виховної колонії. Після розгляду поданих документів педагогічна рада передає їх з витягами із протоколу засідання на розгляд начальнику виховної колонії не пізніше трьох діб від дня підписання рішення. Щодо поданих педагогічною радою документів начальник виховної колонії приймає відповідні рішення протягом тижня від дня подання, а у разі переведення засуджених з дільниці соціальної адаптації до дільниці ресоціалізації — у день подання.

Безпосереднє переведення здійснюється за постановою начальника виховної колонії, яка оголошується засудженому під підпис та виконується черговим помічником начальника виховної колонії протягом доби після ознайомлення з нею засудженого. Документи розгляду з відповідною постановою долучаються до особової справи засудженого.

12. Засуджені, які тримаються у дільниці соціальної адаптації та допустили порушення установленого порядку відбування пока-

рання, за які на них накладені стягнення правами начальника колонії, або відмовляються приймати участь в реалізації Індивідуальної програми підготовки до звільнення, за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби дільниці соціальної адаптації постановою начальника виховної колонії можуть бути переведені до дільниці ресоціалізації.

У разі виникнення потреби в такому переведенні, начальнику виховної колонії подаються на розгляд такі документи: довідка з особової справи з фабулою вчиненого злочину; характеристика з відповідним клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби, погоджена з заступником начальника з соціально-виховної та психологічної роботи; довідка про заохочення та стягнення засудженого; інші документи, що стосуються вказаного питання; витяг з рішення засідання педагогічної ради виховної колонії.

13. Організація роботи дільниць виправних та виховних колоній регламентована цим кодексом, Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, а також Методичними рекомендаціями Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо організації роботи, пов'язаної із забезпеченням прогресивної системи відбування покарання в кримінально-виконавчих установах.

14. Про порядок переведення до дільниці реабілітації дивись коментар до статті 100 КВК України.

Стаття 95. Тримання засуджених до позбавлення волі в дільниці карантину, діагностики і розподілу

1. Засуджені, поміщені в дільницю карантину, діагностики і розподілу, протягом чотирнадцяти діб піддаються повному медичному обстеженню для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань, а також первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню.

2. За результатами медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи, яка затверджується начальником колонії.

1. Дільниця карантину, діагностики і розподілу (далі — КДіР) створюється в установі виконання покарань з метою первинного психолого-педагогічного вивчення особистості всіх новоприбулих засуджених, медичного нагляду за ними, сприяння в адаптації до умов позбавлення волі та класифікації засуджених в межах установи для визначення оптимальних умов відбування покарань.

2. Засуджені у дільниці КДіР тримаються у звичайних жилих приміщеннях протягом 14 діб з моменту прибуття до установи.

Гуртожитки забезпечуються інвентарем та іншими предметами за встановленими нормами. У приміщеннях гуртожитків, крім спальних кімнат, з розрахунку на кожне відділення обладнуються кабінети начальників відділень (вихователів), кімнати виховної роботи, приміщення для зберігання особистих речей засуджених, сушильні для одягу та взуття, приміщення для приймання їжі та збереження продуктів харчування з холодильниками, туалетні кімнати та додатково обладнується кімната для приймання лікарем. У виправних колоніях для тримання засуджених жіночої статі — кімнати особистої гігієни.

3. Дільницю КДіР очолює начальник, який призначається на посаду за рахунок штатної чисельності соціально-психологічної служби з числа найбільш досвідчених працівників. Він користується правами та обов'язками начальника відділення соціально-психологічної служби з урахуванням специфіки завдань, покладе них на відділення КДіР. Загальне керівництво дільницею КДіР здійснює начальник установи, який забезпечує залучення до роботи з новоприбулими засудженими представників відповідних служб установи.

Безпосередньо роботу начальника дільниці КДіР організовує заступник начальника установи із соціально-виховної роботи зі спецконтингентом. Заступники начальника установи та начальники служб, які за функціональними обов'язками мають відношення до роботи із новоприбулими засудженими, повинні відвідувати дільницю КДіР не менше одного разу на тиждень, про що робиться відмітка у відповідному журналі.

Для організації роботи із новоприбулими засудженими створюється робоча група, до складу якої обов'язково входять психолог та медичний працівник.

4. Тримання засуджених в умовах ізоляції (карантину) передбачає: а) виявлення у засуджених гострих хвороб, у тому числі інфекційних захворювань, попередження їх розповсюдження серед інших засуджених; б) первинне вивчення даних про особу засуджених та їх психологічну діагностику; в) виконання програм ознайомлення засуджених з умовами та порядком відбування покарання; г) забезпечення особистої безпеки засуджених в період адаптації до умов позбавлення волі.

5. Первинне вивчення даних про засудженого передбачає з'ясування: а) соціально-демографічних даних (вік, стать, стан здоров'я, ступінь непрацездатності тощо); б) кримінально-правових даних (відомості про вчинений злочин, попередню злочинну діяльність тощо); в) відомостей про окремі нахили, здібності та фізичні особливості.

6. Психодіагностика проводиться шляхом вивчення психологічних властивостей, процесів та станів засуджених з метою: поліпшення адаптаційних можливостей засуджених до умов відбу

вання покарання, надання їм своєчасної психологічної допомоги; складання психологічної характеристики на кожного засудженого та розробка рекомендацій щодо особливостей організації індивідуальної роботи з ними; виявлення та постанови на профілактичний облік засуджених, які можуть бути віднесені до групи «ризик» (схильні до нападу на персонал, до втечі, самогубства або членушкодження, гри «під інтерес», до вживання спиртних напоїв, наркотичних речовин та інші групи, виходячи з особливостей засуджених).

7. Психодіагностика може проводитись у формі: діагностичних бесід; анкетування; тестування; психологічного спостереження; психологічного експерименту. На підставі психологічної діагностики та узагальнення даних про особистість засуджених психологом розробляються психологічні характеристики, надаються рекомендації щодо організації індивідуально-виховної роботи з ними, які відображаються в Індивідуальній програмі соціально-психологічної роботи кожного засудженого.

8. Деякі особливості організації роботи психолога з новоприбулими засудженими викладені у відповідних Методичних рекомендаціях Державного департаменту України з питань виконання покарань. Зокрема, у них передбачається порядок проведення бесід (первинних та повторних), первинного заповнення психологічної картки, психодіагностичного вивчення особи та психотерапевтичних сеансів.

9. При надходженні до виправних колоній засуджені в обов'язковому порядку проходять медичний огляд та санітарну обробку в порядку, встановленому п. 98 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, і санітарно-епідеміологічними нормами. З метою попередження проникнення інфекційних захворювань щодо всіх засуджених, які прибули до установи виконання покарань та після комплексної санітарної обробки та медичного огляду розміщені у дільниці КДіР, профілактичний карантин та медичний нагляд здійснюються протягом всіх 14 діб.

При виявленні протягом медичного обстеження інфекційних хворих серед засуджених проводиться комплекс протиепідемічних заходів. Тривалість медичного нагляду в даному випадку визначається максимальним інкубаційним періодом від дня ізоляції останньої особи, яка захворіла.

10. До програми ознайомлення новоприбулих засуджених з порядком та умовами відбування покарання включаються питання:

^{а)} правила поведінки засуджених; б) розпорядок дня установи;

^{б)} порядок придбання засудженими продуктів харчування та предметів першої потреби, одержання посилок, передач та бандеролей;

^{г)} Порядок надання побачень з родичами та іншими особами; д) ПОРЯДОК звернення зі скаргами, заявами та пропозиціями; е) норми та умови забезпечення речовим майном, харчуванням; ж) порядок

надання медичної допомоги, дотримання правил особистої гігієни уникнення захворювання на ВІЛ (СНІД); з) порядок залучення до праці, умов праці та її оплати; і) підстави та порядок застосування передбачених законом заходів заохочення та стягнення, пільг-к) порядок надання консультативної та психологічної допомоги.

Залежно від виду установи виконання покарань до програми ознайомлення новоприбулих засуджених можуть включатися й інші питання, які дають їм змогу в повній мірі усвідомлювати свої права та обов'язки. Для проведення занять з новоприбулими засудженими за окремим графіком залучаються представники відповідних служб установи.

11. По закінченні 14 діб щодо засудженого приймається рішення про направлення : а) до дільниці ресоціалізації; б) до дільниці посиленого контролю.

Стаття 96. Тримання засуджених до позбавлення волі в дільниці ресоціалізації

Засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації, розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби і розміщуються в жилих приміщеннях з локальним сумісним проживанням членів відділення.

1. Дільниці ресоціалізації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки (з триманням у звичайних жилих приміщеннях) для тримання засуджених чоловіків, поділяються на локальні, ізольовані один від одного сектори, які обладнуються відповідно до встановленого переліку.

Так, ізольовані локальні сектори дільниць ресоціалізації виправних колоній зі сторони внутрішньої забороненої зони та між собою огорожуються парканом суцільного заповнення висотою не менше 3 метрів, а з боку внутрішньої території житлової зони облаштовуються, як правило, загорожею з металевих ґрат або сітки. Паркани ізольованих локальних секторів дільниць ресоціалізації зверху обладнуються «єгозою» або іншими засобами, що перешкоджають їх подолання засудженими.

У майданчиках локальних секторів дільниць ресоціалізації обладнуються: перекладаина та брусся; місце для паління засуджених з лавками та столом, які прикріплені до землі; місце для шиккування та проведення поіменних перевірок засуджених. Забороняється обладнувати у локальних секторах дільниць ресоціалізації будь-яке інше приладдя, у тому числі спортивне.

2. Засуджені в дільниці ресоціалізації тримаються у звичайних жилих приміщеннях, а гуртожитки обладнуються на загальних підставах. При цьому у кожному жилу приміщенні тримаються

засуджені одного відділення соціально-психологічної служби. Гуртожитки обладнуються: ліжками металевими одно- або двоярусними з жорсткою сіткою за чисельністю засуджених; приліжковими тумбочками (одна на двох засуджених); столом на 10-12 посадкових місць; табуретами на кожного засудженого; гучномовцем; баком для питної води з кухлем і тазом; годинником настінним на кожному житлову секцію; фіранками на вікнах; телевізором чорно-білого або кольорового зображення на кожне відділення; холодильниками; столовими і консервними ножами (два на житлову секцію), ножицями (одні на 50 засуджених); вішалкою для верхнього одягу.

Умивальники для засуджених обладнуються в окремих приміщеннях з розрахунку один кран на 10 засуджених. Столові та консервні ножі маркуються, зберігаються у приміщеннях для вживання їжі засудженими та міцно прикріплюються на ланцюзі до столу. Ножиці маркуються і видаються засудженим за підписом у спеціальному журналі старшим днювальним, який забезпечує їх щоденне повернення.

Двері усіх приміщень гуртожитків в обов'язковому порядку обладнуються вікнами для здійснення нагляду за поведінкою засуджених розміром 250x250 см. Категорично забороняється встановлювати на цих дверях внутрішні замки або запори. Вимикачі освітлення в таких приміщеннях обладнуються ззовні. Дана норма не поширюється на службові кабінети працівників адміністрації колонії.

3. У приліжкових тумбочках засуджені мають право зберігати: засоби особистої гігієни, бритви, запальнички разового використання, електрокип'ятильники, підручники і учбове приладдя, літературу та періодичні видання, у т.ч. релігійного змісту, письмовий папір, зошити, прості олівці, авторучки, чорнило, стержні, конверти, марки у кількості, яка встановлена Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

4. Згідно з Положеннями, що регламентують діяльність соціально-психологічної служби установи виконання покарань, відділення соціально-психологічної служби — як основна організаційна ланка в структурі установи виконання покарань — створюється Для безпосереднього забезпечення оптимальних умов відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі та проведення із засудженими соціально-психологічної роботи, спрямованої на формування у них правослужняної поведінки і стимулювання становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам.

5. У Методичних рекомендаціях Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо класифікації засуджених та її врахуванні при формуванні відділень соціально-психологічної служби та організації індивідуально-профілактичної роботи з Різними категоріями засуджених вказується, що при формуванні відділень доцільно виходити з наступних класифікаційних крите-

рнів: кримінально-правові; особистісні, тобто психолого-педагогічні; соціально-демографічні (вік, рівень освіти, соціальне положення, рід занять до засудження тощо); медичні. При цьому визначальним критерієм повинен бути особистісний, оскільки поведінка засуджених визначається насамперед типом особистості, виразністю особистісних якостей. При розподілі засуджених рекомендується знаходити оптимальне співвідношення між засудженими різних класифікаційних груп. Не бажано формувати відділення, наприклад, лише з осіб однакового віку та зі схожим кримінальним минулим, оскільки це може призвести до групової замкненості та формування серед них негативних ціннісних орієнтацій.

В залежності від наявності у засудженого певних класифікаційних ознак складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи та визначаються форми і методи виховної роботи.

6. За вказаними Методичними рекомендаціями відповідно до кримінально-правової характеристики слід враховувати характер вчиненого злочину та криміногенну зараженість особистості (тобто глибину і стійкість антисуспільної спрямованості особистості). Залежно від характеру вчиненого злочину (склад, мотив та засоби вчинення) пропонується виділяти групи осіб, засуджених за:

а) корисливі злочини — крадіжка, шахрайство та деякі інші кримінальні способи заволодіння чужим майном без застосування насильства.

б) агресивні (насилницькі) некорисливі злочини — це усі види кримінальної агресивної поведінки, крім тієї, яка має корисливу мету. Серед них в першу чергу виділяються: агресивні злочини проти життя, здоров'я та статевої недоторканності, честі та гідності особи; насилницькі дії, що кваліфікуються в законі як зазіхання на державу, громадську думку, громадський порядок і порядок управління. Агресивна поведінка може здійснюватись без фізичного або психічного насильства (вандалізм, посягання на честь, гідність, волю та інші права людини).

в) корисливо-насилницькі злочини — бандитизм, грабежі, розбої, вимагання тощо.

г) економічні злочини — корисливі зазіхання на чуже майно, які проявляються в розкраданні цього майна шляхом привласнення, розтрати та зловживання службовим становищем, а також інші корисливі злочини службовців та підприємців.

д) неагресивні злочини — правопорушення у галузі правосуддя, порядку управління, громадського порядку та громадської безпеки тощо. До цієї ж групи злочинів відносяться злочини, вчинені з необережності.

7. Залежно від криміногенної зараженості засуджених рекомендується виділяти:

а) послідовно-криміногенний тип — формується в мікросередовищі, де норми моралі і права систематично порушуються. Злочин

випливає зі звичного стилю поведінки і обумовлюється стійкими антисуспільними поглядами, установками та орієнтаціями суб'єкта. Як правило, ситуація вчинення злочину активно створюється такими особами. У відношенні цих осіб можна з більшою долею достовірності прогнозувати негативну поведінку в місцях позбавлення волі, прагнення пристосувати у своїх інтересах інших засуджених.

б) ситуативно-криміногенний тип характеризується порушенням моральних норм та вчинення правопорушень не злочинного характеру; формується та діє в суперечливому мікросередовищі. Злочин в значній мірі обумовлений несприятливою соціально-економічною, моральною та правовою ситуацією (знаходження в злочинному формуванні, конфлікти з іншими особами тощо). До злочину такої особи призводить його мікросередовище та попередній спосіб життя, закономірним розвитком якого є ситуація вчинення злочину. Поведінка таких засуджених суперечлива. Вони діють в основному стихійно. У даному типі переважають особи, які зловживають алкоголем, наркотичними засобами.

в) ситуативний тип — це засуджені, які вчинили злочин під вирішальним впливом ситуації, у деякій мірі для них незвичної і у якій іншими суб'єктами порушуються встановлені норми поведінки. Аморальні елементи свідомості і поведінки такої особистості виражені незначно. У той же час такі засуджені можуть виправдовувати свою і чужу протиправну поведінку, оскільки не знають правомірних і моральних засобів вирішення конфліктів.

8. При здійсненні класифікації засуджених за їх соціально-психологічною (особистісною) характеристикою, Державним департаментом України з питань виконання покарань пропонується враховувати такі критерії, як: рівень суспільної небезпеки; сформованість правосвідомості та рівень моральної занедбаності; ставлення до умов відбування покарання; наявність або відсутність лідерських якостей. Виходячи зі ступеня виразності в особистості засудженого вказаних властивостей, умовно виділяють шість класифікаційних груп засуджених і, відповідно, пропонується рекомендації щодо диференційованого виправного впливу на них.

До першої групи ним відносяться засуджені з позитивною соціальною установкою, сильним типом особистості, лідерськими якостями. Характерними рисами даного типу особистості називаються: Достатньо високий рівень інтелекту, що дозволяє здійснювати надійний контроль над емоціями; висока стійкість структури особистості; прагнення до організаторської діяльності; високий рівень мотивації, спрямованої на досягнення цілі; відсутність виражених агресивних тенденцій; розвинуте почуття соціальної чуйності; товарицькість; спроможність до швидкого пристосування до навколишнього середовища та оточуючих; позитивне ставлення до праці.

Друга класифікаційна група — це засуджені, які мають потенційно позитивні соціальні установки, слабкий тип особистості. Вони Конформні, легко піддаються чужому впливу, лідерські риси в них

відсутні. Характерологічні риси цієї категорії в основному збігаються з першою групою, відрізняючись від неї наявністю таких якостей, як завищена оцінка власних чеснот, соціальна наївність.

Третя класифікаційна група включає засуджених, які не мають виражених особистісних якостей (так зване «болото»). Приблизно кожний третій представник даної групи характеризується наявністю стійко виражених психічних відхилень від норми. Вони можуть виявлятися в перекрученому сприйнятті дійсності, виникненні ідеї переслідування, що за певних умов може супроводжуватися неадекватними поведінковими реакціями аж до криміногенних.

У четверту групу об'єднуються засуджені, які мають асоціальні установки, слабкий конформний тип особистості, без чітко виражених задатків лідерства. Для представників даного типу характерною називається наявність психічних відхилень, що ускладнюються наявністю таких якостей: схильність до вживання алкоголю, що нерідко призводить до значної алкогольної зміни особистості; погано стримуваної імпульсивності в поведінці; неприйняттю і ворожим відношенням до існуючих соціальних норм; нездатністю регулювати конфліктні ситуації примирливо; цинізмом, упередженим відношенням до оточуючих.

П'яту класифікаційну групу складають засуджені з асоціальними установками, сильним типом особистості. Характерними рисами представників даної групи вважаються: егоцентризм; стійка схильність до порушення вимог; злочинність; низька соціальна чуйність; упереджене ставлення до оточуючих. Засуджені цієї групи, як правило, рідко допускають грубі порушення режиму, ведуть дещо відокремлений спосіб життя, піддаються впливу неформальних лідерів як позитивної, так і негативної спрямованості.

Шоста класифікаційна група включає засуджених, які мають асоціальні установки, сильний тип особистості з об'єктивними задатками лідерських якостей та прагнуть до заняття високого соціального статусу в неформальних групах. Домінуючими рисами представників даного типу називаються: занепокоєність проблемою власного авторитету; крайній егоцентризм; стійка схильність до порушення існуючих соціальних норм; злочинність; підвищена збуджуваність; імпульсивність; низька соціальна чуйність.

Працівникам соціально-психологічної служби рекомендується прагнути до об'єктивної та всебічної оцінки індивідуальних особливостей засудженого, використовувати для цього повсякденне і цілеспрямоване спостереження, включаючи виявлення його соціального оточення.

Стаття 97. Тримання засуджених до позбавлення волі в дільниці посиленого контролю 1. У дільниці посиленого контролю виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і ви

правних колоній середнього рівня безпеки засудженим встановлюється режим, передбачений для тримання засуджених у виправній колонії максимального рівня безпеки.

2. У дільниці посиленого контролю виправних колоній максимального рівня безпеки засуджені тримаються в приміщеннях камерного типу.

3. На кожного засудженого розробляється спеціальна індивідуальна програма, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного, психокорегуючого характеру.

4. Після реалізації цієї програми за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника колонії засуджений переводиться до дільниці ресоціалізації.

1. У дільниці посиленого контролю виправних колоній засуджені тримаються в умовах суворої ізоляції від інших засуджених, яка поєднується із застосуванням до них обмежень, передбачених режимом відбування покарання, а також заходів виховного впливу.

Жилі приміщення (камери) обладнуються металевими дверима або дерев'яними дверима, які з внутрішнього боку оббиваються листовою сталлю та укріплюються металевими кутниками по всьому периметру і мають товщину 6 см. У центрі дверей на висоті 1,4-1,5 м обладнується отвір для нагляду за засудженими. У середній частині дверей на висоті 95 см від підлоги обладнується кватирка розміром 18 см на 22 см для передачі засудженим їжі, книжок тощо. Дверцята кватирки відкриваються у бік коридору та обладнуються замком.

Вікна жилих приміщень (камер) обладнуються металевими звареними ґратами та кватирками. З боку приміщень (камер) вікна прикриваються ґратами, які унеможливають доступ до скла. Двері та вікна жилих приміщень (камер) блокуються сигналізацією з виводом на пульт чергової частини. Двері приміщень (камер) в обов'язковому порядку обладнуються механічними та електромеханічними замками спеціального типу, дозвіл на відкриття яких можливо отримати тільки з чергової частини установи.

У кожному жилому приміщенні (камері) обладнуються туалет з Умивальником з обов'язковим їх відгородженням суцільною перегородкою висотою не менше 1 м. Засуджені, які тримаються у дільниці, не мають права виходу з жилих приміщень (камер), за винятком виходу на роботу та проведення прогулянок у встановлений розпорядком дня час.

Стіни багатомісних (більше 10 осіб) жилих приміщень (камер), що виходять у бік коридору, як правило, обладнуються проглядовими вікнами, на яких установлюються ґрати, для нагляду за засудженими. Локальні сектори дільниць посиленого контролю виправних колоній обладнуються у відповідності до особливих вимог. Засуджені, які тримаються у дільниці посиленого контролю,

приймають їжу у жилих приміщеннях (камерах), миття їх здійснюється за окремим графіком.

2. У дільницях посиленого контролю, як правило, установлюється роздільне тримання засуджених осіб, які переведені з дільниць КДІР, від засуджених осіб, які переведені з інших ізольованих дільниць.

3. Засуджені мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до сімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення; одержувати протягом року п'ять посилок (передач) і дві бандеролі. Засудженим, які тримаються в приміщеннях камерного типу, надається щоденна прогулянка тривалістю одна година.

4. Програма індивідуальної роботи із засудженими у дільниці посиленого контролю включає в себе:

І. Заходи індивідуально-виховного характеру: а) ознайомлення засудженого з відповідальністю за продовження протиправної поведінки, а також за злісну непокору адміністрації виправної установи та вчинення дій, що дезорганізують роботу виправної установи (ст. 391, 392 КК України); б) роз'яснення правового статусу засуджених, вимог Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань; в) вивчення соціального оточення засудженого на волі для використання його позитивного впливу на поведінку (направлення батькам або подружжю повідомлення про протиправну поведінку засудженого, проведення бесід з рідними під час побачень тощо); г) залучення до праці та контроль за виконанням норм виробітку, відшкодування збитків, сплати аліментів; д) вивчення ставлення засудженого до підтримання негативних (злочинних традицій) та переконання щодо відмови від них; е) вивчення ролі (статусу) засудженого у середовищі засуджених, найбільш близького оточення. Попередження негативного впливу на інших осіб, розвінчання статусу неформального лідера або особи, яка додержується злочинних традицій; ж) формування позитивних навичок щодо дотримання санітарно-гігієнічних норм (перевірка зовнішнього виду, підтримка у належному стані спального місця, прибирання приміщень, участі у роботах з благоустрою колонії тощо); з) формування здорового способу життя (контроль за участю засудженого у ранковій фізичній зарядці, проведення бесіди щодо обмеження або відмови від шкідливих звичок); і) формування позитивного ставлення щодо підвищення загальноосвітнього рівня, продовження навчання у загальноосвітньому навчальному закладі і індивідуальному порядку; и) формування позитивного ставлення та залучення до участі у диференційованих програмах виховного впливу (про них детальніше дивись коментар до статті 124 КВК України), роботі самодіяльних організацій.

ІІ. Заходи психотерапевтичного та психокорегуючого характеру: а) проведення тестування засудженого з метою визначення індивідуально-психологічних особливостей, ступеня конфліктності, агресивності, рішучості, рівня психічної напруги та тривожності, виявлення відхилень у психічному розвитку тощо; б) вивчення соціального статусу особи у середовищі засуджених та соціально-психологічного клімату у відділенні соціально-психологічної служби; в) розробка рекомендацій персоналу колонії щодо роботи із засудженими у дільниці посиленого контролю; г) розробка та проведення спільно з психіатром колонії психотерапевтичних заходів (стосовно особи, яка має відхилення у психічному розвитку); д) проведення за результатами тестування індивідуальної бесіди із засудженим щодо окремих рис характеру та подальшої поведінки у дільниці посиленого контролю; е) залучення засудженого до участі у заходах з психологічної корекції негативних психічних станів (індивідуальна та групова психотерапія); ж) проведення із засудженими індивідуальних бесід з метою підвищення соціальної активності, зниження негативних реакцій на своє перебування у місцях позбавлення волі; з) навчання засудженого навичкам саморегуляції психоемоційного стану з метою формування самокерованої поведінки (проведення психогігієнічного комплексу, аутоген-ного тренування, прогресивної релаксації тощо); і) проведення із засудженими соціально-психологічних тренінгів з метою розвитку позитивних особистісно-психологічних якостей; и) спільно з начальником відділення соціально-психологічної служби проведення заходів щодо розвитку та закріплення у засудженого соціально корисних зв'язків; к) проведення за результатами реалізації Програми контрольного тестування засудженого для оцінки ефективності психокорекційних та психотерапевтичних заходів; л) підготовка психологічної характеристики засудженого та пропозицій щодо доцільності переведення до дільниці ресоціалізації.

5. Основним критерієм для клопотання про переведення засудженого з дільниці посиленого контролю до дільниці ресоціалізації є реалізація Програми індивідуальної роботи із засудженим у Дільниці посиленого контролю.

Не рідше одного разу на місяць начальник відділення соціально-психологічної роботи дільниці посиленого контролю та закріплені за засудженими працівники роблять у програмі записи щодо змін у поведінці, поглядах засудженого, відносинах з оточуючим тощо.

Через три місяці після переведення засудженого у дільницю посиленого контролю або закінчення встановленого терміну перебування у дільниці, начальником відділення соціально-психологічної Роботи дільниці посиленого контролю надається оцінка реалізації програми та подається клопотання про переведення засудженого до Дільниці ресоціалізації або пропозиції щодо подальшого залишен-

ня у дільниці посиленого контролю. Своє рішення начальник відділення узгоджує з працівниками колонії, закріпленими за засудженим для проведення індивідуальної роботи.

6. У разі прийняття рішення про доцільність подання клопотання щодо переведення до дільниці ресоціалізації, засуджений підписує зобов'язання щодо дотримання вимог установленого порядку відбування покарання та прийняття участі у суспільно-корисній праці.

7. Програма індивідуальної роботи із засудженими у дільниці посиленого контролю вважається реалізованою, якщо: а) здійснені в повному обсязі заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного та психокорегуючого характеру і які мали позитивний вплив на засудженого; б) засуджений дотримується обов'язків, визначених у **КВК** України та Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань; в) у засудженого відсутні протягом шести місяців злісні порушення установленого порядку відбування покарання та інші порушення режиму протягом останніх трьох місяців на момент розгляду матеріалів на комісії колонії з приводу доцільності переведення до дільниці ресоціалізації; г) сумлінне ставлення засудженого до праці; д) участь у програмах диференційованого виховного впливу.

8. Для розгляду на засіданні профілактичної комісії колонії готуються такі ж самі матеріали, що передбачені і для переведення до дільниці посиленого контролю (дивись коментар до статті 94 **КВК** України).

9. Загальний термін перебування засуджених в дільниці посиленого контролю не обмежений.

Стаття 98. Тримання засуджених до позбавлення волі в дільниці соціальної адаптації

1. У дільниці соціальної адаптації на кожного засудженого розробляється спеціальна індивідуальна програма підготовки його до звільнення.

2. Засуджені, які тримаються в дільниці соціальної адаптації, працюють на окремих виробничих об'єктах колонії або за межами колонії на інших об'єктах з дотриманням вимог безпеки і постійного контролю.

3. Засуджені, які тримаються в дільниці соціальної адаптації» проживають в межах колонії у спеціально обладнаних приміщеннях окремо від інших засуджених.

1. У дільниці соціальної адаптації тримаються засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до праці і яким до звільнення залишається не більше шести місяців та які, як правило, закінчили навчання у загальноосвітній середній школі або про-

фесійно-технічному училищі (про критерії та порядок переведення до дільниці соціальної адаптації дивись коментар до статті 94 **КВК** України).

2. Засуджені в дільниці соціальної адаптації проживають у межах колонії у спеціально обладнаних приміщеннях окремо від інших засуджених. Жилі приміщення дільниці соціальної адаптації обладнуються відповідно до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, крім того, обладнуються клас підготовки до звільнення, бібліотечка. Приймання їжі, миття засуджених, відвідання бібліотеки, крамниці для придбання продуктів харчування та предметів першої потреби проводяться окремо від інших засуджених.

Приймання їжі та миття засуджених можуть організовуватися на території дільниці у приміщеннях, обладнаних згідно з установленими нормами.

3. Засуджені, які тримаються в дільниці соціальної адаптації, працюють на окремих виробничих об'єктах колонії **або за межами колонії на інших об'єктах з дотриманням вимог безпеки і постійного контролю.**

4. У дільниці соціальної адаптації на кожного засудженого розробляється спеціальна Індивідуальна програма підготовки його до звільнення, яка підписується начальником відділення соціально-психологічної служби дільниці соціальної адаптації, погоджується із заступником начальника установи з соціально-виховної та психологічної роботи та затверджується начальником виховної колонії. Зміст Індивідуальної програми підготовки до звільнення доводиться засудженому під розпис.

Індивідуальна програма підготовки засудженого до звільнення складається начальником відділення соціально-психологічної служби дільниці соціальної адаптації за участю психолога, медичного працівника виховної колонії та залучення фахівців центрів соціальних служб для молоді протягом тижня після прибуття засудженого до дільниці соціальної адаптації.

5. За результатами реалізації кожного заходу Програми старший вихователь (вихователь), психолог, медичний працівник виховної колонії або залучений фахівець центрів соціальних служб Для молоді роблять відповідні відмітки. Результати реалізації Програми щомісячно перевіряються заступником начальника установи з соціально-виховної та психологічної роботи або старшим інспекторським складом відділу соціально-виховної та психологічної роботи виховної колонії, про що також робляться відмітки.

6. Дані, отримані у ході підготовки та реалізації Індивідуальної Програми підготовки до звільнення, використовуються для складання на засудженого інформаційної карти, передбаченої «Положенням про порядок взаємодії центрів соціальних служб для молоді та виховних колоній щодо здійснення соціального супроводу

засуджених, які відбувають покарання у виховних колоніях, та осіб, які звільнились з них» від 17.06.2003 р.

Стаття 99. Тримання засуджених до позбавлення волі в дільниці соціальної реабілітації

1. У дільниці соціальної реабілітації тримаються вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації.

2. У дільниці соціальної реабілітації засуджені: тримаються під наглядом, а на території житлової зони — під охороною;

у вільний від роботи час від підйому до відбою користуються правом вільного пересування в межах території дільниці;

з дозволу адміністрації колонії можуть пересуватися без нагляду поза територією дільниці, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням;

можуть носити цивільний одяг, мати при собі гроші та цінні речі, користуватися грошми без обмеження;

мають право відправляти листи, отримувати бандеролі, посилки, передачі, одержувати короткострокові побачення без обмеження, а тривалі побачення — до трьох діб один раз на місяць;

після відбуття шести місяців покарання в дільниці в разі відсутності порушень режиму відбування покарання, наявності житлових умов з дозволу адміністрації колонії можуть проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, із своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства жилий будинок і заводити особисте господарство на території дільниці.

1. У дільниці реабілітації виправних колоній для засуджених створюються найбільш сприятливі умови відбування покарання, зокрема, у таких дільницях встановлюється режим, аналогічний колоніям найменшого рівня безпеки — мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання. Це означає, що засуджені, які відбувають покарання у таких дільницях: тримаються під наглядом, а на території житлової зони — під охороною; у вільний від роботи час від підйому до відбою користуються правом вільного пересування в межах території колонії; з дозволу адміністрації колонії можуть пересуватися без нагляду поза територією колонії, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням; можуть носити цивільний одяг, мати при собі гроші та цінні речі, користуватися грошми без обмеження; мають право відправляти листи, отримувати бандеролі, посилки, передачі, одержувати короткострокові по-

бачення без обмеження, а тривалі побачення — до трьох діб один раз на місяць; після відбуття шести місяців покарання в разі відсутності порушень режиму відбування покарання, наявності житлових умов з дозволу адміністрації колонії можуть проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, із своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства жилий будинок і заводити особисте господарство.

2. На території дільниці соціальної реабілітації колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та середнього рівня безпеки розміщуються будівлі з приміщеннями: кімната молодшого інспектора; кабінет начальника відділення; кімнати для проживання засуджених; приміщення для зберігання особистих речей засуджених; кімнати для проведення тривалих побачень; кімната для приймання лікарем; кімната виховної роботи; кухня-їдальня; лазня з пральною та сушильною; туалетні кімнати. У цій будівлі обладнується місце для телефонних розмов засуджених, проведення яких контролюється адміністрацією.

На території дільниці обладнується приміщення для придбання засудженими продуктів харчування та предметів першої потреби з ларька колонії.

3. Межі дільниці встановлюються і проходять уздовж її огорожі, про які засудженим оголошується під розписку, що долучається до їх особових справ. Засудженим, яким дозволено пересуватися без нагляду поза територією дільниці у зв'язку з виконанням ними роботи або навчанням, та тим, які проживають із своїми сім'ями, видаються посвідчення встановленого зразка.

4. Слід звернути увагу, що дільниці даного виду створені далеко не у всіх установах виконання покарань, хоча зі змісту закону така можливість не випливає.

Відповідно до Переліку установ кримінально-виконавчої системи, які виконують покарання у виді арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, дільниці соціальної реабілітації створені при наступних установах: Стрижавська виправна колонія Вінницької області (№ 81); Криворізька виправна колонія Дніпропетровської області (№ 80); Дніпропетровська виправна колонія Дніпропетровської області (№ 89); Макіївська виправна колонія Донецької області (№ 32); Кіровська виправна колонія Донецької області (№ 33); Вільнянська виправна колонія Запорізької області (№ 20); Бердянська виправна колонія Запорізької області (№ 77); Біленківська виправна колонія Запорізької області (№ 99); Білоцерківська виправна колонія Київської області (№ 35); Кіровоградська виправна колонія Кіровоградської області (№ 6); Петровська виправна колонія Кіровоградської області (№ 49); Брян-ківська виправна колонія Луганської області (№ 11); Алчевська виправна колонія Луганської області (№ 13); Перевальська виправна колонія Луганської області (№ 15); Краснолучанська виправна ко-

лонія Луганської області (№ 19); Чорнухинська виправна колонія Луганської області (№ 23); Петровська виправна колонія Луганської області (№ 24); Суходільська виправна колонія Луганської області (№ 36); Дрогобицька виправна колонія Львівської області (№ 40); Арбузинська виправна колонія Миколаївської області (№ 83); Казанківська виправна колонія Миколаївської області (№ 93); Ширяєвська виправна колонія Одеської області (№ 111); Надержишинська виправна колонія Полтавської області (№ 65); Шосткінська виправна колонія Сумської області (№ 66); Збаразька виправна колонія Тернопільської області (№ 63); Копичинська виправна колонія Тернопільської області (№ 112); Диканівська виправна колонія Харківської області (№ 12); Олек-сіївська виправна колонія Харківської області (№ 25); Качанів-ська виправна колонія Харківської області (№ 54); Темнівська виправна колонія Харківської області (№ 100); Первомайська виправна колонія Харківської області (№ 117); Голопристан-ська виправна колонія Херсонської області (№ 7); Дар'ївська виправна колонія Херсонської області (№ 10); Ізяславська виправна колонія Хмельницької області (№ 31); Райківецька виправна колонія Хмельницької області (№ 78); Шепетівська виправна колонія Хмельницької області (№ 98); Черкаська виправна колонія Черкаської області (№ 62); Старобабанівська виправна колонія Черкаської області (№ 92); Уманська виправна колонія Черкаської області (№ 129); Сокирянська виправна колонія Чернівецької області (№ 67).

5.1 хоча за умови відбування покарання дільниці соціальної реабілітації є подібними до колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, їх не можна прирівнювати та отожднювати. Дільниця соціальної реабілітації — це структурна частина колонії того чи іншого рівня безпеки і утримувані в ній особи є такими, що відбувають покарання в установі цього виду (так, хоча засуджений і переведений до дільниці соціальної реабілітації та має правовий статус, схожий зі статусом особи, що відбуває покарання в колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, він все ж таки вважається особою, яка тримається у виправній колонії, наприклад, середнього рівня безпеки). Колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання являють собою окремий вид установи виконання покарань відповідного рівня безпеки, а порядок переведення до установи іншого виду прямо передбачений у законі.

У зв'язку з цим, в разі виникнення потреби у переведенні засуджених з дільниці соціальної реабілітації до колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами (наприклад, у зв'язку зі змінами в обов'язки виконуваних засудженими робіт тощо), такий перевід можливий лише за порядком, чітко визначеним у ч. 3 ст. 100 КВК України (тобто, шляхом переведення до колонії іншого рівня

безпеки, що здійснюється Державним департаментом України з питань виконання покарань), оскільки діючим законодавством передбачено лише два види переводу: 1) у межах однієї колонії з однієї дільниці до іншої; 2) з колонії одного рівня безпеки до колонії іншого рівня безпеки.

Стаття 100. Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі

1. Залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці та навчання умови відбування покарання можуть змінюватися в межах однієї колонії або шляхом переведення до колонії іншого виду.

2. Зміна умов тримання в межах однієї колонії здійснюється за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника колонії, погодженою із спостережною комісією.

3. Зміна умов тримання засудженого шляхом переведення його до виправної колонії іншого рівня безпеки здійснюється Державним департаментом України з питань виконання покарань за поданням адміністрації виправної колонії, погодженим з начальником управління (відділу) Державного департаменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві та Київській області та спостережною комісією.

1. Стаття, що коментується, передбачає можливість зміни умов відбування покарання у межах однієї колонії (переведення до іншої структурної дільниці) або шляхом переведення до колонії іншого виду (до колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання). Сутність інституту зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі полягає у зміні їх правового статусу, зокрема, обсягу прав, як у бік послаблення правообмежень, так і у бік посилення останніх. Під зміною умов тримання у межах однієї установи виконання покарань розуміється одночасне збільшення або скорочення всіх передбачених законом пільг, які виникають у зв'язку з переводом до іншої дільниці (колонії іншого рівня).

Зміна умов тримання межує з дисциплінарними стягненнями та заохоченнями. Якщо дисциплінарні стягнення та заохочення застосовуються за разові відповідно негативні чи позитивні поступки¹ не тягнуть за собою подальшої зміни правового положення, то зміна умов тримання є реакцією на відносно стійку негативну чи позитивну поведінку засудженого та виражається у відносно постійній зміні умов їх тримання.

Зміна умов тримання (як у межах однієї установи, так і шляхом Направлення до іншої, передбачена даною статтею, може відбува-

тися виключно при відбуття засудженим строків, встановлених у ст. 101 КВК України та досягнення певного ступеня виправлення (про критерії такого переводу також дивись коментар до статті 101 КВК України).

2. Порядок зміни умов тримання засуджених у межах однієї виправної колонії встановлено Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань та рішенням Апеляційної комісії Держаного департаменту України з питань виконання покарань № 2 від 22.01.2004 р.

3. Зміна умов тримання в межах однієї колонії здійснюється за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника колонії, погодженою із спостережною комісією.

4. Зміна умов тримання засуджених шляхом їх переведення до виправних колоній іншого рівня безпеки здійснюється Апеляційною комісією Державного департаменту України з питань виконання покарань з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі за спільним поданням адміністрації виправної колонії та спостережної комісії, погодженим, після розгляду на засіданні Регіональної комісії Державного департаменту України з питань виконання покарань з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, з начальником територіального органу управління Департаменту.

Таким чином, процедура зміни умов тримання засудженого шляхом переведення його до виправної колонії іншого рівня безпеки (на відміну від процедури зміни умов тримання у межах однієї установи) представляє собою більш складний, трьохступене-вий процес. Спочатку дане питання розглядається на засіданні комісії установи, до складу якої входять: начальник колонії, його заступники, начальники оперативного відділу, відділу нагляду та безпеки, медичного відділу, відділу по контролю за виконанням судових рішень тощо.

5. У разі прийняття комісією установи виконання покарань позитивного рішення щодо зміни умов тримання засуджених шляхом переведення їх до виправних колоній іншого рівня безпеки у тижневий термін до Регіональної комісії направляються наступні матеріали: а) подання начальника установи, узгоджене із спостережною комісією; б) довідка з особливої справи засудженого, в якій обов'язково зазначається наявність соціально-корисних зв'язків; в) характеристика на засудженого; г) довідка про заохочення та стягнення; д) медична довідка; е) заява засудженого, який стає на шлях виправлення; ж) довідка по обліковій справі у разі, якщо засуджений перебуває на профілактичному обліку як схильний до правопорушень. Також до матеріалів додається довідка про те, чи перебував засуджений до арешту у розшуку.

6. Засідання Регіональних комісій із зазначених питань проводяться у міру надходження матеріалів, але не рідше ніж 2 рази на місяць. Після прийняття Регіональною комісією позитивного рішення на засуджених протягом 3 робочих днів направляються запити на персональні наряди Держаного департаменту України з питань виконання покарань щодо переведення засуджених за межі регіону (слід звернути увагу, що до внесення змін у червні 2004 р. до Правил внутрішнього розпорядку, питання переведення засуджених до установи іншого виду вирішувалося Департаментом тільки у тих випадках, коли засуджений з тих чи інших обставин підлягав направленню до іншої області).

Персональний наряд на переведення осіб, засуджених до позбавлення волі, та виписка з протоколу засідання Регіональної комісії долучається до особливої справи засудженого, а матеріали розгляду зберігаються в територіальному органі управління Департаменту.

7. Про порядок оскарження рішень Апеляційної чи Регіональної комісії дивись коментар до статті 86 КВК України.

Стаття 101. Переведення засуджених до позбавлення волі

1. Засуджені, які стають на шлях виправлення, можуть бути переведені:

з приміщень камерного типу в звичайні жилі приміщення колонії максимального рівня безпеки або колонію середнього рівня безпеки — після фактичного відбуття не менше однієї четвертої призначеного судом строку покарання;

із звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки в колонію середнього рівня безпеки — після фактичного відбуття не менше половини призначеного судом строку покарання;

у колоніях мінімального і середнього рівня безпеки — до дільниці соціальної реабілітації після фактичного відбуття:

1) не менше однієї четвертої строку покарання, призначеного судом за злочин середньої тяжкості;

2) не менше третини строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;

3) не менше половини строку покарання, призначеного судом за особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

2. Не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації:

1) особи, які злісно порушували вимоги режиму в місцях попереднього ув'язнення та в колоніях;

2) інваліди першої та другої груп та особи, які досягли пенсійного віку;

3) вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей віком до трьох років;

4) особи, які не пройшли повний курс лікування венеричного захворювання, активної форми туберкульозу, психічного розладу, алкоголізму та наркоманії;

5) особи, які засуджені за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

6) особи, яких засуджено за вчинення умисного злочину в період відбування покарання у виді арешту або обмеження волі.

3. Засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання, можуть бути переведені: з дільниці соціальної реабілітації до іншої дільниці; з колонії середнього рівня безпеки чи звичайного жилого приміщення колонії максимального рівня безпеки в приміщення камерного типу колонії максимального рівня безпеки.

1. Відповідно до статті, що коментується, засуджені, які стають на шлях виправлення, можуть бути переведені з ПКТ у звичайні жилі приміщення колонії максимального рівня безпеки після фактичного відбуття не менше однієї четвертої призначеного судом строку покарання. Із даного правила є певний виняток. Так, у осіб, які відбувають покарання в приміщеннях камерного типу колоній максимального рівня безпеки за рішенням суду, винесеним за КК України 1960 р. (наприклад, 15 років позбавлення волі з відбування перших трьох років на тюремному ув'язненні), початок строку тюремного ув'язнення рахується від дати початку строку покарання, тому при призначенні одного чи двох років перебування в установі даного виду вказана категорія осіб фактично позбавлена пільги, передбаченої даною статтею, бо термін тюремного ув'язнення є меншим, ніж частина строку, котру слід відбути.

Правила, визначені у ч. 1 ст. 101 КВК України поширюються тільки на засуджених, які надійшли до колоній максимального рівня безпеки безпосередньо зі слідчих ізоляторів для відбування покарання. Не підпадають під дію ст. 101 КВК України особи, які були переведені до колоній максимального рівня безпеки на строк до трьох років включно за злісні порушення встановленого порядку відбування покарання. Для цієї категорії засуджених строк тримання в колонії даного виду виступає у ролі разового стягнення (тобто, перебування в приміщенні камерного типу колонії максимального рівня безпеки, наприклад, протягом двох років), у зв'язку з чим повинен бути відбутий у повному обсязі.

У колоніях мінімального і середнього рівня безпеки засуджені, які стають на шлях виправлення, можуть бути переведені до діль-

ниці соціальної реабілітації після фактичного відбуття частини строку покарання і з урахуванням тяжкості злочину, що визначено ч. 1 ст. 101 КВК. Не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації особи, визначені ч. 2 ст. 101 КВК України.

Слід звернути увагу, що деякі категорії засуджених «випали» з даної статті. По-перше, це стосується осіб, засуджених вперше за злочин невеликої тяжкості; по-друге, засуджених за тяжкий злочин, вчинений з необережності, що раніше відбували покарання у виді позбавлення волі. Цю прогалину необхідно заповнити, виходячи з загального правила тлумачення всіх сумнівів на користь засудженого. Тому у першому випадку слід застосовувати положення підпункту 1 (тобто, необхідність відбуття не менше 1/4 строку покарання), а у другому — підпункту 2 (тобто відбуття не менше 1/3).

2. Закон встановлює дві обставини, за яких можлива зміна умов тримання засудженого: 1) відбуття визначеної частини строку покарання; 2) доведення засудженим певного ступеня виправлення, яка у даній статті визначена як «стає на шлях виправлення». При відсутності хоча б однієї з вказаних вимог, зміна умов тримання, передбачена у ст. 100, 101 КВК України, є неможливою.

3. Як і будь-який інший, такий критерій як ступінь виправлення засудженого складатиметься з певних компонентів і характерних ознак. Основною складовою, яка визначає ступінь виправлення, є поведінка засудженого та його ставлення до праці чи навчання (про поняття сумлінної поведінки та сумлінного ставлення до праці також дивись коментар до статті 67 КВК України).

Разом із тим, критерій «стає на шлях виправлення» означає, що поряд з позитивною оцінкою поведінки засудженого (нормальний хід відбування покарання, відсутність незнятих чи непогашених у встановленому порядку стягнень, сумлінне ставлення до праці та навчання, участь у диференційованих програмах виховного впливу) у адміністрації колонії не має повної впевненості у його виправленні, тому можливим є лише його переведення до структурної дільниці колонії з меншим обсягом обмежень.

Фактичні підстави, що обґрунтовують юридичний критерій «стає на шлях виправлення» відповідно до Методичних рекомендацій Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо організації роботи, пов'язаної із забезпеченням прогресивної системи відбування покарання в кримінально-виконавчих установах складають: наявність обґрунтованих матеріалів з висновками адміністрації виправної колонії, спостережної комісії, інших державних органів і громадських організацій, що свідчать про: а) визнання засудженим своєї вини у вчиненому злочині¹ каяття в цьому; недопущення на протязі року порушень встановленого порядку відбування покарання або дострокове зняття раніше накладеного стягнення, після якого пройшло не менше шести Місяців; відмова від негативних зв'язків кримінальним оточен-

ням та впливу злочинної моралі; б) сумлінну і чесну працю, виконання норм виробітку та прагнення здобуття чи підвищення професійного та освітнього рівня; в) прийняття письмового зобов'язання щодо законслухняної поведінки.

4. Оскільки закон у якості одного з критеріїв оцінки виправлення вказує сумлінне ставлення до праці, то у характеристиках на засуджених в обов'язковому порядку повинні відобразитися причини, з яких засуджений не працює в установі (особисте небажання або об'єктивна відсутність можливості працевлаштування).

5. Державний департамент України з питань виконання покарань рекомендує вивчення кандидатів для переведення до дільниці соціальної реабілітації, оцінку ступеня виправлення, підготовку матеріалів щодо можливості переведення до дільниці цього виду та розгляду їх на засіданні відповідної комісії колонії здійснювати у порядку, визначеному для заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням та умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу, що ця рекомендація не стосується терміну такого розгляду. Слід пам'ятати, що закон не зобов'язує адміністрацію установи виконання покарань у той чи інший термін в обов'язковому порядку розглянути на комісії установи матеріали на засуджених, які відбули встановлену у даній статті частину строку покарання (на відміну від процедури розгляду питань, передбачених у ст. 81, 82 КК України). Тому видається, що підставою винесення цих матеріалів на розгляд є не тільки і не стільки формальне відбуття частини строку, а наявність подання начальника відділення соціально-психологічної служби, яке має подаватися тільки на тих засуджених, які стають на шлях виправлення. До цього моменту розгляд питання про можливість зміни умов тримання на засіданнях комісії установи виконання покарань є недоцільним та суто формальним.

6. Після настання у засудженого формального права на переведення до дільниці соціальної реабілітації (відбуття частини строку покарання та доведення певного рівня виправлення), готуються наступні матеріали: а) клопотання-характеристика, підписана начальником відділення соціально-психологічної служби та погоджена з заступником начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи; б) індивідуальна програма соціально-виховної роботи; в) довідка про заохочення та стягнення; г) психологічна характеристика; д) опитувальний аркуш з пропозиціями першого заступника начальника колонії, заступника начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи, заступника начальника колонії з працевикористання, заступника начальника колонії з комунально-побутового та інтендантського забезпечення, начальника відділу нагляду та безпеки, начальника оперативного відділу, начальника медичної частини та начальника відділу

по контролю за виконанням судових рішень; є) медична довідка про стан здоров'я, наявність незакінченого курсу лікування венеричного захворювання, активної форми туберкульозу, психічного розладу або результати цього лікування, наявність чи відсутність алкогольної, наркотичної та токсикологічної залежності. У довідці обов'язково робиться висновок про здатність засудженого перебувати у дільниці соціальної реабілітації; ж) заява засудженого з проханням про переведення його для відбування покарання до дільниці соціальної реабілітації та письмове зобов'язання щодо законслухняної поведінки; з) інші документи, які мають значення для об'єктивного вирішення питання.

7. При прийнятті рішення про переведення засудженого до дільниці соціальної реабілітації рекомендується приділяти особливу увагу наступним чинникам: 1) ступінь небезпечності засудженого, його наміри на подальше відбування покарання, можливість самостійно дотримуватись вимог режиму в умовах відсутності ізоляції та обмеженого нагляду; 2) наявності даних, що свідчать про можливість або наміри вчинення втечі (перебував у розшуку під час слідства, дезертирував зі Збройних Сил тощо); 3) ступінь алкогольної, наркотичної або токсикологічної залежності; 4) ставлення до праці, наявність робочої спеціальності, кваліфікація; 5) стан здоров'я та працездатність засудженого; 6) соціальне оточення засудженого, сімейний стан та родинні зв'язки; 7) віддаленість дільниці соціальної реабілітації від місця проживання засудженого та вірогідність впливу цього чинника на його поведінку.

8. У разі відмови засудженому у переведенні до дільниці соціальної реабілітації повторно це питання може бути розглянуто на засіданні комісії установи, як правило, не раніше, ніж через шість місяців з дня прийняття рішення про відмову у застосуванні цієї заохочувальної норми закону. Сенс встановлення такого терміну обумовлений науковими розробками, які довели, що саме цей термін є мінімальним для того, щоб у поведінці засудженого відбулися ті чи інші зміни. Саме тому при прийнятті подібного рішення, необхідно чітко вказувати на причини відмови (наприклад, наявні випадки невиконання норм виробітку не дозволяють зробити висновок про сумлінне ставлення до праці; засуджений зовсім не працює над підвищенням свого загальноосвітнього рівня; засуджений не повністю відмовився від негативних зв'язків з кримінальним оточенням; засуджений під час перебування в установі за власним бажанням не працював тощо).

Якщо вказані недоліки усунені засудженим раніше, ніж закінчились шість місяців, то повторно питання про його переведення може бути розглянуто достроково. У той же час, адміністрація не зобов'язана розглядати повторно (чітко через шість місяців) вказане питання, якщо засуджений не довів, що стає на шлях виправлення.

Викладене повною мірою стосується і засуджених, які за злісні порушення режиму відбування покарання були повернуті з установ мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання до колоній того виду, в яких вони раніше відбували покарання. Формально такі особи вважаються злісними порушниками режиму відбування покарання протягом шести місяців з дня оголошення останнього стягнення. Однак закінчення цього строку не покладає на адміністрацію обов'язку повторно розглянути питання про його переведення. Безумовно, такому засудженому необхідно більше часу, щоб довести, що він знову ж та остаточно стає на шлях виправлення.

9. Закон чітко встановлює категорії, які не можуть бути переведені до дільниці соціальної реабілітації, що виключає їх поширене тлумачення (наприклад, не може бути перепону для переведення до дільниці соціальної реабілітації формальна тяжкість злочину, інвалідність третьої групи або нетривалий час до досягнення особою пенсійного віку тощо).

Не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації: 1) особи, які злісно порушували вимоги режиму в місцях попереднього ув'язнення та в колоніях (причому особами, які злісно порушували вимоги режиму в місцях попереднього ув'язнення, визнаються лише особи, що допустили порушення, вказані у ст. 133 КВК України, які на момент розгляду питання переводу не були зняті чи не погашені у встановленому законом порядку); 2) інваліди першої та другої груп та особи, які досягли пенсійного віку; 3) вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей віком до трьох років; 4) особи, які не пройшли повний курс лікування венеричного захворювання, активної форми туберкульозу, психічного розладу, алкоголізму та наркоманії; 5) особи, які засуджені за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 6) особи, яких засуджено за вчинення умисного злочину в період відбування покарання у виді арешту або обмеження волі.

Поряд з цим Державний департамент України з питань виконання покарань не рекомендує переведення до дільниці соціальної реабілітації засуджених, яким залишається до кінця строку відбуття понад трьох років.

10. Засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання (детальніше про це дивись коментар до статті 133 КВК України), за рішенням начальника колонії можуть бути переведені з дільниці соціальної реабілітації до дільниці ресоціалізації або дільниці посиленого контролю; з дільниці ресоціалізації до дільниці посиленого контролю.

Засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання, за рішенням Апеляційної комісії можуть бути переведені: з колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання

до колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання або повернуті до тих колоній, де вони раніше відбували покарання; з колонії середнього рівня безпеки чи звичайного жилого приміщення колонії максимального рівня безпеки в ПКТ колонії або сектор максимального рівня безпеки на строк до 3 років. Засуджений, який протягом року двічі вжив спиртні напої, може бути переведений з дільниці соціальної реабілітації до дільниці посиленого контролю, а з колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання повернутий до тієї колонії, де він раніше відбував покарання, за умови, якщо в нього раніше накладені стягнення не зняті або не погашені в установленому законом порядку. Запити про переведення засуджених до колоній (секторів) максимального рівня безпеки містять матеріали, визначені додатком 35 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

11. Процедура переведення засуджених, які злісно порушують режим відбування покарання, з установи одного виду до іншого та кож складається з трьох етапів: 1) розгляд матеріалів на комісії установи; 2) розгляд матеріалів на засіданні Регіональної комісії з питань розподілу, направлення та переведення осіб, засуджених до позбавлення волі, територіального управління Державного департаменту України з питань виконання покарань.

У разі прийняття Регіональною комісією попереднього позитивного рішення щодо переведення засуджених, які злісно порушують режим відбування покарання із колоній середнього рівня безпеки в приміщення камерного типу колонії максимального рівня безпеки на строк до 3 років, виписка з протоколу засідання Регіональної комісії та ксерокопії матеріалів, що надійшли на розгляд Регіональної комісії з установи: а) умотивоване подання начальника колонії, погоджене з начальником територіального органу управління Департаменту та спостережною комісією; б) характеристика на засудженого; в) довідка про заохочення та стягнення засудженого; г) довідка за особою справою, де в обов'язковому порядку вказується рух засудженого, коротка фабула злочину, родинні зв'язки та співучасники злочину; д) довідка про стан здоров'я засудженого. При необхідності можуть додаватися й інші матеріали (оперативної та соціально-психологічної служб колонії тощо), направляються до управління охорони, нагляду і безпеки Департаменту.

Остаточне рішення щодо переведення зазначеної категорії засуджених та визначення строку відбування ними покарання в приміщеннях камерного типу колонії максимального рівня безпеки, приймається виключно на засіданні Апеляційної комісії Департаменту.

12. З метою контролю за якістю підготовки матеріалів, які подаються на розгляд Регіональної комісії, оцінки ступеня виправ-

лення засуджених стан цієї роботи щомісячно перевіряється працівниками соціально-психологічної служби територіальних органів управління Департаменту. Крім цього, всі матеріали подаються на попередню перевірку до відповідних служб регіонального управління Департаменту.

Глава 16 РЕЖИМ У КОЛОНІЯХ ТА ЗАСОБИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стаття 102. Режим у колоніях та його основні вимоги

1. Режим у виправних і виховних колоніях — це встановлений законом та іншими нормативно правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених.

2. Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності.

3. Режим створює умови для застосування інших засобів виховання і ресоціалізації засуджених.

4. У колоніях засуджені носять одяг єдиного зразка. Форма одягу визначається Державним департаментом України з питань виконання покарань.

5. Засуджені, їхні речі і одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають обшуку і огляду. Особистий обшук проводиться особами однієї статі із засудженими. Порядок проведення обшуків і оглядів визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

6. Адміністрація колонії має право, за наявності підстав, проводити огляд громадян, їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на території колонії, а також вилучати заборонені речі і документи. Порядок проведення обшуків і оглядів визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

7. Перелік і кількість предметів і речей, які засуджені можуть мати при собі, визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Зберігання засудженими при собі грошей, цінних паперів і речей, а також предметів, які заборонено використовувати в коло-

ніях, не допускається. Виявлені в засуджених гроші, цінні папери і речі вилучаються і реалізуються в порядку, встановленому частиною четвертою статті 59 цього Кодексу.

Предмети, які заборонені для зберігання і використання в колоніях, вилучаються і здаються на зберігання до звільнення засудженого або знищуються, про що складається відповідний акт.

Зберігання цінних паперів, які засуджені придбали в установленому порядку, забезпечується адміністрацією колонії.

1. Визначення у даній статті режиму через категорію «порядок», у відповідності з тлумаченнями порядку, що містяться у словниках, дозволяє розуміти його як послідовність тих чи інших дій, правила, за яким здійснюється що-небудь. Отже, при такому розумінні режиму він визначає послідовність процесу виконання-відбування покарання чи правила, за якими здійснюється цей процес. Разом із тим, таке розуміння режиму не відображає його характеристики як засобу для досягнення мети покарання або ж за собою виправлення та ресоціалізації, у якості якого він визначений частиною 3 ст. 6 КВК України. Для усунення цієї вади необхідно звернутись до витоків поняття «режим». Оскільки це слово іншого походження, то з пояснень, які містяться у Словнику іншомовних слів, виходить, що під режимом розуміється система правил, заходів, необхідних для досягнення тієї чи іншої мети. Таке розуміння режиму надає можливість визначити й режим покарання (в даному випадку — позбавлення волі) як встановлену кримінально-виконавчим законодавством сукупність правил поведінки засуджених (режим відбування покарання) і заходів, що здійснюються органами й установами виконання покарань, спрямованими на досягнення цілей покарання (режим виконання покарання). Дане визначення режиму дозволяє виділити такі сторони режиму, як режим виконання й режим відбування покарання, а також розглядати режим не тільки у вузькому значенні лише як інститут позбавлення волі, але й дає можливість вести мову про режим виконання-відбування інших видів покарань, наприклад, режим арешту, режим обмеження волі, режим виправних робіт, режим позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, режим тримання в дисциплінарному батальйоні і т. ін.

2. За частиною 1 ст. 102 КВК України найважливішою вимогою режиму виконання позбавлення волі є ізоляція засуджених. Зміст позбавлення волі знаходить свій вираз саме в ізоляції засудженого від суспільства шляхом поміщення його у кримінально-виконавчу установу закритого типу. Позбавлення волі зумовлює застосування до засудженого досить вагомих правообмежень, що здатні істотно змінити правовий статус особи. Ізоляція при позбавленні волі об'єктивно приводить до обмеження: 1) можливості пересуватися, 2) можливості спілкуватися, 3) вибору місця проживання, 4) ви-

бору характеру й роду занять, 5) права вільно визначати свій спосіб життя, б) права розпоряджатися своїм часом. Серед перерахованих найбільш важливим елементом ізоляції при позбавленні волі є істотні обмеження в спілкуванні засудженого з особами, що знаходяться на волі, за межами виправної установи. Без ізоляції засуджених і похідних від неї обмежень не може бути, власне, позбавлення волі.

3. Ізоляція осіб, позбавлених волі, забезпечується системою охорони кримінально-виконавчих установ, яка включає в себе: варту, місце її розташування, пости, де чатові виконують свої обов'язки, сектори спостереження та ведення обстрілу, маршрути руху чергової зміни, інженерно-технічні засоби охорони, пости вартових собак і т. ін. Згідно з Інструкцією з організації охорони установ виконання покарань, затвердженою Державним департаментом України з питань виконання покарань, охорона є комплексом заходів, спрямованих на забезпечення ізоляції засуджених і недопущення вчинення ними втеч та інших злочинів; запобігання проникненню на територію установ сторонніх осіб та заборонених до використання засудженими предметів; забезпечення зберігання матеріальних цінностей установ виконання покарань. Охорону осіб, позбавлених волі, здійснює відділ організації охорони установ виконання покарань, основними функціями якого є: охорона й оборона об'єктів кримінально-виконавчої установи; здійснення пропускного режиму на об'єктах, які перебувають під охороною; конвоювання засуджених із колонії на виробничі об'єкти й назад, охорона їх під час виконання робіт; зустрічне конвоювання за автомобільними маршрутами, а також екстрене конвоювання.

Згідно з Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань заходами забезпечення ізоляції засуджених також є огляди та обшуки засуджених, приміщень, території житлових та виробничих зон, умови роботи вільнонайманого персоналу із засудженими й пропускний режим у колоніях, що визначає умови допуску осіб на їх територію.

4. Постійний нагляд за засудженими до позбавлення волі теж є основною вимогою режиму виконання покарання. Згідно з Інструкцією з організації нагляду за засудженими, які відбувають покарання в установах виконання покарань, затвердженою Державним департаментом України з питань виконання покарань, нагляд є системою заходів, котрі спрямовані на забезпечення виконання кримінального покарання у виді позбавлення (обмеження) волі шляхом цілодобового й постійного контролю за поведінкою засуджених у місцях їх проживання та праці, попередження та припинення з їх боку протиправних дій, забезпечення вимог ізоляції засуджених та безпеки персоналу. Нагляд у кримінально-виконавчих установах проявляється у постійному стеженні інспекторами служби нагляду й безпеки за поведінкою засуджених у місцях їх розміщення та перебування.

Нагляд спрямований на: забезпечення виконання засудженими, встановлених кримінально-виконавчим законодавством, правил поведінки; здійснення встановленого пропускного режиму між житловою та виробничою зонами, ізольованими дільницями колонії, цехами та іншими об'єктами; контроль за дотриманням засудженими порядку пересування по колонії; дотримання встановленого зразка одягу, правил санітарії та гігієни; проведення перевірок наявності засуджених у місцях їх проживання та праці; контроль за станом інженерно-технічних засобів охорони; проведення обшуків приміщень та особистих обшуків засуджених, а також огляду території колонії; вилучення предметів, виробів і речей, збереження яких засудженим заборонено; забезпечення порядку і контролю за проведенням побачень і телефонних розмов засуджених; перегляд, перевірка і вручення посилок, передач і бандеролей, забезпечення порядку відбування дисциплінарних стягнень у дисциплінарних ізоляторах, приміщеннях камерного типу чи одиночних камерах, застосування до засуджених заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї і т. ін.

5. Спеціальне завдання по здійсненню нагляду за засудженими покладається на чергову зміну, до складу якої входять: черговий помічник начальника установи; заступник чергового помічника начальника колонії, він же начальник зміни молодших інспекторів; молодші інспектори житлової зони; молодші інспектори виробничої зони; молодший інспектор з приймання та видачі передач, посилок і бандеролей для засуджених, проведення побачень і телефонних розмов, засуджених із родичами та іншими громадянами; молодший інспектор у дисциплінарному ізоляторі, приміщеннях камерного типу, одиночних камерах; молодший інспектор із супроводження транспортних засобів по території об'єктів, що охороняються, та забезпечення контролю за вантажно-розвантажувальними роботами; молодший інспектор із забезпечення пропускного режиму на міжзонному КПП, який розташовано між житловою та виробничою зонами; молодші інспектори з нагляду за засудженими в дільницях соціальної реабілітації; молодші інспектори лікувальних закладів при КВК; оперативна група (особовий склад колонії), її чисельність та склад визначаються начальником КВК залежно від оперативної обстановки й варіанта несення служби, а саме: працівники КВК (представники персоналу на об'єктах робіт); група патрулювання в районі дислокації КВК; черговий водій оперативного автомобіля; черговий електрик; оператор пульта оперативного зв'язку та сигналізації; черговий медпрацівник.

Свої обов'язки з нагляду за засудженими чергова зміна виконує без вогнепальної зброї. Разом із тим, чергова зміна для виконання своїх функцій забезпечується необхідними спеціальними й технічними засобами та інвентарем: радіостанціями; ліхтарями; спеціальними засобами сльозоточивої та дратівної дії; гумовими кийка-

ми; гамівною сорочкою; комплектом шоломів, бронежилетів, аварійно-рятувальним інструментом.

6. В установах виконання покарань організується проведення перевірок наявності засуджених. Такі перевірки здійснюються щоденно, уранці та ввечері у години, визначені розпорядком дня, а також додатково в час перед прийманням їжі засудженими або після цього. У разі потреби вони можуть проводитися у будь-який час доби. Наявність засуджених перевіряється за поіменними картками. У нічний час доби перевірка засуджених здійснюється на спальних місцях візуально, без підняття засуджених. Для поіменної перевірки всі засуджені шикуються відділеннями у спеціальних відведених місцях. Від поіменної перевірки звільняються тільки особи, які відпочивають після роботи, або звільнені через хворобу з постільним режимом, а також зайняті на роботах, які залишити неможливо.

Персональні списки таких засуджених затверджуються начальниками установ виконання покарань. Перевірка їх наявності проводиться за місцем перебування. У негоду і при низькій температурі, коли проведення таких перевірок на відкритому повітрі не бажане, вони можуть проводитися у приміщеннях відділень.

Ранкові та вечірні перевірки не повинні тривати більше 30 хвилин. На перевірках почергово повинні бути присутні начальники установ, їх заступники та керівники частин і служб. У разі виявлення відсутності засудженого інші засуджені залишаються на місці перевірки до з'ясування причин його відсутності.

Організація перевірок і відповідальність за них покладається: а) у житлових зонах — на ЧПНУ, начальників відділень і молодший інспекторський склад чергових змін; б) на виробничих об'єктах — на представників адміністрації установ виконання покарань, зайнятих на виробництві, і молодший інспекторський склад чергових змін. На тимчасових виробничих об'єктах, де працюють невеликі групи засуджених, — на начальників варт, молодший інспекторський склад чергових змін, членів оперативних груп установи. Перевірки наявності засуджених у виправних колоніях максимального рівня безпеки з триманням засуджених у ПКТ, секторах максимального рівня безпеки та дільниць посиленого контролю, арештних домах, ПКТ (ОК) виправних колоній, а також у ДІЗО та карцерах організуються покамерно. Перевірки проводяться з обов'язковим шиккуванням засуджених та відвідуванням камер. Вечірні перевірки засуджених до довічного позбавлення волі здійснюються з відкриванням перших дверей камер та їх шиккуванням.

З метою здійснення перевірки стану здоров'я засуджених та санітарного стану камер до проведення перевірок залучається черговий медичний працівник. Результати перевірки відображаються в документації ЧПНУ.

7. Наступною основною вимогою режиму відбування покарання є виконання покладених на засуджених обов'язків. Те, що пра-

ва й обов'язки засуджених до позбавлення волі визначені у ст. 107 КВК України, безумовно, є позитивним кроком вперед чинного кримінально-виконавчого законодавства, оскільки визначення правил поведінки засуджених на рівні Закону, а не тільки незаконного нормативного акта — Правил внутрішнього розпорядку — спрямоване на реалізацію принципу законності у діяльності кримінально-виконавчих установ. Ст. 107 КВК уточнює, деталізує правове положення осіб, позбавлених волі, у порівнянні із загальним правовим статусом засуджених, що визначений у главі 2 КВК. Отже, засуджені до позбавлення волі зобов'язані: дотримуватися норм, які визначають порядок і умови відбування покарання, розпорядок дня колонії, правомірних взаємовідносин з іншими засудженими, персоналом колонії та іншими особами; утримувати в чистоті і порядку приміщення, дбайливо ставитися до майна колонії і предметів, якими вони користуються при виконанні дорученої роботи, здійснювати за ними належний догляд і використовувати їх тільки за призначенням; виконувати всі законні вимоги персоналу колонії; виконувати необхідні роботи по самообслуговуванню, благоустрою колонії; дотримуватися санітарно-гігієнічних норм; дотримуватися вимог пожежної безпеки і безпеки праці.

Засудженим дозволяється зберігати при собі предмети, вироби і речі в асортименті та кількості, що визначені переліком, до якого входять: I. Продукти харчування (будь-які продукти харчування (за винятком продуктів з протроченим терміном реалізації, консервованих продуктів із м'яса, риби, овочів, фруктів, виготовлених у домашніх умовах, продуктів, що потребують додаткового приготування шляхом термічної обробки та ті, що швидко псуються, а також спиртних напоїв та пива), та без обмежень тютюнові вироби фабричного розфасування, сигарети та чай. Засуджені можуть зберігати при собі чай — без обмежень, тютюнові вироби — не більше 30 пачок цигарок або махорки (решта здається на склад та видається засудженим), сірники — не більше 10 коробок; II. Предмети першої потреби та засоби особистої гігієни: одяг, головні убори, взуття та постільні речі встановленого зразка за встановленими нормами; натільна білизна (тепла і проста) — не більше двох комплектів; панчохи, шкарпетки та рукавиці — не більше двох пар; поясні ремені, кашне, носові хусточки, нитки та вироби з них; тапочки кімнатні, спортивне взуття (кеди, напівкеди, тапочки) — по одній парі; годинники ручні або кишенькові з некоштовних металів (1 шт.); дзеркало, бритви електричні або механічні, а також безпечні з касетними головками, запальнички разового використання; електрокип'ятильники побутові промислового виробництва до 0,5 кВт (1 шт.); засоби особистої гігієни (мило, зубний порошок чи паста, зубна щітка, гребінець, креми до та після гоління, Шампунь), спеціальні засоби гігієни для жінок; підручники і учбові приладдя, література та періодичні видання, у т.ч. релігійного

змісту (до 10 примірників), письмовий папір, зошити, прості олівці, авторучки, чорнило, стержні (з мастикою чорного, синього або фіолетового кольорів), конверти, марки, листівки; шашки, шахи, доміно, нарди (по одному комплекту); щітки для одягу та взуття, крем для взуття; поліетиленовий посуд, кухоль, ложка, пластмасові футляри для окулярів, мила та зубних щіток; натільні хрестики та інші предмети культу, виготовлені з некоштовних матеріалів; спортивні костюми (один); для жінок, крім того, халати та сукні, хустки, рейтузи, пояси, бюстгальтери, марля, гігієнічні пакети, заціпки, вата, косметика, крем для обличчя та рук.

Засудженим дозволяється зберігати копії вироків та ухвал судів. У бандеролях з продуктів харчування дозволяється отримувати сухі кондитерські вироби, предмети першої потреби, зберігати які не заборонено. Засудженим, які відбувають дисциплінарне стягнення у ДІЗО, ПКТ (ОК), карцері, придбання та зберігання продуктів харчування і предметів першої потреби заборонено.

Загальна вага предметів і речей, які належать засудженому, у всіх випадках не повинна перевищувати 50 кг (з урахуванням тих, що містяться на складі).

Предмети, вироби і речі, не заборонені для використання в установах виконання покарань, але які перебувають у засуджених в асортименті та кількості понад установлених норм, вилучаються та здаються на склад для зберігання, про що складається акт. Акт обов'язково підписує засуджений, у якого були вилучені речі понад встановленої кількості, та особа, яка прийняла ці речі на склад.

Якщо предмети, вироби і речі, що зберігаються на складі, знадобляться засудженим і не будуть перевищувати встановленого асортименту та кількості, вони на підставі заяви видаються власникам.

8. Згідно з кримінально-виконавчим законодавством України виявлені в засуджених гроші і цінні речі вилучаються і за рішенням суду можуть бути передані в дохід держави. Вилучені гроші і цінні речі згідно з протоколом посадової особи, яка їх вилучила, негайно, але не пізніше трьох діб, здаються ЧПНУ до бухгалтерії. Вилучене реєструється у спеціальному журналі. Якщо через конкретні умови буде визнано недоцільним зарахування вилучених грошей і цінних речей у дохід держави, то гроші зараховуються на особовий рахунок засудженого, а цінні речі здаються на склад або в бухгалтерію для збереження.

Предмети, вироби і речі, збереження яких заборонено або які придбані незаконним шляхом, перелік яких визначений нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань, підлягають вилученню і зберіганню. Речі, вилучені з обігу, знищуються, гроші, цінності та інші речі за рішенням суду можуть бути передані в дохід держави.

Про вилучення предметів, виробів і речей посадовою особою установи виконання покарань складається протокол, а за фактом

вилучення предметів, виробів і речей, які могли б бути використані із злочинною метою, проводиться розслідування.

9. Окремі правила поведінки засуджених, зокрема, визначені у ч. 4 ст. 107 КВК України, носять характер заборони, що, власне, відображає притаманну позбавленню волі кару, тобто показує, яких же обмежень прав і свобод зазнають особи, позбавлені волі.

10. Відбування покарання, коли засуджені зазнають обмежень своїх прав і свобод, знаходить свій прояв не тільки у виконанні покладених на засуджених обов'язків, але й у реалізації їхніх прав і законних інтересів, що теж є однією з основних вимог режиму. Перелік прав засуджених до позбавлення волі, що міститься у ст. 107 КВК, не є вичерпним, тому зрозуміло, що Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань доповнюють цей перелік, наприклад, правом засуджених на особисту безпеку, правом відправляти поштою або передавати родичам особисту літературу і періодичні видання, правом придбавати для загального користування за рахунок коштів, які знаходяться на особистих рахунках, телевізори та холодильники.

11. Органічним продовженням попередньої основної вимоги режиму є забезпечення безпеки засуджених і персоналу. Таким чином, праву засуджених на особисту безпеку (ст. 10 КВК) кореспондує обов'язок адміністрації установ виконання покарання своєю діяльністю створити та забезпечити стан захищеності життєво важливих інтересів як осіб, позбавлених волі, так і персоналу. Безпека є фундаментальною основою функціонування кримінально-виконавчої системи, у складі якої, до речі, тепер є колонії мінімального, середнього та максимального рівня безпеки. Безпека є властивістю кримінально-виконавчої системи, організованої на принципах цілісності та сталих зв'язків між її структурними підрозділами. Кримінально-виконавча система, таким чином, є системою забезпечення безпеки суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності, спрямованої на реалізацію обмежень прав та свобод, притаманних покаранню. Загроза кримінально-виконавчій безпеці є відхиленням від кримінально-виконавчої діяльності, від порядку виконання та відбування покарання, посяганням на правове становище учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Отже, забезпечення кримінально-виконавчої безпеки є гарантією, необхідною специфічною умовою існування кримінально-виконавчої системи. На забезпечення безпеки засуджених спрямований нагляд за ними, профілактична та оперативнорозшукова діяльність в колоніях, застосування технічних засобів нагляду й контролю.

12. Основною вимогою режиму є необхідність роздільного тримання різних категорій засуджених. На виконання цієї вимоги режиму спрямована діяльність Комісії з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених

до позбавлення волі, яка вирішує відповідні питання, керуючись Інструкцією про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, затвердженою Державним департаментом України з питань виконання покарань. У подальшому в процесі виконання-відбування покарання в колоніях здійснюється, як це визначено ст. 92 КВК України, роздільне тримання різних категорій засуджених.

13. Основними вимогами режиму в місцях позбавлення волі передбачені різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії, який призначається відповідно до характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, особи та поведінки засудженого. Таким чином, диференціація умов тримання засуджених перш за все залежить від виду установи виконання покарань та встановленого у ній режиму. Чим більш тяжким є злочин, чим більшою є суспільна небезпека злочинного діяння та особи засудженого, тим більш жорсткими повинні бути умови тримання з метою посилення карального впливу. Тому, наприклад, умови тримання вперше засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості в колонії мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання, менш суворі, ніж в колоніях середнього рівня безпеки.

Умови тримання засуджених не можуть залишатися незмінними протягом всього строку відбування покарання. Педагогічні принципи карально-виховного впливу на засуджених, раціонального застосування виховних заходів та стимулювання право слухняної поведінки вимагають зміни умов тримання залежно від результатів виправлення. Одним з критеріїв його визначення виступає поведінка засуджених (дивись коментар до статей 101, 101 КВК України), залежно від якої і змінюються умови тримання.

14. Засобами забезпечення режиму в місцях позбавлення волі крім охарактеризованих вище охорони, нагляду є також технічні засоби нагляду й контролю, оперативно-розшукова діяльність, режим особливих умов у колоніях, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, а також залучення сил і засобів колонії, органів і установ виконання покарань для підтримання правопорядку в установах виконання покарань.

15. Частиною 2 ст. 102 КВК України визначено, що «режим має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку й усвідомленню людської гідності». Це положення цілком відповідає рекомендаціям, які містяться у Мінімальних стандартних правилах поводження із засудженими та Європейських тюремних правилах, відповідно до яких прийнятий в установі режим повинен прагнути зводити до мінімуму різницю між життям у в'язниці й життям на волі. Отже, для дотримання даних рекомендацій життя засуджених повинне відповідати тому життєвому рівню, який у даний час характерний для нашого су-

спільства. У 2005 р., наприклад, прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць був встановлений у розмірі 453 грн., видатки на тримання однієї особи, позбавленої волі, складала приблизно половину цієї суми.

У відповідності зі ст. 25 Загальної декларації прав людини кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний підхід і необхідне соціальне забезпечення, що необхідні для підтримки її здоров'я й добробуту. Прикладом втілення цих положень у національне законодавство є ст. 48 Конституції України, відповідно до якої кожен громадянин України (а засуджені до позбавлення волі продовжують залишатися громадянами України) має право на достатній життєвий рівень, а саме: достатнє харчування, одяг, житло. Крім того, і в ст. 49 Конституції проголошено, що кожен має право на охорону здоров'я і медичну допомогу.

Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування осіб, позбавлених волі, відноситься до найбільш істотних умов відбування покарання. У свою чергу порядок і умови виконання й відбування покарання складають режим позбавлення волі.

16. В колоніях, на відміну від того безладного способу життя, що у підсумку привів особу в місце позбавлення волі, ритм життя засуджених є чітко налагодженим, розміреним, завдяки суворо регламентованому розпорядку дня, який включає в себе час підйому, туалету, фізичної зарядки, приймання їжі, розводу на роботу, перебування на виробництві, перевірку наявності засуджених, проведення загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, виховних, культурно-масових та спортивно-оздоровчих заходів. Обов'язковими елементами розпорядку дня незалежно від зайнятості засуджених на виробництві, оперативної обстановки, пори року є безперервний восьмигодинний сон засуджених і надання їм особистого часу від 1 до 2 годин. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань містять Типовий розпорядок дня засуджених, де у годинах та хвилинах визначається, чим займаються засуджені на протязі доби. В кожній установі виконання покарань розпорядок дня складається з урахуванням місцевих умов, тривалості дня та затверджується начальником установи. Розпорядок дня установи передбачає не тільки зайнятість засуджених, але й порядок та час роботи всіх відділів, служб, об'єктів та дільниць установи, у тому числі медичної частини, лазні-пральні, перукарні, крамниці, їдальні.

17. Наближення умов відбування покарання до рівня життя на свободі в колоніях ґрунтується й на тезі, що ізоляція як необхідний атрибут позбавлення волі в колоніях не є абсолютною. Засуджені мають можливість мати контакти з зовнішнім світом у визначених кримінально-виконавчим законодавством формах (шляхом побачень як із родичами, так і з іншими особами, їм надається

можливість у деяких випадках виїжджати за межі колоній, дозволяється мати телефонні розмови, одержувати посилки, передачі і бандеролі, листуватися), також їм створюються необхідні житлово-побутові умови (дивись коментар до статті 115 КВК України).

Стаття 103. Технічні засоби нагляду і контролю

1. Адміністрація колонії має право використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених.

2. Адміністрація колонії зобов'язана повідомити засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю.

3. Перелік технічних засобів нагляду і контролю та порядок їх використання визначаються нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. До засобів забезпечення режиму в місцях позбавлення волі крім охарактеризованих вище, відносяться також технічні засоби нагляду й контролю.

Ст. 103 КВК передбачає, що для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку виконання покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених адміністрація колонії має право використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби (інженерно-технічні засоби охорони, засоби службового зв'язку, сигналізаційні засоби оповіщення, охоронне освітлення, гучномовний зв'язок і т. ін.). Наприклад, в колонії застосовуються такі технічні засоби охорони, як стаціонарні й пересувні засоби виявлення, що є сукупністю технічних систем, датчиків і пристроїв обробки, передачі та подання інформації про порушника чи заборонені предмети або речовини.

2. Інженерно-технічні засоби охорони (далі — ІТЗО) призначені для посилення надійності охорони об'єктів, ізоляції засуджених та нагляду за ними, а також для інженерно-технічного забезпечення інших завдань, які виконують відділи нагляду та охорони установ виконання покарань.

Основними функціями ІТЗО Державний департамент України з питань виконання покарань називає: виявлення засудженого (порушника) при різноманітних способах подолання ним лінії охорони або при несанкціонованому виході із спеціальних будівель та транспортних засобів; затримання засудженого в межах забороненої зони об'єкта на час, необхідний для дій варти та чергового наряду, а також попередження або припинення втечі; підвищення ефективності служби чергового наряду по підтриманню встановленого режиму тримання засуджених; оповіщення варти і чергового наряду про надзвичайні події на об'єкті, який охороняється.

У спеціальній літературі вказується, що успішне виконання функцій досягається: утворенням комплексів ІТЗО на об'єктах ВТК; відповідністю способу охорони ступеня оснащення об'єкта ІТЗО; маскуванню відповідних ІТЗО, обмеженням кола осіб, які допущені до встановлення та експлуатації ІТЗО; своєчасним плануванням будівництва, реконструкції ІТЗО та повним виконанням заходів з їх експлуатації; своєчасним та повним матеріально-технічним забезпеченням робіт з впровадження, ремонту і технічного обслуговування ІТЗО; закріпленням усіх ІТЗО та місцевості на якій вони встановлені, за конкретними посадовими особами; здійсненням постійного контролю посадовими особами за ходом будівництва, реконструкції і експлуатації ІТЗО та своєчасним усуненням виявлених недоліків; твердим знанням начальницьким складом ВТК та особовим складом відділів з охорони і нагляду ІТЗО, правил експлуатації та мір безпеки при їх використанні; вихованням у співробітників ВТК почуття відповідальності за підтримання ІТЗО у постійній готовності до застосування; вивченням і розповсюдженням передового досвіду впровадження та експлуатації ІТЗО, розвитком наукової, раціоналізаторської і винахідницької роботи, яка спрямована на вдосконалення застосування та підвищення якості технічної експлуатації ІТЗО.

3. У спеціальній літературі ІТЗО поділяються на інженерні і технічні.

До інженерних засобів охорони відносяться: а) огорожі об'єктів, які охороняються, споруди і конструкції на постах; б) інженерні загорожі; в) споруди і конструкції на контрольно-перепускних пунктах (далі — КПП); д) споруди і конструкції на внутрішній території об'єкта; е) освітлювальні установки; ж) засоби механізації та автоматизації; з) споруди і конструкції в транспортних засобах. До технічних засобів охорони відносяться: а) засоби виявлення; б) засоби службового зв'язку; в) сигналізаційні засоби оповіщення; г) засоби контролю (контролери); д) засоби електроживлення технічних засобів охорони.

ІТЗО обладнуються об'єкти виправних колоній та транспортні засоби для перевезення засуджених. Відповідальність за стан і технічну експлуатацію ІТЗО покладається на управління (відділи) Державного департаменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим, областях та начальників колоній. Обладнання об'єктів установи ІТЗО, їх технічне обслуговування та ремонт проводяться силами і засобами виправних колоній. Обладнання контрагентських об'єктів, де використовується праця засуджених, ІТЗО, їх технічне обслуговування і ремонт за визначенням Державного департаменту України з питань виконання покарань проводиться силами і засобами відповідного господарського органу або колонією за рахунок господарського органу.

4. Огорожі використовуються для вигороджування території об'єктів охорони, заборонених зон і вивідних коридорів. До ого-

рож відносяться паркани суцільного заповнення дерев'яної, цегельної, залізобетонної або змішаної конструкції, а також паркани із колючого дроту, металевої сітки та ґрат. Основна огорожа будується по периметру об'єкта. Вона призначена для заборони проходу осіб і проїзду транспорту за межами КПП, а також для визначення лінії охорони та ускладнення спостереження за територією об'єкта з зовнішньої сторони. У якості основної огорожі застосовуються паркани суцільного заповнення.

До споруд та конструкцій на постах відносяться: а) спостережні майданчики, вежі, постові будки; б) стежки нарядів та фахівців ІТЗО; в) контрольно-слідові смуги; г) розмежувальні та контрольні знаки; д) оборонні споруди.

Інженерні загорожі — це споруди і конструкції, які встановлюються на місцевості в межах заборонених зон, в спеціальних будівлях, інженерних комунікаціях та у середині об'єктів, які охороняються, з метою ускладнити засудженому здійснити втечу. Інженерні загорожі поділяються на противтечові та протитаранні. За конструктивним виконанням вони можуть бути постійними і переносними.

До постійних противтечових загорож відносяться паркани суцільного заповнення та з колючого дроту, паркани із металевої сітки і ріжучої стрічки, металеві ґрати, щити, чарункуваті пробки та бетонні перемички. До переносних противтечових загорож відносяться рогатки і дротові спіралі.

До постійних протитаранних загорож відносяться цоколи основних огорож з додатковими стійками, бар'єри, шлагбауми, упори, металеві їжаки, рови та інші пристрої, які виключають можливість їх подолання транспортними засобами. Стійки інженерних споруд в забороненій зоні об'єкта повинні встановлюватись у шаховому порядку відносно одна одної.

До переносних протитаранних огорож відносяться гальмові башмаки та затискачі — укосини.

5. Контрольно-перепускним пунктом називається місце, яке обладнано для перевірки та пропуску людей і транспорту. За призначенням КПП поділяються на: КПП для пропуску людей; КПП для пропуску автомобільного транспорту; КПП для пропуску залізничного транспорту.

На КПП, як правило, будується приміщення і обладнується контрольний майданчик.

На КПП для пропуску людей і автомобільного транспорту споруджується будівля зі шлюзом (контрольним майданчиком) та операторською, винесеною над верхнім поверхом в бік внутрішньої території виправної колонії. Вибір будівлі КПП залежить від характеру об'єкта, який охороняється, наповнення установи виконання покарань та її виду. Будівля КПП розташовується поза територією об'єкта таким чином, щоб його тильна сторона співпада-

ла з лінією охорони (основною огорожею). В будівлі передбачаються: вартове приміщення, шлюз, прохідний коридор, кімнати чатового КПП, зберігання і видачі посилок, побачень та обшуку засуджених, операторська, щитова, майстерня ІТЗО, акумуляторна, кімната для приготування та зберігання лугу, а також службово-побутові приміщення установи. В будівлях КПП кімнати, які відвідують засуджені, розташовуються зі сторони жилої зони і відділяються капітальною армованою стіною від кімнат, які не відвідують засуджені.

6. До споруд та конструкцій на внутрішній території об'єкта відносяться: коридори, які проглядаються, та ізольовані ділянки; приміщення в будівлі ПКТ і ДІЗО; приміщення в будівлі чергового помічника начальника установи майданчики для шикування засуджених.

7. Освітлювальні установки призначені для охоронного освітлення забороненої зони й робочого освітлення місць несення служби. До них відносяться освітлювальні прилади, електричні освітлювальні мережі й резервні джерела живлення (дизель-генератори). В якості джерела світла освітлювальних приладів застосовуються лампи накалювання й люмінесцентні лампи. Освітлювальні прилади розподіляються на освітлювачі та прожектори. Електричні освітлювальні мережі являють собою сукупність повітряних і кабельних ліній, електрообладнання, електроустановчих апаратів і електромонтажних виробів.

Освітлювальні установки повинні забезпечувати: а) створення необхідної освітленості забороненої зони і місць несення служби (норми освітленості приведені в таблиці); б) роздільне або одночасне включення ділянок охоронного освітлення; в) включення ділянок освітлення вручну або автоматично при спрацьовуванні засобів виявлення; г) управління охоронним освітленням з операторської, а при її відсутності — з вартового приміщення; д) автоматичне та ручне перемикання джерел живлення; е) надійність, безпечність та зручність обслуговування.

8. Засоби механізації і автоматизації призначені для покращання умов несення служби і підвищення пропускну можливості КПП. До них відносяться приводи різноманітного призначення і конструкції, замкові і запірні пристрої; шляхові й кінцеві вимикачі, кнопкові пости управління.

Засоби механізації і автоматизації повинні забезпечувати: а) дистанційне відкривання та закривання воріт і шлагбаумів; б) управління протитаранними упорами, замковими і запірними пристроями дверей; в) можливість переходу на ручне управління; г) надійність, безпеку, і зручність обслуговування.

Крім цього засоби автоматизації повинні забезпечувати автоматичну фіксацію й світову індикацію крайніх положень воріт, шлагбаумів і протитаранних упорів.

9. Засоби виявлення призначені для подачі сигналу про виявлення ними засудженого (порушника) чи заборонених речей. Засоби виявлення встановлюються в забороненій зоні об'єкта, на КПП і на внутрішній території об'єкта. До засобів виявлення відносяться технічні системи, прилади та датчики.

За конструктивним виконанням вони можуть бути стаціонарними і пересувними. Засоби виявлення за бойовим застосуванням поділяються на: а) засоби виявлення порушників; б) засоби виявлення заборонених предметів.

Засоби виявлення повинні забезпечувати: виявлення засудженого (порушника) при його спробі подолати лінію охорони по периметру об'єкта; виявлення засудженого при його несанкціонованому виході зі спеціальної будівлі або транспортного засобу; виявлення засудженого, який сховався у транспортному засобі з метою учинення втечі; виявлення забороненого металевого предмета при спробі пронести його через пункт контролю (обшуку засуджених); достовірність виявлення з завданою вірогідністю при допустимому рівні перешкод; подачу сигналу про виявлення в формі, зручній для перетворення з наступним оповіщенням варти чергового наряду з вказівкою місця і часу порушення; подачу сигналу при спробі їх блокування або виводу з ладу; надійність, безпеку та зручність обслуговування.

10. Система виявлення — це сукупність датчиків і пристроїв обробки, передачі та подання інформації про порушника (заборонені речі). Пристрої, які входять до складу системи виявлення, за місцем розташування поділяються на станційні і зовнішні. До станційних пристроїв відносяться пульти, апарати, мнемосхеми (табло) та розподільчі пристрої. До зовнішніх пристроїв відносяться датчики (чутливі елементи) і з'єднувальні лінії (проводи, кабелі, зовнішні розподільчі пристрої).

Системи виявлення поділяються на сигнально-загороджувальні, які мають в якості чутливих елементів паркани спеціальної конструкції, і сигнальні, у яких чутливі елементи не є перешкодою на шляху руху порушника.

11. Прилад виявлення — це автоматичний пристрій, який забезпечує виділення, обробку та представлення інформації про порушника (заборонені речі) безпосередньо на місці встановлення пристрою.

12. Датчик виявлення — це пристрій, який складається з чутливого елемента, що використовує той чи інший фізичний принцип виявлення, схеми виділення і перетворення корисного сигналу до виду, зручного для подальшої обробки.

За принципом дії датчики поділяються на генераторні (вібраційні, теплові, хімічні) і параметричні (електромеханічні, радіопроменеві, ємнісні, магнітномодуляційні і фотопроменеві). Зоною виявлення датчика називається обмежена по висоті (глибині), ши-

рині та довжині частина простору, в якому при доступному рівні перешкод з завданою вірогідністю виділяється інформація про порушника або заборонені речі. Сукупність зон виявлення одного чи декількох типів датчиків, встановлених певним порядком на об'єкті охорони, утворює рубіж виявлення. Рубіж виявлення для більш точного визначення місця його порушення поділяється на ділянки. Довжина ділянок залежить від тактико-технічних даних датчиків, рельєфу місцевості, конфігурації забороненої зони об'єкта охорони і не повинна перевищувати 200 м.

13. До засобів службового зв'язку відносяться лінії зв'язку, абонентські пристрої, комутатори і станції оперативного зв'язку, установки гучномовного зв'язку, пристрої телефонного зв'язку в системах технічних засобів охорони і переносні радіостанції. Службовий зв'язок організовується у всіх видах служби як у середині варт і чергових змін нагляду та безпеки, так і між ними. Спосіб і вид зв'язку визначається старшим начальником і залежить від характеру завдань, які виконуються, віддалення варт і чергових змін від відділів, а також від наявності сил і засобів.

14. Сигналізаційні засоби оповіщення призначені для подачі світлового та звукового сигналів про напад, надзвичайні обставини на об'єктах охорони для виклику посадових осіб, а також для збору особового складу по тривозі. Засоби оповіщення складаються з викличних пристроїв (оповіщувачів, кнопок, тумблерів, прийомних апаратів, дзвінків, ревунів, сирен, гучномовців) і з'єднувальних ліній.

Прийомні апарати можуть встановлюватись окремо або входити до складу пульта управління технічними засобами охорони. Для візуального відображення інформації і контролю за сигналами, що надходять, застосовуються мнемосхеми (світлове табло). Напруга в ланцюгу викличних пристроїв засобів оповіщення не повинна перевищувати 42 В.

15. До засобів електроживлення відносяться джерела змінного та постійного струму, випрямлячі, стабілізатори, розподільні і зарядно-розрядні пристрої, комутаційні і установчі апарати, лінії живлення.

Засоби електроживлення повинні забезпечувати: установлену потужність всіх споживачів технічних засобів охорони; аварійне живлення засобів виявлення на протязі 16 годин: стабільність напруги в межах норм, встановлених для технічних засобів охорони; Роздільне живлення засобів виявлення від інших споживачів; контроль та параметри напруги й струму; захист джерел струму^{В1} від коротких замикань і перевантажень; автономне й ручне перемикання джерел живлення; надійність, безпеку й зручність обслуговування.

16. До об'єктів установ виконання покарань відносяться житлові зони і виробничі об'єкти. Об'єкти колоній за належністю поді-

ляються на власні та контрагентські, а за дислокацією — на міські та позаміські. До міських відносяться об'єкти установ виконання покарань, розташовані в межах міста, робітничого містечка, селища міського типу.

Виробничий об'єкт, відокремлений від житлової зони коридором, який проглядається, називається суміжним виробничим об'єктом (зоною). Виробничі об'єкти в залежності від тривалості часу роботи на них засуджених поділяються на постійні, тимчасові та короткочасні.

Територія установи виконання покарань поділяється на локальні зони і на ізольовані ділянки. Житлові, комунально-побутові, виробничі будівлі та інші споруди колонії розташовуються не ближче 15 м від основної огорожі. Вікна будівель, які виходять в заборонену зону об'єкта, при необхідності обладнуються металевими решітками або непрозорим матеріалом. До постійних об'єктів колонії відносяться житлові зони та постійні виробничі об'єкти. Вони обладнуються інженерно-технічними засобами, до складу яких входять ІТЗО в забороненій зоні, на КПП і на внутрішній території.

Основна огорожа представляє собою загорожу суцільного заповнення висотою не менше 3 м. Огорожа внутрішньої забороненої зони представляє собою огорожу з колючого дроту, металевої сітки (ґрат) висотою не менше 2 м. Зовнішня заборонена зона огорожується маскувальною загорожею суцільного заповнення висотою не менше 3 м (на позаміських об'єктах може виконуватись з колючого дроту). Всі хвіртки для проходу в зовнішню заборонену зону обладнуються датчиками виявлення і замковими пристроями. Сигнали від датчиків виявлення поступають в кімнату начальника варті, а від хвіртки рубежу виявлення та хвіртки загорожі проти втеч — в операторську. Попереджувальні знаки кріпляться до стійок огорожі внутрішньої та зовнішньої заборонених зон через кожні 50 м і на кутах огорожі. Розмежувальні знаки встановлюються на стиках меж постів і ділянок засобів виявлення. Знаки меж постів встановлюються на основній огорожі. В темний період доби вони повинні підсвічуватися. Знаки ділянок ТЗО встановлюються на огорожі зовнішньої забороненої зони на висоті 1,5 м.

Спостережні вежі (майданчики) обладнуються засобами зв'язку, кнопкою тривоожної сигналізації, сигнальним блокуванням дверей, замковим пристроєм, керованим прожектором і блискавковідводом. Вежа (майданчики) не повинна впливати на засоби виявлення. При обладнанні спостережної вежі над основною огорожею для проходу на стежку наряду (варті) встановлюється перехідний трап через противтечову загорожу. При обладнанні майданчика для спостережень на лінії противтечової загорожі її крила повинні виходити за межі кута основної огорожі.

17. Як визначає Державний департамент України з питань виконання покарань, раніше застосування технічних засобів стри-

мувалось відсутністю правової бази їх використання, зараз вона створена. Нині є і велика кількість різних розробок технічного характеру, але їх впровадження стримується факторами фінансово-економічного характеру. Слід підкреслити, що всі технічні новинки нагляду та контролю можуть використовуватись на практиці установ виконання покарань лише тоді, коли вони пройшли необхідні випробування та є висновком про безпеку й ефективність їх застосування. Лише у цьому випадку Державний департамент України з питань виконання покарань дає рекомендацію про можливість їх застосування, ініціатива адміністрації установи тут є неприпустимою.

Адміністрація установ виконання покарань зобов'язана під розпис повідомляти засуджених про застосування аудіовізуальних, електронних та інших технічних засобів нагляду та контролю з метою попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого порядку відбування покарання, а також для отримання необхідної інформації про засуджених.

Застосування різноманітних технічних засобів позитивно впливає на підтримку на належному рівні правопорядку в установах виконання покарань, забезпечуючи належну безпеку персоналу та засуджених.

Стаття 104. Оперативно-розшукова діяльність в колоніях

1. Відповідно до закону в колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою:

забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб;

виявлення, попередження і розкриття злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання;

вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень;

надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

2. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань.

1. Оперативно-розшукова діяльність теж є засобом забезпечення Режиму в колоніях. За ст. 104 КВК у колоніях оперативними підрозділами здійснюється оперативно-розшукова діяльність, спрямована на пошук і закріплення фактичних даних про протиправну поведінку суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає оперативно-розшукову діяльність як вид діяльності, що здійснюється гласно та негласно оперативними підрозділами уповноважених на те державних органів у межах їх повноважень шляхом проведення оперативно-розшукових заходів з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини та громадянина, власності, суспільства й держави від злочинних посягань.

2. Метою оперативно-розшукової діяльності є: забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; виявлення, попередження і розкриття злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, допомоги у розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

Завдяки цій діяльності запобігається на стадіях готування та замаху основна маса злочинів, а також значна частка інших правопорушень, перекриваються канали надходження до засуджених захищених предметів, вилучається значна їх частина.

3. Важливою задачею оперативних апаратів є розшук засуджених, які скоїли втечу з місця відбування покарання, а також засуджених, які ухиляються від відбування покарання.

Випадки втеч засуджених з установ виконання покарань зустрічаються досить часто (особливо з колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання), і вони представляють вельми серйозну небезпеку для правопорядку: багато засуджених з цікавістю чекають — спіймають того, хто втік, чи ні, і чи не слід спробувати втекти самому. Тому на затримання тих, хто втік (особливо небезпечними є групові втечі) направляють всі сили не тільки даної установи, а й територіальних управлінь Державного департаменту України з питань виконання покарань. Також до цієї діяльності залучаються органи внутрішніх справ, а у ряді випадків — військових підрозділів. Пійманого втікача обов'язково привозять до установи, звідки він вчинив втечу, показуючи цим всім іншим засудженим безперспективність подібних вчинків. Крім цього, з утікача, як правило, в подальшому стягуються кошти, затрачені на проведення розшуку.

4. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється за допомогою різноманітних заходів: опитування громадян; наведення довідок; збір зразків для порівняльного дослідження; перевірка закупки; дослідження предметів та документів; спостереження; ототожнення особи; огляд та обстеження приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості та транспортних засобів; контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень; прослуховування телефонних переговорів; зняття інформації з технічних каналів зв'язку; оперативне впровадження; контрольна поставка; опера-

тивний експеримент тощо. У ході проведення оперативно-розшукових заходів використовуються різні інформаційні системи, відео- та аудіозапис, кіно- та фотозйомка, а також технічні та інші засоби, що не спричиняють шкоду життю та здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

5. У кожній установі виконання покарань є оперативний відділ зі спеціальним штатом співробітників та відповідною технічною оснащенням. Працівників оперативних відділів засуджені знають в обличчя, тому свою професійну діяльність їм доводиться здійснювати у досить складних умовах спостереження зі сторони засуджених.

6. Стосовно засуджених ті чи інші оперативні заходи можуть проводити й інші уповноважені органи, вказані у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». Склалась така практика, що, якщо таким органам необхідно провести з засудженими ті чи інші оперативно-розшукові заходи, то вони зазвичай входять у контакт з засудженими через оперативних працівників установ виконання покарань або аналогічних апаратів регіональних управлінь Державного департаменту України з питань виконання покарань, хоча не виключається і їх самостійна робота.

Стаття 105. Режим особливих умов у колоніях

1. У випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених або в разі виникнення реальної загрози збройного нападу на колонію чи у зв'язку з введенням надзвичайного чи воєнного стану в районі розташування колонії посилюється охорона, нагляд за засудженими, здійснюються інші додаткові режимні заходи.

2. Для припинення групових протиправних дій засуджених та ліквідації їх наслідків за рішенням Голови Державного департаменту України з питань виконання покарань, начальника управління (відділу) Державного департаменту України з питань виконання покарань в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві та Київській області використовуються сили і засоби колонії, органів і установ виконання покарань, а в разі потреби з дозволу Міністра внутрішніх справ України, начальника Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, місті Києві, Київській області, начальника управління Міністерства внутрішніх справ України в області, місті Севастополі — органів та підрозділів Міністерства внутрішніх справ України.

1. На забезпечення режиму як порядку виконання та відбування покарання спрямоване й посилення охорони та нагляду за засудженими (режим особливих умов) у випадках стихійного лиха,

епідемії, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених або в разі виникнення реальної загрози збройного нападу на колонію чи у зв'язку з уведенням надзвичайного чи воєнного стану в районі розташування колонії.

У ч. 1 ст. 105 КВК України наведено вичерпний перелік підстав для введення режиму особливих умов, оскільки це тягне за собою суттєве обмеження прав і свобод не лише засуджених, а й у певній мірі громадян, які перебувають на об'єктах установ виконання покарань та територіях, які до них прилягають.

2. Можна виділити дві групи підстав введення режиму особливих умов: зовнішні (надзвичайний чи воєнний стан) та внутрішні (вчинення злочинів за участю великої групи засуджених).

Умови, підстави та порядок введення надзвичайного стану розкриваються в Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану», воєнського стану — в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Підставами введення, наприклад, надзвичайного стану, є спроба насильницької зміни конституційного устрою; масові заворушення; міжнародні конфлікти; надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру; стихійні лиха; епідемії; крупні аварії тощо. Введення надзвичайного або воєнного стану тягне за собою обмеження ряду конституційних прав і свобод громадян (введення комендантської години; обмеження свободи преси; обмеження продажу окремих товарів, перевірку документів, особистий огляд та огляд речей тощо).

Стихійні лиха можуть бути як природного (землетруси, наводнення, урагани тощо), так і техногенного характеру (різного роду аварії та катастрофи). У цих випадках підставою введення режиму особливих умов служить масштабність та тяжкість наслідків стихійного лиха.

Масові заворушення виражаються у відмові виконати законні вимоги з боку великих груп засуджених, у погромах, побитті, вбивствах «неугодних» засуджених, представників персоналу та інших осіб, а також у ряді аналогічних дій.

Групова непокоря засуджених виражається у відмові виконати висунуті до них вимоги (або їх більшу частину), але вони проявляються у менш агресивній формі, не пов'язані з вказаними вище діями (погроми, підпали, вбивства тощо), і у них приймають участь значно менші групи засуджених (хоча і не виключені випадки участі великих мас засуджених, як, наприклад, при оголошенні голодування).

3. У період дії режиму особливих умов в установах виконання покарань може бути призупинено здійснення деяких прав засуджених, введено посилений варіант охорони та нагляду, особливий порядок допуску на об'єкти, змінений розпорядок дня, обмежена діяльність виробничих, комунально-побутових, культурно-просвітницьких, медико-санітарних та інших служб.

4. Особливого порядку прийняття рішення про посилення охорони, нагляду за засудженими, здійснення інших додаткових режимних заходів у КВК не встановлено, тому воно зазвичай повинно прийматися начальником установи виконання покарань за погодженням з керівництвом територіального управління Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Законодавцем встановлено особливий порядок лише для припинення групових протиправних дій засуджених та ліквідації їх наслідків.

Стаття 106. Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї

1. До осіб, позбавлених волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу колонії, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти з метою припинення вказаних протиправних дій, а та кож запобігання заподіянно цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя.

2. Застосуванню заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї має передувати попередження про намір використання вказаних заходів і засобів, якщо дозволяють обставини. Без попередження вказані заходи, засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб.

3. До засуджених неповнолітніх і жінок гамівна сорочка не застосовується. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового або збройного нападу, який загрожує життю і здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб, або збройного опору.

4. Якщо застосування заходів фізичного впливу уникнути неможливо, вони не повинні перевищувати міру, необхідну для виконання покладених на адміністрацію колонії обов'язків, і мають зводитися до завдання найменшої шкоди здоров'ю правопорушників. У разі необхідності адміністрація колонії зобов'язана негайно надати допомогу потерпілим.

5. Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів та гамівної сорочки доповідається в рапорті начальникові колонії. Про кожний випадок застосування зброї складається рапорт і негайно повідомляється прокурор.

6. Використання фізичної сили, спеціальних засобів і зброї допускається також в інших випадках, передбачених законами

України «Про міліцію» (565-12) і «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» (2235-12).

1. Особливу увагу у забезпеченні правопорядку в місцях позбавлення волі законодавець приділив застосуванню фізичної сили, спеціальних засобів та зброї. Працівники установ виконання покарань застосовують фізичну силу, спеціальні засоби та зброю на території установ, сусідніх з ними територіях, на яких розташовані режимні об'єкти, а також на об'єктах, які охороняються в порядку, передбаченому законодавством. Співробітники виправних установ повинні проходити спеціальну підготовку та періодичну перевірку на придатність до дій в умовах, пов'язаних з застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів та зброї, а також на вміння надавати долікарняну допомогу постраждалим.

При застосуванні фізичної сили, спеціальних засобів та зброї, працівники установи повинні попередити про наміри їх використання, надавши достатньо часу для виконання своїх вимог, за винятком тих випадків, коли запізнене застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї створює безпосередню небезпеку для життя або здоров'я персоналу та інших осіб, а також засуджених, може потягнути інші тяжкі наслідки або коли таке попередження у даній обстановці є неможливим. При застосуванні фізичної сили, спеціальних засобів та зброї необхідно забезпечити найменше спричинення шкоди засудженим, а також надати постраждалим медичну допомогу. Про кожний випадок застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї необхідно доповідати безпосередньому керівництву.

2. У стані необхідної оборони або крайньої необхідності працівники установи при відсутності спеціальних засобів або зброї вправі використовувати будь-які підручні засоби. Неправомірне застосування працівниками установи виконання покарань фізичної сили, спеціальних засобів та зброї тягне за собою встановлену законодавством відповідальність.

3. Фізична сила застосовується працівниками установи для затримання засуджених, запобігання злочинів та адміністративних правопорушень, що вчиняються засудженими або іншими особами, якщо ненасильницьким способом не забезпечується виконання законних вимог.

Спеціальні засоби та газова зброя застосовується для протидії нападу на персонал, засуджених та інших громадян; для припинення масових заворушень групових порушень громадського порядку засудженими, а також затримання правопорушників, які вчиняють злісну непокору або опір персоналу.

У якості спеціальних засобів можуть застосовуватись гумові кийки, наручники (а при їх відсутності — підручні засоби зв'язування), світлозвуківі засоби відволікаючого впливу, засоби руйну-

вання перешкод, водомети та бронемашини, газова зброя й службові собаки. Законодавство детально регламентує, у яких випадках застосовуються ті чи інші спеціальні засоби, та порядок їх застосування.

4. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань деталізують порядок застосування до позбавлених волі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї. Так, для припинення правопорушень із боку засуджених працівники кримінально-виконавчої системи мають право застосовувати заходи фізичного впливу, у тому числі прийоми рукопашного бою. Згідно з Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань наручники до засуджених застосовуються за розпорядженням начальника установи, його заступників, чергового помічника начальника установи та їх заступників. Застосування наручників до засуджених можливе у разі: учинення фізичного опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи або проявів буйства; відмови слідувати до дисциплінарного ізолятора, приміщень камерного типу, одиночну камеру або карцер; спроби самогубства, членушкодження або нападу на засуджених чи на інших осіб; конвоювання після затримання засудженого, що вчинив втечу.

5. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань надають право особовому складу установи самостійно застосовувати до засуджених сльозоточиві речовини, гумові кийки та фізичну силу для: захисту персоналу установи та самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю; припинення масових заворушень і групової непокори з боку засуджених; відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби установи або звільнення їх у разі захоплення; затримання або доставляння засуджених, які вчинили грубі порушення режиму тримання до дисциплінарного ізолятора, приміщень камерного типу, одиночної камери або карцеру, якщо зазначені особи чинять опір; затримання засуджених, що вчинили втечу з місць позбавлення волі; звільнення заручників.

6. Застосування гамівної сорочки є крайнім заходом впливу на засуджених і може мати місце тоді, коли вищевказані заходи виявились неефективними. Гамівна сорочка може бути застосована лише за вказівкою начальника колонії або особи, що виконує його обов'язки, під наглядом медичного працівника. Указівка медичного працівника про неможливість застосування гамівної сорочки до засудженого підлягає безумовному виконанню. У гамівній сорочці засуджений може знаходитися до заспокоєння, але не більше двох годин. Не можна застосовувати гамівну сорочку до інвалідів першої та другої груп, до вагітних жінок і до неповнолітніх.

7. Вогнепальна зброя може бути застосована до засуджених до позбавлення волі лише як винятковий захід у разі вчинення засудженим нападу або інших умисних дій, які створюють реальну за-

грозу життю працівників установ виконання покарань або інших осіб, а також у разі втечі з-під варти, коли іншими засобами неможливо було припинити зазначені дії. Про кожний випадок застосування зброї адміністрація колонії повинна негайно повідомити прокурора.

Глава 17 УМОВИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В КОЛОНІЯХ

Стаття 107. Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі

1. Засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право в порядку, встановленому цим Кодексом і нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань:

одержувати інформацію і роз'яснення про умови відбування і порядок виконання покарання у виді позбавлення волі;

користуватися послугами, які надаються в місцях позбавлення волі, в тому числі додатковими, оплачуваними;

брати участь у трудовій діяльності;

отримувати медичну допомогу і лікування, в тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких;

розпоряджатися грошовими коштами, придбавати, володіти і розпоряджатися предметами, речами, виробами;

здійснювати листування з особами, які знаходяться за межами колоній, вести з ними телефонні розмови;

одержувати і відправляти посилки, бандеролі, грошові перекази, одержувати передачі;

зустрічатися з родичами та іншими особами;

подавати пропозиції, заяви і скарги в усній чи письмовій формі від свого імені і з питань, що стосуються їх особисто;

брати участь у роботі самодіяльних організацій та гуртків соціально корисної спрямованості, займатися фізичною культурою і спортом;

придбавати, користуватися і зберігати предмети першої потреби, періодичні видання, літературу, продукти харчування;

розпоряджатися вільним часом, який відведений розпорядком дня, не порушуючи при цьому правил поведінки;

одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту;

одержувати правову допомогу від адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

2. Засудженим можуть надаватися й інші права, реалізація яких не суперечить меті покарання, порядку і умовам виконання та відбування покарання.

3. Засуджені зобов'язані:

дотримуватися норм, які визначають порядок і умови відбування покарання, розпорядок дня колонії, правомірних взаємовідносин з іншими засудженими, персоналом колонії та іншими особами;

утримувати в чистоті і порядку приміщення, дбайливо ставитися до майна колонії і предметів, якими вони користуються при виконанні дорученої роботи, здійснювати за ними належний догляд і використовувати їх тільки за призначенням;

виконувати всі законні вимоги персоналу колонії;

виконувати необхідні роботи по самообслуговуванню, благоустрою колонії;

дотримуватися санітарно-гігієнічних норм;

дотримуватися вимог пожежної безпеки і безпеки праці.

4. Засудженим забороняється:

самовільно залишати колонію, порушувати лінію охорони;

спілкуватися із засудженими та іншими особами з порушенням встановлених правил ізоляції, звертатися до них з проханням про виконання незаконних дій;

придбавати, виготовляти, зберігати і використовувати гроші, цінності, предмети, речі, речовини і вироби, заборонені до використання в колонії;

продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб предмети, вироби і речі, які перебувають в особистому користуванні;

заподіювати собі тілесні ушкодження, в тому числі і з допомогою іншої особи, завдавати шкоду своєму здоров'ю з метою ухилення від відбування покарання або виконання встановлених обов'язків;

завдавати шкоду державному, комунальному майну, майну інших юридичних чи фізичних осіб, у тому числі майну інших засуджених, створювати загрозу заподіяння шкоди такому майну;

вживати спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби;

чинити опір законним діям персоналу колонії, перешкоджати виконанню ним своїх службових обов'язків, підбурювати до цього інших засуджених;

грати в настільні та інші ігри з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди;

вживати нецензурні та жаргонні слова, давати і присвоювати прізвиська;

самовільно залишати призначені для перебування ізольовані територію, приміщення або визначене місце роботи.

1. Дана стаття уточнює, деталізує правове положення осіб, позбавлених волі, у порівнянні із загальним правовим статусом засуджених, що визначений у главі 2 КВК України (про поняття правового статусу засуджених та його загальне визначення дивись коментар до статті 8 КВК України).

Водночас подальша його конкретизація забезпечується Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, за якими засуджені мають право: на особисту безпеку; одержувати інформацію і роз'яснення про умови відбування і порядок виконання покарання, а також їх права; користуватися послугами, які надаються в установах виконання покарань, у тому числі додатковими, оплачуваними (підстригання; ремонт одягу, взуття, годинників тощо); отримувати медичну допомогу і лікування, у тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких; розпоряджатися грошовими коштами (для засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації), придбавати, володіти і розпоряджатися предметами, речами, виробами, використання яких не заборонено; здійснювати листування з особами, які перебувають за межами установ виконання покарань та не відбувають покарання, вести з ними телефонні розмови; одержувати і відправляти посылки, бандеролі, грошові перекази, одержувати передачі в порядку, установленому цими Правилами; зустрічатися з родичами та іншими особами у відповідності до обмежень, передбачених для різних категорій засуджених; подавати пропозиції, заяви і скарги в усній чи письмовій формі з питань, що стосуються їх особисто; брати участь у роботі самодіяльних організацій та гуртків соціально корисної спрямованості, займатися фізичною культурою і спортом; придбавати, користуватися і зберігати предмети першої потреби, періодичні видання, літературу, продукти харчування в асортименті та кількості, установленій цими Правилами; розпоряджатися вільним часом, який відведений розпорядком дня, не порушуючи при цьому правил поведінки; брати участь у трудовій діяльності; одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту за умови, що це не суперечить установленому порядку відбування покарання; одержувати правову допомогу в порядку, передбаченому ст. 107 КВК України; користуватися у приміщеннях для вживання їжі індивідуальними водонагрівальними електрокип'ятильниками заводського виготовлення потужністю до 0,5 кВт; відправляти поштою або передавати родичам під контролем адміністрації установи особисту літературу і періодичні видання; придбавати для загального користування за рахунок коштів, які перебувають на особистих рахунках, телевізори, холодильники з розрахунку: телевізор та холодильник — один на відділення.

2. Засуджені зобов'язані: суворо дотримуватися норм, які визначають порядок і умови відбування покарання, розпорядок дня установи, правомірних взаємовідносин з іншими засудженими, персоналом установи та іншими особами; утримувати в чистоті жилі й службові приміщення, робочі місця, за встановленим зразком заправляти ліжка, дотримуватися санітарно-гігієнічних норм, зберігати продукти харчування і предмети особистого використання у відведених для цього та спеціально обладнаних місцях; виконувати всі законні вимоги персоналу установи; у встановленому порядку виконувати роботи з благоустрою установи виконання покарань та прилеглої до неї території, а також для поліпшення культурно-побутових умов засуджених; дотримуватися вимог пожежної безпеки і безпеки праці; дбайливо ставитися до державного майна; сумлінно ставитися до праці; за межами локальних секторів на території виправних колоній пересуватися тільки строем; носити встановлені нагрудні знаки згідно із затвердженням зразком; під час відбування покарання у камерах виходити на прогулянку і дотримуватися встановлених на час прогулянки правил поведінки, за графіком чергувати в камерах; при зустрічі з працівниками установ виконання покарань та іншими посадовими особами, які відвідують установи, вставати і вітатися з ними; бути ввічливими між собою.

3. Засудженим забороняється: самовільно порушувати лінію охорони та встановлені межі установ виконання покарань; спілкуватися із засудженими та іншими особами з порушенням установлених правил ізоляції; звертатися до них з проханням про виконання незаконних дій; придбавати, виготовляти, зберігати і використовувати гроші, цінності, предмети, речі, речовини і вироби, заборонені до використання в установах; продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб предмети, вироби і речі, які перебувають в особистому користуванні; заподіювати собі тілесні ушкодження, у тому числі і за допомогою іншої особи, завдавати шкоду своєму здоров'ю з метою ухилення від відбування покарання або виконання встановлених обов'язків; завдавати шкоду державному, комунальному майну, майну інших юридичних чи фізичних осіб, у тому числі майну інших засуджених, створювати загрозу заподіяння шкоди такому майну, завішувати чи міняти без дозволу адміністрації спальні місця, а також обладнувати їх у комунально-побутових та інших службових або виробничих приміщеннях; уживати спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби; чинити опір законним діям персоналу установи, перешкоджати виконанню ним своїх службових обов'язків, підбурювати до цього інших засуджених; відправляти листи, у яких є нецензурні або інші неприпустимі вислови; організовувати та грати в настільні та інші азартні ігри з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди, а

в гральні карти — взагалі; уживати нецензурні та жаргонні слова, давати і присвоювати прізвиська; самовільно залишати призначену для перебування ізольовану територію, приміщення або визначене місце роботи, а також перебувати без дозволу адміністрації у гуртожитках та відділеннях, у яких вони не проживають, або на виробничих об'єктах, на яких вони не працюють; мати при собі предмети і речі в асортименті і кількості, що виходять за межі, установлені відповідним переліком; курити в невідведених для цього місцях, а у виховних колоніях — курити взагалі; направляти й отримувати кореспонденцію всупереч порядку, встановленому Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань; наносити собі або іншим особам татування; тримати тварин, займатись городництвом (у виховних колоніях можуть організовуватися куточки живої природи); вивішувати фотографії, репродукції, листівки, вирізки з газет та журналів на стінах, тумбочках, ліжках та робочих місцях; самовільно перепланувувати, змінювати конструктивні елементи будівель та споруд установ виконання покарань, споруджувати на виробничих об'єктах різні будови (лазні, пральні, душові, сейфи, будиночки, будки, приміщення та засоби для відпочинку, опалення і т.ін.); користуватися заточувальним обладнанням, інструментом, електроенергією, механізмами та іншими матеріалами з особистих мотивів.

4. Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань встановлено особливий порядок взаємовідносин працівників установ виконання покарань і засуджених. Ці взаємовідносини ґрунтуються на суворому дотриманні законності. Працівники установ зобов'язані постійно зміцнювати правопорядок в установах виконання покарань, проводити цілеспрямовану виховну роботу серед засуджених, виявляти та попереджувати вчинення правопорушень з їхнього боку, уміло поєднувати високу вимогливість з уважним ставленням до кожного засудженого. їм категорично забороняється входити у неслужбові стосунки із засудженими та їх родичами, що не викликані інтересами служби, а також користуватися їх послугами.

Засуджені зобов'язані бути ввічливими з працівниками установ виконання покарань, виконувати їх законні вимоги. Засуджені звертаються до працівників установ виконання покарань на «ви», називають їх по імені та по батькові або «громадянин», «громадянка» і далі за званням чи займаною посадою. Працівники установ виконання покарань звертаються до засуджених на «ви» і називають їх «засуджений», «засуджена», «громадянин», «громадянка» та прізвище. У виховних колоніях працівники звертаються до засуджених на «ти» і можуть звертатись до них словами «вихованець», «вихованка» та називати їх по імені.

Стаття 108. Придбання засудженими до позбавлення волі продуктів харчування і предметів першої потреби

1. Засуджені мають право придбавати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби на гроші, зароблені в колоніях, а засуджені чоловіки віком понад шістьдесят років, жінки — віком понад п'ятдесят років, інваліди першої та другої груп, вагітні жінки, жінки, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, неповнолітні, а також засуджені, які перебувають у лікувально-профілактичних закладах місць позбавлення волі, — також на гроші, одержані за переказами, за рахунок пенсій та іншого доходу.

2. Засудженим, які з незалежних від них причин не працюють чи завантажені роботою лише частково, дозволяється придбавати продукти харчування і предмети першої потреби на гроші, одержані за переказами.

3. Сума грошей, що дозволена до витрачання, встановлюється цим Кодексом.

4. Засудженим, які перевиконують норми виробітку або сумлінно виконують встановлені завдання, може бути додатково дозволено витратити на місяць гроші в сумі тридцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; засудженим, які перевиконують норми виробітку або сумлінно виконують встановлені завдання на важких роботах чи роботах із шкідливими умовами праці, — п'ятдесят відсотків мінімального розміру заробітної плати незалежно від відбутого строку покарання.

5. Інвалідам першої групи, вагітним жінкам, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється придбавати продукти харчування і предмети першої потреби на суму мінімального розміру заробітної плати.

6. Інвалідам другої групи і засудженим, які перебувають у лікувально-профілактичних закладах місць позбавлення волі, дозволяється придбавати продукти харчування і предмети першої потреби на суму, що становить шістьдесят відсотків мінімального розміру заробітної плати.

7. Перелік і кількість продуктів харчування і предметів першої потреби, що дозволяються до продажу засудженим, визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Одним з елементів режиму, що відображає різницю між умовами відбування покарання у колоніях різного рівня безпеки, є **право** засуджених до позбавлення волі придбавати продукти харчування та предмети першої потреби (ст. 108 КВК України). Це положення відповідає ст. 76.2 Мінімальних стандартних правил поведіння з'язнями, де сказано, що засуджені до позбавлення

волі повинні мати можливість витратити частину зароблених ними коштів на придбання дозволених предметів особистого вжитку.

2. За КВК України засуджені у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання мають право витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати (ст. 138); у колонії середнього рівня безпеки — до 80 % , а у колонії максимального рівня безпеки — до 70 % мінімального розміру заробітної плати. Треба сказати, що ці суми є базовими, бо засудженим, які відбувають покарання у дільницях ресоціалізації можуть бути змінені умови відбування покарання. Так, при сумлінній поведінці і ставленні до праці за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника колонії, погодженою зі спостережною комісією, засудженим може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші у виправній колонії: мінімального рівня безпеки після відбуття не менше третини строку покарання в сумі п'ятдесят відсотків мінімального розміру заробітної плати; середнього рівня безпеки після відбуття не менше половини строку покарання — 40% мінімального розміру заробітної плати; максимального рівня безпеки після відбуття не менше половини строку покарання — 30 % мінімального розміру заробітної плати.

3. За загальним правилом працездатні засуджені можуть придбавати продукти харчування та предмети першої потреби лише за безготівковим розрахунком і на кошти, зароблені в колоніях. Що стосується непрацездатних засуджених, тобто чоловіків віком понад шістьдесят років, жінок — віком понад п'ятдесят п'ять років, інвалідів першої та другої груп, вагітних жінок, жінок, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, неповнолітніх, то ці позбавлені волі можуть придбавати продукти харчування та предмети першої потреби також на гроші, одержані за поштовими переказами, за рахунок пенсій чи інших доходів.

За ст. 108 КВК України сума грошей, яку можуть витратити непрацездатні особи для придбання продуктів харчування та предметів першої потреби дорівнює: для інвалідів першої та другої груп, вагітних жінок, жінок, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, — сумі мінімального розміру заробітної плати, а для інвалідів другої групи — сумі, що становить шістьдесят відсотків мінімального розміру заробітної плати.

4. Відповідно до ч. 4 ст. 108 КВК України, засудженим, які перевищують норми виробітку або сумлінно виконують встановлені завдання, може бути додатково дозволено витратити на місяць гроші в сумі тридцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; засудженим, які перевищують норми виробітку або сумлінно виконують встановлені завдання на важких роботах чи роботах із шкідливими умовами праці, — п'ятдесят відсотків міні-

мального розміру заробітної плати незалежно від відбутого строку покарання.

Перевищенням норм виробітку вважається перевищення норм на роботі з відрядною системою оплати. До осіб, які сумлінно виконують встановлені завдання, відносяться засуджені, що зразково виконують погодинні роботи або свої обов'язки на роботах з посадовим окладом (наприклад, засуджені, зайняті на роботах з господарського обслуговування).

За положеннями даної статті, дозвіл на додаткове витрачання грошей дається незалежно від відбутої засудженим частини строку покарання, але при умові, що він у період, за який надається право додатково витратити кошти, не мав дисциплінарних стягнень за порушення умов відбування покарання.

5. Для придбання засудженими продуктів харчування та предметів першої потреби в колоніях організована щоденна робота магазинів. За графіком у час, визначений розпорядком дня, кожний засуджений у складі відділення соціально-психологічної служби може відвідувати магазин 3-4 рази на місяць.

6. Засудженим, що тримаються в дільницях посиленого контролю або в камерах колоній (секторів) максимального рівня безпеки, придбання продуктів харчування й предметів першої потреби два рази на місяць здійснюють начальники відділень на підставі заяви засудженого, погодженої з начальником установи.

7. Асортимент продуктів харчування та предметів першої потреби, які можуть придбати засуджені, затверджений Державним департаментом України з питань виконання покарань. Загалом він співпадає з переліком продуктів харчування, предметів першої потреби та засобів особистої гігієни, які можуть отримувати засуджені у посылках (передачах). До речі, Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань дозволяють засудженим за кошти, зароблені в колонії або отримані за поштовими переказами, придбавати в установленій відповідним переліком кількості й асортименті продукти харчування та предмети першої потреби в магазині колонії в рахунок належних їм посилок.

8. Продукти харчування, придбані засудженим в порушення встановленого порядку їх придбання або отримання, підлягають вилученню. З цього приводу складається акт, до якого долучається пояснення засудженого. Вилучені продукти можуть бути повернені родичам чи іншим особам, якщо вони передали їх засудженим. Якщо ж джерело придбання продуктів залишиться невідомим, то вони повинні здаватися у встановленому порядку на склад та після санітарного контролю передаватися на забезпечення засудженим за рахунок встановлених норм, а при непридатності — знищуватись.

Стаття 109. Придбання засудженими до позбавлення волі літератури і письмового приладдя

1. Засуджені мають право одержувати в бандеролях, посылках і передачах, а також без обмеження придбавати за рахунок коштів, які є на їхніх особових рахунках, літературу через книготорговельну мережу, письмове приладдя, передплачувати газети і журнали.

2. Література, придбана через книготорговельну мережу і отримана через пошту, не включається в число посилок (передач) і бандеролей, визначене цим Кодексом.

3. Засудженому дозволяється мати при собі не більше десяти примірників книг і журналів.

4. Література в кількості, що перевищує вказану в частині третій цієї статті, може передаватися на зберігання або за згодою засудженого — до бібліотеки колонії, або пересилатися за його рахунок родичам.

1. Ст. 108 КВК України має виховний характер та спрямована на розвиток у засуджених потреби до підвищення свого загальноосвітнього, культурного та естетичного рівня, задоволення художніх та естетичних потреб. Слід відмітити, що у кожній установі виконання покарань є бібліотека.

2. Стаття, що коментується, досить своєрідно вирішує питання про придбання засудженими літератури. З одного боку, це право достатньо розширено: засуджені можуть не тільки без обмеження придбавати, а й одержувати літературу в бандеролях, посылках і передачах. З іншого — засудженому дозволяється мати при собі не більше десяти примірників книг (журналів).

Подібне обмеження встановлено у зв'язку з відсутністю вільних площ для розміщення особистих бібліотек чи бібліотек відділення. До цього числа не входять підручники, необхідні для навчання засуджених у школі за спеціальністю. Іншу літературу засуджені можуть здати на зберігання або передати до бібліотеки установи для загального користування.

Пересилати придбану літературу родичам або іншим особам адміністрація установи за свій рахунок не зобов'язана, оскільки, по-перше, не в змозі здійснити, як того вимагає закон, цензуру кожного відправлення і, по-друге, не має фінансування на подібні не-статки. Таке пересилання здійснюється винятково на кошти засуджених, якщо вони є на їхніх особових рахунках. В іншому випадку література повинна бути здана в камеру схову, а після звільнення вона буде видана на руки власникові.

3. Закон не встановлює будь-яких обмежень стосовно до окремих категорій засуджених у праві придбавати літератури та письмових приладь, всі вони користуються однаковими правами. Не

має значення також і той факт, що у бібліотеці установи є в наявності та чи інша книга: засуджені мають право придбати видання, що їх цікавить, в особисте користування.

Хоча закон і не встановлює обмеження щодо характеру придбаної літератури, із загальних заборон стосовно зберігання тих чи інших предметів випливає, що засуджені не можуть зберігати, отримувати та розповсюджувати видання, котрі пропагують війну, розпалення національної та релігійної ворожнечі, культ насильства або жорстокості, а також видання порнографічного характеру. На такі видання засуджені не мають права і підписуватися.

4. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань встановлюють певні обмеження на отримання письмових приладь: засудженим не дозволяється придбавати, мати при собі кольорові олівці та кольорові ручки і чорнило з тим, щоб виключити можливість підробки документів, грошей та інших предметів.

5. Слід відмітити, що література, придбана через книготорговельну мережу та отримувана поштою, не включається до числа посилок (бандеролей), встановлених для тієї чи іншої категорії засуджених.

Стаття 110. Побачення засуджених до позбавлення волі з родичами, адвокатами та іншими особами. Телефонні розмови

1. Засуджені мають право на побачення: короткострокові тривалістю до чотирьох годин і тривалі — до трьох діб. Короткострокові побачення надаються з родичами або іншими особами у присутності представника колонії. Тривалі побачення надаються з правом спільного проживання і тільки з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки). Тривалі побачення можуть надаватися і подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти. Оплата послуг за користування кімнатами короткострокових і тривалих побачень здійснюється засудженими або їх родичами чи іншими особами за рахунок власних коштів.

2. Тривалі побачення при реєстрації шлюбу надаються поза чергово.

3. Для одержання правової допомоги за письмовою заявою засуджених, їхніх близьких родичів, громадських організацій засудженим надається побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. За бажанням засудженого або адвоката чи іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи

за дорученням юридичної особи, побачення можуть надаватися наодинці.

Побачення надається адміністрацією колонії при пред'явленні адвокатом ордера, а іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, іншого відповідного документа, а також документів, що посвідчують їх особу. Кількість і тривалість таких побачень не обмежена.

4. Кількість і види побачень встановлюються цим Кодексом.

5. Засудженим надається право на чотири телефонних розмови протягом року тривалістю до п'ятнадцяти хвилин кожна під контролем адміністрації. Телефонні розмови оплачуються з особистих коштів засуджених. Телефонні розмови між перебуваючими в місцях позбавлення волі заборонені.

6. Засудженим за їхнім проханням дозволяється замінити тривалі побачення короткостроковими, а також тривалі або короткострокові побачення — телефонними розмовами.

7. Порядок надання побачень і телефонних розмов визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Однією з доволі істотних умов відбування покарання є контакти позбавлених волі із зовнішнім світом. Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями рекомендують надавати позбавленим волі «можливість спілкуватися через регулярні проміжки часу і під належним наглядом із їхніми сім'ями або друзями, що мають бездоганну репутацію, як шляхом листування, так і безпосередньо, в ході відвідин». За ст. 110 КВК України особи, позбавлені волі мають право на два види побачень: короткострокові тривалістю до чотирьох годин і тривалі — до трьох діб. Засуджені, що відбувають покарання у виправних колоніях мінімального, середнього та максимального рівня безпеки можуть одержувати щомісяця короткострокове й один раз на три місяці тривале побачення.

2. Крім побачень засудженим надається право на чотири телефонних розмови протягом року тривалістю до п'ятнадцяти хвилин кожна, при наявності технічних можливостей. Міжміські телефонні розмови оплачуються з особистих коштів засуджених. Засудженим за їхнім проханням дозволяється замінити тривалі побачення короткостроковими, а також тривалі або короткострокові побачення — телефонними розмовами. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань не дозволяють побачення і телефонні розмови між засудженими до позбавлення волі, які перебувають в кримінально-виконавчих установах.

Порядок проведення побачень та телефонних розмов встановлені Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання. Короткострокові побачення надаються з родичами та іншими особа-

ми під наглядом представника адміністрації установи виконання покарань. З іншими особами побачення надаються тільки тоді, коли, на думку адміністрації, вони не будуть негативно впливати на засудженого. У разі відмови в наданні побачення на заяві засудженого або особи, яка бажає з ним зустрітися, робиться примітка про причини відмови. Начальник установи, як виняток, з метою виховного впливу може надати короткострокове побачення з родичами або телефонну розмову засудженим, яких тримають у ПКТ (ОК), ДІЗО або карцері.

3. Відповідно до вимог Віденської конвенції «Про консульські зносини», ратифікованої Україною 27.04.1989 р., генеральний консул, консул, віце-консул і консульський агент дипломатичних представництв закордонних держав мають право на короткострокові побачення із засудженими громадянами своїх держав. Побачення засуджених з дипломатичними представниками до кількості встановлених кримінально-виконавчим законодавством України не враховуються, їх число не обмежується.

За Методичними рекомендаціями Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо особливостей поведінки із засудженими, які є громадянами іноземних держав, та проведення з ними виховної роботи (від 26.10.2004 р.), повідомлення про заяви засуджених іноземців про бажання мати побачення з представниками посольств або консульств держави їхнього громадянства, керівництво установи у встановленому порядку надсилає до Департаменту, який повідомляє відповідне дипломатичне представництво іноземної держави в Україні. Побачення представників посольств і консульств відповідних держав із засудженими надаються тривалістю відповідно до ч. 1 ст. 110 КВК України, лише за наявності в цих представників дипломатичних або консульських карток.

4. Тривалі побачення відповідно до ст. 110 КВК України надаються з правом спільного проживання і тільки з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки). Тривалі побачення можуть надаватися і подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало в шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти, за наявності їх свідоцтв про народження та відповідної довідки органу самоврядування, що підтверджує факт їх проживання однією сім'єю.

Адміністрація установи, як правило, звільняє засуджених від роботи на період тривалих побачень з наступним або попереднім відпрацюванням.

Адміністрація установи за наявності технічної можливості забезпечує надання засудженим телефонних розмов, які проводяться за рахунок засудженого і під контролем представника адміністрації, згідно з Графіком у неробочий час. Для проведення телефонних розмов використовується телефон чергової частини установи або

встановлюється таксофон. Факт надання розмови засудженим реєструється у спеціальному журналі.

5. У разі епідемії, стихійного лиха або інших надзвичайних обставин, що перешкоджають нормальній діяльності установ, побачення можуть бути тимчасово відмінені. Об'єднання побачень або розділення одного побачення на декілька періодів не дозволяється.

6. Засудженим за їх бажанням дозволяється замінити тривалі побачення короткостроковими, а також тривалі та короткострокові побачення — телефонними розмовами.

7. Дозвіл на побачення надається начальником установи виконання покарань, а в разі його відсутності — першим заступником або особою, яка виконує його обов'язки, за заявою засудженого чи особи, яка прибула на побачення. Одночасно, за власним бажанням, засудженим подається заява про зняття його з котлового дозволу на час перебування на тривалому побаченні.

Тривалі побачення при реєстрації шлюбу надаються позачергово. Документами, які посвідчують особу, що прибула на побачення, її родинні зв'язки із засудженим, можуть бути паспорт, свідоцтво про народження, свідоцтво про шлюб, довідки органу самоврядування, що підтверджують факт проживання однією сім'єю засуджених з прибулою особою. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань серед документів, які посвідчують особу, що прибула на побачення називають також і посвідчення водія.

Підставою для надання тривалих побачень засудженим іноземцям з близькими родичами є анкетні дані цих засуджених. У разі відсутності таких даних в особовій справі засудженого-іноземця коло близьких родичів визначається шляхом його опитування.

8. Осіб, які прибули на побачення, приймають начальник установи або його заступник, начальник відділення або ЧПНУ. Їх інформують про поведінку засудженого і попереджають про обов'язкове дотримання правил поведінки під час побачення, заборону нелегальних передач та про негайне припинення побачення, якщо буде виявлено порушення встановлених правил.

Гроші, цінні речі, а також предмети, заборонені для використання в установах, здаються на збереження молодшому інспектору з проведення побачень і вносяться до спеціального журналу. У разі наявності достатніх підстав слід передбачати, що особа, яка прибула на побачення, має намір передати засудженому предмети, вироби та речовини, зберігання яких заборонено, або отримати від засудженого нелегальним шляхом заборонені речі, начальник установи оголошує такій особі про те, що побачення їй буде надано тільки тоді, коли вона погодиться на огляд її речей і одягу до і після побачення. Такий огляд проводиться в порядку, встановленому цими Правилами.

Якщо особа, яка прибула на тривале побачення, відмовиться від огляду речей і одягу, то побачення із засудженим їй не дозволя-

ється, але за бажанням може бути надане короткострокове побачення. У разі виявлення прихованих від огляду заборонених предметів особам, які намагалися передати їх засудженим, тривале побачення не надається або припиняється, і тоді діють вимоги закону про адміністративні правопорушення.

9. Побачення засудженому дозволяється не більш як з трьома дорослими особами, разом з якими можуть бути неповнолітні діти засудженого. Тривалість побачень установлюється адміністрацією установ виконання покарань залежно від пропускнуої можливості приміщень, у яких вони проводяться. У всіх випадках короткострокові побачення не можуть тривати менше двох годин, а тривалі — менше доби, якщо на менш коротких строках не налягають особи, які перебувають на побаченні.

10. На побачення засуджені повинні прибувати в охайному вигляді. На період тривалих побачень їм може видаватися одяг, білизна і взуття з обмінного фонду, який постійно зберігається у молодшого інспектора з проведення побачень, або одяг цивільного зразка, який принесли родичі. Засуджені до і після побачень підлягають повному обшуку. Їм надається дозвіл проносити в кімнати тривалих побачень туалетні речі, тютюнові вироби, попільнички, власні альбоми та літературу і періодичні видання, які вони бажають передати родичам.

11. Пронесення особами, які прибули на побачення із засудженими, в кімнати короткострокових побачень будь-яких продуктів або речей не дозволяється. До кімнат тривалих побачень дозволяється проносити продукти харчування (за винятком вино-горілчаных виробів і пива) та цивільний одяг для використання під час побачень, а також предмети і вироби, зберігання яких засудженим не заборонено.

12. Родичам засуджених, які перебувають на тривалих побаченнях, дозволяється у денний час виходити за межі колонії для придбання продуктів харчування, предметів першої потреби, а в разі дострокового закінчення побачення (з невідкладних обставин) — у будь-який час доби. Під час побачень не дозволяється передавати засудженим або засудженими будь-яких документів, записів, креслень і т.ін.

У разі порушення встановленого порядку поведінки на побаченні воно негайно припиняється, про що молодший інспектор доповідає посадовій особі, яка дозволила побачення, або ЧПНУ, які приймають остаточне рішення.

13. За користування кімнатами тривалих побачень, інвентарем та комунально-побутовими послугами з осіб, які прибули на побачення, або із засуджених стягується плата за затвердженими територіальними органами управління Департаменту розцінками в Розмірах, що відповідають фактичним витратам, і направляється виключно на їх утримання.

14. Кімнати побачень обладнуються наступним інвентарем згідно з переліком:

I. Кімната короткострокових побачень. Кімната короткострокових побачень обладнується за одним з двох варіантів: а) 1 варіант: два столи вздовж кімнати шириною 50 см з бар'єрами висотою 20 см, розділені між собою вільним простором шириною 120 см. Знизу до підлоги столи відгороджені суцільною перегородкою. З одного боку першого столу — стільці для відвідувачів (до 10 шт.), з протилежного боку другого столу — табуретки, прикріплені наглухо до підлоги, для засуджених. Стіл молодшого інспектора — з торцевого боку столів для засуджених і відвідувачів. У колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, виправних центрах та дільницях соціальної реабілітації кімнати короткострокових побачень можуть обладнуватися окремими столами та стільцями; б) 2 варіант: у кімнаті передбачаються кабінні шириною 80 см і довжиною 100 см, розділені між собою від підлоги до стелі скляними перегородками. Перегородки на висоту 85 см виконані з дерева та обладнані пластиком, вище — обладнані подвійним склом товщиною 6 мм кожне. У кабінах установлюються полички, обладнані пластиком, у яких умонтовано переговорний пристрій (динамік та телефонна трубка). У разі прибуття на побачення двох осіб або з дітьми, 1—2 кабіни виконуються шириною 140 см. Стіл молодшого інспектора, обладнаний переговорним пристроєм для прослуховування кабін, установлюється з торцевого боку середньої перегородки, що розділяє кабіни для засуджених та відвідувачів, за скляною перегородкою в окремій кімнаті. З одного боку в кабінах установлюються стільці для відвідувачів, з протилежного боку в кабінах для засуджених — табуретки, прикріплені наглухо до підлоги. Для надання короткострокових побачень засудженим до довічного позбавлення волі кабіна додатково обладнується металевими ґратами та дверима з механічними замками.

II. Кімнати тривалих побачень. До складу приміщень належать: житлові кімнати, кухня, умивальник, туалет, душова, комора для зберігання постільних речей та посуду, дитяча ігрова кімната, хол (кімната) для відпочинку, які повинні відповідати будівельним нормам та правилам. У разі можливості обладнується прогулянковий майданчик на свіжому повітрі.

Приміщення забезпечуються меблями, інвентарем та предметами господарчого вжитку. Усе інвентарне майно, що перебуває в користуванні, повинне мати тавро, яке несе інформацію про назву установи та дату початку експлуатації. Прання та зберігання постільної білизни здійснюються окремо. Планування, оздоблення та декоративне оформлення приміщень тривалих побачень повинні відповідати естетичним вимогам.

15. Відповідно до КВК України для одержання правової допомоги за письмовою заявою засуджених, їхніх близьких родичів,

громадських організацій засудженим надається побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

На бажання засудженого або адвоката чи іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, побачення можуть надаватися наодинці у кімнаті короткострокових побачень із забезпеченням їх безпеки.

Засудженим до довічного позбавлення волі побачення надаються в кімнатах короткострокових побачень, які обладнані кабінками. Побачення надається адміністрацією установи при пред'явленні адвокатом ордера, а іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, угоди або доручення юридичної особи, а також документів, що посвідчують їх особу. Слід звернути увагу, що окрім цього право фахівця у галузі права на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи повинно бути визначено спеціальним законом (детальніше дивись коментар до статті 8 КВК України).

Кількість і тривалість таких побачень не обмежена. Побачення засуджених з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, у кількості побачень, установлених КВК України, не зараховується, їх кількість і тривалість не обмежується, але вони проводяться в неробочий для засудженого час і тільки від підйому до відбою.

16. Про порядок обліку та обчислення строків надання засудженим побачень та телефонних розмов дивись коментар до статті 112 КВК України.

Стаття 111. Короточасні виїзди за межі виправних і виховних колоній

1. Засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки та виховних колоніях, може бути дозволено короточасні виїзди за межі колонії на території України на строк не більше семи діб, не включаючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці (не більше трьох діб), у зв'язку з такими винятковими особистими обставинами:

смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого;

стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї.

2. Заява засудженого про терміновий виїзд у зв'язку з винятковими обставинами має бути розглянута протягом доби.

Дозвіл на короткочасний виїзд дається начальником колонії з урахуванням особи і поведінки засудженого. Час перебування засудженого поза межами колонії зараховується в строк відбування покарання. Вартість проїзду засудженого оплачується ним особисто або його родичами.

3. Порядок надання засудженим короткочасних виїздів за межі колонії у зв'язку з винятковими особистими обставинами, передбаченими частиною першою цієї статті, визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

4. Засудженим жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, може бути дозволений короткочасний виїзд за межі виправної колонії на території України для влаштування дітей у родичів, опікунів або в дитячих будинках тривалістю не більше десяти діб без урахування часу перебування в дорозі (не більше трьох діб).

1. Яскравим прикладом прояву принципу гуманізму у поведженні із засудженими є надання їм можливості короткочасних виїздів за межі виправних колоній.

Короткостроковими виїздами можуть користуватися засуджені, які тримаються у виправних колоніях мінімального й середнього рівня безпеки та виховних колоніях. Дане правило поширюється і на осіб, які залишені у слідчих ізоляторах для роботи у господарській обслузі, за умови, що визначений їм вид установи виконання покарань відповідає вказаним у даній статті.

2. Тривалість виїзду та час на дорогу визначається у межах встановленого законом строку з урахуванням характеру виняткової обставини, віддаленості місця слідування від установи виконання покарань. Загальний час виїзду не може перевищувати семи діб, не враховуючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці, але не більше трьох діб.

Неповнолітньому адміністрація може дозволити такий виїзд при умові, якщо його супроводжують в дорозі (як у напрямку туди, так і у зворотному напрямку) родичі або інші дорослі особи.

3. Короткострокові виїзди засудженим можуть бути дозволені у зв'язку зі смертю або тяжкою хворобою близького родича, що загрожує життю хворого (близькими родичами є батько, матір, син, дочка, дружина, чоловік, рідні брати та сестри, дід, бабка, усиновитель або всиновлений).

Виїзд засудженого у зв'язку зі стихійним лихом, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї, може бути дозволений, якщо від нього постраждали чоловік, дружина, діти, батьки, інші родичі, що до арешту проживали разом із засудженим та вели з ним спільне господарство.

4. Дозвіл на короткочасний виїзд у зв'язку з винятковими обставинами дається начальником колонії з урахуванням особи й по-

ведінки засудженого. При необхідності короткострокового виїзду засуджений подає на ім'я начальника установи письмову заяву, до якої додає документ, який підтверджує наявність передбачених законом особистих обставин.

Рішення про виїзд приймається у добовий строк з моменту надходження офіційно засвідчених документів (висновку або довідки органу охорони здоров'я про тяжку хворобу, що загрожує життю хворого, довідки сільської ради, органу місцевого самоврядування або з житлової дільниці про стихійне лихо, довідки або телеграми про смерть тощо). Ці документи повинні бути завірені органом, що їх видав, або органом внутрішніх справ за місцем дислокації цих органів.

5. За порядком, встановленим Державним департаментом України з питань виконання покарань, результати розгляду питання про короткостроковий виїзд оформлюються письмовим висновком, а при позитивному рішенні даного питання видається відповідний наказ начальника установи.

Слід звернути увагу, що ст. 111 КВК України та нормативно-правові акти Державного департаменту України з питань виконання покарань не передбачають погодження вищевказаного висновку з відповідним прокурором.

Даний висновок та копія наказу, а також інші документи долучаються до особливої справи засудженого.

6. Особа, що отримала дозвіл на виїзд, дає підписку про те, що її роз'яснено порядок надання короткострокових виїздів, вона попереджена про відповідальність за неповернення без поважних причин у встановлений строк до місця відбування покарання. Відповідальність може бути як дисциплінарна, так і кримінальна. Остання передбачена ч. 3 ст. 390 КК України.

7. Протягом доби по прибуттю до місця призначення засуджений зобов'язаний з'явитися до місцевого органу внутрішніх справ, маючи при собі відповідні документи. Перелік цих документів, порядок виходу засудженого за територію установи, повернення його назад, обов'язки засудженого та визначені для нього заборони є такими ж, як при наданні засудженим виїздів за межі виправних Центрів (дивись коментар до ст. 59 КВК України).

8. Час перебування засудженого поза межами колонії зараховується в строк відбування покарання. Вартість проїзду засудженого оплачується ним особисто або його родичами.

Стаття 112. Одержання засудженими до позбавлення волі посилок (передач) і бандеролей

1. Число посилок (передач) і бандеролей, що одержують засуджені, які тримаються в колоніях, встановлюється цим Кодексом.

2. Максимальна вага однієї посилки або бандеролі визначається діючими поштовими правилами. Вага однієї передачі не може перевищувати встановленої ваги посилки.

3. Важкохворі засуджені, вагітні жінки, жінки, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, інваліди першої та другої груп, незалежно від призначеного їм виду виправної колонії, можуть одержувати додаткові посилки (передачі) і бандеролі в кількості і асортименті, які визначаються медичним висновком.

4. Лікарські засоби і вироби медичного призначення, які одержують засуджені відповідно до медичного висновку, не включаються в число посилок (передач) і бандеролей. Вони направляються до медичної частини колонії для лікування цих засуджених.

5. Порядок приймання і вручення посилок (передач) або бандеролей, а також перелік предметів, заборонених до одержання засудженими, визначаються нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

1. Засудженим, які відбувають покарання в установах виконання покарань, дозволяється одержувати посилки (передачі) у кількості, установленій даною статтею КВК України.

Тяжкохворі засуджені, вагітні жінки, жінки, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, інваліди першої та другої груп незалежно від призначеного їм виду виправної колонії можуть одержувати додаткові посилки (передачі) і бандеролі в кількості й асортименті, які визначаються медичним висновком.

2. Засудженим дозволяється в рахунок належних їм посилок (передач) у встановленій кількості й асортименті придбавати у ларьку колонії продукти харчування і предмети першої потреби за кошти, зароблені в установі або одержані за переказами.

3. Для приймання передач обладнуються спеціальні кімнати, вхід у які вільний для громадян. У цих кімнатах установлюються столи з письмовим приладдям і контрольними вагами, стільцями або лавками, скриньки для заяв і скарг. На видних місцях вивішуються витяги з нормативно-правових актів, що визначають порядок надання побачень, прийняття передач і встановлюють відповідальність громадян за його порушення, а також графік приймання громадян та інформація щодо можливості придбання особами, які прибули на побачення, продуктів харчування і предметів першої потреби у ларьку колонії за власні кошти через касу установи. Молодші інспектори, які приймають передачі, в обов'язковому порядку повинні дотримуватися правил гігієни та санітарії.

4. Особа, яка доставила передачу, складає та підписує заяву у двох примірниках за встановленим зразком. Вартість бланка заяви встановлюється адміністрацією установи з урахуванням витрат на їх виготовлення і сплачується у касі установи особою, яка доставила передачу, або відраховується з особистого рахунку засу-

дженого. Передача та обидва примірники заяви здаються молодшому інспектору, який зобов'язаний перевірити наявність у засудженого права на отримання передачі, про що зробити відповідну відмітку на заяві, і отримати письмовий дозвіл у начальника установи або першого заступника, або осіб, які виконують їх обов'язки на її прийняття. Після цього молодший інспектор у присутності особи, яка доставила передачу, перевіряє вагу кожного найменування, про що робить відмітки у заявах (у вагу передачі не зараховуються предмети одягу, взуття, особистої гігієни, першої потреби, ліки і медпрепарати), та асортимент і, прийнявши передачу, перший примірник заяви повертає особі, яка її доставила, з особистою відміткою (підписом) про прийняття, а другий з відміткою про вагу передачі долучає до окремої справи після особистого підпису засудженого про одержання передачі.

5. Вага однієї передачі не може перевищувати встановленої поштовими правилами граничної ваги посилки. Посилки, які одночасно (протягом 5 діб) надійшли на адресу одного й того самого засудженого, і якщо їх загальна вага не перевищує встановленої граничної ваги, вважаються як одна посилка за умови наявності права на їх отримання.

Предмети та продукти харчування, що не передбачені переліком, повертаються особі, яка їх доставила, із зазначенням причин повернення. За фактами виявлення в передачах предметів, виробів і речовин, які могли бути використані засудженим із злочинною метою, у встановленому порядку проводяться службові розслідування.

Посилки від підприємств зв'язку приймаються тільки на адресу тих засуджених, які мають право на їх отримання. Посилки, адресовані засудженим, переведеним в інші установи виконання покарань, пересилаються за рахунок установ за місцем їх нового тримання.

Посилки, що надійшли на адресу засуджених, які відбувають стягнення у виді поміщення у ДІЗО, карцер, видаються після відбуття ними стягнення, а засудженим, які переведені у виді стягнення до ПКТ (ОК), видаються начальником відділення соціально-психологічної служби під підпис. Посилки, що надійшли на адресу засуджених, які звільнилися або померли, повертаються відправникам накладною платнею з приміткою «підлягає поверненню».

6. Огляд передач здійснюється молодшим інспектором, який перевіряє їх вагу та асортимент. Вкладення перевіряються ретельно і акуратно. У необхідних випадках хлібобулочні вироби та інші продукти розрізаються, сипучі продукти пересипаються, а інші ретельно оглядаються. Особлива увага приділяється консервним банкам та різним упаковкам, у яких можуть бути спиртні напої, наркотичні речовини, гроші та інші предмети, заборонені для зберігання та використання засудженим в установах виконання покарань, у разі необхідності вони розкриваються і оглядаються.

Відкриття й огляд вмісту посилки проводиться молодшими інспекторами нагляду і безпеки в присутності адресата, у разі його відсутності — комісійно. Під час огляду і перевірки речей та продуктів, що надійшли в посылках, дотримується такий самий порядок, що й під час приймання передач. Вміст посилок реєструється в спеціальній книзі.

7. Не раніше як за місяць до звільнення засуджений може отримати поштою або доставлені безпосередньо в установу одяг та взуття цивільного зразка за сезоном, який зберігається на складі і видається йому за день до його звільнення. Такі відправлення не вважаються посылкою або передачею.

8. Засудженим, які відбувають покарання в установах виконання покарань, дозволяється отримання бандеролей у кількості й асортименті, що передбачені даною статтею та Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Бандеролі, одержані з книготорговельної мережі на замовлення засуджених, до чергових не зараховуються.

Стосовно бандеролей, що надійшли на адресу засуджених, які вибули до інших установ, а також тих, які не мають права на їх отримання (крім випадків, передбачених нижче), адміністрація діє в порядку, визначеному пунктом 5 коментаря до цієї статті. З урахуванням того, що з продуктів харчування згідно з поштовими правилами в бандеролях можуть пересилатися тільки сухі кондитерські вироби, вони підлягають врученню засудженим у повному асортименті. З предметів культурно-побутового вжитку, що надходять у бандеролях, засудженим видаються такі предмети, зберігання яких їм не заборонено. Вміст бандеролей також реєструється в спеціальній книзі.

У разі виявлення в бандеролях заборонених предметів вони повертаються відправникам накладною платною. Подібним чином адміністрація установ діє з друкованими виданнями, що надійшли в бандеролях не через книготорговельну мережу. Бандеролі, адресовані засудженим, які відбувають стягнення у виді переведення до ПКТ (ОК) або поміщення у ДІЗО, карцер, видаються в порядку, визначеному вище у пункті 5.

9. У разі повернення відправникам посилок і бандеролей у зв'язку з порушенням ними асортименту вмісту адміністрація установ виконання покарань відповідальності за збереження якості вмісту не несе. Адміністрація установ забезпечує зберігання вмісту посилок і бандеролей за умов, якщо вони не були вручені засудженим у зв'язку з відбуванням ними дисциплінарного стягнення, однак у разі їх природного псування через тривале зберігання відповідальності не несе.

10. Облік посилок, передач, бандеролей, що надходять на ім'я за суджених, а також наданих їм побачень і телефонних розмов (у т.ч. і наданих як заохочення) ведеться молодшими інспекторами в спе-

ціальних картках, які зберігаються у сейфі і обліковуються як бланки суворої звітності, а вміст посилок і бандеролей — у спеціальній книзі.

Перші побачення, посылка (передача), бандероль, телефонна розмова можуть бути надані засудженому відразу після прибуття його до установи виконання покарань, незалежно від того, коли він мав їх у місцях попереднього ув'язнення. Наступні побачення, посылка (передача), бандероль, телефонна розмова надаються після закінчення періоду, що дорівнює частині терміну від ділення тривалості року на кількість відповідних побачень, посилок (передач), бандеролей, телефонних розмов, на які засуджений має право протягом року. Відхилення від визначеного терміну не може перевищувати 5 днів.

11. Час, протягом якого засудженим не видавалися посылки (передачі), бандеролі та не надавалися побачення, телефонні розмови у зв'язку з карантинном, стихійним лихом або переведенням колоній на режим особливих умов, зараховується в строк, після закінчення якого засуджені можуть їх отримати. Засудженим дозволяється в рахунок чергової посылки або передачі виносити після тривалих побачень продукти харчування та предмети першої потреби в кількості та асортименті, що встановлені для посилок і передач.

Стаття 113. Листування засуджених до позбавлення волі

1. Засудженим дозволяється одержувати і відправляти листи і телеграми за свій рахунок без обмеження їх кількості.

2. Листування між перебуваючими в місцях позбавлення волі засудженими, які не є родичами, допускається тільки з дозволу адміністрації колонії.

3. Кореспонденція, яку одержують і відправляють засуджені, підлягає перегляду.

4. Пропозиції, заяви і скарги, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини та прокуророві, переглядові не підлягають і не пізніше як у добовий строк надсилаються за належністю.

1. Засудженим відповідно до даної статті дозволено отримувати та відправляти за рахунок власних коштів листи та телеграми без обмеження їх кількості.

2. Відправлення засудженими листів і звернень проводиться тільки через адміністрацію установ виконання покарань. З цієї Методикою на території установ вивішуються поштові скриньки, які щоденно відкриваються уповноваженими на те посадовими особами. Засуджені, які тримаються у камерах, передають листи для відправлення представникам адміністрації. Листи опускаються до поштових скриньок або передаються представникам адміністрації

в незапечатаному вигляді та в подальшому реєструються інспекторами з перевірки кореспонденції.

Листи, що надійшли на ім'я засудженого після його вибуття з установи, не пізніше триденного строку відправляються за його новим місцезнаходженням. Доплатні листи оплачуються за рахунок адресата.

3. Листи засуджених, виконані тайнописом, шифром або із застосуванням інших умовностей, а також ті, що мають цинічний характер або відомості, що не підлягають розголошенню, адресату не надсилаються, про що оголошується засудженому, і знищуються.

4. Кореспонденція, яку одержують і відправляють засуджені, підлягає перегляду, проте закон передбачає виняток з цього правила. За ч. 4 ст. 113 КВК України пропозиції, заяви і скарги, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини та прокуророві, переглядові не підлягають і не пізніш як у добовий строк надсилаються за належністю. У зв'язку з цим показово, що Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань називає ще одного адресата, кореспонденція якому переглядові не підлягає — це Європейський суд із прав людини. Така редакція хоча й виходить за межі норми КВК України, але, разом із тим, вона більш близька до частини 3 ст. 36 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, де сказано, що кожен в'язень повинен мати можливість звертатися як до органів центрального тюремного управління, так і до судової влади чи інших компетентних органів із заявами чи скаргами, зміст яких не повинен цензуруватися. Так само й ст. 42.3 Європейських тюремних правил містить положення, згідно з яким кожному ув'язненому дозволяється направляти в незапечатаному конверті прохання або скаргу в центральні органи управління кримінально-виконавчою системою, судові чи інші компетентні органи. Отже, хоча позбавлені волі в Україні й не можуть звертатися в центральний апарат Державного департаменту України з питань виконання покарань або ж у вітчизняні суди без того, щоб їх заяви чи скарги переглядалися адміністрацією колонії, але на рівні підзаконного нормативного акта їм усе ж таки дозволяється звертатися за захистом своїх прав до Європейського суду з прав людини.

Листи, адресовані вказаним адресатам, переглядові не підлягають і не пізніш як у добовий строк надсилаються за належністю, а якщо вони подані в неробочі чи святкові дні, то не пізніше доби з їх завершення.

5. Засуджені мають право звертатися зі зверненням до різних установ і організацій, викладеними в усному або письмовому вигляді. Певні особливості цієї процедури встановлені у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Як і листи, письмові звернення направляються за належністю через адміністрацію установ виконання покарань. Для написання звернень засудженим на їх прохання видається папір і ручка.

Направлені адресатам звернення з питань одержання посилок (передач), надання побачень, телефонних розмов, медичної допомоги, забезпечення речовим майном, а також інші звернення, які можуть бути вирішені по суті адміністрацією установ виконання покарань, розглядаються на місці, не чекаючи результатів їх розгляду організаціями або посадовими особами, яким вони адресовані.

Звернення, адресовані до державних і громадських організацій та на ім'я посадових осіб, адміністрація установ в обов'язковому порядку супроводжує листами. До звернень з питань помилування, а також переведення до інших установ виконання покарань в обов'язковому порядку додаються довідки-характеристики на осіб, які їх подали, та інші матеріали.

Відповідно до вказівки Державного департаменту України з питань виконання покарань від 02.01.2003 р. № 5-31/Вц у довідках з особових справ засуджених, які направляються до Департаменту разом з матеріалами розгляду скарг, обов'язково повинна вказуватись фабула кримінальної справи та подані вичерпні відповіді на питання, підняті у скарзі. Також до матеріалів повинні додаватися довідки, що свідчать про проведену з засудженим роботу, пояснення засуджених.

У разі повторного звернення зі скаргою адміністрація в супровідному листі повідомляє, який орган розглядав попередню скаргу заявника та наслідки її вирішення. Щодо звернень, адресованих до державних органів, громадських організацій та на ім'я посадових осіб з питань, які не входять до їх повноважень, особі, що їх подала, рекомендується переадресувати звернення. Якщо засуджений наполягає на відправленні звернення до визначеного органу, то воно направляється адресату.

Звернення, у яких є нецензурні або інші неприпустимі вислови, адресатам не відправляються. Звернення, подані в письмовому вигляді, реєструються у канцелярії установи і не пізніше як у триденний строк відправляються адресатам. Усні звернення реєструються у журналі приймання засуджених з особистих питань. Відповіді про наслідки розгляду звернень засудженим на руки не видаються, а оголошуються шляхом зчитування під розпис при надходженні, але не пізніше як у триденний строк, і долучаються до особових справ засуджених. Засуджені мають право при цьому самостійно знімати копії з відповідей шляхом їх переписування.

Відшкодування витрат за пересилання звернень проводиться за коштів, які є на особових рахунках засуджених. У разі відсутності таких коштів пересилання звернень проводиться за рахунок коштів, передбачених кошторисом на утримання установ виконання покарань.

6. На адміністрацію установи покладено обов'язок забезпечення безумовного виконання вимог Закону України «Про звернення громадян» та інших нормативно-правових актів, що регламенту-

ють роботу зі зверненнями громадян. За їх порушення адміністрація установи несе відповідальність.

Стаття 114. Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів

1. Засуджені мають право без обмеження одержувати грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації колонії — й іншим особам. Одержані за переказами гроші зараховуються на особовий рахунок засудженого.

2. Гроші, виявлені в посылках (передачах), бандеролях і листах, що надходять на ім'я засудженого, вилучаються і реалізуються в порядку, встановленому частиною четвертою статті 59 цього Кодексу.

1. КВК України передбачає право та порядок одержання і відправлення засудженими грошових переказів родичам та іншим особам.

Умови відбування покарання в місцях позбавлення волі допускають можливість отримання та відправлення засудженими грошових переказів, при цьому встановлені певні обмеження.

Засуджені до позбавлення волі можуть направляти грошові перекази без обмежень лише родичам, використовуючи для цього безготівковий розрахунок з установами зв'язку, що здійснюють подібні перекази. Для відправлення грошових переказів іншим особам обов'язковою умовою є дозвіл адміністрації установи.

2. З метою відправлення грошового переказу засуджені передають письмові заяви в бухгалтерію установи виконання покарань, яка знімає з їх особових рахунків суми, вказані у заяві, та пересилає кошти за допомогою установ зв'язку за призначенням та адресою, вказаною у заяві.

Дозвіл відправляти грошові перекази стимулює матеріальну зацікавленість засуджених в результатах своєї праці, що сприяє підвищенню продуктивності праці та поліпшенню умов трудового виховання засуджених. Поряд з цим систематичне надання матеріальної допомоги своїм родинам свідчить про активність процесу виправлення засуджених.

Показником виправлення засуджених повинно служити також направлення ними грошових переказів з метою дострокового погашення позовів потерпілих та інших осіб. Адміністрація установи виконання покарань повинна усіляко підтримувати це, проводити відповідну виховну та роз'яснювальну роботу, створювати умови для високопродуктивної праці осіб, які відбувають покарання.

Засуджені до позбавлення волі мають право на відправлення грошових переказів і за іншими причинами: при участі у цивільно-правових угодах, наприклад, у зв'язку з придбанням майна **в порядку,**

встановленому для засуджених, у зв'язку з поверненням боргу, погашенням раніше узятих позичок, придбанням книг тощо.

3. Отримання засудженими грошових переказів законом не обмежено. Перекази можуть направлятися у зв'язку з поверненням боргу, прийняттям спадщини, виплатою авторського гонорару тощо. Але при цьому засудженим та їх родичам потрібно роз'яснити Щ^о направлення грошових переказів з метою придбання продуктів харчування та предметів першої потреби є недоцільним, оскільки за законом засудженим дозволяється купувати це тільки за кошти, зароблені в колонії. Такі обмеження у використанні грошових коштів, отриманих за переказами, продиктовані необхідністю виключити для засуджених будь-яку можливість отримання матеріальної допомоги не за рахунок своєї праці, що безпосередньо впливає з трудового виховання засуджених.

У той же час засудженим чоловікам віком понад шістьдесят років, жінкам — віком понад п'ятдесят п'ять років, інвалідам першої та другої груп, вагітним жінкам, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, неповнолітнім, а також засудженим, які перебувають у лікувально-профілактичних закладах місць позбавлення волі, дозволено придбавати продукти харчування та предмети першої потреби на гроші, одержані за переказами.

Стаття 115. Матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі

1. Особам, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Норма житлової площі на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою трьох квадратних метрів, у виховних колоніях і у виправних колоніях, призначених для тримання жінок, — чотирьох квадратних метрів, у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі — п'яти квадратних метрів.

2. Засудженим надається індивідуальне спальне місце і постільні речі. Вони забезпечуються одягом, білизною і взуттям за сезоном з урахуванням статі і кліматичних умов, а в лікувальних закладах — спеціальним одягом і взуттям.

3. Вагітним жінкам і матерям-годувальницям створюються поліпшені житлово-побутові умови та встановлюються підвищені норми харчування.

4. Засудженим неповнолітнім, інвалідам першої та другої груп, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, непрацюючим жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, непрацюючим чоловікам віком понад шістьдесят років і жінкам —

понад п'ятдесят п'ять років (якщо вони не одержують пенсії), а також особам, звільненим від роботи через хворобу, в тому числі звирим на активну форму туберкульозу, харчування, одяг, взуття білизна і комунально-побутові послуги надаються безоплатно.

5. Норми харчування осіб, позбавлених волі, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

6. Засуджені з дозволу адміністрації можуть з коштів, які знаходяться на особових рахунках, додатково придбавати взуття і одяг, у тому числі спортивний, оплачувати лікувально-профілактичні послуги, що надаються додатково за призначенням лікаря, отримувати необхідне за медичними показаннями дієтичне харчування.

1. Умови відбування покарання врегульовані главою 17 КВК України. Згідно зі ст. 115 КВК України, особам, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Норма житлової площі на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою як три квадратних метра, у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі — п'ять квадратних метрів. Необхідно звернути увагу на те, що ці норми поки що не відповідають міжнародним стандартам, оскільки за висновками Комітету проти катувань Ради Європи житлову площу, що є меншою семи квадратних метрів, слід розглядати як застосування тортур у місцях позбавлення волі.

2. Засудженим надається індивідуальне спальне місце й постільні речі. За нормами, встановленими Державним департаментом України з питань виконання покарань, установи виконання покарань забезпечуються (в основному за рахунок власного виробництва) меблями, інвентарем і предметами господарського призначення, а особи, позбавлені волі, забезпечуються одягом, білизною і взуттям за сезоном із урахуванням статі, віку й кліматичних умов, а в лікувальних закладах — спеціальним одягом і взуттям. Вартість речового майна, виданого засудженим у користування, відшкодовується ними за рахунок коштів, зароблених у місцях позбавлення волі, та згідно із заявами за рахунок коштів, що надійшли на особові рахунки. Після оплати вартості отриманого майна воно переходить у власність засудженого.

3. За частиною 4 ст. 115 КВК засудженим неповнолітнім, інвалідам першої та другої груп, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, непрацюючим жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, непрацюючим чоловікам віком понад шістьдесят років і жінкам — понад п'ятдесят п'ять років (якщо вони не одержують пенсії), а також особам, які звільнені від роботи через хворобу, в тому числі звирим на активну форму туберку-

льозу, харчування, одяг, взуття, білизна і комунально-побутові послуги надаються безоплатно.

4. Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань визначається асортимент та кількість предметів, виробів і речей, які можуть перебувати у засудженого. Якщо їх більше за встановлені норми, то вони вилучаються у засудженого і здаються на склад, про що складається акт. Разом із тим, загальна вага предметів і речей (з урахуванням і тих, що зберігаються на складах), які належать засудженому, у всіх випадках не повинна перевищувати 50 кг.

5. В установах виконання покарань засуджені не тільки можуть придбавати продукти харчування й предмети першої потреби. З метою наближення умов життя в колонії до життя на свободі засудженим можуть надаватися й додаткові платні послуги: медичне обслуговування, фотографування, ремонт годинників, електробритв та інший дрібний ремонт дозволених до використання предметів і речей, лазньо-пральні послуги, прокат кіно- та відеофільмів тощо. Перелік послуг, які можуть надаватися на платній основі, встановлюється Державним департаментом України з питань виконання покарань.

6. Згідно зі ст. 3 Європейських тюремних правил цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їх здоров'я та гідність. У справі підтримання здоров'я засуджених особливо важливу роль безсумнівно відіграє харчування засуджених. У Пояснювальній записці до Європейських тюремних правил звертається увага на те, що їжа та вода складають основу самого життя й неминуче опиняються в центрі уваги людей, що приречені на монотонність тюремного існування. Якість їжі, її приготування та зовнішній вид можуть виявитися вирішальними при оцінці ув'язненими того, наскільки уважно та відповідально відноситься до них адміністрація місця позбавлення волі. Через це організація харчування також важлива для вироблення в осіб, позбавлених волі, позитивного ставлення до всього процесу їх виправлення та навчання. Ось чому повинно бути зроблено все для того, щоб забезпечити ув'язненим таке харчування й такі умови, в яких приймається їжа, які були б максимально наближені до середнього рівня в системі громадського харчування за межами місць позбавлення волі.

7.16.06.1992 р. постановою Кабінету Міністрів України були затверджені норми добового забезпечення продуктами харчування засуджених до позбавлення волі. Для різних категорій позбавлених волі встановлено 11 норм харчування. Норми харчування осіб, позбавлених волі, є диференційованими. Окремо є норми для дорослих і неповнолітніх, для дітей, що знаходяться в будинках дитини при установах виконання покарань, для хворих, що знаходяться на стаціонарному лікуванні, для вагітних жінок і годуючих матерів, для осіб, що постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС.

Норми харчування враховують місцезнаходження особи (у до_ розі, в колонії чи слідчому ізоляторі), характер зайнятості засуджених на роботі. В залежності від цих показників змінюється асортимент продуктів і сумарна енергетична цінність тієї чи іншої норми. Як правило, кожна з норм забезпечення засуджених продуктами харчування поділяється на дві піднорми: загальну і норму дієтичного харчування.

Так, норма № 1 А (загальна) забезпечення продуктами харчування засуджених, що знаходяться в установах виконання покарань, передбачає на добу: 500 г хліба із суміші борошна житнього і пшеничного 1 сорту; 150 г хліба пшеничного із борошна 2 сорту; 120 г крупи; 100 м'яса; 100 г риби; 550 г картоплі; 250 г овочів, а також бобові, макаронні вироби, жири, маргарин, олія, цукор, чай, сіль і т. ін. Енергетична цінність цієї норми складає 3026,2 ккал. Норма № 1 Б (дієтичного харчування) за рахунок доповнення деякими продуктами харчування (масло тваринне, рис, манна крупа) має енергетичну цінність 3059,4 ккал.

За підсумками чотирьох інспекційних поїздок в Україну експертів Комітету проти катувань ради Європи, що відбулися в 1998, 1999, 2000 і 2002 рр., було зроблено висновок, що харчування засуджених та ув'язнених в Україні не є достатнім для підтримання їх здоров'я, а отже є порушенням прав людини. Така ситуація склалась через щорічне недостатнє фінансування з державного бюджету потреб установ виконання покарань. Для виправлення цього становища Державний департамент України з питань виконання покарань розробив комплексну програму щодо покращення продовольчого забезпечення спецконtingенту та зміцнення матеріальної бази установ кримінально-виконавчої системи України на 2001-2005 рр. Посилення уваги до самозабезпечення кримінально-виконавчої системи привело до позитивних зрушень. Так, за інформацією Державного департаменту України з питань виконання покарань, серед установ виконання покарань функціонують виправні колонії із сільськогосподарським профілем виробництва. З метою забезпечення продуктами харчування всіх осіб, позбавлених волі, у цих колоніях вирощують зернові, технічні культури, картоплю, овоче-баштанні рослини, розвивають птахівництво, тваринництво. Колонії мають тепер власні переробні комплекси: млини, хлібопекарні, обладнання для виробництва макаронних виробів, дільниці консервації та соління овочів, цехи виготовлення молочної продукції тощо.

Стаття 116. Медико-санітарне забезпечення засуджених до позбавлення волі 1. У місцях позбавлення волі організовуються необхідні лікувально-профілактичні заклади, а для лікування засуджених, які

хворіють на активну форму туберкульозу, — заклади на правах лікувальних. Для спостереження та лікування хворих на інфекційні захворювання в медичних частинах колоній створюються інфекційні ізолятори.

2. Лікувально-профілактична і санітарно-протиепідемічна робота в місцях позбавлення волі організовується і проводиться відповідно до законодавства про охорону здоров'я. Адміністрація колоній зобов'язана виконувати необхідні медичні вимоги, що забезпечують охорону здоров'я засуджених. Засуджені до позбавлення волі зобов'язані виконувати правила особистої і загальної гігієни, вимоги санітарії.

3. У разі заявленої засудженим відмови від прийняття їжі, якщо це загрожує його життю, допускається примусове годування за медичним висновком.

4. Порядок надання особам, які позбавлені волі, медичної допомоги, організації і проведення санітарного нагляду, використання лікувально-профілактичних і санітарно-профілактичних установ органів охорони здоров'я і залучення з цією метою їхнього медичного персоналу визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства охорони здоров'я України.

5. Засуджений має право звертатися за консультацією і лікуванням до установ, що надають платні медичні послуги. Оплата таких послуг і придбання необхідних ліків здійснюється засудженими або їхніми родичами за рахунок власних коштів. Консультування і лікування в таких випадках здійснюються в медичних частинах колоній за місцем відбування покарання під наглядом персоналу медичної частини.

1. Ще однією з умов відбування покарання є медико-санітарне забезпечення засуджених до позбавлення волі, що здійснюється медичною службою установ виконання покарань. У відповідності з міжнародними документами медичне обслуговування в установах виконання покарань має надаватися й організовуватися за такими якісними стандартами й високому професійному рівні, що відповідаютим тим, які використовуються в установах охорони здоров'я поза місцями позбавлення волі.

У відповідності з ч. 2 ст. 116 КВК України лікувально-профілактична і санітарно-протиепідемічна робота в місцях позбавлення волі організовується і проводиться так, як це визначено законодавством про охорону здоров'я. Це означає, що організація меди-ко-санітарного забезпечення в колоніях повинна відповідати вимогам її надання населенню країни.

2. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань передбачають, що в колоніях здійснюється: а) клінічне обстеження та нагляд за засудженими з метою оцінки стану здоров'я, а

при виявленні хвороб - застосування раціональної терапії та встановлення неприцездатності; б) амбулаторне, стаціонарне і спеціалізоване лікування методами та засобами, що рекомендовані інструктивно-методичними вказівками Міністерства охорони здоров'я України.

На медичну службу установ виконання покарань покладені завдання: здійснення медичного контролю за станом здоров'я осіб, позбавлених волі, шляхом проведення систематичних медичних оглядів та обстежень з метою своєчасного виявлення хворих із соматичними, інфекційними, паразитарними й іншими захворюваннями та осіб з патологічними та передпатологічними станами; надання медичної допомоги в місцях позбавлення волі, а при необхідності залучення ресурсів лікувальних закладів територіальних органів охорони здоров'я; організація забезпечення медичного благополуччя; контроль за організацією харчування осіб, які утримуються в місцях позбавлення волі у відповідності до норм, що визначені Кабінетом Міністрів України; систематичний аналіз стану захворюваності і втрати працездатності з метою проведення лікувально-профілактичних заходів; пропаганда медичних та гігієнічних знань.

3. Крім того, що засуджені забезпечені належного рівня обслуговуванням медичною службою колонії, вони також мають право звертатися за лікарськими консультаціями та лікуванням до медичних установ, що надають платні послуги. Консультації та лікування у таких випадках проводяться в медичній частині колонії під наглядом працівників медичної служби. Оплата цих послуг і придбання ліків здійснюються за рахунок власних коштів засудженими або їх родичами.

4. В установах виконання покарань забезпечується виконання санітарно-гігієнічних та протиепідемічних правил. Особи, які прибули до установ виконання покарань, проходять комплексну санітарну обробку, що включає в себе для чоловіків, зокрема, стрижку волоссяних частин голови, підборіддя, бороди, вусів. Не менше одного разу в сім днів засудженим організовується миття в лазні з обов'язковою зміною натільної та постільної білизни, а за потреби стрижка волоссяних частин голови, підборіддя, бороди, вусів. Періодично проводиться дезінфекція водогінних мереж, приміщень для проживання, харчування та інших комунально-побутових та кухонно-складських приміщень. Забезпечується чітка робота пральні, сушильні, перукарні, дезкамери та інших об'єктів комунально-побутового призначення.

5. У виправних колоніях максимального рівня безпеки, секторах максимального рівня безпеки та дільницях посиленого контролю всім засудженим, які тримаються у камерах, надаються щоденні прогулянки тривалістю одна година, а тим, які працюють за межами приміщень, — такою самою тривалістю у неробочі дні. Засуджені до довічного позбавлення, хворі на туберкульоз, забезпечуються щоденною прогулянкою тривалістю до двох годин.

Засудженим чоловікам забороняється мати бороду, дозволяється мати коротку зачіску, але в разі застосування до них стягнень у виді поміщення до ДІЗО, карцеру, переведення в ПКТ (ОК) вони підлягають підстриганню.

6. Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 24.12.2004 р. № 246 (zareestrovanim в Міністерстві юстиції України 02.02.2005 р. за № 142/10422), затверджено наступний Перелік закладів охорони здоров'я кримінально-виконавчої системи: I. Лікарняні заклади та лікувально-профілактичні заклади особливого типу: а) спеціалізовані: туберкульозна лікарня; дерматовенерологічна лікарня; психіатрична лікарня; б) багатопрофільні: лікарня; лікарня для інвалідів першої та другої груп, які потребують постійного медичного нагляду та реабілітації. II. Амбулаторно-поліклінічні заклади: амбулаторія; амбулаторно-профілактичний відділення; медична частина установи виконання покарань; медична частина слідчого ізолятора; пункт охорони здоров'я; фельдшерський пункт; пункт охорони здоров'я (дерматовенерологічний). III. Аптека; аптечний склад (база). IV. Заклади охорони материнства і дитинства: будинок дитини при установі виконання покарань.

При цьому заклад, що надає амбулаторну медичну допомогу за однією або декількома основними лікарськими спеціальностями, є амбулаторією. Медична частина призначена виключно для диспансерного нагляду та надання первинної лікувально-профілактичної допомоги відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Лікарня є медичним закладом, призначеним для надання спеціалізованої (вторинної) лікувально-профілактичної допомоги хворим. Лікарня, де хворим надається стаціонарна медична допомога за однією лікарською спеціальністю, називається спеціалізованою, а за декількома лікарськими спеціальностями — багатопрофільною. Лікарня може мати у своєму складі поліклініку (амбулаторію, амбулаторно-профілактичні відділення). Лікарняні заклади, призначені для медичного обслуговування засуджених, у залежності від покладених функцій можуть мати найменування міжобласних.

7. У лікувальних закладах місць позбавлення волі ізолювано від інших категорій засуджених тримаються засуджені до довічного позбавлення волі. Ці засуджені тримаються в спеціально виділених і обладнаних за камерним типом палатах. Ізолювано також тримаються неповнолітні. Жінки тримаються окремо від чоловіків.

8. Якщо засуджені переводяться у лікувальні установи з ДІЗО, ПКТ (ОК), карцерів у зв'язку з членушкодженнями або симуляцією хвороби, то час їхнього перебування у лікувальному закладі, у строк відбування дисциплінарного стягнення не зараховується.^у лікувальних закладах, які мають у своїй структурі психіатричні^{або} інфекційні відділення (палати), установлюється режим, що за-

безпечує ізоляцію хворих, а також посилений нагляд за поведінкою усіх категорій засуджених.

9. Порядок надання засудженим медичної допомоги регламентований достатньо розгалуженою системою нормативно-правових актів з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та виправно-трудовах установах Державного департаменту України з питань виконання покарань, які регламентують організацію медичної допомоги в місцях позбавлення волі: порядок медико-санітарного забезпечення осіб, що утримуються в слідчих ізоляторах і виправно-трудовах установах Департаменту; інструкція про обов'язкові профілактичні та періодичні медичні обстеження при направленні на роботу та працівників об'єктів харчування, водопостачання, в медичних частинах, лікарнях, будинках дитини; інструкція з дезінфекції водопровідних об'єктів і мереж; методика визначення хімічного складу та енергетичної цінності продуктів харчування; інструкція з проведення протипедиккульозних заходів; порядок забезпечення конфіденційності інформації про ВІЛ-інфікованих; типовий перелік оснащення медичних частин СІЗО і ВТУ медичним інструментарієм, устаткуванням і інвентарем; інструкція з проведення диспансеризації хворих, що знаходяться у виправно-трудовах установах; типовий перелік лікарських засобів для надання невідкладної медичної допомоги; перелік показань і протипоказань для напрямку хворих засуджених у спеціалізовані лікарні (відділення); типові правила внутрішнього розпорядку для хворих, що знаходяться в лікарні; інструкція про проведення специфічної хіміопрофілактики туберкульозу серед підслідних та засуджених; перелік захворювань, що є підставою для подачі в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання; положення про лікарсько-трудова комісія.

10. Спільним наказом Департаменту і Міністерства охорони здоров'я від 27.04.2000 р. № 79 / 91 на виконання вимог ст. 89 Закону України «Про пенсійне забезпечення», затверджена Інструкція про порядок проведення медико-соціальної експертизи інвалідів, що відбувають покарання в установах кримінально-виконавчої системи, якою регламентується порядок і терміни проведення повторного огляду засуджених інвалідів, подачі матеріалів для повторного огляду в органах медико-соціальної експертизи Міністерства охорони здоров'я України, а також порядок проведення експертизи засуджених, інвалідність у який наступила під час відбування покарання.

11. Перелік лікувальних установ, утворених у тій чи іншій області, та категорії засуджених, які до них направляються, встановлений наказом Департаменту від 31 січня 2002 р. № 28 із змінами, внесеними наказом від 17 травня 2003 року №78 «Про направлення до лікувальних закладів Державного департаменту України

з питань виконання покарань осіб, засуджених до позбавлення волі, які потребують стаціонарної медичної допомоги».

12. Організація невідкладної медичної допомоги заарештованим і засудженим також визначена нормативно-правовими актами з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та виправно-трудовах установах Державного департаменту України з питань виконання покарань. Однією з основних функцій медичної частини є організація та надання невідкладної медичної допомоги при гострих захворюваннях, отруєннях і травмах. Невідкладна медична допомога підслідним і засудженим надається найближчим лікувальним закладом, де така медична допомога може бути надана.

13. Начальник медичної частини визначає порядок організації надання невідкладної медичної допомоги, який затверджується начальником установи і доводиться до відома зацікавлених осіб. Відповідальність за своєчасний виклик медичного працівника, або швидкої допомоги під час, коли в установі відсутні медичні працівники, а також за забезпечення транспортом і конвоем при необхідності термінової евакуації хворого, покладається на начальника установи. Медична частина повинна бути готова до надання невідкладної медичної допомоги в будь-який час. Для цього в процедурній і перев'язувальній треба мати наготові набори (укладки) для надання невідкладної медичної допомоги, стерильний хірургічний інструментарій, шприци, ін'єкційні голки, запас кисню у балонах, стерильного перев'язувального матеріалу тощо. У приміщенні для проведення медичних маніпуляцій обов'язково вивішується таблиця, де визначаються основні симптоми відповідних захворювань, перелік заходів і коштів щодо надання невідкладної медичної допомоги та подальшої тактики ведення хворого. Кожен стан необхідно позначати порядковим номером. Цим самим номером повинні бути позначені відповідні набори ліків, що знаходяться в спеціальних шафах згідно з Типовим переліком лікарських засобів для надання невідкладної медичної допомоги, затвердженим наказом.

Наготові повинна бути в робочому стані портативна укладка (сумка, валіза) з набором засобів для надання невідкладної допомоги за межами медичної частини. Усі медикаменти, призначені для поточного використання та майно для надання невідкладної допомоги повинні зберігатися у спеціальних зачинених шафах. Медикаменти та інше майно, що використовуються, дозволяється зберігати в кількості, що не перевищує п'ятидобової потреби.

14. Сильнодіючі і наркотичні речовини знаходяться в окремій закритій і опломбованій металевій шафі в приміщенні аптеки, яка обладнана охоронною сигналізацією та розташована в адміністративному будинку установи. Такі ліки видаються тільки згідно з лікарськими призначеннями з відповідним записом в амбулатор-

ній картці хворого та у Книзі обліку наркотичних речовин, яка знаходиться в аптеці.

15.3 урахуванням транспортабельності хворого госпіталізують у найближчу лікарню відповідного профілю. У разі потреби проведення у дорозі заходів медичного характеру, а також за можливості виникнення такої потреби хворого супроводжує медичний працівник, який повинен мати при собі вкладку з медикаментами та інструментарієм. У направленні на термінову госпіталізацію слід подавати стислі дані про стан хворого і про допомогу, що йому надавалась. За підготовки медичного персоналу для надання медичної допомоги в обсязі, який визначений вищезазначеним наказом, несуть відповідальність начальник медичного відділу (відділення) управління (відділу) Департаменту та начальник медичної частини установи.

16. Медичні огляди заарештованих і засуджених є однією з форм медичного контролю за станом їх здоров'я та організацією лікувально-профілактичного забезпечення установ. Медичні огляди проводяться під час прибуття спецконтингенту в установу, вибуття з неї. Також проводяться щорічні профілактичні і цільові медичні огляди.

Ціль медичних оглядів — своєчасне виявлення хворих із соматичними, інфекційними, паразитарними й іншими захворюваннями та осіб з патологічними і передпатологічними станами, з метою подальшої розробки для них лікувально-оздоровчих заходів.

17. Після прибуття в установу виконання покарань протягом двох тижнів засуджені проходять лікарський огляд з метою виявлення захворювань, оцінки фізичного стану, попереднього визначення категорії працездатності. Подальший медичний контроль за станом здоров'я засуджених здійснюється під час профілактичних медичних оглядів, а також у випадку амбулаторних звернень до медичної частини.

Профілактичний медичний огляд здійснюється один раз у рік за графіком, який затверджує начальник виправної колонії (у колоніях закритого типу і для тримання неповнолітніх — 2 рази в рік). Засуджені — працівники харчоблоків, банно-пральних комбінатів та ін. проходять періодичні медичні огляди згідно з Інструкцією про обов'язкові профілактичні і періодичні медичні огляди при прийомі на роботу і працюючих на об'єктах харчування, водопостачання, у медичних частинах, лікарнях, будинках дитини, яка затверджена наказом.

18. Направленню на госпіталізацію до лікарень кримінально-виконавчої системи підлягають засуджені з гострими та загостреними хронічними захворюваннями, які загрожують життю чи значно погіршують стан здоров'я, або лікування яких в умовах стаціонару медичних частин установ виконання покарань недостатньо ефективно, а також у діагностичне складних випадках, які вимагають поглибленого клінічного обстеження.

19. Основним видом направлення хворих засуджених на лікування до лікарень є планова госпіталізація. Направлення на планову госпіталізацію здійснюється за нарядами медичного управління Департаменту та медичних відділів управлінь Департаменту встановленого зразка, згідно з закріпленням, установленим наказом Департаменту від 31.01.2002 р. № 28 (із змінами, затвердженими наказом від 17.05.2003 № 78), з урахуванням Переліку показань і протипоказань для направлення хворих засуджених до спеціалізованих лікарень (відділень). Для отримання наряду установа-відправник надсилає запит на госпіталізацію з висновком лікаря-фахівця про необхідність стаціонарного лікування засудженого. Питання про видачу нарядів розглядається протягом трьох днів з дня отримання запиту.

Термінова медична допомога засудженим надається найближчим лікувальним закладом, де така медична допомога може бути надана.

20. Засуджені жінки з вагітністю понад чотири місяці або які мають при собі дітей до трьох років, хворі на психічні розлади, тяжкохворі перевозяться у супроводі медичного працівника тільки за висновком начальника медичної частини (лікарні) про потребу медичного обслуговування та нагляду за хворим засудженим на шляху пересування. Супроводжуючий медичний працівник призначається установою-відправником.

До особистих справ хворих засуджених, які направляються до лікарень, обов'язково додаються амбулаторні карти і виписки з історії хвороби засудженого, що лікувався у медичній частині установи (лікарні). При направленні жінок з дітьми додається історія розвитку дитини і свідоцтво про її народження. На відкритій довідці особистої справи засудженого вказується: «психічнохворий», «хворий на туберкульоз», «хворий на венеричну хворобу», «не вживає їжі», «має вагітність». При встановленні діагнозу активного туберкульозу в міжобласній соматичній лікарні для засуджених хворий підлягає направленню до спеціалізованого лікувального закладу кримінально-виконавчої системи безпосередньо з цієї лікарні.

21. За обґрунтованість направлення засудженого до лікарні та складений висновок про порядок його медичного супроводження повну відповідальність несуть начальник медичного відділу (відділення, групи) управління (відділу) Департаменту та начальник медичної частини установи (лікарні). Підставою військовому караулу для етапування хворого засудженого до лікарні є один з документів: наряд медичного управління, наряд регіонального управління Департаменту або направлення регіонального управління або медичної частини установи виключно у вищезазначених випадках.

22. У виправних колоніях на правах лікувальних адміністрація Передбачає у розпорядку дня години проведення лікування, ви-

ховних, культурно-масових, оздоровчо-спортивних та інших заходів. Організовує перевірки наявності засуджених у приміщеннях відділень або палатах.

Засудженим, які сумлінно ставляться до лікування та позитивно характеризуються, дозволяється купувати щомісяця продукти харчування у крамниці колонії за рахунок коштів, які містяться на особових рахунках, і один раз на місяць додатково отримувати одну посилку або передачу.

У разі відсутності необхідних медичних препаратів вони можуть бути отримані від родичів з дозволу медичної частини колонії. Такі ліки зберігаються у медичних частинах, видача їх хворим на руки забороняється. Вживання ліків засудженими здійснюється в присутності медичного працівника.

Тривалі побачення засудженим, які перебувають у лікувальних установах, як правило, не надаються. Короткочасні побачення надаються начальниками лікувальних закладів за нормами, що встановлені для відповідних видів установ виконання покарань. Психічнохворим, які перебувають на стаціонарному лікуванні в спеціалізованих відділеннях (лікарнях), короткочасні побачення можуть надаватися начальником лікувального закладу позачергово, за висновком лікаря, як лікувальний засіб. Хворим на сифіліс, які не одержали повного лікування, а також хворим на гонорею, які не пройшли повного курсу лікування, тривале побачення не дозволяється. Засудженим, хворим на активну форму туберкульозу, тривалі побачення надаються за умов відсутності виділення мікобактерій туберкульозу. Неповнолітні діти засуджених на тривалі побачення допускаються у разі відсутності медичних протипоказань у хворих.

У разі тяжкої хвороби засудженого, що загрожує його життю, начальник лікувальної установи надає змогу близьким родичам засудженого відвідати його. Таке відвідування у рахунок чергових побачень не зараховується.

Засуджені забезпечуються постільними речами, одягом, взуттям за сезоном, необхідним лікуванням, харчуванням за встановленими нормами за рахунок кошторису на утримання місць позбавлення волі.

Засудженим, які перебувають у лікарнях з приводу тяжких захворювань і яким потрібне додаткове харчування, може бути дозволений продаж продуктів харчування за висновком лікарської комісії в межах сум, встановлених кримінально-виконавчим законодавством.

Засудженим, які перебувають у лікарнях, дозволяється отримувати передачі та посилки кількістю і вагою у відповідності до кримінально-виконавчого законодавства та Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

Засудженим хворим на туберкульоз I—II ГДО дозволяється отримувати продуктіві посилки (передачі), додатково купувати

продукти харчування у відповідності до чинного законодавства. Дозволяється, як виняток, хворим на туберкульоз, які перебувають на хірургічному лікуванні, та особам, які потребують складного хірургічного втручання, за місяць до операції і на такий самий строк після неї за висновком лікарської комісії (незалежно від установленого їм типу колоній) отримувати посилки чи передачі з продуктами харчування, рекомендованими лікарями, а також додатково купувати такі продукти через торговельну мережу установи за рахунок коштів, що є на особистих рахунках підслідних та засуджених.

Залучення до праці засуджених, хворих на активний туберкульоз у лікарнях, відділеннях і спеціалізованих установах виконання покарань здійснюється згідно з чинним законодавством.

Стаття 117. Виконання примусового лікування

1. До засуджених до позбавлення волі осіб, які мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та тих, які не пройшли повного курсу лікування і відмовляються від нього, адміністрацією колонії застосовуються призначені судом примусові заходи медичного характеру або примусове лікування.

2. Якщо під час відбування покарання буде встановлено, що засуджений має хворобу, яка становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та відмовляється від лікування, адміністрація колонії вносить до суду подання про застосування до такої особи примусового лікування.

1. Дана стаття встановлює, що до засуджених до позбавлення волі осіб, які мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та тих, які не пройшли повного курсу лікування і відмовляються від нього, адміністрацією колонії застосовуються призначені судом примусові заходи медичного характеру або примусове лікування. Якщо під час відбування покарання буде встановлено, що засуджений має хворобу, яка становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та відмовляється від лікування, адміністрація колонії вносить до суду подання про застосування до такої особи примусового лікування (про порядок призначення примусового лікування дивись коментар до статті 21 КВК України).

2. Найбільш поширеними захворюваннями, за наявності яких приймається рішення про застосування до засудженого лікування, є туберкульоз, психічні, венеричні хвороби, СНІД тощо, а також карантинні захворювання. Порядок здійснення такого лікування визначений «Порядком медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань».

3. Примусове лікування хворих здійснюється на підставі рішення суду в медичній частині установи виконання покарань лікарем відповідного профілю. Адміністрація установи забезпечує умови для проведення належного курсу примусового лікування цих осіб у період відбування покарання.

4. При надходженні до колонії засуджених, яким призначено примусове лікування, протягом трьох днів їх має оглянути лікар відповідного профілю, який під час першої розмови ознайомлює хворого з основним положенням організації та проведення примусового лікування. Цих засуджених ставлять на диспансерний облік згідно з Інструкцією з проведення диспансеризації хворих, які перебувають в установах виконання покарань.

На кожного засудженого даної категорії заводиться контрольна картка диспансерного нагляду за психічним хворим та медична картка амбулаторного хворого на іншу хворобу. Усі хворі проходять лабораторні обстеження: загальний аналіз крові і сечі, серологічне обстеження крові (реакція Вассермана). Обов'язкові рентгеноскопія (-графія) або флюорографія, електрокардіографія.

5. Лікування повинно бути безперервним протягом усього періоду перебування в установі. Не рекомендується здійснювати планове специфічне лікування осіб, які утримуються в приміщеннях камерного типу. Таким особам продовження планового лікування здійснюється після звільнення з приміщення камерного типу (далі — ПКТ).

6. При виявленні в засудженого, який проходить примусове лікування, протипоказань щодо його проведення медична комісія установи виконання покарань у складі начальника медичної частини колонії, лікаря відповідного профілю та лікаря-терапевта вирішує питання про припинення лікування. Рішення приймається після ретельного обстеження хворого. Матеріали про припинення лікування передаються комісією адміністрації установи для направлення в суд.

7. Відмова від лікування є серйозним порушенням режиму утримання. Після того, як будуть вичерпані всі методи психотерапевтичного впливу, і засуджений продовжує відмовлятися від лікування, його карають правами начальника колонії на підставі подання начальника медичної частини. Щодо засуджених, які припустилися зривів у лікуванні, застосовують протирецидивну терапію.

8. Переведення засуджених, які не закінчили курс примусового лікування, із спеціалізованої установи виконання покарань до іншої може бути здійснене лише в разі крайньої потреби. При цьому слід зробити детальний епікриз про стан хворого та проведене лікування.

При виявленні в засудженого, якому судом не було призначено примусове лікування, хвороби, що становить небезпеку для оточуючих, йому пропонується пройти курс лікування у добровільному порядку.

Після завершення курсу примусового лікування засуджені повинні бути представлені медичній комісії медичної частини установи, що оцінює хід лікування та досягнуті результати, розглядає питання про потребу його закінчення чи продовження, дає рекомендації про строки та методи подальшого лікування. Якщо засуджений пройшов курс лікування без порушень, то адміністрація установи, на підставі висновку медичної комісії, надсилає до суду подання про припинення примусового лікування.

9. У разі систематичного порушення засудженим порядку про ходження примусового лікування (ухилення від лікування тощо), у результаті чого заходи лікувально-виховного впливу не дали позитивних наслідків, такий особі призначається повторний курс лікування, після чого знову вирішується питання про припинення примусового лікування.

10. Хворі, які страждають на хворобу, що становить небезпеку для оточуючих, комплексну терапію проходять під наглядом лікаря відповідного профілю за індивідуальними для кожного хворого схемами та методиками.

Глава 18 ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття 118. Залучення засуджених до позбавлення волі до суспільно корисної праці

1. Засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Засуджені залучаються до суспільно корисної праці з урахуванням наявних виробничих потужностей, зважаючи при цьому на стать, вік, працездатність, стан здоров'я і спеціальність. Засуджені залучаються до праці, як правило, на підприємствах, у майстернях колоній, а також на державних або інших форм власності підприємствах за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції.

2. Засудженим чоловікам віком понад шістьдесят років, жінкам — понад п'ятдесят п'ять років, інвалідам першої та другої груп, хворим на активну форму туберкульозу, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється працювати за їхнім бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії.

3. Перелік робіт і посад, на яких забороняється використовувати засуджених до позбавлення волі, визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

4. Засуджені не мають права припиняти роботу з метою вирішення трудових та інших конфліктів.

3. Примусове лікування хворих здійснюється на підставі рішення суду в медичній частині установи виконання покарань лікарем відповідного профілю. Адміністрація установи забезпечує умови для проведення належного курсу примусового лікування цих осіб у період відбування покарання.

4. При надходженні до колонії засуджених, яким призначено примусове лікування, протягом трьох днів їх має оглянути лікар відповідного профілю, який під час першої розмови ознайомлює хворого з основним положенням організації та проведення примусового лікування. Цих засуджених ставлять на диспансерний облік згідно з Інструкцією з проведення диспансеризації хворих, які перебувають в установах виконання покарань.

На кожного засудженого даної категорії заводиться контрольна картка диспансерного нагляду за психічним хворим та медична картка амбулаторного хворого на іншу хворобу. Усі хворі проходять лабораторні обстеження: загальний аналіз крові і сечі, серологічне обстеження крові (реакція Вассермана). Обов'язкові рентгеноскопія (-графія) або флюорографія, електрокардіографія.

5. Лікування повинно бути безперервним протягом усього періоду перебування в установі. Не рекомендується здійснювати планове специфічне лікування осіб, які утримуються в приміщеннях камерного типу. Таким особам продовження планового лікування здійснюється після звільнення з приміщення камерного типу (далі — ПКТ).

6. При виявленні в засудженого, який проходить примусове лікування, протипоказань щодо його проведення медична комісія установи виконання покарань у складі начальника медичної частини колонії, лікаря відповідного профілю та лікаря-терапевта вирішує питання про припинення лікування. Рішення приймається після ретельного обстеження хворого. Матеріали про припинення лікування передаються комісією адміністрації установи для направлення в суд.

7. Відмова від лікування є серйозним порушенням режиму утримання. Після того, як будуть вичерпані всі методи психотерапевтичного впливу, і засуджений продовжує відмовлятися від лікування, його карають правами начальника колонії на підставі подання начальника медичної частини. Щодо засуджених, які припустилися зривів у лікуванні, застосовують протирецидивну терапію.

8. Переведення засуджених, які не закінчили курс примусового лікування, із спеціалізованої установи виконання покарань до іншої може бути здійснене лише в разі крайньої потреби. При цьому слід зробити детальний епікриз про стан хворого та проведене лікування.

При виявленні в засудженого, якому судом не було призначено примусове лікування, хвороби, що становить небезпеку для оточуючих, йому пропонується пройти курс лікування у добровільному порядку.

Після завершення курсу примусового лікування засуджені повинні бути представлені медичній комісії медичної частини установи, що оцінює хід лікування та досягнуті результати, розглядає питання про потребу його закінчення чи продовження, дає рекомендації про строки та методи подальшого лікування. Якщо засуджений пройшов курс лікування без порушень, то адміністрація установи, на підставі висновку медичної комісії, надсилає до суду подання про припинення примусового лікування.

9. У разі систематичного порушення засудженим порядку про ходження примусового лікування (ухилення від лікування тощо), у результаті чого заходи лікувально-виховного впливу не дали позитивних наслідків, такий особі призначається повторний курс лікування, після чого знову вирішується питання про припинення примусового лікування.

10. Хворі, які страждають на хворобу, що становить небезпеку для оточуючих, комплексну терапію проходять під наглядом лікаря відповідного профілю за індивідуальними для кожного хворого схемами та методиками.

Глава 18 ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття 118. Залучення засуджених до позбавлення волі до суспільно корисної праці

1. Засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Засуджені залучаються до суспільно корисної праці з урахуванням наявних виробничих потужностей, зважаючи при цьому на стать, вік, працездатність, стан здоров'я і спеціальність. Засуджені залучаються до праці, як правило, на підприємствах, у майстернях колоній, а також на державних або інших форм власності підприємствах за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції.

2. Засудженим чоловікам віком понад шістьдесят років, жінкам — понад п'ятдесят п'ять років, інвалідам першої та другої груп, хворим на активну форму туберкульозу, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється працювати за їхнім бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії.

3. Перелік робіт і посад, на яких забороняється використовувати засуджених до позбавлення волі, визначається нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

4. Засуджені не мають права припиняти роботу з метою вирішення трудових та інших конфліктів.

5. Засуджені можуть залучатися без оплати праці лише до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством.

До цих робіт засуджені залучаються, як правило, в порядку черговості, в неробочий час і не більш як на дві години на день.

1. У ході відбування покарання у виді позбавлення волі засуджені залучаються до праці. За своїми характеристиками праця засуджених є різновидом суспільної праці взагалі, а основні відмінності полягають в підпорядкуванні праці засуджених меті кримінально-виконавчого законодавства, наявністю специфіки деяких правовідносин та організації праці осіб, позбавлених волі.

Ст. 6 КВК України називає працю серед основних засобів вправлення і ресоціалізації засуджених. Формулюючи це положення, законодавець виходив із загальноновизнаної думки про те, що праця — є важливим та сильним засобом впливу на особу, її свідомість та спосіб життя. Тому закон передбачає необхідність залучення засудженого до праці, намагаючись за допомогою праці та інших засобів досягти таких позитивних змін в його особистості, які направлять засудженого до свідомого відновлення соціального статусу, повернуть його до самостійного соціально-нормативного життя в суспільстві. Для цього організація та методи роботи в установах виконання покарань мають максимально наблизитися до тих, які прийняті на аналогічній роботі на волі.

Праця в умовах позбавлення волі не є елементом кари та не має на меті завдання засудженому фізичних страждань, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження із засудженими.

2. Залучення до праці спрямоване, насамперед, на приучення засуджених ставитися до праці, як до позитивної та необхідної складової їх життя, у тому числі й подальшого життя на волі. Такі ж вимоги ставлять до праці ув'язнених Європейські тюремні правила. Необхідно, щоб звільнившись із установи виконання покарань особа мала певні навички та вміння, які дозволять їй знайти «законні» засоби для існування та допоможуть безболісно увійти у життя на волі. Умовам праці засуджених властиві лише деякі обмежуючі елементи, які диференціюються залежно від виду режиму установи виконання покарань. Наприклад, такими обмежувачими елементами є обов'язковість праці, обмеження щодо можливості вибору місця роботи та припинення роботи для вирішення трудових конфліктів. В усьому іншому діюче законодавство орієнтоване на те, щоб умови праці та сама праця була найбільш наближена до умов праці на волі.

3. Вплив праці здійснюється у комплексі з іншими засобами вправлення та ресоціалізації: встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим); соціально-виховна робота; загаль-

ноосвітнє і професійно-технічне навчання; громадський вплив. Всі ці засоби застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого злочину та поведінки засудженого під час відбування покарання та мають на меті досягнення виправлення та ресоціалізації засудженого.

Праця має й додаткову мету. У кримінально-виконавчому праві виділяють наступні цілі: економічна мета; фізична або оздоровча мета; мета виконання зобов'язань засудженим.

Економічна мета проявляється в тому, що установи виконання покарань утримуються за рахунок державного бюджету, є неприбутковими установами. Але всі потреби цих установ держава, бюджет якої наповнюється переважно за рахунок сплати податків, задовольнити не в змозі. Тому в умовах позбавлення волі засуджені утримують себе самостійно, тобто самі сплачують за своє утримання в установі шляхом сплати комунальних послуг, оплати вартості одягу, їжі, постільних речей та ін. До того ж, працюючи на підприємствах та виробництвах установ виконання покарань, засуджені виготовляють певну продукцію, реалізація якої дозволяє забезпечувати відповідну установу, а сама продукція споживається суспільством. Наприклад, багато установ виконання покарань виробляє столярні вироби, комплектуючі для автомобілів, вироби з бетону та ін.

Фізична (оздоровча) мета пов'язана з тим, що засуджені, працюючи на виробництві, докладають фізичних зусиль, іноді за характером роботи, знаходяться на повітрі, що дозволяє підтримувати здоров'я та уникати моральної деградації, яка може бути викликана відсутністю праці. Незабезпеченість засуджених роботою, нерідко є причиною конфліктів та непорозумінь в установах виконання покарань. Сприяє праця і підтриманню психічного здоров'я засудженого, оскільки, працюючи, засуджений відволікає (сублімує) свої психічні ресурси від агресивних проявів, які нерідко викликає фізична ізоляція, на плідну працю.

Досягнення мети виконання зобов'язань засудженим полягає в тому, що зароблені засудженим в установі виконання покарань гроші, дозволяють виконувати вирок суду, щодо відшкодування збитків та шкоди, заподіяної злочином, сплати аліментів, погашення заборгованості за виконавчими листами, сплати платежів та зборів до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування, виконувати інші зобов'язання.

4. За загальним правилом (ст. 118 КВК України), засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Наведене положення закону містить два правила: 1) обов'язок засудженого працювати; 2) індивідуальний підхід до залучення засуджених до праці. Ці вимоги законодавця зумовлені важливою роллю праці у процесі виконан-

ня та відбування покарання, а також тим впливом, який праця здійснює на особистість засудженого. Крім цього, необхідність індивідуалізації праці пояснюється виробничими потребами, можливістю залучення засуджених до виконання робіт певного виду та іншими факторами.

Обов'язковість залучення засуджених до праці має деякі виключення, зокрема: засудженим чоловікам віком понад шістьдесят років, жінкам — понад п'ятдесят п'ять років, інвалідам першої та другої груп, хворим на активну форму туберкульозу, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється працювати за їх бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії. Характер діяльності і тривалість робочого часу цих категорій засуджених визначається лікарською комісією залежно від їх працездатності з урахуванням стану здоров'я, профілю виробництва на підприємстві, в установі.

5. Індивідуалізація залучення засуджених до праці має цілу низку «критеріїв»: залучення до праці здійснюється з урахуванням наявних виробничих потужностей установи, враховується стать, вік, працездатність, стан здоров'я, спеціальність засудженого. Та кож необхідно брати до уваги вимоги нормативних актів щодо переліку робіт і посад, на яких забороняється використовувати засуджених. Так, відповідно до п. 64 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань забороняється використовувати працю засуджених на наступних роботах та посадах: а) приміщеннях, де розміщена зброя, спецзасоби та службова документація; б) на роботах, пов'язаних з устаткуванням для множення документів, радіотелеграфною та телефонною технікою (за винятком лінійних monterів у присутності представників адміністрації); в) на посадах продавців, бухгалтерів-операціоністів, касирів, завідувачів продо вольчими та речовими складами; г) на роботах, які пов'язані з обліком, зберіганням та видачею медикаментів, а також вибухових та отруйних речовин; д) у якості фотографів (крім засуджених до обмеження волі), зубопротезистів, водіїв легкових та оперативних автомобілів і мотоциклів; є) на посадах з підпорядкуванням їм вільнонайманих працівників.

Засуджені, які залучаються до роботи із забезпечення пожежної безпеки виправних колоній, несуть цілодобове чергування в розрахунках пожежних команд з правом відпочинку і сну в депо пожежної охорони виправних колоній. Перевірка цих осіб проводиться щогодини та цілодобово.

6. Важливою вимогою закону є те, що засуджені залучаються до праці, як правило, на підприємствах, у майстернях колоній, а та кож на державних або інших форм власності підприємствах за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції. Більшість існуючих установ виконання покарань мають власне виробництво,

де засуджені працюють, виконуючи замовлення. Але формулювання цього положення закону дає підстави вважати, що засуджені можуть залучатися до праці не лише на підприємствах установ але й на інших підприємствах будь-якої форми власності. Інструкція з оплати праці засуджених до обмеження та позбавлення волі визначає, що засуджені залучаються до праці на підприємствах або в майстернях установ, а також на державних або інших форм власності підприємствах на підставі укладених письмових угод між установою та замовником. Основна умова роботи засуджених на інших підприємствах — це забезпечення їх охорони та ізоляції. Але не всі категорії засуджених можуть працювати за межами установ. Так, засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території виправної колонії з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу. Засуджені неповнолітні залучаються до праці тільки на підприємствах виховних колоній. Умови та оплата праці неповнолітніх засуджених визначаються законодавством про працю.

7. Є ще одна категорія засуджених, праця яких має деякі особливості. Йдеться про осіб, яких залишено в слідчому ізоляторі або направлено в виправну колонію максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування. Ці категорії засуджених залишаються або направляються до вказаних установ лише за їх згодою та виконують роботи з господарського обслуговування. На такі роботи залучають лише засуджених, які характеризуються позитивно. Вказані засуджені залучаються до робіт, пов'язаних з матеріальним забезпеченням та благоустроєм установ виконання покарань та підтриманням належного технічного стану їх будівель та споруд. Засуджені, призначені для виконання робіт з господарського обслуговування, формуються, як правило, в одне відділення.

Стаття 119. Умови праці засуджених до позбавлення волі

1. Для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, робочий тиждень не може перевищувати норму тривалості робочого часу, встановленого законодавством про працю. Час початку і закінчення роботи (зміни) визначаються адміністрацією колонії.

Засуджені звільняються від роботи у вихідні, святкові та неробочі дні, визначені законодавством про працю.

2. З урахуванням характеру виконуваних засудженим робіт допускається підсумований облік робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала нормального числа робочих годин.

3. Праця засуджених організовується з додержанням правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії, встановлених законодавством про працю.

1. Праця осіб, позбавлених волі організується відповідно до вимог законодавства про працю, норм та правил охорони та безпеки праці, виходячи з її обов'язковості. Враховуючи це, законодавець у ст. 119 КВК України формулює загальні умови праці засуджених до позбавлення волі.

Перш за все, необхідно враховувати те, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законами України та КВК України і встановлених вироком суду. Розповсюджується це положення і на умови праці засуджених, які, до речі, мають небагато обмежень порівняно з умовами праці на волі. Є й додаткові обмеження щодо прав засуджених на відпочинок та соціальний захист (наприклад, чергова щорічна відпустка засудженим до позбавлення волі не надається).

Закон визначає, що право на працю — тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, — включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Відносно засуджених до позбавлення волі праця є обов'язковою. До того ж можливість засудженого працювати та вільно обирати професію додатково обмежується тими видами роботи на відповідних професіях, які передбачені виробничими потужностями відповідної установи. В середині установи держава повинна забезпечити (гарантувати) засудженому роботу.

2. Засуджені мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня за виключенням надання щорічних оплачуваних відпусток. Для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, робочий тиждень не може перевищувати норму тривалості робочого часу, встановленого законодавством про працю, тобто не може перевищувати 40 годин на тиждень. Час початку і закінчення роботи (зміни), перерви для відпочинку і приймання їжі визначаються начальником установи згідно з Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

В установах виконання покарань повинні дотримуватися вимог щодо скороченої тривалості робочого часу, зокрема, для наступних категорій працівників: в виховних колоніях щодо засуджених віком від 16 до 18 років — тривалість 36 годин на тиждень; для засуджених віком від 15 до 16 років — 24 години на тиждень; для засуджених, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, — не більш як 36 годин на тиждень; для засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку і залишені у виховній колонії, — 40 годин на тиждень.

3. З урахуванням характеру виконуваних засудженим робіт допускається підсумований облік робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала нормального числа робочих годин (про тривалість робочого дня та тижня, а

'також порядок їх визначення, дивись коментар до статті 43 КВК України).

Засуджені звільняються від роботи у вихідні, святкові та неробочі дні, визначені законодавством про працю. Напередодні вказаних днів тривалість роботи засуджених, крім засуджених, яким згідно з законодавством встановлена скорочена тривалість робочого часу, скорочується на одну годину як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні (про їх перелік дивись коментар до статті 37 КВК України). Засуджені можуть бути залучені до праці у вихідні або святкові дні лише за письмовим наказом начальника установи.

4. Право на здорові і безпечні умови праці забезпечується створенням умов праці, які відповідають правилам охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії. Вирішення колективних та індивідуальних трудових конфліктів (спорів) обмежується вимогою про заборону переривати роботу для їх врегулювання.

5. За свою працю засуджені до позбавлення волі отримують оплату, яка залежить від кількості виконаної роботи та її якості. Форми і системи оплати праці, норми праці та розцінки за її виконання встановлюються нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

6. У встановлений розпорядком дня установи час засуджені шикуються відділеннями та бригадами в спеціально відведених місцях для розводу на роботу. Під час проведення розводу засуджених на роботу або зняття з роботи в обов'язковому порядку повинні бути присутні представники виробничого персоналу установи та начальники відділень, бригади яких беруть участь у виробництві. При цьому перевіряються зовнішній вигляд засуджених, стан одягу та взуття і, у разі потреби, вживаються заходи щодо усунення недоліків.

Начальниками установ та особисто виробничим персоналом з урахуванням місцевих умов установлюється порядок поведінки засуджених на виробничих об'єктах, який передбачає прибуття їх до місця роботи тільки строем, наявність засуджених на об'єктах, інструктаж їх начальниками цехів або майстрами, порядок приймання та здачі робочих місць, підведення підсумків роботи, інші питання.

За виконання та приведення до належних умов внутрішньоцехового режиму на виробництві колонії несе відповідальність заступник начальника установи з працевикористання спецконтингенту.

7. Засуджені зобов'язані бережливо ставитися до майна підприємства, на якому вони працюють і вживати заходів до запобігання шкоді. Оскільки засуджені залишаються суб'єктами трудового права на них, з урахуванням специфіки їх правового становища розповсюджуються вимоги законодавства про працю відносно матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну підприємству,

установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків.

Відповідно до ст. 130 Кодексу законів про працю України при покладенні матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівників гарантуються шляхом встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заподіяна підприємству винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Ця відповідальність, як правило, обмежується певною частиною заробітку працівника і не повинна перевищувати повного розміру заподіяної шкоди, за винятком випадків, передбачених законодавством. За наявності зазначених підстав і умов матеріальна відповідальність може бути покладена незалежно від притягнення працівника до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності. На працівників не може бути покладена відповідальність за шкоду, яка відноситься до категорії нормального виробничо-господарського ризику, а також за неодержані підприємством прибутки і за шкоду, заподіяну працівником, що перебував у стані крайньої необхідності. Працівник, який заподіяв шкоду, може добровільно покрити її повністю або частково. За згодою власника або уповноваженого ним органу працівник може передати для покриття заподіяної шкоди рівноцінне майно або поправити пошкоджене.

8. За шкоду, заподіяну підприємству при виконанні трудових обов'язків засуджені, з вини яких заподіяно шкоду, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку.

Законодавство передбачає випадки обмеженої матеріальної відповідальності, які в повному обсязі розповсюджуються на засуджених до позбавлення волі. З врахуванням вимог режиму засуджені, в передбачених законом випадках, несуть повну матеріальну відповідальність. Наприклад, засуджений несе повну матеріальну відповідальність у випадках: заподіяння шкоди діяннями, які мають ознаки злочинів, коли шкоду завдано засудженим, який був у нетверезому стані, шкоди завдано недостатчею, умисним знищенням або зіпсуттям матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі при їх виготовленні, а також інструментів, вимірювальних приладів, спеціального одягу та інших предметів, виданих підприємством засудженому в користування, шкоди завдано не при виконанні трудових обов'язків.

9. Покриття шкоди в розмірі, що не перевищує середнього місячного заробітку засудженого, провадиться шляхом відрахування із його заробітку.

Стаття 120. Оплата праці засуджених до позбавлення волі

1. Праця осіб, засуджених до позбавлення волі, оплачується відповідно до її кількості і якості. Форми і системи оплати праці, норми праці та розцінки встановлюються нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

2. У виправних колоніях на особовий рахунок засуджених, які виконують норми виробітку або встановлені завдання і не допускають порушень режиму, зараховується незалежно від усіх відрахувань п'ятнадцять відсотків, а на особовий рахунок засуджених чоловіків віком понад шістдесят років, жінок — понад п'ятдесят п'ять років, інвалідів першої та другої груп, хворих на активну форму туберкульозу, вагітних жінок, жінок, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, — не менш як п'ятдесят відсотків нарахованого їм місячного заробітку.

Засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній, колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, а також засудженим жінкам, яким дозволено проживання за межами виправної колонії, на особовий рахунок зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як сімдесят п'ять відсотків нарахованого їм місячного заробітку.

1. Ст. 120 КВК України передбачає мінімум заробітної плати, що нараховується засудженим. За будь-яких обставин засудженим повинна бути нарахована оплата в наступних розмірах: а) у виправних колоніях на особовий рахунок засуджених, які виконують норми виробітку або встановлені завдання і не допускають порушень режиму, повинно зараховуватися незалежно від усіх відрахувань п'ятнадцять відсотків, а на особовий рахунок засуджених чоловіків віком понад шістдесят років, жінок — понад п'ятдесят п'ять років, інвалідів першої та другої груп, хворих на активну форму туберкульозу, вагітних жінок, жінок, які мають у будинках дитини при виправних колоніях дітей, — не менше як п'ятдесят відсотків нарахованого їм місячного заробітку; б) засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній, колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, а також засудженим жінкам, яким дозволено проживання за межами виправної колонії, на особовий рахунок зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як сімдесят п'ять відсотків нарахованого їм місячного заробітку; в) із суми призначеної пенсії, перерахованої органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання пенсіонера, засудженого до позбавлення волі, на його особовий рахунок зараховується не менш як двадцять п'ять відсотків пенсії (незалежно від суми відшкодування витрат на його утримання).

2. Підприємства установ розраховують тарифні ставки, посадові оклади для диференціації оплати праці залежно від професії і кваліфікації засуджених, складності й умов виконуваних ними робіт. Заробітна плата, нарахована засудженим, за умов виконання ними встановленої норми виробітку або тривалості робочого часу, не може бути менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати. Праця засуджених оплачується відрядно, погодинно або за іншими системами оплати праці.

Основною системою оплати праці є відрядна, яка застосовується на всіх роботах, що піддаються нормуванню та точному обліку. Відрядна система оплати праці поділяється на індивідуальну і колективну (бригадну) системи оплати праці.

При індивідуальній відрядній системі оплати праці заробітна плата засудженого визначається множенням кількості виготовленої продукції на відрядну розцінку за одиницю виробу. При колективній (бригадній) відрядній системі оплати праці загальна сума заробітної плати обчислюється за результатами роботи бригади в цілому за певний відрізок часу. Кожному члену бригади заробітна плата нараховується залежно від присвоєного йому в установленому порядку кваліфікаційного розряду та відпрацьованого часу.

Погодинна система оплати праці для засуджених повинна застосовуватися лише на роботах, що не піддаються нормуванню та точному обліку. Годинна тарифна ставка працівника першого розряду, праця якого оплачується погодинно, визначається діленням місячного окладу, не нижче законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати, на місячну норму робочого часу.

При розробці тарифних ставок дотримуються міжкваліфікаційних співвідношень розмірів тарифних ставок. Тарифікація робіт, що виконуються засудженими, та встановлення їм кваліфікаційних розрядів проводяться відповідно до кваліфікаційних характеристик професій працівників. Присвоєння засудженим кваліфікаційних розрядів чи їх підвищення провадиться з огляду на складність робіт, що виконуються в цеху, на дільниці, та теоретичну підготовку засудженого. Для проведення цієї роботи в установах утворюються кваліфікаційні комісії. На основі висновку кваліфікаційної комісії начальник установи затверджує засудженому кваліфікаційний розряд, що оформлюється наказом або розпорядженням по установі.

Про присвоєння засудженому розряду робиться запис до його особової справи.

3. Інструкцією про оплату праці засуджених встановлений порядок здійснення доплат бригадирам та ланковим, порядок оплати праці засуджених за виконання ними обов'язків спеціалістів і службовців, за роботи з господарського обслуговування. Врегульований порядок оплати праці учнів за час їх навчання, оплата роботи в надурочний час, в вихідні та святкові дні, нічний час, а також порядок оплати праці засуджених у разі невиконання ними норм виробітку.

Так, на засуджених поширюються розміри доплат за роботу у важких, шкідливих, особливо шкідливих умовах праці. Доплати за умови праці визначаються за даними атестації робочих місць та оцінки умов праці в розмірах, не менших за передбачені законодавством.

Оплата праці бригадирів з числа засуджених провадиться на загальних з іншими членами бригади умовах (тримання бригадирів, звільнених від основної роботи, у виробничих бригадах не дозволяється). За керівництво бригадою бригадиру встановлюється доплата у розмірі: до 10 відсотків тарифної ставки розряду, присвоєного бригадиру, при чисельності бригади до 10 осіб; до 20 відсотків тарифної ставки розряду, присвоєного бригадиру, при чисельності бригади від 11 до 25 осіб; до 30 відсотків тарифної ставки розряду, присвоєного бригадиру, при чисельності бригади понад 25 осіб. Конкретний розмір доплати визначається керівником установи або підприємства установи. Ланковим доплата за керівництво ланкою при чисельності понад 5 осіб встановлюється в розмірі 50 відсотків відповідної доплати бригадира.

Доплата за керівництво бригадою і ланкою виплачується тільки за умови виконання бригадами (ланками) установлених виробничих завдань, високу якість продукції (робіт) і при відсутності порушень трудової дисципліни в бригаді (ланці). Якщо вищезначені умови не будуть повністю виконані, то керівник установи або підприємства установи має право позбавити бригадира (ланкового) доплати повністю або частково.

Засудженим, які займають посади спеціалістів і службовців підприємств установ, посадові оклади встановлюються за схемами, які діють у відповідних галузях економіки. Використання праці засуджених до обмеження волі на посадах, пов'язаних з матеріальною відповідальністю, забороняється. Заробітна плата, нарахована засудженим, зайнятим на роботах з господарського обслуговування, за умов виконання ними встановленої норми виробітку (денної, тижневої, місячної) або тривалості робочого часу, не може бути менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати.

Якщо медичним працівникам передбачено підвищення посадових окладів за переліком установ, їх підрозділів та посад, робота на яких дає право на підвищення посадових окладів у зв'язку з небезпечними для здоров'я та особливо важкими умовами праці, то засудженим, які займають відповідні посади, це підвищення визначається в тих самих розмірах.

Оплата праці учнів за час їх навчання, перекваліфікації або навчання іншим професіям провадиться за рахунок коштів, призначених для оплати праці засуджених і працівників підприємств Установ. Оплата праці учнів при індивідуальному навчанні робітничим професіям, що оплачуються відрядно, провадиться: за пер-

ший місяць навчання в розмірі 75 відсотків, другий — 60 відсотків, третій — 40 відсотків, за четвертий і всі наступні місяці, до закінчення терміну навчання, передбаченого програмою, — 20 відсотків тарифної ставки першого розряду відповідної професії на підприємстві. Крім того, за виготовлену учнями якісну продукцію провадиться оплата за діючими на підприємстві установи нормами та розцінками. Оплата праці учнів при індивідуальному навчанні робітничим професіям, що оплачуються почасово, провадиться: за перший і другий місяці навчання в розмірі 75 відсотків, третій і четвертий — 80 відсотків, за всі наступні місяці, до закінчення терміну навчання, передбаченого програмою, — 90 відсотків тарифної ставки першого розряду відповідної професії на підприємстві. Таким самим чином провадиться оплата праці на роботах, що оплачуються відрядно, коли виробниче навчання здійснюється на устаткуванні робітника, який навчає.

Оплата праці учнів при їх навчанні у бригадах провадиться: за перший місяць навчання в розмірі 75 відсотків, другий — 60 відсотків, третій — 40 відсотків, за четвертий і всі наступні місяці, до закінчення терміну навчання, передбаченого програмою, — 20 відсотків тарифної ставки першого розряду відповідної професії на підприємстві. Крім того, починаючи з другого місяця навчання, учням провадиться доплата до 100 відсотків тарифної ставки першого розряду на підприємстві з усього відрядного заробітку бригади.

У випадках, коли учні включені до складу бригади, що працює на агрегаті, на якому випуск продукції у зв'язку зі збільшенням кількості робітників у бригаді не може зрости, оплата праці учнів провадиться у тому самому порядку, що й при навчанні робітничим професіям, оплачуваням почасово.

Оплата праці засуджених за час перекваліфікації або їх навчання іншим професіям, виходячи з потреб виробництва, провадиться: за перший місяць навчання в розмірі 100 відсотків, другий — 70 відсотків, за третій місяць — 40 відсотків їх середнього заробітку на попередньому місці роботи. Крім того, указаним засудженим з другого місяця навчання за виготовлену ними якісну продукцію провадиться оплата за діючими на підприємстві нормами та розцінками.

Кваліфікованим робітникам з числа засуджених, залученим без звільнення від основної роботи до виробничого навчання робітників при їх підготовці, перепідготовці, освоєнні суміжних професій і підвищенні кваліфікації на виробництві, може провадитися додаткова оплата в розмірі до 10 відсотків місячної тарифної ставки за кожного навченого робітника.

Гроші, зароблені в установах виконання покарань, за загальним правилом, зараховуються на особовий рахунок засудженого. На особові рахунки засуджених зараховуються гроші, зароблені ними в установі, гроші, отримані за переказами, надіслані в посил-

ках (передачах), отримані у якості соціальних виплат (пенсія тощо)-Витрачаються ці гроші у сумах, розмір яких залежить від виду установи, на придбання продуктів харчування та предметів першої необхідності.

4. Засудженим, які перевиконують норми виробітку, та тим, які працюють на погодинних роботах, з господарського обслуговування і сумлінно виконують встановлені завдання, може бути додатово дозволено витратити на місяць для придбання продуктів харчування та предметів першої потреби гроші в сумі, яка визнається КВК України.

Дозвіл на додаткове витрачання грошей надається начальником установи незалежно від відбутої засудженим частини строку покарання, але за умови, що в період, за який надається можливість додаткового витрачання грошей, він не мав дисциплінарних стягнень за порушення режиму. На засуджених, яким надається право на додаткове витрачання грошей і яким нараховується мінімум заробітної плати, начальники відділень щомісяця складають списки, які затверджуються начальниками установ або їх заступниками і є підставою для надання такого права.

5. Засудженим, які прибули до установ виконання покарань, дозволяється в перший місяць роботи, до нарахування заробітку, за умов сумлінного ставлення до праці і відсутності порушень режиму придбавати в крамниці продукти харчування та предмети першої потреби за рахунок коштів, які є на особових рахунках. У разі відсутності таких коштів їм може бути нарахований аванс у розмірі 50 % дозволеної для цих витрат суми в рахунок майбутнього заробітку.

Наданий аванс утримується із заробітку засудженого за той місяць, у якому він був нарахований. Надання права користування коштами з особових рахунків, авансу здійснюється за письмовою заявою засуджених начальником виправної колонії.

У виняткових випадках адміністрація виховної колонії може надати одноразову грошову допомогу неповнолітнім засудженим, які не мають близьких родичів і раніше перебували в дитячих будинках, у розмірі п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати із спеціального фонду.

6. Законом передбачене виключення щодо можливості залучення засуджених до праці без її оплати, яке витікає з режиму установи виконання покарань. Йдеться про випадки, коли засуджені працюють на роботах з благоустрою колоній і прилеглих територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або на допоміжних роботах із забезпечення колоній продовольством. До цих робіт засуджені залучаються в порядку черговості, в неробочий час і не більше як на дві години на день.

Стаття 121. Відрахування із заробітку або іншого доходу засуджених до позбавлення волі

1. Особи, які відбувають покарання у виправних колоніях, із нарахованого їм заробітку, пенсій та іншого доходу відшкодовують вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг, крім вартості спецодягу і спецхарчування.

2. Відшкодування засудженими витрат на їхнє утримання провадиться після відрахування прибуткового податку і аліментів.

Відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами провадиться у порядку, встановленому законом.

3. Із засуджених, які злісно ухиляються від роботи, вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг утримується з коштів, які є на їхніх особових рахунках. У разі відсутності в засудженого коштів на особовому рахунку виправна колонія має право пред'явити йому позов через суд.

1. Відрахування із заробітку засудженого проводяться для досягнення економічної мети та мети виконання зобов'язань засудженим. Зокрема, із свого заробітку, пенсій та іншого доходу засуджені відшкодовують вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших послуг, крім вартості спецодягу і спецхарчування, які засудженому можуть бути надані відповідно до законодавства про працю.

Із засуджених, які злісно ухиляються від роботи, вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг утримуються з коштів, які є на їхніх особових рахунках.

2. Відшкодування засудженим витрат на його утримання здійснюється після відрахування прибуткового податку й аліментів. Відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами провадиться у порядку, встановленому законом.

Інструкцією про оплату праці засуджених встановлена наступна черговість здійснення утримань із заробітку засудженого: 1) податок з доходів фізичних осіб; 2) аліменти; 3) вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших послуг (крім вартості одягу та спецхарчування); 4) за виконавчими листами на користь громадян; 5) за виконавчими листами на користь юридичних осіб; 6) відшкодування матеріальних збитків, заподіяних засудженими державі під час відбування покарання.

Водночас законом визначена мінімальна сума заробітку, яка у будь-якому випадку повинна зараховуватись на особові рахунки засуджених (дивись коментар до статті 120 КВК України).

Стаття 122. Пенсійне забезпечення засуджених до позбавлення волі

1. Засуджені мають право на загальних підставах на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом.

2. Особи, яким до відбування покарання призначена пенсія, підлягають державному пенсійному забезпеченню на загальних підставах. Призначена пенсія перераховується органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання пенсіонера і з неї відшкодовуються витрати на його утримання у виправній колонії (харчування, речове майно, комунально-побутові послуги та інше), при цьому не менш як двадцять п'ять відсотків пенсії зараховується на особовий рахунок засудженого.

3. Час роботи засуджених у період відбування ними покарання у виді позбавлення волі зараховується у стаж роботи для призначення трудової пенсії після звільнення за умови сплати ними страхових внесків до Пенсійного фонду України в порядку і розмірах, передбачених законодавством.

4. Засуджені, які втратили працездатність під час відбування покарання, після звільнення їх від покарання мають право на пенсію і на компенсацію шкоди у випадках і у порядку, встановлених законодавством України.

1. Засуджені до позбавлення волі, зазнають лише тих правообмежень, які випливають із закону та вироку суду. Відповідно до вимог КВК України засуджені мають право на пенсійне забезпечення згідно з діючим законодавством. Це право включає в себе можливість на загальних підставах отримати пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом.

Порівняно з виправно-трудоим законодавством, яке діяло раніше, кримінально-виконавче законодавство лібералізувало деякі положення щодо умов праці засуджених та їх соціального захисту. Так, згідно з ч. 3 ст. 122 КВК України час роботи засуджених у період відбування покарання у виді позбавлення волі зараховується у стаж роботи для призначення трудової пенсії, але за умови сплати засудженим страхових внесків до Пенсійного фонду України в порядку і розмірах, передбачених законодавством. Це правило є дуже прогресивним, оскільки відповідає положенню про те, що праця в установах виконання покарань не є каральним елементом.

2. Збереження за засудженими права на пенсійне забезпечення цілком логічне та зрозуміле. Засуджений не позбавляється статусу громадянина зі всім комплексом прав та обов'язків, які властиві цьому статусу. Крім того, навіть якщо особа піддана покаранню, необхідно визначити, що вчинений злочин — це помилка, яка не Перехресчує колишнього життя людини, її праці та поваги до її

віку. До того ж, якщо засуджений здійснював сплату зборів до Пенсійного та інших фондів соціального страхування, це означає що він працював, тобто брав участь у суспільному житті і має право отримати забезпечення від держави.

3. До установи виконання покарань може потрапити особа, якій пенсія вже призначена. Ці засуджені підлягають державному пенсійному забезпеченню на загальних підставах. Призначена пенсія перераховується органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання такого пенсіонера і з неї відшкодовуються витрати на його утримання в установі (харчування, речове майно, комунально-побутові послуги та інше). При цьому не менш як двадцять п'ять відсотків пенсії повинно бути зараховано на особовий рахунок засудженого.

4. Особливістю призначення пенсії особі, яка досягла пенсійного віку в ході відбування покарання є те, що в таких випадках час роботи в установі зараховується в стаж роботи, необхідний для призначення трудової пенсії, після звільнення і за умови сплати ними страхових внесків в порядку, передбаченому законодавством.

Діючим законодавством не передбачено спеціального порядку призначення пенсій засудженим, у яких право на її отримання виникло під час відбування покарання. Водночас вирішення цього питання є особистою справою засудженого, на адміністрацію установи подібного обов'язку не покладено.

За загальним правилом, для оформлення пенсії за віком громадяни подають безпосередньо до районного (міського) управління соціального захисту населення за місцем постійного проживання (а не відбування покарання) особисту заяву, паспорт, довідку про заробіток, трудову книжку (виплиску з неї) та інші документи, що підтверджують наявність трудового стажу.

При порушенні клопотання про призначення пенсії необхідно враховувати, що право на державну пенсію мають лише громадяни України, а іноземні громадяни та особи без громадянства таким правом користуються виключно у випадках, спеціально передбачених законодавством України чи міжнародними угодами. Рішення про призначення пенсії чи відмову у її призначенні приймається індивідуально стосовно кожної особи. Відмову у призначенні пенсії, а також інші дії робітників органів та установ Пенсійного фонду можуть бути оскаржені до органів місцевого самоврядування чи суду. Судом також захищається право особи на відшкодування збитків, спричинених невірним оформленням пенсійних документів. Скарга подається до суду та розглядається відповідно до Цивільно-процесуального кодексу України.

5. Засуджені, які втратили працездатність під час відбування покарання, після звільнення їх від покарання мають право на пенсію і на компенсацію шкоди у випадках і порядку, встановлених законодавством України (за ст. 8 Закону України «Про загально-

обов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами, підлягають обов'язковому страхуванню від нещасного випадку).

Слід звернути увагу, що дана стаття передбачає реалізацію права на пенсію і на компенсацію шкоди виключно після звільнення з місць позбавлення волі, а не одразу ж по факту втрати непрацездатності.

Глава 19 ВИХОВНИЙ ВПЛИВ НА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття 123. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі

1. Соціально-виховна робота — цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Соціально-виховна робота спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів.

2. Участь засуджених у виховних заходах, які проводяться в колоніях, враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення, а також при застосуванні заходів заохочення і стягнення.

3. Розпорядком дня колоній можуть бути передбачені виховні заходи, участь в яких для засуджених є обов'язковою.

4. Стимулювання правослухняної поведінки засуджених здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеня соціальної занедбаності.

5. Програми диференційованого виховного впливу на засуджених повинні враховувати можливості виховної функції режиму відбування покарання, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, позбавлених волі, самодіяльних організацій засуджених, громадських, благодійних і релігійних організацій, а також залучення засуджених до самовиховання.

1. У даній статті вперше на рівні закону закріплено поняття соціально-виховної роботи з засудженими як цілеспрямованої діяльності персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. Правове регулювання виховного впливу включає регламентацію виховної роботи з засудженими, діяльності самодіяльних організацій засуджених до позбавлення волі отримання засудженими, що тримаються в установах виконання покарань, загальної та професійної освіти, застосування до них заходів заохочення та стягнення.

Виховна робота є засобом духовного впливу на засудженого, спробою поліпшити його особистість за час відбування покарання шляхом цілеспрямованого виправного впливу, поновлення або прищеплювання засудженим навичок правильної орієнтації в системі духовно-моральних цінностей, психологічної та іншої підготовки до ведення морального, соціально-корисного образу життя після звільнення з місць позбавлення волі.

2. У ст. 6 КВК України виховна робота розглядається у якості одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації. Норми, що регулюють виховну роботу (як і деякі інші), носять заохочувальний, стимулюючий характер. Так, у ч. 2 ст. 123 КВК України вказується, що участь засуджених у здійснюваних виховних заходах враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення, а також при застосуванні заходів заохочення та стягнення. Таким чином, підкреслюється думка про те, що засуджені добровільно, за власним бажанням приймають участь у здійснюваних заходах.

Разом із тим, у тих же виховних цілях закон передбачає можливість проведення таких виховних заходів, у яких участь засудженого є обов'язковою: праця, ранкова фізична зарядка, загальноосвітнє навчання засуджених молодіжного віку, які не мають середньої освіти тощо). Слід відмітити, що такі заходи повинні бути передбачені розпорядком дня для конкретної виправної установи.

3. Відповідно до ч. 4 ст. 123 КВК України, стимулювання правослужняної поведінки засуджених до позбавлення волі здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу. Реалізація цих програм є формою соціально-виховної роботи з засудженими, яка проводиться персоналом органів та установ виконання покарань у взаємодії з державними та громадськими інституціями для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

4. Виховна робота організується адміністрацією виправних установ на основі детальних планів, учбово-педагогічних рекомендацій та інших документів, які розробляються у відповідних структурах кримінально-виконавчої системи, покликаних зробити процес виховного впливу на засуджених комплексним та ефективним. У цих же цілях сприяння у проведенні виховних заходів можуть надавати громадські об'єднання та організації (дивись коментар до статті 25 КВК України).

Начальники відділень соціально-психологічної служби здійснюють індивідуальний облік засуджених, які приймають участь у програмах. Стосовно осіб, які беруть участь у психокорекційних програмах, індивідуальний облік здійснюється також психологами та лікарями-психіатрами. Заступник начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи веде облік засуджених, які приймають участь у програмах, щоквартально організовує розгляд на засіданні методично-виховної ради колонії стан та ефективність реалізації програм.

5. Відповідно до Положення про порядок реалізації у виправних та виховних колоніях програм диференційованого впливу на засуджених до позбавлення волі, затвердженого наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань, у колах реалізуються такі типові програми: «Освіта», «Професія», «Правова просвіта», «Духовне відродження», «Творчість», «Фізкультура і спорт», «Подолання алкогольної та наркотичної залежності», «Підготовка до звільнення».

Адміністрація колоній може корегувати зазначені програми з урахуванням виду установ та контингенту засуджених та реалізувати інші програми, що сприяють становленню засуджених на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності.

6. Програми розробляються з урахуванням поведінки засуджених, їх соціально-педагогічної занедбаності та враховуючи можливість виховної функції режиму відбування покарання, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, позбавлених волі, самодіяльних організацій засуджених, громадських, благодійних і релігійних організацій, а також залучення засуджених до самовиховання.

7. Завданнями програм є: стимулювання правослужняної поведінки засуджених, сприяння формуванню у них здорового способу життя й моральності; організація корисної зайнятості засуджених; розвиток особистого потенціалу засуджених, корисної ініціативи, творчих здібностей та професійних навичок, що сприятиме їх соціальній адаптації після звільнення; формування у засуджених свідомого ставлення до цілей свого виправлення та розуміння ними залежності перспективи дострокового звільнення від відбування покарання від своєї особистої поведінки.

Програми реалізуються на основі принципів педагогіки співробітництва та сприяють формуванню взаємовідносин партнерства між персоналом і засудженими для досягнення мети виправлення й ресоціалізації останніх, дотримання їх законних прав в період відбування покарання.

Стаття 124. Основні напрями, форми і методи соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі

1. У колоніях проводиться моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності.

2. Соціально-виховна робота із засудженими організовується в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і методів.

1. Персонал виправних установ у процесі виконання покарання у виді позбавлення волі здійснює моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності. Якщо раніше у виправно-трудоваму законодавстві мова йшла про політико-виховну роботу з засудженими, при якій основними були трудове змагання, роз'яснення законодавства, агітаційна та пропагандистська, культурно-масова та фізкультурно-спортивна, індивідуальна робота, то тепер такого поділу немає. Називаються лише види, напрямки виховання.

2. Моральне виховання засуджених у виправній (пенітенціарній) педагогіці розглядається як процес формування всієї особистості засуджених, їх життєвої позиції. Виховання позитивної життєвої позиції є справою виключно важливою та складною, оскільки саме відсутність стійких моральних початків і привела засуджених до злочину. Потрібно зауважити, що духовність, моральність, мораль — це категорії не тільки релігійні. У виховному процесі суттєва роль належить освіті, науці, культурі, засобам масової інформації, рівню розвитку суспільних відносин, системі ціннісних орієнтацій та способу життя суспільства. Тому моральне виховання (в тому числі і засуджених) можливо лише в сукупності використання всіх вказаних напрямків життєдіяльності суспільства, а не якогось одного з них (наприклад, релігійної просвіти).

3. Правове виховання має на увазі формування у засуджених правосвідомості, що включає знання принципів і норм права, а також переконання в тому, що дотримуватись їх необхідно. У виховній роботі перш за все слід звертати увагу не на знання засудженими правових норм (при всій значимості таких знань), а на формування у них поваги до закону, розуміння необхідності слідувати його приписам.

4. Трудове виховання засуджених представляє собою процес формування або закріплення трудових навичок і вмінь, психологічної готовності до праці, морального до неї ставлення, усвідомлення потреби працювати. Формування вказаних якостей у засу-

джених є важливим особливо у теперішніх умовах, коли поширеною є думка про можливість без особливих зусиль швидкого та легкого збагачення.

5. За заявою Державного департаменту України з питань виконання покарань достатньо багато уваги у практиці установ виконання покарань приділяється естетичному вихованню засуджених, оскільки в своїй більшості це малокультурні люди, що досить часто мають викривлене уявлення про прекрасне, перекручені смаки, погляди та ідеали. Всі ці якості найбільш наочно проявляються у субкультурі засуджених зі своїм жаргоном та фольклором, «зłodійською романтикою» та блатними традиціями, табірними піснями й іншими атрибутами. Тому перед персоналом установ виконання покарань стоїть задача формування у засуджених здатності сприймати прекрасне, розвитку потреб і здібностей до участі у створенні прекрасного.

Державний департамент України з питань виконання покарань визначає, що нині в кожній виправній установі функціонують духові оркестри, хори, вокально-інструментальні та ансамблі народної пісні, аматорські колективи сучасного та бального танцю, команди клубів веселих та кмітливих. Своєю майстерністю вони дарують людям добро, радість пісні, танцю, музики, поетичного слова, підносять їх настрої, прищеплюють любов до мистецтва, до рідної землі. Великою популярністю у неповнолітніх правопорушників, які тримаються у виховних колоніях, користується фестиваль самодіяльної творчості «Червона калина». Цей масовий захід, який проходить у два етапи, відкриває нові таланти, є поштовхом до подальшого вдосконалення цікавого та корисного дозвілля вихованців, їх культурного збагачення та виховання у дусі патріотизму та поваги до традицій, духовних цінностей українського народу.

6. У засобах масової інформації поширюються дані про те, що у виправних колоніях достатньо багато уваги приділяється фізичному вихованню засуджених, для чого у кожній установі створюється необхідна спортивна база (за виключенням приміщень камерного типу колоній максимального рівня безпеки). Причому, у ряді виправних установ, особливо у виховних колоніях, де дозволяє площа, є обладнані спортивні майданчики та спортивні зали. Нова тенденція стало створення басейнів у деяких установах (наприклад, в Харківському СІЗО). Серед засуджених в основному культивуються силові та ігрові види спортивних занять; з точки зору безпеки недоцільним є проведення занять з боротьби всіх видів, боксу, метання диска, молота та списа, стрибки з жердиною та деяких інших видів спорту. Спортивні заходи служать не тільки важливим фактором підтримання здоров'я засуджених та їх фізичного стану, а й забезпечують зайнятість засуджених корисними справами (особливо в умовах відсутності роботи та інших несприятливих факторів).

Державний Департамент України з питань виконання покарань рекомендує наступним чином забезпечити щоденне проведення у кожному відділенні соціально-психологічної служби виховної години за тематикою: понеділок — інформаційна година (інформування про найважливіші події у житті суспільства, держави); вівторок — правове навчання (за участю працівників служб нагляду і безпеки, контролю за виконанням судових вироків, оперативної роботи); середа — санітарно-просвітницька пропаганда (за участю медичних працівників); четвер — економічне навчання (за участю працівників виробничих та економічних служб); п'ятниця, субота — морально-естетичне виховання.

Тематичний план проведення виховних годин складається щомісячно відділом соціально-психологічної роботи установи за погодженням з методично-виховною радою та затверджується начальником установи. Щомісячно за графіком, що затверджується начальником установи за поданням методично-виховної ради на півріччя, проводити «День відділення», програма якого повинна передбачати, зокрема, інформування начальником відділення соціально-психологічної служби на загальних зборах засуджених відділення про стан справ та ефективність виховного процесу, звітування ради активу, бригадирів. До проведення «Дня відділення» залучаються члени методично-виховної ради, можуть запрошуватись рідні засуджених.

7. Виховна робота з засудженими організується диференційовано та індивідуалізовано, з урахуванням виду установи виконання покарань, особистості, строку покарання та умов тримання.

Методи соціально-виховної роботи — це сукупність засобів педагогічного впливу на мислення, почуття, волю та поведінку засуджених з метою формування і корекції їх свідомості та досвіду поведінки, позитивних особистісних рис і якостей. До методів формування і корекції свідомості відносяться переконання, приклад, психолого-педагогічний вибух; методи додаткової мотивації та стимулювання поведінки — заохочення, примус, змагання; методи формування та корекції позитивного досвіду поведінки — вправа, привикання, інструктаж; методи виявлення результатів виховного процесу — спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності, метод узагальнення незалежних характеристик, тестування.

8. Форми соціально-виховної роботи — певна організація педагогічного процесу, яка відповідає змісту і цілям виховання. За лежно від об'єкта впливу форми соціально-виховної роботи поділяються на індивідуальні, групові, масові; залежно від основних напрямків формування особистості, виховання — на соціально-світоглядні, фізичні, трудові, естетичні, моральні, правові; залежно від видів діяльності — трудові, учбові, громадські, дозвільні форми діяльності.

На думку Державного департаменту України з питань виконання покарань всі методи та форми впливу на особистість у виховній

роботі з засудженими є рівноцінними та повинні застосовуватись у сукупності та системі. На певному етапі педагогічного впливу той чи інший метод, засіб можуть висуватись на перше місце, але всі вони обов'язково повинні застосовуватись в єдиній системі педагогічних впливів.

9. З метою впровадження нових форм і методів у виховну роботу з засудженими до позбавлення волі, вивчення їх на основі індивідуальних програм психолого-педагогічного впливу, у системі установ виконання покарань у 1991 р. була створена психологічна служба — спеціальна структура, функціонування якої забезпечується психологами, які виконують завдання психологічного вивчення засуджених, надання їм допомоги під час відбування покарання і в подальшому процесі соціальної адаптації після звільнення з місць позбавлення волі.

Основними функціями психологічної служби є: 1) психодіагностична (спрямована на вивчення і узагальнення особистих та групових характеристик засуджених); 2) прогностична (спрямована на оцінку перспектив розвитку особи, прогноз можливої індивідуальної і групової поведінки засуджених); 3) виховна (спрямована на розробку індивідуальних та групових програм виховання засуджених); 4) психопрофілактична (орієнтована на надання індивідуальної психологічної допомоги засудженим, а також у разі необхідності персоналу установи); 5) консультативна (спрямована на надання допомоги працівникам частин і служб у здійсненні індивідуального впливу на засудженого, попередження негативних психологічних явищ, соціальну адаптацію засуджених); 6) просвітницька (розрахована на поширення психологічних знань і підвищення психологічної культури працівників пенітенціарних установ); 7) дослідницька (спрямована на сприяння в проведенні наукових досліджень та впровадження їх результатів у практичну діяльність).

Психолог установи виконання покарань має широке коло обов'язків, зокрема: а) вивчає засуджених, які щойно прибули, використовуючи сучасні психологічні методики; б) розробляє рекомендації начальникам загонів щодо організації індивідуальної виховної роботи з конкретними засудженими; в) виявляє осіб з підвищеною психологічною напруженістю, схильних до проявів внутрішньої та зовнішньої агресії; г) сприяє психіатру у виявленні засуджених з відхиленнями психічного розвитку; ґ) вивчає соціально-психологічні особливості серед засуджених, які впливають на оперативну обстановку в УВП (малі групи, їх структуру, соціальні ролі, психологічні особливості лідерів, традиції та звичаї, настрої, мікроклімат); д) надає рекомендації персоналу щодо профілактики міжособових та міжгрупових конфліктів серед засуджених; є) проводить індивідуальні та групові заняття з психологічної корекції психотравмуючих реакцій засуджених; е) бере участь у роботі щодо підготовки засуджених до життя на волі, ор-

ганізує психологічну підготовку засуджених, які звільняються; ж) взаємодіє з виробничими службами в добиранні засуджених на посади та професії, пов'язані з підвищеними вимогами до особи та ділових якостей; з) проводить заняття щодо підвищення психологічної компетенції співробітників установ, консультує їх з окремих психологічних питань службового та сімейно-побутового характеру, займається профілактикою психотравмуючого стану співробітників; і) аналізує та узагальнює отримані результати з основних напрямків діяльності, координує свою діяльність з керівниками установ та іншими співробітниками.

Дослідження, які узагальнюють досвід роботи даної служби, показують її досить високу ефективність. В установах виконання покарання створені кімнати психоемоційного розвантаження, розробляються спеціальні програми, нові методики вивчення особистості засудженого, надаються конкретні рекомендації щодо вдосконалення виховного процесу для засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.

Стаття 125. Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі

1. У колоніях відповідно до законів України «Про освіту» (1060-12) і «Про загальну середню освіту» (651-14) для засуджених забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти.

2. Засудженим, які бажать підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку створюються умови для самоосвіти, надається можливість навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній, які створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до потреб у них і за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

3. У виховних колоніях утворюються середні загальноосвітні школи трьох ступенів. Засуджені, які навчаються в них, підручниками, зошитами та письмовим приладдям забезпечуються безоплатно.

4. Для засуджених, які не мають робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в даній колонії, обов'язковою є підготовка на курсах професійного навчання робітників на виробництві.

1. Значення загальноосвітнього та професійного навчання осіб, які позбавлені волі, визначається тим, що відповідно до ст. 6 КВК України воно є одним з основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених.

Загальноосвітнє навчання засуджених до позбавлення волі розвиває їх загальний кругозір, підвищує рівень інтелекту та цивілізованості, перешкоджаючи таким чином вчиненню повторних злочинів. Важливе значення у справі виправлення засуджених має також і професійна підготовка. Відсутність трудової спеціальності суспільно корисних трудових занять є криміногенним фактором, який досить часто призводить до вчинення злочину.

2. Відповідно до Закону України «Про освіту», освітні програми поділяються на загальноосвітні та професійні. Загальноосвітні програми направлені на вирішення задач формування загальної культури особистості, адаптації особистості до життя в суспільстві. На створення основи для усвідомленого вибору та засвоєння професійних освітніх програм, а професійні — на підготовку спеціалістів відповідної кваліфікації. Обов'язковий мінімум змісту кожної основної освітньої програми встановлюється відповідним державним освітнім стандартом.

3. Відповідно до ч. 2 ст. 125 КВК України, засудженим, які бажать підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку створюються умови для самоосвіти, надається можливість навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній.

Загальноосвітнє навчання організується у спеціально створених при установах виконання покарань загальноосвітніх школах трьох ступенів та консультативних пунктах, забезпечених відповідним обладнанням, штатом вчителів, який очолюється директором (призначається за погодженням з органами виконання покарань). Засуджені, які навчаються в них, підручниками, зошитами та письмовим приладдям забезпечуються безоплатно. Контроль за відвідуванням школи засудженими та їх успішністю здійснюється начальником відділення соціально-психологічної служби або відповідним вихователем.

4. В установах виконання покарань здійснюється два види професійного навчання засуджених: а) навчання у професійно-технічних центрах; б) навчання на виробництві установи.

Такі центри є державними професійно-технічними навчальними закладами першого або другого атестаційного рівня, що здійснює первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації робітників з числа осіб, засуджених до позбавлення волі. Центр створюється, реорганізовується та ліквідується спільним рішенням Міністерства освіти і науки України або іншого центрального органу виконавчої влади та Державного департаменту України з питань виконання покарань. Головним завданням Центру є забезпечення реалізації права засуджених на здобуття Професії відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей з метою поліпшення їх адаптації після звільнення з місць позбавлення волі та задоволення потреб установи виконання покарань і ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах.

5. Міністерство освіти і науки України, Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних державних адміністрацій надають організаційну, консультативну, методичну допомогу та здійснюють контроль за діяльністю щодо забезпечення організації навчального процесу відповідно до нормативно-правових актів у галузі професійно-технічної освіти з урахуванням особливостей функціонування установ.

Стаття 126. Організація загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених до позбавлення волі

1. Організація загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених, у тому числі професійно-технічного навчання на виробництві, здійснюється відповідно до законів України «Про освіту» (1060-12), «Про загальну середню освіту» (651-14) і «Про професійно-технічну освіту» (103/98-ВР) в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. На період проходження державної підсумкової атестації засуджені, які навчаються, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно.

3. Засудженим, які займаються самоосвітою, адміністрація колонії створює необхідні умови для занять у вільний від роботи час.

4. Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення.

5. Педагогічні працівники загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів надають допомогу адміністрації колонії в соціально-виховній роботі із засудженими.

1. Стаття, що коментується, встановлює порядок організації та здійснення загальноосвітнього та професійно-технічного навчання. Більш детально ці питання врегульовані спільними наказами Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 01.03.2002 р. № 154 / 55 «Про затвердження Положення про умови навчання та отримання базової та повної загальної середньої освіти особами, засудженими до позбавлення волі, у загальноосвітніх навчальних закладах при установах кримінально-виконавчої системи» та від 26.02.2004 р. № 153 / 32 «Про затвердження Положення про навчальний центр при установі виконання покарань».

Дані Положення встановлюють порядок реалізації конституційного права осіб, засуджених до позбавлення волі, на здобуття базової та повної загальної середньої освіти у вечірніх (змінних)

школах, що створюються при установах кримінально-виконавчої системи, та здійснення первинної професійної підготовки, підготовки та підвищення кваліфікації робітників.

У своїй діяльності навчальні заклади керуються законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні» тощо.

2. Приймання засуджених до навчального закладу здійснюється на підставі особистої заяви, свідоцтва про базову загальну середню освіту або табеля успішності про закінчення відповідного класу, а в разі їх відсутності — на основі атестації, проведеної відповідно до Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 964 та Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.12.2000 № 588 (зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 19.12.2000 р. за № 925/5146).

Зарахування учнів до відповідних класів проводиться спільним наказом директора навчального закладу та начальника установи. Навчання у навчальних закладах при установах здійснюється відповідно до Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 964, Положення про вечірню (змінну) середню загальноосвітню школу, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 09.04.97 р. № 106 (зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 12.05.97 р. за № 169/1973), робочих навчальних планів, розроблених на основі Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти і науки України.

3. Відповідно до ч. 2 ст. 126 КВК України на період проходження державної підсумкової атестації засуджені, які навчаються, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно. В окремих випадках, зокрема пов'язаних із звільненням від відбування покарання, дозволяється достроково проводити підсумкову державну атестацію. У таких випадках Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій готують відповідні матеріали і завдання та встановлюють інакші, ніж визначені Міністерством освіти і науки України, строки проведення підсумкової державної атестації, що передбачені Положенням про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти.

4. Засудженим, які займаються самоосвітою, адміністрація установи створює необхідні умови для занять у вільний від роботи час.

Адміністрація установи: а) веде облік засуджених, які не мають базової або повної загальної середньої освіти; б) забезпечує умови для проведення навчального процесу, надає та утримує на належному рівні приміщення навчального закладу, здійснює їх ремонт, забезпечує меблями, організовує надійне зберігання і правильне використання навчальних та наочних посібників, технічних засобів, підручників; в) виділяє для навчального закладу обслуговуючий персонал та утримує його за рахунок установи; г) роз'яснює працівникам навчального закладу особливості встановленого для засуджених режиму відбування покарання та попереджує їх про відповідальність за порушення правил поведінки з ними; ґ) забезпечує безпеку працівників навчального закладу під час їх знаходження на території установи; д) у разі переведення осіб, які навчаються, із однієї установи до іншої повідомляє про це директора навчального закладу.

Керівництво навчального закладу: а) проводить спільно з адміністрацією установи необхідну роботу щодо забезпечення отримання базової та повної загальної середньої освіти засудженими; б) організовує навчальний процес відповідно до робочих навчальних планів і програм, затверджених Міністерством освіти і науки України, з урахуванням вимог режиму відбування покарання засудженими, упроваджує передові педагогічні технології; в) створює умови для проведення навчального процесу, надає навчальні та наочні посібники, технічні засоби, підручники; г) забезпечує видачу документів про базову або повну загальну середню освіту (свідоцтво, атестат) державного зразка, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1997 р. № 1260 «Про документи про освіту та вчені звання»; ґ) надає особам, які навчаються, допомогу в підготовці до занять; д) порушує клопотання перед адміністрацією установи щодо заохочення осіб, які навчаються, за зразкову поведінку та успіхи в навчанні; е) забезпечує дотримання педагогічними працівниками встановлених законодавством вимог поведінки із засудженими.

Працівники навчального закладу у разі порушення ними встановлених законодавством правил поведінки із засудженими не допускаються на територію установи, про що адміністрація установи повідомляє керівництво навчального закладу та відповідний орган управління освітою.

5. Представники адміністрації установи за погодженням з керівництвом навчального закладу можуть бути присутніми на заняттях та інших заходах, що пов'язані із навчальним процесом, брати участь у роботі педагогічної ради, конференціях, нарадах та інших заходах, що організуються і проводяться навчальним закладом.

Педагогічні працівники навчального закладу можуть входити, за їхньою згодою, до складу методично-виховної ради установи та

спільно з адміністрацією установи брати участь у виховній роботі із засудженими.

6. Навчально-виробничий процес у Навчальному центрі при установі виконання покарань здійснюється відповідно до Положення про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 18.05.98 р. № 181 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 16.07.98 р. за № 460/2900), інших нормативно-правових актів у галузі професійно-технічної освіти з урахуванням особливостей функціонування Центру, вимог КВК України, Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, а також робочих навчальних планів і програм, розроблених Центром на основі Типових навчальних планів і програм та затверджених у встановленому порядку.

Прийом засуджених до Центру здійснюється в межах ліцензованого обсягу згідно з правилами прийому, розробленими Центром на основі Типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів України, затверджених наказом Міністерства освіти України від 28.05.98 р. № 191 (zareєстрованих у Міністерстві юстиції України 15.06.98 р. за № 381/2821), і затвердженими відповідними регіональними органами управління освітою та територіальними органами управління Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Прийом засуджених до Центру здійснюється на підставі їх особистої заяви та з урахуванням медичних та вікових показань до обраної професії. Засуджені, прийняті на навчання (далі — слухачі), зараховуються до Центру спільним наказом Центру та установи.

7. Навчальні групи з теоретичної підготовки комплектуються по 10-20 осіб. Виробниче навчання проводиться в групах з 5-10 осіб. Форми організації виробничого навчання обираються Центром у залежності від особливості професії за умови повного виконання навчальних планів і програм. Виробнича практика проводиться у майстернях або на підприємстві установи під керівництвом майстрів виробничого навчання.

Навчання в Центрі завершується кваліфікаційною атестацією. Кваліфікаційна атестація та присвоєння кваліфікації здійснюються відповідно до Положення про порядок кваліфікаційної атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають професійно-технічну освіту, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства освіти України від 31.12.98 р. № 201/469 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 01.03.99 р. за № 124/3417).

До державної кваліфікаційної атестації допускаються слухачі, які пройшли повний курс навчання і мають позитивні підсумкові оцінки з усіх навчальних предметів, виробничого навчання та практики.

На період проходження державної кваліфікаційної атестації слухачі звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно. Слухачам, які виконали вимоги державної кваліфікаційної атестації, після завершення навчання присвоюється освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник» з набутої професії відповідного розряду (категорії) та видається свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації відповідного розряду (категорії) встановленого зразка (далі — свідоцтво). Забезпечення Центру бланками свідоцтв здійснюється у встановленому порядку.

В окремих випадках, зокрема пов'язаних із звільненням слухачів від відбування покарання, переведенням їх до інших установ, за погодженням з регіональним органом управління освітою та територіальним органом управління Державного департаменту України з питань виконання покарань, Центру дозволяється достроково здійснювати випуск таких слухачів та видавати відповідне свідоцтво за результатами кваліфікаційної атестації.

8. Слухачі Центру мають право на: належні умови навчання за обраною професією; навчання професії за індивідуальною програмою; безпечні і нешкідливі умови навчання та праці; захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, від дій педагогічних та інших працівників, що порушують права або принижують їх честь та гідність; консультації, додаткові за няття та іншу необхідну педагогічну допомогу.

Слухачі зобов'язані: неухильно додержуватись правил поведінки, які передбачені для засуджених кримінально-виконавчим законодавством України; виконувати вимоги навчальних програм і системи контролю знань, умінь, навичок; систематично і глибоко оволодівати знаннями, практичними навичками, професійною майстерністю, підвищувати загальний культурний рівень; відвідувати заняття, у тому числі й за індивідуальним графіком; додержуватись вимог статуту і правил внутрішнього розпорядку Центру; дотримуватись правил охорони праці та техніки безпеки під час практичного навчання і виробничої практики; бережно ставитись до обладнання, засобів навчання та інвентарю, що використовуються в навчально-виробничому процесі.

За невиконання обов'язків і систематичне порушення вимог статуту і правил внутрішнього розпорядку Центру, незадовільну успішність до слухача застосовуються такі заходи впливу, як попередження, догана, відрахування з Центру. Порядок накладення дисциплінарного стягнення, відрахування з Центру встановлюються його статутом та правилами внутрішнього розпорядку.

Збитки, навмисно заподіяні слухачами Центру та установі, відшкодовуються ними особисто відповідно до законодавства.

9. Адміністрація установи виконання покарань: здійснює облік засуджених, які не мають робітничої професії, та комплектування

навчальних груп разом з Центром; забезпечує умови для проведення навчального процесу, надає та утримує на належному рівні приміщення Центру, здійснює їх ремонт, забезпечує меблями та інвентарем, організовує надійне зберігання і правильне використання навчальних та наочних посібників, технічних засобів, підручників; виділяє для Центру обслуговуючий персонал та утримує його за рахунок установи; у разі дострокового звільнення або переведення слухачів до інших установ повідомляє про це керівництво Центру; доводить до відома працівників Центру особливості встановленого для засуджених режиму відбування покарання та попереджує їх про відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог поведінки з ними; забезпечує безпеку працівників Центру під час їх перебування на території установи.

Представники адміністрації установи за погодженням з керівництвом Центру можуть бути присутніми на заняттях та інших заходах, що пов'язані з навчально-виробничим процесом, брати участь у роботі педагогічної ради Центру, зборах, нарадах та інших заходах, що організовуються і проводяться Центром.

10. Участь засуджених у здійсненні загальноосвітнього і професійно-технічного навчання в обов'язковому порядку враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення. Адміністрація установ виконання покарань всебічно сприяє загальноосвітньому та професійно-технічному навчанню засуджених, у разі потреби надає їм допомогу в отриманні консультацій, придбанні підручників та посібників.

Стаття 127. Самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі

1. Самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі створюються в колоніях з метою розвитку в засуджених корисної ініціативи, соціальної активності, здорових міжособових взаємовідносин, участі у вирішенні питань організації праці, навчання, відпочинку, побуту, впливу на виправлення засуджених, розвитку корисних соціальних зв'язків.

2. Участь у самодіяльних організаціях є добровільною справою кожного засудженого, його соціально корисна активність заохочується адміністрацією колонії і враховується при визначенні ступеня його виправлення.

3. У колоніях із числа засуджених, які зарекомендували себе позитивно, створюються ради колективів колоній і відділень соціально-психологічної служби. У колоніях можуть створюватися й інші самодіяльні організації засуджених, якщо їхня діяльність не суперечить порядку і умовам відбування покарання.

4. Засуджені, які входять до складу самодіяльних організацій, не користуються додатковими пільгами і не звільняються від основної роботи.

1. У виховній роботі з засудженими помітне місце відводиться їх участі в самодіяльних організаціях, які створюються в установах виконання покарань. Ці організації створюються для вирішення внутрішньо-колективних проблем самих засуджених, які виконують у процесі спільної життєдіяльності у виправній установі.

Види самодіяльних організацій і порядок їх роботи визначаються КВК України та нормативно-правовими актами Департаменту.

2. Основними задачами самодіяльних організацій засуджених є: надання засудженим допомоги в духовному, професійному та фізичному розвитку; розвиток корисної ініціативи засуджених; надання позитивного впливу на виправлення засуджених; участь у вирішенні питань організації праці; побуту та дозвілля засуджених; сприяння адміністрації виправних установ у підтримці дисципліни та порядку, формування здорових відносин між засудженими; надання соціальної допомоги засудженим та їх родинам.

Перед самодіяльними організаціями засуджених можуть поставати й інші цілі, що не суперечать задачам, порядку та умовам виконання покарань.

3. Діяльність самодіяльних організацій засуджених представляє собою певний вид самоуправління у виправній установі, хоча і здійснюється під контролем адміністрації. Адміністрація виправних колоній постійно спирається на допомогу самодіяльних організацій засуджених у вирішенні багатьох питань: підтримання чистоти та порядку в приміщеннях та території; організація художньої самодіяльності та фізкультурної роботи, розвиток бібліотечної справи та розгортання роботи з читачами; активізація виробничої діяльності та дотримання виробничої санітарії та багато чого іншого. Залучення засуджених та їх самодіяльних організацій до вирішення даних питань для української практики (радянського періоду та сучасного) є традиційним; у цьому напрямку накоплений досить великий позитивний досвід.

Проте завжди слід пам'ятати, що самодіяльні організації та їх члени не можуть володіти повноваженнями адміністрації установ виконання покарань.

4. Закон також підкреслює, що члени самодіяльних організацій не користуються додатковими пільгами, хоча на практиці це положення дотримується і не завжди, що створює нездорову обстановку, може призвести до виникнення конфліктів. Поряд з цим, участь засуджених у діяльності самодіяльних організацій враховується при визначенні ступеня їх виправлення.

5. Зазвичай в установах виконання покарань функціонує два види самодіяльних організацій: ради колективів відділень та ради колективів колонії. Вони формуються з числа засуджених, які характеризуються позитивно, шляхом відкритого обрання на загальних зборах засуджених бригади, відділення, колонії в цілому (залежно від виду самодіяльної організації).

У колоніях для засуджених також можуть організовуватись гуртки соціально-корисної спрямованості. Порядок та організація роботи гуртків визначається адміністрацією установи. Виступи гуртків художньої самодіяльності можуть проводитись у межах колонії.

6. У виправних колоніях також (крім колоній максимального рівня безпеки) дозволяється проводити безкоштовні (благодійні) та платні, за рахунок коштів засуджених і за їх згодою, виступи професійних творчих колективів (театрів, філармоній та інше) при обов'язковому погодженні цих заходів з керівництвом територіальних органів управління Департаменту.

Стаття 128. Богослужіння і релігійні обряди в колоніях

1. У колоніях здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для забезпечення ізоляції, громадської безпеки і встановлені цим Кодексом.

2. Богослужіння і релігійні обряди в колоніях проводяться за проханням засуджених або за зверненням релігійної організації в неробочий час.

3. Адміністрація колонії сприяє у запрошенні священнослужителів, бере участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії.

4. Засуджені мають право на придбання і користування релігійною літературою, іншими предметами і матеріалами релігійного призначення, використання яких не суперечить інтересам забезпечення ізоляції засуджених, а також іншим умовам виконання покарання.

5. Засуджені не мають права, посилаючись на свої релігійні переконання, ухилятися від виконання своїх обов'язків, а також установлених вимог режиму відбування покарання.

6. Відправлення релігійних обрядів не повинно порушувати розпорядок дня в колоніях, а також утискати права інших осіб, які відбувають покарання.

7. У колонії для відправлення релігійних обрядів можуть допускатися тільки представники релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку.

1. Адміністрація установ виконання покарань сприяє забезпеченню релігійних потреб засуджених у відповідності із Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації». Релігійні обряди проводяться на прохання засуджених або за ініціативою релігійних організацій, але з відповідними обмеженнями, передбаченими для різних категорій засуджених. Пропаганда будь-яких релігійних учень серед засуджених здійснюється тільки на їх ба-

жання та за згодою, а щодо неповнолітніх — за згодою їх батьків або осіб, які їх замінюють. Духовна робота також проводиться, як правило, за власним бажанням та згодою засуджених.

2. Дозвіл на відвідування установ виконання покарань представниками релігійних конфесій погоджується з керівництвом територіальних органів управління Департаменту та представника ми служби у справах релігії міських, районних держадміністрацій. Для цього релігійна організація подає такі документи (відповідно до вказівки Державного департаменту України з питань виконання покарань від 11.08.99 р. № 5/1-101): а) лист від керівного органу релігійної організації, погоджений з відділом у справах релігії обласної державної адміністрації, в якому визначаються установи, що передбачається відвідати, форми роботи з засудженими; б) заяви засуджених про надання зустрічі з представниками релігійної організації; в) статут релігійної організації та свідоцтво про реєстрацію; г) відомості про представників керівного органу релігійної організації; д) відомості про представників організації, яким доручається проведення духовної роботи серед засуджених.

Безпосередньо порядок та час відвідування установ виконання покарань представниками релігійних організацій визначається адміністрацією цих установ. Під час відвідування установ виконання покарань представники релігійних організацій надають документи, які засвідчують їх особистість та підтверджують належність (представництво) до релігійної організації.

3. Відвідування установ виконання покарань релігійними проповідниками, які є іноземними громадянами, здійснюється лише з дозволу Державного департаменту України з питань виконання покарань за погодженням з Державним комітетом України у справах релігії.

4. У разі відсутності окремих приміщень для віруючих декількох релігійних конфесій обряди проводяться в одному приміщенні за графіком. У такому приміщенні передбачається можливість тимчасового розміщення предметів культу на період обряду.

Стаття 129. Вільний час засуджених до позбавлення волі

1. Час, вільний від основної трудової діяльності і виконання обов'язкових заходів, передбачених розпорядком дня для засуджених у колонії, є їх вільним часом.

2. Засуджені мають право розпоряджатися вільним часом на власний розсуд, виключаючи виконання тих видів діяльності, які заборонені цим Кодексом.

3. Вільний час засуджених повинен тривати не менш як дві години на добу і передбачається розпорядком дня колонії.

1. Дана стаття передбачає право засудженого на вільний час, тобто час, вільний від основної трудової діяльності і виконання обов'язкових заходів. Засуджені мають право розпоряджатися вільним часом на власний розсуд, виключаючи виконання тих видів діяльності, які їм заборонені.

2. Закон визначає, що вільний час засуджених не може бути меншим, ніж дві години на добу, незалежно від виду установи виконання покарань та інших обставин. До цього часу не може включатися час на підйом, фізичні вправи, час на підготовку до сну, сон та приймання їжі. Тобто, вільний час встановлюється для того, щоб засуджений мав можливість зайнятися виключно особистими справами (наприклад, написанням листів рідним, читанням літератури тощо).

Типовим розпорядком дня установ виконання покарань передбачено, що вільний час надається засудженим після вечері перед проведенням заходів соціально-виховної роботи.

Стаття 130. Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі

1. За сумлінну поведінку і ставлення до праці, навчання, актив

ну участь у роботі самодіяльних організацій до засуджених можуть застосовуватися такі заходи заохочення:

подяка;

нагородження похвальною грамотою;

грошова премія;

нагородження подарунком;

дозвіл на одержання додатково посылки або передачі;

надання додаткового короткострокового або тривалого побачення;

дозвіл на додаткову телефонну розмову;

дострокове зняття раніше накладеного стягнення;

дозвіл додатково витратити гроші для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в сумі до п'ятнадцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати;

збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, До двох годин.

2. Засуджені, які стали на шлях виправлення або сумлінною поведінкою і ставленням до праці та навчання довели своє виправлення, можуть бути у встановленому законом порядку представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

1- 3 метою підтримки належного порядку в установах виконання покарань та стимулювання засуджених до правослухняної по-

ведінки, застосовується розгорнута система заходів заохочення та стягнення. Заходи заохочення до засуджених застосовуються за хорошою поведінку, сумлінне ставлення до праці, навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій та у здійснюваних виховних заходах.

Заохочення може бути оголошено як за якийсь один з перелічених показників, так і за декілька показників разом.

2. Стаття 130 КВК України встановлює перелік заходів заохочення, що можуть бути застосовані до засудженого, та представляють собою окремі разові пільги чи акти морального стимулювання до подальшої позитивної поведінки. Всі визначені заходи заохочення можна умовно поділити на дві групи: а) заходи морально-організаційного стимулювання; б) заходи матеріально-грошового стимулювання.

До заходів морально-організаційного стимулювання можна віднести: подяку; нагородження похвальною грамотою; надання додаткового короткострокового або тривалого побачення; дозвіл на додаткову телефонну розмову; дострокове зняття раніше накладеного стягнення; збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, до двох годин.

Заходи розгляданого характеру складають більшу частину заходів заохочення. В умовах місць позбавлення волі вони мають вельми важливе значення для засудженого не тільки у якості разових пільг, а й як певний щабель до подальшої зміни умов тримання у кращий бік, аж до умовно-дострокового звільнення.

До заходів матеріально-грошового стимулювання відносяться: грошова премія; нагородження подарунком; дозвіл на одержання додатково посилки або передачі; дозвіл додатково витратити гроші для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в сумі до п'ятнадцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати.

Ці заходи є немаловажними для засуджених, особливо у достатньо несприятливих умовах, що склалися з ресурсним забезпеченням виправних установ.

3. Підстави застосування до засуджених заходів заохочення різноманітні: а) хороша поведінка за певний період часу, що передбачає відсутність стягнень за даний період; б) добросовісне ставлення до праці, що полягає у якісному виконанні або перевиконанні виробничих завдань, хорошому триманні обладнання та робочого місця; відсутність порушень трудової дисципліни; виявлення трудової ініціативи, успішне оволодіння трудовою спеціальністю тощо; в) участь в роботі самодіяльних організацій засуджених, тобто як постійна участь у роботі секцій та інших підрозділів, так і окремих заходів вказаних організацій; г) участь в окремих

виховних заходах (організації лекцій, концертів, випуску стінгазет тощо).

4. При наявності у засуджених стійкої сумлінної поведінки, до бросовісного ставлення до праці, коли вони визнаються у зв'язку з цим такими, що характеризуються позитивно та стають на шлях виправлення, до них можуть бути застосовані заохочувальні заходи, передбачені статтями 100, 101 КВК України (про критерії оцінки поведінки засудженого та порядок застосування цих норм дивись коментар до вказаних статей).

Якщо засуджений своєю поведінкою доводить, що немає необхідності для досягнення цілей покарання далі тримати його в установі виконання покарань, то він може бути представлений до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

5. Підставою для застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, за ст. 82 КК України, є та обставина, що засуджений не виправився, не довів своє виправлення, але став на шлях виправлення і для закріплення досягнутих результатів ще необхідний вплив на нього, але вже в умовах більш м'якого виду покарання. Свідченням того, що засуджений став на шлях виправлення, є його зразкова поведінка і сумлінне ставлення до праці, додержання вимог режиму відбування покарання, однак ефективність і гарантованість цього процесу можливі лише за умови застосування до нього більш м'якого покарання.

Апеляційна комісія Державного департаменту України з питань виконання покарань роз'яснює (рішення № 1 та № 4 — 2004 р.), що обов'язковою умовою для позитивного розгляду комісіями установ питання щодо заміни засудженим позбавлення волі більш м'яким покаранням є поступове застосування до них за час відбування покарання у виді позбавлення волі заохочувальних норм передбачених ст. 101 КВК України щодо їх переведення в межах основного призначеного судом виду покарання на більш м'які умови тримання відповідного рівня безпеки. Виходячи з цього, заохочувальну норму, передбачену ст. 82 КК України рекомендується застосовувати до засуджених, які раніше були переведені до дільниці соціальної реабілітації або колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання.

Заміна невідбутої частини основного покарання більш м'яким покаранням застосовується до осіб, засуджених до двох видів покарання — обмеження волі і позбавлення волі (ч. 1 ст. 2 КК України). Інші види покарання не можуть замінитися більш м'яким покаранням.

Ст. 51 КК України встановлено вичерпний перелік видів покарань в основу якого покладено критерій порівняльної суворості видів покарань і застосовано принцип її побудови «від менш суворого До більш суворого». Тому позбавлення волі згідно зі ст. 82 КК

України, як правило, може бути замінене обмеженням волі, а обмеження волі — виправними роботами. Однак Апеляційна комісія Державного департаменту України з питань виконання покарань встановлює певний виняток з цього правила, визнаючи доцільним: а) заміну позбавлення волі на обмеження волі відносно засуджених, які тримаються в колоніях середнього і мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання; б) заміну позбавлення волі на виправні роботи відносно засуджених, які тримаються в колоніях мінімального рівня безпеки, або у дільницях соціальної реабілітації колоній середнього рівня безпеки.

До осіб, яким покарання замінене більш м'яким, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від подальшого відбування більш м'якого покарання за правилами, передбаченими у ст. 81 КК України. У цьому випадку частина строку покарання, що необхідно відбути засудженому для розгляду даного питання, починає обчислюватись з дня вступу в силу постанови суду про заміну не-відбутої частини строку покарання більш м'яким покаранням.

6. Для полегшення обчислення строку, який засудженому необхідно відбути для застосування тієї чи іншої заохочувальної норми, використовуються спеціальні обчислювальні таблиці:

Строк позбавлення волі	Частина строку позбавлення волі			
	1/3	1/2	2/3	3/4
1 рік	4 міс.	6 міс.	8 міс.	9 міс.
2 роки	8 міс.	1р.	1 р. 4 міс.	1 р. 6 міс.
3 роки	1р.	1 р. 6 міс.	2 р.	2 р. 3 міс.
4 роки	1 р. 4 міс.	2р.	2 р. 8 міс.	3р.
5 років	1 р. 8 міс.	2 р. 6 міс.	3р. 4 міс.	3 р. 9 міс.
6 років	2 р.	3р.	4 р.	4 р. 6 міс.
7 років	2 р. 4 міс.	3 р. 6 міс.	4 р. 8 міс.	5 р. 3 міс.
8 років	2 р. 8 міс.	4 р.	5 р. 4 міс.	6 р.
9 років	3р.	4 р. 6 міс.	6 р.	6 р. 9 міс.
10 років	3 р. 4 міс.	5 р.	6 р. 8 міс.	7 р. 6 міс.
11 років	3 р. 8 міс.	5 р. 6 міс.	7 р. 4 міс.	8 р. 3 міс.
12 років	4 р.	6 р.	8 р.	9 р.
13 років	4 р. 4 міс.	6 р. 6 міс.	8 р. 8 міс.	9 р. 9 міс.
14 років	4 р. 8 міс.	7 р.	9 р. 4 міс.	10 р. 6 міс.
15 років	5 р.	7 р. 6 міс.	10 р.	11 р. 3 міс.
16 років	5 р. 2 міс.	8 р.	10 р. 8 міс.	12 р.
17 років	5 р. 6 міс.	8 р. 6 міс.	11 р. 4 міс.	12 р. 9 міс.

18 років	6 р.	8 р. 10 міс.	12 р.	13 р. 6 міс.
19 років	6 р. 4 міс.	9 р. 4 міс.	12 р. 8 міс.	14 р. 3 міс.
20 років	6 р. 8 міс.	10 р.	13 р. 4 міс.	15 р.
21 рік	7 р.	10 р. 6 міс.	14 р.	15 р. 9 міс.
22 роки	7 р. 4 міс.	11р.	14 р. 8 міс.	16 р. 6 міс.
23 роки	7 р. 6 міс.	11 р. 6 міс.	15 р. 4 міс.	17 р. 3 міс.
24 роки	8р.	12р.	16 р.	18 р.
25 років	8 р. 4 міс.	12 р. 6 міс.	16 р. 8 міс.	18 р. 9 міс.
1 місяць	10 дн.	15 дн.	20 дн.	23 дн.
2 місяці	20 дн.	1 міс.	1 міс. 10 дн.	1 міс. 15 дн.
3 місяці	1 міс.	1 міс. 15 дн.	2 міс.	2 міс. 8 дн.
4 місяці	1 міс. 10 дн.	2 міс.	2 міс. 20 дн.	3 міс.
5 місяців	1 міс. 20 дн.	2 міс. 15 дн.	3 міс. 10 дн.	3 міс. 23 дн.
6 місяців	2 міс.	3 міс.	4 міс.	4 міс. 15 дн.
7 місяців	2 міс. 10 дн.	3 міс. 15 дн.	4 міс. 20 дн.	5 міс. 8 дн.
8 місяців	2 міс. 20 дн.	4 міс.	5 міс. 10 дн.	6 міс.
9 місяців	3 міс.	4 міс. 15 дн.	6 міс.	6 міс. 23 дн.
10 місяців	3 міс. 10 дн.	5 міс.	6 міс. 20 дн.	7 міс. 15 дн.
11 місяців	3 міс. 20 дн.	5 міс. 15 дн.	7 міс. 20 дн.	8 міс. 8 дн.
12 місяців	4 міс.	6 міс.	8 міс.	9 міс.

При цьому, при обчисленні передбаченої законом частини строку покарання необхідно дотримуватись певних правил. Наведемо приклад: Н. засуджений за ст. 368 ч.3, 69 КК України до 5 років позбавлення волі, початок строку покарання — 05.03.2003 р. Відповідно до ст. 81 КК України, умовно-дострокове звільнення може бути застосоване тільки після відбуття не менше 1/2 призначеного строку покарання, тобто 2 років 6 місяців. Цю частину строку покарання Н. відбуде 05.09.2005 р. Вказівка закону «після відбуття» частини покарання вказує на те, що питання про можливість умовно-дострокового звільнення не може розглядатися у цей же день (05.09.2005 р.), така можливість виникає у засудженого, починаючи з 06.09.2005 р. Враховуючи, що на адміністрацію установи покладено обов'язок розглянути дане питання протягом місяця після відбуття засудженим установленої КК України частини строку покарання, даний розгляд повинен відбутися в період з 06.09.2005 р. до 06.10.2005 р.

У тому випадку, коли суд визначив у вирокі початок строку та вказав на зарахування до нього часу перебування під вартою (наприклад: строк покарання Н. обчислювати з 05.03.2003 р., зарахувавши до нього час перебування під вартою протягом одного року з

05.02.2002 р. по 05.02.2003 р.), цей термін повністю віднімається від дня відбуття засудженим установленої КК України частини строку покарання, що вираховується з початку строку покарання, визначеного у вирокі. У нашому випадку це буде означати, що Н. відбуде 1/2 строку покарання 05.09.2004 р., а розгляд питання про можливість умовно-дострокового звільнення може бути здійснений у період з 06.09.2004 р. до 06.10.2004 р.

7. Відповідно до ст. 81 КК України, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення. Тобто, єдиною і достатньою підставою умовно-дострокового звільнення (крім відбуття визначеної в законі частини строку покарання) є досягнення однієї з цілей покарання — виправлення засудженого, що підтверджується його сумлінною поведінкою і ставленням до праці в процесі відбування покарання (про поняття виправлення дивись коментар до ст.6 КВК України, а про критерії визнання сумлінними поведінки та ставлення до праці — коментар до статей 67, 101 КВК України). За практикою, що склалась, Державним департаментом України з питань виконання покарань визнається доцільним умовно-дострокове звільнення лише тих засуджених, яким до закінчення строку покарання залишилось менше трьох років позбавлення волі.

8. При вирішенні питань застосування до засуджених заохочувальних норм, передбачених ст. 81, 82 КК України, висновок адміністрації установи про той чи інший ступінь виправлення засудженого повинен бути заснований на всебічному врахуванні даних про його поведінку і ставлення до праці за весь період перебування в установі виконання покарань, а не за час, який безпосередньо передує розгляду цих питань.

За роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України (Постанова від 26.04.2002 р. № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким»), більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині КК України для даного виду покарання, і не повинно перевищувати невідбутий строк покарання, призначеного вирокі. Виходячи з цього, в разі заміни невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі обмеженням волі, його строк не може бути менше одного року та не може бути більше п'яти.

Аналогічним чином вирішується й питання заміни обмеження волі виправними роботами (від 6 місяців до двох років), в результаті чого до осіб, у яких невідбута частина покарання на момент відбуття частини строку покарання, встановленої у ст. 82 КК України, менша за 6 місяців або є більшою за два роки, подібна заміна взагалі не може бути застосована.

Це також стосується всіх тих категорій осіб, яким обмеження волі чи виправні роботи не можуть бути призначені відповідно до ст. 57, 61 КК України (наприклад, жінки, що мають дітей віком до 14 років).

До неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким взагалі не застосовується (ч. 4 ст. 107 КК України). Зі змісту даної статті випливає, що неповнолітніми вважаються особи, які відбувають позбавлення волі за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, у зв'язку з чим вказівка Державного департаменту України з питань виконання покарань від 05.01.2005 р. М^о 5/3-2 про необхідність заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням щодо осіб, які відбувають покарання у виховних колоніях та досягли повноліття, не підлягає виконанню через невідповідність вихідним положенням КК України.

Стаття 131. Порядок застосування заходів заохочення до осіб, позбавлених волі

1. Застосування заходів заохочення має на меті здійснення виховного впливу як на тих осіб, до яких ці заходи застосовуються на основі об'єктивної оцінки поведінки засуджених, їхнього ставлення до праці і навчання, так і на інших засуджених.

2. При заохоченні до засудженого застосовується один захід заохочення.

3. Грошова премія приєднується до заробітку і зараховується на особовий рахунок засудженого, подарунок передається на зберігання до звільнення засудженого або за його проханням надсилається родичам.

4. У порядку заохочення засудженим протягом року може бути дозволено одержувати додатково одну посилку чи передачу і надано додатково одне короткострокове чи тривале побачення і одна телефонна розмова.

5. До засуджених, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, заохочення у виді збільшення тривалості прогулянки застосовується на строк до одного місяця.

6. Із засудженого може бути достроково знято, як правило, лише одне раніше накладене стягнення.

7. Заохочення у виді подяки і дострокового зняття раніше накладеного стягнення застосовуються усно або письмово, інші заохочення — тільки письмово.

1. Стаття, що коментується, визначає порядок застосування заходів заохочення. Подяка та дострокове зняття раніше накладеного стягнення можуть бути оголошені як усно, так і письмово; усі

інші види заохочень — тільки письмово. Інші заходи заохочення оголошуються тільки у письмовій формі, оскільки в подальшому можуть мати важливі юридичні наслідки для засудженого.

2. Заохочення, оголошені усно, у статистичному обліку не відображаються, але враховуються в індивідуальних програмах соціально-психологічної роботи та особових справах (у виді рапорту з посиланням на усне оголошення заохочення) і беруться до уваги при визначенні міри виправлення засудженого та при складанні на нього характеристики.

3. Заохочення у виді грошової премії та нагородження подарунком оголошується наказом начальника установи; розмір грошової премії та вид подарунка визначаються виходячи з особистості засудженого, події, що стала підставою преміювання або нагородження, а також фінансового стану установи виконання покарань. Премія зараховується на особовий рахунок засудженого, подарунок вручається засудженому, який розпоряджається ним за своїм розсудом (залишає при собі, здає до камери схову або пересилає додому).

4. У законі закріплюється, що в порядку заохочення засудженому протягом одного року може бути дозволено додатково до встановлених норм одна додаткова посилка (чи передача); одне додаткове побачення (короткострокове чи тривале); одна телефонна розмова. Це обумовлено тим, що визначений порядок пов'язаний з необхідністю не підривати надмірними заходами заохочення порядок та умови відбування покарань у виправних установах.

5. Хоча закон не передбачає будь-яких обмежень застосування заохочення у виді дострокового зняття раніше накладеного стягнення, як доведено наукою кримінально-виконавчого права та практикою виконання покарань, з метою забезпечення достатньої ефективності накладених стягнень, їх дострокове зняття в порядку міри заохочення доцільне тільки після закінчення певних термінів (наприклад, не раніше трьох місяців з дня початку відбування стягнення можуть бути зняті в порядку заохочення догана та дисциплінарний штраф). Визначення тривалості такого строку обумовлюється видом накладеного стягнення та особою засудженого (його поведінкою протягом всього часу перебування в місцях позбавлення волі).

6. Заохочення у виді збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки також має часові межі. За ч. 5 ст. 131 КВК України таке збільшення діє протягом визначеного строку, який не може бути більше за один місяць.

7. При застосуванні до засудженого заохочення у виді дострокового зняття раніше накладеного стягнення, з засудженого знімається не будь-яке стягнення з числа непогашених, а тільки те, що

було накладене раніше за всі інші. В подальшому при повторному застосуванні даного виду заохочення стягнення знімаються за таким же порядком, відповідно до часу їх накладення.

8. При вирішенні питання про заохочення засудженого (крім випадків оголошення заохочення в усній формі) до документів додається опитувальний аркуш з пропозиціями заступників начальника установи, начальників відповідних відділів та начальника медичної частини.

Застосування заходів заохочення у відповідності з порядком, установленим КВК України, оформляється постановами або наказами уповноважених на те посадових осіб. Постанови або витяги з наказів реєструються у спеціальному журналі, що ведеться працівниками служби соціально-виховної роботи й зберігається у відділі по контролю за виконанням судових рішень (вказаний журнал, як правило, містить наступні розділи: порядковий номер; прізвище, ім'я та по батькові засудженого, якого вони стосуються; вид заохочення; дата оголошення заохочення; дата здачі матеріалів; прізвище особи, що здала матеріали; прізвище особи, що прийняла матеріали для залучення до особової справи) та долучаються до особових справ засуджених (відповідно до вказівки Державного департаменту України з питань виконання покарань від 03.01.96 р. № 2/2-1, ці матеріали повинні передаватися негайно після оголошення (або виконання) заохочення чи стягнення, бо будь-яка затримка тягне за собою відсутність оперативної інформації в особових справах засуджених). При цьому на матеріалах в обов'язковому порядку повинна бути резолюція керівництва установи «до справи», без якої документи відділом по контролю за виконанням судових рішень не приймаються.

Облік заохочень за відділеннями установ у цілому ведеться заступником начальника установи з соціально-виховної та психологічної роботи або спеціально призначеною особою.

9. Після настання у засудженого формального права на застосування заохочувальних норм ст. 81, 82 КК України (відбуття частини строку покарання та доведення певного ступеня виправлення), готуються наступні матеріали: а) клопотання-характеристика, підписана начальником відділення соціально-психологічної служби та погоджена з заступником начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи; б) індивідуальна програма соціально-виховної роботи; в) довідка про заохочення та стягнення; г) психологічна характеристика; д) опитувальний аркуш з пропозиціями першого заступника начальника колонії, заступника начальника колонії з соціально-виховної та психологічної роботи, заступника начальника колонії з трудовикористання, заступника Начальника колонії з комунально-побутового та інтендантського забезпечення, начальника відділу нагляду та безпеки, начальника оперативного відділу, начальника медичної частини та начальни-

ка відділу по контролю за виконанням судових рішень; є) медична довідка про стан здоров'я, наявність незакінченого курсу лікування венеричного захворювання, активної форми туберкульозу, психічного розладу або результати цього лікування, наявність чи відсутність алкогольної, наркотичної та токсикологічної залежності. У випадку розгляду можливості заміни невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі обмеженням волі у довідці обов'язково робиться висновок про здатність засудженого перебувати у виправному центрі та до працевлаштування; ж) заява засудженого з проханням про застосування до нього заохочувальних норм, передбачених ст. 81, 82 КК України та письмове зобов'язання щодо законслухняної поведінки; з) інші документи, які мають значення для об'єктивного вирішення питання.

При прийнятті рішення з вказаних питань рекомендується приділяти особливу увагу наступним чинникам: 1) ступінь небезпечності засудженого, його наміри на подальше відбування покарання, можливість самостійно дотримуватись вимог режиму в умовах відсутності ізоляції та обмеженого нагляду; 2) наявності даних, що свідчать про можливість або наміри вчинення втечі (перебував у розшуку під час слідства, дезертирував зі Збройних Сил тощо); 3) ступінь алкогольної, наркотичної або токсикологічної залежності; 4) ставлення до праці, наявність робочої спеціальності, кваліфікація; 5) стан здоров'я та працездатність засудженого; 6) соціальне оточення засудженого, сімейний стан та родинні зв'язки. У разі прийняття комісією установи виконання покарань позитивного рішення щодо застосування до засудженого заохочувальної норми ст. 81 чи 82 КК України, матеріали з цього питання подаються до суду та розглядаються за правилами, встановленими ст. 407 КПК України (про порядок вступу в силу рішень суду з вказаних питань та їх виконання дивись коментар до ст. 4 КВК України).

Хоча це і не передбачено КПК України, з метою якісного розгляду судами питання відповідно до ст. 82 КК України щодо заміни позбавлення волі на виправні роботи, Апеляційною комісією Державного департаменту України з питань виконання покарань встановлено, що матеріали з цього питання можуть подаватися до суду лише у разі наявності довідки з організації, підприємства або установи, де особу передбачається працевлаштувати та про надання засудженому житлової площі на період виконання цього виду покарання (рішення № 1 та № 4 — 2004 р.). При цьому вимагається, щоб у довідці про можливість працевлаштування обов'язково вказувалась посада та примірна заробітна плата. Питання працевлаштування засуджених при застосуванні ст. 82 КК України погоджується з кримінально-виконавчої інспекцією територіальних управлінь Департаменту за вказівкою Державного департаменту України з питань виконання покарань від 05.01.2005 р. № 5/3-2

(таким чином подані засудженими та їх родичами довідки про працевлаштування попередньо перевіряються).

10. У разі прийняття комісією установи рішення про відмову у поданні до умовно-дострокового звільнення чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням засудженому вказуються та заносяться до протоколу засідання його мотиви, що повинні бути викладені чітко і не допускати довільного тлумачення (наприклад, на момент подання матеріалів засуджений має незняті чи непогашені стягнення; в період відбування покарання засуджений не розкався у вчиненому або не вжив заходів до погашення позову тощо). Засуджений повинен чітко усвідомлювати недоліки своєї поведінки, що надасть змогу виправити в майбутньому вказані упущення та вірно оцінити позитивні перетворення.

Повторно питання про можливість умовно-дострокового звільнення чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням може бути розглянуто не раніше, ніж через шість місяців з дня такої відмови, тобто даний строк є мінімальним для дійсної зміни поведінки засудженого на краще. Повторний розгляд вищевказаних питань здійснюється лише за умови усунення причин, які стали підставою для відмови, з урахуванням подальшої поведінки, ставлення до праці та навчання, відношення до вчиненого діяння та сплати майнового позову. Закон не покладає на адміністрацію установи обов'язку розглянути повторно питання про можливість умовно-дострокового звільнення чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням рівно через шість місяців.

Стаття 132. Заходи стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі

1. За порушення встановленого порядку відбування покарання до засуджених можуть застосовуватися такі заходи стягнення:

попередження;

догана;

сувора догана;

призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії;

дисциплінарний штраф у сумі до двох мінімальних розмірів заробітної плати;

скасування поліпшених умов тримання, передбачених статтями 138-140 і 143 цього Кодексу;

поміщення засуджених чоловіків, які тримаються у виправних колоніях, у дисциплінарний ізолятор з виведенням або без виведення на роботу чи навчання на строк до п'ятнадцяти днів, а засуджених жінок — до десяти днів;

поміщення засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, в карцер без виведення на роботу на строк до п'ятнадцяти діб;

переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, до приміщення камерного типу (одиначної камери) на строк до трьох місяців.

2. Вагітні жінки, жінки, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, інваліди першої групи в дисциплінарний ізолятор, карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру) не поміщаються.

1. Заходи стягнення можна поділити на дві основні групи: а) заходи стягнення, що носять разовий характер або триваючі відносно нетривалий період; б) заходи стягнення, пов'язані з тривалою зміною порядку та умов тримання засуджених.

До заходів стягнення, що носять разовий характер або триваючі відносно нетривалий період слід віднести: попередження; догана; сувора догана; призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії; дисциплінарний штраф у сумі до двох мінімальних розмірів заробітної плати; поміщення засуджених чоловіків, які тримаються у виправних колоніях, у дисциплінарний ізолятор з виведенням або без виведення на роботу чи навчання на строк до п'ятнадцяти діб, а засуджених жінок — до десяти діб; поміщення засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, в карцер без виведення на роботу на строк до п'ятнадцяти діб; переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, до приміщення камерного типу (одиначної камери) на строк до трьох місяців.

До заходів стягнення, що пов'язані з тривалою зміною порядку та умов тримання засуджених відноситься скасування поліпшених умов тримання.

2. При застосуванні заходів стягнення до засудженого повинні враховуватись обставини вчинення правопорушення, особа засудженого та його попередня поведінка. Стягнення, що накладається, повинно відповідати тяжкості та характеру правопорушення та виключати заподіяння засудженим фізичних страждань і припинення людської гідності.

3. Визначені даною статтею заходи стягнення у виді поміщення в дисциплінарний ізолятор, карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру), є крайніми заходами дисциплінарного реагування, що застосовуються до засуджених, які свідомо відмовляються виконувати встановлений порядок відбування покарання, мають негативну спрямованість особистості та не реагують на профілактичні і виховні заходи.

4. До засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання

стягнення у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) не застосовується, оскільки такого роду місць для застосування заходів стягнення у них немає.

5. Закон чітко вказує категорії засуджених, які ні за яких умов не можуть бути поміщені в дисциплінарний ізолятор, карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру). До них віднесені: вагітні жінки, жінки, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях та інваліди першої групи.

Стаття 133. Злісний порушник установленого порядку відбування покарання

Злісним порушником установленого порядку відбування покарання є засуджений, який не виконує законних вимог адміністрації, необґрунтовано відмовляється від праці (не менш як три рази протягом року); припинив роботу з метою ухилення трудових та інших конфліктів; вживає спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби; виготовляє, зберігає, купує, розповсюджує заборонені предмети; бере участь у настільних та інших іграх з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди; вчинив дрібне хуліганство; систематично ухиляється від лікування захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, а також вчинив протягом року більше трьох інших порушень режиму відбування покарання, за умови, якщо за кожне з цих порушень за постановою начальника колонії або особи, яка виконує його обов'язки, були накладені стягнення, що достроково не зняті або не погашені у встановленому законом порядку.

1. У кримінально-виконавчому законодавстві використовуються два поняття: «злісне порушення засудженим до позбавлення волі встановленого порядку відбування покарання» (ст. 101 КВК України) та «злісний порушник установленого порядку відбування покарання»

Стаття, що коментується, дає визначення тільки поняття злісного порушника встановленого порядку відбування покарання. Так, **злісним** порушником визнається особа, що: а) одноразово вчинила проступок, який є зухвалим, тяжким (припинила роботу з метою ухилення трудових та інших конфліктів; вчинила дрібне хуліганство); б) протягом року вчинила декілька проступків з числа визначених законом (не виконувала законних вимог адміністрації чи необґрунтовано відмовлялася від праці (не менш як три рази протягом року); вживає спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби; виготовляє, зберігає, купує, розповсюджує заборонені предмети; бере участь у настільних та інших іграх з метою здобуття матеріальної чи іншої

вигоди; систематично ухиляється від лікування захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб); в) вчинила протягом року більше трьох інших правопорушень, якщо за кожне з цих порушень за постановою начальника колонії або особи, яка виконує його обов'язки, були накладені стягнення, що достроково не зняті або не погашені у встановленому законом порядку.

Виходячи зі змісту даної статті, можна зробити висновок, що закон вирізняє два види злісного порушення: а) за характером вчинених проступків, що є тяжкими, зухвалими навіть у одиничному числі; б) у якості тяжкого, злісного за видом стягнення. Другий вид злісного порушення буде регульованим адміністрацією установи при складанні звітності про кількість злісних порушень у встановленого порядку відбування покарання, вчинених засудженим за звітний період.

2. Відповідно до Методичних рекомендацій Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо кваліфікації порушень умов відбування покарання особами, засудженими до позбавлення волі, подібне порушення розглядається як свідоме протиправне діяння засудженої особи, що посягає на правовий порядок відбування покарання, встановлений кримінально-виконавчим законодавством, права та безпеку інших осіб.

3. Не можуть вважатися злісними порушниками умов відбування покарання особи, які були засуджені умовно та з відстрочкою виконання вироку (ст. 45, 46-1 КК України 1960 р.) чи звільнені від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, 104 КК України), які за порушення порядку та умов відбування покарання постановою суду були направлені в місця позбавлення волі.

4. При кваліфікації порушень умов відбування покарання рекомендується виходити з наступних положень:

— під невиконанням законних вимог адміністрації установи слід розуміти відкрити відмову засудженого від виконання конкретних законних вимог представника адміністрації установи, що в силу свого посадового становища мав право пред'являти таку вимогу, а засуджений був зобов'язаний і міг їх виконати, але умисно не виконав. Обов'язковими ознаками невиконання законних вимог адміністрації є демонстративність, зухвалість такої відмови. Порушення засудженим встановленого порядку відбування покарання не містить ознак невиконання законних вимог адміністрації, якщо працівник не звертався до засудженого з конкретними вимогами з цього приводу;

— необгрунтована відмова від праці є окремим видом невиконання законних вимог адміністрації. Це порушення пов'язане з ігноруванням засудженим вимог ст. 118 КВК України, і виражається у необгрунтованій відмові від праці особою, яка забезпечена роботою з урахуванням її працездатності. Відмова від праці проявляється як у відкритій формі, коли засуджений, будучи забез-

печений умовами для праці, демонстративно заявляє, що він не бажає працювати, так і у прихованій, коли порушник не працює, посилаючись на різні причини, які не відповідають дійсності. При встановленні причин порушення у виді відмови від праці слід враховувати наявність поважних обставин для неможливості працювати (наприклад, захворювання, засвідчене належним чином тощо), взаємовідносини між засудженими. Факт відмови повинен засвідчуватись актом, який обов'язково підписує посадова особа, відповідальна за організацію праці на виробництві, та начальник відділення соціально-психологічної служби;

— до порушень, пов'язаних з вживанням, виготовленням, придбанням та зберіганням спиртних напоїв (в т.ч. саморобного виготовлення) відносяться відповідні дії стосовно будь-яких алкогольних напоїв, речовин на спиртовій основі, лаків, фарб та інших хімічних розчинів;

— до порушень, пов'язаних зі вживанням, виготовленням, придбанням, зберіганням та розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів відносяться відповідні дії стосовно засобів, речовин і прекурсорів, визначених у ст. 1 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів»;

— порушення у виді виготовлення, зберігання, купування, розповсюдження заборонених предметів кваліфікується у випадку, якщо відповідні дії стосуються предметів, виробів та речовин, які визначені як заборонені Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань;

— до дрібного хуліганства відносяться умисні дії засуджених, що порушують правопорядок в установі виконання покарань та виявляють явну неповагу до оточуючих (брутальна лайка, образливе чіпляння до персоналу установи та громадян, які її відвідують, а також інша непристойна поведінка, яка носить демонстративний характер).

5. «Звання» злісного порушника встановленого порядку відбування покарання зберігається за засудженим протягом шести місяців, якщо не буде вчинене нове правопорушення чи стягнення, котре стало підставою для віднесення засудженого у розряд злісних порушників, не буде знято достроково.

Стаття 134. Порядок застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі

1. При призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого. До вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку.

Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого.

2. За кілька проступків, вчинених одночасно, накладається одне стягнення.

3. Стягнення може бути накладене лише на особу, яка вчинила проступок, і не пізніше десяти діб з дня виявлення проступку, а якщо у зв'язку з проступком проводилась перевірка, то з дня її закінчення, але не пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

4. Накладене стягнення звертається до виконання негайно, а у виняткових випадках — у строк не пізніше одного місяця з дня його накладення. Якщо протягом місяця з дня накладення стягнення воно не було звернено до виконання, то це стягнення не виконується.

5. Повторне переведення на поліпшені умови тримання може бути застосоване не раніше, ніж через шість місяців з дня відбуття стягнення.

6. Стягнення у виді попередження або догани, призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії накладається усно чи письмово, інші стягнення — тільки письмово.

7. Стягнення у виді дисциплінарного штрафу накладається тільки за злісне порушення встановленого порядку відбування покарання, передбачене статтею 133 цього Кодексу, за постановою начальника колонії або особи, яка виконує його обов'язки. Постанова оголошується засудженому під розписку. Стягнена сума штрафу перераховується в доход держави.

8. Поміщення засудженого в дисциплінарний ізолятор або в карцер чи переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери) проводиться за вмотивованою постановою начальника колонії або особи, яка виконує його обов'язки, з визначенням строку тримання.

9. Стягнення у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери) накладається в разі безуспішного застосування інших заходів впливу.

10. До засуджених, які поміщені в дисциплінарний ізолятор або карцер, переведені до приміщення камерного типу (одиначної камери), можуть застосовуватися всі заходи стягнення, за винятком повторного поміщення в дисциплінарний ізолятор або карцер, повторного переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери).

11. Під час тримання в дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначної камери) засудженим забороняються побачення, придбання продуктів харчування і предметів першої потреби, одержання посилок (передач) і бандеролей, користування настільними іграми.

У дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначної камери) засуджені забезпечуються індивідуальним спальним місцем і постільними речами. Постільні речі видаються тільки на час сну, верхній одяг — на час виходу з приміщення.

Тримання засуджених у карцері одиначне.

Засудженим, які тримаються в дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначної камери), надається щоденна прогулянка тривалістю одна година.

Посилки (передачі) і бандеролі вручаються засудженому після закінчення строку його перебування в дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначної камери).

12. Засуджені, які тримаються в дисциплінарному ізоляторі з виведенням на роботу, в приміщенні камерного типу (одиначної камери), працюють окремо від інших засуджених.

13. Засуджений може оскаржити накладене на нього стягнення, однак подання скарги не зупиняє виконання стягнення. Посадова особа, яка наклала стягнення, за наявності для того підстав може його скасувати або замінити іншим, більш м'яким стягненням. Вища посадова особа може скасувати стягнення в разі, коли посадова особа, яка наклала стягнення, перевищила свої повноваження або стягнення було накладено нею при відсутності порушення з боку засудженого.

14. Якщо протягом шести місяців з дня відбуття стягнення засуджений не буде підданий новому стягненню, він визнається таким, що не має стягнення.

15. При накладенні стягнення на засудженого адміністрація колонії надає йому можливість у встановленому порядку повідомити про це близьких родичів, адвоката або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

1. У ст. 134 КВК України визначається порядок застосування до засуджених заходів стягнення. При застосуванні стягнень керуються трьома основними принципами: а) облік обставин вчинення правопорушення, особи засудженого та його попередньої поведінки; б) відповідність стягнення тяжкості й характеру порушення; в) за одне порушення заборонено накладати декілька стягнень. Врахування цих принципів дозволяє зробити стягнення справедливим та ефективним у досягненні поставлених перед ним задач.

2. Стягнення може бути накладене лише на особу, яка вчинила проступок, і не пізніше десяти діб з дня виявлення проступку, а якщо у зв'язку з проступком проводилась перевірка, то з дня її закінчення, але не пізніше шести місяців з дня вчинення проступку. Накладене стягнення звертається до виконання негайно, а у виняткових випадках — у строк не пізніше одного місяця з дня його на-

кладення. Якщо протягом місяця з дня накладення стягнення воно не було звернено до виконання, то це стягнення не виконується.

3. Стягнення у виді попередження або догани, призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії накладається усно чи письмово, інші стягнення — тільки письмово.

Стягнення у виді дисциплінарного штрафу накладається тільки за злісне порушення встановленого порядку відбування покарання. При цьому сума штрафу перераховується в доход держави. 4. КВК України встановлює достатньо суворі умови тримання для засуджених, поміщених у дисциплінарний ізолятор або в карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру).

До засуджених, які поміщені в дисциплінарний ізолятор або карцер, переведені до приміщення камерного типу (одиначної камери), можуть застосовуватися всі заходи стягнення, за винятком повторного поміщення в дисциплінарний ізолятор або карцер, повторного переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери). Під час тримання в дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначній камері) засудженим забороняються побачення, придбання продуктів харчування і предметів першої потреби, одержання посилок (передач) і бандеролей, користування настільними іграми.

У дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначній камері) засуджені забезпечуються індивідуальним спальним місцем і постільними речами. Постільні речі видаються тільки на час сну, верхній одяг — на час виходу з приміщення. Тримання засуджених у карцері одиначне. Засудженим, які тримаються в ДІЗО, карцері або ПКТ (ОК), надається щоденна прогулянка тривалістю одна година. Для осіб, які хворі на туберкульоз, тривалість щоденної прогулянки — 2 години. Посилки (передачі) і бандеролі вручаються засудженому після закінчення строку його перебування в дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначній камері). Засуджені, які тримаються в дисциплінарному ізоляторі з виведенням на роботу, в приміщенні камерного типу (одиначній камері), працюють окремо від інших засуджених.

Дострокове звільнення з дисциплінарного ізолятора, карцеру або приміщення камерного типу (одиначної камери) в порядку заохочення не допускається та є можливим лише у разі виникнення обставин, які перешкоджають подальшому триманню засудженого в них.

5. Порядок застосування до засуджених заходів стягнення у виді поміщення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, у дисциплінарний ізолятор або в карцер чи переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери), що є крайніми заходами дисциплінарного реагування, визначається у

відповідних Методичних рекомендаціях Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Відповідно до цього нормативного акта, за кожним фактом порушення засудженим вимог умов відбування покарання організовується перевірка, яка повинна охоплювати та відображати обставини вчинення порушення, тяжкість і характер проступку, поведінку засудженого до проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, пояснення засудженого по суті проступку тощо.

Документами, що засвідчують факт порушення умов відбування покарання є: акт, складений працівниками колонії; рапорт або доповідна працівника колонії; пояснення інших осіб, які були свідками порушення; інші матеріали, які підтверджують порушення умов відбування покарання (акт обшуку, псування тощо). Документ, який підтверджує порушення умов відбування покарання, повинен містити відомості про особу, яка вчинила порушення (прізвище, ім'я та по батькові, рік народження засудженого, відомості про судимість, номер відділення соціально-психологічної служби, в якому тримається особа, час, місце вчинення правопорушення та його докладний опис). Документ повинен бути підписаний співробітником установи розбірливим підписом. Від засудженого, який вчинив порушення, відбирається письмове пояснення, а в разі відмови давати його — складається відповідний акт за підписом не менш як трьох співробітників, в тому числі — особи, якою було виявлено порушення.

Вищевказані документи передаються особою, яка їх склала, черговому помічнику начальника установи, який реєструє їх у той же день в журналі обліку рапортів про порушення встановленого порядку відбування покарання, а також скарг, заяв та інших повідомлень про правопорушення, а при наявності підстав — також у книзі обліку інформації про злочини і пригоди. Черговий помічник начальника установи передає зареєстрований матеріал для розгляду начальнику установи, який доручає начальнику відділення соціально-психологічної служби або іншій посадовій особі провести подальший збір усіх необхідних матеріалів, які підтверджують порушення встановленого порядку відбування покарання. Начальник відділення соціально-психологічної служби після отримання матеріалів про порушення вивчає їх, при необхідності доопрацьовує, а також проводить співбесіду з засудженим.

Для прийняття рішення про застосування до засудженого стягнення начальник відділення соціально-психологічної служби забезпечує додатковий збір таких документів: а) рапорт співробітника, яким виявлено порушення; б) письмове пояснення засудженого або акт про відмову дачі пояснень; в) пояснення свідків (очевидців) порушення; г) рапорт начальника відділення соціально-психологічної служби з пропозиціями щодо міри реагування за порушення; д) перевіірочні довідки (акти обшуку, псування тощо); е) акт

медичного огляду при алкогольному сп'янінні або одурманюючому стані (повинен бути підписаний тільки лікарем, на якого цей обов'язок покладений начальником установи); ж) акт медичного огляду щодо ступеня тяжкості тілесних ушкоджень; з) медична довідка про стан здоров'я засудженого та можливість тримання в умовах дисциплінарного приміщення; і) при переведенні до приміщення камерного типу — характеристика та індивідуальна програма соціально-психологічної роботи із засудженим.

6. Підставою для приймання та тримання засуджених у ДІЗО, карцерах та ПКТ (ОК) є мотивована постанова начальника установи або особи, яка виконує його обов'язки, з визначенням строку тримання після перевірки пояснень засуджених по суті допущених правопорушень та отримання медичного висновку про можливість тримання їх у цих приміщеннях за станом здоров'я. Постанова оголошується засудженому за підписом. Особи, поміщені до ДІЗО, карцерів та ПКТ (ОК), зі складу відділень не виключаються. Начальники відділень, вихователі проводять з ними виховну роботу і в період відбування стягнення.

У разі відсутності начальників установ у термінових випадках, коли іншими заходами попередити грубе порушення неможливо, засуджені можуть бути поміщені в ДІЗО або в карцери за постановою ЧПНУ до прибуття начальників установ, але не більше ніж на 24 години. Така ізоляція дисциплінарним стягненням не є, але якщо начальник установи приймає рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді поміщення особи, яка скоїла проступок, у ДІЗО або в карцер, цей час перебування в ізоляції зараховується до загального строку тримання у ДІЗО або в карцері. Під час проведення службового розслідування за необхідності негайної ізоляції порушника дозволяється тримати засудженого на загальних підставах в окремій камері до 3 діб із зарахуванням цього часу в термін тримання у ПКТ (ОК), ДІЗО та карцері.

7. У разі переведення засудженого в ПКТ (ОК) за злісне порушення режиму в ДІЗО строк утримання у ПКТ (ОК) відрховується після відбуття покарання у ДІЗО. У разі переведення засуджених з ПКТ (ОК) в ДІЗО за порушення, здійснені в ПКТ або в ОК, строк їх тримання у ДІЗО у строк тримання у ПКТ і в ОК не зараховується. 8. Приймання засуджених у ДІЗО, карцери, ПКТ (ОК) проводиться молодшими інспекторами під керівництвом ЧПНУ або їх заступників і фіксується у журналі. Засуджені підлягають повному обшуку. Вони переодягаються в одяг, який закріплений за ДІЗО, карцерами, ПКТ (ОК).

Після відбуття покарання у ДІЗО, карцері, ПКТ (ОК) засуджені негайно звільняються з них, про що робиться відмітка в журналі і постанові. Матеріали перевірки і постанова долучаються до особливої справи засудженого. Звільнення засудженого із ДІЗО, карцеру,

ПКТ (ОК) здійснюється ЧПНУ або його заступником у присутності начальника відділення (вихователя).

Із засуджених, які тримаються в ДІЗО, ПКТ виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільниць соціальної реабілітації та ДІЗО виправних центрів, відраховується повна вартість харчування, наданого їм за встановленими нормами.

9. Засуджений може оскаржити накладене на нього стягнення, однак подання скарги не зупиняє виконання стягнення. Для цього адміністрація колонії при накладенні стягнення надає засудженому можливість у встановленому порядку (листом, телефоном тощо) повідомити про це близьких родичів, адвоката або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Посадова особа, яка наклала стягнення, за наявності для того підстав може його скасувати або замінити іншим, більш м'яким стягненням. Вища посадова особа може скасувати стягнення в разі, коли посадова особа, яка наклала стягнення, перевищила свої повноваження або стягнення було накладено нею при відсутності порушення з боку засудженого.

10. Порядок документального оформлення та реєстрації стягнень є таким же, як і порядок реєстрації заохочень (дивись коментар до статті 131 КВК України).

Стаття 135. Посадові особи, які застосовують заходи заохочення і стягнення, та обсяг їх повноважень

1. Правом застосовувати заходи заохочення і стягнення, передбачені статтями 130 і 132 цього Кодексу, користуються начальник колонії або особа, яка виконує його обов'язки, а також його прямі начальники. Заходи заохочення і стягнення можуть застосовувати також заступник начальника колонії, начальник відділення соціально-психологічної служби колонії в межах, передбачених частинами другою і третьою цієї статті.

2. Заступник начальника колонії користується таким же, як і начальник цієї колонії, правом застосовувати заходи заохочення і стягнення, за винятком накладення дисциплінарного штрафу, скасування поліпшених умов тримання, поміщення засудженого в дисциплінарний ізолятор або карцер, переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиночної камери).

3. Начальник відділення соціально-психологічної служби колонії має право застосовувати в усній формі такі заходи заохочення і стягнення:

подяка, дострокове зняття раніше накладеного ним стягнення;

попередження, догана, призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії.

Правом застосування перелічених у законодавстві (ст. 130, 132 КВК України) заходів заохочення та стягнення користуються у повному обсязі голова Державного департаменту України з питань виконання покарань, начальники територіальних управлінь Державного департаменту України з питань виконання покарань в областях та заступники перелічених посадових осіб. Такими ж правами користуються начальник установи або особа, яка виконує його обов'язки. Інші посадові особи установ виконання покарань користуються правом застосування заходів заохочення та стягнення лише у обсязі, визначеному даною статтею.

Стаття 136. Підстави і розмір матеріальної відповідальності засуджених до позбавлення волі

1. Засуджені до позбавлення волі несуть матеріальну відповідальність за заподіяні під час відбування покарання матеріальні збитки державі згідно із законодавством. Засуджені також повинні відшкодувати збитки, заподіяні колонії, і додаткові витрати, пов'язані з припиненням втечі засудженого, лікуванням засудженого, який навмисно заподіяв собі тілесні ушкодження. Якщо збитки заподіяні у процесі виконання трудових обов'язків, засуджені несуть матеріальну відповідальність у розмірі і на підставах, встановлених законодавством про працю. В інших випадках збитки відшкодовуються в розмірі і на підставах, встановлених цивільним законодавством.

2. У разі заподіяння матеріальних збитків злочинном, вчиненим засудженим під час відбування покарання, стягнення збитків провадиться на загальних підставах.

1. Під час відбування покарання своїми діями засуджені можуть причинити матеріальні збитки. Ці збитки можуть бути пов'язані з трудовою діяльністю, а також іншими діями засуджених. Якщо збитки спричинені засудженим при виконанні ним трудових обов'язків, то відповідальність настає відповідно до законодавства про працю. У випадку спричинення збитків іншими діями відповідальність засудженого повинна наступати відповідно до норм цивільного законодавства.

Шкода може бути спричинена державі, юридичним та фізичним особам, характер шкоди може бути різним і на вид відповідальності не впливає.

2. Під час виконання своїх трудових обов'язків за спричинену шкоду засуджені можуть нести в основному обмежену матеріаль-

ну відповідальність. Повна матеріальна відповідальність настає лише у випадку укладання з засудженим спеціальної угоди про повну матеріальну відповідальність, що у практиці установ виконання покарань зустрічається рідко. Повна матеріальна відповідальність засуджених можлива лише у випадку їх індивідуальної трудової діяльності.

Обмежена матеріальна відповідальність обраховується залежно від спричинених збитків. При обчисленні збитків враховуються лише прямі збитки, виходячи з балансової вартості пошкодженого майна з урахуванням зносу.

3. Коментована стаття встановлює матеріальну відповідальність засуджених за відшкодування витрат та збитків, спричинених установі у зв'язку з припиненням втечі засудженого та лікуванням засудженого, який навмисно заподіяв собі тілесні ушкодження. До цих збитків входить вартість порушених перепон, заборів, технічних засобів, транспорту тощо, а також витрати, які прийшлося нести у зв'язку з розшуковими заходами, затриманням та доставкою засудженого до виправної установи, витрати на лікування тощо.

Стаття 137. Порядок стягнення матеріальних збитків, заподіяних засудженими до позбавлення волі

1. Матеріальні збитки, заподіяні державі засудженими під час відбування покарання, стягуються з їхнього заробітку за постановою начальника колонії.

2. До винесення постанови має бути встановлений розмір збитків, обставини, за яких їх було завдано, і ступінь вини засудженого в заподіянні збитків. У процесі перевірки у нього береться письмове пояснення.

3. Постанова начальника колонії про стягнення збитків оголошується засудженому під розписку.

4. Засуджений може оскаржити постанову начальника колонії вищій посадовій особі. Подача скарги не зупиняє виконання постанови про стягнення збитків.

5. Вища посадова особа може скасувати постанову про стягнення збитків або зменшити розмір суми, що підлягає стягненню.

6. Неправильно відраховані суми за заподіяні матеріальні збитки підлягають поверненню засудженому і зараховуються на його особовий рахунок.

7. Після звільнення засудженого від покарання збитки, не відшкодовані ним під час відбування покарання, можуть бути стягнені за рішенням суду у встановленому законом порядку.

1. Матеріальні збитки, спричинені державі засудженим під час відбування ним покарання, стягуються у позасудовому порядку — за мотивованою постановою начальника колонії, що оголошується засудженому під розписку. Його винесенню передують перевірка обставин спричинення матеріальної шкоди, встановлення розмірів останнього та вини у цьому конкретного засудженого. У процесі перевірки від засудженого відбирається письмове пояснення з приводу причетності до спричинення збитків та по суті інших фактичних обставин спричинення шкоди, оскільки в іншому разі досить важко мотивувати постанову про стягнення збитків.

Це також необхідно і з метою виховного впливу на засуджених. Необґрунтоване рішення про стягнення матеріальних збитків може не тільки підірвати авторитет начальника установи, а й знизити ефект всієї виховної роботи, що проводилась з даним засудженим.

2. Засуджений може оскаржити постанову начальника колонії вищій посадовій особі, але подача скарги не зупиняє виконання постанови про стягнення збитків. Строки для такого оскарження в законі не встановлені.

Оголошення засудженому постанови про стягнення матеріальних збитків, спричинених його винною поведінкою, необхідно з метою надання засудженому можливості оскарження невірної, на його думку, рішення, невідворотності відповідальності за винне спричинення матеріальної шкоди державі, а також використання у виховних цілях тих мотивів, з яких він притягується до матеріальної відповідальності.

Скарга на рішення начальника установи про стягнення матеріальних збитків дозволяється на загальних підставах, встановлених для подачі звернень засуджених, які відбувають покарання.

3. Вища посадова особа може скасувати постанову про стягнення збитків за відсутності вини засудженого або зменшити розмір суми, що підлягає стягненню.

У випадку відміни постанови про стягнення збитків суми, неправильно відраховані з засудженого, підлягають поверненню засудженому і зараховуються на його особовий рахунок.

4. У законі не вказується, як може бути змінений розмір суми, що підлягає стягненню, вищою посадовою особою — у бік зменшення чи збільшення.

Однак, виходячи з загального принципу права, згідно з яким оскарження дій та рішень посадових осіб не тягне за собою погіршення становища особи, що подала скаргу, слід визнати, що зміна вищим начальником суми, котра підлягає стягненню, якщо вони вносяться в результаті розгляду скарги притягнутої до відповідальності особи, можуть бути зроблені лише у бік зменшення.

5. Стягнення матеріальних збитків, спричинених особами, що відбувають покарання, здійснюється шляхом утримання відповід-

них сум з їх заробітку. Ці утримання здійснюються з сум, нарахованих засудженому після сплати ним обов'язкових платежів. Якщо за час відбування покарання матеріальна шкода залишиться невідшкодованою, сума, що залишилась, може бути стягнута з засудженого після звільнення. З цією метою адміністрація колонії пред'являє звільненому позов в порядку цивільного судочинства, а відповідна сума стягується з них за рішенням суду.

Глава 20 ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В КОЛОНІЯХ РІЗНИХ ВИДІВ

Стаття 138. Виправні колонії мінімального рівня безпеки

1. Засуджені у виправних колоніях мінімального рівня безпеки

із загальними умовами тримання мають право:

витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати;

одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення;

одержувати протягом року сім посилок (передач) і чотири бандеролі.

2. При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття не менше однієї третини строку покарання засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації виправної колонії, мають право на поліпшення умов тримання і їм може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші в сумі п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати.

3. У виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання встановлюється режим, передбачений частиною другою статті 99 цього Кодексу для засуджених, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації.

1. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на два види: виправні колонії мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання та виправні колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання.

Найбільш сприятливі умови відбування покарання для засуджених установлюються у колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання. Згідно з ч.3 ст.138 КВК України, у такому виді колоній встановлюється режим, передбачений Для засуджених, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації виправних колоній. Це означає, що засуджені, які відбувають

покарання у таких колоніях: тримаються під наглядом, а на території житлової зони — під охороною; у вільний від роботи час від підйому до відбою користуються правом вільного пересування в межах території колонії; з дозволу адміністрації колонії можуть пересуватися без нагляду поза територією колонії, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням; можуть носити цивільний одяг, мати при собі гроші та цінні речі, користуватися грішми без обмеження; мають право відправляти листи, отримувати бандеролі, посилки, передачі, одержувати короткострокові побачення без обмеження, а тривалі побачення — до трьох діб один раз на місяць; після відбуття шести місяців покарання в разі відсутності порушень режиму відбування покарання, наявності житлових умов з дозволу адміністрації колонії можуть проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, із своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства жилий будинок і заводити особисте господарство.

2. У колоніях же мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання особливості відбування покарання проявляються у: 1) витрачання на місяць різної суми грошей, зароблених у виправній колонії, для придбання продуктів харчування й предметів першої потреби; 2) одержання різної кількості посилок (передач) і бандеролей протягом року; 3) отриманні права на поліпшення умов тримання; 4) категоріях засуджених, які в них тримаються.

Зокрема, засуджені у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання мають право витратити на місяць для придбання продуктів харчування й предметів першої потреби гроші у сумі до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення; одержувати протягом року сім посилок (передач) і чотири бандеролі.

3. Поліпшення умов тримання у виправних колоніях залежить від наступних підстав: 1) сумлінної поведінки; 2) сумлінного ставлення до праці; 3) строку відбування покарання; 4) перебування у дільниці ресоціалізації виправної колонії.

Право на поліпшення умов тримання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання передбачає дозвіл додатково витратити на місяць гроші в сумі п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати та виникає після відбуття не менше 1/3 строку покарання.

4. У виправних колоніях мінімального рівня безпеки засуджені тримаються у звичайних жилих приміщеннях з дотриманням вимог роздільного тримання, встановлених ст.92 КВК України.

5. Про достатньо м'які умови тримання свідчать і вимоги, що пред'являються до обладнання колоній даного виду. У житловій зоні колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами

тримання розміщуються гуртожитки, їдальня, клуб, бібліотека, лазня з пральнею, дезкамерою та сушильною, амбулаторія зі стаціонаром, ларьок, перукарня, камери для зберігання постільних речей, спецодягу та особистих речей засуджених, майстерня з ремонту одягу та взуття, кабінети для начальника колонії, його заступників, начальників відділень соціально-психологічної служби (далі — відділення), працівників оперативної служби, відділу нагляду та безпеки, кімнати виховної роботи, спортивний майданчик. У житловій зоні також обладнується місце для телефонних розмов засуджених, проведення яких в обов'язковому порядку контролюється адміністрацією.

У колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання обладнуються ПКТ та ДІЗО, які відгороджуються від інших споруд парканом суцільного заповнення. Приміщення ЧПНУ, його заступника та чергової зміни молодших інспекторів з нагляду та безпеки розташовується, як правило, в окремому приміщенні на межі між житловою і виробничою зонами. У разі відсутності виробничої зони — біля КПП з пропуску людей.

Території колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, як правило, обладнуються огорожею суцільного заповнення з полегшених конструкцій та КПП. Межі колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання встановлюються і проходять уздовж її огорожі. Про встановлені межі оголошується засудженим під розписку, що долучається до їх особових справ.

Стаття 139. Виправні колонії середнього рівня безпеки

1. У виправних колоніях середнього рівня безпеки засуджені мають право:

витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до вісімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати;

одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення;

одержувати протягом року шість посилок (передач) і чотири бандеролі.

2. При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття не менше половини строку покарання засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації виправної колонії, мають право на поліпшення умов тримання і їм може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші в сумі сорока відсотків мінімального розміру заробітної плати.

1. У виправних колоніях середнього рівня безпеки відбувають покарання: 1) чоловіки, вперше засуджені за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів; 2) чоловіки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі. При цьому засуджені вперше та ті, хто вже відбував покарання в місцях позбавлення волі, утримуються у різних установах виконання покарань.

Жінки, засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання у секторах середнього рівня безпеки колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

2. Виправні колонії середнього рівня безпеки є другим за рівнем безпеки ступенем у системі установ виконання покарань. Умови відбування в цих установах є більш суворими та обмеженими, ніж у колоніях мінімального рівня безпеки, але більш м'якими порівняно з колоніями максимального рівня.

Різниця також полягає у витрачанні на місяць різної суми грошей, зароблених у виправній колонії, для придбання продуктів харчування й предметів першої потреби; одержанні посилок (передач) і бандеролей протягом року; отриманні права на поліпшення умов тримання.

3. У виправних колоніях середнього рівня безпеки засуджені мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до вісімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення; одержувати протягом року шість посилок (передач) і чотири бандеролі.

При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття не менше половини строку покарання засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації виправної колонії, мають право на поліпшення умов тримання і їм може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші в сумі сорока відсотків мінімального розміру заробітної плати.

4. В колоніях та секторах середнього рівня безпеки засуджені тримаються у звичайних жилих приміщеннях з дотриманням вимог роздільного тримання, встановлених ст. 92 КВК України.

Стаття 140. Виправні колонії максимального рівня безпеки

1. У виправних колоніях максимального рівня безпеки засуджені тримаються в умовах суворої ізоляції у звичайних жилих приміщеннях та приміщеннях камерного типу.

У звичайних жилих приміщеннях тримаються:

чоловіки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, засуджені за умисні

особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше двічі в будь-якій послідовності були засуджені до позбавлення волі за такі злочини: проти основ національної безпеки України; умисне вбивство; умисне тяжке тілесне ушкодження; захоплення заручників; зґвалтування; розбій, вчинений при обтяжуючих обставинах; вимагання, вчинене при обтяжуючих обставинах; виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підrobлених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї; створення злочинної організації; бандитизм; терористичний акт; створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань; викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; незаконне заволодіння транспортним засобом при обтяжуючих обставинах; контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця; посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи; втеча з місця позбавлення волі або з-під варти; посягання на життя представника іноземної держави і які знову вчинили будь-який з перелічених злочинів, за який вони засуджені до покарання у виді позбавлення волі.

У приміщеннях камерного типу тримаються:

чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини; чоловіки, засуджені за вчинення умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, які раніше були засуджені до позбавлення волі за будь-який з таких злочинів: проти основ національної безпеки України; умисне вбивство при обтяжуючих обставинах; захоплення заручників; зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а також зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього; розбій, вчинений організованою групою або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень; вимагання, вчинене організованою групою або поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження; ство-

рення злочинної організації; бандитизм; терористичний акт; посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця; посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи; втеча з місця позбавлення волі або з-під варти і які знову вчинили будь-який з перелічених злочинів, за який вони засуджені до покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, переведені із колоній середнього рівня безпеки на підставах, передбачених цим Кодексом.

2. У виправних колоніях максимального рівня безпеки засуджені мають право:

витрачати на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до сімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати;

одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення;

одержувати протягом року п'ять посилок (передач) і дві бандеролі.

Засудженим, які тримаються в приміщеннях камерного типу, надається щоденна прогулянка тривалістю одна година.

3. При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття не менше половини строку покарання засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації виправної колонії, мають право на поліпшення умов тримання і їм може бути дозволено додатково витрачати на місяць гроші в сумі тридцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати.

1. Виправні колонії максимального рівня безпеки є установами з найбільш суворими умовами тримання.

У виправних же колоніях максимального рівня безпеки в умовах суворої ізоляції засуджені можуть триматися як у звичайних жилих приміщеннях, так і у приміщеннях камерного типу. Дана стаття дещо розширює перелік категорій засуджених, які відбувають у приміщеннях камерного типу чи звичайних жилих приміщеннях колоній максимального рівня безпеки, порівняно зі ст. 18 **КВК** України (про додаткові категорії, визначені відомчими актами, дивись коментар до ст. 18 **КВК** України).

2. У виправних колоніях максимального рівня безпеки засуджені мають право: витрачати на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до сімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення; одержувати протягом року п'ять посилок (передач) і дві бандеролі. Засудженим, які тримаються в

приміщеннях камерного типу, надається щоденна прогулянка тривалістю одна година.

При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття не менше половини строку покарання засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації виправної колонії, мають право на поліпшення умов тримання і їм може бути дозволено додатково витрачати на місяць гроші в сумі тридцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати.

Ці категорії засуджених можуть бути переведені з приміщень камерного типу у звичайні житлові приміщення після фактичного відбуття не менше однієї четвертої призначеного судом строку покарання при умові, що вони стали на шлях виправлення (ст.101 **КВК** України).

3. Окрім відмінностей в умовах відбування покарання, Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань встановлюють і певні особливості обладнання цих установ. Так, у виправних колоніях максимального рівня безпеки з триманням засуджених у ПКТ на території, де розташовані ці приміщення, розташовуються ДІЗО, ОК, камери для праці засуджених, карцер. Біля цих приміщень обладнуються дворики для прогулянки засуджених. У ПКТ обладнуються спеціальні ізольовані приміщення для проведення соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, надання їм телефонних розмов, побачень з адвокатами, іншими особами та здійснення особистого приймання засуджених.

У спеціальному приміщенні для проведення соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими до довічного позбавлення волі, побачень їх з адвокатами, іншими особами та здійснення особистого приймання цих засуджених встановлюються вмуровані в підлогу або відкидні стіл та стілець для засудженого, які відгороджуються металевими ґратами з отвором розміром 30 см на 15 см та дверима, що обладнані механічним замком. Стіл та стілець для представника адміністрації встановлюються таким чином, щоб засуджений не мав змоги перешкодити представнику адміністрації вільно вийти з камери. Стіл в обов'язковому порядку обладнується кнопкою тривожної сигналізації з виводом на пульт чергової частини.

Приміщення медичної частини відгороджується парканом суцільного заповнення. Для надання медичної допомоги засудженим до довічного позбавлення волі додатково обладнуються палати-камери для ізоляції та лікування таких засуджених, хворих на інфекційні, соматичні захворювання, а також палати для проведення маніпуляцій, перев'язок та стаціонарного лікування.

У виправних колоніях максимального рівня безпеки з триманням засуджених у звичайних жилих приміщеннях гуртожитки обладнуються відповідно до загальних правил.

4. Слід також зауважити, що за п. «б» ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні», до осіб, засуджених до смертної кари та довічного позбавлення волі, застосування амністії не допускається. Тому надходження до колоній максимального рівня безпеки чоловіків, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку амністії, на практиці є неможливим.

Глава 21 ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ І НЕПОВНОЛІТНИМИ

Стаття 141. Відбування покарання засудженими вагітними жінками, матерями-годувальницями і жінками, які мають дітей віком до трьох років

1. При виправних колоніях, в яких відбувають покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі необхідності організуються будинки дитини. Засуджені жінки, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть поміщати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років. У будинках дитини забезпечуються умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку дитини. Засуджені жінки можуть спілкуватися із своїми дітьми у вільний від роботи час без обмежень.

2. Матері-годувальниці і вагітні жінки можуть одержувати продуктові посилки (передачі) у кількості й асортименті, які визначаються медичним висновком.

3. Засуджені жінки з вагітністю понад чотири місяці або які мають при собі дітей віком до трьох років у випадках, коли до них не застосовується звільнення від відбування покарання відповідно до статті 83 Кримінального кодексу України (2341-14), направляються адміністрацією виправної колонії для дальшого відбування покарання у виправну колонію, при якій є будинок дитини.

4. Діти засуджених жінок за згодою матері можуть передаватися її родичам чи за згодою матері та за рішенням органів опіки і піклування — іншим особам або після досягнення трирічного віку направляються до відповідних дитячих закладів.

5. Якщо у матері дитини, яка досягла трирічного віку, невідбу-та частина строку покарання не перевищує одного року і вона сумлінно виконує свої материнські обов'язки, перебування дитини в будинку дитини може бути продовжено адміністрацією виправної

колонії до звільнення матері. У разі злісного порушення матер'ю вимог режиму відбування покарання рішення про продовження перебування дитини в будинку дитини може бути скасовано.

1. Вчинення злочину жінкою в стані вагітності за ст. 66 КК України вважається обставиною, що пом'якшує покарання. Поряд з цим, кримінальне законодавство у більшості санкцій статей передбачає меншу кримінальну відповідальність для жінок, які мають неповнолітніх дітей. Тому засудження такої жінки до позбавлення волі може бути лише у виняткових випадках, з урахуванням підвищеної небезпеки вчиненого злочину або особи.

Ст. 83 КК України передбачається, що у тих випадках, коли засуджені до позбавлення волі жінки стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, вони можуть бути звільнені судом від відбування покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

Відповідно до ст. 179 Кодексу законів про працю України, на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів — 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів. Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів (140 календарних днів — у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів). Вона надається жінкам повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів. За бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з виплатою за ці періоди допомоги відповідно до законодавства. Тобто, звільнення, передбачене ст. 83 КК України може бути застосоване тільки у межах вказаних строків.

2. Водночас ч. 2 та ст. 83 КК України передбачають і певні обмеження щодо даного звільнення. Так, не підлягають звільненню засуджені до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини; особи, які не мають сім'ї або родичів, які дали згоду на спільне з нею проживання, або яка не має можливості самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини.

За наявності подібних обставин засуджені до позбавлення волі жінки направляються для відбування покарання в місця позбавлення волі на загальних підставах.

3. Адміністрація виправних колоній направляє засуджених жінок з вагітністю понад чотири місяці або жінок, які мають при собі дітей віком до трьох років, для відбування покарання у виправну колонію, де є будинок дитини. При цьому на кожну засуджену, до-

статньо вивчену адміністрацією, складається детальна характеристика, у якій робиться висновок про можливість надання їй надалі права проживання за межами колонії.

Нині такі дитячі будинки створені при двох виправних колоніях: Чорноморській виправній колонії Одеської області (№ 74) — якщо жінка є вперше засудженою до позбавлення волі; та Чернігівській виправній колонії Чернігівської області (№ 44) — якщо вона раніше відбувала дане покарання.

4. Стосовно жінок з вагітністю понад чотири місяці, жінок, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, встановлюються додаткові права. Так, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється працювати за їхнім бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії; вони не можуть бути поміщені у дисциплінарний ізолятор, карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру); для них встановлені окремі, підвищені норми харчування тощо. Однак поряд з цим вказані категорії засуджених жінок повинні суворо дотримуватись вимог встановленого порядку відбування покарання та виконувати додатковий обов'язок — сумлінно ставитись до виховання дитини.

5. У дитячих будинках при установах виконання покарань діти засуджених жінок можуть перебувати до досягнення трирічного віку. В подальшому вони можуть: а) за згодою матері передаватися її родичам; б) за згодою матері та рішенням органів опіки і піклування — іншим особам; в) після досягнення трирічного віку направляються до відповідних дитячих закладів.

Законодавство визначає лише один випадок, коли дозволяється перебування дитини в будинку дитини при виправній колонії після досягнення трирічного віку — якщо невідбута частина строку покарання її матері не перевищує одного року і вона сумлінно виконує материнські обов'язки. У цьому разі перебування дитини продовжується до звільнення засудженої. Однак таке залишення може бути перервано у разі злісного порушення матір'ю вимог режиму відбування покарання.

Стаття 142. Проживання жінок, засуджених до позбавлення волі, за межами виправної колонії
1. Засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці і додержують вимог режиму, постановою начальника виправної колонії за погодженням із спостережною комісією може бути дозволено проживання за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку.

2. Засуджені жінки, яким дозволено проживання за межами виправної колонії:

оселяються поблизу виправної колонії і перебувають під наглядом адміністрації колонії;

можуть носити одяг, прийнятий у цивільному вжитку, мати при собі гроші та цінні речі;

можуть без обмеження листуватися, одержувати грошові перекази, посилки (передачі) і бандеролі, витратити гроші, мати побачення з родичами та іншими особами;

користуються правом вільного пересування по території, межі якої визначаються начальником виправної колонії;

у разі пологів, хвороби засуджених або їхніх дітей вони можуть поміщатися в місцеві лікувальні заклади охорони здоров'я;

після закінчення періоду звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю та пологами виконують роботу за вказівкою адміністрації виправної колонії, їм нараховується заробіток на загальних підставах з іншими засудженими, які відбувають покарання у виправній колонії даного виду.

3. Харчуванням, одягом, а також комунально-побутовими послугами вони забезпечуються за нормами, встановленими для засуджених, які відбувають покарання у виправній колонії.

4. У разі систематичного або злісного порушення встановлених правил поведінки право на проживання за межами колонії скасовується за постановою начальника виправної колонії, погодженою із спостережною комісією, і засуджені жінки повертаються в колонію для подальшого відбування покарання.

1. Дана стаття надає засудженим жінкам можливість проживати за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку (про терміни звільнення від роботи за вказаними обставинами дивись коментар до статті 141 КВК України). Дозвіл на проживання за межами колонії засудженим жінкам, звільненим від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку, оформляється мотивованою постановою начальника колонії, узгодженою із спостережною комісією.

Засуджені жінки, яким дозволено проживання за межами виправної колонії, користуються більш широким (порівняно з іншими засудженими жінками) правами, які за своїм обсягом та змістом можна прирівняти до прав засуджених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільницях соціальної реабілітації. Так, вони оселяються поблизу виправної колонії і перебувають під наглядом адміністрації колонії, можуть носити одяг, прийнятий у цивільному вжитку, мати при собі гроші та цінні речі, можуть без обмеження листуватися, одержувати грошові перекази, посилки (передачі) і бандеролі, ви-

трачати гроші, мати побачення з родичами та іншими особами, користуються правом вільного пересування по території, межі якої визначаються начальником виправної колонії, у разі пологів, хвороби засуджених або їхніх дітей вони можуть поміщатися в місцеві лікувальні заклади охорони здоров'я. Саме це і обумовлює можливість надання дозволу на проживання за межами колонії лише тим засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці і додержуються вимог режиму. При вирішенні даного питання слід керуватися загальними вимогами, котрі пред'являються до засудженої особи при прийнятті рішення щодо переведення до колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання або дільниці соціальної реабілітації.

Надання такого дозволу є правом, а не обов'язком адміністрації установи.

2. Засудженим жінкам, які проживають за межами виправної колонії, видаються посвідчення встановленого зразка. Бланки по свідчень зберігаються і обліковуються як бланки суворої звітності. Засуджені жінки, які проживають за межами колонії, зі складу відділень не виключаються. З ними здійснюється повний розрахунок із заробітної плати, видаються на руки гроші, які є на особових рахунках, та особисті речі.

3. Питання про можливість застосування до засуджених жінок умовно-дostroкового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким розглядаються адміністрацією колонії на загальних підставах (дивись коментар до ст. 130, 154 КВК України).

Поряд із цим, на адміністрацію установи покладається обов'язок не пізніше як за три місяці до досягнення дитиною трирічного віку розглянути питання про доцільність застосування до засудженої жінки умовно-дostroкового звільнення (за умови відбуття частини строку покарання, визначеного у ст. 81, 82 КК України) або помилування.

Слід звернути увагу, що тут мова йде не про безумовне звільнення засудженої за актом помилування, оскільки вирішення цього питання відноситься виключно до компетенції Президента України, а лише про доцільність направлення необхідних матеріалів до відповідних органів для розгляду у встановленому порядку питання про можливість застосування помилування.

4. Засуджені жінки, які проживають за межами виправної колонії, та їхні діти віком до трьох років забезпечуються харчуванням, речовим майном за нормами, встановленими для вагітних жінок та матерів-годувальниць, які перебувають у будинку дитини при виправних колоніях. За бажанням засудженої на період звільнення її від роботи їй та на її дитину може видаватися грошова компенсація за харчування і речове майно в установленому у виправній колонії розмірі.

Після закінчення післяпологової відпустки адміністрація колонії влаштовує засуджених жінок, які проживають за межами колонії, на роботу на підприємстві виправної колонії або на контрагентських об'єктах. При цьому на таких жінок поширюються спеціальні правила, встановлені Кодексом законів про працю України для матерів-годувальниць.

Адміністрація виправної колонії сприяє засудженим жінкам у влаштуванні їх дітей у ясла. При потребі на період робочого дня матерів їх діти можуть перебувати в будинках дитини при виправних колоніях.

Стаття 143. Особливості відбування покарання у виховних колоніях

1. У виховних колоніях засуджені мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати;

одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення;

одержувати протягом року дев'ять посилок (передач) і чотири бандеролі.

2. При сумлінній поведінці і ставленні до праці та навчання після відбуття не менше однієї четвертої частини строку покарання засуджені мають право на поліпшення умов тримання і їм може бути дозволено:

додатково витратити на місяць гроші в сумі шістдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати;

додатково одержувати один раз на три місяці короткострокове побачення, яке за постановою начальника виховної колонії може проходити за межами виховної колонії;

додатково одержувати протягом року три посилки (передачі) і чотири бандеролі.

1. У діючому законодавстві визначено, що єдиним видом установ виконання покарань, в яких відбувають покарання у виді позбавлення волі засуджені неповнолітні, є виховні колонії. При цьому в установах даного виду відбувають покарання лише особи, які не досягли 18-річного віку на момент вступу вироку в законну силу. Особи, які вчинили злочин у неповнолітньому віці і до набрання вироком законної сили досягли повноліття, направляються до виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

2. На засуджених, які тримаються в установах даного виду, поширюються певні правила окремого тримання, визначені у ст. 92 КК України. Так, у різних установах відбувають покарання впер-

ше засуджені та ті, хто раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі (останні направляються до Маріупольської виховної колонії управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Донецькій області), а також жінки та чоловіки (засуджені неповнолітні особи жіночої статі тримаються у Мелітопольській виховній колонії управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Запорізькій області). У різних виховних колоніях відбувають покарання засуджені за одним вироким суду. Окреме тримання інших категорій (зокрема, засуджених за злочини, вчинені з необережності) діючим законодавством не передбачено.

3. У виховних колоніях засуджені можуть витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати. У якості заходу заохочення їм може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші в сумі шістдесят відсотків мінімального розміру заробітної плати. Засуджені, які під час відбування покарання проявили сумлінну поведінку і ставлення до праці та навчання, після відбуття не менше однієї четвертої частини строку покарання мають право на поліпшення умов тримання.

4. У виховних колоніях засуджені можуть отримувати протягом року дев'ять посилок (передач) і чотири бандеролі (про порядок обчислення строку отримання посилок (передач) та бандеролей, а також їх вміст дивись коментар до статті 112 КВК України).

В порядку заохочення засудженим може бути додатково дозволено отримання трьох посилок (передач) та чотирьох бандеролей протягом року.

5. Засуджені мають право протягом року на дванадцять короткострокових побачень з родичами та іншими особами та чотири тривалих (тільки з близькими родичами). Контроль за змістом бесіди під час побачень здійснюється адміністрацією установи. У якості міри заохочення може бути дозволено додатково одержувати один раз на три місяці короткострокове побачення, що за постановою начальника виховної колонії може проходити за межами виховної колонії.

6. Стаття, що коментується, передбачає наступні підстави для поліпшення умов тримання засуджених неповнолітніх: а) відбуття однієї четвертої строку покарання; б) сумлінна поведінка і ставлення до праці та навчання.

Закон не містить категоричної вказівки про обов'язковість такого поліпшення, підкреслюючи тим самим, що позитивне вирішення даного питання є правом, а не обов'язком адміністрації колонії. У зв'язку з цим на адміністрації колонії лежить відповідальність за правильну оцінку поведінки засудженого та його ставлення до праці й навчання. У таких випадках не допустимим є формаль-

ний підхід, а необхідним є всебічний облік об'єктивних даних, які характеризують поведінку засудженого в їх сукупності. Поліпшення умов тримання може виражатися у дозволі додатково витратити на місяць гроші в сумі шістдесят відсотків мінімального розміру заробітної плати або додатково одержувати один раз на три місяці короткострокове побачення, яке за постановою начальника виховної колонії може проходити за межами виховної колонії, а також мати протягом року три посилки (передачі) і чотири бандеролі.

Поліпшення умов тримання здійснюється за мотивованою постановою начальника колонії.

7. Засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, на особовий рахунок зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як сімдесят п'ять відсотків нарахованого їм місячного заробітку.

8. Про порядок надання засудженим неповнолітнім побачень з адвокатами (захисниками), телефонних розмов, листування, відправлення грошових переказів, матеріально-побутового забезпечення, придбання предметів харчування та першої потреби тощо дивись коментар до відповідних статей глави 17 КВК України.

Стаття 144. Заходи заохочення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх

1. За сумлінну поведінку і ставлення до праці та навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій і виховних заходах до засуджених неповнолітніх можуть застосовуватися, крім передбачених статтею 130 цього Кодексу, такі заходи заохочення:

надання права відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії;

надання права виходу за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів.

2. Тривалість виходу за межі колонії встановлюється начальником колонії, але не може перевищувати восьми годин.

Забороняється відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами колонії, які проводяться після двадцятої години.

1. Окрім загальних видів заохочення, дана стаття передбачає додаткові їх види. Право відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії або виходу за межі колонії у супроводі батьків чи інших близьких родичів, а також для проведення короткострокових побачень надається лише засудженим, які під час відбування покарання виявили сумлінну поведінку і ставлення до праці та на-

вчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій і виховних заходах.

Вихід за межі виховної колонії може бути призупинений у разі проведення протиепідемічних заходів в установі чи у місцевості, на якій вона розташована. Вихід поновлюється після зняття карантинних обмежень.

2. Під час виходу за межі виховної колонії засуджені повинні мати охайний вигляд. На період виходу за межі виховної колонії їм може видаватися одяг цивільного зразка. Засуджені до виходу за межі установи і після повернення підлягають повному обшуку та огляду в присутності лікаря. Право виходу за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів у виді заохочення та короткострокового побачення за межами виховної колонії надається засудженим лише з батьками чи іншими близькими родичами (повнолітніми) у межах населеного пункту за місцем дислокації виховної колонії і закінчується не пізніше двадцятої години. Тривалість виходу засуджених за межі виховної колонії встановлюється начальником колони, але не може перевищувати восьми годин, а для проведення короткострокових побачень — норм, установлених КВК України.

3. Дозвіл на вихід за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів у виді заохочення та короткострокового побачення за межами виховної колонії надаються постановою начальника виховної колонії, у разі його відсутності — першого заступника або особи, яка виконує його обов'язки, за заявами засудженого та особи, яка прибула на побачення.

Право на вихід за межі колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів надається за рахунок короткострокових побачень. Батьків чи інших близьких родичів, які прибули на побачення, приймають начальник установи або його заступник, начальник відділення, ЧПНУ. Їх під розписку інформують про порядок супроводу засудженого за межами установи, правила його поведінки та відповідальність.

4. Після проведення повного обшуку та огляду засудженого в присутності лікаря ЧПНУ під розписку доводить йому правила поведінки за межами установи та відповідальність. Вищезазначені розписки залучаються до особової справи засудженого. Для виходу за межі установи засудженому видаються посвідчення про право перебування за межами колонії та довідка відповідного зразка. Після повернення до колонії посвідчення та довідка повертаються засудженим ЧПНУ, який проводить його повний обшук та огляд в присутності лікаря. Довідка добувається до особової справи засудженого.

5. У разі встановлення порушень правил поведінки під час перебування засудженого за межами виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів та на короткостроковому побаченні за межами установи, виявлення у нього під час обшуку прихова-

них від огляду заборонених предметів, виробів і речовин, ознак сп'яніння або тілесних ушкоджень уживаються заходи щодо притягнення до відповідальності винних осіб.

6. Під час перебування за межами виховної колонії у супроводі батьків засуджені зобов'язані: дотримуватися правил громадського порядку; повертатися до установи в термін, установлений адміністрацією установи; у разі виникнення об'єктивних обставин, що не дають змоги повернутися до установи в установлений термін, самому або через батьків чи інших близьких родичів негайно повідомити про це ЧПНУ, указавши місце свого перебування; на вигоду працівників виховної колонії або працівників міліції пред'являти посвідчення про право проведення короткострокового побачення за межами колонії та довідку. Після повернення до установи здавати їх ЧПНУ.

Засудженим забороняється: залишати межі населеного пункту, у якому дислокується установа; пересуватися без супроводу батьків або близьких родичів, з якими дозволено вихід за межі установи; уживати алкогольні напої та інші вироби на спиртовій основі; курити; проносити в установу предмети, вироби і речовини, зберігання яких засудженим заборонено.

7. Склад осіб, яким у порядку заохочення надано право відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії, оголошується наказом начальника установи за письмовим погодженням з начальником територіального органу управління Департаменту або особи, яка виконує його обов'язки. Право відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії надається, як правило, засудженим, які тримаються у дільниці соціальної адаптації виховної колонії. При цьому кількість засуджених, які одночасно виводяться за межі колонії, не повинна перевищувати п'ятнадцяти осіб.

Про вивід засуджених за межі виховної колонії відповідальний від керівництва або черговий помічник начальника установи інформує чергового територіального органу управління Департаменту, а при поверненні засуджених до колонії — доповідає про їх наявність. Охорона та нагляд за засудженими, які виводяться за межі установи, здійснюється відповідно до встановлених вимог.

8. Засуджені мають право в установленому порядку зняти кошти зі своїх особових рахунків для оплати квитків на відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів.

Стаття 145. Заходи стягнення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх

За порушення встановленого порядку і умов відбування покарання до засуджених неповнолітніх можуть застосовуватися такі заходи стягнення:

попередження;
догана; суворогана;
догана;

призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії;

скасування поліпшених умов тримання, передбачених статтею 143 цього Кодексу;

поміщення в дисциплінарний ізолятор на строк до десяти днів з виведенням чи без виведення на навчання або роботу.

1. Коло стягнень, що можуть бути застосовані до неповнолітніх засуджених, є дещо звуженим поряд з загальними стягненнями, передбаченими у ст. 132 КВК України. Так, до цієї категорії осіб не застосовується дисциплінарний штраф; поміщення в карцер без виведення на роботу на строк до п'ятнадцяти днів; переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) на строк до трьох місяців.

Дана стаття також обмежує строк поміщення засуджених неповнолітніх у дисциплінарний ізолятор (10 днів замість 15 днів для повнолітніх засуджених).

2. Загалом, порядок застосування заходів стягнення до неповнолітніх засуджених є таким же, як і регламентований ст. 141 КВК України порядок застосування стягнень до повнолітніх. При призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку. Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого. За кілька проступків, вчинених одночасно, накладається одне стягнення. Стягнення може бути накладене лише на особу, яка вчинила проступок, і не пізніше десяти днів з дня виявлення проступку, а якщо у зв'язку з проступком проводилась перевірка, то з дня її закінчення, але не пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

Накладене стягнення звертається до виконання негайно, а у виняткових випадках у строк не пізніше одного місяця з дня його накладення. Якщо протягом місяця з дня накладення стягнення воно не було звернено до виконання, то це стягнення не виконується.

3. Позбавлення права на поліпшені умови тримання згідно зі ст. 132 КВК України може бути застосоване за порушення встановленого порядку відбування покарання. У цьому випадку повторне переведення на поліпшені умови тримання може бути застосоване не раніше ніж через 6 місяців з дня відбуття стягнення. Стягнення у виді попередження або догани, призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень території ко-

лонії накладається усно чи письмово, інші стягнення — тільки письмово.

Поміщення засудженого в дисциплінарний ізолятор проводиться за мотивованою постановою начальника колонії або особи, яка виконує його обов'язки, з визначенням строку тримання. До засуджених, які поміщені в дисциплінарний ізолятор, можуть застосовуватися всі заходи стягнення, за винятком повторного поміщення в дисциплінарний ізолятор.

4. Засуджений може оскаржити накладене на нього стягнення, однак подання скарги не зупиняє виконання стягнення. Посадова особа, яка наклала стягнення, при наявності для того підстав може його відмінити або замінити іншим, більш м'яким стягненням. Вища посадова особа може скасувати стягнення в разі, коли посадова особа, яка наклала стягнення, перевищила свої повноваження або стягнення було накладено нею при відсутності порушення з боку засудженого.

5. Якщо протягом шести місяців з дня відбуття стягнення засуджений не буде підданий новому стягненню, він визнається таким, що не має стягнення. При накладенні стягнення на засудженого адміністрація колонії надає йому можливість у встановленому порядку повідомити про це близьких: родичів, адвоката або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Стаття 146. Посадові особи, які застосовують заходи заохочення і стягнення до засуджених неповнолітніх, та обсяг їх повноважень

1. Крім посадових осіб, визначених у статті 135 цього Кодексу, правом застосування заходів заохочення і стягнення користуються старші вихователі і вихователі.

2. Старший вихователь має право застосовувати в усній формі такі заходи заохочення і стягнення:

подяка;

дострокове зняття раніше накладеного ним або вихователем стягнення;

попередження;

догана;

призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії.

3. Вихователь має право застосовувати в усній формі такі заходи заохочення і стягнення:

подяка;

дострокове зняття раніше накладеного ним стягнення;

попередження;

догана.

У виховних колоніях діє дещо відмітний порядок та коло осіб, які мають право застосування заходів заохочення та стягнення. Таким правом у повному обсязі володіють начальник виховної колонії або особа, яка його заміщає. Подібне право, але з деякими обмеженнями, має і начальник відділення соціально-психологічної служби.

Крім вказаних посадових осіб застосовувати заходи заохочення та стягнення можуть ще й старші вихователі та вихователі відділень соціально-психологічної служби.

При цьому вони не мають права достроково зняти стягнення, раніше накладене не ними (тобто, іншою особою, яка є вищестоящою).

Стаття 147. Переведення засуджених із виховної колонії до виправної колонії

1. Засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, переводяться із виховної колонії для дальшого відбування покарання до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

2. Питання про переведення засудженого, який досяг вісімнадцятирічного віку, з виховної колонії до виправної колонії вирішується Державним департаментом України з питань виконання покарань за рішенням педагогічної ради і поданням начальника виховної колонії, погодженим із службою у справах неповнолітніх.

1. Законом встановлено, що засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, переводяться із виховної колонії для дальшого відбування покарання лише до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

2. Питання про переведення засуджених які досягли вісімнадцятирічного віку, вирішується відповідною комісією виховної колонії на підставі рішення педагогічної ради виховної колонії, за згодою територіальної служби у справах неповнолітніх.

Педагогічні ради представляють собою постійно діючий колегіальний орган виховної колонії, головним завданням якого є розгляд питань та надання пропозицій адміністрації виховної колонії щодо організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, удосконалення навчально-виховного процесу.

Персональний склад педагогічної ради затверджується наказом начальника виховної колонії терміном на один рік. Педагогічна рада розглядає відповідні матеріали та вносить пропозиції начальнику виховної колонії з питань: організації навчально-виховного процесу у виховній колонії; узагальнення досвіду організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, підготовки відповідних рекомендацій; підготовки та проведення культурно-масових заходів серед засуджених; надання методичної та практичної допомоги старшим вихователям, вихователям та ін-

шим працівникам соціально-психологічної служби; організації підвищення психолого-педагогічної майстерності персоналу виховної колонії; взаємодії з громадськими та державними організаціями у питаннях ресоціалізації засуджених; переведення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, з виховної колонії до виправної колонії та залишення таких засуджених для подальшого відбування покарання у виховній колонії у порядку, установленому ст. 147, 148 КВК України; застосування до засуджених умовно-дострокового звільнення від відбування покарання; взяття на профілактичний облік злісних порушників установленого порядку відбування покарання та організації індивідуально-профілактичної роботи з ними; зняття з профілактичного обліку засуджених, які були взяті на облік як злісні порушники встановленого порядку відбування покарання; переведення засуджених до дільниці соціальної адаптації в порядку, установленому ст. 94 КВК України; переведення до дільниці ресоціалізації осіб, які після переведення до дільниці соціальної адаптації припустилися порушення встановленого режиму тримання; застосування до засуджених заходів заохочення або стягнення; надання засудженим права відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії в порядку, установленому ст. 144 КВК України; заохочення представників підприємств, установ і організацій усіх форм власності, навчальних закладів, об'єднань громадян та окремих громадян, осіб з числа персоналу виховної колонії за активну участь у забезпеченні навчально-виховного процесу.

Педагогічну раду очолює її голова — заступник начальника виховної колонії із соціально-виховної та психологічної роботи. З числа членів педагогічної ради шляхом голосування на її засіданні обирається заступник голови. До складу педагогічної ради входять заступники начальника установи, начальники відділів, частин та служб, директор загальноосвітньої школи, директор професійно-технічного училища, старший інспектор відділу соціально-виховної та психологічної роботи (він же секретар педагогічної ради), старші вихователі, методист виховної колонії, психолог, завідувач клубу.

За попереднім погодженням з головою педагогічної ради в її засіданнях з правом дорадчого голосу можуть брати участь представники підприємств, установ і організацій усіх форм власності, навчальних закладів, об'єднань громадян та окремі громадяни. При потребі на засідання педагогічної ради запрошуються працівники виховної колонії, які не входять до складу педагогічної ради, але до компетенції яких належать питання, що розглядаються педагогічною радою.

Основною формою роботи педагогічної ради є її засідання. Засідання педагогічної ради проводяться у разі необхідності, але не рідше двох разів на місяць. Рішення педагогічної ради, погоджені

з начальником виховної колонії, є обов'язковими до виконання працівниками колонії.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед неповнолітніх покладається на служби у справах неповнолітніх обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад. Окрім іншого, їх завданням є здійснення контролю за умовами утримання і виховання неповнолітніх у спеціальних установах для неповнолітніх. Для цього служби у справах неповнолітніх мають право: перевіряти умови утримання і виховання осіб, які не досягли повноліття, у спеціальних установах; приймати з питань, віднесених до їх компетенції, рішення, які є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, посадовими особами і громадянами; звертатися у разі порушення прав та інтересів неповнолітніх, а також з питань працевлаштування, подання їм іншої допомоги до відповідних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

3. У разі прийняття комісією установи позитивного рішення щодо зміни умов тримання засуджених шляхом переведення їх до виправних колоній іншого рівня безпеки у тижневий термін до Регіональної комісії направляються наступні матеріали: а) подання начальника установи, складене за рішенням педагогічної ради, погоджене із службою у справах неповнолітніх; б) довідка з особової справи засудженого, в якій обов'язково зазначається наявність соціально-корисних зв'язків; в) характеристика на засудженого; г) довідка про заохочення та стягнення; д) медична довідка; е) заява засудженого, який стає на шлях виправлення; ж) довідка з облікової справи у разі, якщо засуджений перебуває на профілактичному обліку як схильний до правопорушень.

Регіональна комісія перевіряє обґрунтованість поданих матеріалів та причини відмови засудженому у залишенні у виховній колонії до досягнення двадцяти двох років.

За результатами розгляду матеріалів Регіональна комісія готує подання, що направляється до Апеляційної комісії Державного департаменту України з питань виконання покарань з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, в компетенції якої і є вирішення питання подібного переведення.

4. Переведення засуджених відбувається у двох формах: а) за встановленим порядком; б) за відповідними персональними нарядами.

Згідно з Інструкцією про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, з метою удосконалення порядку розподілу засуджених, які досягли 18-річного віку й у порядку ст. 147 КВК України переведені з виховної колонії до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, у разі якщо вони не мають співучасників з вчиненого злочину, яким визначено відбування покарання у виховних колоніях або колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, направляються без нарядів з урахуванням їх постійного місця проживання до засудження:

I. Засуджені жіночої статі, які досягли 18-річного віку:

— Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області — до Чорноморської виправної колонії управління Департаменту в Одеській області (№ 74);

— Полтавська, Сумська, Харківська, Чернігівська області — до Качанівської виправної колонії управління Департаменту у Харківській області (№ 54);

— Дніпропетровська, Запорізька області — до Дніпродзержинської виправної колонії управління Департаменту в Дніпропетровській області (№ 34);

— Автономна Республіка Крим, Донецька, Херсонська області — до Приазовської виправної колонії управління Департаменту в Донецькій області (№ 107);

— Луганська область — до Червонопартизанської виправної колонії управління Департаменту у Луганській області (№ 68);

— Волинська, Житомирська, м. Київ, Київська, Кіровоградська, Рівненська, Черкаська області, — до Уманської виправної колонії управління Департаменту у Черкаській області (№ 129).

II. Засуджені чоловічої статі, які досягли 18-річного віку :

— Вінницька Кіровоградська та Одеська області — до Піщанської виправної колонії управління Департаменту у Вінницькій області (№ 59);

— Дніпропетровська та Запорізька області — до Бердянської виправної колонії управління Департаменту у Запорізькій області (№ 77);

— Донецька та Луганська області — до Петровської виправної колонії управління Департаменту у Луганській області (№ 24);

— Автономна Республіка Крим, Миколаївська, Херсонська області, — до Білозерської виправної колонії управління Департаменту у Херсонській області (№ 105);

— Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська області — до Миколаївської виправної колонії управління Департаменту у Львівській області (№ 50);

— Полтавська, Черкаська області, — до Божковської виправної колонії управління Департаменту у Полтавській області (№ 16);

— Харківська, Сумська, Чернігівська області — до Первомайської виправної колонії управління Департаменту у Харківській області (№ 117);

— м. Київ, Київська, Житомирська, Хмельницька, Чернівецька області — до Ізяславської виправної колонії управління Департаменту у Хмельницькій області (№ 31).

Всі інші особи розподіляються за нарядами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Стаття 148. Залишення у виховних колоніях засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку

1.3 метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, можуть бути залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років.

2. Залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться за рішенням педагогічної ради постановою начальника колонії, погодженою із службою у справах неповнолітніх.

3. На засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку і залишені у виховній колонії, поширюються умови відбування покарання, норми харчування і матеріально-побутового забезпечення, встановлені для неповнолітніх засуджених. Умови праці осіб, які досягли вісімнадцятирічного віку, встановлюються відповідно до законодавства про працю.

1. У даній нормі реалізується сформульований у ст. 93 КВК України принцип про відбування засудженими до позбавлення волі особами всього строку покарання, як правило, в одній установі.

Встановлені законом підстави до залишення певного контингенту засуджених після досягнення вісімнадцятирічного віку у виховній колонії з урахуванням відносно невеликих термінів покарання, що зазвичай призначається неповнолітнім, а також можливості застосування до них умовно-дострокового звільнення, дають можливість практично реалізувати названий принцип відносно значного числа засуджених, які тримаються у виховних колоніях.

2. Підставами залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії є: необхідність закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання.

Для залишення засудженого в колонії достатньо будь-якої з двох перелічених ознак, хоча вони зазвичай бувають тісно взаємо-

пов'язані. При цьому зовсім не обов'язковим є повне виправлення засудженого, хоча вся поведінка засудженого повинна об'єктивно підтверджувати настання достатньо вагомих змін, які характеризують, що засуджений почав ставати на шлях виправлення.

3. Закон обмежує термін, на який засуджений може бути залишений у виховній колонії — до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ним двадцяти двох років.

4. Залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться за рішенням педагогічної ради (про її склад, повноваження та форми діяльності дивись коментар до ст. 147 КВК України) постановою начальника колонії, погодженою із службою у справах неповнолітніх. Обов'язкове узгодження зі службою у справах неповнолітніх дає можливість здійснювати їй громадський контроль за правильним вирішенням даних питань адміністрацією установи.

5. Можливі випадки, коли за формальними ознаками засуджений підлягає залишенню в колонії, однак адміністрація не вирішує це питання позитивно. Формулювання закону «можуть бути залишені» в колонії означає право, а не обов'язок адміністрації позитивно вирішити це питання. Якщо з якихось міркувань адміністрація вважає недоцільним подальше перебування засудженого в колонії, то вноситься подання про його переведення до виправної колонії мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання, у якому викладаються свої міркування.

6. Ч. 2 статті, що коментується, поширює на осіб, які досягли повноліття та залишені у виховній колонії, умови відбування покарання, норми харчування і матеріально-побутового забезпечення, установлені для неповнолітніх засуджених. Це означає, що будь-яке самовільне посилення режиму та умов відбування покарання відносно даної категорії осіб, створення їм більш важких умов, є неприпустимим.

Змінюватись можуть лише форми виховного процесу, виходячи з вікових особливостей даних засуджених, інтересів, духовних та інших потреб, необхідності підготовки до життя після звільнення. Виключення складають лише умови праці осіб, які досягли вісімнадцятирічного віку, котрі встановлюються відповідно до законодавства про працю.

Стаття 149. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених неповнолітніх

1. Для надання допомоги адміністрації виховної колонії в організації навчально-виховного процесу і зміцненні матеріально-технічної бази колонії, вирішення питань соціального захисту засуджених, трудового і побутового влаштування осіб, які звільняються, при виховних колоніях створюється піклувальна рада з

представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій.

Організація і діяльність піклувальної ради визначаються положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. З метою підвищення ефективності виховного впливу на засуджених і надання допомоги адміністрації виховної колонії при відділеннях соціально-психологічної служби можуть створюватися батьківські комітети. Діяльність батьківського комітету визначається положенням, яке затверджує начальник виховної колонії.

1. Об'єднання громадян, релігійні і благодійні організації та окремі особи можуть брати участь у виправленні і ресоціалізації засуджених та проведенні соціально-виховної роботи з ними, надавати допомогу органам і установам виконання покарань у порядку, установленому КВК України та іншими законами України.

Стаття, що коментується, передбачає, що основною формою подібної участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених неповнолітніх є піклувальні ради, що створюються при виховних колоніях.

2. Згідно з Положенням про піклувальні ради при спеціальних виховних установах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429, основними завданнями останніх є: 1) надання допомоги спеціальним виховним установам з питань соціального захисту засуджених неповнолітніх осіб; 2) сприяння громадським організаціям, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форми власності у вирішенні питань, пов'язаних з поліпшенням становища засуджених, дотриманням їх прав і законних інтересів; 3) здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу у виховних колоніях, зміцнення їх матеріально-технічної бази, вирішення питань трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання.

Відповідно до покладених завдань піклувальні ради: 1) забезпечують розроблення та здійснення у виховних колоніях заходів, спрямованих на поліпшення становища засуджених, формування здорового способу життя; 2) подають пропозиції до проектів регіональних (місцевих) програм підтримки діяльності виховних колоній; 3) взаємодіють з громадськими організаціями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності з питань сприяння діяльності виховних колоній; 4) надають допомогу адміністрації виховних колоній у проведенні соціально-виховної роботи із засудженими, організації їх загальноосвітнього та професійно-технічного навчання; 5) вживають заходів щодо розширення зв'язків виховних колоній з підприємствами, установа-

ми і організаціями незалежно від форми власності з питань зміцнення матеріально-технічної бази цих колоній та залучення засуджених до суспільно корисної праці; 6) сприяють поліпшенню матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених, здійсненню оздоровчо-профілактичних заходів; 7) організують шефство членів піклувальних рад, представників громадських організацій і трудових колективів над засудженими, які є сиротами або залишилися без батьківського піклування, вирішують питання про подання їм матеріальної допомоги; 8) здійснюють разом з громадськими організаціями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності заходи соціального патронажу стосовно неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання; 9) виконують інші функції відповідно до законодавства.

3. Піклувальні ради мають право: 1) доручати членам піклувальної ради відвідувати виховні колонії, вивчати стан матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених, умови їх праці та навчання, стан організації соціально-виховної роботи; 2) одержувати від громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів і установ виконання покарань, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності інформацію і документи, необхідні для виконання покладених на піклувальні ради завдань; 3) запрошувати на свої засідання представників виховних колоній, територіальних органів управління Державного департаменту з питань виконання покарань, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, заінтересованих підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності; 4) проводити особистий прийом засуджених, розглядати їх звернення та приймати за ними рішення; 5) вносити на розгляд органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, адміністрації виховних колоній та керівництва територіальних органів управління Державного департаменту з питань виконання покарань пропозиції щодо: удосконалення діяльності виховних колоній з питань поліпшення становища засуджених, дотримання їх прав і законних інтересів; організації трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання, сприяння їх соціальній адаптації; забезпечення правового і соціального захисту персоналу виховних колоній.

При цьому під час здійснення своїх повноважень піклувальні ради не вправі втручатися в оперативно-службову діяльність виховних колоній.

4. До складу піклувальних рад входять представники громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від

форми власності та громадяни. Членами піклувальних рад не можуть бути особи, які мають не погашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість.

Голова піклувальної ради, його заступник та секретар ради обираються на її засіданні. Персональний склад ради оголошується наказом начальника виховної колонії. Голова піклувальної ради його заступник, секретар та члени ради беруть участь у її роботі на громадських засадах,

5. Організаційною формою роботи піклувальної ради є засідання, які проводяться в міру потреби, але не рідше ніж один раз на три місяці. На засідання піклувальної ради можуть бути запрошені представники громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, прокуратури, інших правоохоронних органів та громадяни. У засіданнях піклувальної ради бере участь начальник виховної колонії або його заступник.

Піклувальна рада має печатку та бланк із своїм найменуванням.

6. Крім піклувальних рад з метою підвищення ефективності виховного впливу на засуджених та надання допомоги адміністрації виховних колоній при відділеннях соціально-психологічної служби можуть створюватись батьківські комітети, до складу яких входять батьки засуджених, особи, що їх замінюють та інші близькі родичі. Діяльність таких комітетів регламентується положенням, яке затверджується начальником установи.

Як правило, батьківський комітет має право: а) знайомитись в установленому порядку з житловими та побутовими умовами тримання засуджених у виховній колонії; б) звертатися до громадських об'єднань для надання допомоги сиротам і особам, які позбавлені батьківського піклування, а також неповнолітнім з неблагополучних родин; в) забезпечувати посилками й передачами сиріт і осіб, які позбавлені батьківського піклування, а також засуджених, батьки яких не підтримують з ними зв'язку в період відбування покарання; г) надавати допомогу адміністрації у забезпеченні сиріт та осіб, які залишились без батьківського піклування, що звільняються з виховної колонії, громадським одягом; д) спільно з адміністрацією звертатися до державних органів, громадських об'єднань з питань надання допомоги у проведенні виховної роботи з засудженими.

7. До виховної роботи із засудженими відповідно до ст. 25 КВК України можуть залучатися й інші громадські організації та об'єднання. Різноманітність форм участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених, як свідчить практика, приносить вельми відчутну користь у цій діяльності, адаптації неповнолітніх до умов самостійного життя в суспільстві.

Розділ IV ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Глава 22 ПОРЯДОК І УМОВИ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття 150. Місця відбування покарання у виді довічного позбавлення волі

1. Засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки.

2. Засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі у виправних колоніях максимального рівня безпеки, тримаються окремо від інших засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях даного виду.

1. Згідно зі ст. 150 КВК засуджені до довічного позбавлення волі мають відбувати покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки, причому окремо від інших категорій засуджених, яким Регіональною комісією з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі Державного департаменту України з питань виконання покарань визначена для відбування покарання колонія максимального рівня безпеки.

2. На доповнення цієї норми закону підзаконний нормативний акт — Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань визначають місцем відбування покарання у виді довічного позбавлення волі також ізольовані сектори максимального рівня безпеки, що можуть створюватись в колоніях середнього рівня безпеки (у цих установах відбувають покарання засуджені до довічного позбавлення волі чоловіки). Засуджені до довічного позбавлення волі жінки відбувають покарання у секторах середнього рівня безпеки, що створюються при виправних колоніях мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання. Також вказані категорії засуджених можуть відбувати покарання у слідчих ізоляторах.

Стаття 151. Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі

1. Засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються в приміщеннях камерного типу, як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою

засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або при наявності медичного висновку за постановою начальника колонії його можуть тримати в одиночній камері.

2. На осіб, які відбувають довічне позбавлення волі, поширюються права і обов'язки засуджених до позбавлення волі, передбачені статтею 107 цього Кодексу.

3. Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території колонії з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу.

4. Самодіяльні організації серед засуджених до довічного позбавлення волі не створюються. Для засуджених, які не мають загальної середньої освіти, у виправних колоніях утворюються консультаційні пункти.

5. Засуджені до довічного позбавлення волі мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати один раз на шість місяців короткострокове побачення;

одержувати протягом року дві посилки (передачі) і дві бандеролі.

Засудженим надається щоденна прогулянка тривалістю одна година.

6. При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття десяти років строку покарання засудженому може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші в сумі двадцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати.

1. Загалом на осіб, які відбувають довічне позбавлення волі, поширюються права й обов'язки засуджених до позбавлення волі, передбачені ст. 107 КВК України. Однак умови відбування довічного позбавлення волі мають свою специфіку, бо вони відрізняються навіть від умов відбування покарання в колонії максимального рівня безпеки інших категорій засуджених.

Так, за ст. 151 КВК проявляється це в тому, що ступінь ізоляції цих осіб як від зовнішнього світу, так і від інших засуджених вищий, оскільки засуджені, які відбувають довічне позбавлення волі, розміщуються в камерах, як правило, по дві особи з урахуванням вимог ст. 92 КВК, наявності жилої площі та психологічної сумісності, що визначається адміністрацією установи. Це означає, що засуджені до довічного позбавлення волі чоловіки тримаються окремо від жінок; уперше засуджені до позбавлення волі — окремо від тих, хто раніше відбував покарання у виді позбавлення волі; особи, які раніше працювали в суді, органах юстиції, прокуратури

та правоохоронних органах — окремо від інших засуджених до довічного позбавлення волі; особи, засуджені до довічного позбавлення волі — окремо від засуджених, яким смертна кара була замінена позбавлення волі на певний строк у порядку помилування. На прохання засуджених та в інших необхідних випадках із метою захисту цих осіб від можливих посягань на їхнє життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ними нових злочинів або при наявності медичного висновку за мотивованою постановою начальника колонії їх можуть тримати в одиночних камерах.

2. Засуджені до довічного позбавлення волі мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати один раз на шість місяців короткострокове побачення; одержувати протягом року дві посилки (передачі) і дві бандеролі, у вільний час в межах камери відправляти релігійні обряди. Засуджені до довічного позбавлення волі мають можливість користуватися книгами, журналами й газетами з бібліотеки установи, а також придбаними через торговельну мережу чи переданими від родичів та інших осіб, а також передплатними виданнями. Вони у вільний від роботи час можуть підвищувати свій загальноосвітній рівень, звертаючись до консультаційних пунктів виправних колоній. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань не передбачають можливості демонстрації засудженим до довічного позбавлення волі відео- та кінофільмів, але ці особи можуть користуватися телевізорами, придбаними за рахунок родичів, за наявності можливості розміщення їх у камері (норма жилої площі на одного засудженого — три квадратних метра). У камері, де відбувають покарання двоє засуджених до довічного позбавлення волі, встановлюються: металеві ліжка, стіл для вживання їжі, лавка на довжину стола, настінна шафа або закрита полиця, вішалка для верхнього одягу, тумбочка, гучномовець, водогінний кран, раковина під умивальник, санвузол та урна для сміття.

3. Засудженим надається щоденна прогулянка тривалістю одна година. При виведенні засуджених на прогулянку в зимовий період їх забезпечують верхнім одягом. Верхній одяг засуджених до довічного позбавлення волі відрізняється від одягу інших засуджених. У разі виведення засуджених із камер до них застосовуються наручники. При застосуванні наручників руки засуджених тримає за спиною, а супроводжують його на прогулянку двоє молодших інспекторів служби нагляду та безпеки і кінолог із службовою собакою. Двері камер, у яких відбувають покарання засуджені до довічного позбавлення волі, в обов'язковому порядку обладнуються механічними та електромеханічними замками спеціального типу, дозвіл на відкриття яких можливо отримати тільки з чергової частини установи. Молодшим інспекторам, які несуть службу

біля засуджених до довічного позбавлення волі, категорично забороняється самостійно відчиняти двері камер, переводити засуджених без дозволу чергового помічника начальника установи з однієї камери до іншої.

Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань на доповнення тих заборон, що встановлені в ст. 107 КВК України для осіб, позбавлених волі на певний строк, забороняють засудженим до довічного позбавлення волі встановлювати зв'язки з особами, які тримаються в інших камерах, затуляти отвір для нагляду за засудженими.

4. Засуджені до довічного позбавлення волі виводяться на роботу у спеціально обладнані виробничі цехи, які розміщуються в ізольованих приміщеннях, де встановлюються додаткові засоби охорони та забезпечується надійна ізоляція, що унеможливорює контакти цієї категорії засуджених з іншими особами, позбавленими волі. У разі неможливості працевикористання засуджених до довічного позбавлення волі у таких виробничих цехах вони працюють із додержанням вимог санітарних норм і правил охорони праці у робочих камерах при приміщеннях камерного типу, в яких вони проживають.

5. На відміну від соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі на певний строк, яка має метою виправлення й ресоціалізацію засуджених, соціально-психологічна робота із засудженими до довічного позбавлення волі спрямована на формування та збереження у них соціально-корисних навичок, нейтралізацію негативного впливу умов тривалої ізоляції на особистість засуджених, профілактику та попередження їх агресивної поведінки щодо персоналу, інших засуджених та щодо себе, усвідомлення провини за вчинені злочини та розвиток прагнення до відшкодування заподіяної шкоди.

Основними формами соціально-психологічної роботи із засудженими у спеціальній літературі називаються: індивідуальна робота, яка здійснюється з дотриманням відповідних заходів безпеки; просвітницька та культурно-масова робота; правове виховання; психокорекційна та психотерапевтична робота. Самодіяльні організації серед засуджених не створюються. Наслідки спостереження за особистістю засуджених та їх поведінкою відображаються в індивідуальних програмах соціально-психологічної роботи, на підставі аналізу поведінки засуджених щорічно складається характеристика. Організація соціально-психологічної роботи із засудженими безпосередньо покладається на старшого інспектора із соціально-психологічної роботи та психолога, посади яких вводяться відповідно до існуючих штатних нормативів.

За добру поведінку і чесне ставлення до праці до засуджених можуть застосовуватися такі заходи заохочення: оголошення подяки; нагородження похвальною грамотою; преміювання за краці

показники в роботі; дозвіл на одержання додатково однієї посилки або передачі на рік; надання додатково одного короткострокового побачення чи права на одну платну телефонну розмову тривалістю п'ятнадцять хвилин; дозвіл додатково витратити гроші в сумі до п'ятнадцяти процентів мінімального розміру заробітної плати на купування продуктів харчування і предметів першої потреби у святкові дні; дострокове зняття раніше накладеного стягнення; збільшення часу прогулянки до двох годин (провадиться на строк не більше одного місяця).

За порушення вимог режиму відбування покарання до засуджених можуть застосовуватися такі заходи стягнення: попередження або догана; позбавлення права на одержання чергової посилки або передачі і заборона на строк до одного місяця купувати продукти харчування; поміщення в карцер на строк до п'ятнадцяти діб.

6. Засудженим надається індивідуальне спальне місце і видаються постільні речі. Заміна постільних речей здійснюється в дні санітарної обробки — один раз на тиждень. Засуджені забезпечуються одягом і взуттям спеціального зразка. Інший одяг і предмети, що не дозволені для зберігання в камері, у цих осіб вилучаються і здаються на склад. При виведенні засуджених на прогулянку в зимовий період їх забезпечують верхнім одягом.

Засуджені забезпечуються триразовим гарячим харчуванням за нормами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від **16.02.92 р. № 336** «Про затвердження норм добового забезпечення продуктами харчування засуджених до позбавлення волі, а також осіб, що перебувають у слідчих ізоляторах, лікувальних трудових профілакторіях та ізоляторах тимчасового утримання Міністерства внутрішніх справ України, норм заміни одних продуктів іншими та порядку застосування вказаних норм».

Приміщення, де тримаються засуджені, радіофікуються. Час радіотрансляції визначається розпорядком дня установи.

Медична допомога засудженим організовується і надається відповідно до законодавства про охорону здоров'я, як правило, безпосередньо в камері. При необхідності невідкладного надання медичної допомоги засуджені переводяться у палату-камеру інтенсивної терапії медичної частини установи або до лікувального закладу органів охорони здоров'я з дотриманням відповідних заходів безпеки. У приміщеннях спецкорпусів установ обладнуються палати-камери для ізоляції та лікування засуджених, хворих на інфекційні захворювання, а також палати для проведення маніпуляцій та перев'язок.

7. Засуджені несуть матеріальну відповідальність за завдані ними збитки відповідно до чинного законодавства України.

8. До осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, якщо вони* чинять фізичний опір працівникам установи, проявляють буйство або здійснюють інші насильницькі дії, з метою запобіган-

ня заподіяння ними шкоди оточуючим або самим собі допускається застосування спеціальних засобів відповідно до вимог чинного законодавства України. У разі виведення засуджених із камер, конвоювання на території установи та за її межами до них застосовуються наручники. При застосуванні наручників руки засуджений тримає за спиною. Конвоювання засуджених здійснюється по одному в супроводі двох молодших інспекторів та кінолога зі службовою собакою.

9. На жінок, засуджених до довічного позбавлення волі, поширюється порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань передбачають лише деякі виключення з цього загального правила. Так, на відміну від засуджених чоловіків, у разі виведення засуджених жінок з камер та конвоювання на території колонії наручники до них не застосовуються. Наручники застосовуються до них лише при конвоюванні за межами колонії. Конвоювання засуджених жінок здійснюється по одному в супроводі трьох представників адміністрації без залучення кінолога зі службовою собакою. Перевезення жінок, засуджених до довічного позбавлення волі, здійснюється без залучення кінолога зі службовою собакою.

10. При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття десяти років строку покарання засудженому може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші в сумі двадцять процентів мінімального розміру заробітної плати, тим самим частина 6 ст. 151 КВК України передбачає можливість зміни умови тримання засуджених до довічного позбавлення волі в межах колонії максимального рівня безпеки.

Після фактичного відбуття не менше як двадцяти років покарання засуджений до довічного позбавлення волі матиме можливість подавати Президенту України клопотання про помилування. Отже чинний Кримінальний кодекс України передбачає лише один шлях виходу на свободу осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, а саме: через застосування до них помилування по відбутті 20 років тюремного ув'язнення. У разі помилування такого засудженого довічне позбавлення волі буде замінюватися позбавленням волі на певний строк, але не менше 25 років (ч. 2 ст. 87 КК України). Верхня межа цього більш м'якого покарання законом не передбачена. Отже, у цьому випадку перед засудженим відкривається доволі далека (але все ж таки) перспектива звільнення від відбування покарання. Після заміни довічного позбавлення волі позбавленням волі на строк не менше двадцяти п'яти років до засуджених згідно з їх новим правовим статусом буде можливо, як це виходить за ч. 5 ст. 82 КК України, застосування умовно-дострокового звільнення (при цьому початок строку нового покарання починає обчислюватись з моменту фактичної зміни правового

статусу засудженого до довічного позбавлення волі, тобто з дня підписання Указу про помилування). Оскільки довічне позбавлення волі застосовується до осіб, що вчинили особливо тяжкі злочини, то згідно з правилами, що містяться у п. 3 ч. 3 ст. 81 КК України, умовно-дострокове звільнення до зазначеної категорії осіб може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим не менше трьох чвертей строку покарання. За нескладними розрахунками цей юридичний факт настане після відбуття 18 років і дев'яти місяців, які й становлять три чверті від терміну у двадцять п'ять років. Отже особа, що спочатку була засуджена до довічного позбавлення волі, у підсумку зможе сподіватись на звільнення після фактичного відбуття нею у колонії максимального рівня безпеки щонайменше тридцяти восьми років і дев'яти місяців позбавлення волі.

11. Необхідно звернути увагу й на те, що оскільки частина 2 ст. 64 КК України передбачає, що довічне позбавлення волі не застосовується до осіб у віці понад 65 років, то гіпотетично у засуджених до довічного позбавлення волі є ще один шанс вийти на волю. Цей шанс з'являється з досягненням засудженим до довічного позбавлення волі 65-річного віку, бо термін «застосування покарання» означає як його призначення, так і виконання. Таким чином, виконувати довічне позбавлення волі щодо осіб у віці понад 65 років заборонено частиною 2 ст. 65 КК України.

Розділ V ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ. ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЯКІ ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ, КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА НИМИ

Глава 23 ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

**Стаття 152. Підстави звільнення від відбування
Покарання
Підставами звільнення від відбування
покарання є: відбуття строку покарання, призначеного
вироком суду; закон України про амністію; акт про
помилування; скасування вироку суду і закриття
кримінальної справи;**

закінчення строків давності виконання обвинувального вироку; умовно-достроковг звільнення від відбування покарання; хвороба;

інші підстави, передбачені законом.

1. Основною підставою для звільнення та «загальним правилом» є звільнення у зв'язку з відбуттям строку покарання. Але покарання не є незмінюваним. В момент його призначення, суд виходить з тяжкості злочину, особистості засудженого, обставин справи та вимог закону. До того, як покарання ще не почало не виконуватися, засуджений залишається особою, що скоїла злочин та ще не підданий державному примусу. Призначене покарання ще тільки має потенційну змогу змінити засудженого. Але після того, як воно починає виконуватися, людина під його впливом може змінитися. На такі випадки закон теж реагує, передбачаючи можливість дострокового звільнення від покарання. Це пов'язане з тим, що у разі змін у поведінці засудженого, презюмується, що покарання досягло своєї мети та відпала необхідність його подальшого виконання. В такому разі можливе дострокове звільнення від відбування покарання.

2. Є й інші підстави звільнення від відбування покарання, ст. 152 КВК України називає підставами звільнення від відбування покарання: відбуття строку покарання, призначеного вироком суду; закон України про амністію; акт про помилування; скасування вироку суду і закриття кримінальної справи; закінчення строків давності виконання обвинувального вироку; умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; хвороба; інші підстави, передбачені законом.

Як вбачається з наведеного переліку, законодавець залишив його «відкритим», тобто названі підстави звільнення не є вичерпними, закон може передбачати й інші (наприклад, звільнення від відбування покарання у зв'язку з декриміналізацією діяння). Пояснюється це тим, що життя і, відповідно, законодавство змінюється, світова спільнота дотримується напряму пом'якшення та економії засобів кримінальної репресії, тому можуть виникати нові підстави звільнення від покарання.

3. Наведений перелік підстав для звільнення від покарання поширюється на всі види покарань, які передбачені національним законодавством. Виключення складає звільнення від відбування покарання з випробуванням, оскільки воно, відповідно до ст. 75 КК України, застосовується не до всіх покарань.

4. У науці кримінально-виконавчого права є усталені класифікації підстав звільнення від відбування покарання, до яких відносяться:

— умовні і безумовні підстави. Під умовними розуміються такі підстави, можливість звільнення за якими закон пов'язує з певни-

ми умовами. Наприклад, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, яке можливе лише для певних категорій засуджених, що відбули встановлену частину строку покарання. Безумовні підстави — це такі юридичні факти, настання яких безумовно свідчить про звільнення засудженого. Відбуття строку покарання за будь-яких обставин є підставою для звільнення засудженого, навіть якщо відносно цього засудженого є негативні кримінологічні прогнози;

— з відбуттям повного строку покарання і достроково. Йдеться про випадки, коли засуджений відбуває весь строк покарання або засуджений відбуває лише певну частку призначеного судом строку покарання (помилування, амністія та ін.);

— за видом покарання, яке відбувалося. Кримінальне право України знає дванадцять видів покарання. Кожен з цих видів має свою специфіку стосовно порядку звільнення від його відбування;

— за станом здоров'я засудженого. З самого визначення вбачається, що можна розрізнити звільнення, підставою, якого є хвороба засудженого (звільнення у зв'язку з хворобою), а також таке звільнення, при якому не має значення стан здоров'я засудженого (амністія);

— за колом органів, що застосовують певну підставу звільнення. Залежно від того, за якою підставою звільнюється засуджений, таке звільнення проводиться різними учасниками кримінально-виконавчої діяльності. Звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування, заміна більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування, може застосовуватися тільки судом. Помилування здійснює Президент України, звільнення у зв'язку з відбуттям строку покарання виконує відповідна установа виконання покарання;

— за статевими ознаками. Ця класифікаційна група передбачає деякі додаткові підстави звільнення для засуджених жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання. Такі засуджені жіночої статі за певних умов можуть бути звільнені від відбування покарання.

5. Згідно зі ст. 4 КВК України підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду, а також закон України про амністію та акт помилування. Як видно, законодавець на перше місце серед підстав відбування і виконання покарання ставить вирок суду. І це не випадково, оскільки саме таке правило встановлено ст. 29, 62 Конституції України. Із вказаних статей витікає, що особа може бути визнана винуватою та зазнати правообмежень тільки на підставі обвинувального вироку суду. Тільки цей акт судової влади дає підстави застосовувати до особи правообмеження, які передбачені

певною мірою покарання. Відповідно, у випадку скасування вироку засуджений негайно звільняється від відбування покарання.

Існування саме такої підстави як «звільнення у зв'язку зі скасуванням вироку і закриттям кримінальної справи» обумовлене тим, що само по собі скасування вироку не завжди означає автоматичне звільнення засудженого. У таких випадках у засудженого змінюється статус. Наприклад, якщо вирок скасований але справа направлена на новий розгляд до суду, засуджений втрачає статус засудженого але може бути взятий під варту та етапований до слідчого ізолятора. Фактично, якщо ми кажемо про скасування вироку та закриття кримінальної справи, ми ведемо мову про скасування вироку касаційною інстанцією, яка переглядала вирок, що набрав законної сили та скасувала його і відкрила кримінальну справу. У всіх інших випадках (розгляд справи апеляційним судом) ми маємо справу з вирок, який не набрав законної сили.

Оскільки ця підстава звільнення сформульована в Кримінально-виконавчому кодексі, це означає, що вирок вступив в законну силу, особа набула статус засудженого та почала відбувати покарання. Пояснюється це тим, що якщо вирок не набрав законної сили, особа має статус підозрюваного або підсудного і такі випадки регулюються нормами інших нормативних актів (про попереднє ув'язнення, тримання під вартою тощо).

Підстави скасування вироку суду можуть бути різними і відноситися як до процесуально-правових, так і до матеріально-правових. Ці питання врегульовані нормами кримінального та кримінально-процесуального права. Але для процесу виконання-відбування покарання в аспекті кримінально-виконавчого права байдуже, у зв'язку з чим вирок суду скасований та кримінальна справа закрита. Для установ та органів виконання покарання скасування вироку суду та закриття кримінальної справи є безумовною підставою для звільнення засудженого від відбування покарання.

Порядок звільнення за цією підставою тотожний порядку дострокового звільнення засудженого. Звільнення засудженого проводиться у день надходження документа, яким вирок суду скасований (постанови чи ухвали суду про скасування відповідного вироку) в орган (установу) виконання покарань, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня. Якщо звільнення проводиться за зазначеною підставою від покарання у виді виправних або громадських робіт, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, кримінально-виконавча інспекція не пізніше наступного робочого дня після одержання документів (ухвали або постанови суду про скасування вироку) направляє повідомлення власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де засуджений відбував покарання або працював, про припинення виконання громадських робіт чи відрахувань з його за-

робітної плати або зняття обмежень щодо права займати певні посади або займатися певною діяльністю. Засудженому за його вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього.

Треба звернути увагу ще на один момент. Кримінально-процесуальне право знає цілу низку підстав, за якими кримінальну справу може бути закрито на стадії досудового слідства або дізнання та стадії судового розгляду справи. Але потрібно відрізнити закриття кримінальної справи на вказаних стадіях та закриття кримінальної справи після скасування вироку, оскільки закриття справи на стадії досудового слідства або дізнання та стадії судового розгляду справи не може бути підставою для звільнення від покарання, так як покарання ще немає.

6. Кримінальне законодавство встановлює правило, згідно з яким звільненню від відбування покарання підлягають особи, відносно яких строки давності виконання обвинувального вироку закінчилися. Суд постановляє обвинувальний вирок і звільняє засудженого від відбування покарання на підставах, передбачених ст. 80 КК України. Для органів і установ виконання покарань це є підставою для звільнення засудженого від відбування покарання (ст. 152 КВК України).

Наявність цієї підстави серед інших пояснюється тим, що із закінченням певних строків, встановлених законом, виконання покарання втрачає свою актуальність та ефективність. Але, з іншого боку, незрозуміло, чому законодавець включив звільнення від відбування покарання у зв'язку з закінченням строків давності виконання обвинувального вироку в перелік підстав звільнення від відбування покарання, яким повинні керуватися в своїй діяльності установи (органи) виконання покарань. Якщо засуджений звільнюється за вказаною підставою, це означає, що він з якихось причин так і не почав відбувати покарання, бо в протилежному випадку, тобто у разі відбування засудженим покарання, строки давності виконання обвинувального вироку припиняються. Тому установи (органи) відбування покарання фактично не можуть керуватися цією підставою, оскільки вони цього засудженого «і не бачили».

Згідно зі ст. 327 КПК України, рішення про застосування строків давності приймає суд, причому вимоги ст. 80 КК України для суду є обов'язковими, за виключенням розгляду цього питання щодо осіб, які були засуджені до довічного позбавлення волі. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі замінюється позбавленням волі.

Особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вирок, його не було виконано в такі строки: два роки — у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі; три роки — у разі засудження до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі за злочин не-

великої тяжкості; п'ять років — у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин; десять років — у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років за тяжкий злочин, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше десяти років за особливо тяжкий злочин; п'ятнадцять років — у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років за особливо тяжкий злочин.

Із закінченням вказаних строків виконання обвинувального вироку не здійснюється, а засуджений підлягає звільненню від відбування покарання.

7. У ст. 152 КВК України законодавець наводить невичерпний перелік підстав звільнення від відбування покарання. Пояснюється це, перш за все, тим, що разом зі змінами соціального життя закон також змінюється та доповнюється. Тому фіксувати в нормі права такий перелік підстав, який не має місця для змін, — недоцільно. Так, діючий КК України передбачає такі підстави, які не увійшли до ст. 152 КВК України. Це, наприклад, ст. 75 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням». Йдеться про випадки, коли суд при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Як видно, суб'єктом звільнення за цією підставою є суд. Тобто установи (органи) виконання покарання не приймають участі в вирішенні питання про застосування цієї підстави звільнення.

Другий приклад — ст. 83 КК України «Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років». Засуджених до обмеження волі або до позбавлення волі жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, суд може звільнити від відбування покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку. Вказана підстава застосовується судом, але за поданням керівництва установи (органу) виконання покарань.

Загалом установи (органи) виконання покарань приймають значну та активну участь у процесі звільнення засуджених від покарання, оскільки більшість підстав звільнення передбачають відбуття засудженим певної частини строку покарання.

Стаття 153. Припинення відбування покарання і порядок звільнення

1. Відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі припиняється в першій половині дня останнього дня строку покарання з урахуванням тих змін, які можуть бути внесені у строк покарання відповідно до закону.

2. Засуджені до арешту, обмеження волі або позбавлення волі після відбуття строку покарання, призначеного вироком суду, звільняються в першій половині останнього дня строку покарання.

Якщо строк покарання закінчується у вихідний або святковий день, засуджений звільняється у передвихідний або передсвятковий день.

При обчисленні строків місяцями строк закінчується відповідного числа останнього місяця, а коли цей місяць не має відповідного числа — в останній день цього місяця.

3. З особою, яка звільняється, проводиться повний розрахунок, повертаються особисті документи, цінності та речі, які їй належать, видаються гроші, що зберігалися на її особовому рахунку, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення. На прохання особи, яка звільняється, видається характеристика.

4. Паспорт особі, яка звільняється від відбування покарання у виді арешту, обмеження або позбавлення волі, видається при звільненні. При відсутності паспорта в особовій справі засудженого адміністрація установи виконання покарань завчасно вживає заходів щодо його одержання.

5. Дострокове звільнення від відбування покарання проводиться у день надходження відповідних документів, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня.

6. Кримінально-виконавча інспекція в день закінчення строку покарання у виді громадських чи виправних робіт, а при звільненні за іншими підставами — не пізніше наступного робочого дня після одержання відповідних документів направляє повідомлення власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де засуджений відбував покарання, про припинення виконання громадських робіт чи відрахувань з його заробітної плати.

Засудженому за його вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього.

1. Звільнення засудженого від відбування покарання у зв'язку з відбуттям строку є, так би мовити, загальним правилом. Це основна

і безумовна підстава звільнення засудженого. Будь-яка особа, яка була засуджена на певний строк до будь-якого покарання, після закінчення цього строку, буде звільнена від відбутого покарання.

2. Закінчення строку покарання означає його відбуття у повному обсязі згідно з вироком суду і, незважаючи ні на що, засуджений буде звільнений (виключення складають випадки вчинення засудженим в установі виконання покарання нового злочину, за який він засуджений вироком суду до нового покарання на новий строк). Ця гарантія закріплена Конституцією України в ст. 29, яка встановлює право людини на свободу та особисту недоторканість. Тобто держава будує кримінально-виконавчу політику на принципах невідворотності покарання та гарантування звільнення від покарання з його відбуттям.

3. Якщо класифікувати цю підставу за вказаними вище критеріями, то вона є безумовною, виникає з відбуттям повного строку покарання, не залежить від стану здоров'я засудженого, здійснюється адміністрацією установи виконання покарань (керівником органу виконання покарання) на підставі вироку суду та не пов'язана зі статевими ознаками засудженого, що звільняється.

4. Кримінально-виконавчий закон встановлює наступний порядок звільнення засуджених у зв'язку з відбуттям строку покарання:

Відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі припиняється в першій половині останнього дня строку покарання з урахуванням тих змін, які можуть бути внесені у строк покарання відповідно до закону.

Засуджені до арешту, обмеження волі або позбавлення волі після відбуття строку покарання, призначеного вироком суду, також звільняються в першій половині останнього дня строку покарання.

Якщо строк покарання закінчується у вихідний або святковий день, засуджений звільняється у передвихідний або передсвятковий день. Всі ці вимоги відповідають духу національного законодавства України, орієнтовані на засудженого, його законні інтереси і права, а також забезпечують чітке функціонування кримінально-виконавчої системи.

При обчисленні строків місяцями строк закінчується відповідного числа останнього місяця, а коли цей місяць не має відповідного числа — в останній день цього місяця. Йдеться, зокрема, про випадки, коли закінчення строку покарання припадає на 29 лютого. Якщо рік, коли строк покарання закінчується, не має такого числа, засуджений звільняється 28 лютого.

Звільнення з місць позбавлення волі за іншими підставами проводиться у день надходження до установи виконання покарань.

відповідних документів. У випадку надходження до колонії після закінчення робочого дня (тобто, закінчення часу роботи, встановленого для державних установ, які функціонують у даній місцевості) звільнення проводиться вранці наступного дня. Якщо ж наступний день припадає на вихідний або святковий, звільнення здійснюється вранці наступного робочого дня, оскільки у подібних випадках день звільнення не міг бути завчасно відомим адміністрації колонії, якій необхідний певний час на підготовку й здійснення всіх встановлених законом дій з оформлення звільнення.

5. При звільненні з місць позбавлення волі засуджений зобов'язаний здати майно установи, що перебуває у його користуванні, — постільну білизну, одяг, книги, культивентар тощо. З особою, яка звільняється, проводиться повний розрахунок, повертаються особисті документи, цінності та речі, які їй належать, видаються гроші, що зберігалися на її особовому рахунку, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення. На прохання особи, яка звільняється, видається характеристика. Засудженому, що звільнюється, можуть бути видані документи про освіту та виробничу кваліфікацію, які він отримав в установі виконання покарань.

Паспорт особи, яка звільняється від відбування покарання у виді арешту, обмеження або позбавлення волі, видається при звільненні. При відсутності паспорта в особовій справі засудженого адміністрація установи виконання покарань завчасно вживає заходів щодо його одержання (як із матеріалів кримінальної справи, так і в разі втрати чи потреби у заміні за особистим проханням засудженого).

Питання отримання паспортів, поновлення втрачених або заміни паспортів старого зразка на нові, вирішуються працівниками соціально-психологічної служби за особистою заявою засудженого (ця діяльність не відноситься до обов'язку адміністрації установи та здійснюється у формі допомоги засудженим. Процедура отримання, поновлення чи заміни паспортів врегульована спільним розпорядженням Державного департаменту України з питань виконання покарань та МВС України від 05.08.2001 р. № 331 / 86).

Начальник відповідної установи проводить бесіду з засудженим та роз'яснює його права та обов'язки, пов'язані зі звільненням із установи виконання покарань.

6. Особа, що звільняється, отримує довідку про звільнення встановленого зразка, в якій зазначаються: дата засудження, стаття, строк, всі судові рішення, що стосуються цієї судимості; підстави звільнення; час, протягом якого він відбував покарання або тримався в установі виконання покарань (останнє — у випадку припинення кримінальної справи або її передачі на новий розгляд); невідбута частина строку покарання (у випадках умовно-дострокового звільнення); нова міра покарання, якщо позбавлення волі за-

мінено більш м'яким покаранням, не пов'язаним з позбавлення волі; додаткова міра покарання, якщо вона була застосована судом. У довідці відмічається також: наявність виконавчих листів та заборгованість за ними; пункт, куди слідує засуджений та до якого він забезпечений безкоштовним проїздом; видача йому продуктів або грошей на шлях слідування з визначенням отриманої суми, а у випадку видачі грошової допомоги — її розміру (всі відмітки, пов'язані з матеріальним забезпеченням, здійснюються виключно бухгалтерією установи виконання покарань).

Відомості про попередні судимості зазначаються у довідці тільки тоді, коли вони не зняті чи не погашені. Якщо одночасно зі звільненням знімається судимість або засуджений звільняється від додаткової міри покарання, про це зазначається у довідці одразу ж після додаткової міри покарання. У довідку в обов'язковому порядку вклеюється фотокартка засудженого, яка завіряється гербовою печаткою установи, та зазначається її номер і серія.

У разі втрати засудженим після звільнення вказаної довідки, їх дублікати видаються адміністрацією установи виключно за запитами органів внутрішніх справ за місцем проживання засудженого (при направленні останніми на адресу установи завірених фотокарток особи) у межах строків зберігання архівних особових справ (загальний строк зберігання — 5 років після звільнення). В подальшому дублікати не видаються, а за запитами органів внутрішніх справ направляються лише довідки довільної форми без фотокартки особи із зазначенням установчих відомостей, які містяться в облікових картах.

7. Щодо покарання у виді громадських чи виправних робіт, то в день закінчення строку відбуття цих покарань кримінально-виконавча інспекція направляє повідомлення власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де засуджений відбував покарання, про припинення виконання громадських робіт чи відрахувань з його заробітної плати. Засудженому за його вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього.

Стаття 154. Порядок дострокового звільнення від відбування покарання

1. Амністія застосовується законом до громадян, засуджених судами України, незалежно від місця відбування ними покарання.

2. Стосовно засудженого, представленого до помилування органом або установою виконання покарань, відповідне клопотання подається у порядку, встановленому законодавством.

3. Стосовно засудженого, щодо якого відповідно до статей 81, 82 Кримінального кодексу України (2341-14) може бути застосо-

ване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, орган або установа виконання покарань надсилає подання до суду у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством. Адміністрація органу або установи виконання покарань після відбуття засудженим установленої Кримінальним кодексом України частини строку покарання зобов'язана в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

4. Подання про звільнення від відбування покарання внаслідок психічної хвороби надсилається до суду начальником органу або установи виконання покарань. Разом з поданням до суду надсилаються висновки спеціальної психіатричної експертної комісії й особова справа засудженого.

5. Подання про звільнення від відбування покарання внаслідок іншої тяжкої хвороби надсилається до суду начальником органу або установи виконання покарань. Одночасно з поданням до суду надсилаються висновки медичної або лікарсько-трудової експертної комісії й особова справа засудженого. У поданні вказуються дані, які характеризують поведінку засудженого під час відбування покарання.

6. У разі визнання інвалідом першої або другої групи особи, засудженої до громадських робіт або обмеження волі, орган чи установа виконання покарань вносить подання до суду про його дострокове звільнення від відбування покарання. Разом з поданням до суду надсилається висновок лікарсько-трудової експертної комісії.

7. У разі відмови суду щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким повторне подання в цьому питанні щодо осіб, засуджених за тяжкі і особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може бути внесено не раніше як через один рік з дня винесення постанови про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених — не раніше як через шість місяців.

8. Особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням або в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, якщо вони були направлені у місця обмеження волі або позбавлення волі у випадках, передбачених законом, можуть бути знову представлені до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким не раніше як через один рік з дня винесення ухвали про направлення у місця обмеження волі або позбавлення волі.

9. У разі встановлення вагітності у жінки, засудженої до громадських чи виправних робіт, кримінально-виконавча інспекція

вносить до суду подання про її дострокове звільнення від відбування покарання з часу звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами.

10. Засуджені до обмеження волі або позбавлення волі жінки, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, які мають сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з ними проживання, або які мають можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини, можуть бути за поданням адміністрації установи виконання покарань і спостережної комісії звільнені судом від відбування покарання в межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

Залежно від поведінки засудженої після досягнення дитиною трирічного віку або в разі смерті дитини кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про звільнення її від відбування покарання або заміну його більш м'яким покаранням чи направлення засудженої для відбування покарання, призначеного за вироком.

1. Однією з підстав звільнення засуджених від відбування покарання є амністія. В перекладі з латинської мови амністія означає прощення, тобто звільнення винної особи від того покарання, яке за загальним правилом повинне бути застосоване за певну провину. Існування цього інституту зумовлене реалізацією принципу гуманізму в діяльності органів держави.

Закон України «Про застосування амністії в Україні» у ст. 1 визначає, що амністія — це повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності і покарання певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів. Амністія оголошується законом про амністію, який приймається відповідно до положень ст. 92 Конституції України, яка встановлює, що амністія оголошується виключно законом, вимог КК України, Закону «Про застосування амністії в Україні». Такий закон може бути прийнято не частіше одного разу протягом календарного року (тобто він може взагалі не прийматись), а видання актів про амністію відноситься до компетенції вищого законодавчого органу нашої держави — Верховної Ради України. В законі про амністію вказується: категорії осіб, які підлягають звільненню за цією амністією; види покарань, від яких звільнюються засуджені; обсяг амністії, тобто її розповсюдження лише на покарання або ж і на кримінальну відповідальність; категорії осіб, до яких не застосовується амністія; органи, на які покладається виконання закону про амністію; та інші питання. Закон підлягає публікації в офіційних виданнях Кабінету Міністрів та Верховної Ради України.

Законом може бути передбачене скорочення строків відбування покарань певних видів. Закон про амністію не може передбачати заміну одного покарання іншим чи зняття судимості щодо осіб, які звільняються від відбування покарання. Особи, на яких поширюється амністія, можуть бути звільнені від відбування як основного, так і додаткового покарання, призначеного судом. Якщо злочином було завдано шкоду, то звільнений на підставі закону про амністію повинен її відшкодувати, оскільки амністія не звільняє засудженого від цього обов'язку. Що стосується питання про погашення чи зняття судимості щодо осіб, до яких застосовано амністію, то воно вирішується відповідно до положень КК України, виходячи із виду і терміну фактично відбутого засудженим покарання.

2. Теорія та практика правозастосування знає три види амністії: повна амністія; часткова амністія; умовна амністія.

Повна амністія — це повне звільнення зазначених в законі осіб від кримінальної відповідальності або від відбування покарання. Цей вид амністії передбачає повне звільнення особи без будь-яких обмежень. Наприклад, звільнення від покарання ветеранів війни (звільнення від відбування покарання). В цьому випадку засуджений звільняється з установи виконання покарань але зазнає інших обмежень, які тягне за собою кримінальна відповідальність (наприклад, обов'язок відшкодувати шкоду за цивільним позовом в кримінальній справі, судимість, т. ін.). Звільнення від кримінальної відповідальності ветеранів війни, справи яких перебувають у провадженні. Такі випадки передбачають звільнення засудженого від відповідальності взагалі, тобто від усіх негативних наслідків та обмежень, які тягне кримінальна відповідальність.

Часткова амністія — це часткове звільнення вказаних у законі категорій осіб від відбування призначеного судом покарання. Прикладом можуть бути випадки, коли закон про амністію скорочує засудженим невідбуту частину покарання. Цей вид амністії, як правило, застосовується до тих категорій осіб, до яких не може бути застосована повна амністія.

Умовна амністія — це поширення дії повної або часткової амністії на ті діяння, які вчинені до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених в законі про амністію. Оскільки за загальним правилом дія закону про амністію поширюється на злочини, вчинені до дня набрання ним чинності включно, і не поширюється на злочини, що тривають або продовжуються, якщо вони закінчені, припинені або перервані після прийняття закону про амністію, то вказаний вид амністії є винятковим. Застосовується він з метою припинення суспільно-небезпечних групових проявів. Така амністія може **бути** оголошена, наприклад, для складання зброї бандитськими угрупованнями, до певної дати після набрання чинності законом **про** амністію та передбачати їх звільнення від покарання.

3. Застосування амністії за жодних обставин не може бути застосовано до наступних категорій засуджених: до осіб, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і до осіб, яких засуджено до довічного позбавлення волі; до осіб, що мають дві і більше судимості за вчинення тяжких злочинів; до осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах; до осіб, яких засуджено за вчинення тяжкого злочину, крім засуджених за особливо небезпечні злочини проти держави, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, і які відбули менше половини призначеного вироком суду основного покарання.

Ці категорії засуджених не можуть бути звільнені за амністією ні за яких обставин. Законом про амністію можуть бути визначені й інші категорії осіб, на які амністія не поширюється. Нерідко закони про амністію називають ще й такі категорії осіб, до яких амністія не застосовується: особи, які після винесення вироку, але до повного відбуття покарання вчинили новий умисний злочин; які раніше звільнялися з місць позбавлення волі умовно-достроково і знову вчинили умисний злочин протягом невідбутої частини покарання; до яких протягом певного часу вже було застосовано амністію або помилування та які знову вчинили умисний злочин та ін. Також амністія, як правило, не поширюється на осіб, до яких протягом останніх десяти років амністія чи помилування вже застосовувалась, і які після цього знову вчинили умисний злочин (незалежно від погашення чи зняття судимості і того, чи була така особа звільнена від відбування покарання на підставі амністії або кримінальну справу було закрито в порядку ст. 6 п. 4 КПК України). Виключення становлять лише засуджені, що після застосування амністії чи помилування (наприклад, у виді скорочення невідбутої частини покарання) продовжують відбувати покарання. Сутність цього положення полягає в тому, що амністія за своєю правовою природою є актом прощення (держава «прощає» злочинця) і вчинення нового злочину показує невиправдання виказаної довіри. Законодавець не конкретизує, що дане положення стосується лише амністії, котра оголошується відповідними законами України, а лише вказує на факт попереднього застосування амністії. Виходячи з цього, а також з правової природи амністії, при вирішенні питання про те, чи застосовувалась до засудженого амністія протягом останніх десяти років, потрібно враховувати і застосування амністії на підставі нормативно-правових актів інших держав.

Дещо по-іншому необхідно вирішувати питання щодо засуджених, які мають попередні судимості. Зі змісту законів України «Про амністію», що видавалися останніми роками випливає (зокрема з положення, що особами, котрі мають дві і більше судимостей за вчинення тяжких, особливо тяжких умисних злочинів ви-

знаються лише засуджені за КК України 1960 р. або 2001 р.), що яїї застосування впливають лише судимості за КК України.

Як правило, не підпадають під дію амністії особи, до яких застосовувалися умовне засудження, відстрочка виконання вироку чи відстрочка відбування покарання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей у віці до трьох років (статті 45, 461 і 462 КК України 1960 р.), чи до яких застосовувалося звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, 79 і 104 КК України 2001 р.) і які під час іспитового строку чи відстрочки виконання вироку вчинили умисний злочин. Вказівка законодавця «які під час іспитового строку чи відстрочки виконання вироку вчинили умисний злочин» свідчить про те, що у подібних випадках приєднання покарання на підставі ст. 71 КК України 2001 р. чи ст. 43 КК України 1960 р. до покарання за останньою судимістю не є обов'язковим. Для відмови у застосування амністії до вказаної категорії засуджених достатнім є факт, що новий злочин ними було вчинено протягом іспитового строку. Це обумовлено тим, що на практиці дуже часто зустрічаються випадки, коли про вчинення під час іспитового строку нового злочину стало відомо вже після винесення постанови про звільнення засудженого від покарання (ч. 1 ст. 78 КК України), а Пленум Верховного Суду роз'яснив (постанова № 7 від 24.10.2003 р.), що суд, який розглядає справу про новий злочин, вправі призначити покарання за сукупністю вироків лише за умови скасування цієї постанови в установленому порядку (тобто правові наслідки попереднього засудження не завжди впливають на призначення покарання).

Водночас, дане положення стосується лише засуджених за умисний злочин. Злочини, вчинені під час іспитового строку з неосторожності, до уваги не беруться.

4. Зазвичай, амністія поширюється в першу чергу на засуджених, які відносяться до так званої «пільгової категорії»: а) особи, яким на час вчинення злочину не виповнилося 18 років; б) не позбавлені батьківських прав чоловіки та жінки, що мають дітей, яким не виповнилося 18 років на день набрання законом про амністію чинності, або дітей-інвалідів незалежно від їхнього віку; в) вагітні на день набрання цим законом чинності жінки; г) чоловіки та жінки, які на день набрання цим законом чинності досягли відповідно 55-річного та 50-річного віку; ґ) особи, які мають одного чи обох батьків, які досягли 70-річного віку на день набрання цим законом чинності; одного чи обох батьків, що визнані інвалідами першої групи до дня набрання цим законом чинності; д) ветерани війни — учасники бойових дій, інваліди війни та учасники війни, які підпадають під дію Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; е) особи, яких у встановленому порядку визнано інвалідами першої, другої чи третьої групи до набрання цим Законом чинності; особи, яких до набрання

цим законом чинності чи в період його виконання відповідно до рішення медичної комісії визнано хворими на активну форму туберкульозу (диспансерна категорія 1, 2, 3, 4), онкологічне захворювання (III, IV стадії за міжнародною класифікацією TNM), хворими на СНІД (III, IV клінічні стадії за класифікацією ВООЗ); є) учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілі від Чорнобильської катастрофи — особи, які підпадають під дію Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та аналогічних законів інших держав — республік колишнього СРСР.

При цьому слід мати на увазі, що належність до пільгової категорії в обов'язковому порядку повинна бути підтверджена документально: оригіналом відповідного посвідчення чи паспорта, що зберігаються в особовій справі або довідками відповідних державних установ (наприклад, РАЦСу — про наявність дитини, виконкому — за місцем проживання престарілих батьків, органу внутрішніх справ — про перевірку відомостей). У разі подання відповідних копій документів родичами засудженого, вони повинні бути завірені або нотаріально, або органами, що мають повноваження на такі дії. У всіх випадках, коли подані документи є недостатніми або їх достовірність викликає сумнів, застосування амністії відкладається до остаточного вирішення питання. Звільнення засуджених на підставі документів, які не відповідають встановленим вимогам, категорично забороняється.

5. Звільнення від відбування покарання на підставі закону про амністію проводиться не пізніше як протягом трьох місяців після опублікування закону про амністію. Особи, щодо яких відповідно до закону про амністію застосовується скорочення терміну покарання, мають бути офіційно поінформовані про нове обчислення терміну покарання і про дату закінчення відбування покарання протягом місяця після опублікування закону про амністію. Оскільки КПК України не встановлює особливих правил вступу в законну силу для постанов про застосування амністії, то дане рішення суду вступає в силу та виконується (тобто засуджений звільняється від відбування покарання) тільки після закінчення загального строку на її оскарження — п'ятнадцяти днів.

6. Помилування — це також акт прощення засудженого та звільнення його від покарання. Але він відрізняється від амністії цілою низкою ознак. Зокрема, помилування — це акт, який видає Президент України. Це означає, що Президент, як гарант прав і свобод людини, наділений правом прощення навіть самого небезпечного злочинця, реалізуючи таким чином соціальну спрямованість держави Україна. Є в цьому акті й елемент каяття засудженого, оскільки, подаючи клопотання про помилування, засуджений фактично визнає вину, розкається та приймає на себе моральну відповідальність за вчинений злочин, просить його вибачити.

Акт помилування носить індивідуальний характер, оскільки стосується конкретного засудженого на відміну від амністії, яка спрямована на невизначену кількість засуджених. Якщо видання амністії не залежить від засудженого, його бажання та волевиявлення, то подання клопотання про помилування — це право засудженого і саме він є його ініціатором. Помилування, на відміну від амністії, не має обмежень щодо категорій засуджених, які можуть бути звільнені на підставі акта помилування. Помилування не може передбачати звільнення засудженого від кримінальної відповідальності, амністія, навпаки, може передбачати таке звільнення. Але актом помилування може бути замінене одне покарання на інше, більш м'яке, а також знята судимість. Особливістю помилування є також те, що клопотання про нього може бути подане лише після набрання вироком законної сили. Амністія можлива і на стадії слідства або дізнання та судового розгляду справи.

7. Помилування засуджених здійснюється у вигляді: заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк; повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання; заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким покаранням.

8. Право клопотати про помилування має особа: засуджена судом України, яка відбуває покарання або відбула основне покарання в Україні; засуджена судом іноземної держави і передана для відбування покарання в Україну без умови про незастосування помилування; засуджена в Україні і передана для відбування покарання іноземній державі, якщо ця держава погодилася визнати і виконати прийняте в Україні рішення про помилування.

Клопотання про помилування може бути подано особою з числа вищевказаних, а також її захисником, батьками, дружиною (чоловіком), дітьми, законним представником, громадськими організаціями тощо.

9. Клопотання про помилування може бути подано після набрання вироком законної сили. У випадку розгляду кримінальної справи в касаційному порядку клопотання про помилування може бути подано після прийняття рішення Верховним Судом України.

10. Особа, яку раніше було неодноразово (два і більше разів) за суджено за вчинення умисних злочинів або до якої раніше застосовувались помилування, амністія, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо вона до погашення чи зняття судимості знову вчинила умисний злочин, може бути помилувана лише у виняткових випадках.

Клопотання про помилування засуджених, які не стали на Шлях виправлення, відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, а також клопотання осіб, засуджених за особ-

ливо тяжкі злочини, які не відбули половини призначеного їм строку покарання, можуть бути задоволені лише за наявності обставин, що потребують особливо гуманного ставлення.

Якщо особу засуджено до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання.

11. Клопотання про помилування, що подає засуджена особа через установу виконання покарань або інший орган, який виконує покарання, разом із копіями вироку, ухвали і постанови суду, характеристикою про поведінку і ставлення до праці із викладенням думки керівника цієї установи або органу виконання покарання по суті клопотання і, як правило, спостережної комісії, служби у справах неповнолітніх, а також іншими документами і даними, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування, надсилається до Секретаріату Президента України.

У разі звернення засудженого, його захисника, батьків, дружини (чоловіку), дітей, законних представників, громадських організацій тощо, до клопотання про помилування додаються копія вироку або ухвали чи постанови суду.

12. Підготовку матеріалів до розгляду клопотань про помилування здійснює Служба з питань помилування Кабінету Президента України Секретаріату Президента України (далі — Служба).

Служба має право витребувати від суду, органів прокуратури, юстиції, внутрішніх справ, установ та органів, які виконують покарання, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування матеріали, необхідні для розгляду клопотань про помилування, їхню думку про доцільність застосування помилування, а також доручати їм перевірку окремих питань.

13. У випадках, коли засуджений не перебуває під вартою, виконання вироку щодо нього може бути зупинено в установленому порядку до розгляду Службою клопотання про помилування.

14. Під час розгляду клопотання про помилування враховуються:

особа засудженого, його поведінка і ставлення до праці до засудження та в установах і органах виконання покарань, ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, стан відшкодування заподіяних злочином збитків та інші обставини;

думка керівника установи виконання покарань або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах неповнолітніх, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських організацій, трудових колективів тощо про доцільність помилування.

15. Клопотання про помилування і підготовлені Службою матеріали попередньо розглядаються Комісією у питаннях помилування (далі — Комісія), яка утворюється при Президенті України. Комісія утворюється Президентом України у складі голови, двох

заступників голови і членів Комісії. Одним із заступників голови Комісії є за посадою Керівник Служби. Обов'язки секретаря Комісії виконує один із членів Комісії.

Організаційною формою роботи Комісії є засідання, які скликаються і проводяться головою Комісії, а за його відсутності — одним із заступників голови Комісії. Засідання Комісії є правомочним за наявності більш як половини її складу. У засіданнях Комісії можуть брати участь народні депутати України.

16. Клопотання про помилування, що не підлягають задоволенню за обставин, передбачених Положенням про здійснення помилування, Служба доповідає Комісії і повідомляє заявників про результати розгляду таких клопотань. Пропозиції Комісії за результатами попереднього розгляду клопотань про помилування оформляються протоколом, який підписують усі присутні на засіданні члени Комісії.

За результатами попереднього розгляду клопотання про помилування і матеріалів, підготовлених Службою, Комісія вносить Президенті України пропозиції про застосування помилування.

Про клопотання, підстав для задоволення яких Комісією не знайдено, Служба доповідає Президенті України.

17. Рішення Президента України про помилування засудженого оформляється указом Президента України.

У разі відхилення Комісією клопотання про помилування повторне клопотання щодо особи, засудженої за особливо тяжкий злочин, за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, Службою може бути внесено на розгляд Комісії не раніш як через рік, а щодо особи, засудженої за інші злочини, — не раніш як через шість місяців із часу відхилення попереднього клопотання. Повторне клопотання, що надійшло до закінчення цих строків, повертається заявникові з відповідним роз'ясненням.

18. Укази Президента України про помилування засуджених для виконання надсилаються:

щодо осіб, які відбувають покарання в установах виконання покарань, — Державному департаменту України з питань виконання покарань;

щодо осіб, які не відбувають покарання або засуджені до інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також які звільняються від додаткових покарань, — відповідним судам;

щодо осіб, засуджених до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або до службових обмежень для військовослужбовців, — Міністерству оборони України.

Крім того, укази Президента України про помилування засуджених надсилаються Міністерству внутрішніх справ України до відома та іншим державним органам для забезпечення соціальної адаптації осіб, які відбули покарання. Органи, на які Положенням про здійснення помилування покладено виконання указів Президи-

дента України про помилування засуджених, про їх виконання повідомляють Секретаріат Президента України.

Контроль за виконанням указів Президента України про помилування здійснюється Службою.

19. Звільнення засудженого проводиться у день надходження указу Президента про помилування у відповідний орган (установу) виконання покарань, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня. Якщо звільнення на підставі акта помилування здійснюється від покарання у виді виправних або громадських робіт, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, кримінально-виконавча інспекція не пізніше наступного робочого дня після одержання указу про помилування направляє повідомлення власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де засуджений відбував покарання або працював, про припинення виконання громадських робіт чи відрахувань з його заробітної плати або зняття обмежень щодо права займати певні посади або займатися певною діяльністю. Засудженому за його вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього.

20. Призначаючи покарання, суд обов'язково вказує строк на протязі якого засуджений повинен його відбувати. Але покарання — це не самоціль, воно призначається для досягнення певного позитивного ефекту, а саме для виправлення і ресоціалізації засуджених, а також попередження вчинення нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Передбачається, що вказана мета буде досягнута за той строк, який визначив суд у своєму вирокі. Однак позитивні зміни в свідомості та особистості засудженого можуть статися раніш, ніж закінчиться строк покарання, і в такому випадку покарання втратить свої соціально-орієнтовані виправні та попереджувальні властивості та перетвориться на суто каральний вплив. Для уникнення таких ситуацій, закон передбачає можливість дострокового звільнення від відбування покарання.

Дострокове звільнення від покарання — поняття родове та включає в себе цілий ряд видів такого звільнення. Наприклад, до дострокового звільнення можна віднести звільнення на підставі амністії, помилування, звільнення за хворобою, умовно-дострокове звільнення тощо.

21. Інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання врегульований нормами кількох галузей права, — кримінального права, кримінального процесу та кримінально-виконавчого права. Кримінально-виконавче право регулює порядок та умови винесення установою (органом) виконання покарання подання до суду про застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення. Обов'язковою умовою застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання є відбуття засудженим певної, встановленої законом, частини строку покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: 1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин; 2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі; 3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

У разі вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину суд призначає їй покарання за правилами про призначення покарання за сукупністю вироків та правилами складання покарань і зарахування строку попереднього ув'язнення.

22. Щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, вона може бути застосована, якщо засуджений став на шлях виправлення, а також після фактичного відбуття засудженим: 1) не менше третини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин; 2) не менше половини строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі; 3) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила новий умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

При цьому відповідно до ст. 82 КК України, більш м'яке покарання призначається у межах строків, установлених у Загальній частині КК України для даного виду покарання, і не повинно перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вирокі. Тобто у випадку, коли невідбута частина покарання, наприклад, у

виді позбавлення волі, менше одного року, вона не може бути замінена обмеженням волі, бо мінімальна межа цього покарання складає один рік. Аналогічним чином не застосовується заохочувальна норма, передбачена ст. 82 КК України, і до засуджених, які відбувають покарання у виді, наприклад, обмеження волі, якщо невідбута частина строку покарання є більшою за два роки (максимальна межа виправних робіт — два роки).

Фактично особи, невідбута частина строку покарання у яких є меншою за мінімальний строк, установлений у Загальній частині КК України для того виду покарання, що може бути застосоване в порядку такої заміни, позбавлені можливості застосування заохочувальної норми, передбаченої ст. 82 КК України. Дещо інша ситуація має місце у тому випадку, коли невідбута частина строку покарання є більшою за максимальний строк, установлений у Загальній частині КК України для того виду покарання, що може бути застосоване в порядку заміни. З одного боку — це є перешкодою для застосування більш м'якого покарання, з іншого — на адміністрацію установи виконання покарань законом покладено обов'язок протягом місяця розглянути на засіданні відповідної комісії це питання після відбуття засудженим встановленої законом частини строку покарання.

У подібних випадках видається доцільним (при умові, що засуджений став на шлях виправлення), не відмовляти у можливості заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням (бо у цьому випадку повторний розгляд є можливим не раніше, ніж через шість місяців), а приймати рішення про відкладення остаточного вирішення даного питання до моменту, коли невідбута частина покарання буде дорівнювати максимальному строку, установленому у Загальній частині КК України для того виду покарання, що може бути застосоване в порядку заміни.

23. За наявності підстав для застосування умовно-дострокового звільнення, орган або установа виконання покарань спільно зі спостережною комісією або службою у справах неповнолітніх зобов'язані в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення засудженого до умовно-дострокового звільнення від від-

бування покарання або до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та надіслати подання до суду. Подання розглядається та застосовується суддею районного (міського) суду за місцем відбуття покарання засудженим. Суд розглядає таке подання в десятиденний строк з моменту надходження його до суду без витребування судової справи з участю прокурора, представника органу (установи) виконання покарання, і, як правило, засудженого. При розгляді судом спільного подання органу (установи) виконання покарань і служби у справах неповнолітніх, суд повідомляє їх про час і місце розгляду цього подання. Особу може бути умовно-до-

строково звільнено повністю або частково і від відбування додаткового покарання.

У разі відмови суду щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким повторне подання в цьому питанні щодо осіб, засуджених за тяжкі і особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може бути внесено не раніше як через один рік з дня винесення постанови про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених — не раніше як через шість місяців.

Постанова суду може бути оскаржена, у зв'язку з чим її виконання здійснюється тільки після закінчення семиденного строку, встановленого у ст. 407 КПК України (даний строк обчислюється за правилами, встановленими у ст. 97 КПК України з урахуванням святкових та вихідних днів).

24. До осіб, яким покарання замінене більш м'яким, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення за правилами, встановленими у ст. 81 КК України. У цьому випадку частина строку нового покарання, яку необхідно відбути засудженому для застосування умовно-дострокового звільнення, починає обчислюватись з моменту вступу в законну силу постанови суду про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, тобто з моменту, коли засуджений змінив свій юридичний статус (наприклад, почав відбувати не позбавлення, а обмеження волі).

Якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить новий злочин, суд до покарання за знову вчинений злочин приєднує невідбуту частину більш м'якого покарання за правилами, встановленими КК України.

25. Особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням або в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, якщо вони були направлені у місця обмеження волі або позбавлення волі у випадках, передбачених законом, можуть бути представлені до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким не раніше як через один рік з дня винесення ухвали про направлення у місця обмеження волі або позбавлення волі.

Закон чітко встановлює момент, з якого починає обчислюватись термін, протягом якого особа даної категорії не може бути представлена до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким — день винесення ухвали про направлення у місця обмеження волі або позбавлення волі, а не день надходження в місця позбавлення волі чи день арешту. Тому у тих випадках, коли особа після винесення вказаної ухвали перебувала у розшуку протягом року чи більше або ухвала не виконувалась з інших причин, при надходженні до місць позбавлення волі питання застосування до неї

умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким вирішується в загальному порядку.

26. Рішення про внесення подання про умовно-дострокове звільнення або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, приймається на засідання комісії. Очолює таку комісію начальник установи (органу) виконання покарань. Засідання комісії проводяться відкрито з метою здійснення виховного впливу на засуджених. На засідання комісії запрошуються засуджені, питання про можливість подання до умовно-дострокового звільнення якого розглядається.

27. Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 08.12.2003 р. № 239 передбачено обов'язкову участь на всіх засіданнях адміністрації установ виконання покарань представників служб соціально-виховної та психологічної роботи зі спецконтингентом та по контролю за виконанням судових рішень регіональних управлінь (п. 3.2.). Крім цього, відповідно до вказівки Державного департаменту України з питань виконання покарань матеріали на деякі категорії засуджених (зокрема, засуджених за особливо тяжкі злочини, за бандитизм, розбій, злочини проти національної безпеки, умисне вбивство тощо) підлягають обов'язковому узгодженню в регіональному управлінні.

28. Однією з підстав звільнення від відбування покарання законодавець називає хворобу засудженого. Якщо засуджений захворів хворобою, яка фактично перешкоджає здійсненню на нього вправного впливу, такий засуджений підлягає звільненню. Пояснюється це тим, що за таких умов покарання не досягає мети, яка стоїть перед покаранням та кримінально-виконавчим законодавством та не може виконати завдань виправлення та ресоціалізації.

Підставою для порушення питання про можливість звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою є факт захворювання засудженого на психічну або іншу тяжку хворобу, яка перешкоджає відбуванню покарання. Головною ознакою є те, що хвороба повинна перешкоджати засудженому відбувати покарання. Мається на увазі, що стан захворювання таким чином змінює свідомість та поведінку засудженого, що він або перестає сприймати покарання як таке, або фактично втрачає свої антисуспільні риси.

29. Як вбачається зі змісту закону, існує два види звільнення засуджених від відбування покарання за хворобою: звільнення у зв'язку з захворюванням психічною хворобою; звільнення у зв'язку з захворюванням іншою тяжкою хворобою. Але для установ (органів) виконання покарань визначальною ознакою є винесення постанови судом про звільнення засудженого від відбування покарання або відмову такого звільнення та застосування, наприклад, примусових заходів медичного характеру. Тобто, з точки зору кримінально-виконавчого права, ця підстава звільнення лише тоді

дійсно стає підставою, коли є відповідна постанова суду, що вступила в законну силу. На наш погляд, точніше було б сформулювати ЦЮ підставу як звільнення на підставі постанови суду про звільнення на підставі хвороби, що вступила в законну силу.

30. Медичному обстеженню підлягають засуджені, які захворіли в місцях позбавлення волі, а також особи, які захворіли до засудження і їх хвороби внаслідок прогресування набули характеру, зазначеного в Переліку захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання (далі — Перелік). Медичне обстеження таких хворих засуджених здійснюють спеціальні лікарські комісії (далі — комісія) управлінь (відділів) Департаменту в Автономній Республіці Крим, областях у складі начальника медичного відділу (відділення) — голова та чотирьох лікарів — члени комісії. Склад комісії затверджують начальники управлінь (відділів) Департаменту в Автономній Республіці Крим, областях. При потребі до роботи в комісіях залучаються відповідні лікарі — фахівці територіальних органів Міністерства охорони здоров'я України.

Огляд хворого та розгляд матеріалів його медичного обстеження здійснюються комісією після обов'язкового лікування і ретельного обстеження хворого в стаціонарних умовах лікувальних закладів кримінально-виконавчої системи. Матеріали на психічно-хворих осіб розглядаються за наявності акта психіатричного обстеження засудженого в стаціонарних умовах психіатричної лікарні (відділення) кримінально-виконавчої системи. У виняткових випадках, коли стан здоров'я хворого вкрай тяжкий і етапування його до лікарні неможливе, проведення медичного огляду може бути здійснено в медичній частині установи з обов'язковим залученням до складу спеціальної лікарської комісії фахівців між-обласної лікарні (за закріпленням) або територіальних органів охорони здоров'я.

З урахуванням результатів проведеного лікування та остаточного діагнозу комісія після медичного огляду засудженого складає висновок спеціальної лікарської комісії про медичний огляд засудженого щодо наявності захворювання, визначеного Переліком захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання. Щодо наявності або відсутності в оглянутого захворювання, зазначеного в Переліку. Голова комісії висновок оголошує засудженому, який був оглянутий, про що в історії хвороби робиться відмітка, скріплена підписом оглянутого. Облік засуджених, які пройшли медичний огляд комісії, проводиться у Журналі обліку засуджених, представлених до звільнення від подальшого відбування покарання через хворобу. За наявності в засудженого захворювання, зазначеного в Переліку, висновок комісії додається до матеріалів для подання в суд. До таких захворювань віднесено:

1. Туберкульоз: 1.1. Прогресуючий двосторонній фіброзно-кавернозний туберкульоз легенів або хронічна тотальна емпієма плеври з бронхіальним свищем та явищами легенево-серцевої недостатності II-III ступенів. Характеризується наявністю основної фіброзної каверни чи тотальної емпієми плеври з бронхіальним свищем і додатково сформованих фіброзних каверн у тій самій легені, де локалізується основний процес, або в протилежній. При цьому відзначаються осередки бронхогенної дисемінації в обох легенях, більш чи менш виражений фіброз (цироз), плевральні накладання, вторинна емфізема, бронхоектази, пневмосклероз та інші прояви хронічного легеневого процесу, поява нових осередків бронхогенної дисемінації й утворення свіжих каверн на фоні адекватної антибактеріальної терапії. Такий процес являє собою кінцевий етап різних форм туберкульозу легень при його несприятливому перебігу і ускладнюється легенево-серцевою недостатністю II-III ступенів, періодичними кровохарканнями або легеневидами кровотечами з постійним виділенням з мокротиння мікобактерій туберкульозу. При діагностиці прогресуючого двостороннього фіброзно-кавернозного туберкульозу легенів або хронічної емпієми слід ураховувати наявність в анамнезі довготривалого туберкульозного процесу, що супроводжується періодичними загостреннями, стійкою втратою працездатності. При рентгенографічних та томографічних дослідженнях, які є обов'язковими, виявляються виражені деструктивні і фіброзні зміни легеневої тканини. При цьому повинно бути також клініко-лабораторне підтвердження наявності процесу та супровідних ускладнень. 1.2. Прогресуючий інфільтративний туберкульоз легенів (казеозна пневмонія) з проявами легенево-серцевої недостатності III ступеня. Характеризується наявністю субтотального ураження однієї легені із швидким розвитком велетенських та численних каверн, тяжким станом хворого, вираженими симптомами інтоксикації і легенево-серцевої недостатності III ступеня на фоні адекватної антибактеріальної терапії. При цьому мають місце осередки бронхогенної дисемінації в обох легенях, легеневі кровотечі (кровохаркання) з постійним виділенням з мокротинням мікобактерій туберкульозу. Для обґрунтування даного діагнозу обов'язково потрібно проводити рентгенографічні дослідження легенів, а також клініко-лабораторне обстеження. 1.3. Прогресуючий деструктивний туберкульоз хребта, великих кісток та суглобів, ускладнений амілоїдозом внутрішніх органів, двосторонній кавернозний туберкульоз нирок, ускладнений специфічним процесом сечовивідних шляхів і розвитком хронічної ниркової недостатності в термінальній стадії, що супроводжується цілковитою і стійкою втратою працездатності. Характеризується великими порушеннями у місці ураження та дистрофічними змінами всіх тканин і органів. Утворюються рубцеві спайки, рубцеві переродження суглобових сумок, які призводять до артрогенних

512

контрактур. При спондиліті часто мають місце туберкульозні абсцеси, спастичні паралічі, спинномозкові розлади. Діагностика кістково-суглобного туберкульозу ґрунтується на даних клінічного та біохімічного дослідження крові, проби Коха, туберкулінових проб; дослідження гною туберкульозного абсцесу, випоту з уражених суглобів шляхом посіву; цитодіагностики регіонарних лімфатичних вузлів і суглобного випоту; рентгенографії в двох проекціях (прямій та бічній). Діагностика прогресуючого туберкульозу сечової системи ґрунтується на даних клінічного аналізу сечі (характерні — піурія, протеїнурія, ізостенурія, циліндрурія), обов'язкової оглядової рентгенографії області нирок та сечового міхура, екскреторної урографії, цистоскопії з проведенням індігокарміно-вої проби і ретроградної пієлографії.

2. Інфекція вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ/СНІД): 2.1. ВІЛ-інфекція. Стадія вторинних захворювань, III Б: Прогресуюча втрата маси тіла більше 10 %, незрозуміла (нічим не пояснювана) діарея або пропасниця більше 1 місяця, лейкоплакія, повторні або стійкі бактеріальні, грибові, вірусні, протозойні ураження внутрішніх органів (без дисемінації) або глибокі ураження шкіри та слизових оболонок, повторний або дисемінований оперізувальний лишай, локалізована саркома Капоші. 2.2. СНІД. Стадія вторинних захворювань, III В: Генералізовані бактеріальні, вірусні, грибові, протозойні, паразитарні захворювання, пневмоцистна пневмонія, кандидоз стравоходу, нетиповий мікобактеріоз, туберкульоз, кахексія, дисемінована саркома Капоші, інфекційні ураження центральної нервової системи. 2.3. СНІД. Термінальна стадія, IV.

3. Лепра: 3.1. Лепроматозна погранична форма. 3.2. Туберкулоїдна та недиференційована форми при наявності поширених проявів на шкірі, наявності мікобактерій зі скребка з носа.

4. Новоутворення: 4.1. Усі злоякісні новоутворення IV стадії за міжнародною класифікацією ТММ. Клінічний діагноз підтверджується гістологічним дослідженням. 4.2. Злоякісні новоутворення лімфатичної та кровотворної тканини. Мієлопроліферативні пухлини: а) гострий лейкоз (усі форми); б) хронічний мієлолейкоз з наростаючою кахексією, анемією, спленомегалією, геморагічним синдромом; в) хронічний еритромієлоз, термінальна стадія; г) еритромія, ускладнена крововиливами або тромбами судин головного мозку; д) хронічний лімфолейкоз, ускладнений анемією, тромбоцитопенією та безперервно рецидивними інфекціями; є) хронічний моноцитарний лейкоз, термінальна стадія з анемією та геморагічним синдромом; ж) численна мієлома з остеодеструктивними процесами (патологічні переломи хребта і кісток нижніх кінцівок); з) лімфогранулематоз, IV стадія (з морфологічним підтвердженням), з дифузним ураженням одного або більше екстралімфатичних органів, з ураженням лімфатичних вузлів.

513

5. Хвороби ендокринної системи: 5.1. Цукровий діабет, інсулінозалежний тип (доза інсуліну більше як 60 од. на добу), важкий перебіг з нахилом до кетоацидозу і наявністю вираженої макроангіопатії, ретинопатії, полінейропатії. 5.2. Синдром Іценка-Кушинга та хвороба Іценка-Кушинга з різко вираженими ускладненнями: патологічні переломи трубчастих кісток або хребта, атрофія м'язів; кардіоміопатія з недостатністю кровообігу III ступеня; порушення мозкового кровообігу з глибокими стійкими руховими порушеннями двох або більше кінцівок. 5.3. Гіпофізарна недостатність (хвороба Сімондса) у стадії кахексії.

6. Психічні розлади: 6.1. Шизофренічні психози безперервні (проста, гебефренічна, кататонічна, параноїдна форми) та нападopodobно-прогресивні форми з несприятливим перебігом. 6.2. Маніакально-депресивний психоз циркулярного типу з маніакальними та депресивними фазами, що часто змінюються, із змішаним психотичним станом, безперервним перебігом захворювання. 6.3. Психотичні порушення внаслідок органічного ураження головного мозку: а) усі форми синильної деменції (простий тип; з галюцинаторно-маячними розладами; ранній пресинильний варіант синильної деменції; деменція як результат осередкової атрофії головного мозку при хворобі Альцгеймера та хворобі Піка); б) атеросклеротичне слабоумство (без психозу; з депресією, з галюцинаторно-маячними розладами; з явищами гострої сплутаності); в) корсаковський психоз (алкогольний, внаслідок сифілісу мозку чи травми); г) органічне слабоумство (внаслідок енцефаліту, менінгоенцефаліту, сифілісу мозку, травми головного мозку). 6.4. Затяжні реактивні психози з прогресивним перебігом із залученням соматичної ланки, що набувають характеру хронічного психічного захворювання. 6.5. Хронічні психози різної етіології: а) симптоматичний психоз, зумовлений системною інфекцією з прогресивним або рецидивним перебігом; б) затяжний або рецидивний інтоксикаційний психоз з наростаючими незворотними змінами психіки; в) інші пролонговані психози внаслідок соматичних захворювань із стійкою психотичною симптоматикою. 6.6. Розлади особистості (психопатії): патологічний розвиток особистості з параноїдальним або параноїдним маревоутвореннями на відповідній конституційній основі (параноїдальна психопатія) на ґрунті інших типологічних варіантів психопатій.

7. Хвороби нервової системи та органів чуття: 7.1. Судинні захворювання головного та спинного мозку: емболії; геморагічні; ішемічні або змішані гострі порушення мозкового кровообігу; хронічна судинна енцефалопатія III стадії; первинні (нетравматичні) субарахноїдальні крововиливи при встановленому діагнозі з вираженими стійкими явищами осередкового враження мозку (геміплегії, параплегії, глибокі геміпарези, парепарези; порушення орієнтації у просторі і часі, акінетикоригідний синдром).

7.2. Інфекційні, демієлінізуючі захворювання центральної нервової системи, що супроводжуються органічним ураженням головного та спинного мозку з глибокими стійкими порушеннями функцій (тяжкі паралічі; глибокі парези з розповсюдженими розладами чутливості, розладами функцій газових органів, трофічними порушеннями; виражений акінетикоригідний синдром) і прогресуючим перебігом процесу: а) менінгіти вторинні гнійні; б) абсцеси головного мозку; в) спинальні епідуральні абсцеси та гранульоми нетуберкульозної етіології; г) нейросифіліс; д) ураження нервової системи при туберкульозі; е) розсіяний склероз; ж) лейкоенцефаліт Шільдера. 7.3. Травматичні захворювання центральної нервової системи з вираженими стійкими явищами осередкового враження мозку (геміплегії, параплегії; глибокі геміпарези, парепарези). 7.4. Захворювання із швидко прогресуючим протіканням, вираженими стійкими розладами рухових, чутливих та вегетативно-трофічних функцій і неефективністю лікування: а) пухлини головного мозку; б) краніоспинальні пухлини; в) пухлини спинного мозку; г) сирингобульбія; д) гепатоцеребральна дистрофія (гепатолентикулярна дегенерація, хвороба Вільсона-Коновалова); е) церебрально-спинальні атаксії; ж) бічний аміотрофічний склероз; з) міастенія; і) міотонія; к) паркінсонова хвороба; л) поліневрити хронічні. 7.5. Епілепсія: а) епілептичний психоз із затяжним перебігом, що набуває хронічного характеру та неефективністю лікування; б) з генералізацією та ускладненням пароксизмальних розладів з вираженими і наростаючими змінами психіки; в) епілептичне слабоумство. 7.6. Повна сліпота, а також стан, коли на ґрунті стійких патологічних змін гострота зору ока, що краще бачить, не перевищує 0,03 і вона не може бути коригована або коли поле зору обох очей концентрично звужене до 10 град.

8. Хвороби органів кровообігу: 8.1. Хвороби серця з недостатністю кровообігу III стадії: а) констриктивний перикардит, що не підлягає хірургічному лікуванню; б) набуті або природжені вади серця; в) бактеріальний ендокардит, затяжний перебіг; г) кардіоміопатія (застійна, гіпертрофічна, обструктивна); д) ендоміокардіальний фіброз; е) міокардитичний кардіосклероз; ж) ішемічна хвороба серця; з) порушення ритму серця. 8.2. Гіпертонічна хвороба III стадії: а) з повторним гострим трансмуральним або великим вогнищевим інфарктом міокарда зі стійким порушенням ритму і прогресуючою недостатністю кровообігу; б) з недостатністю кровообігу III стадії; в) з хронічною нирковою недостатністю в термінальній стадії. 8.3. Хвороби артерій з ураженням магістральних судин не менш як двох кінцівок у гангренозно-некротичній стадії: а) облітеруючий ендартеріт; б) облітеруючий атеросклероз.

9. Хвороби органів дихання: хронічні неспецифічні захворювання легенів з дифузним пневмосклерозом, емфіземою легенів, хронічним легеневим серцем у стадії декомпенсації, дихальною

недостатністю III ступеня або з амліодозом внутрішніх органів і хронічною нирковою недостатністю в термінальній стадії: а) хронічний обструктивний бронхіт; б) бронхіальна астма; в) бронхоектатична хвороба; г) абсцес легені; д) емпієма плеври; е) пневмококіоз різної етіології; ж) ідіопатичний фіброзний альвеолі; з) саркоїдоз; і) емфізема первинна.

10. Хвороби органів травлення: 10.1. Захворювання кишечника та інших органів травлення з вираженим синдромом порушення усмоктування в стадії кахексії. 10.2. Цирози печінки різної етіології в стадії декомпенсації з гіперспленізмом, портальною гіпертензією, печінково-клітинною недостатністю.

11. Хвороби нирок з хронічною нирковою недостатністю в термінальній стадії: а) хронічний гломерулонефрит; б) хронічний пієлонефрит; в) гідронефроз; д) кістозна хвороба нирок.

12. Хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини з невинно прогресуючим генералізованим процесом при наявності хронічної ниркової недостатності в термінальній стадії чи недостатності кровообігу III стадії, або стійким вогнищевим ураженням центральної нервової системи (геміплегії, параплегії; геміпарези, парапарези), або генералізованого ураження поперечної мускулатури з дисфагією, дизартрією: 12.1. Ревматоїдний артрит. 12.2. Геморагічний васкуліт. 12.3. Анкілозивний спондилоартрит (хвороба Бехтерева). 12.4. Системний червоний вовчак. 12.5. Дерматоміозит. 12.6. Вузликівий періартрит. 12.7. Системна склеродермія.

13. Хвороби обміну: подагра з подагричною нефропатією і хронічною нирковою недостатністю в термінальній стадії.

14. Анатомічні дефекти внаслідок захворювання чи травми в період останнього строку відбування покарання: висока ампутація верхніх або нижніх кінцівок, а також поєднання високих ампутацій однієї верхньої і однієї нижньої кінцівок.

15. Променева хвороба: 15.1. Гостра променева хвороба: а) гостра променева хвороба в період розпалу будь-якому ступені тяжкості (I-IV); б) місцеві променеві ураження шкіри в період розпалу при тяжкості I-IV ступенів; в) наслідки гострої променевої хвороби; г) астеничний синдром з підвищеним виснаженням та функціональною недостатністю регуляторних систем, перш за все — нервової і судинної; д) ознаки органічного ураження нервової та судинної систем з порушенням мозкового периферійного кровообігу; ж) нестабільність показників периферійної крові — виражений цитопенічний синдром з ознаками гіоплазії кісткового мозку (кількість лейкоцитів менше як $3,0 \times 10^9$ в ступ. 9, кількість тромбоцитів менше як $1,5 \times 10^9$ в ступ. 12 в/л); з) глибокі трофічні, дегенеративні та склеротичні місцеві зміни, різні радіаційні виразки, больовий синдром; і) контрактури та ампутаційні дефекти; к) променева катаракта III стадії з гостротою зору на «кращому» оці 0,1-0,5. 15.2. Хронічна променева хвороба періоду формування II-IV

ступенів тяжкості і подальший період (стадія прогресування). 15.3. Пізні променеві ефекти (злякисні новоутворення кровотворної та кісткової тканини, легенів, печінки).

При цьому, у разі виникнення таких захворювань, як СНІД, променева хвороба, лепра та інші, що потребують спеціальних і складних засобів обстеження, діагнози встановлюються комісією з обов'язковим залученням фахівців відповідного профілю установ органів охорони здоров'я.

Факт захворювання засудженого на тяжку хворобу сам по собі не тягне обов'язкового звільнення від відбування покарання. Звільнення від відбування покарання через хворобу з місць позбавлення волі може бути застосовано лише до тих засуджених, які захворіли під час відбування покарання, і ця хвороба перешкоджає відбуванню покарання, тобто у випадках, коли подальше тримання в місцях позбавлення волі загрожує їх життю або може призвести до серйозного погіршення здоров'я чи до інших тяжких наслідків. Тяжка фізична хвороба має бути також хронічною. У разі тимчасової тяжкої фізичної хвороби засуджений помішується до лікувального закладу місць позбавлення волі, а після видужання продовжує відбувати покарання.

Законним приводом до розгляду питання про звільнення від відбування покарання засудженого, який захворів на хронічну тяжку хворобу, є подання адміністрації установи. До подання додаються: завірена копія вироку щодо засудженого, розпорядження про виконання вироку, довідка про строк відбутого покарання, характеристика засудженого, історія його хвороби і висновок лікарської комісії, відомості про минулу судимість, відшкодування збитків, заподіяних злочином, та інші відомості, необхідні для прийняття відповідного рішення. Подання ретельно вивчається начальником управління (відділу) Департаменту в Автономній Республіці Крим, областях.

Подальший розгляд цього подання здійснює суд відповідно до ст. 408 КПК України. При вирішенні питання про звільнення від відбування покарання за хворобою, суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи.

Засуджений, щодо якого встановлено наявність підстав для подання до суду матеріалів про звільнення від подальшого відбування покарання з приводу тяжкої хвороби, залишається в лікарні до прийняття судом остаточного рішення. У разі прийняття рішення щодо звільнення засуджений звільняється безпосередньо з лікувального закладу, а якщо в суду є сумніви щодо правильності висновку лікарської комісії, то засуджений, з урахуванням його стану здоров'я, залишається в цій лікарні або направляється до іншого лікувального закладу кримінально-виконавчої системи, або повертається до установи, що направила його.

Якщо суд відмовив у звільненні засудженого від подальшого відбуття покарання через хворобу, і стан здоров'я засудженого погіршав, то на підставі відповідного висновку комісії подання про звільнення від відбуття покарання повторно надсилається до суду незалежно від часу з дня винесення судом рішення про відмову у звільненні засудженого.

31. Якщо особу, засуджену до громадських робіт або обмеження волі, було визнано інвалідом першої або другої групи, орган чи установа виконання покарань вносить подання до суду про його дострокове звільнення від відбування покарання. Разом з поданням до суду надсилається висновок лікарсько-трудової експертної комісії. Якщо на психічну чи іншу тяжку хворобу захворів засуджений до виправних робіт або штрафу, суддя у всіх випадках виносить постанову про звільнення його від дальшого відбування покарання.

32. Після винесення судом постанови про звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою та набрання нею чинності, відповідні документи надсилаються до установи (органу) виконання покарань. Адміністрація установи (органу) проводить звільнення засудженого в день надходження документів, або, якщо документи надійшли після закінчення робочого дня, в наступний за цим день.

Слід звернути увагу, що за ст. 408 КПК України постанови суду з даного питання вступають в законну силу та виконуються лише після закінчення семиденного строку на їх оскарження, про що в обов'язковому порядку зазначається у самій постанові. Негайне звільнення засуджених у день винесення рішення суду або звільнення до закінчення строку оскарження діючим законодавством не передбачено з жодних причин. У тому випадку, коли засуджений помер до вступу постанови суду в законну силу, він відповідно до встановленої форми медичної звітності вважається таким, що помер в установі.

33. Слід мати на увазі, що звільнення засудженого за хворобою не носить безумовного характеру. Відповідно до ч. 4 ст. 84 КК України, у разі одужання психічнохворих (ч. 1 ст. 84 КК України), а також осіб, які захворіли на іншу тяжку хворобу, вони повинні бути направлені для подальшого відбування покарання, якщо не закінчились строки давності або відсутні інші підстави для звільнення від покарання.

Стаття 155. Правовий статус осіб, які відбули покарання

Особи, які відбули покарання, несуть обов'язки і користуються правами, встановленими для громадян України, з обмеженнями, що передбачені для осіб, які мають судимість. Такі обмеження можуть бути передбачені тільки законом.

1. Дана стаття визначає особливості правового статусу осіб, які звільнені від відбування покарання у зв'язку з його відбуттям. Такі особи несуть обов'язки і користуються правами, встановленими для громадян України, з обмеженнями, що передбачені для осіб, які мають судимість.

Судимість є правовим наслідком засудження особи вироком суду до кримінального покарання. За своїм змістом вона виражається у такому стані особи, який пов'язаний з певними цивільно-правовими обмеженнями. Саме тому у науковій літературі судимість часто визначають як негативний правовий статус особи. Так, ч. 3 ст. 6 Конституції України передбачає, що не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не знята чи не погашена у встановленому законом порядку. У відповідних законах України встановлена заборона на заняття посади прокурора, судді, виконання функцій адвоката тощо особами, які мають судимість.

2. Судимість, і в цьому її важливе соціальне призначення, має своєю метою попередження вчинення нових злочинів як особою, що має судимість, так і іншими особами. Підставою судимості є наявність обвинувального вироку суду, який набрав законної сили і яким особа засуджується до певного покарання. Тому такими, що не мають судимості, визнаються (ч. 3 та ч. 4 ст. 88 КК України): а) особи, засуджені вироком суду, без призначення покарання; б) особи, засуджені вироком суду, із звільненням від покарання; в) особи, які відбули покарання за діяння, злочинність і кара яких виключена законом; г) особи, які були реабілітовані.

Потрібно враховувати, що згідно з п. 11 розділу II «Прикінцевих та перехідних положень» КК 2001 р. правила щодо погашення і зняття судимості, встановлені КК 1960 р., поширюються на осіб, які вчинили злочини до набрання чинності новим Кодексом, за винятком випадків, коли відповідно до його положень пом'якшується кримінальна відповідальність цих осіб, а також те, що КК 2001 р. як загальні норми про зняття та погашення судимості (ст. 88-91 КК України), так і положення про особливості застосування цього інституту до осіб, які вчинили злочини до досягнення ними вісімнадцятирічного віку (ст. 108 КК України).

У ст. 55 КК України 1960 р. строк погашення судимості встановлювався залежно від виду призначеного покарання або від строку фактично відбутого покарання, у той час як КК України 2001 р. — залежно не тільки від виду призначеного покарання (пункти 1-6 ст. 89 КК України), а й від ступеня тяжкості вчиненого злочину (пункти 6-9 зазначеної статті), тобто незалежно від строків призначеного судом покарання у виді обмеження чи позбавлення волі та фактично відбутого покарання.

Поряд із цим слід пам'ятати, що адміністрація установ і органів виконання покарань не наділена правом самостійної перекваліфі-

кації дій особи з КК України 1960 р. на КК України 2001 р., оскільки це є виключним повноваженням суду. Тому у випадках, коли для з'ясування питань про погашення попередньої судимості необхідно чітко визначити кваліфікацію минулого злочину як за КК України 1960 р., так і за КК України 2001 р. з тим, щоб обрати оптимальний строк її погашення, що є неможливим без наявності вироку, органи та установи виконання покарань повинні або безумовно дотримуватись висновків суду, або, якщо таке рішення викликає сумнів, звернутися до нього за уточненням.

3. Відповідно до ч. 2 ст. 88 КК України, судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України. Аналіз норм КК України свідчить про те, що закон передбачає судимість як обставину, з якою пов'язуються найбільш суворі кримінально-правові наслідки для особи, яка, маючи судимість, знову вчинює злочин. Так: а) рецидивом злочинів як найбільш небезпечним видом множинності визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (ст. 34 КК України); б) злочин може бути визнаний повторним, якщо судимість за перший злочин не було погашено або знято (ч. 4 ст. 32 КК України); в) повторність злочину та рецидив є обставинами, які обтяжують покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України); г) судимість, як правило, виключає застосування до особи, яка вчинила новий злочин, пільгових інститутів кримінального права, наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 45-47 КК України); д) у багатьох статтях Особливої частини КК України судимість передбачається як кваліфікуюча або особливо кваліфікуюча ознака. Наприклад, хуліганство буде особливо кваліфікованим, якщо воно вчинене особою, яка має судимість за хуліганство (ч. 3 ст. 296 КК України).

4. Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України 2001 р. особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Отже, судимість поширюється на: а) строк відбування покарання; б) і, крім того, у випадках, передбачених законом, на певний строк після відбування покарання. Саме тому при вирішенні питань про погашення судимості правове значення має не тільки наявність вироку суду, яким особу визнано винною у вчиненні злочину, а й підстави та час її звільнення від відбування покарання, оскільки саме з цього часу в передбачених законом випадках особа вважається такою, що не має судимості, або починає обчислюватися строк, протягом якого вона вважатиметься такою, що має судимість.

5. Погашення і зняття судимості є різними формами припинення стану судимості. Воно можливе лише за наявності, передбачених ст. 55 КК України 1960 р. чи ст. 89, 108 КК України 2001 р., підстав і за умови, що особа протягом строку погашення судимості не вчинить нового злочину.

Погашення судимості — це автоматичне її припинення при встановленні певних, передбачених законом, умов, головною з яких є невчинення особою протягом строку судимості, встановленого у ст. 89 КК України, нового злочину. Погашення судимості не потребує посвідчення спеціальним рішенням суду чи іншим документом.

6. Якщо особа, яка відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинила злочин, то відповідно до ч. 5 ст. 90 КК України перебіг цього строку переривається й останній обчислюється заново після фактичного відбуття покарання (основного й додаткового) за новий злочин. У таких випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожний злочин.

7. Під зняттям судимості розуміється припинення судимості за рішенням суду. Пленум Верховного Суду України (постанова № 12 від 26.12.2003 р.) роз'яснив, що дострокове зняття судимості відповідно до ст. 91 чи ч. 3 ст. 108 КК України з повнолітньої особи, яка відбула покарання у виді обмеження або позбавлення волі, та з особи, що вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці до 18 років і відбула за нього покарання у виді позбавлення волі, можливе тільки після закінчення не менше ніж половини строку погашення судимості, передбаченого ст. 89 КК України, і лише за умови, що судом буде встановлено, що ця особа зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення. У такому випадку суддя виносить мотивовану постанову про дострокове зняття судимості з дотриманням порядку, встановленого ст. 414 КПК України.

Зняття судимості є правом, а не обов'язком суду. Тому, якщо з урахуванням обставин справи суд дійде висновку, що особа не довела свого виправлення, він вправі відмовити у достроковому знятті судимості. Повторне клопотання може бути порушено не раніше ніж через рік з дня відмовлення (ч. 6 ст. 414 КПК України). Протягом семи діб з дня оголошення постанови суду із зазначених питань прокурор чи засуджений має право подати апеляції до апеляційного суду (ч. 5 ст. 414 КПК України).

В судовому порядку можливе зняття лише непогашеної судимості. Якщо буде встановлено, що вона вже погашена, то клопотання про її зняття залишається без розгляду, про що суддя виносить мотивовану постанову.

З метою забезпечення правильного вирішення клопотання про дострокове зняття судимості суди вправі відповідно до ч. 2 ст. 414 КПК України витребувати необхідні документи. Ними, зокрема, можуть бути: характеристики з місця проживання, роботи чи з органів, що здійснюють нагляд за особою, яка має судимість; копії вироків, судимість за якими не знята і не погашена; документи, що свідчать про підстави і час фактичного звільнення від покарання; дані про відшкодування заподіяної злочинном шкоди.

8. Відповідно до ч. 1 ст. 414 КПК України клопотання про дострокове зняття судимості може бути подано як особою, яка відбула покарання, так і колективом підприємства, установи чи організації. В останньому випадку суд має перевірити правильність оформлення клопотання і повноваження представника колективу. У разі надходження до суду клопотання про дострокове зняття судимості суддя повинен перевірити повноту одержаних матеріалів і наявність підстав для їх розгляду в судовому засіданні. За наявності достатніх підстав суддя призначає справу про дострокове зняття судимості до розгляду та визначає перелік документів, які необхідно додатково витребувати, і коло осіб, що підлягають виклику в судове засідання. Якщо подані матеріали не містять достатніх даних і підстав для розгляду цієї справи й одержати їх у ході судового засідання неможливо, суддя мотивованою постановою залишає клопотання без розгляду.

Клопотання розглядається суддею районного (міського) суду за місцем постійного проживання особи, щодо якої воно порушене, за її участю, а в разі звернення з клопотанням колективу підприємства, установи, організації — також за участю їх представника. У судовому засіданні бере участь прокурор, неявка якого не зупиняє розгляд, і може брати участь захисник, якщо його повноваження підтверджені відповідно до вимог ст. 44 КПК України.

Глава 24 ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЯКІ ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Стаття 156. Надання допомоги засудженим у трудоному і побутовому влаштуванні

1. Не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання адміністрація установи виконання покарань через територіальні органи внутрішніх справ і центри зайнятості населення вживає заходів до трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання.

2. В установі виконання покарань організуються курси підготовки засуджених до звільнення.

3. Інваліди першої та другої груп, а також чоловіки віком понад шістьдесят років і жінки — понад п'ятдесят п'ять років, у разі потреби, за їхньою згодою направляються у будинки інвалідів і престарілих. Неповнолітні, які позбавлені батьківського піклування, у необхідних випадках направляються службами у справах неповнолітніх до шкіл-інтернатів або над ними встановлюється опіка чи піклування.

1. З метою надання особам, які звільнені від відбування покарання, сприяння у відновленні в соціальному статусі повноправного члена суспільства, поверненні їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві «Порядком взаємодії органів і установ виконання покарань, територіальних органів внутрішніх справ та центрів зайнятості населення щодо надання особам, які звільнені від відбування покарання, допомоги в трудовому і побутовому влаштуванні, соціальній адаптації» установлено достатньо чіткий порядок взаємодії органів і установ, покликаних сприяти вирішенню вказаних питань, а також порядок інформування про звільнених засуджених.

2. Адміністрація установи виконання покарань не пізніше ніж за три місяці до закінчення призначеного строку покарання проводить бесіду із засудженим для визначення його намірів щодо місця проживання та працевлаштування після звільнення і надання необхідної допомоги у вирішенні цих питань. За підсумками бесіди від засудженого приймається заява відповідного змісту, яка після звільнення долучається до його особової справи.

Для перевірки можливості проживання засудженого до обмеження волі або позбавлення волі на певний строк після звільнення за обраним ним місцем проживання за три місяці до закінчення строку покарання надсилається повідомлення-запит до відповідного районного (міського) відділу (управління) внутрішніх справ (далі — орган внутрішніх справ). Повідомлення-запит надсилається, як правило, до територіального органу внутрішніх справ тієї місцевості, де засуджений проживав до взяття під варту (засудження) і де в нього збереглися родинні зв'язки.

Стосовно засуджених з числа інвалідів першої та другої груп, а також чоловіків віком понад шістьдесят років і жінок — понад п'ятдесят п'ять років, які, у разі потреби та за їхньою згодою, підлягають направленню до спеціального будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів, разом з повідомленням-запитом до органу внутрішніх справ направляється відповідно до Міністерства праці та соціального захисту Автономної Республіки Крим, Головного управління праці та соціального захисту населення обласної державної адміністрації, Головного управління соціального захисту населення Київської міської держадміністрації, Управління праці та соціального захисту населення Севастопольської міської держадміністрації за місцем розташування відповідного спеціального будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів особиста заява засудженого, медична довідка про стан здоров'я з висновком про необхідність стороннього догляду, довідка про розмір призначеної пенсії (за наявності), а також довідка медико-соціальної експертної комісії про групу інвалідності (за наявності групи інвалідності).

У разі, якщо виникли об'єктивні обставини, що не дозволяють засудженому виїхати до населеного пункту або місцевості, де він проживав до взяття під варту (засудження), надсилається повідомлення-запит до територіального органу внутрішніх справ тієї місцевості, яку обрав засуджений для проживання після звільнення. При цьому в повідомленні зазначаються підстави обрання ним даного місця проживання. У разі отримання з територіального органу внутрішніх справ інформації про відсутність можливості проживання засудженого за обраним ним місцем повідомляє його про це і за погодженням з ним вживає заходів щодо направлення до іншого місця проживання.

За 20 днів до звільнення засудженого надсилається повідомлення про звільнення до відповідного територіального органу внутрішніх справ, а стосовно осіб, які звільняються від покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі у зв'язку із заміною невідбутої частини покарання більш м'яким, — копію повідомлення до відповідного підрозділу кримінально-виконавчої інспекції. Стосовно засуджених, які на день звільнення не досягли вісімнадцятирічного віку, за 30 днів до звільнення додатково направляє повідомлення до відповідної служби в справах неповнолітніх органу місцевої виконавчої влади. Стосовно працездатних засуджених працездатного віку за 20 днів до звільнення надсилає повідомлення до міського (районного) центру зайнятості державної служби зайнятості тієї місцевості, яку вони обрали для проживання, для надання допомоги в їх працевлаштуванні відповідно до Закону України «Про зайнятість населення». У разі звільнення засуджених від покарання достроково за встановленими законодавством підставами повідомлення надсилаються до відповідних державних органів не пізніше трьох днів після звільнення. Стосовно осіб, звільнених від відбування покарання умовно-достроково, також надсилається до відповідної спостережної комісії повідомлення. Стосовно осіб, звільнених від покарання на підставі акта про помилування, а також звільнених осіб, яким у період відбування покарання скорочено строк покарання на підставі акта про помилування, у повідомленнях обов'язково вказується номер та дату Указу Президента України та в якому вигляді здійснено помилування.

Перед звільненням засудженого з ним проводиться бесіда, під час якої додатково роз'яснюються положення законів України «Про зайнятість населення» та «Про соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» щодо порядку отримання допомоги в трудовому і побутовому влаштуванні, а також порядку реєстрації за обраним ним місцем проживання, і вручається йому під розпис відповідна пам'ятка (копія пам'ятки долучається до особової справи засудженого). У разі надходження з територіального органу внутрішніх справ повідомлення про неприбуття звільненого до обраного ним

місця проживання додатково направляє повідомлення до територіального органу внутрішніх справ, де імовірна його поява, виходячи з анкетних даних засудженого.

і- 3. Підрозділ кримінально-виконавчої інспекції: у місячний термін після постановки на облік осіб, які на підставі акта про помилування були звільнені від покарання з випробуванням, направляє через територіальний орган управління Державного департаменту України з питань виконання покарань до Секретаріату Президента України стосовно кожного з них повідомлення (копію — до управління кримінально-виконавчої інспекції Державного департаменту України з питань виконання покарань); у разі вчинення злочину особою, яка на підставі акта про помилування була звільнена від покарання з випробуванням та перебуває на обліку в кримінально-виконавчій інспекції, протягом 10 днів з моменту надходження до кримінально-виконавчої інспекції інформації про порушення кримінальної справи, а також після винесення вироку за фактом злочину, направляє через територіальний орган управління Державного департаменту України з питань виконання покарань до Управління з питань помилування Секретаріату Президента України відповідне повідомлення (копію — до управління кримінально-виконавчої інспекції Державного департаменту України з питань виконання покарань).

4. Територіальний орган внутрішніх справ: у разі надходження з установи виконання покарань повідомлення-запиту організовує перевірку можливості проживання засудженого за обраним ним місцем проживання. Про наслідки вирішення цього питання сповіщає установу виконання покарань не пізніше як через 20 днів з дня надходження повідомлення-запиту (направляє відповідний талон повідомлення-запиту); при надходженні з установи виконання покарань повідомлення про звільнення засудженого організовує перевірку прибуття звільненого до обраного ним місця проживання; протягом місяця після звільнення засудженого інформує установу виконання покарань про його прибуття, реєстрацію та працевлаштування (направляє відповідний талон повідомлення про прибуття звільненого); у місячний термін після взяття на облік осіб, які на підставі акта про помилування були звільнені від покарання, направляє до Служби з питань помилування Кабінету Президента України Секретаріату Президента України стосовно кожного з них повідомлення; у разі неприбуття звільненого до обраного ним місця проживання протягом 10 днів після звільнення інформує про це установу виконання покарань; у разі вчинення злочину особою, яка була звільнена від покарання на підставі акта про помилування та перебуває на обліку в територіальному органі внутрішніх справ, протягом 10 днів з моменту надходження інформації про порушення кримінальної справи, а також після винесення вироку за

фактом злочину направляє до Служби з питань помилування Кабінету Президента України Секретаріату Президента України повідомлення встановленої форми.

5. Відносно неповнолітніх, які не мають батьків або інших осіб, у яких вони можуть проживати, направляється відповідне подання до комісії зі справ неповнолітніх за попереднім місцем проживання. Комісія приймає заходи щодо влаштування звільненого на роботу та забезпечення його житлом чи, залежно від віку, щодо поміщення його у школу-інтернат чи інший заклад. У деяких необхідних випадках неповнолітні передаються на піклування. Якщо неповнолітній має батьків, але адміністрація колонії дійде висновку, що повернення його до попереднього місця проживання недоцільне з виховних міркувань (криміногенна обстановка в родині, зв'язок зі злочинним середовищем тощо), неповнолітнього може бути направлено до комісії зі справ неповнолітніх за місцем розташування колонії.

6. Направлення інвалідів I та II груп, а також чоловіків віком понад шістьдесят років і жінок понад п'ятдесят п'ять років, які потребують сторонньої допомоги чи не мають місця проживання, можуть бути направлені до будинків інвалідів і престарілих, однак це здійснюється виключно за їх згодою.

Особи, що за станом здоров'я потребують невідкладної медичної допомоги чи постійного медичного догляду та не мають родичів, які б про них піклувались чи супроводжувались до місця проживання, направляються адміністрацією установи виконання покарань до місцевих органів (установ) охорони здоров'я населення. Також у виняткових випадках адміністрація установи може прийняти рішення про супроводження таких засуджених до місця проживання.

Стаття 157. Надання допомоги особам, звільненим з місць відбування покарання

1. Особи, які звільнені від відбування покарання, забезпечуються безплатним проїздом до місця проживання або роботи в межах України.

2. У разі відсутності необхідного за сезоном одягу, взуття і коштів на їх придбання особи, звільнені від відбування покарання, забезпечуються одягом і взуттям безоплатно. їм може бути видана одноразова грошова допомога за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на утримання кримінально-виконавчої системи.

Умови і порядок надання допомоги визначаються нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

3. Особи, які звільнені від відбування покарання і потребують за станом здоров'я постійного догляду, а також неповнолітні направляються до місця проживання в супроводі родичів або працівника колонії.

1. В умовах, коли не всі засуджені в колоніях забезпечені роботою, багато з них мають низькі заробітки та не мають його взагалі. На момент звільнення вони потребують матеріальної допомоги.

Оскільки місце відбування покарання не залежить від засудженого, при звільненні він забезпечується безкоштовним проїздом до обраного місця проживання або роботи після звільнення, незалежно від наявності коштів на особовому рахунку. При цьому, якщо знов обране місце проживання знаходиться за межами України, звільнені забезпечуються безплатним проїздом тільки до населеного пункту, який є найближчим до кордону з цією країною або до консульства (посольства, представництва) іноземної країни на території України.

2. Особам, які направляються до будинків інвалідів, престарілих, до інтернатів або піклувальників, видаються проїзні документи до місця, де розташовані ці установи або проживає піклувальник.

3. Як правило, засудженим оплачується проїзд у загальних вагонах, в каютах III класу пароплавів. Особам, які потребують стороннього догляду, неповнолітнім віком до 16 років, вагітним жінкам, жінкам, які слідуєть з дітьми, можуть бути придбані квитки у плацкартний вагон або каюту II класу. Якщо на даному напрямку немає залізничного або водного транспорту, звільнений отримує квитки на повітряний або автомобільний транспорт.

4. Засуджені забезпечуються продуктами харчування або (за їх бажанням) грошима на час слідування. Час слідування визначається за розкладом руху того виду транспорту, на проїзд яким особа, що звільняється, забезпечується квитком. При цьому хворі, а також вагітні жінки і жінки з дітьми отримують харчування виходячи з тих норм, за якими вони забезпечувались у колонії. На дитину видається харчування та один комплект білизни, одягу та взуття за сезоном.

5. Комплект одягу та взуття, що повинна мати особа при виході з установи виконання покарань, встановлюється з урахуванням періоду року на момент звільнення. Якщо звільнений не має необхідного одягу, взуття та коштів на їх придбання, вони видаються безкоштовно за заявою засудженого з дозволу начальника колонії чи його заступника.

6. Звільнюваним, які не мають достатніх коштів на період слідування та працевлаштування, може бути надана одноразова допомога за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на утримання кримінально-виконавчої системи. Вказівка за-

конодавця «може бути видана» свідчить про те, що така допомога є правом, а не обов'язком адміністрації установи. При визначенні розміру такої допомоги враховується відношення особи до праці, його поведінка під час відбування покарання, стан здоров'я та наявність родинних зв'язків.

7. Категорично забороняється залишення засудженого, який відбув призначений строк покарання, в установі виконання покарань за будь-яких підстав, в тому числі і за особистим проханням особи, обумовленим, наприклад, станом здоров'я чи матеріальними ускладненнями.

Глава 25 НАГЛЯД ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Стаття 158. Встановлення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі
Адміністративний нагляд встановлюється щодо осіб, зазначених у статті 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (264/94-ВР), за постановою судді в порядку, передбаченому статтею 5 вищезазначеного Закону.

1. Серед профілактичних заходів, які здійснюються відносно осіб, звільнених від відбування покарання, особливе місце займає адміністративний нагляд. Він являє собою систему тимчасових виховних і примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою осіб, що звільнені з місць позбавлення волі та залишаються небезпечними для суспільства. Така діяльність здійснюється відповідно до КВК України, Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та Інструкції «Про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», затвердженої спільним наказом МВС України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від **04.11.2003 р. № 1303/203.**

2. Згідно з вказаними нормативними актами адміністративний нагляд встановлюється щодо таких категорій осіб: 1) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпеч-

ними для суспільства; 2) засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; 3) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично вчиняють правопорушення.

Щодо осіб, вказаних у перших двох пунктах цього переліку, адміністративний нагляд встановлюється судом за місцезнаходженням виправної установи за поданням її начальника. Для цього адміністрація установи завчасно готує стосовно таких засуджених характеристики, копії вироків, довідки про застосування заходів стягнення, інші матеріали, які вказують про небажання засудженого стати на шлях виправлення (питання про встановлення адміністративного нагляду щодо засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів вирішується незалежно від поведінки цих осіб під час відбування покарання, оскільки необхідність подібного нагляду обумовлена виключно великим рівнем «рецидивонебезпечності» даної категорії засуджених).

3. Щодо піднаглядних можуть бути застосовані частково або у повному обсязі такі обмеження: а) заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу; б) заборона перебування у визначених місцях району (міста); в) заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста); г) реєстрація в міліції від одного до чотирьох разів на місяць.

При визначенні обмежень слід дотримуватись певних правил, визначених наукою кримінально-виконавчого права. Обсяг право-обмежень і специфічних обов'язків, які застосовуються до піднаглядного, залежить від характеру та ступеня суспільної небезпеки скоєного злочину, кількості судимостей, поведінки під час відбування покарання, підстав звільнення від покарання. Ст. 10 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», встановила вичерпний перелік обмежень прав, які можуть застосовуватись до піднаглядних, а ст. 9 — визначила коло їх додаткових обов'язків. Всього в законі визначено чотири види правообмежень піднаглядних.

Перший вид стосується заборони виходу із дому (квартири) у визначений час. Його зміст полягає в тому, що піднаглядним може бути заборонено вихід із дому (квартири) у певний час. Суд повинен точно встановити дні тижня, а також час доби, протягом яких піднаглядні не мають права залишати приміщення. Вказане обмеження повинно застосовуватись з урахуванням часу (змінності) роботи піднаглядного протягом місця, виконання ним суспільних

і родинних обов'язків, а також з урахуванням інших прав і законних інтересів громадянина. Як свідчить практика, заборона виходу із дому застосовується лише відносно вечірніх годин (після 22 годин) і у нічний час, якщо з цим не пов'язана робота звільненого. У ряді випадків дане обмеження застосовується не у всі дні тижня, а лише у передсвяткові дні та вихідні.

Другий вид — заборони перебування у визначених місцях району (міста). Так, піднаглядним може бути заборонено перебування у певних пунктах району (міста). Це робиться з метою перешкодити звільненому поновити зв'язки з особами, що ведуть антигромадський спосіб життя, а також попередити негативний вплив на піднаглядних з боку інших осіб. В цьому випадку необхідно точно перерахувати всі пункти, перебування в яких піднаглядному заборонено. Перелік не можна замінювати вказівкою на заборону з'являтися в громадських місцях. Така заборона створює невизначеність в обмеженнях. Вона може породити порушення правил адміністративного нагляду і не дасть виховного впливу на піднаглядного. При застосуванні цього обмеження необхідно враховувати як умови життя самих піднаглядних, так і характер громадського життя району або міста.

Також особам, що перебувають під адміністративним наглядом, може бути заборонено виїзд або обмежено час виїзду за межі району чи міста. Мета такого обмеження — перешкодити піднаглядному ухилитися від контролю. Цей висновок можна зробити із тексту п. «г» ст. 9 Закону «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», в якому визначено обов'язок піднаглядних при виїзді за особистими справами в інший населений пункт і проходження там більше доби зареєструватися в місцевому органі внутрішніх справ. Заборона виїзду в інший населений пункт застосовується у тому випадку, якщо є підстави вважати, що піднаглядний буде вести там антигромадський спосіб життя, порушувати громадський порядок або встановить антигромадські зв'язки. Якщо такі підстави відсутні — у застосуванні даного правообмеження немає необхідності.

Останнім видом обмеження є реєстрація в органі внутрішніх справ від одного до чотирьох разів на місяць. Його мета — встановлення постійного та регулярного контролю за піднаглядним, забезпечення контролю за їх поведінкою і проведення з ними виховної роботи. При цьому варто мати на увазі, що встановлюється саме число явок на реєстрацію, а дні тижня і години, за якими вони будуть здійснюватися, визначаються безпосередньо при прибутті в орган внутрішніх справ.

У випадках, коли обмеження, запропоновані міськ-, райвідділом внутрішніх справ не відповідають вказаним вимогам, адміністрація установи виконання покарань може у поданні до суду визначити інші обмеження, з обов'язковим мотивуванням такого рішення.

4. При вирішенні питання щодо встановлення адміністративного нагляду установи виконання покарань (далі — УВП): а) здійснюють облік засуджених та збирають відомості про поведінку під час відбування покарання в установах кримінально-виконавчої системи осіб, зазначених у пункті «б» і «г» закону; б) готують матеріали, що свідчать про небажання засудженого стати на шлях виправлення та свідчать про доцільність встановлення адміністративного нагляду; в) направляють до органів внутрішніх справ запити з метою надання міськими (районними) управліннями (відділами) головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управліннями МВС України в областях і місті Севастополі (далі — міськ-, райвідділ) пропозицій щодо обмежень дій піднаглядних; г) готують матеріали стосовно раніше судимих осіб, які підпадають під дію закону, що підтверджують необхідність встановлення адміністративного нагляду для розгляду їх на комісії; д) направляють до суду подання, у якому мають бути визначені обмеження, які пропонує встановити начальник органу внутрішніх справ, на територію якого прибуде раніше судимий, щодо якого встановлено адміністративний нагляд (далі — піднаглядний); є) направляють постанови суду про встановлення адміністративного нагляду за обраним піднаглядним місцем проживання для виконання міськ-, райвідділами.

З метою якісної і своєчасної підготовки матеріалів для встановлення адміністративного нагляду за особами, які підлягають звільненню з установ виконання покарань, здійснюються такі функції:

I. Відділ по контролю за виконанням судових рішень не пізніше, ніж за три місяці до закінчення строку відбування засудженими по карання, складає списки осіб, які підпадають під дію закону, і передає їх до відділу виховної і соціально-психологічної роботи, відділу нагляду і безпеки, оперативного відділу та медичної частини УВП.

II. Відділ нагляду і безпеки за встановленою формою готує запит до міськ-, райвідділу, на територію обслуговування якого має прибути особа, щодо якої можливе встановлення адміністративного нагляду.

III. Оперативний відділ виявляє злочинні зв'язки і наміри осіб, які підпадають під дію закону та у взаємодії з відділом нагляду і безпеки вивчає надані відділом по контролю за виконанням судових рішень списки і визначає коло осіб із числа засуджених, щодо яких є законні підстави для порушення питання про встановлення адміністративного нагляду.

IV. Відділ виховної і соціально-психологічної роботи та відділ по контролю за виконанням судових рішень готує стосовно таких засуджених характеристики, копії вироків, довідки про застосовані заходи заохочення і стягнення та інші матеріали, які вказують про небажання засудженого стати на шлях виправлення та свідчать про доцільність встановлення адміністративного нагляду.

V. Медична частина подає довідку про стан здоров'я засудженого та проходження курсу лікування від наркоманії, алкоголізму тощо.

VI. Відділ нагляду і безпеки узгоджує зібрані матеріали з першим заступником начальника установи, затверджує їх у начальника та подає до розгляду на комісії УВП з метою порушення питання про встановлення адміністративного нагляду за засудженими. Відділ нагляду і безпеки та оперативний відділ ведуть обліки осіб, щодо яких порушувалося питання про встановлення адміністративного нагляду та про надходження з міськ-, райвідділу пропозицій щодо обмежень дій, у журналі реєстрації постанов суду про встановлення адміністративного нагляду.

5. До складу комісії, яка розглядає матеріали про доцільність встановлення адміністративного нагляду щодо конкретної особи, належать: начальник, його перший заступник та заступник із соціально-психологічної роботи, начальники оперативного відділу, відділу по контролю за виконанням судових рішень та відділу нагляду і безпеки, медичної частини. Рішення про необхідність встановлення адміністративного нагляду щодо особи, приймається комісією.

Начальник УВП, розглянувши матеріали, дає доручення про підготовку подання, у якому мають бути визначені обмеження дій з урахуванням пропозицій начальника міськ-, райвідділу, на територію обслуговування якого має прибути піднаглядний, та обґрунтування доцільності таких заходів. Подання підписується начальником установи та передається разом з матеріалами до відділу по контролю за виконанням судових рішень. Разом з поданням до суду надсилаються копія вироку та матеріали, що свідчать про необхідність встановлення адміністративного нагляду за відповідною особою.

6. Особа, стосовно якої внесено подання про встановлення адміністративного нагляду, викликається (доставляється) в судове засідання. Особі, стосовно якої внесено подання про встановлення адміністративного нагляду роз'яснюється її право подати клопотання про участь у судовому засіданні захисника. На клопотання цієї особи викликається захисник. Крім цього, обов'язкова присутність представника УВП, начальник якої вніс подання.

Законом не визначено, у який термін проводиться засідання комісії установи та направляється подання адміністрації колонії до суду стосовно встановлення адміністративного нагляду. Практика свідчить, що розумним терміном для цього є два місяці, оскільки саме цей період дає можливість завчасно вирішити питання встановлення адміністративного нагляду та вступити в законну силу постанові суду на момент звільнення засудженого.

У випадках вирішення питання про умовно-дострокове звільнення особи, засудженої до позбавлення волі за один із злочинів,

пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, на засіданні комісії установи одночасно вирішується і питання встановлення адміністративного нагляду. При позаплановому звільненні засудженого (наприклад, на підставі помилування чи скорочення в апеляційному (касаційному) порядку строку покарання, матеріали про встановлення адміністративного нагляду направляються до суду негайно після отримання розпорядження про виконання Указу Президента України чи відповідного рішення суду).

Слід також мати на увазі, що на практиці можуть траплятися випадки звільнення на підставі амністії як засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, так і засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, поведінка яких під час відбування покарання свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства, хоча вони і не є злісними порушниками встановленого порядку та умов відбування покарання. У цих випадках питання встановлення адміністративного нагляду вирішується на загальних підставах одночасно з питанням про звільнення на підставі амністії.

7. Інструкцією «Про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі» встановлено наступну процедуру підготовки матеріалів у міськ-, райвідділах щодо застосування адміністративного нагляду.

Відносно раніше судимих осіб, які підпадають під дію пункту «в» ст. 3 Закону, які незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, учиняють інші правопорушення, міськ-, райвідділом готуються матеріали про необхідність встановлення щодо них адміністративного нагляду. З метою отримання своєчасної інформації про вчинення правопорушення особою, яка підпадає під дію закону, дільничний інспектор міліції зобов'язаний систематично контролювати її поведінку за місцем проживання (перебування) й роботи, не рідше одного разу на місяць перевіряти особу за довідковими картотеками правопорушників, використовувати інформацію приймальників-розподільників, чергових частин міськ-, райвідділів.

У разі встановлення факту порушення громадського порядку або прав інших громадян, вчинення інших правопорушень цією особою, дільничний інспектор міліції вносить письмове попередження особи, стосовно якої може бути встановлено адміністративний нагляд. У разі, якщо особа, яка підпадає під дію закону, незважаючи на письмове попередження органів внутрішніх справ продовжує порушувати громадський порядок і права інших гро-

мадян, вчиняє інші правопорушення, за які чинним законодавством встановлена адміністративна відповідальність, дільничний інспектор міліції доповідає про це рапортом начальнику міськ-, райвідділу для прийняття рішення про доцільність встановлення за нею адміністративного нагляду. До рапорту додаються: копія вироку суду про попереднє засудження до позбавлення волі; довідка про перевірку на наявність судимостей; характеристика особи та матеріали, які свідчать про вчинені особою правопорушення і накладені стягнення; засвідчені копії протоколів та постанов про притягнення до адміністративної відповідальності; письмове попередження, винесене цій особі, стосовно якої може бути встановлено адміністративний нагляд; пояснення правопорушника; пояснення громадян, що характеризують їх поведінку; пропозиції щодо застосування обмежень дій піднаглядному; інші матеріали.

8. Начальник міськ-, райвідділу, розглянувши ці матеріали, приймає рішення щодо підготовки подання про встановлення стосовно цієї особи адміністративного нагляду, підписує його та разом з вищезазначеними матеріалами направляє до суду. Для вирішення питання про встановлення адміністративного нагляду на судових засіданнях судом викликається особа, щодо якої внесено подання про встановлення адміністративного нагляду, а за її клопотанням — і захисник, а також представник міськ-, райвідділу внутрішніх справ, начальник якого вніс подання.

Після позитивного рішення суду постановою судді надсилається начальнику районного (міського) відділу (управління) внутрішніх справ за місцем проживання піднаглядної особи. На її виконання дільничний інспектор міліції оформляє справу адміністративного нагляду та проводить з піднаглядним бесіду.

9. Особи, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, зобов'язані вести законслухняний спосіб життя, не порушувати громадський порядок і дотримуватися таких правил: а) прибути у визначений виправною установою термін в обрані ними місця проживання і зареєструватися в органах внутрішніх справ; б) з'являтися за викликом міліції і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду; в) повідомляти працівників міліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах; г) в разі від'їзду в особистих справах з дозволу міліції в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися в місцевому органі внутрішніх справ.

Під час здійснення адміністративного нагляду суд за поданням начальника органу внутрішніх справ з урахуванням особи піднаглядного, його способу життя і поведінки може змінювати (зменшувати або збільшувати) обсяг встановлених обмежень, зокрема:

а) продовжувати термін адміністративного нагляду відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону; б) збільшувати або зменшувати обсяг обмежень дій піднаглядних відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону; в) припиняти адміністративний нагляд відповідно до ч. 4 ст. 8 та ч. 4 ст. 5 Закону.

Зміна обсягу встановлених обмежень здійснюється судом за поданням начальника міськ-, райвідділу внутрішніх справ.

10. Працівники міліції зобов'язані систематично контролювати дотримання піднаглядними правил адміністративного нагляду. Про результати перевірок здійснюється запис у листку контролю за дотриманням встановлених обмежень дій піднаглядним та рапортом доповідається начальнику міськ-, райвідділу.

Дільничні інспектори міліції та працівники карного розшуку зобов'язані проводити індивідуально-попереджувальну роботу з піднаглядними. У разі отримання відомостей про їх наміри ухилення від адміністративного нагляду або вчинити правопорушення вони докладають начальнику міськ-, райвідділу внутрішніх справ пропозиції щодо посилення контролю за поведінкою і способом життя таких осіб.

Підрозділи карного розшуку разом з підрозділами оперативної служби, державної служби боротьби з економічною злочинністю, служби боротьби з організованою злочинністю та з незаконним обігом наркотиків виявляють злочинні зв'язки, наміри піднаглядних, уживають заходів до попередження і припинення ними злочинів, спільно з дільничними інспекторами міліції контролюють дотримання правил адміністративного нагляду і встановлених судом обмежень.

Слідчі та підрозділи дізнання при провадженні дізнання та досудового слідства:

— виявляють причини та умови, які сприяли вчиненню злочинів піднаглядними або особами, що підпадають під дію Закону, а також причини невстановлення адміністративного нагляду і не проведення розшуку осіб, які ухилились від нього;

— вносять начальникам міськ-, райвідділів за місцем проживання (перебування) вказаних осіб подання про виявлені недоліки в роботі з установлення і здійснення адміністративного нагляду.

Приймальники-розподільники, чергові частини міськ-, райвідділів виявляють серед осіб, затриманих за правопорушення, піднаглядних і осіб, які підпадають під дію Закону, протягом доби інформують про це міськ-, райвідділи за місцем їх проживання (перебування). У разі виявлення таких, що перебувають під адміністративним наглядом чи не прибули після звільнення з місць позбавлення волі до обраного місця проживання у встановлений строк або самовільно залишили його з метою ухилення від адміністративного нагляду, начальник підрозділу інформує про це міськ-, райвідділ за обраним піднаглядним місцем проживання.

Патрульно-постові наряди міліції під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку здійснюють контроль та ведуть спостереження за особами, стосовно яких встановлено адміністративний нагляд, якщо вони з'являються в громадських місцях, відвідування яких їм не дозволено, або залишають місце проживання (перебування) в заборонені для цього години. При виявленні таких осіб патрульні (постові) затримують їх і доставляють до чергової частини міськ-, райвідділу з метою оформлення матеріалів про порушення правил адміністративного нагляду.

11. У разі, якщо піднаглядному судом встановлені обмеження дій у вигляді реєстрації в міліції, то за письмовим рішенням начальника міськ-, райвідділу така реєстрація здійснюється працівником відділення (відділу) дільничних інспекторів міліції, дільничним інспектором міліції, працівником карного розшуку або черговим міськ-, райвідділу, про що здійснюється запис у реєстраційному листку. Час явок установлюється з таким розрахунком, щоб це не впливало на роботу і навчання піднаглядного. Під час реєстрації з піднаглядним проводиться бесіда профілактичного характеру, про що складається довідка.

12. Начальник міськ-, райвідділу за письмовою заявою піднаглядного може дозволити йому тимчасове проживання (перебування) в іншому місці в межах території, яку обслуговує міськ-, райвідділ. Питання про виїзд піднаглядного з місця постійного проживання за межі району (міста) в особистих справах вирішується з письмового дозволу начальника міськ-, райвідділу на підставі письмової заяви піднаглядного на термін, який не перевищує 10 діб, з урахуванням часу перебування його у дорозі. У разі дозволу на тимчасовий виїзд до іншої місцевості піднаглядному вручається підпис маршрутний листок. Про виїзд піднаглядного дільничний інспектор міліції письмово повідомляє міськ-, райвідділ, на територію обслуговування якого цей піднаглядний має прибути. Після прибуття піднаглядного на територію обслуговування іншого міськ-, райвідділу працівник відділу (відділення) дільничних інспекторів міліції, а за його відсутності — дільничний інспектор міліції, або працівник карного розшуку, або черговий міськ-, райвідділу реєструє прибулого у журналі реєстрації справ адміністративного нагляду і піднаглядних та протягом доби інформує про його прибуття дільничного інспектора міліції, на території обслуговування якого буде тимчасово проживати дана особа. На маршрутному листку піднаглядного здійснюється відповідний запис про прибуття і вибуття. Дільничний інспектор міліції протягом строку тимчасового перебування піднаглядного здійснює стосовно нього індивідуально-профілактичну роботу, а у разі виявлення правопорушень з боку піднаглядного інформує міськ-, райвідділ за місцем його проживання.

При поверненні піднаглядного на постійне місце проживання (перебування) дільничний інспектор міліції робить запис у маршрутному листку про прибуття особи, долучає його до справи адміністративного нагляду та продовжує здійснювати контрольні заходи.

У разі від'їзду піднаглядного на інше місце проживання (перебування) із зняттям з реєстрації, дільничний інспектор міліції, який здійснює нагляд, повідомляє міськ-, райвідділ, на територію обслуговування якого прибуде піднаглядний. При цьому піднаглядному видається контрольний листок.

13. У разі злісного порушення правил адміністративного нагляду особи, щодо яких він встановлений, притягаються до адміністративної чи кримінальної відповідальності. При ухиленні піднаглядних від адміністративного нагляду органи внутрішніх справ здійснюють їх розшук.

14. Адміністративний нагляд припиняється постановою судді: а) у разі погашення або зняття судимості з особи, яка перебуває під наглядом — за поданням начальника органу внутрішніх справ або за клопотанням самого піднаглядного; б) достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства і позитивно характеризується за місцем роботи і проживання — за поданням начальника органу внутрішніх справ.

Питання про припинення адміністративного нагляду розглядається в суді відповідно до правил, встановлених щодо розгляду питання про його встановлення.

15. Адміністративний нагляд автоматично припиняється: а) після закінчення терміну, на який його встановлено, якщо органом внутрішніх справ не подано клопотання про продовження нагляду або суддя відмовив у продовженні нагляду; б) у разі засудження піднаглядного до позбавлення волі і направлення його до місця відбування покарання; в) у разі смерті піднаглядного.

16. Щодо осіб, відносно яких припиняється адміністративний нагляд, дільничний інспектор міліції продовжує здійснювати індивідуально-профілактичну роботу за місцем їх проживання до закінчення передбаченого законом строку погашення судимості або її зняття.

17. Контроль за здійсненням адміністративного нагляду покладається на Міністерство внутрішніх справ України, Головне управління Міністерства внутрішніх справ України в Криму, управління внутрішніх справ областей, міст і на транспорті. Найвищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законодавства про адміністративний нагляд здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.

Стаття 159. Виконання постанови судді про встановлення та припинення адміністративного нагляду

1. Постанова судді про встановлення або припинення адміністративного нагляду у випадках, передбачених пунктами «а», «б» і «г» статті 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (264/94-ВР), надсилається судом начальнику колонії.

2. Адміністрація колонії надсилає для виконання постанову судді органу внутрішніх справ за обраним піднаглядним місцем проживання в день його звільнення.

3. Постанова судді оголошується піднаглядному під розписку. При цьому особі, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, роз'яснюються обов'язки піднаглядного, сповіщається про відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду та про встановлені щодо неї обмеження, передбачені статтями 9,10 і 11 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (264/94-ВР).

1. Адміністративний нагляд встановлюється терміном від одного року до двох років і починає відраховуватися з дня оголошення піднаглядному постанови суду про його встановлення. Він не може перевищувати термінів, передбачених законом для погашення або зняття судимості. У разі, коли є підстави вважати, що особа, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, залишається небезпечною для суспільства, адміністративний нагляд за поданням відповідного органу внутрішніх справ може бути продовжено у загальному порядку кожного разу ще на шість місяців, але не більше терміну, передбаченого законом для погашення або зняття судимості. Якщо піднаглядному призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, адміністративний нагляд не припиняється.

2. Постанова судді оголошується піднаглядному в судовому засіданні. При цьому особі, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, під підпис роз'яснюється її обов'язок вести законотворчий спосіб життя, не порушувати громадський порядок і додержувати таких правил:

а) прибути у визначений установою виконання покарань термін в обране ним місце проживання і зареєструватися в органі внутрішніх справ (строк прибуття встановлюється виходячи із часу, необхідного засудженому на проїзд до обраного місця проживання);

б) з'являтися за викликом міліції у вказаний термін і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;

в) письмово повідомляти працівників міліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах;

г) у разі від'їзду в особистих справах з дозволу міліції в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися в місцевому органі внутрішніх справ.

Заборонено встановлювати обмеження, які не зазначені у постанові судді про встановлення адміністративного нагляду.

Про оголошення піднаглядному постанови судді про встановлення адміністративного нагляду й обмежень та роз'яснення відповідальності за порушення цих правил начальник або його перший заступник складає відповідну довідку. У разі відмови особи, що звільняється, підписувати довідку, посадова особа робить про це відповідний запис і попереджає піднаглядного, що його відмова не звільняє його від відповідальності за порушення правил адміністративного нагляду.

3. Постанову судді про встановлення адміністративного нагляду, характеристики на піднаглядну особу, а також довідку про оголошення особі, яка звільняється з місць позбавлення волі постановою суду про встановлення адміністративного нагляду, відділ контролю за виконанням судових рішень направляє до міськ-, райвідділу за обраним нею місцем проживання в день його звільнення.

При цьому слід мати на увазі, що дана постанова суду про встановлення адміністративного нагляду відповідно до ст. 402 КПК України вступає в законну силу та виконується після закінчення 15-денного строку на подачу апеляції, касаційної скарги, внесення касаційного подання, оскільки інше даним Кодексом не передбачено.

Дане положення є особливо актуальним для реалізації прокурорами свого права на оскарження рішення суду, бо за встановленим порядком їх участь у засіданнях з питань встановлення адміністративного нагляду не передбачена.

4. Ст. 395 КК України передбачено кримінальну відповідальність за самовільне залишення особою місця проживання з метою ухилення від адміністративного нагляду, а також неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання.

Самовільне залишення піднаглядним місця проживання з метою ухилення від адміністративного нагляду — це, наприклад, виїзд без дозволу органів внутрішніх справ на постійне місце проживання в інший населений пункт, самовільний виїзд на сезонні, тимчасові та інші роботи в інші населені пункти, самовільний виїзд на відпочинок на курорт тощо.

Неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, — це неявка до органу внутрішніх справ після закінчення строку, встановленого при звільненні. Поважними причинами можуть бути різні об'єктивні обставини, що перешкоджають особі вчасно прибути до обраного місця проживання: перебої в ро-

боті транспорту, відсутність квитків для проїзду, стихійне лихо та інші обставини непереборної сили, хвороба, затримання такої особи співробітниками міліції тощо.

Глава 26 ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ПОВЕДІНКОЮ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Стаття 160. Громадський контроль за особами, умовно-дostroково звільненими від відбування покарання

1. За особами, умовно-дostroково звільненими від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання встановлюється контроль громадських організацій і трудових колективів, з цими особами проводиться виховна робота з метою закріплення результатів виправлення і ресоціалізації.

2. Громадськими організаціями, які здійснюють громадський контроль відповідно до глави 26 цього Кодексу, є ті, статутами яких передбачено здійснення такого контролю, або ті, які виявили бажання здійснювати його з дозволу органу або установи виконання покарань.

1. Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання має свої особливості. З однієї сторони воно стосується осіб, які стають менш небезпечними, оскільки даний інститут застосовується лише до тих, хто, на думку суду, не потребує для свого виправлення повного відбування призначеного судом покарання, тобто засуджених, які характеризуються позитивно. Вірогідність вчинення ними повторних злочинів значно менша. З іншої сторони, ці особи звільнені дostroково, внаслідок чого підготовка їх звільнення могла не проводитись. Це означає, що всі питання побутового та трудового влаштування вони повинні вирішувати самостійно. Водночас суд, застосовуючи умовно-дostroкове звільнення не покладає на засудженого виконання тих чи інших обов'язків, окрім одного — не вчинювати нових злочинів, внаслідок чого не можливо покласти здійснення контролю за такими особами на якийсь державний орган.

У зв'язку з цим законодавець і передбачив обов'язкове встановлення за такими особами громадського контролю, здійснення якого покликане сприяти закріпленню результатів виправлення і ресоціалізації.

2. Громадський контроль за умовно-дostroково звільненими від відбування покарання протягом невідбутої його частини — це ді-

яльність громадян, які об'єднались у громадські та інші неприбуткові організації, для здійснення контролю за поведінкою осіб, умовно-дostroково звільнених від відбування покарання. Задачею громадського контролю за особами, умовно-дostroково звільненими від відбування покарання, є забезпечення належної реалізації правообмежень, що випливають з наявності судимості, закріплення результатів виправлення і ресоціалізації, дотримання цими особами встановленого в суспільстві правопорядку, недопущення вчинення ними повторних злочинів. Здійснення громадського контролю повинно бути:

— законним, що передбачає точне і чітке дотримання суб'єктами й учасниками діяльності по виконанню покарань Конституції України, інших законів, прийнятих на її основі, крім того, відомчих нормативних актів, що регулюють порядок виконання й умови відбування покарання, правове положення засуджених та персоналу;

— об'єктивним, що виражається в наданні контролерами за результатами контрольної діяльності достовірної (такої, що максимально відповідає об'єктивній істині) інформації;

— систематичним, тобто проведення контролю за певною схемою і постійно.

3. Встановлення громадського контролю (як і будь-якого контролю взагалі) неминує зачіпати суб'єктивні права осіб, щодо яких він встановлюється, та у певному обсязі обмежує їх особисту свободу. Так, наприклад, у необхідних випадках громадські організації чи трудові колективи можуть вимагати від звільнених звіту про поведінку в побуті та дотримання трудової дисципліни. Обмеження особистої свободи, як і застосування заходів державного та громадського примусу у випадку неналежного виконання звільненими своїх обов'язків, базуються на законі. Тому суворе дотримання законності, охорона прав, свобод і законних інтересів особи, що перебуває у сфері даної форми контролю, з боку уповноважених на це громадських організацій має важливе значення.

Закон передбачає необхідність наявності наступних підстав для здійснення громадського контролю: а) факт засудження особи до певного строкового покарання в результаті вступу вироку в законну силу; б) факт умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання. Як відомо, з моменту вступу обвинувального вироку в законну силу особа вважається судимою до закінчення встановленого законом строку або винесення судом постанови про її зняття. Іншими словами, загальні підстави для здійснення контролю за поведінкою звільненого базуються на судимості. Однак наявність судимості само по собі ще не створює підстав для обмеження суб'єктивних прав особи, контролю за нею. Воно породжує загальноправові наслідки для звільненого від покарання лише у тому випадку, коли це прямо вказано в законі. Безпосередні правові підстави гро-

мадського контролю за звільненням залежать від факту звільнення його умовно-дostroково від відбування покарання.

4. Ініціатива у встановленні громадського контролю може виходити як від органів місцевого самоврядування, спостережних комісій, так і безпосередньо від трудових колективів та громадських організацій.

Закон не наводить чіткого переліку громадських організацій, які можуть здійснювати такий контроль, вказуючи лише на те, що у ньому можуть брати участь організації: а) статутами яких передбачено здійснення громадського контролю; б) які виявили бажання здійснювати його (при наявності дозволу органу чи установи виконання покарань).

Відповідно до ст.1 Закону України «Про об'єднання громадян», об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) відповідно до цього Закону визнається політичною партією або громадською організацією. Саме ці різновиди об'єднань громадян складають першу групу громадських формувань.

До другої групи слід віднести релігійні, кооперативні організації, об'єднання громадян, що мають основною метою одержання прибутків, комерційні фонди, органи місцевого та регіонального самоврядування (в тому числі ради і комітети мікрорайонів, будинкові, вуличні, квартальні, сільські, селищні комітети), органи громадської самодіяльності (народні дружини, товариські суди тощо), інші об'єднання громадян, порядок створення і діяльності яких визначається відповідним законодавством (наприклад, профспілки). Особливістю об'єднань громадян другої групи є також те, що діяльність кожного з них регулюється окремим законом.

Об'єднання громадян України утворюються і діють із всеукраїнським, місцевим та міжнародним статусом. До всеукраїнських об'єднань громадян належать об'єднання, діяльність яких поширюється на територію всієї України і які мають місцеві осередки у більшості її областей. До місцевих об'єднань належать об'єднання, діяльність яких поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці або регіону. Територія діяльності самостійно визначається об'єднанням громадян. Громадська організація є міжнародною, якщо її діяльність поширюється на територію України і хоча б однієї іншої держави. Політичні партії в Україні створюються і діють тільки з всеукраїнським статусом.

Для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, зареєстровані об'єднання громадян користуються достатньо широкими правами, однак слід ще раз звернути увагу, що їх практична реалізація повинна бути тим чи іншим чином пов'язана з досягненням закріплених цілей.

5. Особливе місце серед об'єднань громадян при здійсненні громадського контролю за умовно-дostroково звільненими від відбування покарання слід відвести місцевому самоврядуванню, зокрема утворюваних при районних (обласних) органах влади спостережним комісіям та службам у справах неповнолітніх (про їх повноваження дивись коментар до статті 25 КВК України).

6. Контрольні функції за особами, звільненими умовно-дostroково від відбування покарання, здійснюють також органи внутрішніх справ, у тому числі профілактичні служби, кримінальна міліція зі справ неповнолітніх та дільничні інспектори міліції, а також інші служби, що стикаються з даними особами за родом своєї діяльності. Відповідно до Прикінцевих положень КВК України, до 2009 року облік таких осіб та контроль за їх поведінкою планується покласти на кримінально-виконавчу інспекцію.

Стаття 161. Порядок здійснення громадського контролю за особами, умовно-дostroково звільненими від відбування покарання

1. Громадський контроль за особами, умовно-дostroково звільненими від відбування покарання, а також виховна робота з ними організовуються спостережними комісіями і здійснюються громадськими організаціями та трудовими колективами за місцем роботи або навчання і за місцем проживання цих осіб.

2. Спостережні комісії, служби у справах неповнолітніх, центри соціальних служб для молоді, а також громадські організації і трудові колективи можуть виділяти своїх представників та доручати їм за їхньою згодою систематичне проведення виховної роботи і здійснення контролю за поведінкою осіб, умовно-дostroково звільнених від відбування покарання.

3. Громадські вихователі неповнолітніх та інші особи, яким доручено проводити з умовно-дostroково звільненими від відбування покарання виховну роботу, контролюють їхнє ставлення до праці, навчання і поведінку в побуті, надають їм необхідну допомогу.

1. Дана стаття визначає суб'єктів здійснення громадського контролю, встановлює певні форми та межі його здійснення.

Так, функція організації громадського контролю та виховної роботи покладається на спостережні комісії. Надання цих повноважень саме спостережним комісіям пов'язане з необхідністю забезпечення єдності у формах та методах контролю за умовно-дostroково звільненими як за місцем роботи, так і за місцем проживання таких осіб, а також попередження їх антисуспільної поведінки. Керівна роль спостережних комісій сприяє активізації роботи громадських організацій та трудових колективів у здійсненні контролю за умовно-дostroково звільненими та їх вихованню.

2. Безпосереднє здійснення громадського контролю покладається на громадські організації, центри соціальних служб для молоді, служби у справах неповнолітніх та трудові колективи. Такий контроль може здійснюватися спеціально призначеними за їх згодою представниками.

Громадський контроль вищевказаних органів та установ полягає в тому, що їх члени всебічно сприяють у трудовому та побутовому влаштуванні умовно-дostroково звільнених, надаючи їм роботу на своєму підприємстві. Культурно-просвітницькі установи допомагають організувати проведення культурно-масової роботи, а учбові заклади сприяють організації загальноосвітнього та професійно-технічного навчання цих осіб.

Незалежно від призначення представника, що безпосередньо здійснює громадський контроль, всі члени трудового колективу або громадської організації, котрі взяли на себе функцію такого контролю, повинні приймати активну участь у виправленні та ре-соціалізації засудженого, проводити з ним виховну роботу.

Дана діяльність здійснюється у тісному контакті зі спостережними комісіями, службами у справах неповнолітніх та центрами соціальних служб для молоді.

3. Окрема роль у даній статті відведена громадським вихователям неповнолітніх. Інститут громадських вихователів створений з метою підвищення ролі громадськості у вихованні неповнолітніх, які вчинили злочини. Громадські вихователі входять до складу служб у справах неповнолітніх. Основна задача громадських вихователів — надання допомоги батькам або особам, що їх замінюють, у виправленні та ресоціалізації неповнолітніх, звільнених умовно-дostroково.

Стаття 162. Заходи громадського впливу щодо осіб, умовно-дostroково звільнених від відбування покарання

1. До умовно-дostroково звільнених від відбування покарання осіб, які ухиляються від громадського контролю, збори трудового колективу або громадська організація можуть застосовувати захід впливу у виді громадського попередження.

2. У разі систематичного порушення громадського порядку особою, яка відбувала покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин чи була двічі засуджена до позбавлення волі за умисні злочини й умовно-дostroково звільнена від відбування покарання, трудовий колектив або громадська організація можуть порушити клопотання перед органом внутрішніх справ про встановлення за нею адміністративного нагляду.

1. Стаття, що коментується, визначає повноваження громадських організацій та трудових колективів щодо застосування до

звільнених від відбування покарання умовно-дostroково заходів громадського впливу. Так, до умовно-дostroково звільнених від відбування покарання осіб, які ухиляються від громадського контролю, збори трудового колективу або громадська організація можуть застосовувати захід впливу у виді громадського попередження.

2. Громадське попередження являє собою захід впливу, що застосовується до умовно-дostroково звільнених за порушення ними обов'язків, пов'язаних з таким звільненням та судимістю, зокрема, ухиленням від громадського контролю. Громадське попередження є мірою відповідальності, що застосовується з метою виховання таких осіб та підтримання дисципліни. Це обумовлено і тією обставиною, що особа, яка звільнилась умовно-дostroково, бере на себе певні обов'язки.

3. Громадське попередження може бути застосоване трудовим колективом не тільки за ухилення від громадського контролю, а й за порушення трудової дисципліни. За Кодексом законів про працю України (ст. 152) власник або уповноважений ним орган може замість накладення дисциплінарного стягнення передати питання про порушення працівником трудової дисципліни на розгляд трудового колективу або його органу. Останній має право застосувати до порушника громадське попередження або інші громадські стягнення. Передбачені відповідним статутом чи положенням (зокрема, осуд, зауваження, догана тощо). Громадське попередження (а також і інші заходи громадського стягнення) враховується при визнанні особи такою, що систематично ухиляється від громадського контролю та порушує трудову дисципліну.

4. Законом не визначається, у якій формі застосовується громадське попередження. Тому видається, що воно може бути винесено як в усній формі з зазначенням про це у протоколі зборів членів громадської організації чи трудового колективу, так і у письмовій формі шляхом складання відповідної постанови та оголошення її підконтрольній особі.

5. Коментована стаття визначає, що найсуворішим заходом громадського впливу на правопорушника є внесення клопотання до органу внутрішніх справ про встановлення за ним адміністративного нагляду. Проте такі крайні заходи впливу можуть бути застосовані тільки щодо умовно-дostroково звільненої особи, яка відбувала покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин чи була двічі засуджена до позбавлення волі за умисні злочини, у разі систематичного порушення громадського порядку.

Систематичне порушення громадського порядку має місце в тому випадку, якщо особа, яка відноситься до вищевказаної категорії, незважаючи на попередження громадської організації, трудового колективу або органу внутрішніх справ продовжує порушу-

вати громадський порядок і права інших громадян, учиняє інші правопорушення, за які чинним законодавством встановлена адміністративна відповідальність.

Про порядок встановлення адміністративного нагляду дивись коментар до статті 158 КВК України.

Стаття 163. Органи, що здійснюють контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням

1. Контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, протягом іспитового строку здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання засудженого, а стосовно військовослужбовців — командирами військових частин.

2. Проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, за місцем проживання покладається на органи внутрішніх справ. До цієї роботи можуть залучатися працівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

1. У цій статті визначається порядок здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених відповідно до ст. 75-79 та 104 КК України від відбування покарання з випробуванням, виконанням покладених на них судом обов'язків протягом іспитового строку та контролю за поведінкою звільнених відповідно до ст. 83 КК України від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

2. Організація роботи щодо контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, і виконанням ними обов'язків протягом іспитового строку та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, здійснюється працівниками підрозділів інспекції за місцем проживання таких засуджених осіб відповідно до ст. 13 та 163 КВК України.

Проведення індивідуально-профілактичної роботи з метою виправлення та попередження учинення нових злочинів за місцем проживання осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, протягом іспитового строку та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, покладається на працівників органів внутрішніх справ. До цієї роботи можуть залучатися працівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

3. Контроль за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, та проведення з ними індивідуально-профілактичної роботи здійснюються з метою забезпечення виконання покладених на них судом обов'язків, належної поведінки в громадських місцях та за місцем проживання, а щодо звільнених від відбування покарання жінок, які мають дітей віком до трьох років, — забезпечення ними належних умов виховання та догляду за дітьми.

4. Контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, включає в себе: персональний облік засуджених осіб протягом іспитового строку; проведення спільно з органами внутрішніх справ та відповідними громадськими формуваннями індивідуально-профілактичної роботи із засудженими особами; додержання засудженими особами громадського порядку і виконання обов'язків, покладених на них судом; привід засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції; проведення початкових розшуково-вих заходів засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме; проведення інших заходів, передбачених законодавством.

5. Підрозділи інспекції для виконання покладених на них функцій використовують гербову печатку та штамп, а працівники інспекції мають право підпису документів, які вчиняються під час здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, і виконанням ними обов'язків протягом іспитового строку та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

6. Проведення початкових розшукових заходів щодо зазначених вище категорій засуджених осіб, які залишили постійне місце проживання з метою ухилення від здійснення контролю за їх поведінкою та виконання покладених на них судом обов'язків, здійснюється в порядку, передбаченому Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань (про процедурний порядок здійснення такого розшуку дивись коментар до статті 35 КВК України).

7. Облік осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, ведеться в одному журналі, який зберігається протягом 5 років після закінчення (а не після зняття засудженого з обліку).

Стаття 164. Порядок здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням

1. Кримінально-виконавча інспекція веде персональний облік засуджених протягом іспитового строку, спільно з органами вну-

трішніх справ та відповідними громадськими формуваннями проводить індивідуально-профілактичну роботу із засудженими та контролює додержання ними громадського порядку і виконання обов'язків, покладених на них судом; вносить подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених, які не з'явилися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції; організовує початковий розшук засуджених, місцезнаходження яких невідоме, та надсилає матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених.

2. У разі призову засудженого на строкову військову службу до військового комісаріату надсилається копія вироку, а в необхідних випадках до неї додаються інші документи, які потрібні для здійснення контролю за поведінкою засудженого за місцем проходження служби.

3. Звільнені від відбування покарання з випробуванням зобов'язані: виконувати обов'язки, які покладені на них судом; повідомляти інспекцію про зміну місця проживання; з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції. У разі неприбуття до кримінально-виконавчої інспекції без поважних причин до засудженого може бути застосовано привід, який здійснюється органом внутрішніх справ.

Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання запрошення, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

1. При здійсненні контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, та звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років, працівники інспекції виконують наступні функції: ведуть персональний облік засуджених осіб протягом іспитового строку; спільно з органами внутрішніх справ та відповідними громадськими формуваннями проводять індивідуально-профілактичну роботу із засудженими особами (за потреби викликають до інспекції батьків неповнолітніх або осіб, які їх замінюють) — контролюють додержання засудженими особами громадського порядку і виконання обов'язків, покладених на них судом, та один раз на квартал перевіряють за обліками органів внутрішніх справ, чи не притягувались вони до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку; уносять подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції; організовують початкові розшукові заходи засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме, та надсилають матеріали до відповідних органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких осіб; надсилають до суду подання про

звільнення від подальшого відбування покарання засудженої особи або про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженої особи для відбування призначеного покарання (ст. 4081, 4082, 4083 КПК України); встановлюють періодичність, дні проведення реєстрації засуджених осіб та проводять реєстрацію таких осіб; застосовують до засуджених осіб застереження у виді письмового попередження; постійно підтримують контакти з органами внутрішніх справ, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх і службою у справах неповнолітніх при міських та районних держадміністраціях; у разі потреби дають дозвіл засудженій особі на виїзд за межі України; аналізують роботу з обліку та контролю за поведінкою засуджених осіб, готують необхідні статистичні та інформаційні матеріали та пропозиції, спрямовані на поліпшення діяльності інспекції; у разі призову засудженого на строкову військову службу до військового комісаріату надсилають копію вироку, а в необхідних випадках інші документи, які потрібні для здійснення контролю за поведінкою засудженого за місцем проходження служби.

2. При здійсненні контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, та звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років, органи внутрішніх справ: I. Виконують: а) постанови суду та подання інспекції про розшук засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме (про порядок здійснення розшуку дивись коментар до статті 35 КВК України); б) постанови судів про привід засуджених осіб, які ухиляються від явки до них у зв'язку з розглядом внесених інспекцією подань про звільнення від подальшого відбування покарання засудженої особи або про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженої особи для відбування призначеного покарання; в) подання інспекції про привід засуджених осіб, які без поважних причин не з'явилися за викликом до інспекції. II. Здійснюють: затримання і конвоювання у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, до слідчих ізоляторів засуджених осіб, яким судом скасовано звільнення від відбування покарання і які направляються для подальшого відбування покарання; затримання і конвоювання у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, розшук яких оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання.

3. Підрозділи інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті за запитами працівників інспекції безоплатно надають інформацію щодо розшуку, притягнення до кримінальної

або адміністративної відповідальності засуджених осіб, які перебувають на обліку в інспекції.

4. Після порушення кримінальної справи стосовно особи, звільненої від відбування покарання з випробуванням, та звільненої від відбування покарання вагітної жінки чи жінки, яка має дитину віком до трьох років, слідчий або орган дізнання протягом 10 днів, після встановлення факту засудження, направляють до підрозділу інспекції, у якому засуджена особа перебуває на обліку, копію постанови про порушення кримінальної справи та інформацію про обрання запобіжного заходу стосовно засудженої особи.

5. Працівники служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах неповнолітніх міських та районних органів внутрішніх справ: ведуть облік засуджених осіб; проводять з ними індивідуально-профілактичну роботу, спрямовану на виправлення та попередження учинення засудженими особами правопорушень та нових злочинів (про поняття індивідуально-профілактичної роботи дивись коментар до статті 30 КВК України); щомісяця перевіряють поведінку та спосіб життя засуджених осіб за місцем проживання, про що до кінця кожного кварталу надають письмову довідку до підрозділів інспекції щодо кожної засудженої особи окремо і обов'язково додають до неї матеріали перевірок (пояснення засудженої особи, рапорти тощо), які долучаються до особових справ засуджених осіб; у разі встановлення факту притягнення до адміністративної відповідальності засудженої особи письмово повідомляють про це інспекцію та вносять відповідні записи до алфавітних карток обліку осіб, стосовно яких здійснюється профілактична робота.

6. Звільнені від відбування покарання з випробуванням зобов'язані: виконувати обов'язки, які покладені на них судом; повідомляти інспекцію про зміну місця проживання; з'являтися за викликом до інспекції; не порушувати громадського порядку.

У разі неприбуття за викликом до інспекції без поважних причин до засудженої особи може бути застосовано привід, який здійснюється відповідними органами внутрішніх справ. Поважними причинами неявки засудженої особи до інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють її можливості своєчасно прийти за викликом і які документально підтверджені.

7. Засуджені неповнолітні викликаються до кримінально-виконавчої інспекції разом з батьками або особами, що їх замінюють. Дане положення обумовлене тим, що не всі неповнолітні мають достатній рівень інтелектуального розвитку, необхідний життєвий досвід, для того, щоб у повній мірі усвідомити наслідки, котрі можуть настати за невиконання умов звільнення від відбування покарання. Крім цього, батьки (чи особи, які їх замінюють) повинні знати, коли неповнолітньому встановлено дні явки на реєстрацію,

які обов'язки він повинен виконати за вироком суду. Ніхто не виграє від того, що молода людина потрапить до місць позбавлення волі, де зможе тільки підвищити свою злочинну кваліфікацію та зруйнувати психічне здоров'я, а після звільнення у неї виникнуть проблеми з налагодженням соціальних зв'язків у суспільстві. Саме тому до роботи з неповнолітніми необхідно залучати батьків, а в подальшому і громадськість.

Стаття 165. Обчислення іспитового строку

1. Іспитовий строк обчислюється з моменту проголошення вироку суду.

2. Після закінчення іспитового строку засуджених, який виконав покладені на нього обов'язки та не вчинив нового злочину, за поданням кримінально-виконавчої інспекції звільняється судом від призначеного йому покарання, контроль за його поведінкою припиняється і засуджений знімається з обліку в кримінально-виконавчій інспекції.

1. Іспитовий строк — це певний проміжок часу, протягом якого здійснюється контроль за засудженим і останній під загрозою реального відбування призначеного покарання зобов'язаний виконувати покладені на нього обов'язки та інші умови випробування. Іспитовий строк містить у собі погрозу реального виконання покарання, якщо засуджений не буде виконувати умови випробування і можливість остаточного звільнення від відбування покарання і погашення судимості, якщо особа виконає покладені на неї обов'язки. Значення іспитового строку полягає і в тому, що тільки протягом цього строку особа визнається судимою і за нею здійснюється контроль з боку органів виконання покарання. Далі, іспитовий строк дисциплінує засудженого, привчає його до додержання законів, нагадує йому, що він не виправданий, а проходить випробування, від результату якого залежить його подальша доля — звільнення від відбування призначеної основної міри покарання або реальне її відбування.

Тривалість іспитового строку встановлена ч. 3 ст. 75 КК України у межах від одного року до трьох років. Критерієм його тривалості в кожному випадку має бути час, необхідний для того, щоб засуджений довів своє виправлення без реального відбування основного покарання.

Скороченню в порядку заохочення іспитовий строк не підлягає.

2. Закон встановлює лише один відправний момент обчислення іспитового строку — момент проголошення вироку, а обчислюється він аналогічно за термін будь-якого строкового покарання. Наприклад, якщо вирок проголошено (винесено) 2 липня 2001 року, а іспитовий строк встановлено терміном у два роки, то він закінчу-

ється відповідно о 24.00 годині 2 липня 2003 року, а направляти подання до суду необхідно не раніше останнього дня іспитового строку.

Слід звернути увагу, що дана стаття визначає моментом початку іспитового строку не день вступу вироку в законну силу, а саме день його оголошення. Саме тому, у випадках, коли вирок вступає в законну силу після розгляду справи у касаційній чи апеляційній інстанції, або при розгляді справи в цих інстанціях до засудженого застосовується звільнення від відбування покарання з випробуванням — іспитовий строк обчислюється не з моменту винесення даних рішень, а також з моменту винесення вироку.

У разі звільнення від відбування покарання на підставі амністії з застосуванням до невідбутої частини строку покарання у виді позбавлення волі звільнення з випробуванням (умовна амністія), іспитовий строк обчислюється з моменту винесення судом постанови про таке звільнення.

3. Контроль за поведінкою засуджених осіб припиняється, і вони знімаються з обліку у зв'язку з (із): а) закінченням іспитового строку — за наявності постанови (ухвали) суду про звільнення; б) скасуванням звільнення від відбування покарання з випробуванням (звільненням від відбування покарання) та направленням для відбування покарання, призначеного вироком суду, — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду; в) скасуванням вироку — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду; г) звільненням засудженої жінки, яка має дитину віком до трьох (семи) років, від подальшого відбування покарання або заміною його більш м'яким, направленням її для відбування покарання, призначеного вироком суду, — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду; д) амністією — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду; є) засудженням за учинення нового злочину — за наявності копії вироку, що набрав законної сили; ж) смертю засудженої особи — за наявності відповідної довідки з відділу реєстрації актів громадянського стану; з) пересилкою особової справи до іншого підрозділу інспекції — за наявності підтвердження про отримання особової справи.

4. Зняття засудженої особи з обліку здійснюється в день надходження відповідних документів до інспекції. У десятиденний термін після зняття з обліку особи, яка підлягає призову на строкову військову службу, у відповідний військкомат направляється повідомлення. У такий самий термін про зняття з обліку засудженої особи направляється повідомлення до відділу (відділення) у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб.

Про дату та підстави зняття засудженої особи з обліку робиться відповідний запис у журналі обліку засуджених та на першій сторінці обкладинки особової справи.

Стаття 166. Відповідальність осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням

1. У разі ухилення засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням, від виконання обов'язків, які покладені на нього судом, або порушення громадського порядку, за яке його було притягнуто до адміністративної відповідальності, кримінально-виконавча інспекція застосовує до нього застереження у виді письмового попередження про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного покарання.

2. Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженого для відбування призначеного покарання.

3. Невиконанням обов'язків вважається таке, коли засуджений не виконав хоч один з обов'язків, які було покладено на нього судом.

4. Систематичним вчиненням правопорушень вважається вчинення засудженим трьох і більше правопорушень, за які його було притягнуто до адміністративної відповідальності.

5. Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

6. Особа, звільнена від відбування покарання з випробуванням, розшук якої оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, затримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством.

1. Засуджені з випробуванням повинні виконувати обов'язки, покладені на них вироком суду та ті, що визначені у ст. 164 КВК України. У разі порушення цих вимог, до засудженого застосовуються заходи стягнення від винесення попередження до направлення для реального відбування призначеного судом покарання.

2. Якщо засуджена особа ухиляється від виконання покладених на неї судом обов'язків чи притягувалась до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку або засуджена жінка не займається доглядом, вихованням дитини, то такий засуджений особі виноситься застереження у виді письмового попередження про можливість скасування звільнення від відбування по-

карання з випробуванням і направлення для відбування призначеного судом покарання.

3. Якщо засуджена особа не виконує покладених на неї судом обов'язків після застереження у виді письмового попередження або три і більше разів вчинювала правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення, а також коли засуджена особа не з'являється до інспекції два і більше разів без поважних причин (що повинно бути підтверджено матеріалами) або зникла з метою ухилення від контролю за її поведінкою з постійного місця проживання, або засуджена жінка не займається доглядом, вихованням дитини, то інспекція вносить до суду подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженої особи для відбування призначеного судом покарання. Щодо неповнолітніх до суду надсилається спільне зі службою у справах неповнолітніх подання на підставі ст. 4082 КПК України (доставлення таких засуджених осіб до суду здійснюється працівниками органів внутрішніх справ).

4. Невиконанням обов'язків вважається, коли засуджена особа не виконала хоча б одного з обов'язків, які було покладено на неї судом (наприклад, не з'являється до інспекції два і більше разів підряд без поважних причин). Подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням надсилається до суду протягом місяця після встановлення таких фактів. До суду разом з поданням надсилаються особова справа та всі матеріали, що свідчать про невиконання засудженою особою покладених на неї судом обов'язків, притягнення до адміністративної відповідальності, ухилення від контролю за її поведінкою. У поданні вказується, коли і які порушення допустила засуджена особа, які заходи впливу до неї застосовувалися. У разі задоволення подання особова справа залишається та зберігається в суді, а при відмові в задоволенні — повертається до інспекції.

5. У разі відмови суду в задоволенні подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням таке подання надсилається до суду повторно, якщо засуджена особа знову притягувалася до адміністративної відповідальності або і далі не виконує покладені на нею судом обов'язки. У день закінчення іспитового строку, у разі відмови судом у задоволенні подання інспекції, до суду надсилається подання про звільнення такої засудженої особи від призначеного їй покарання.

6. Стосовно засудженої особи, яка виконала покладені на неї судом обов'язки та не вчинила нового злочину (що підтверджується вимогою про судимість та притягнення до кримінальної відповідальності з підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севас-

тополі та на транспорті), після закінчення іспитового строку до суду направляються подання та особова справа засудженої особи для вирішення питання про звільнення її від призначеного покарання. Якщо останній день іспитового строку припадає на вихідний чи святковий день, то подання направляється до суду в перший робочий день після них. У поданні вказується, як засуджена особа зарекомендувала себе під час перебування на обліку, як виконувала обов'язки, як характеризується за місцем роботи, навчання чи проживання.

7. Стосовно звільнених від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, інспекція спільно з відповідними органами внутрішніх справ здійснює контроль також щодо таких питань: чи не відмовилася жінка від дитини та чи не передала її до дитячого будинку? чи не зникла з місця проживання? чи не ухиляється від виховання дитини та догляду за нею? Якщо засуджена особа порушує вимоги, установлені для неї законодавством, що свідчить про її небажання стати на шлях виправлення, до суду надсилаються подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням (звільнення від відбування покарання) і направлення засудженої особи для відбування призначеного за вироком суду покарання та особова справа засудженої особи.

Залежно від поведінки звільненої від відбування покарання вагітної жінки чи жінки, яка має дитину віком до трьох років, після досягнення дитиною трирічного віку або в разі смерті дитини інспекція надсилає до суду подання (разом з особовою справою) для вирішення питання про звільнення її від відбування покарання або заміну покарання більш м'яким чи направлення засудженої особи для відбування покарання, призначеного вироком суду.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Кодекс набирає чинності з 1 січня 2004 року.
2. З набранням чинності цим Кодексом втрачають чинність: Виправно-трудоий кодекс України (3325-07) від 23 грудня 1970 року (Відомості Верховної Ради УРСР, 1971р., додаток до № 1, ст. 6) із змінами, внесеними до нього;

Закон Української РСР «Про затвердження Виправно-трудоого кодексу Української РСР» (3325а-07) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1971 р., № 1, ст. 6);

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 травня 1971 року «Про порядок введення в дію Виправно-трудоого ко-

дексу Української РСР» (3636-07) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1971 р., N 21, ст. 154);

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 22 червня 1984 року «Про затвердження Положення про порядок і умови виконання в Українській РСР кримінальних покарань, не зв'язаних із заходами виправно-трудоного впливу на засуджених» (7193-10) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., № 27, ст. 511);

Закон Української РСР «Про затвердження Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про затвердження Положення про порядок і умови виконання в Українській РСР кримінальних покарань, не зв'язаних із заходами виправно-трудоного впливу на засуджених» (8075-10) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., №51,ст. 1124).

3. Закони України та інші нормативно-правові акти до приведення у відповідність із цим Кодексом застосовуються у частині, що не суперечить цьому Кодексу.

4. До створення відповідних умов для функціонування кримінально-виконавчої інспекції зберігається існуючий порядок обліку осіб, умовно-дostroково звільнених від відбування покарання, та здійснення контролю за їх поведінкою, але не довше ніж п'ять років після набрання чинності цим Кодексом.

5. До законодавчого врегулювання питань проходження служби персоналом органів і установ виконання покарань та його соціального захисту на осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи поширюються дія статей 22 і 23 Закону України «Про міліцію» (565-12), а також порядок і умови проходження служби та грошового забезпечення, передбачені для працівників органів внутрішніх справ.

6. Кабінету Міністрів України у шестимісячний термін з дня опублікування цього Кодексу:

подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Кодексом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Кодексом;

відповідно до своєї компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Кодексом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Кодексом.

Президент України Л. КУЧМА

м. Київ, 11 липня 2003 року
№ 1129-1V

ЗМІСТ

Від авторів	3
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ.....	5
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	5
Розділ I.	
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
Глава 1.	
Кримінально-виконавче законодавство України	5
Глава 2.	
Правовий статус засуджених	33
Глава 3.	
Органи і установи виконання покарань	52
Глава 4.	
Нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених	71
ОСОБЛИВА ЧАСТИНА	85
Розділ II.	
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ	85
Глава 5.	
Виконання покарання у виді штрафу	85
Глава 6.	
Виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу	94
Глава 7.	
Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	102
Глава 8.	
Виконання покарання у виді громадських робіт	119
Глава 9.	
Виконання покарання у виді виправних робіт	137

Глава 10.	
Виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців	169
Глава 11.	
Виконання покарання у виді конфіскації майна	173
Глава 12.	
Виконання покарання у виді арешту,	182
Глава 13.	
Виконання покарання у виді обмеження волі.....	201
Глава 14.	
Виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців	233
Розділ III.	
ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	263
Глава 15.	
Загальні положення виконання покарання у виді позбавлення волі	263
Глава 16.	
Режим у колоніях та засоби його забезпечення	332
Глава 17.	
Умови відбування покарання в колоніях	356
Глава 18.	
Праця засуджених до позбавлення волі.....	395
Глава 19.	
Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі	411
Глава 20.	
Особливості відбування покарання в колоніях різних видів	453
Глава 21.	
Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками і неповнолітніми.....	460
Розділ IV.	
ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	481
Глава 22.	
Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі	481

Розділ V.	
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ. ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЯКІ ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ, КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА НИМИ.....	487
Глава 23.	
Звільнення від відбування покарання.....	487
Глава 24.	
Допомога особам, які звільнені від відбування покарання.....	522
Глава 25.	
Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання.....	528
Глава 26.	
Здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання	540
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ.....	555